CORNELIU LEU

ROMANUL UNEI ZILE MARI

EDITURA ALBATROS

Autorul

acestei cărți AVERTIZEAZĂ că:

NU a avut nici o clipă intenția de a cuprinde în ea ÎNTREAGA istorie a unui atît de Mare Eveniment despre care s-au scris și se vor mai scrie ZECI ȘI SUTE DE CĂRȚI.

Autorul

declară că NU ARE nici măcar pretenția originalității, unele formulări și relatări preluîndu-le din DOCUMENTE DE EPOCĂ

STENOGRAME,

din DECLARAȚII,

CUVÎNTĂRI PUBLICE

din STUDII ȘTIINȚIFICE, din AMINTIRILE PARTICIPANȚILOR, precum și din PĂRERILE subiective sau obiective ale ISTORICILOR.

Autorul

menționează deasemenea cu toată convingerea faptul că

DOCUMENTAREA sa a fost LIMITATĂ

deoarece și-a putut permite să consacre acestei cărți numai cincisprezece ani din viața sa, ceea ce consideră că față de

VEȘNICIA ISTORIEI

este un răstimp omenește scurt și neputincios.

Autorul

ar fi recunoscător stăpînilor lui dintotdeauna și de pretutindeni:

CITITORII

dacă, recunoscîndu-i doar truda de serv și caligraf al societății sale, l-ar ajuta prin întinderea cunoștințelor lor să-și

ÎMBOGĂȚEASCĂ și PERFECȚIONEZE

edițiile viitoare ale cărții furnizîndu-i cît mai multe și mai variate amănunte sau date în legătură cu preocuparea sa:

MARELE MOMENT ISTORIC ABORDAT

Lei 27

Coperta de GH. MARINESCU

CORNELIU LEU

ROMANUL UNEI ZILE MARI

Ediția a II-a
revăzută și adăugită

EDITURA ALBATROS • BUCUREȘTI
1984

Prolog

CINCI AUGUST ŞI CHINUITOAREA ALIANŢĂ

I

La cartierul general al lui Hitler a dispărut fastul de altădată. Domnește o atmosferă încordată, plină de tensiune și de tăcere aproape conspirativă, în care măsurile de precauție și pază au luat locul protocolului. Modul cum ești primit, modul cum ești însoțit pe culoarele sinuoase, tăcerea în care rămîi să aștepți, totul sugerează o crispare rece, amenințătoare și amenințată în același timp.

În încăperea de beton care subliniază și mai mult tăcerea cenușie, Antonescu se întoarce spre colaboratorii săi. Ar simți nevoia să comenteze schimbările constatate. Dar renunță. Formația sa cazonă l-a învățat să vorbească ordonînd și nu comentînd.

Încearcă să pară calm, să inspire încredere celor care-l însoțesc și să impună oamenilor führerului respectul care i-a fost acordat întotdeauna.

Îi este însă destul de greu să se prefacă, din gesturile lui scurte, colțuroase, țîșnesc parcă neliniștile ce-l bîntuie.

Pe geam, se vede o parte din intrarea adăpostului, a buncărului inexpugnabil acoperit cu un planșeu de zece metri de beton. Alături, ca un rînjet neputincios, peretele frînt al clădirii în care, doar cu cinsprezece zile în urmă, a avut loc atentatul împotriva lui Hitler.

Da, ca un rînjet care parcă spune gîndurilor ascunse ale mareșalului român : n-ai să reușești, n-ai să reușești, n-ai să reușești !...

Furios, schimbînd brusc poziția trupului său mic, Antonescu încearcă să-și întoarcă nu numai ochii, ci să se întoarcă în întregime de la imaginea aceea care acum i se pare sau hilară, sau batjocoritoare. Pentru că, un ecou îi aduce în auz propriu-i glas de acum două săptămîni. Era 20 iulie, i se comunicase că Hitler a scăpat cu viață din-

tr-un atentat încercat de un grup de generali, iar el rostise cu năduf : Mai bine se termina cu el...

„Mai bine se termina" ; „Mai bine se termina" ; „Mai bine se termina"... Împotriva voinței sale își aude propriul glas răsunînd pe culoarele înguste de la Rastenburg. Răsunînd strident, trădîndu-i gîndurile, alarmînd gărzile, amestecîndu-se cu bocănitul cizmelor și cu rînjetul sinistru al ruinelor care se văd pe fereastră făcîndu-i parcă în ciudă. „Uite că nu s-a terminat ; uite că Hitler a scăpat !"

Mareșalul se obligă să-și stăvilească gîndurile, să nu-și mai amintească de propriu-i glas și de ce a spus atunci. Dar nu poate, tot așa cum, cu toate că și-a întors ochii de la fereastra ce dă spre ruine, el tot vede gura lor hîdă.

Și i se pare că, din ce în ce mai tare, vorbele sale de atunci răsună aici, în buncărul lui Hitler, ca și cum cineva le-a înregistrat, iar acum le dă drumul să se audă. Să se audă ca o probă că cele spuse de el au ajuns pînă la Hitler, iar astăzi urmează pedeapsa.

Pedeapsa ?... De mai multă vreme, în coșmarele sale, mareșalul viscază cum este prins, reținut undeva, și el nu are în nici un chip posibilitatea să reacționeze. Visează pereți drepți, ca ai buncărului, și lunecoși, metalici, nedîndu-i nici măcar putința de a se agăța de ei.

Da, gîndurile astea îl fac să fie aproape convins că a fost chemat aici pentru a fi arestat. În cel mai bun caz i se va da un regim de ostatic-marionetă, ca lui Horthy după luna martie, cînd guvernul Kallay a făcut o încercare disperată, de a o rupe cu Germania.

Ostatic !... Se uită la zidurile strîmte și înalte care par bătrîne, dar de care nu-ți poți da seama dacă aparțin vechiului fort sau teribilului adăpost, și e convins că nu va mai ieși dintre ele. Așa cum n-a mai ieșit nici unul dintre miile de constructori, pentru că *Organisation Todt*, care a construit sistemul ăsta întins pe zeci de hectare, lucra cu prizonieri sau ostatici, pe care la urmă îi extermina.

Rotindu-și lent capul ca o efigie chinuită, roșie din crispare și din reflexele părului rar, mareșalul pare să-și treacă în revistă colaboratorii cu care a venit, spre a se convinge care va trăda primul și care va fi cel ce se va dezice primul de el. Privirea lui stearsă adastă pe chipul frumos, încadrat de plete negre, cu ochi fascinanți sub gene mari, al omului care i-a făcut cele mai solemne declarații de credință din viața sa — Mihai Antonescu. Și,

printr-o asociație de idei, își aduce aminte că Hitler îl păstrează aici, undeva, pe Horia Sima, rebelul legionar, tocmai ca o amenințare, tocmai pentru a-i dovedi că e gata în fiecare clipă să-l înlocuiască.

Și-i închipuie pe cei cîțiva colaboratori ai săi, ale căror chipuri le trece din nou în revistă cu privire severă, cum vor pleca de aici înapoi : supuși, aplecați spre noul lor șef, comandant, guvernator sau cum naiba îl va numi Hitler pe rebel, în vreme ce capul lui va cădea, se va rostogoli retezat de securea unui SS-ist...

Barem de-ar avea atîta voință încît să-și țină trupul să nu se zbată după ce va fi decapitat !... Pentru că el a auzit, sau a citit că, după decapitare, trupul se zbate. Se zbate lipsit de rațiune, așa cum păsările tăiate mai încearcă să dea din aripi. Iar asta i se pare deosebit de degradant ; el, mareșalul Antonescu, om care ar ști să moară cu demnitate, să ajungă fără voia lui să se zbată ca un cocoș tăiat. Nu, nu se poate așa ceva !... Și, cu ambiție, cu ambiția demnității și conștiința că un ostaș trebuie să fie neclintit în fața morții, încearcă în sinea sa să concentreze valuri de voință pentru a se convinge de pe acum de nevoia de a fi demn chiar și în situația în care nu ar mai avea cap.

În accepția lui, dacă ar fi decapitat, trupul n-ar trebui să facă alt gest decît acela al sfîntului Denis de a-și lua în mîini capul cu tiara fără să-i pese că din gît țîșnește sîngele.

E un om scund, cu chipul crispat, de-o maturitate banală asupra căreia vîrsta nu și-a pus prea multe amprente în afara vinișoarelor roșii care-l congestionează, cu priviri cenușii, rele, stoarse în pungile ochilor, cu tîmple cărunte, tunse scurt și păr castaniu-roșcat, trecînd dintr-o parte într-alta a creștetului, peste chelie. Un chip din acelea fixat ca atare, despre care nu-ți poți închipui nici cum arătase tînăr, nici cum va arăta bătrîn. Mai mult : nu ți-l poți închipui nici cum ar arăta civil, nici cum ar arăta în altă uniformă. În vestonul cu tăietura englezească, cu pantalonul mai deschis ca nuanță, cizme de culoarea tutunului și cravașa care, în gesturile sale ambițioase, capătă virtuți de sceptru, el e „mareșalul" și nu poate fi luat decît ca o entitate. O figură cam demodată, dar impunîndu-se. Mai ales militarilor nemți la care glanda disciplinei secretă imediat în fața apariției sale autoritare.

Și, pe măsură ce pășește mai demn, cu profilul mai drept, un gînd negru îl roade încet și categoric : E tîrziu, e tîrziu, e tîrziu ; cei ce mi-au cerut să mă opresc aveau dreptate ; acum sînt tot mai înglodat ; trebuie să mă supun, ca să-mi păstrez la mine-n țară puterea ordinului !...

II

Hitler nu e atît de nebun, cum se spune. E chiar foarte lucid, sinistru de lucid, și-și judecă interesele cu mari virtuți de strateg. Este numai într-o stare de nervozitate extremă din pricina urmelor lăsate de atentat atît în psihicul său, cît și în rănile care încă-l dor.

Apare ca o torpilă. Din celelalte subsoluri, din dedesubturile de unde vine, parcă se simte un suflu înaintea apariției lui. Are ceafa și o mînă bandajate, iar mutra lui de motan feroce e și mai expresivă cînd fierbințeala proaspetelor răni din creștet îl încearcă în mici tresăriri.

Nimeni nu îndrăznește vreun gest. Se șoptește, doar, că de cîteva zile — urmă tîrzie a șocului — suferă de tulburări ale echilibrului.

Antonescu aude asta, însă nu înregistrează. O doză din tensiunea celui care vine spre el i se transmite. Simte cum își pierde stăpînirea de sine ; încleștează maxilarele în felul acela care-i așterne pe obraz o crispare rea, și aude glasul soției sale încercînd să-l împiedice de a veni aici : „Ce dacă te-a chemat ? Nu te duce ! Dacă pune să te omoare ?..."

Așa că nu aude începutul frazei lui Hitler, și nu-și dă seama dacă acesta i-a făcut sau nu vreo urare de bun sosit. Îi aude doar întrebarea, care nu-l arată deloc dispus la tergiversări : Domnule mareșal, sînteți hotărît să luptați pînă la capăt alături de noi sau nu ? ! ?

Antonescu devine și mai roșu : Întrebarea dumneavoastră e jignitoare !

Își aude ecourile propriului glas și înfruntă privirea lui Hitler în care sticlește acea malefică luciditate cu care întotdeauna și-a pus planurile în aplicare. Acesta vrea să facă un gest cu mîna bandajată, dar mișcarea îi declanșează un lanț de dureri în rănile încă proaspete și, deodată, trupul începe să-i fie chinuit de spasme. Vertijurile care-l cuprind oră de oră, nelăsîndu-l să uite de atentat, pornesc

din nou. Nu mai poate sta locului. Scapă un geamăt. Împinge înainte maxilarul, mustața și nasul ca-ntr-un instinct de a mușca. Și, căutînd să-și ferească de privirile altora gîrboveala sau spasmele, pornește spre una dintre uși. Mecanic, întreaga lui suită îl urmează întorcîndu-se ca pe resorturi. Dar el, chiar într-o situație ca asta, cunoscîndu-și bine scopul, se oprește în ușă și strigă, fără a întoarce capul înfășurat în bandaje : „Mă-ntorc ! Mă-ntorc !... Pînă atunci dați-le să vadă armele secrete !..."

„Dați-le să vadă armele secrete !"... „armele secrete"... Pițigăiat, glasul lui răstălmăcit de rezonanța lugubră a pereților de beton, proiectați de dr. ing. Fritz Todt, care a murit straniu într-un accident de automobil, continuați de urmașul acestuia, proiectantul șef Berens, care a murit și el în mod suspect și ridicați de mii de oameni, care au fost apoi trimiși pe lumea cealaltă în mod mai simplu și mai lipsit de echivoc, păstrînd pe vecie secretul despre acest Fuhrerhauptquartier plutește ca un fum acru de explozie, mînjind obrazul vînăt, cu pori mari și vase cianozate ale mareșalului.

Mica lui suită, formată din patru generali, trei colonei și, printre aceștia, costumul negru, funerar, al lui Mihai Antonescu, e stană, așteptîndu-i gestul. Își dă seama și încearcă o mișcare.

Cu solicitudinea lor disciplinară, ofițerii nemți, rămași în preajmă, se mișcă și ei întrebînd dacă pot întinde ecranul. Nu primesc răspuns, gîndurile oaspetelui sînt în altă parte. Și atunci, o pînză albă coboară mecanic pe un perete al încăperii, în vreme ce Ion Antonescu purtînd uniforma de mareșal al României, aici, la adăpostul lupului — Wolfsschauze — în mijlocul zecilor de hectare păzite strașnic, înconjurate de garduri electrice și brîuri de mine, acoperite cu plasa de camuflaj în care se electrocutează păsările și semănate cu buncăre ale căror plafoane sînt de trei, cinci sau zece metri de beton armat, își dă seama că totul s-a sfîrșit.

De abia atunci totul s-a sfîrșit. Pînă atunci, se mai putea face ceva...

Da ! De ce nu l-a înjurat pe Hitler ? ! De ce nu i-a arătat cît e de dator ; el și toată Germania cîte datorii au față de mareșal !... De ce nu i-a spus că, aici, în clipa asta, fie ce-o fi, se rupe de el. Se rupe de Hitler, fie ce-o fi !...

Doar trupul nu i se va zbate după ce va fi decapitat. E sigur de asta !...

Dar nu i-a spus ! Chiar în spasme, Hitler știe să domine, și l-a dominat !... Cu un gust amar, mareșalul se așează pe un scaun îngust, drept, refuzînd fotoliul pe care i-l oferă cu gest înmărmurit un tînăr ofițer neamț.

Stă drept și rău, cu un profil neexpresiv, cu ceafa subțire, parcă tot în așteptarea decapitării. Are părul roșcat, rar, tras spre stînga pentru a acoperi chelia unui cap destul de rotund ce s-ar rostogoli ușor.

Dar nimeni, în afară de el, nu se gîndește la prostia asta care îl obsedează. Toți, și mai ales gazdele în uniformele sfidătoare ale unei armate de tradiție, sînt atenți la reacțiile lui de mare specialist militar față de evoluția pe ecran a noilor arme. Vor schimba acestea soarta războiului ? Priceperea lui de militar încercat e un certificat foarte important. Specialiștii de la cartierul general, care știu că asemenea arme aduc o eră nouă în tehnica de distrugere, așteaptă cu mare interes aprecierea lui și rămîn stupefiați cînd îl aud :

— Oare anglo-americanii nu fac ceva la fel de teribil, cu care pot distruge întreaga Europă ?

III

Hitler nu bănuiește ce gînduri îl bîntuie pe aliatul său. Într-o încăpere intimă lui, semănînd cu un budoar sau un cavou, stă răstignit pentru injecție, ascultînd în același timp ce-i citește din dosarul secret unul dintre secretari. Deodată, trage brațul uitîndu-se fioros la a treia persoană din cameră — medicul care-i injectează calmantul. Și țipă la cel care citește cu disciplinată monotonie mecanică : Nu așa ! Îmi citești toate rapoartele secrete ? Citește-mi doar datele generale !

Militarul proaspăt bărbierit privește tîmp la înaltele pagini dactilografiate. Automat, un altul îi ia locul și dosarul, privind altfel pagina. Este cel instruit a rezuma. Cuprinde totul dintr-o privire și spune cu glas neexpresiv, puțin ridicat, parcă acordat special cu poziția de drepți : Ion Antonescu, Mareșal al României, conducător al statului român. Născut la...

Hitler nu mai strigă. În trupul lui pesemne că a început efectul calmantului. Stă cu fața-n sus, cu ochii închiși, cu mustața puțin strîmbată spre stînga într-un rictus înghețat, ca și cum ar fi murit astfel... Glasul celui ce citește, evident în poziție de drepți, depistează atribute din paginile lungi, dactilografiate rar : Vegetarian, religios, corect, lipsit de avere... megaloman — se consideră conducătorul de drept al românilor, cel venit să-i salveze... Nu gustă glume, calambururi, vorbe de spirit ; își obligă colaboratorii la un limbaj cazon, de raport sec... Nu are prieteni...

Ceva se mișcă pe masca mortuară a führerului, ca și cum o muscă i-ar fi deranjat încremenirea. Din instinct, cel care citește simte aceasta și lipește călcîiele așteptînd. Iar întrebarea vine : Cum ai spus ?... Aici, aici la urmă...

Călcîiele se lipesc din nou și glasul repetă : Nu gustă glume, calambururi, vorbe de spirit, își obligă colabora...

Dar, din trupul nemișcat, izbucnește un strigăt : Nu !... Mai departe !

Prompt, ofițerul se declanșează : Cariera militară — Școala de ofițeri de cavalerie, ofițer de roșiori în... Căpitan la Corpul 4 armată... Șeful biroului operații la Marele Cartier general din Iași în timpul războiului mondial, atașat militar la legația română din Londra imediat după război... din 1924 comandantul Regimentului 9 roșiori, general de brigadă în anul...

Hitler sare-n picioare și strigă nervos : Mai repede, mai repede !... Și mă anunțați neapărat cînd se termină proiecția !...

Începe să se plimbe, pipăie zidurile ca și cum ar vrea să se convingă de ceva, se uită pe rînd la cei din încăpere, care încremenesc sub ochii lui cu febră și, ciulind o ureche spre cel ce se întoarce după rotirea lui, ascultă : Șeful Marelui stat major în anii 1934—1935, mutat disciplinar comandant de divizie la Pitești, trimis apoi la o comandă teritorială își dă demisia care nu îi este primită... Ministru de război în guvernul Goga-Cuza... e numit în 1939 comandant de Corp de armată la Chișinău, de unde i se ia comanda și e trimis cu domiciliu forțat la mănăstirea Bistrița... În septembrie 1940 e numit președinte al Consiliului de Miniștri... Simpatii politice : pînă a fi ajuns conducătorul statului simpatiza cu mișcarea legionară... Atitudinea față de casa regală — în 1916 nu dă învoire din cazarmă domnului

Romalo, pe care, prietenul său, prințul Carol, îl invitase la un ceai. În anii 1934—35, ca șef al Marelui Stat Major, refuză recepționarea unei cantități de armament cumpărat din străinătate ca o afacere a casei regale și a unor politicieni ; în aceeași perioadă refuză o invitație la recepția dată de doamna Lupescu, amanta regelui, spunînd că, la o țiitoare, el nu poate fi invitat împreună cu soția... Lucrări publicate : *Românii, originea, trecutul, sacrificiile și drepturile lor* — memoriu istorico-național publicat în 1919, de orientare naționalistă. În această lucrare afirmă că „Liga Națiunilor este o utopie" ; *Focul și mișcarea* — elementele principale ale bătăliei, curs predat la Școala superioară de război ! *Către români* — culegere de articole și cuvîntări în care își expune dorința de dictatură și teoriile anticomuniste... Relații particulare : extrem de puține. Nu are prieteni. Are o camarilă redusă : se înconjoară de oameni disciplinați, buni executanți. A îndepărtat o serie de specialiști recunoscuți pe motiv de incapacitate sau scoțîndu-i la pensie. Colaboratorul său cel mai intim — Mihai Antonescu. Nu ia în considerație faptul că acesta a încercat de mai multe ori să-l trădeze... În prezent, sub conducerea lui, situația politică din...

Glasul se oprește automat, odată cu decizia scurtă a lui Hitler : Ajunge !...

Führerul pare inspirat. Zburlite, sprîncenele și mustața îi dau iarăși alura aceea de motan posedat, cu ochii mînați de febră. Îi ordonă doctorului : Un excitant puternic ! Trebuie să vorbesc mult !... Mult și convingător !...

Și, spre groaza aceluia care de abia i-a administrat calmantul, întinde brațul cu vena, mult perforată de ace, ca la morfinomani.

Apoi, dopat, pornește decis pe coridoarele strașnic betonate.

E mîndru de el. Se vede după cum își mișcă mîinile : larg, chiar dacă uneori îl înțeapă durerea. Și, odată cu pașii, silabisește : Sigur !... E un aliat important. Da...

Ca de obicei, în ultima vreme, cele cîteva cuvinte din finalul gîndurilor, le rostește cu voce tare, semn al nervilor șubrezi.

Cei din jur înaintează cu el, gata să-i dea departe.

Cu un gest furios, Hitler deschide ușa sălii unde proiecția încă mai are loc și, ca și cum ar fi vorba de o conti-

nuare perfect logică a convorbirii, îi spune lui Antonescu ceva de la jumătatea frazei încolo.

– O fi emoționat Hitler ? L-or fi chinuit gînduri negre sau îl domină atitudinea sobră, rea, stăpînită drăcește, ca un pachet de voință, a mareșalului acestuia mai scund decît el, costeliv, cu umeri înguști și uniformă cu tăietură englezească ?... Da, da, i s-a spus, i s-a citit în raport că Antonescu a fost atașat militar la Londra și că de atunci poartă haine de croială englezească !

Dar se abține. Capul lui bandajat, pe fețele albe ale căruia măturica neagră a mustății contrastează și mai mult, face un semn prin care cere ca toată lumea să părăsească sala. Și se concentrează încercînd să simtă dacă excitantul și-a făcut efectul dîndu-i starea de bună dispoziție.

Asemenea unei mici cortine, trase de două resorturi, mustața i se ridică egal, dezvelind un zîmbet de satisfacție. Führerul se simte bine, în plină forță, energie și combativitate. Și nu mai e nevoie să-și spună că injecția și-a făcut efectul. Nu. El se simte bine, deci în Europa totul este în ordine !

Își privește preopinentul cu bunăvoință, întrebîndu-se parcă, amuzat, ce l-a putut impresiona la el. Trupul e subțirel. Poziția mîinilor și omoplații oarecum ieșiți arată oboseală. Fața cu trăsături regulate, cu fruntea, nasul și gura dimensionate echilibrat, îl arată a fi fost un bărbat banal. Cu un ușor fornăit nervos, mareșalul ține buzele întredeschise asemeni copiilor cu polipi. Iar maxilarul inferior, în ciuda trăsăturilor drepte ale feței, are ceva grobian, colțuros, care-i dă acrul acela de răutate tăcută, îndîrjită.

Da, ăsta e aliatul lui ! Unul dintre puținii rămași... Hitler îi mai privește o dată fruntea mărită de calviție, demarcația și contrastul brusc dintre părul alb și părul roșcat, ochii cenușii, sprîncenele neexpresive.

Privește rău, cam holbat, cu cearcăne mari în jurul ochilor. Hitler și le pipăie pe ale sale. E satisfăcut de faptul că și celălalt are cearcăne ; că și pe fața celuilalt sînt urmele nesomnului, ale chinurilor. Și din pricina asta, îl privește cu un dram de simpatie în plus, parcă îndemnîndu-l să-și lase observate cît mai multe slăbiciuni, parcă spunîndu-i cu duioșie : Da, dragul meu mareșal, relaxează-te, lasă mandibula aceea să-ți atîrne ca la un cal bătrîn

și respiră greu pe gură pentru că sentimentul ăsta de sufocare îl am și eu !... Așa ! Sînt slăbiciuni omenești peste care nu putem trece. Numai că fondul, fondul este cu totul altul. Iată, la ora de față, eu sînt convins că vom salva Europa !

Ca de obicei, gîndurile astea de la urmă le-a rostit cu voce tare ; dar nu arăta a fi surprins de propria-i slăbiciune. Caută numai să i se dea dreptate și privește la feldmareșalul Wilhelm Keitel, singurul care a mai rămas cu ei în afară de translator, pe semne tocmai pentru a marca aspectul secret al discuției despre noile invenții. Privește cu ochii săi persuasivi și îl întreabă : Ce zice de armele noastre de răzbunare ?... Dar nu mai așteaptă răspunsul, ci strigă satisfăcut : La 13 iunie Londra a fost zguduită de copilașul ăsta al meu ! Cartierul Bethnal Green a fost ras și stă acum ca o mărturie a forței noastre, iar pe bulevardul Grove, englezii alergau înnebuniți. Da, înnebuniți, pentru că o asemenea armă, cu asemenea efecte, ei nu mai văzuseră !... Iar la cartierul general al lui Churchill, specialiștii și-au dat seama că, prin asta, le sîntem net superiori. Da, net superiori de pe acum, cu toate că ei încă nu știu totul. Această bombă zburătoare este de-abea V_1. Știți ce înseamnă „V ?" Înseamnă Vergetungswaffen — armă de răzbunare. E arma care ne va răzbuna umilințele de pînă acum, dîndu-ne, așa cum au recunoscut și ei, superioritatea netă !... Geniul german, mareșale !... V_1 e o rachetă care zboară singură 210 kilometri, și cade la loc fix detonînd cît sute de bombe ! Prin zborul intercontinental al acestei bombe, care poate duce tone de exploziv — dar vom perfecționa și explozivul, ajungînd la puteri de distrugere mult mai mari — Anglia nu mai e despărțită de mine prin nimic. Trag în ea de aici ; ați văzut, doar, filmele !... E o armă teribilă și, pînă la începutul anului viitor, vom avea treizeci și două de mii de bucăți. Cîte zece pentru fiecare sătuc englezesc ! Noi vom trimite două mii zilnic, iar, dacă vrem distanțe mai lungi, le facem mai lungi și le lansăm de pe avioane. Dumneavoastră ați văzut azi numai V_1, dar la sfîrșitul filmului arătam cum experimentăm V_2. Urmează V_3 care atinge distanțe mult mai mari și explozii de o natură mult mai înfricoșătoare. Vom distruge totul ; nimic nu va mai rămîne în picioare în afară de Germania... Germania și bineînțeles aliații ei, cei care-i rămîn credincioși, adaugă

el încurajator, simțind că, prin asta, prin tehnica militară doar, încăpățînatul mareșal poate fi dominat ; e singura cale prin care logica lui demnă și severă poate fi convinsă... Iar, între timp, rostește el dintre bandaje cu ochii fascinați de plăcere, vom ajunge să facem submarine purtătoare a acestor arme care se vor strecura în Atlantic și, atunci, s-a terminat cu America !... Americanii au și luat în studiu armele noastre și s-au speriat ! Știți de ce ? Pentru că toți credeau că vor funcționa cu combustibil solid și vor fi greoaie. Ei bine, tehnica noastră a reușit performanța folosirii combustibilului lichid, ceea ce dă suplețe mînuirii lor, făcîndu-ne mult mai puternici !... Ce ziceți de asta, domnule mareșal ?

Încurajat de privirea bătrînului militar, așază stăpîn o palmă pe marea hartă de operațiuni și-i spune lui Antonescu la modul în care i-ar face un dar : Armele noastre secrete sînt teribile și ne răzbună — Vergetungswaffen ! Războiul e ca și cîștigat. Din petrolul vostru vom face combustibilul lichid cu care tragem de aici direct în Londra. Apoi vom trage direct în New York. Filmele pe care le-ați văzut o demonstrează și nu mai trebuie să vă explic !... Un prim lot de treizeci și două de mii de arme se află în fabricație... Vă vom da și vouă, adăugă el perfid, lovind în plin. Vă vom da și vouă, făcîndu-vă să intrați, odată cu Germania, primii în era unui nou tip de arme, armele de o altă factură decît cele cunoscute pînă acum, cu care ne vom anihila toți dușmanii. Mareșale, veți avea prima armată din lume după Wehrmacht, care va fi dotată cu așa ceva !...

Studiază cu atenție speranța aspră și gravă care a apărut pe chipul roșu al mareșalului, înroșindu-l și mai mult și, grăbit să nu piardă ascendentul psihologic, trece la altceva : Vreau mai întîi să-l informăm pe aliatul nostru, pe scurt, asupra evenimentelor de la 20 iulie... Devine persuasiv și proclamă, totalmente încîntat de ideea care i-a venit : Acest atentat a fost un eveniment la care eu personal m-am așteptat de ani de zile !... Da, da, de ani de zile !... Căutînd privirile cenușii ale interlocutorului, Hitler se uită din cînd în cînd la Keitel, care, politicos, confirmă spusele lui ca și cum ar presăra condimente peste o mîncare grasă. Și dezvoltă o teorie întreagă despre constituția eterogenă pe care a avut-o vreme de ani de zile Wehrmachtul german, amestecînd în el elemente să-

nătoase, cu o concepție absolut germanică și prusacă, și cercuri periculos intelectualizate, cu vederi democratic internaționale, reacționari pacifiști care exultau la orice apropiere de Rusia. Începînd din 1942, reprezentanții acestei orientări au devenit din ce în ce mai activi și au încercat prin toate mijloacele să otrăvească moralul frontului. Criza ivită din această cauză anul trecut a avut drept urmare faptul că mareșalii Manstein și Kleist au fost descărcinați și că împrejurărilor intolerabile, mai ales din spatele frontului, a trebuit să li se pună capăt prin numirea unor comandanți militari noi, care acționează energic. Da, da, *energic*, repetă führerul încercînd să gesticuleze cu mîna bandajată și scăpînd un geamăt furios. Dar nu se știe dacă furia vine din pricina durerii sau a ceea ce urmează, a ceea ce ar avea de spus acum : Catastrofa la Grupul de armate „Centru", grupul Mitte, a fost provocată în acest an de către ofițeri trădători din statele majore, precum și prin acțiunea complicilor lor, care ocupau poziții cheie, superioare. El, führerul, însă, are ferma convingere că sub un comandament mai energic, atît poziția de la Nipru, cît și cea din Crimeea, precum și frontul de la Leningrad, ar fi putut să fie menținute. Ce, nu crede asta ?... Mareșalul nu crede ? Chipul lui... Hitler mușcă vorbele căutînd persuasiv în ochii interlocutorului care par a păstra în adîncul lor o ascunsă neîncredere... Mă judecă numai cu mintea lui de stat-majorist, își spune Hitler amintindu-și date din fișa citită mai înainte. Și un gînd suspicios i se așază în față : Oare Antonescu ce-a zis de atentat ?

Rămîne mut. Ridurile din jurul ochilor îl arată întrebător, sau contrariat, sau numai nedumerit, într-un moment de prostrație. Revede în minte explozia de la 20 iulie. Simte arsurile la cap și la mîini, le simte concret, pentru că și acum încă îl mai dor, îl vede căzînd pe acel general locotenent, Schmundt parcă îl chema, și pe cei doi colonei... adică nu, unul, Borgman, era dintre trădători, a doua zi chiar a pus să fie șters de pe lista celor grav răniți, îl vede pe Jodl strîngîndu-și rana, pe Kortez, pe Buhle, pe Bodenschatz, pe amiralii Voss și Putthamer ; apoi îl vede pe Göring dînd năvală și strigîndu-i răgușit : „Führerul meu, ești în viață !... pentru a se corija imediat : tu nu puteai să cazi !..." Îl vede apoi pe Mussolini, agitat, buhăit și tulbure la minte.

Cu poftă de sînge în priviri, strigă : Ofiţerii participanţi la puciul criminal vor fi trataţi ca nişte criminali de drept comun şi, dacă n-au fost lichidaţi pînă acum de către trupa care îi urăşte, vor fi traduşi în faţa tribunalului militar ! Nu vor fi împuşcaţi, ci spînzuraţi, strigă el, pentru ca deodată să-i vină ideea de a preciza : Nu, nu ; nu se vor înscena procese. Pur şi simplu, Wehrmachtul va fi curăţat cu neînduplecată vigoare şi va fi orientat spre înalta misiune pe care i-o dă statul german ! Da, da, există soluţii categorice pentru aceasta. În mintea lui, a führerului, totul e clar. Criza care s-a produs de curînd prin prăbuşirea sectorului mijlociu al frontului de răsărit — prăbuşire cauzată de indivizii menţionaţi mai sus — va fi înlăturată ! Se uită plin de mîndrie la cei doi generali : Vom forma 40 de noi divizii şi brigăzi cu efectiv de divizie ! Ştie Antonescu ce-i asta ? E grozav, e redresare sigură. Si-gu-ră ! strigă el remarcînd la mareşal dorinţa de a cerceta chipul lui Keitel pentru a vedea dacă acela, ca militar bătrîn ce este, crede. Da, da, strigă el parcă spre a-i capta privirile şi atenţia. Astăzi avem format deja un front care se consolidează din oră în oră. Legătura dintre grupul de armate „Centru" şi cel de nord va fi restabilită şi, în cel mult patru săptămîni — ascultă-mă pe mine, mareşale ! — întregul front va fi din nou pus în ordine !... Şi mai are o soluţie. O soluţie despre care oricine îşi poate da seama cît este de salvatoare : Va desfiinţa partea sedentară şi el, führerul Reichului, va fi numit comandant al armatei din interiorul ţării ! Expunîndu-şi pînă la capăt planul, devine un om liniştit. Pare să fi uitat şi de spasme. Pentru că Hitler e conştient de faptul că, atîta vreme cît mintea sa ageră funcţionează în bune condiţiuni, va găsi întotdeauna soluţii favorabile pentru Germania, va născoci formule în care gîndirea nazistă să poată crede.

IV

Antonescu e trist. O tristeţe categorică şi demobilizatoare îl apasă, învăluindu-l într-un sentiment de neputinţă şi zădărnicie.

Tristeţe. Absolută tristeţe, şi nimic altceva. Nu e teamă, nu e frică de moarte. E tristeţea, izvorîtă dintr-un unsuros sentiment al penibilului.

E o tristeţe sinucigaşă aproape, care nu are nimic de-a face cu teama de moarte, ci dimpotrivă.

Parcă simţindu-l, cu acea sensibilitate receptivă caracteristică unui sistem nervos agitat şi în continuă alarmă, Hitler strigă ca să-l trezească : Şi ce, dacă au vrut să mă omoare, a fost de ajuns ?... Pe naiba ! A fost un complot de foarte redusă putere de şoc militară şi politică ! — rosteşte el cu emfază fraza inodoră a comunicatului agenţiei Reuter — La Berlin, complotul a fost înăbuşit chiar în clădirea Ministerului de Război ! Soldaţii s-au ridicat imediat pentru führerul lor, împotriva rebelilor, încît o parte din aceştia nici n-au mai ajuns din birourile lor pînă în curte. Ostaşii revoltaţi i-au lichidat chiar pe scări, pricepeţi ?... Chiar pe scări ! Au spălat scările cu sîngele lor !...

Dar şocul e invers. Ca soldat, Antonescu înţelege logica sîngelui curs pe front ; ca dictator, a ordonat şi el destule execuţii. Dar, ca om sîngele care curge îl dezgustă. Aşa că nu poate decît să dispreţuiască setea asta sanguină care excită nările lui Hitler, făcînd să-i vibreze firicelele mustăţii. Nu-i mai pasă de nimic. Nici politeţea, pe care şi-a impus-o, nu-l mai interesează. Deschide gura şi întreabă. De fapt, singura întrebare importantă pe care o avea de pus, venind aici : De ce Înaltul comandament german a retras atîtea divizii, şi mai ales diviziile motorizate, de pe frontul din sud ? România nu mai înseamnă nimic pentru aliatul german ? Dacă se pretinde acestei ţări o contribuţie atît de importantă în oameni, armament, alimente şi materii prime pentru susţinerea frontului, de ce este lăsată să se apere singură, şi diviziile germane sînt retrase ? Aceasta înseamnă alianţă ?

Hitler e blînd, surprinzător de blînd. Privirile lui aproape că îi dau dreptate mareşalului. Ai dreptate, îi spune el, cu un rînjet căruia nu îi poţi înţelege sensul, România e un mare aliat al nostru, iar noi, Germania şi eu, pretindem multe de la ea tocmai pentru că avem încredere în ea !... E satisfăcut ca şi cum a făcut o importantă favoare. Şi adaugă, parcă savurînd conţinutul celor spuse : ţara voastră e plină de legume şi de fructe în sezonul ăsta. Ar trebui să vă gîndiţi la Germania, care luptă pentru voi,

și să trimiteți mai multe... Apoi, blînd mustrător, ca un părinte : N-am prea simțit gustul trufandalelor românești anul acesta !...

Antonescu nu se mai abține : Să lăsăm trufandalele !... Spuneți-mi ceva concret despre cum vă gîndiți să ajutați frontul nostru ; acest front dominat de rușii care pornesc ofensive tot mai puternice. De ce-mi arătați armele secrete dacă nu vreți să le folosiți aici ? ! Pe mine mă interesează ce vreți să faceți pe acest front în spatele căruia Rusia a suferit războiul și nu mai are cum să se teamă de distrugere ca Anglia ! O strategie concretă, o mișcare de forțe, ceva aparținînd logicii militare... Aveți așa ceva ?

Hitler nu e deloc nedumerit și nici nu înțelege deruta celuilalt. Îi răspunde senin : Am. Și, dacă vrei un lucru concret, află că eu sînt convins că ofensiva germană se va putea porni din nou, încă înainte de începutul iernii. Antonescu pare mai bătrîn, golit de orice speranțe, pregătit cu resemnare pentru judecata de apoi.

El spera, totuși, într-o discuție care să ducă la ceva rezultate pentru țara lui, nicidecum la trufandalele pe care, atent la interesele sale, periculos de atent, Hitler i le smulge acum, odată cu alte promisiuni. Că actele egocentrice ale unor tirani s-au impus la fel de bine dacă nu chiar mai bine decît cea mai strălucită logică parlamentară, nu numai că știe, dar e un lucru în care crede și pe care îl aplică. El e militar, el e comandant. El ordonă și crede în ordin. Nu degeaba i se spune „cîinele roșu". Dar ordinele nu sînt ale lui, ci ale lui Hitler și a ajuns, după ambițiile îngrozitoare ale acestui om legat în fețe, pînă la Volga ; a trăit tragedia de la Stalingrad, unde au murit mii de ostași blestemîndu-l, iar acuma...

Tristețea rece și nemișcată ca o moarte i se desăvîrșește. Ce poți face ? Evident că dinaintea sa se află un anormal. Dar tot trebuie să i se supună. Pentru că, altfel, Hitler nu l-ar mai susține. Și, dacă Hitler nu l-ar mai susține, în România situația lui n-ar mai putea fi sigură. El are nevoie să ordone. Și, pentru ca ordinele lui să fie ascultate, are nevoie de un spate. Militar încrîncenat, Antonescu crede în forța ordinului său. Cu acest ordin dirijează armata, iar cu armata dirijează țara. Țara care, dacă ar încăpea pe mîna altora, a legionarilor sau a partidelor istorice, s-ar duce și mai mult de rîpă.

Se clatină și așa, dar el e onest, el nu are interese meschine, el vrea să țină piept oricărei ocupații străine și, pentru asta trebuie să dicteze. Cum o dirijează, nu-i pasă. Pe el îl interesează numai ca toți să i se supună. El e mareșalul. El ordonă iar ceilalți execută. Asta e rațiunea lui și, astfel, crede sincer că poate domina. Iar el e făcut să dea ordine. Are convingerea mistică aproape, că prin ordinele sale poate rezolva multe. Din pricina asta face și concesia de a se pleca în fața lui Hitler. Respectuos, ca în situația de față, el știe că trebuie să tacă chiar dacă mintea lui ar avea în acest moment ceva de contrazis. Tocmai pentru că singura rațiune a existenței sale este să dea altora ordine, el are instinctul de-a se supune lui Hitler. Și nu neapărat acestui Hitler din fața lui, cît ideii de „Hitler-puternic", de „Hitler mare putere", spre care, în disperare de cauză, părăsită de aliații ei firești și lăsată să fie ciopîrțită și amenințată, țara lui a fost împinsă de către acei oameni dintre care face și el parte, care n-au văzut altă salvare decît protecția Germaniei. „Protecție". Protecție care s-a transformat în jaf !... Iar el trebuie să suporte. Cu toate că zeci de revolte se nasc în el. Se nasc și mor în el. Pentru că și le gîtuie obligîndu-se să fie pe placul nebunului. Nu interesează dacă ești nebun sau sănătos, geniu sau arierat. Interesează în numele cui îți exprimi nebunia. Nebunia în numele unei națiuni mari e, din păcate, deseori acceptată. El, Antonescu, moralmente e un vasal, cu toate că-i e silă să recunoască aceasta. Știe că Hitler e anormal, dar nu se întreabă cum nebunii pot conduce fără să li se observe beteșugul.

Pericolul acestei boli este socialmente grav și trebuie aspru combătut numai la oamenii de rînd. Nebunia, pe „cei aleși" îi ajută în a se afirma și a se impune. Ceea ce bunul simț al unei gîndiri echilibrate te oprește să spui, nebunia te ajută uneori să rostești chiar convingător. O nebunie ca a lui Hitler îți dă impertinența să pretinzi ca pe un drept al tău ceea ce o minte normală s-ar jena să exprime public. Ceea ce în gîndirea normală este doar dorință de a fi, doar aspirație, prin nebunie se transformă în impresia unei stări de fapt și, astfel, din individ banal și necreator nu ți-e jenă să te proclami geniu. Iar cei care nu au vreme să te cunoască prea bine, impresionați de înflăcărarea pe care o dă vorbelor tale nebunia, pot începe chiar să te creadă. Apoi nebunia îți dă perseverență, fixi-

tate pe anumite ambiții pe care, astfel, le manifești mult mai des și mai fără scrupule decît omul normal. Și, la o impresie sumară pe care și-o formează alții despre tine, ai și șansa de a te face crezut. În sfîrșit, nebunia îți dă acea inconștiență cu care îți anihilezi scrupulele omului normal, jena față de opinia publică. Te lași pradă actelor tale volitive-personale, egoismului, egocentrismului, și-ți faci poftele. Smulgi aclamații, smulgi situații, smulgi puteri și te proclami de-o mie de ori mai important decît, în stare normală, ai crede că poți fi...

Se pune acum întrebarea dacă omenirea în întregul ei te poate lua în serios.

Asta e mai greu. Dar dacă tu, cu nebunia ta, reușești să convingi sau să-ți atragi cîțiva ambițioși, precum și o serie de oameni cu totul normali, dar ale căror interese converg spre nebunia ta, reușești ca Hitler. Din păcate pentru experiența de pînă acum a omenirii, reușești. Nebunul a reușit. Pentru că, pe cît de bine este dezvoltat în om instinctul mișcării în interes personal, instinctul canalizării energiei și voinței în scopul a ceea ce ți se pare interes individual, pe atît de neîndemînatică și de neînarmată cu reflexe prompte care s-o direcționeze este omenirea luată în ansamblul ei. Hitler, de exemplu, ce reprezintă ?... Reprezintă interesele unui grup de potentați cărora nu le mai ajunge să stăpînească Germania și vor să stăpînească lumea. I-au folosit acest activ spirit politic ce frizează anormalul, ca să domine Germania ; iar acum i-l folosesc încercînd să domine lumea.

Gîndurile evoluează rapid, precum reacția unui acid violent, în mintea lui Antonescu, contrastînd cu ținuta sa dreaptă, nemișcată. Gînduri implacabile, dezarmante, care nici măcar nu-l chinuie ci se așază asupra ființei lui cu lespedea grea a acelei tristeți totale și neputincioase. Pare hotărît să nu mai vorbească, să nu mai întrebe și, în orice caz, să nu sugereze nimic. Tot ar fi absolutamente inutil, la condiția lui de om în țara căruia nemulțumirea crește, iar el trebuie să nu țină seama de ea, ci de ce îi cere Hitler.

Așa crede, pesemne, și Keitel, care dă discrete și respectuoase semne de nerăbdare. Probabil că a mai auzit de multe ori, a jucat de multe ori rolul de martor și chezaș al gîndurilor, în legătură cu Wehrmachtul, pe care Hitler

simte nevoia să le oficializeze după explozia albastră, cu arsuri adînci, din care a scăpat ca prin urechile acului la 20 iulie.

V

În schimb, Hitler e din ce în ce mai încîntat și mai entuziast. Efect, desigur, al injecției cu săruri de optimism și infiltrate de logoree, dar, în același timp, și al rezultatului de pînă acum al acesteia : perorația în care s-a ambalat. Îl eliberează pe Keitel cu generozitate și se apropie de mareșal : Am vrut acum, după ce v-am expus situația evenimentelor de la 20 iulie, să rămînem numai noi. E mai intim și trebuie să discutăm deschis. Știu ce vă frămîntă și vă voi da răspunsurile pe loc. Iată, Schmidt, secretarul și traducătorul meu, va nota tot ce vă spun eu că prevăd. Peste trei luni vă invit să confruntăm, punct cu punct, și veți vedea că totul se va adeveri întocmai !

Îl ia blînd de braț, îl așează în fotoliu, se așează și el, ca un fachir, ținîndu-i mereu în atenție privirile și spune brusc, ca și cum ar scoate ideea printr-o mișcare de prestidigitație : Știu ! Mareșalul și conducătorul României vrea să pună întrebarea hotărîtoare, și anume... E și mai încîntat ; zîmbește, gesticulează ca și cum ar cere aplauze, surîsul lui alienat îi crispează de cîteva ori obrazul : Știu, întrebarea este dacă führerul Germaniei crede că poate duce războiul la bun sfîrșit... Ei bine, drept răspuns la o asemenea întrebare, el führerul dorește să spună în prealabil un lucru : considerînd situația la modul superficial, s-ar putea crede că se schimbă nu numai vremurile, ci chiar și condițiile în care marea confruntare merge spre final. Dar, chiar dacă o astfel de presupunere pare justă la prima vedere, în realitate ea nu este confirmată de istorie ! — Se duce, după obiceiul pe care l-a căpătat în ultima vreme, drept spre peretele din față, îl pipăie și-l cercetează atent ca într-un scurt schimb de păreri cu el, apoi, ca și cum ar spiona totul, începe să circule rapid jur împrejurul încăperii lungi, dreptunghiulare, cu lumină fluorescentă căzînd asupra marii mese pe care se află întinsă harta frontului. Odată cu el, valuri de aer condiționat circulă neauzit. Se întoarce brusc, întinzînd brațul și indicînd undeva, spre nemărginire sau spre grosimea de

beton a buncărului : Eu știu prea bine că, într-un război modern, problemele tehnice joacă un mare rol. Aveți dreptate : armele noi, de răzbunare, le vom îndrepta împotriva Angliei și, apoi, de pe avioane și de pe submarine, împotriva Statelor Unite. Ele sînt arme de distrugere. În Rusia nu mai are rost să le folosim pentru că războiul a distrus ce am putea atinge... Altfel, zice el cu un zîmbet dulceag, desigur că v-am fi dat și vouă, care ne sînteți aliați... Și încearcă un gest prietenesc, ca omul pe care tot nu-l costă nimic... Nu, armele acestea le vom folosi în Vest, iar contra rușilor ne vom perfecționa armamentele clasice ale luptei directe, pe front. Despre ele vă vorbesc limpede, ca unui aliat, încearcă el să-l cîștige cu sinceritate pe înghețatul mareșal, care-l ascultă nemișcat și pe fața căruia nu se poate citi nimic. După micul joc perfid de mai înainte, prin care a scăpat de obligația de a-i promite că-i va da și lui din cele treizeci și două de mii de arme secrete, acum, simțindu-l atît de impenetrabil, încearcă să-l cîștige asaltîndu-l cu titluri de sinceritate : De aceea recunosc, da, că pierderile materiale suferite de Germania, odată cu căderea frontului de centru, sînt simțitoare. Wehrmachtul a pierdut acolo aproape două treimi din producția de armament pe luna iulie. Dar, proclamă el, aceste pierderi vor fi imediat echilibrate grație noilor măsuri care garantează o producție suplimentară. Știu, se spune în cercurile militare românești că Germania a pierdut superioritatea aerului !... Se apropie de el privindu-l de data asta cu explozii de satisfacție rea în ochi : afirmația e chiar a mareșalului și Hitler îi demonstrează prin aceasta cît de bine lucrează serviciul său secret. Ba, unii chiar fac jocuri de cuvinte, adaugă el, spunînd că, nemaiavînd aviație, Germania este la pămînt ! Ei bine, răsună betonul pițigăindu-i și mai mult glasul, cu toate că, noi, superioritatea ne-am cîștigat-o cu armele de răzbunare, bombe care zboară singure și distrug în masă deschizînd o nouă eră în istoria războaielor, ca să vă demonstrez că sînt lucid și că vă prețuiesc, vă voi arăta care sînt defecțiunile în producția noastră de armament clasic : Eu știu că s-au produs două greșeli grave în producția de avioane — greșeala lui Udet care a dotat avioanele de vînătoare cu armament puțin și muniții multe, și greșeala de a face bombardiere care... Nu mai spune ce anume s-a greșit la bombardiere, ci cu satisfacția omului care și-a verificat în practică o

idee bună, spune : Dar am găsit soluția, i-am schimbat pe militari de la conducerea producției de mașini și armament. Militarii sînt nepotriviți !... Acum am remediat. Am pus civili. Da, da, am pus civili, adăugă el luminat, încîntat de propria-i idee, care, într-adevăr, dă rezultate bune, confirmîndu-i că mintea sa este activă și creatoare : ...Speer și Sauer sînt doi civili care au rezolvat totul, domnule mareșal ! ...Și, ca și cum ar etala pe bandă rulantă, începe, cu memoria sa care știe că uluiește, să înșire tipurile de armament, calitățile lor, speranțele ce se pun în ele, ritmul de fabricație. Aici este într-adevăr uimitor. El, pictorul ratat la Belle-Artele de la Viena, cunoaște totul în materie de armament, vorbind ca un adevărat comis voiajor care vrea să vîndă arme unui stat aflat în război civil : Pistolul automat „44", mitraliera „42", tunurile antiaeriene și antitanc de 7,5 și 88 ; mortierele de 10,5, de 15 și de 21 ; tunurile de 17, 35, 42, 60 și 80 ; aruncătorul de grenade, aruncătoarele de ceață, carele blindate „Panther" și „Tiger", mina de sticlă... În scurtă vreme, Germania va dispune de cel mai modern bombardier și de un avion de vînătoare care va revoluționa toate tipurile de pînă acum ; în perioada 20 august — 1 septembrie acestea vor intra în luptă... Bineînțeles, nu pe toate fronturile, precizează el, pentru ca nu cumva mareșalul să i le solicite.

Dar mareșalul nu-l solicită. El stă impasibil și trist sub această demonstrație a marii priceperi de om de război a lui Hitler. Și se abține să strige scurt, cu ultimele resurse ale logicii sale : „Führere ! Nu mă interesează Germania ! Eu am venit aici să discutăm despre frontul de la Iași, care se poate prăbuși sau, dacă nu, în orice caz amenințat de ofensiva rusească !"

Tăcînd, însă, lasă curs liber avîntului în care Hitler se antrenează. Acum e rău și autoritar datorită încrederii pe care i-o dau soluțiile sale întru redresarea producției de război : Producția aceasta nu crește numai ca valoare, ci și din punct de vedere numeric. De ce ? pentru că este condusă direct de mine care nu sînt un diletant în acest domeniu ! Eu sînt omul care a realizat înarmarea Germaniei într-un timp record. În 1933, Reichul nu avea artilerie grea, nu avea aviație, nu avea blindate, nu avea marină. Șase ani mai tîrziu, le avea pe cele mai moderne din lume !... Și cum nu sînt un diletant nici în materie de stra-

tegie, am un plan deosebit de eficace în vederea măririi puterii de şoc a Wehrmachtului — efectivul de personal al diviziilor va fi redus, dar puterea lor de luptă ridicată ! Îl priveşte iarăşi cu lumina aceea de satisfacţie faţă de propriile sale idei : Ei, nu e fantastic ?... Nu e cea mai puternică garanţie pentru o rapidă redresare ?... Şi mai am o soluţie esenţială : Pentru ca să-şi realizeze producţia nestingherită de bombardiere, fabricile de armament şi muniţii vor fi mutate în subteran. Ia uite ce bine şi sigur e în subteran, ce plăcut e să trăieşti în subteran, demonstrează el ciocănind pereţii şi cerîndu-le mărturie. Omenirea îşi va da seama cu timpul că traiul la suprafaţă e un lucru înapoiat, primitiv ! Pentru omul modern, avantajele traiului în subteran sînt evidente. Şi ideea aceasta, salvatoare pentru Germania, şi revoluţionară pentru omenire o dă el, führerul !

E transpirat. E epuizat, trupul lui parcă e supus unor descărcări electrice. Din ce în ce mai mari, pe măsură ce — doar nu e prost — îşi dă seama că mareşalul nu înclină să se lase convins. Îl cîntăreşte ca şi cum ar cumpăni de unde să înceapă să-l ucidă.

Se apropie de el cu trupul şi cu răsuflarea ; încearcă să i se înşurubeze în suflet : Mareşale, să ştiţi că mai avem, dar păstrăm încă secret, şi alte arme de răzbunare, mai perfecţionate. Lui V_1, aţi văzut pe film, îi urmează V_2, apoi va veni V_3 cu un explozibil şi mai nimicitor. Vom mări distanţele de zbor şi puterea de distrugere pînă la ce nu vă duce mintea astăzi ! Aşa că, eu vă spun : dacă, în interesul luptei, poporul german renunţă acum la tot ce înfrumuseţează viaţa, el este îndreptăţit să-i pună aliatului său, cu cea mai mare seriozitate, întrebarea dacă şi el este gata să aducă orice sacrificiu în vederea victoriei ! Asta e întrebarea capitală ! Gîndiţi-vă bine ! Sînt informat că la conferinţa de la Teheran, aliaţii şi-au împărţit lumea şi sînt convins că englezii şi americanii au cedat bolşevicilor toată Europa de la răsărit de Oder sau chiar de la răsărit de Elba... Desigur, e o diversiune, ei spun asta doar ca să ne intoxice ; noi avem superioritatea bombelor zburătoare cu care schimbăm stilul de război, revoluţionăm concepţia despre război, fabricînd pentru fiecare duşman o cantitate mult mai mare de exploziv decît e necesar ca să-l distrugem ; dar...

VI

De fapt, fără să ştim dacă în mod real, sau doar ca informaţie lansată în scop de diversiune, se spune că, la Teheran, vorbind despre împărţirea zonelor de influenţă şi modul cum vor fi dominate statele din sud-estul Europei, sir Winston Churchill a apucat un creion gros şi a scris, ţinînd hîrtia înspre Stalin ca să nu mai fie nevoie de traducere : *ROMÂNIA* — 90% pentru Rusia — 10% pentru Anglia şi S.U.A. — *Grecia* — 90% pentru Anglia, 10% pentru Rusia ; *Iugoslavia* — 50% şi 50% ; *Ungaria* — 50% şi 50% ; *Bulgaria* — 75% pentru Rusia, 25% pentru Anglia şi S.U.A.

A împins hîrtia către Stalin care, între timp, o şi citise cu ochii săi pătrunzători. A urmat o mică pauză, apoi Stalin a apucat creionul său albastru, a pus o largă parafă pe hîrtie şi i-a înapoiat-o lui Churchill. O voi arde, a spus acesta, pentru că este dovada unui mare cinism din partea noastră ; toată această decizie privind soarta sud-estului Europei a fost perfectată într-un timp mai scurt decît ar putea fi relatată !

Stalin a sorbit din obişnuitul său pahar cu lichid incolor — apă după unii, vodcă după alţii, s-a oprit o clipă ca să gîndească sau ca să savureze înghiţitura şi a spus cu glas reţinut : Nu ! păstraţi-o !...

Serviciul de spionaj german din Turcia a raportat această informaţie primită prin agentul numit „Cicero". Apoi, din ordinul lui Hitler, ea i-a fost transmisă lui Antonescu. I s-a comunicat deci prompt înţelegerea la care se ajunsese cu toate amănuntele dobîndite, dacă nu şi cu unele în plus, ca să-l pună serios pe gînduri. Da. Hitler poate că nu credea în diversiunile aliaţilor, dar ştia să le folosească faţă de alţii. De atunci, mareşalul care se considera conducător de neam şi aducător de spirit nou la Carpaţi şi Dunăre a început să capete acel implacabil sentiment al nimicniciei care-l face mai atent, mai circumspect, mai puţin gongoric. Titlurile şi onorurile şi le păstrează de ochii lumii ; mai rosteşte şi unele cuvîntări, cu fraze grandilocvente furnizate de Ică Antonescu ; ţigările care se cheamă „Mareşal Antonescu" şi care au imprimată pe foiţă facsimilul semnăturii lui, le mai lasă să

circule. Dar, în sinea lui, sentimentul că reprezintă o națiune mică aflată la cheremul marilor puteri, făcîndu-l sluga și supusul lui Hitler, clocotește. Citește în fiecare dimineață cu mai multă atenție și cu mult mai multă îngrijorare rapoartele Serviciului secret de informații despre nemulțumirea care domnește în mase, despre formele de revoltă prin care aceasta se manifestă. Și se simte incapabil să ia măsuri ; tot mai incapabil... Ar vrea să nu mai vadă aceste rapoarte. Uneori le împinge cu mîna nervoasă pentru ca, imediat, aceeași mînă, devenită tremurîndă, să le ia înapoi și să le ducă sub ochi. Țara e sătulă de mizerie, oamenii nu mai muncesc, ce iese din fabrici e stricat, nefolosibil, sabotajele se împletesc cu manifestațiile de nemulțumire. Și ce-l îngrozește cel mai mult pe el ca militar : de pe front au loc dezertări în masă, ceea ce înseamnă că oamenilor nu le mai pasă nici de pedeapsa capitală.

Toate acestea îl covîrșesc, îl fac să se simtă fără rost și, tocmai astfel, mai legat de Hitler, mai subjugat, înrobit tehnicii lui militare în legătură cu care, oricît ar fi de umflate laudele, există, totuși, o doză bună de adevăr. Militar încercat, Antonescu nu poate să nu-și însușească ideea că bombele zburătoare deschid o nouă eră în istoria războaielor și ar putea da Germaniei o superioritate absolută.

Da, acum are nevoie de ajutorul lui Hitler. Convingerea de cîndva, la care ajunsese nu numai el, ci mulți burghezi de seamă ai țării că, în configurația internațională din preajma războiului, numai apropierea de Germania putea evita lichidarea statului român care începuse a fi ciopîrțit, se arată acum hîdă : Statul fusese salvat, dar cu ce preț !... Și cu ce înrobitoare obligații de a merge acum mai departe alături de acest om care joacă nebunește cartea marelui său risc...

Deși mimica îl arată a gîndi astfel, a fi chinuit de toate acele gînduri grave, Antonescu îi mulțumește führerului pentru expunerea cuprinzătoare și deschisă cu privire la situația actuală. Îl asigură că el a condamnat cu energie atentatul și își exprimă satisfacția că providența l-a salvat și de această dată pe führer. Nu ascunde însă că atentatul de la 20 iulie și complotul care s-a dezvăluit atunci i-au produs mari griji în ceea ce privește forța de luptă și disciplina Wermachtului german. Ceea ce i-a spus însă astăzi führerul, l-a edificat pe deplin...

Pe deplin !... Vorbește cursiv, atent la cuvinte, rostindu-le egal și cumpătat. Chiar dacă găsește o formă politicoasă de exprimare, ceea ce și-a propus să spună, spune. Astfel, nu îi ascunde führerului nici îngrijorarea sa, produsă de evenimentele de pe frontul de răsărit. Ca și pînă acum, atitudinea armatei române va fi caracterizată prin devotamentul și vitejia ofițerilor și ostașilor cărora el le ordonă. Dar trebuie prevăzută și posibilitatea crizei grave în condițiile în care ofensiva rușilor merge la fel. Apoi atacurile aeriene anglo-americane sînt foarte eficace și produc pagube mari. Un singur atac pe care România îl suferă o dată pe săptămînă produce pagube care se cifrează între două și șapte miliarde de lei. În calitate de conducător al statului român el dorește să nu-i ascundă führerului marile sale temeri în ce privește desfășurarea situației politice în legătură cu atacurile aeriene. Situația se va agrava simțitor în cazul în care aliaților li s-ar pune la dispoziție baze aeriene turcești. Apărarea antiaeriană a României e slabă atît în ceea ce privește artileria cît și avioanele de vînătoare.

E slabă ? i-o servește Hitler cu memoria lui neiertătoare. O fi ! dar aceasta se datorește faptului că, pe vremuri, atunci cînd Germania intenționa să preia această apărare, România nu a vrut să pună la dispoziție sumele necesare.

Antonescu recunoaște : da, e așa ; dar de atunci România a plătit cu vîrf și îndesat. A plătit în petrol, a plătit în alimente, a plătit în transporturi. Da, aceste transporturi care sînt la pămînt tot din pricina bombardamentelor și care împiedică nu numai interesele românești, ci și interesele mișcării armatei germane. Dar nu numai liniile și nodurile de cale ferată, ci și rafinăriile de petrol au suferit mari avarii...

Fiind vorba de rafinării, führerul devine sensibil ; știu, zice el, calculînd exact, americanii le bombardează în două scopuri : și ca să nu mai poată fi alimentată armata germană cu petrol în situația rezistenței ei pe pozițiile actuale, dar și ca să nu aibă nici rușii petrolul vostru, în cazul în care ar avansa cu ofensiva. Da, asta e important. Trebuie să facem un efort puternic în domeniul producției de avioane de vînătoare. În scurt timp vom arunca în luptă 1 000—1 500 de avioane de vînătoare. Atunci, situația se

va schimba cu totul. Și precizează : în primul rînd pe un front și apoi pe toate celelalte.

Antonescu pricepe. Pricepe iarăși că Hitler îl îngroapă în vorbe. Simte că acesta, cu toată nebunia lui, e foarte perseverent și foarte conștient în efortul de a-l supune. Și, pînă la urmă, nici apărare antiaeriană nu-i va da. „Întîi pe un front". Bineînțeles că e vorba de frontul de nord, prin care Germania este amenințată direct. Spune ritos, ridicînd tonul, că România nu va mai putea continua ca pînă acum ; există pericolul ca în cel mai scurt timp să se producă o catastrofă socială, militară sau economică. Dacă situația e abia, abia menținută acum, cînd inamicul utilizează baze aeriene din Italia, înseamnă că atunci cînd atacurile vor porni de pe bazele turcești, catastrofa se va produce... Strigă aceste cuvinte, pentru că e vorba de propria lui situație și nu se mai controlează. Nici nu vrea să se mai controleze ! Înșiră, dintr-o răsuflare, pierderile uriașe înregistrate în ultima vreme, arată ritmul lent în care se produce redresarea, arată cît din capacități este utilizat pentru români și cît pentru armata germană și strigă că el și armata lui îi sînt, totuși, credincioși lui Hitler.

Cert lucru, Hitler l-a molipsit. Nu se mai controlează, dă curs liber infatuării și se încîntă cu aceeași demagogie cu care-și alimentează dictatura. E foarte roșu la față, iar maxilarul inferior, acela a cărui tăietură colțuroasă accentuează trăsăturile cazone ale fizionomiei sale, îi tremură amenințător.

VII

Hitler e încîntat. Poate cu acea plăcere a tuberculosului de a da și altcuiva să mănînce cu lingura sa. Îl privește cu interes, ca și cum l-ar preocupa foarte mult modificarea psihică ce s-a produs sub ochii lui, și-l ia în serios.

Antonescu însă e chinuit, surescitat și, pornindu-se, îi spune cu ton de aspră imputare : Sînt foarte îngrijorați, el și opinia publică românească, de situația de pe frontul de răsărit care capătă semnificații și mai grave pentru România, conjugîndu-se cu situația politică din Turcia și din Bulgaria. Lui, lui Antonescu, nu o dată i s-a atras atenția de către oamenii politici liberali și țărăniști care i-au dat concursul, că ar fi trebuit să-și oprească armatele

și să nu treacă mai departe, rămînînd la această fază a războiului. El a trecut, a riscat împreună cu Hitler, iar acum frontul s-a întors și a ajuns pe teritoriul românesc. De ce nu-l ajută Hitler suficient să apere acest teritoriu, că doar pentru asta s-a aliat cu el ? Faptul că Germania își tot retrage anumite unități din România — aici glasul îi devine gîtuit — faptul că-și retrage unitățile motorizate, nu poate să însemne altceva decît că Reichul intenționează să se dezintereseze treptat de România. Iar el, conducătorul acestui stat, are dreptul să întrebe chiar cu ton ridicat: „Este adevărat acest lucru ? ! Cînd își va plăti Germania datoriile ? !" „Datorii !"... Germania nu are datorii! O omenire întreagă îi datorează Germaniei totul !... — strigă Hitler, și se bagă în sufletul mareșalului dezvăluindu-și dinții strîmbi : Dacă i se reproșează Germaniei că pentru mărfurile românești cerute de ea nu poate oferi nimic în schimb, el, Führerul, trebuie să menționeze că, în interesul ducerii în comun a războiului, Germania face tot ceea ce este posibil. Mai mult decît omenește este posibil ! Față de România, ca și, de curînd, față de Finlanda și, pe vremuri, față de Franco, Germania s-a arătat largă în privința ajutorului său și nu a pus niciodată problema decontării atunci cînd prietenilor le mergea prost.

Nenorocită soartă !... În clipa aceasta, mareșalul simte în toată ființa lui o implacabilă dorință de dispariție. Pentru că pe toți cei care-l mai susțin în România, burghezii de dreapta care l-au adus la putere, nu-i vede în stare să-l ajute să depășească condiția dependentă de Hitler, ci, dimpotrivă, îi simte cum îl vor acuza că nu le-a obținut decontările cu Germania și cum vor căuta relații cu marele capital din alte țări... Devine gîrbov. Știe acum, știe prea bine că nu va avea voință ca s-o rupă cu nemții și cu Hitler ; pentru că nu are pe nimeni în spate. Îi spune acestuia cu dispreț : Nu e nevoie să țipați, nu e nevoie să-mi spuneți că din vitrinele orașelor germane au dispărut obiectele de lux ! Țăranul român o duce mult mai prost decît orice german. Nu e nevoie să țipați. Antonescu nu vă va părăsi !

Aceasta sună tare trist. Și, chiar dacă Hitler o ia ca o asigurare, ca o îngenunchere, în glasul mareșalului vorbele au o rezonanță funebră. E constatarea tristă a unui îngrozitor adevăr pe care nu mai are cum să-l schimbe. Pentru că, prea și-a înrobit țara de dragul puterii sale.

Și, deodată, fără amenințare, dar cu un realism dur și trist adaugă : Dar vă avertizez, führerul trebuie să fie avertizat că, în cazul spargerii frontului, eu nu mai garantez de ce va face armata română. Starea ei de spirit nu este favorabilă alianței cu Germania, dacă nu chiar mai mult !... Starea de spirit a întregii opinii publice din România mă presează la a face pasul către aliați. Așa că Germania, măcar datoriile să și le plătească !...

VIII

Efectul injecției a trecut. Hitler e stors. Privirile-i trezesc coșmaruri. Germania n-are datorii ! — strigă el ca o amenințare — sînteți invitații noștri la masă !...

Și iese din încăperea lungă — strigoi bandajat, cu articulații șubrede.

Antonescu e descompus. Total descompus. Fața i-a devenit vînătă, moartă. Cînd dă cu ochii de însoțitorii lui, le explică de parcă ar cere ajutor : Vor să ne ia tot ! Și parcurge cu mers greoi coridoarele acelui mare mormînt de beton, răspunzînd mecanic manifestărilor de respect ale militarilor nemți care simt în el comandantul priceput și autoritar.

Ei nu știu, în gîndirea lor mecanică, de faptul că și aceasta e o zădărnicie.

Cîndva, cineva îi spusese lui Antonescu că se bucură de mai mult prestigiu militar decît Hitler.

Explicabil, răspunsese malițios mareșalul, führerul e caporal, pe cînd eu sînt soldat !

Dar, în această zi de la începutul lui august 1944, lui Ion Antonescu i-a pierit orice urmă de spirit sau de gîndire, orice urmă de energie. Trăiește penibil, ca-ntr-o mare rușine, care-l scaldă în stări de prostrație totală.

Acestea se transformă brusc într-o ură alergică și vehementă cînd, ciocănind în ușa apartamentului său, baronul Dömberg, șeful de protocol al Reichului, îi spune că führerul este epuizat din pricina îndelungatei convorbiri și nu participă la dineu.

Ca să nu reacționeze în vreun fel, mareșalul se întoarce cu spatele. Peste cîteva minute, însă, la invitația lui Mihai Antonescu de a porni spre sala de recepții, țipă : Cum o să merg, dacă ăla nu vine ? !

Vicepreședintele consiliului său de miniștri încearcă să scape cu o glumă : poți merge fără să-ți faci scrupule, doar vom mînca alimente românești, neplătite încă de domnul Clodius.

Mareșalul însă îl repede ; Du-te și spune-le că nu vin !

Rămîne în celula de beton a camerei sale, privind cu ură pereții.

IX

Dineul se desfășoară penibil. Cei patru generali români tac, mîncînd puțin. Generalul Șteflea, șeful Marelui Stat-Major român, schimbă vorbe rare cu Guderian, privindu-i enorma chelie compensată de o mustață deasă. Dacă mai poate fi vorba de ascensiune, acesta și cu Jodl sînt oamenii în ascensiune din armata germană. Jodl a început în campania din Franța, ca artilerist, Guderian odată cu ocuparea Poloniei, în 1939. Acum, Hitler îi pune să curețe Wehrmachtul de elemente intelectualiste. Generalul român schimbă cu el vorbe rare, cîntărindu-l parcă, spre a vedea cîtă știință militară se află sub lentila convexă a chelii lui.

Veseli și vorbăreți, în comparație cu ceilalți, sînt Keitel și Himmler. Bătrînul Keitel e jovial, cu gesturile lui de diplomat îmbrăcat în unformă militară, de nici n-ai zice că zilnic omoară cîțiva generali sau ofițeri superiori cărora le descoperă legături cu complotiștii de la 20 iulie. Himmler, cu ochelarii săi rotunzi din sîrmă de oțel, e surprinzător de bine dispus. E chiar de mirare, și simți nevoia să te întrebi datorită căror manevre ale serviciului secret, astăzi mutra lui e de bunicuță vorbăreață care-și mănîncă prăjitura preferată.

Pe locurile de onoare, înlocuindu-i pe Hitler și Antonescu, von Ribbentrop și cu Mihai Antonescu sînt îngîndurați și nu ascund acest lucru.

Paladinul mareșalului, cum i se spune aici, în buncărul de la Rastenburg, lui Mihai Antonescu, are ochii săi mari, negri, de fachir sau de sinucigaș, scăldați în temeri. Nu l-a văzut pe mareșal niciodată atît de doborît și dîndu-și frîu liber nervilor cu atîta exasperare. Oricît s-ar strădui să fie complezent cu von Ribbentrop, tot nu reușește să-și

ascundă chinul minții care îi lucrează construind tot felul de combinații prin care să-și salveze persoana.

Nemții au despre el referințe extrem de proaste. În ultimul raport trimis lui Hitler, von Killinger cita printre adversarii săi pe conducătorul Partidului Național Țărănesc, Iuliu Maniu, personalitate importantă tocmai în legătură cu ideea de integritate teritorială a României, pe mama regelui, regina Elena, care își influența cu consecvență fiul spre o apropiere de Aliați, după cum fusese politica dintotdeauna a românilor, și, în al treilea rînd, pe vicepreședintele Consiliului de Miniștri, Mihai Antonescu, om care începea să reprezinte tot mai fățiș interesele burgheziei românești dornică să-și salveze pozițiile și detestînd tot mai mult alianța cu Axa.

Bănuiala are o bază reală. Pe de o parte, datorită poziției ostile față de Hitler și armata sa, care s-a manifestat mereu în România, dar care, acum, capătă exprimări tot mai categorice ; pe de alta, însă datorită poltroneriei și jocurilor de culise pe care le regizase acest universitar, specialist în drept internațional, maleabil și agresiv în același timp, prețios și retoric în exprimare, pozeur prestant, care, cu pletele lui negre de arhanghel, lunecă uns cu briliantină prin toată politica mareșalului și a Axei.

Dar, în același timp, e exagerat faptul de a fi el catalogat drept adversar al mareșalului, alături de regină și Iuliu Maniu. E adevărat : șerpuie, frumos parfumat, manevrînd un limbaj de pedantă formație și încearcă să-și pună pielea la adăpost în cazul unui crah al mareșalului. Aduce servicii unor oameni care l-ar putea avea ulterior în vedere, sau chiar tentează să-l trădeze pe mareșal fără scrupule, luîndu-i locul. Dar face toate acestea încurajat de întregul curent de opinie publică românească unde se discută de față despre necesitatea ruperii de Germania, despre faptul că o asemenea alianță nu a corespuns nici tradiției, nici aspirațiilor românești, ci numai unui moment în care țara prea fusese încolțită de alții.

Însă, de la aceste politicale, de la acest versatilism de personaj tragi-comic bine studiat în decursul timpurilor, descris cu lux de amănunte de moraliști și fixat printre categoriile psihologice clasice, și pînă la a fi catalogat drept adversar, era nevoie de prostia bețivă a lui von Killinger.

Avocat de succes, cu frizură bogată și cămăși de *soie écru*, docent pus pe carieră, care de cînd e vicepreședinte

al Consiliului de Miniștri își tipărește în ediții de lux niște culegeri de cuvinte prolixe și își umple cu ele anticamera ca să-i impresioneze pe diplomații care-l vizitează, așa cum avocații de provincie își primesc clienții rurali lîngă somptuoase biblioteci necitite, ca să le poată smulge onorarii mai grase, Mihai Antonescu a avut șansa de a fi ales de mareșal drept ideolog al unui guvern cazon, care nu se prea omora să aibă vreo concepție politică. El știe acest lucru, se știe disprețuit de intelectualii adevărați, dar îi depășește pe aceștia făcînd interesele unor mari potentați. Și nu are cum să-i fie adversar lui Ion Antonescu. Este, cel mult, un versat politician, gata să vîndă pentru a-și asigura un loc viitor, gata să sară în ultimul moment pentru a nu se scufunda odată cu corabia.

Von Killinger, însă, avea motive personale să-l blameze :

Tip de aventurier și mînă forte, fost comandant de submarin în primul război mondial și prieten personal al lui Hitler, amestecat în atentatul contra regelui Alexandru al Iugoslaviei, supervizor al intereselor germane în zona balcano-dunăreană, supraveghind această parte a Europei mai întîi de la Bratislava, iar apoi de la București, ambasadorul neamț constituia exemplul tipic de membru credincios al partidului nazist : nesociabil, milităros, traducîndu-și complexele în acte de teroare și refulîndu-și setea de teroare în băutură. Ursuz și disprețuitor, de-un narcisism alcoolic ce-l făcea să-și țină deasupra scaunului de la birou propriul său portret, el suferea cumplit în România deoarece nu era nici cal, nici măgar. Asemenea ambasadorilor nemți din alte țări, considera dreptul său să aibă veleități de stăpîn absolut. Dar se vedea nevoit să-și consume aceste veleități în secret, pentru că Ion Antonescu, cu dura sa autoritate de bătrîn comandant militar, îl domina. Îl domina și-i dădea complexe făcîndu-l să tremure respectuos în ritmul celei mai cazone discipline prusace. „Ești singurul ambasador german din țările astea care-și stinge trabucul și-și îndreaptă ținuta cînd intră la șeful autohton al statului", îl ironizase cîndva Göring arătîndu-i că are informații totale. De ciudă, von Killinger evita pe cît posibil să stea de vorbă cu mareșalul. Își adormea complexele umplîndu-și mașina cu coniac și petrecîndu-și timpul la vînători de urși. Și pentru că, totuși, contacte protocolare trebuia să aibă, ca să ocolească senti-

mentul acela că austerul militar care era șeful statului român îi domina ființa mătăhăloasă dedată mult la cele lumești, a început să-l frecventeze tot mai des pe Mihai Antonescu.

Dar, după vreo cîteva luni, l-a cuprins ciuda : mintea lui și cazonă și prusacă nu înțelegea nimic din întortocheatele fraze ale prestidigitatorului ăstuia care era vicepreședinte al Consiliului de Miniștri. Von Killinger a priceput cam greu, nu numai că nu înțelegea nimic din discuțiile cu el, ci și că uneori era dus de nas printr-o frazeologie goală. Și, cînd în mintea lui rigidă s-a fixat această părere, punînd în evidență faptul că fusese înșelat, nimic nu i-a mai putut opri ura. L-a pîndit. L-a pîndit îndelung pe Mihai Antonescu, bînd mult coniac, așa cum pîndea urșii la vînătoare. Iar cînd l-a prins făcînd aranjamente cu Bova-Scopa, reprezentantul diplomatic italian care mai tîrziu se declarase de partea lui Badoglio, nu l-a mai iertat. S-a răzbunat și pe panglicăreala lui și pe complexele de inferioritate pe care i le crea mareșalul : L-a încondeiat peste tot drept trădător și chiar l-a determinat cu un an în urmă pe Hitler să ceară mareșalului să ia măsuri.

Afirmația că Mihai Antonescu ar fi adversar al mareșalului Ion Antonescu se dovedea a fi cam hazardată și demonstra cît de prost politician și cît de nechemat diplomat era von Killinger, atît celor care știau aceasta, cît și celor care-l mai apreciau. Iar, faptul că el lipsea de la întîlnirea de față, nu făcea decît să confirme împămîntenirea acestei aprecieri. În locul lui a venit, însoțindu-l pe mareșal, șeful misiunii militare germane din România, generalul Hansen. Ca un șoricel supus, acesta stă în coada mesei, așteptînd să se termine dineul ca să-și poată vizita o amantă din apropiere de Rastenburg.

Ceilalți nemți, însă, îl privesc plini de interes pe bărbatul brunet care, în dreapta lui von Ribbentrop, tace. Ei știu că Mihai Antonescu este, într-un fel, o invenție a mareșalului și se întreabă cum de-i poate fi adversar. Nu sînt rude, deși după nume s-ar putea crede ; l-a asistat ca avocat într-un proces bizar, de bigamie, despre care nu se știu prea multe, ca și în procesul care se soldase pentru mareșal cu domiciliu forțat. A rămas apoi un fel de secretar particular al acestuia, Ion Antonescu fiind om lipsit de colaboratori, preferînd să se înconjoare de executanți ai ordinelor sale. După rebeliunea legionară din 1941, cînd

Horia Sima, care fusese vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, a fugit din țară cu ajutor nemțesc, iar Mihail Sturdza, fostul ministru de externe legionar, luase și el aceeași urmă, viitorul mareșal nu a avut colaborator mai bun decît pe acest Mihai Antonescu căruia i se spunea Ică. După înfrîngerea rebeliunii legionare, cînd Antonescu a început o nouă guvernare bazîndu-se pe organele represive și pe o legislație excepțională, l-a făcut pe Mihai Antonescu vicepreședinte de Consiliu și ministru al Afacerilor Externe, iar, pentru perioadele în care el lipsea mergînd pe front, l-a numit prim-ministru ad-interim.

În secolul douăzeci și jumătate, încercînd să improvizeze o ideologie fără alt conținut decît interesele celor care se îmbogățeau de pe urma războiului, Ică Antonescu acoperea lipsa ideilor imitînd sforăitor limbajul unor secole depășite. Frazele lui arătau așa cum arată în zilele noastre ceremoniile de la curțile regale, ceremonii pe care monarhii cultivați încearcă, printr-un comportament sportiv, să le transforme în party-uri moderne.

Ei, însă, Ion Antonescu și paladinul său, reprezentau, măcar din instinct, dacă nu avuseseră vreme să-și fixeze o platformă ideatică, acele intenții ale burgheziei, de a se osifica, de a acoperi trecutul venal și aventurier prin unele aparențe nobiliare. Dorinței burgheziei parvenite destul de curînd, de a-și impune o tradiție și o ascendență de clasă conducătoare, îi convenea perfect morga militară și ceremonialul cu pretenții de castă pe care le impunea dictatura mareșalului. Acestea confereau societății românești o existență conservatoare cu aparențe mistice, în spatele căreia se putea conta pe stabilitatea afacerilor marelui capitol.

În acest sens, pentru ei devenise foarte clar cui trebuiau să se închine : „Pentru burghezia noastră mă bat în fiecare zi. Ei îi închin în fiecare zi toată credința mea", scria Mihai Antonescu în „Declarații de politică generală". Iar Ion Antonescu, în proclamația pentru plebiscit din 6 noiembrie 1941, spunea către țară : „Statul român nou trebuie să-și închine toată strădania la formarea și întărirea burgheziei noastre."

Era mica lor platformă, comună întru totul, chiar și în spiritul retrograd cu care vorbeau despre burghezie într-un moment istoric în care gînditorii omenirii erau mult mai precauți cu aprecierile, indiferent dacă o demascau de

pe poziții revoluționare sau o ironizau în numele a ceea ce existența ei demola din nobleţea omencască.

Ică Antonescu nu a avut niciodată curajul să încerce să răstoarne această mică platformă. A încercat numai să-şi asigure posibilitatea de a sări el pe alta. În prostia lui grobiană, prietenul personal al lui Hitler, baronul Von Killinger, care nu era nici pe departe un diplomat, dar nici nu putea, față de Ion Antonescu, s-o facă pe protectorul României punîndu-şi în valoare calităţile de satrap, îl supraaprecia pe Mihai Antonescu, avansînd politicalele lui la rangul de adversitate.

Mihai Antonescu acoperea trimişii în străinătate ai partidelor politice Naţional-Ţărănesc şi Naţional-Liberal şi făcea să fie informaţi Maniu şi Brătianu în legătură cu ştirile secrete pe care le primea prin serviciile diplomatice. Iar, de cînd prinţul Barbu Ştirbei, fost amant al reginei Maria, fost preşedinte al Consiliului de Miniştri şi duşman personal al lui Carol al II-lea, plecase la Constantinopol cu paşaport diplomatic dat chiar cu acordul mareşalului, spre a tatona cercurile anglo-americane şi a pertracta cu ele în legătură cu posibilităţile ieşirii României din război, el le punea la dispoziţie serviciul de cifru pentru unele comunicări. Cu acest scop l-a făcut director al cifrului pe Grigore Niculescu-Buzeşti, ginerele prinţului Ştirbei. Nemţii îi supravegheau atît locuinţa cu colonade şi balconaşe din piatră traforată din Bucureşti, cît şi vila, cam modest burgheză de la Butimanu, unde el îşi făcea rezerve de valută engleză şi americană luată ca mită de la evreii pe care îi scăpa de lagăr. Şi, cum România era singura ţară unde mai toţi evreii scăpau de lagăr, rezervele lui Mihai Antonescu de pe malul modestului lac de cîmpie se rotunjeau. În luna iulie, el îşi vînduse şi casa din strada Batiştei, preschimbînd suma căpătată în monedă elveţiană. Din pricina aceasta, Paul Schmidt, şeful presei din Ministerul de Externe german, declarase că doi oameni din Bucureşti nu-l lasă să doarmă : Ică Antonescu şi Pamfil Şeicaru, ziarist naţionalist, care şi el se declara filogerman, dar strîngea valută engleză şi americană.

Pe faţă, Mihai Antonescu l-a înfruntat o singură dată pe von Killinger în cazul lui Renato Bova-Scopa, diplomatul care, cîndva, îi aranjase vizita în Italia şi înţelegerile cu Vaticanul. Acesta era reprezentantul diplomatic al Italiei, intim al contelui Ciano, care, în septembrie 1943 se declarase în favoarea guvernului proaliat format de generalul Badoglio. Legaţia germană a cerut ca, imediat, Bova-Scopa să fie internat într-un lagăr. Mihai Antonescu a refuzat şi l-a lăsat să ocupe în continuare clădirea albă cu peron în stil clasic a Ambasadei italiene. Mai mult decît atît, nu a intervenit în nici un fel cînd noul plenipotenţiar, numit de Mussolini, nu a putut intra peste Bova-Scopa. Lucrurile au luat o întorsătură foarte neplăcută deoarece întîmplarea făcuse ca opereta să se petreacă într-un decor unic : Ambasada Italiei la Bucureşti ocupa o clădire construită spate în spate cu Ambasada Germaniei. Le despărţea doar un zid gros mărginind grădinile. Pentru a intra în propria sa legaţie, noul trimis al lui Mussolini a trebuit să escaladeze zidul din fundul curţii Legaţiei germane şi să se bată corp la corp cu Bova-Scopa, ca nişte cheflii, spărgînd oglinzile veneţiene şi sticlăria de Murano, pentru că omul contelui Ciano, ştiindu-se protejat, ceda foarte greu terenul. Mihai Antonescu a intervenit numai atunci cînd a cerut permisiunea ca Boca-Scopa să plece nestingherit în Italia.

Era a doua înfruntare cu diplomaţia germană. Prima se petrecuse cu prilejul zilei naţionale a Argentinei cînd, la recepţia de la Buenos Aires, ambasadorul lui Mihai Antonescu, Al. Duiliu Zamfirescu, s-a ridicat să ţină un toast, a deschis gura şi, aplecîndu-se spre ambasadorul german, a vomat pe fireturile care împodobeau fracul acestuia. Oricît s-a încercat să se pună întîmplarea pe seama unei alcoolice regurgitări, pentru presa şi opinia publică a vremii ea şi-a subliniat cu evidenţă semnificaţia parodică.

La întîlnirea de la München din 1943, lui Ion Antonescu i-a fost pus în faţă dosarul complet al afacerilor necurate pe care Mihai Antonescu le încearcă prin diferite legături cu aliaţii. Mareşalul a fost obligat să-i promită lui Hitler că-l va schimba şi s-a întors în România furios deoarece, cu toate că unele manevre ale lui Ică erau făcute cu acordul lui, o altă parte din informaţii îl stupefiaseră. Printre acestea află de o propunere a lui Ică făcută lui Carlton Hayes, ambasadorul Statelor Unite la Madrid, prin care se arăta gata să semneze în numele guvernului român o declaraţie de capitulare. Şi încă faţă de cine ? Faţă de guvernul Turciei !...

La imputările dure, neiertătoare ale mareşalului, dîndu-şi seama, ca jurist, că această demascare a actelor lui poate duce pînă la pedeapsa capitală, Mihai Antonescu i-a

căzut în genunchi, a vărsat șiroaie de lacrimi, asigurîndu-l că numai și numai pentru salvarea lui, a mareșalului, a politicii lor comune, a intereselor lor comune, a încercat acele mașinațiuni. Și, după lungi pledoarii, dîndu-și seama că nu poate fi crezut, a schimbat frazeologia avocățească într-un limbaj de coafeză neînțeleasă în amor, cerînd mareșalului permisiunea să se sinucidă. Mareșalul a fost impresionat, bănuindu-l sincer, pentru că Ică mai avea în familie antecedența cîtorva sinucigași. Și n-a mai luat nici o măsură. L-a tratat cu dispreț, lăsîndu-l să-și reglementeze singur afacerile cu lumea de apoi.

Ică a zăcut bolnav o lună de zile, meditînd la sinuciderea promisă. Cînd a apărut, era slab, chinuit și a declarat că numai conștiința sa de om credincios mareșalului nu i-a permis să-și ia zilele, fiindcă ar fi însemnat să-l lase pe acesta singur într-un moment atît de greu al războiului și al națiunii. Ion Antonescu nu s-a bucurat. Dar, creștin fiind, nici n-a avut tăria să-l îndemne să se sinucidă.

Mareșalul nu a mai avut chef sau, poate, tărie să-l pedepsească. Iar, de la cartierul lui Hitler, lucrurile au fost lăsate moarte pentru că toată atenția era îndreptată spre grava situație a frontului din iarna lui 1943.

Mai veneau rapoarte în legătură cu el : că era des frecventat de ambasadorul Turciei la București — Suphi Tanrioer ; că împreună cu doamna mareșal Antonescu, cea care, spre ciuda reginei-mame, se intitula prima doamnă a țării, făcea o serie întreagă de afaceri prin intermediul așa zisului Oficiu de patronaj, compromițîndu-l definitiv pe mareșal — al cărui mare merit era onestitatea de sfînt sărac pe care și-o păstra nepătată, cu îndîrjită încăpățînare — că făcea note scrise pentru eliberarea fiecărui evreu, pregătindu-și astfel documente favorabile pentru o epocă de răsturnare a nazismului ; că, pe lîngă tot felul de academii pe care le înființa, ca să le patroneze dîndu-și aură de mecena, o făcuse și pe cea a diplomaților unde încercase să spună cuvinte bune despre politica lui Titulescu ; că, tot în acest sens, îl promovase în Ministerul de Externe pe fostul șef de cabinet al lui Titulescu, Grigore Niculescu-Buzești, anglofil cunoscut și ginere al lui Barbu Știrbei ; că, prin intermediul Turciei, încearcă să se pună sub protecția comandamentului aliat de la Cairo, tatonîndu-i pe lordul Mayne — reprezentantul englez, și pe Mc. Veagh, reprezentantul american, și așa mai departe...

Fapt este că nu prea era luat în serios, ca să constituie un pericol. Surîsul său mefistofelic, aerul absent și enigmatic se subliniau și mai mult într-un limbaj încifrat pe care-l folosea cu abilitate dînd din cînd în cînd citate fără legătură cu discuția, numai ca să-și pună în valoare cultura. În acest fel, trebuia să-i recunoști calitățile de diplomat pentru că nu-ți dădeai seama dacă folosea citatele ca să împingă discuția spre evitarea unui rezultat concret, sau, dimpotrivă, lipsea discuția de scop împingînd-o în așa fel încît să-și poată folosi citatele. Această dilemă, de fapt, punea la încercare gîndirea greoaie a lui von Killinger, făcîndu-l să turbeze de ciudă că Ică îl îngroapă sub vorbele lui alunecoase.

Totuși, am nevoie de Ică — se scuzase cîndva Antonescu — are calități oratorice și eu nu pot să-mi pierd vremea cu inaugurări, festivități, înmormîntări. El ține discursurile în numele meu.

Astfel, datorită situației de pe front, ca și lipsei de voință pe care, cu toate că o ascundea, Antonescu o simțea din ce în ce mai mult, „problema Ică" s-a mușamalizat. Și, cum mareșalul petrecea în fiecare săptămînă trei zile pe front, nu a găsit pe cineva mai potrivit pentru a-i da titlul de prim-ministru interimar.

Pînă la prim-ministru fără interimat nu mai era decît un pas. Esențial, dar un pas. Mihai Antonescu încerca să se asigure că o situație de pace mult dorită va sublinia faptul că mareșalul nu mai are ce căuta în fruntea țării. Din pricina aceasta, era nerăbdător și își înzecea mașinațiile pline de perseverență și imaginație. Ba, la un moment dat, în martie 1944, chiar și-a permis să-i spună mareșalului : Țara întreagă așteaptă pace !... Ceea ce, de fapt, exprima nerăbdarea lui de a se vedea în fruntea guvernului.

Ion Antonescu l-a pus la punct fără drept de apel : Nu ești tu țara ; țara sînt eu !

Or, aici, în buncărul de la Rastenburg, lîngă cupele cu șampanie *Detucher sekt*, de care nu se mai atinge nimeni în afară de Himmler, a cărui mutrișoară de felcer de campanie s-a înroșit, și Keitel, care ține cupa între degetele sale elegante, dineul nu prezintă pentru Mihai Antonescu nici o posibilitate de a face vreo manevră diplomatică. Ba, dimpotrivă, după furia oarbă și neputincioasă a mareșalului, după faptul că Hitler, în loc să vină la masă,

stă bîţîind undeva, în feşele sale, are mai multe şanse să fie trimis direct într-un lagăr şi făcut săpun.

Aşa că întreţine cu von Ribbentrop o discuţie de mare ţinută diplomatică, adică fără subiect şi predicat, şi, la sfîrşitul dineului, se ridică repede, ca de pe scaunul electric, bucuros că a scăpat fără să fie executat.

Dar, de îndată ce scapă de obsesie, de îndată ce se vede între ai săi, în apartamentul mareşalului, îşi recapătă tupeul şi spune : I-am strigat lui von Ribbentrop : „Aşa nu mai merge, domnule ministru, aşa nu mai merge !"...

Impozant, şi calm, ca un adevărat stat-majorist, generalul Ştefleа, care de multă vreme l-a avertizat pe mareşal că Ică trebuie să fie spionul cuiva, nu mai rabdă. Şi, cînd ies lăsîndu-l pe conducătorul lor să se culce, oprindu-l pe culoar îi spune verde : Cum poţi, domnule, să minţi în halul ăsta ? ! Am discutat, doar, împreună cu von Ribbentrop şi nu te-am auzit spunîndu-i aşa ceva !

Ică nu e deloc impresionat, nici derutat. Instinctele descendente dintr-un Dinu Păturică funcţionează la el perfect. Cu ton solemn, îl pune la punct pe bătrînul impozant : Domnule general, pentru mine nu există lucru mai scump pe lume decît mareşalul. Prefer chiar şi să mint, numai să-l văd mai liniştit, mai în apele lui !... Spusele mele aveau doar rostul să-l ajute să adoarmă mai repede.

Şi-şi unge buzele c-un zîmbet de briliantină, urîndu-le noapte bună.

X

Mareşalul nu doarme.

În ciuda faptului că suita l-a lăsat, retrăgîndu-se în vîrful picioarelor. De fapt, el a făcut-o pe somnorosul, fiindu-i ruşine de el însuşi şi neavînd ce cuvinte să le spună.

Dar nu doarme. Gustul amar al neputinţei îl otrăveşte. A făcut un mare, un foarte mare efort îndemnîndu-i pe ceilalţi să plece. Îi e teamă de singurătate şi de izolare. O manifestare ciudată a unei boli mai vechi. În ţară, nevastă-sa şi cu doamna Veturia Goga stau la capul lui pînă adoarme. Pe cît de autoritar, de sigur pe el, faţă de toată lumea, pe atît de mare efort de voinţă face să se stăpînească atunci cînd rămîne singur.

— Suferă de o boală cronică ce s-a declanşat într-un puseu crunt în iarna lui 1941 şi ale cărei sechele curioase sînt lipsa de energie şi de voinţă. Tocmai aceste două elemente de care el face mereu caz îl părăsesc brusc în unele momente decisive şi mareşalul caută temător sprijin în dreapta şi-n stînga, la oricine. Uneori are şi crize de alt gen despre care se spune că sînt urmările unui vechi accident de călărie de prin anii '20 cînd, cabrîndu-se în faţa şanţului cu apă, calul a sărit azvîrlindu-l în cap.

De atunci, la apliçaţiile de cavalerie din ultimele decenii, el întotdeauna şi-a derobat calul de la şanţul cu apă. Iar, în ultima vreme, chiar evită să călărească. Şi, iarăşi, fapt este că atitudinea lui autoritară, voinţa de fier, fluxul dominant pe care-l iradiază au ajuns cu vremea a se compensa cu manifestări de totală lipsă de voinţă. În asemenea clipe, teama de singurătate, de izolare, îl covîrşeşte, şi el, obişnuit numai să comande şi să ordone, are nevoia de prezenţa cuiva.

Aceasta este, de fapt, boala. Aceasta este boala cea gravă, oricît de gravă ar fi cealaltă, clinică. Şi poate că sechelele ei, care duc la lipsa de voinţă şi imposibilitate de acţiune, sînt, de fapt, momentele lui de luciditate, cînd îşi dă seama de falimentul în care a intrat.

Pentru că, înainte de a-l lăsa, chipurile, să doarmă, generalii din suita sa i-au pus, totuşi, întrebarea care-i chinuia şi, căreia, poate, într-un fel, venind aici în bîrlogul de beton al lui Hitler, sperase să-i găsească răspuns : Şi, totuşi, dacă ruşii rup frontul din Moldova ? !

Neputincioase, mîinile mareşalului se ridică în aer şi cad obosite, fără răspuns. Pentru că nu are nici o rezolvare. Soluţia lui a fost una : dictatura. Iar acum, mai ales aici, în preajma lui Hitler, îşi dă seama cît de lipsită de rădăcini este şi cît de uşor poate să se prăbuşească. Se leagă de speranţa armelor secrete care i-au fost descrise astăzi în amănunţime. De-abea astăzi, cînd el de multă vreme i-a rămas lui Hitler principalul aliat !... Şi gîndul acesta îl întunecă mai rău decît îl luminează speranţele pe care i le dau noile invenţii. Pentru că e vorba de soarta de supuşenie a unei ţări mici, care nici în condiţia de mare aliat nu trebuie să ştie ce fac superputerile. Tehnica germană experimentează de ani aceste arme, iar el, apreciatul strateg, ştie de-abia astăzi despre el. Iar, despre ce arme noi

posedă adversarii nu știe nimic. Soartă subjugată a unei țări mici, cu armată mică !... Mareșalul e tot mai derutat.

Și-l amintește pe bătrînul general Iacobici, fost ministru de război, șef al Marelui Stat-Major, care, învingător fiind, i-a atras atenția vehement că armata română nu e instruită ca să meargă mai departe. Antonescu l-a privit rău, cu modul său de a nu spune cuvinte urîte, ci de a face, de a determina fapte grave și l-a scos la pensie fără nici o discuție. De la figura acestui general îi vin în minte chipurile tuturor celor pe care i-a îndepărtat fără șovăială, numai pentru faptul că au vrut să știe care este programul lui, care este perspectiva politicii lui. „Eu sînt România, politica o fac eu !“ — a fost întotdeauna răspunsul. Cine nu acceptă un asemenea răspuns, trebuie să plece. Și astfel rămîne singur să se bată cu șefii partidelor istorice — Maniu și Brătianu... Îi consideră niște perfizi ! Nu sînt în stare să facă nimic pentru țară ; dirijează totul în interesul lor ; în interesul lor meschin și egoist !... Din cînd în cînd, îi trimit cîte o lungă scrisoare de protest, plină de sfaturi în legătură cu țara, numai ca să se înregistreze faptul că ei au stat în opoziție. În schimb, în discuțiile pe care le-au avut cu el, întotdeauna i s-au declarat atașați. I-au dat, dintre oamenii lor, specialiști pentru diferite ministere sau pentru misiuni diplomatice în străinătate. Dar nu și-au depășit niciodată condiția meschină : interesul general național este subordonat avantajului lor, al potentaților pe care-i reprezintă. Maniu are chiar o metodă, de multă vreme acreditată și pe care nimeni nu o poate demasca public, tocmai datorită marii ei simplități : nu discută niciodată decît între patru ochi. După aceea, dacă ceea ce a discutat îi convine, perfectează. Dacă nu-i convine, neagă tot luînd o înfățișare de sfînt indignat căruia cineva își permite să-i pună în circă lucruri neadevărate.

Aștia sînt oamenii ! Dar, din păcate, opinia publică îi crede și ei au atuul important de a nu fi colaborat cu Hitler. Pentru asta lumea îi crede și speră că ei vor scoate țara din Tripla Alianță... Regele este un copil ambițios, complexat, înconjurat de niște lichele care-l atițâ, ca și maică-sa, contra lui, a lui Antonescu. Descoperind anumite mașinațiuni la palat, Antonescu a trebuit chiar să-i pună în vedere că, dacă nu se astîmpără, îl va schimba punîndu-l rege pe unul și mai copil decît el, — Ștefan, fiul arhiducesei Ileana, elev în ultimul an la Liceul militar de la

Predeal. Asta i-a îndepărtat și mai mult, iar acum Antonescu nu mai poate profita de legăturile cu Occidentul pe care le are casa regală și care i-ar ușura, poate, unele pertractări cu aliații.

Tristă soartă ; Cînd e mînat de asemenea gînduri, mareșalul calculează cu înnegurată luciditate varianta retragerii sale : să lase totul, că doar el nu are alte ambiții decît cele de soldat credincios țării, habotnic de credincios țării și să vină alții la conducere care să descurce lucrurile. Dar întrebarea este : care alții ?... Legionarii, care ar aservi-o total lui Hitler ? Și tocmai trista luciditate îl obligă să reziste pe acest drum atît de plin de riscuri și de chinuri. Luciditatea lui de om căruia nu-i pasă dacă va fi un sacrificat. Nu-i pasă, neavînd încredere în alții, știe că mîna lui chiar cînd se sacrifică ține țara într-un echilibru nepermițîndu-i nici să încline către alții, dar nici să o subjuge de tot lui Hitler, așa cum ar vrea. Cîtă vreme mai e el, nebunul are o doză de respect și mai e nevoit să folosească zîmbetele acelea de motan fățarnic. Altfel, ar ajunge ca toate celelalte țări din jur.

În așternutul pregătit de oamenii lui Hitler, gîndurile lui Antonescu nu sînt coerente. Toate se amestecă în frînturi disparate de imagini, de amintiri, de constatări. Se amestecă uneori cu imagini din filmul despre bomba zburătoare cu care Hitler poate distruge întreaga Anglie, dar și cu gîndul defetist : „Ce-mi folosește mie dacă este distrusă Anglia ? ! Cu ce contribuie asta la soarta armatei mele ; nu voi fi călcat pînă la urmă în picioare și de unii și de alții ? !“... Se amestecă din nou acel mare sentiment de disperare și de zădărnicie în care nimic nu-l mai iartă. Nici un sprijin nu poate găsi mîna sa ale cărei gesturi încep a fi nesigure. Nu se poate bizui pe nimeni. Nici pe cel mai intim colaborator — Ică Antonescu, pe care l-a crescut și l-a cultivat ca pe un copil al său, căruia i-a permis să i se adreseze cu „Ionele“, cu toate că e cu ani și ani mai mic decît el. Din 1943, de cînd serviciul secret german i-a pus la îndemînă toate datele mașinațiilor lui, cele pe care Ică, recunoscîndu-le, a vrut să se sinucidă, nu-l mai poate avea la inimă. Cert lucru că, în cazul unei răsturnări, Mihai Antonescu ar vrea să joace în România rolul lui Badoglio din Italia.

Ion Antonescu nu-l îndepărtează. Nu are tăria să-l îndepărteze. Nu are cu cine să-l înlocuiască. Pentru că nu

are colaboratori, nu are oameni apropiați, nu are nici măcar un număr de acoliți din care să-și poată promova colaboratorii. E izolat. E un izolat care crede că ordinele lui pot fi executate de armată ; atîta tot. Și, în singurătatea lui, e nevoit să se poarte cu Mihai Antonescu așa cum te porți într-o căsnicie care merge tîrîș-grăpiș, dar o suporți pentru că te-ai obișnuit cu ea și nu mai afli în tine resurse sufletești ca să începi o alta. Îl lasă, așadar, pe Ică să-și dea importanță, să înființeze academii și să dea premii ca un Mecena al culturii, îl lasă să prezideze concursuri sportive și manifestări culturale, să-i informeze pe Maniu și Brătianu în legătură cu anumite intenții ale lui, să întreprindă unele încercări de contacte cu diplomația străină, pentru că el, mareșalul, nu mai are tăria și voința să intervină, să schimbe. E o inerție, doar o inerție care-l poartă drept, autoritar. Soluțiile lui se reduc la una singură, teroarea. Teroarea față de masele care-și manifestă tot mai des și mai fățiș nemulțumirea !... Ah, de n-ar mai vedea informările acelea zilnice pe care i le prezintă șeful Serviciului secret de informații — Eugen Cristescu ! Dar nu are tăria să nu le citească. Și-și dă seama că nici nu-i poate pune la zid pe toți nemulțumiții aceia. Prea sînt mulți !

În zorii zilei, sare din pat și își îmbracă uniforma în care se simte mai sigur pe sine, mai stăpîn. Astfel, cînd mareșalul Antonescu trece cu mica lui suită pe culoarele și aleile Cartierului general nemțesc îndreptîndu-se spre avion, toată lumea lui Hitler, de la generali și pînă la soldații întîlniți, este pătrunsă de autoritatea pe care o insuflă trecerea ființei lui mărunte, cu pantaloni bej, cizme galbene și veston cu croială englezească. Ține cravașa ca pe un sceptru ale cărei mișcări îi înfioară. Nici nu știu că, privindu-i el de fapt suferă în simțirea sa cazonă, îi invidiază pentru mișcările mecanice, lipsite de gîndire, pe care le pot face.

Și, abătut, își simte din nou limitele de conducător al unei națiuni care nu are pic de simț milităros. Al unei națiuni care are prostul obicei de a gîndi și a comenta în loc să execute ordinul, cu mișcări mecanice.

Suferă cumplit, invidiindu-l pe Hitler.

Dar, mai ales urîndu-l. Urîndu-l pentru că i-a vorbit de-abia acum, cînd a avut nevoie să-l convingă și să-l cîștige, despre cercetările privind armele secrete, despre succesele lor deja dobîndite. Nebunul are dreptate : cu asemenea arme se intră într-o nouă eră a războiului. Nebunul nu numai că are dreptate, dar îl și înrobește, pentru că armele acestea sînt o speranță. O speranță aproape certă, oferind o superioritate pe care priceperea de specialist a mareșalului a cîntărit-o cu luciditate. Cu asemenea arme, războiul mai poate fi cîștigat dacă... Și acest „dacă" trezește toate furiile de neputință în făptura mărunță a mareșalului, neputința lui de conducător al unei țări mici, care nici măcar posibilitatea unor servicii de informații și spionaj ca lumea nu are, și nu poate ști ce se petrece în lumea secretă a marilor națiuni decît dacă acestea îi aruncă firimituri din informațiile lor... Dacă... Dacă în cercetările producției lor de război, aliații au ajuns și ei să facă arme la fel de teribile ? ! Luciditatea lui de strateg i-o spune clar : Distrugerile lor vor fi înspăimîntătoare și de o parte și de alta, iar țara lui mică poate expia fără să crîcnească... Dacă... Îl urăște pe Hitler de moarte. Tocmai fiindcă îl subjugă cu speranța acestor arme de la care pornește acest „dacă" ce-i înțeapă inima.

Inima lui bolnavă, cu aorta mărită !

XI

E o dimineață senină, și miezul Europei — acel Mittel Europa — peste care zboară avionul, se vede perfect cu toate rănile lăsate de îndelungatul război. Cîmpiile sînt arse, apele lățite în jurul podurilor aruncate în aer, localitățile demolate. Numai verdeața pădurilor mai creează din loc în loc sentimentul existenței naturale.

Avionul zboară la nesfîrșit, peste o Europă continentală marcată de săgețile bisericilor catolice, sau de baroce turle albe păstorind satele grămădite în jurul lor. Din pricina tranșeelor, a fortificațiilor, a gropilor de bombe care pun o amprentă macabră asupra întregului peisaj cu cîmpii istovite și dealuri mici, păduroase, nu-ți poți da seama unde te afli. Și, totuși, o neliniște se transmite tuturor călătorilor. Totul li se pare prea necunoscut, zborul avionului bizar, direcția lui îngrijorătoare. Mareșalul și suita lui își controlează tot mai des ceasurile și încep să se agite, cu toate că piloții de front care conduc avionul îi asigură că

se află pe direcţia comandată, pe itinerariul cel mai sigur, cel mai bine apărat.

Pînă cînd, deodată, dedesubtul lor, apare un imens cer de flăcări. Trebuie să treacă vremea, să se obişnuiască, pînă să-şi dea seama că se află destul de jos, deasupra unui oraşel incendiat.

Ofiţerii de ordonanţă se duc la piloţii germani, îi mustră, dar aceştia răspund că aşa au ordin. Avionul se află deasupra Varşoviei ; vor face două tururi după care avionul se va plasa pe direcţia Bucureşti.

Comunicîndu-i-se aceasta, Antonescu pricepe. Confirmă din cap că a înţeles, abţinîndu-se cît mai mult, dar nu poate rezista. Izbucneşte : Asta a fost ordinul lui Hitler !... Venind de sus, dinspre Prusia, piloţii, în mod deliberat au căutat alt culoar ; au ocolit ca să ne arate în ce stare a adus Varşovia. Priviţi ; numai flăcări şi ruine !... Ne-a obligat la acest ocol, special ca să ne avertizeze că aceeaşi soartă aşteaptă şi Bucureştiul dacă...

Tace înghiţind greu. Nu mai spune ce anume „dacă".

Cade într-o tăcere absurdă, replică a tulburei irresponsabilităţi care-l cuprinde.

Dedesubtul lor, Varşovia arde în flăcări mari, criminale. Se văd exploziile proiectilelor şi ale locurilor minate, pentru că Hitler nu s-a mulţumit numai să-i dea foc. El a amplasat pe fiecare stradă cîte un tun sau un aruncător de flăcări dărîmînd-o şi arzînd-o în mod organizat, cu o perfectă tehnică germană.

Ideea lui Hitler a reuşit. Antonescu e zdruncinat total. Profilul lui are numai trăsături circumflexe ; ca şi cum toate l-ar apăsa, l-ar îngropa. Se dezmeticeşte de-abia deasupra Bucureştiului, dar privind din avion oraşul, şi-l închipuie în flăcări. Şi ideea îl chinuie atît de mult încît nu se simte în stare să mai stea în Capitală. Pleacă imediat la Olăneşti, să-şi trateze starea imposibilă în care se află.

Partea întîi

DOUĂZECI ŞI DOI AUGUST ŞI ANTECEDENTELE

I

Ce poate să însemne în mod obiectiv un oraș de cîmpie într-o lună cu arșiță și uscăciune ? Cu bombardamente, foamete și război ! Iar, pe deasupra, cu un dictator cazon care a dat dispoziția ca toți cetățenii să umble îmbrăcați în sacou, în semn de „respect sobru pentru sacrificiile de pe front". Ca și cum sărmanul soldat mînat de patru ani în războaie ar fi avut de suferit mai mult dacă noi am fi umblat aici în cămașă. Sau, invers, ar fi avut de suferit mai puțin datorită faptului că nouă ni se aplica supliciul sacoului. Ce poate însemna, sub război și arșiță, un oraș care n-a strălucit niciodată de prea multă bogăție și care, acum, devine sărac de-a binelea, bîntuit de lipsuri, de inflație și de vînturile calde care poartă înțepător molozul dărîmăturilor rămase de pe urma bombardamentelor ?

Și cine îi mai poate descifra poezia ?...

Pentru că nimeni nu ar putea spune că Bucureștiul nu a avut poezie chiar și într-o asemenea zi toridă de august cînd florile cad grele în culori dense, coagulate, iar arborii își simt frunzele mari cum pălesc, pleoștindu-și moale marginile ca într-un leșin.

Soarele e gros ca mierea, aerul albastru și uscat, zgomotele se amplifică prin rezonanțele căldurii, iar lumina e atît de metalică încît zornăie auriu. Cîndva, odată cu arșița, existența de parc boieresc a orașului se preschimbă, mulîndu-se toropit ca și asfaltul moale. Mișcările capătă lentoare iar fațadele marilor bulevarde își pierd umbrele sub ploaia de fierbințeală. Oricît ar părea de aerisit, orașul adună în el uscăciunea cîmpiei în mijlocul căreia se întinde, iar pietonii dezvăluie ceva din reflexele țăranilor la seceră, care caută, la amiază, umbra precară de sub căruțe. În îndeletniciri cotidiene și-n febrile preocupări

lucrative, în bodegi, în jurul bateriilor la gheață, și-n umbra adîncă a magazinelor, sub ventilatoarele cafenelelor și-n înghesuiala zgomotoasă a tramvaielor, pe străzi, în parcuri, în holurile cinematografelor, indiferent dacă în repaos sau în mișcare, oamenii par a migra cu toții spre o direcție unică și salvatoare care să le ofere răcoarea.

Fac asta circulînd pe străzi, intrînd și ieșind din case, consumînd în grădinile restaurantelor, muncind la birouri sau în ateliere, agitînd brațe cu mînecile sumese și alergînd în pantaloni subțiri, pășind în sandale și punînd în circulație decolteuri, coafuri sau rochii de vară viu imprimate, amestecîndu-se cu vehiculele care se scurg ca o transpirație a bulevardelor, cu negustorii ambulanți care-și strigă lehămisiți marfa, cu meseriași posedînd firme sonore și atelierul într-o lădiță, cu chelnerii șifonați, încărcați de halbe, de muzicuțe, de litre, cu mulțimea de gură cască lipită cu lehămiseală de umbra zidurilor. Mari pălării fantezi, frizuri gominate și îmbrobonate, capete rase plutesc parcă în baia de căldură, cîini toropiți își lungesc limbile, iar vînzătorilor de ziare le scapă din timp în timp epuizate interjecții.

Caniculată, dacă ne putem exprima astfel, toată această lume migrează nu către un loc, ci către un timp anume, către seara violetă și calmă care se insinuează din depărtări respirînd răcoare. Cu toate că răcoarea nu are de unde să vină din întinsul cîmpiei uscate și prăfoase. Ea rămîne mai mult sugerată, prin culoarea cerului și prin lipsa de contur pe care încep s-o cuprindă lucrurile.

Dar, chiar și așa, cred că nimic nu poate fi mai plăcut decît Bucureștiul, care se deschide ca o floare de seară cu parfum discret de lăutari pe la grădinile dosnice, cu lume animată pe bulevardele încă mirosind a căldură, cu juni glumeți așezați pe gardurile clădirilor importante, la Dalles sau pe lîngă Cișmigiu, cu toată agitația străzii, estompată de un calm pe care-l simți punînd stăpînire pe oraș în ceasul acela dintre zi și noapte care aduce delectarea fiecăruia ; de la inocenta plimbare, pînă la noptatecele chefuri sub cerul scăpat de năduf într-o eliberare care ne face să ne dorim copioși precum rezonanța cuvîntului găsit pentru a exprima aceasta : „chiolhanuri"... Afișele mari ale cinematografelor pălesc, lanternele vehiculelor transformă străzile în benzi luminoase trasate cu viteză, pereții blochausurilor emană căldura înmagazinată

peste zi, gospodarii își udă grădinile născînd cel mai teribil parfum cu putință : frunzișul amar amestecat cu fadul pămîntului umed, iar pe cerul transparent, se desenează palid o aschie de lună.

Fetele de mahala, inocente ca o dantelă și cu lenjeria de corp proaspăt călcată, vin la cinematografele de pe Griviția, în vitrinele cărora tronează poze de artiste după care ele își dichisesc coafurile ; burtăverzimea ocupă bodegile, afaceriștii și artiștii cafenelele, lumea interlopă mișună în gangurile ce dau în Lipscani ; în biserici, cu miros de ulei celest și culori ortodoxe, ard bizantine candele de vecernie, prin piețe, țăranii își îngrămădesc mărfurile întinzîndu-se sub tejghelele unde-i trage somnul, polițiștii devin mai vigilenți, iar prăvăliașii trag obloanele. La șosea, plutește o tăcere de tei și tisă ; în patiserii zac siropate aluaturi orientale, în cafenelele artiștilor replicile se dezvoltă în cel mai perfect spirit latin, funcționarele își iau cina în iaurgerii, iar foburgul muncitoresc mai păstrează poezia rurală a caselor cu curte, a trotuarelor bine gospodărite, a străzilor cu miros de cuptor și cișmele la colțuri.

E o poezie unică, nici occidentală nici orientală, nici continentală nici meridională, o mentalitate personală și-o personalitate distinctă pînă la cele mai fine contururi, în acest oraș european sud-estic de gintă latină, aplicație discretă de specific levantin pe o textură agrestă de mare autenticitate, de opulență bizantină redusă și perfecționată la nivel de orfevrerie, de limbuție hispano-italică filtrată printr-un rafinament oriental, de comportări deschise și sincere provenite dintr-o oarecare bunăstare, de gesturi omenoase, reflex al unei transcendente filosofii pozitiviste.

Încolo, e cald de tot în orașul acesta care, în loc de porți ale vechii cetăți, are drept indicii de poziție numai niște bariere și niște poduri de cale ferată, păstrînd în vatra sa un atavic codru de șes cu trunchiuri grunțuroase și arbuști crescuți în rovine, din resturile căruia se păstrează întinse grădini, pîlcuri de copaci bătrîni și o salbă de lacuri îndiguite.

Asta era, însă, odată, înainte de război. Acum, din vechea atmosferă se păstrează căldura și, dacă mai adăugăm răsunetul bocancilor cu moletiere încălțați de ultimele contingente de recruți, ciupercile sumbre ale sirenelor pe vîrfurile unor clădiri, pîlniile de moloz rămase în urma

bombelor, cizmele scurte, nemțești, călcînd prin holurile hotelurilor, îmbrăcămintea amestecată, fără să se mai țină seama de modă și ferestrele care rămîn oarbe, începînd a fi camuflate la ora aceasta, ne dăm seama că sîntem în război, că oamenii așteaptă comunicate, că știrile mișună ca speranțele și curierii militari pe motociclete transportă vorbe goale, că o nevoie de schimbare plutește în atmosferă, că pietonii care umplu strada ascund dureri și temeri sau vor să le uite. Că, în general, reflexele sînt oarecum modificate ca într-un mediu toxic în care constați, totuși, că poți să trăiești.

II

Sîntem în seara de 22 august 1944, la orele nouăsprezece și unsprezece minute, cînd soarele apune undeva în depărtarea cîmpiei, cam spre Olt.

Lumina lui tămîioasă aruncată crepuscular lungește botul paralelipipedic al celor trei mașini, trei „Mercedes"-uri, care străbat orașul de la vest spre centru. Se vine de la cimitirul Ghencea, de la înmormîntarea unui aviator celebru căzut într-o luptă aeriană. Într-o mașină se află colonelul aghiotant, care l-a reprezentat pe rege în fața rămășițelor celui mort pentru el, iar în alte două, ministrul de război, generalul Pantazi, și comandantul misiunii germane-aero, generalul Gerstenberg, unul dintre cei mai vechi militari germani din București, becher răsfățat de cuconetul unor saloane. Venind dinspre Dealul Spirii, prin Cotroceni și pe la Facultatea de drept, mașinile încetinesc de mai multe ori și chiar opresc în dreptul unor puncte strategice din Capitală. Controlul pare făcut de toți trei în virtutea aceluiași scop. Însă, în timp ce pe nemți îi interesează situația recruților care trebuie să plece pe front din centrele românești de instrucție, ministrul de război e atent la modul cum poate fi apărată capitala în cazul unei revolte a populației, problemă ce urmează să se dezbată în ședința de a doua zi a Consiliului de Miniștri, iar aghiotantul regal își notează și el ceva fără un scop prea clar și fără a fi luat prea mult în considerație de către ceilalți doi.

Oprind în dreptul unei biblioteci, alături de care se află un important post antiaerian, cele trei mașini îi

alarmează pe intelectualii adunați acolo sub pretextul împlinirii a cincizeci și patru de ani de la moartea lui Vasile Alecsandri. Sînt, de fapt, mai mulți dintre profesorii universitari care, în luna aprilie, au prezentat un memoriu de protest împotriva războiului și a politicii mareșalului Antonescu. Ceva mai încolo, însă, doi îndrăgostiți care se întîlnesc în același loc scară de seară nu au nici un fel de reacție. Își prind unul altuia mîinile într-un gest afectuos și fata, dintr-o răsuflare de îndrăgostită, îi comunică lui ora și locul unde trebuie să-și aducă grupa de șoc pentru a pune mîna pe niște armament dintr-un depozit. El o mîngîie drăgăstos și-i confirmă. Apoi se despart ca aproape în fiecare seară. Și nimeni nu a observat pînă acum că, uneori, ei, cei doi îndrăgostiți, trec prin același loc, unul pe lîngă altul, ca doi necunoscuți. Așa e consemnul : trebuie să fie amîndoi, în fiecare seară, la locul fixat. E posibilitatea obișnuită de a lua legătura. Dacă însă nu au să-și comunice nimic, trec unul pe lîngă altul ca și cum nu s-ar cunoaște.

În dreptul Cișmigiului, mașinile se despart. Cea a generalului Gerstenberg virează la dreapta și, prin geamul portierei, acesta îl salută galant pe ministrul de război, care are drum spre stînga, la casa unui bancher evreu unde și-a instalat cabinetul după ce ministerul a fost bombardat. Aghiotantul regal intră cu mașina în curtea palatului prin poarta batalionului de gardă.

E liniște. În parcul dinspre palat și casa nouă forfotesc doar valeții pregătind cina regală, pentru că regele se va întoarce înfometat de la o vînătoare de sitari pe care i-a organizat-o un foarte îndemînatic maestru de vînătoare, spre Dunăre, în jurul Olteniței. Domnește o liniște caldă în parc și pe străzile din jur, iar la vechile biserici bucureștene, care înconjoară palatul, trag clopotele de vecernie. E o zi banală, cum poate fi orice marți, iar sfîntul din calendarul ortodox, Agatonic pe nume, nu spune nimic deosebit. Doar atît că și el, ca și toți colegii lui mai mari sau mai mici întru calendarul acestei veri, vine să patroneze pomenirea sutelor de morți de pe front.

La momentul acesta, cînd răsună toaca la biserici, discret în surdina ceasului de seară cu umbre colorate bizantin, Bucureștiul pare a-și aminti de aerul monahal pe care-l avea cu sute de ani în urmă și, sonor, reconstituie vechile stampe în care turlele bisericilor ieșeau mult și des

în evidență. Acum, aceleași turle covîrșite de orașul modern, parcă de abia așteaptă această clipă pentru a-și sublinia prezența, măcar sonor, profilîndu-și sunetele pe cerul înserării. Uitate, ies astfel la iveală în clipa lor de grație, ca niște pensionari, bătrîni la ceasul de seară, biserici cu nume de boieri și de voievozi ctitori, de mahalale și grădini ale vechiului București, de străzi, care, la rîndul lor, și-au împrumutat numele de la bresle, de la cișmele sau hanuri, de haiduci care au pătruns fie cu arma-n mînă, fie legați, în cetatea domnească ; de orice, numai de sfinți cu hramuri nu, aceștia fiind cunoscuți cel mult de parohii cu sutane valahe.

III

Lîngă o asemenea biserică, într-un cartier cu trăsături semi-boierești, semi-ciocoiești, așa cum sînt de fapt trăsăturile întregii lumi bune a Bucureștiului, într-o casă cu două ieșiri, care nu fuseseră folosite decît de cîte o singură persoană în cursul întregii zile, în ciuda aparențelor calme, se petrece la ora aceasta ceva cu totul deosebit : Este trecut în revistă planul unei răsturnări. Amănunțit pusă la punct în toate acțiunile ei conspirative, ea se va declanșa chiar la sfîrșitul acestei săptămîni, în ziua de sîmbătă, 26 august pesemne la orele douăsprezece, cînd nemții vor fi cu toții la masă, în perfecta lor disciplină biologică, cu nedezisul lor respect pentru stomacurile pe care le poartă sub nasturii de aluminiu de la vestoanele cenușii.

Așa cum stau calm și discută, cei trei oameni par antrenați mai degrabă într-o conversație de cafenea despre mersul războiului, sau, asemenea unor mici boiernași de țară, calculînd recolta după seceriș, cînd toropeala te apasă și parcă nu-ți vine să mai socotești grîul deîndată ce tot se află în hambare. Aparențele asta dovedesc ; mai ales că și cărțile de joc stau lăsate cam neglijent într-un colț al mesei, lîngă o sticlă goală și două nedesfăcute.

Pare o discuție moale sub imperiul unui plictis general. Cine ar intra în camera aceasta, ar zice că cei trei, după hîrtiile pe care au notat unele cifre, au început să discute afaceri, apoi plictisiți, le-au abandonat, că tot e război și nimic nu pare prea sigur.

De fapt, meticulos, tot așa cum au și pregătit-o, ei discută despre cea mai temerară răsturnare din istoria acestui neam...

Ideea ei pornește, conform unei consecvente dialectici, odată cu apariția a ceea ce era de răsturnat — odată cu apariția dictaturii.

La 10 septembrie 1940, cîteva zile după abdicarea regelui Carol și preluarea de către Ion Antonescu a cîrmelor țării, Comitetul Central al P.C.R. elabora documentul intitulat „Punctul nostru de vedere" care conchidea :

„Programul economic al dictaturii militaro-gardiste este un program de intensificare a exploatării muncitorimii, țărănimii, meșteșugărimii și a maselor funcționărești în favoarea capitaliștilor și moșierilor dinlăuntrul țării și a imperialismului străin.

Muncitori comuniști, tineret comunist, muncitori și țărani revoluționari, în lupta împotriva dictaturii regale imperialiste ați dat dovezi de adevărat eroism, de abnegație, în luptele pentru apărarea cauzei clasei muncitoare și a tuturor celor exploatați și asupriți. Încordați forțele și energiile voastre ! Pătrundeți mai adînc în masele din uzine și sate, puneți-vă în fruntea lor !... Făuriți frontul unic popular al celor ce muncesc pentru doborîrea tiraniei dictaturii militaro-gardiste !..."

Era un semnal de alarmă, dar și un calcul foarte realist pentru că, iarăși numai cîteva zile mai tîrziu, în noaptea de 14/15 septembrie 1940, sub patronajul direct al Legației germane din București, guvernul care s-a alcătuit era în majoritate legionar, Garda de fier și partidul nazist al germanilor din România rămînînd singurele grupări politice cărora li se permitea să activeze. România a fost proclamată „stat național legionar", ultimele forme constituționale și resturi de drepturi cetățenești au fost suprimate, trupele germane au intrat în octombrie în țară, teroarea s-a dezlănțuit împotriva majorității cetățenilor, pentru că, sub diverse forme de convingeri și de orientări politice, legionarii știau că majoritatea le era potrivnică și lor și stăpînilor lor de la Berlin.

Pe atragerea acestei majorități a conștiințelor românești ostile atît nazismului cît și apropierii de Germania se bazase Partidul Comunist în acele momente grele cînd țara, ciopîrțită și lăsată de izbeliște, nu mai găsise altă soluție.

La 15 ianuarie 1941, P.C.R. lansa platforma sa de luptă în care spunea :

„Partidul Comunist din România e gata să colaboreze cu toate persoanele și grupările politice care vor să lupte pentru cucerirea revendicărilor celor mai vitale ale maselor cuprinse în platforma sa, sau pentru orice cerință parțială din platformă. Comuniștii pun ca singurul criteriu al luptei comune atitudinea față de punctul întîi din platformă."

Acest punct prevedea lupta pentru pace, contra atragerii României în război, lupta împotriva prefacerii României într-o anexă a imperialismului german, pentru independența națională a poporului român.

Așadar, încă din primele luni ale dictaturii, Partidul Comunist prelua misiunea de a organiza împotriva ei un front popular cît mai larg.

IV

Venea aceasta în virtutea unei ample experiențe anterioare. Experiența care ne dezvăluie o altă față a Bucureștilor decît farmecul valah al orașului de cîmpie despre care am vorbit pînă acum :

Bucureștiul revoluționar, Bucureștiul marilor mase proletare și al mișcărilor lor, Bucureștiul care, de la 1890, adică chiar de la sorgintea simbolului pe care îl căpătase ziua de 1 Mai, adunase în piețele și grădinile lui lumea muncitoare cu nevoile și aspirațiile ei, arătîndu-și fața nevăzută : cetățeni care n-aveau cum umple strada fiindcă trudeau în ateliere, în manufacturi, în fabrici, în marile uzine ce se dezvoltau.

La o jumătate de veac de cînd Congresul de constituire a Internaționalei a II-a de la Paris hotărîse ca 1 Mai să devină ziua solidarității internaționale a celor ce muncesc și, la patruzeci și nouă de ani de cînd, odată cu primele orașe din lume, Bucureștiul organizase manifestările care au devenit de tradiție pentru această zi, în 1939, puterea de organizare a clasei muncitoare își arătase întreaga măsură prin strategia comuniștilor. Și dacă aflîndu-se în 1889 printre delegații din cele nu mai mult de nouăsprezece țări, Emil Racoviță scria cu mîndrie : „La Paris, am asistat la constituirea celei de a doua Internaționale. L-am

văzut pe Engels. Pe actul acela al lui Lafargue, prin care ziua de 1 Mai a fost proclamată ziua internațională a muncitorilor, figurează și semnătura mea...", cu o jumătate de veac mai tîrziu, cînd ziua aceasta se serba în contextul internațional al ascensiunii lui Hitler, al Anschluss-ului și al amenințărilor cu baze foarte reale proferate la München, în București, Partidul Comunist și-a verificat o trăsătură nouă și absolut necesară acelei epoci : știința de a mobiliza tot ce era element folositor țării din toate celelalte clase și orientări politice.

Ziua începuse frumos și festiv, cu toate șansele de a fi o sărbătoare și o suită de elogii pentru regele Carol al II-lea care avea mare trebuință de așa ceva spre a-și consolida dictatura personală. Putea să însemne chiar și o deviere mai spre dreapta, pentru că pîndeau legionarii ; iar nevoia de a atrage elementul muncitoresc sau, măcar, de a lăsa impresia că vorbesc în numele muncitorimii, ajunsese a fi reală în epocă la cele mai reacționare mișcări.

Începuse, deci, frumos și festiv, după cum se făcuseră pregătiri de mai multă vreme, pentru ca acel București înfloritor al anului 1939, cu clădiri elegante și bulevarde moderne, cu un nou palat regal aproape terminat, cu statui impunătoare, demonstrînd că știe să dea bronzul pe mîna unor sculptori de seamă, cu bloc-hausuri masive, de o arhitectură îndrăzneață, purtînd numele marilor concerne sau societăți anonime a căror proprietate erau, acel București în luna lui superbă cînd îi înverzesc parcurile, să se dovedească a fi și un oraș al armoniei dintre regim și mase, al unității de interese între dictatura regală și cei ce munceau, făcînd din întîiul de mai, care de patruzeci și opt de ani se desfășurase sub semnul luptei de clasă, o pașnică zi de „sărbătoare a muncii naționale". Regele, care făcuse elegante uniforme demnitarilor săi, își pregătise ținuta de gală pe care o încărcase tot mai baroc de la un an la altul, pentru a primi, din balconul aripii noi a palatului, aripa Crețulescu, ovațiile mulțimii.

A le primi la prînz, cînd soarele de mai dă jocuri frumoase de umbre pe capitelurile și canelurile de piatră nouă ale colonadelor palatului. În dimineața zilei, trei mari manifestări, una pe plan național în sala Aro, și două pentru muncitorii și meseriașii din capitală în sălile „Tomis" și „Eintracht", fuseseră organizate de guvern cu multă grijă pentru a servi politicii regelui. La „Aro", sală

modernă, încăpătoare, aflată în centru și folosită de obicei pentru cele mai largi manifestări, fusese convocat primul congres general al breslelor din România, unde veneau reprezentanți din întreaga țară și participau membrii ai guvernului. În sala „Tomis" avea loc întrunirea muncitorilor de diferite profesii organizați în bresle, iar în sala Eintracht, cea a micilor meșteșugari individuali sau patroni. La prînz, participanții la acele trei întruniri erau așteptați să se întîlnească în Piața Romană de unde aveau să defileze frumos prin fața palatului regal străbătînd Bucureștiul într-o atmosferă de armonie, după care urmau să înceapă petrecerile cîmpenești.

Cu un asemenea plan bine pus la punct, cu ceva fonduri din partea Ministerului Muncii și cu obișnuita arestare preventivă în preajma sărbătorilor muncitorești a celor care erau cunoscuți drept agitatori comuniști, acțiunea avea șanse de reușită, pelerina albă a regelui urmînd să fluture festiv în augustul balcon contrastînd cu mustața-i brun-roșcată.

Dar comuniștii nu puteau pierde un asemenea prilej tocmai în acel an cînd țara se afla sub dictatura lui Carol al II-lea, amenințată de agresiunea legionară finanțată și încurajată fățiș de la Berlin (cînd fusese lichidat Zelea-Codreanu, autorități germane returnaseră niște decorații românești primite recent), iar dinafară amenințau fascismul, un nou război și pretenții la părți din teritoriul României.

A fost constituită o comisie conspirativă de organizare a sărbătoririi zilei de 1 Mai, din cadre de bază ca Ilie Pintilie, Nicolae Ceaușescu, Constantin David, Alexandru Iliescu, Teohari Georgescu, Gh. Velcescu a cărei inteligență a constat din a nu căuta să dubleze sau să înfrunte acțiunile prevăzute oficial, ci să folosească acest cadru organizat schimbîndu-i conținutul în sensul programului comunist de apărare a drepturilor muncitorimii, de demascare a exploatării și a politicii de cedare în fața agresiunii hitleriste, de mobilizare a maselor pentru apărarea independenței și integrității țării, împotriva fascismului și a pericolului de război. Pentru o activitate unitară s-a luat legătura cu socialiștii din partea cărora au intrat în acțiune numeroase cadre, a fost mobilizat întregul tineret comunist și antifascist, de organizarea căruia se ocupa Nicolae Ceaușescu, unul dintre principalii organizatori ai acestei

deosebit de importante acțiuni muncitorești a momentului ; s-a stabilit adresa largă a manifestării cu deschidere către tot ce însemna simțire patriotică și antifascistă redactîndu-se un manifest care spunea : „...Partidul comunist din România cheamă toți muncitorii și conducătorii cinstiți social-democrați, pe membrii Partidului Național-Țărănesc, Țărănesc-Radical și Liberal la luptă comună contra fascismului intern și extern, pentru răsturnarea guvernului de dictatură regală"... S-a trimis o circulară organizațiilor regionale P.C.R. prin care acestea primeau sarcina de a face să fie aleși ca delegați la congresul breslelor cei mai cunoscuți și capabili muncitori revoluționari și au fost organizate echipe care i-au pus la curent pe acești delegați cu ideile care trebuiau afirmate de la tribună sau prin lozincile care urmau a fi prezentate întrunirilor. Organizațiile de partid din sectoarele Capitalei au primit sarcina să folosească întregul activ pentru a mobiliza muncitorimea Bucureștilor în jurul celor trei săli și în Piața Romană.

Organizațiile de U.T.C. din Capitală, care se aflau în avîntul reorganizării, au fost mobilizate prin conducătorii comisiilor de reorganizare din sectoare, organizații de fabrică și din bresle, tineri revoluționari ca : Elena Petrescu (Ceaușescu), Adela Petrescu, Gheorghe Petrescu.

O ultimă măsură de derută : s-a renunțat la obiceiul de a se ține în preziua lui 1 Mai vreo ședință de partid, pentru ca poliția să nu aibă pretext de a aresta pe cineva, iar principalele cadre și-au schimbat domiciliile în așa fel încît arestările scurte, care aveau drept scop izolarea lor cu prilejul unor evenimente, să nu se mai poată face.

Și Bucureștiul, care arată atît de proaspăt în tonurile pure ale primăverii, sub verdeața grădinilor și jocurilor colorate ale pieților de flori, a devenit deodată un alt fel de oraș, natura lui arătîndu-se cu totul alta, după cum îl descrie reportajul din „Scînteia" ; «1 Mai, dimineața, ora 9. Pe calea Călărași și străzile vecine grupuri de cetățeni se grăbesc spre sala „Tomis". Lîngă biserica „Sfînta Vineri" — agenți, lîngă „Tomis" — agenți, toată poliția capitalei e pusă în picioare pentru a împiedica sărbătorirea întîiului Mai ca zi de luptă a clasei muncitoare. Guvernul și ajutorii lui făcuseră sforțări pentru a deruta masele muncitoare de pe drumul de luptă împotriva exploatării capitaliste, făcuse încercări de a preface această zi într-o mani-

festație pentru regimul actual. Muncitorii comuniști și social-democrați conștienți au știut însă să mobilizeze masele muncitoare și mic burgheze la lupta contra fascismului și a guvernului de dictatură regală, pentru apărarea independenței naționale a țării, contra agresorilor fasciști... „Tomis" : sala și curtea e arhiplină. Iată-i pe sindicaliști din str. Dristorului, iată-i pe cei din Izvor, Uranus, pe meșteșugari, funcționarii particulari și alții, și alții, cu greu își fac drum spre intrare...» Pe pancarte mari, erau scoase la iveală lozincile care vorbesc de la sine despre orientarea adunării : „Vrem 8 ore de muncă", „Cerem mărirea salariilor", „Trăiască independența națională a țării", „Să apărăm granițele împotriva agresorului hitlerist". În sală, erau strigate de asemenea chemările Partidului Comunist, iar pe întreg traseul, oameni din activ lansau parolele pe care le primiseră chiar în acea dimineață, în mod atît de prompt și de conspirativ încît poliția nu putuse afla nimic.

Chiar și în sala „Aro", unde organizarea oficială a celor 1 500 de delegați din toată țara era mult mai riguroasă, și tot s-au spus cuvinte răspicate despre momentul critic în care se afla țara, despre intențiile cotropitoare ale hitlerismului și atitudinile revanșarde față de granițele țării, despre dorința României de a întreține relații de bună vecinătate și de amiciție cu țările dimprejur, despre rezistența hotărîtă care trebuie opusă oricărei încercări de atingere a teritoriului nostru. Ziarul „Timpul" scria : „Congresul, luînd în considerare situația îngrijorătoare internațională de azi, cînd pacea între popoare este din nou amenințată și cînd și integritatea țării noastre ar putea fi periclitată de agresorii externi, hotărăște ca toți membrii breslelor ai căror reprezentanți participă la acest Congres, să contribuie cu întreg cîștigul lor pe o zi pentru mărirea fondului de înzestrare a armatei și de apărare a întregii țări."

În discursul rostit, Armand Călinescu, președintele Consiliului de Miniștri, a ținut să mulțumească muncitorimii pentru patriotismul ei, pentru sacrificiile pe care le făcea. Constituiau aceste sacrificii înțelegerea chemării partidului comunist, pentru apărarea independenței și suveranității naționale, pentru unitatea de acțiune a clasei muncitoare. Și la „Tomis", și la „Aro", și la „Eintracht" s-a simțit politica nouă, surprinzătoare pentru autorități,

de care se dovedeau capabili comuniștii lărgindu-și cadrul de colaborare cu toate elementele de stînga, cu forțele democratice din rîndul partidelor burgheze, precum chiar și cu unii membri ai guvernului de dictatură regală. Comisia conspirativă de organizare a sărbătoririi zilei de 1 Mai, care întrunea activiști de seamă, cu trainice legături în mase, dovedise în practică acea calitate nouă la care ajunsese munca partidului : cunoașterea deplină a situației din țară, aprecierea exactă a raportului de forțe, priceperea în utilizarea tuturor factorilor interesați în susținerea politicii pe care o reclama momentul. Provenind din acest popor și preocupat numai de rezolvarea problemelor pe care le ridica existența lui, partidul comuniștilor se dovedea a deveni forța politică de prim ordin național, care putea influența și alinia într-un front popular de interes comun cele mai largi pături democratice.

În miezul luminos al zilei de mai, Piața Romană cu razele străzilor și bulevardelor ce dădeau în ea arăta acea față a orașului rar văzută în centru, dar atît de certă în existența ei bucureșteană : masele muncitoare. Din balcoanele clădirii neoclasice ale Academiei Comerciale, de pe soclul statuii lui Lascăr Catargiu sau de pe terasele blocurilor din jur, de oriunde ai fi privit de sus, vedeai marea de oameni care umplea piața și fluviile ce se scurgeau în ea venind dinspre Grivița, dinspre Rahova, dinspre Regie, Dudești, Văcărești, Grozăvești, Filaret, dinspre vechile antrepozite de pe Dealul Spirii și noile industrii de după Bariera Vergului, din sălile unde avuseseră loc întrunirile și de pe străzile unde așteptaseră rezultatele lor. Erau mulți, nenumărați, era Bucureștiul muncitoresc care își arăta forța la chemarea comuniștilor, numărul impresionant făcînd imposibile intențiile organelor represive. Acțiunea reușise din plin și nimic nu mai putea împiedica desfășurarea ei.

În șiruri de cîte șase persoane, avîndu-l în frunte chiar pe ministrul Muncii — Mihai Ralea, oamenii muncii, comuniști, socialiști, social-democrați, tineri, femei, intelectuali progresiști, au pornit pe traseul care avea să străbată de la nord la sud Bucureștiul : Piața Romană — Calea Victoriei, Șoseaua Independenței, iar de acolo, trecînd în Piața Mare de la poalele Dealului Patriarhiei și parcurgînd bulevardul care ieșea la fîntîna cu Zodiac din fața Parcului Carol. Se închega, în acest drum, toată tradiția de luptă

muncitorească a orașului. Pentru că, de la primul Întîi Mai sărbătorit în 1890, cînd demonstranții străbăteau străzile Capitalei cîntînd „Deșteaptă-te, române", fiecare an a marcat însemnate evenimente de luptă : În 1893 se sărbătorea înființarea Partidului Social Democrat al Muncitorilor din România, în 1895 se manifesta pentru votul universal, în 1905, se declara solidaritate cu lupta proletariatului rus, în 1907 muncitorii își făceau sfînta datorie de a susține lupta țărănimii răsculate, în 1915 acțiuni mari s-au desfășurat sub semnul luptei împotriva războiului imperialist, în 1921 manifestările de 1 Mai erau uvertura congresului, care, peste o săptămînă, avea să înființeze Partidul Comunist din România, în 1933, în urma marii experiențe a luptelor petroliștilor și ceferiștilor se sublinia că „1 Mai trebuie să fie o zi de luptă, de grevă politică și de demonstrație de stradă a proletariatului și a maselor muncitoare pe platforma frontului unic", iar în 1936, marile demonstrații sub semnul Frontului Unic Muncitoresc exprimau hotărîrea de a se lupta cu arma în mînă contra imperialismului fascist. Consemna, așadar, această mare de oameni din care se alimenta șuvoiul ce începuse a curge pe Calea Victoriei, nu numai forța de astăzi pe care o întrunea muncitorimea bucureșteană, nu numai capacitatea ei de a face să i se alăture și alte pături sociale cu care își afla țel comun, dar și o tradiție care consolida această forță făcînd-o de neclintit. Era tradiția unei jumătăți de veac de lupte muncitorești, de aflare continuă a unor forme de organizare tot mai perfecționate, tot mai legate de realitățile țării, de clarificare perpetuă a conștiinței de clasă care îi fixa tot mai pregnant locul în societatea românească modernă. Tradiția unei lupte de decenii a cărei realitate națională o confirmau aceste mase prin apariția în inima Capitalei, îmbinată cu imaginea mulțimii lor, le făcea să-și afle prezența ferm înscrisă în destinul marelui oraș. Iar cei care, prin încrederea de care se bucurau, cei șase oameni din comisia conspirativă : Ceaușescu, David, Georgescu, Iliescu, Pintilie, Velcescu, celelalte zeci de cadre din activul Capitalei, celelalte sute de cadre din activele sectoarelor, din organizațiile din fabrici, uzine și cartiere, ca și cei mulți, din toate celulele de partid, într-un cuvînt, comuniștii care aduseseră aceste mase din mărginașele cartiere proletare au dovedit că știu să

schimbe deodată peisajul orașului cochet și prosper în formele lui moderne de folosire a plusprodusului.

Pentru că nimic nu este mai tulburător, dar și mai edificator pentru un oraș decît să-și dea seama că fața lui adevărată nu e cea de toate zilele, că adevărata lui realitate mocnește undeva odată cu revoluția.

Ascultați, înconjurați și ocrotiți de mase, comuniștii erau pretutindeni. Se strigau lozincile partidului, se organizau manifestații ad-hoc în funcție de instituțiile publice în fața cărora se ajungea, se colectau contribuții pentru ajutorarea celor din închisori, se organizau alte acțiuni pentru serbările cîmpenești de după-amiază, totul în mers, în acel marș puternic sub privirile neputincioase ale aparatului de represiune ai căror agenți raportau : „La toate aceste manifestațiuni au fost opriți de organele polițienești, iar ca drept răspuns uralele continuau mai tare"; „printre manifestanții breslelor, s-au strecurat grupe compacte de comuniști... Calea Victoriei avînd aspectul unui cîmp de manifestație revoluționară..."

Așa că, la prînz, cînd soarele de mai dă jocuri frumoase de umbre pe toate fațadele celor trei masive aripi care încadrează curtea de onoare a palatului regal, ieșind în balconul cabinetului său în uniforma care, pentru caracterul său de om de afaceri, era chiar de mirare că-i plăcea, regele a avut surpriza de a auzi în loc de ovații strigîndu-se „Trăiască democrația", „Jos capitalismul !", „Vrem România liberă și independentă", „Cerem abrogarea pactului economic germano-român !", „Jos fascismul", „Jos cu țările războinice", „Trăiască unitatea muncitorească !", „Trăiască Rusia sovietică !", „Trăiască integritatea teritorială a României !", „Vrem alianță cu țările democratice !", „Trăiască frontul popular antifascist !"...

Încercărilor unor legionari de pe margini de a striga sloganuri șovine li s-a răspuns cu „Jos agenții hitleriști", „Jos toporul", „Jos agenții trădători de țară" ; în fața Prefecturii Poliției Capitalei s-a manifestat pentru eliberarea deținuților comuniști și antifasciști ; iar spre sfîrșitul traseului atmosfera a devenit solemnă, de profund patriotism în fața mormîntului Eroului necunoscut pe care s-au depus coroane de flori.

Ca la un foc de mare intensitate, ideea unității de acțiune, ideea unei politici comune antifasciste, care interesează mase, organizații și categorii diferite se copsese

în acele ore arătîndu-și puterea. Nu întîmplător, la manifestațiile, petrecerile și serbările care au avut loc după amiază, agenții poliției și siguranței au devenit atenți nu la lozincile care cereau drepturi, ci la cele care vorbeau despre unitatea într-un front cît mai larg.

Un raport al agenților siguranței de pe Stadionul muncitoresc menționa cu deosebită grijă faptul că „...Iliescu Eftimie și Nicolae Ceaușescu, ultimul fost condamnat la trei ani închisoare pentru activitate comunistă, pedeapsă executată, au strigat în timpul serbării lozinca comunistă «Trăiască Frontul Popular !»".

V

Adînc, tulburător și mobilizator și-a pus acea manifestare pecetea asupra vieții orașului, asupra gîndirii cetățenilor lui. Iar semnalul de alarmă, tras de comuniștii care n-au lăsat adevărurile să năclăiască sub aparențele festiviste ca și uniformele bogate în care regele își ascundea cancerul regimului său, s-a dovedit cu atît mai adevărat cu cît evenimente tot mai triste au urmat pentru țară.

Armand Călinescu, primul ministru care, de pe pozițiile lui strict burgheze, vedea lucrurile în lumina lor adevărată tocmai prin conștiința sa antifascistă și patriotică, a fost asasinat de legionari. Trupul țării a fost supus unor ciopîrțiri masive, acestea venind ca o amenințare a ocupării ei în întregime dacă nu-și găsește o guvernare care să facă jocul lui Hitler. Carol al doilea s-a văzut nevoit să-și treacă aproape toate prerogativele regale generalului filogerman Ion Antonescu și, apoi, să abdice, părăsind țara într-un tren mitraliat pe parcurs de legionari, ale cărui urme de gloanțe au creat senzație și stupoare pentru toată presa, cînd a intrat pe teritoriul Elveției. Un guvern cu majoritate legionară a fost uns de către Legația germană, țara proclamată „stat național-legionar" și Antonescu chemat la Berlin să semneze aderarea la Pactul Tripartit. Petrolul și grînele noastre au luat drumul Germaniei naziste, iar armata, sub promisiunea întregirii granițelor, pregătită să-i dea concursul.

Urmare a acestei stări de fapt, o cruntă teroare s-a dezlănțuit împotriva comuniștilor și a tuturor persoanelor de poziție antifascistă pe care ei reușiseră să le atragă în

frontul ce-l organizau. Unul dintre membrii comisiei conspirative de la 1 Mai 1939, ceferistul Constantin David, a căzut victimă asasinatelor în masă la care se dedau legionarii. Al doilea, Ilie Pintilie, căruia, din Nicolina Iașilor, prestigiul ajunsese să-i crească în toată mișcarea muncitorească, a murit întemnițat la Doftana sub zidurile dărîmate de cutremurul din 1940. Nicolae Ceaușescu, organizînd Conferința Națională a tineretului comunist din 1939 și fiind ales secretar, este judecat de tribunalul militar din București pentru complot contra ordinei sociale și condamnat în contumacie. Cade de abia după un an de zile, după ce reușește să reorganizeze comitetele regionale U.T.C. din Iași, Cernăuți, Chișinău, Galați și Craiova, să pregătească în București ziua de întîi august 1940, ca zi de luptă împotriva războiului. Ajuns în crunta închisoare de la fortul Jilava, ia parte la înființarea organizației de partid a deținuților. Aceasta inițiază cercuri de învățămînt și educare nu numai pentru membrii ei, ci chiar pentru gardienii și soldații care-i păzesc. În acest fel cînd legionarii, după crimele pe care le fac în toată țara, hotărăsc să-și lichideze principalii inamici arestați la Jilava, și pătrund în închisoare masacrînd șaptezeci de foști demnitari și înalți funcționari ai guvernelor de dinainte, soldații reușesc să se mobilizeze, să li se opună și restul deținuților scapă cu viață. Educați de comuniști, soldați simpli și gardieni s-au opus terorii legionare apărîndu-i.

Dar încă o dovadă că pînă și cele mai de dreapta cercuri ale burgheziei, cele care vedeau salvarea de moment a țării doar în alianța cu Germania, nu puteau să sufere nazismul și fascismul în formele lui acerbe, este faptul că, atunci cînd teroarea legionară a ajuns la paroxismul grav al anarhiei și crimei care a însemnat rebeliunea din ianuarie 1941, armata și președintele Consiliului de Miniștri au luat atitudine fermă, i-au izolat și i-au înlăturat din guvern, abrogînd „statul național legionar". Hitler nu a avut ce face altceva decît să-și aducă lîngă el căpeteniile legionare. Planurile lui strategice în sud-estul Europei îl obligau să admită înlăturarea Gărzii de Fier și să accepte noua dictatură, pe care o instaura Antonescu. Pentru că în acest fel voia să-i fie sprijin armata română și resursele românești de care avea atîta nevoie.

În aceste condiții, Partidul comunist pornea din nou inițiativele pentru a-și restabili legăturile cu toate pătu-

rile sociale, politicienii și organizațiile care doreau salvarea țării.

La 6 septembrie 1941, Comitetul Central al Partidului Comunist din România elabora o platformă-program intitulată *„Lupta poporului român pentru libertate și independență națională"*.

În acest document se preciza :

„Partidul Comunist din România propune lupta comună a tuturor partidelor, grupărilor, persoanelor politice și tuturor patrioților români pentru realizarea FRONTULUI UNIC NAȚIONAL al poporului român contra ocupanților hitleriști și a slugilor lor trădătoare din țară, pentru cucerirea cerințelor din PLATFORMA, care sînt cerințele cele mai arzătoare și comune ale poporului român...

...Toți membrii partidului nostru, simpatizanții lui și toți patrioții iubitori ai libertății și independenței poporului român trebuie să aducă la cunoștință maselor platforma, în uzine, birouri, cartiere, la vecini, în sate și peste tot, pentru Frontul Unic Național al poporului român ; pentru realizarea cerințelor cuprinse în platformă.

...Comuniștii, în interesul Frontului Unic Național, pentru zdrobirea fascismului cotropitor, pentru cucerirea drepturilor și libertăților democratice și cetățenești, a independenței poporului român, renunță la orice lozincă sau acțiune care ar putea să-i DESPARTĂ de celelalte partide și grupări politice, care sînt pentru dezrobirea națională a poporului român. Însă ei nu renunță la programul lor, la propagarea programului lor și a lozincilor finale. Cu distrugerea tiraniei hitleriste, nu încetează nici exploatarea și asuprirea celor ce muncesc, nici crizele și nici războaiele. Sistemul capitalismului monopolist, imperialismul care se bazează pe asuprirea și exploatarea maselor ce muncesc și a popoarelor subjugate, renaște crizele și războaiele...

...Comitetul Central subliniază, pentru membrii săi, lupta, concretă împotriva hoardelor hitleriste, prin sabotaj și lupta de partizani.

Împiedicarea producției de război, a transportului de muniții, arme și armate pentru asupritorii sîngeroși ai poporului român, pentru războiul lui Hitler e datoria fiecărui patriot român, care iubește libertatea și independența poporului român. Sabotajul și luptele de partizani

ale poporului român grăbesc zdrobirea ocupanților hitleriști și eliberarea țării..."

Era șase septembrie 1941. Exact un an de la abdicarea lui Carol al doilea — an în care România trăise lunile de groază ale „statului național-legionar". Dar, chiar dacă conjunctura politică o obligase să suporte „alianța" cu Germania, ea se scuturase de haina rușinoasă a legionarismului, care nu avea nimic comun cu ființa ei, rămînînd să îndure în continuare dictatura lui Ion Antonescu.

După „arbitrajul" germano-italian care dusese la dureросul Dictat de la Viena, smulgînd țării 43 492 de kilometri pătrați și 2 667 000 de locuitori din partea de nord a Transilvaniei, Partidul Comunist încercase să stăvilească ascensiunea fascismului în România. El adresase la 31 august 1940 tuturor organizațiilor democratice și partidelor burgheze nefasciste chemarea de a organiza în comun instaurarea unui guvern democratic, care să respingă „arbitrajul" germano-italian și să asigure apărarea granițelor și a independenței României.

Dar, în fața agresiunii fasciste, celelalte partide fuseseră slabe, unele considerînd că, în contextul internațional creat, România nu are altă cale decît alianța cu Axa, altele așteptînd intervenția anglo-americană, dar socotind că, pentru moment, Antonescu și orientarea lui constituie o soluție. În sfîrșit, a treia categorie considera pornirea războiului alături de Hitler justă, dar îl sfătuia pe Mareșal să fie mulțumit de rezultatele acestei prime părți a războiului.

La un an după aceste evenimente, în ciuda faptului că era vorba de anul în care fusese supus celei mai crunte prigoane și celor mai multe căderi ale cadrelor sale, Partidul Comunist venea totuși cu un asemenea document, prin care arăta calea, singura cale de răsturnare a dictaturii.

Și, de atunci, vreme de aproape trei ani, comuniștii lucraseră cu consecvență pentru realizarea practică a acelui front unic național bazat pe platforma propusă.

VI

În atmosfera vesperală pe care o respiră orașul cu turle încinse și parcuri toropite, cei trei oameni din con-

ducerea partidului recapitulează punct cu punct toate datele :

În primul rînd, starea frontului și planurile de rezistență ale lui Antonescu. Pe toate fronturile, armatele sovietice obțineau succese strălucite. În vestul continentului, aliații debarcaseră. Înaintînd pînă pe teritoriul țării noastre, armata roșie dăduse lovituri grele trupelor lui Hitler. Acum, Germania și guvernul antonescian se pregăteau să ia măsuri extreme, organizînd mobilizarea generală a forțelor în vederea întăririi pe teritoriul românesc a rezistenței împotriva înaintării armatelor sovietice. Situația era foarte periculoasă. Dictatorul știa clar că se putea rezista încă ofensivei sovietice, și proiectul lui de a retrage frontul pe linia fortificată Focșani-Nămoloasa-Galați, iar apoi, de a rezista consecvent pe fiecare fir de apă care brăzdează Muntenia, însemna, de fapt, cel mai groaznic lucru : însemna transformarea întregii țări în cenușă, în ruine și moloz. Însemna mutarea întregului teatru de război între Dunăre și Carpați. Însemna uciderea țării pas cu pas. Și asta, în virtutea cărui scop ? Al unuia singur : al cîștigării de timp pentru ca Hitler să-și poată pune la punct teribilele lui arme totale. Iar strategia lui Hitler se baza în mod hotărît pe rezistența oferită de fortăreața Carpaților. Avînd un aliat dispus să reziste chiar cu riscul de a-și sacrifica țara, Hitler își calcula toate șansele pentru a întoarce mersul războiului în favoarea lui. Reliefuł României prezenta condiții deosebit de favorabile pentru a ține în loc sau a încetini înaintarea sovietică atît de năvalnică pe teren șes. Rezistența fusese organizată cu speranța de a se putea menține cîteva luni pe cotul Carpaților răsăriteni și meridionali care înalță în fața oricăror armate un zid de peste două mii de metri. Între timp, ar veni o nouă iarnă, iarna anului 1944/45 și chiar în cazul străpungerii acestei fortărețe, frontul se poate reface și stabiliza pe aliniamentul Munților Apuseni, și ei o fortăreață verificată în istoria războaielor. Apreciind aceste posibilități, înainte de a porni ofensiva, sovieticii îi oferiseră mareșalului condiții de armistițiu numai ca acesta să lase libere cîteva coridoare prin trecătorile Carpaților, reducînd astfel în mod substanțial efortul frontului II ucrainean și chiar durata războiului. De fapt, înaltul comandament sovietic mutase efortul său principal și își pusese speranțele în obținerea unei decizii strategice pe frontul

central, în Polonia. În ordinul comandamentului suprem sovietic din 2 august 1944, se fixase ca obiectiv al ofensivei ce va fi declanșată în zona Iași-Chișinău atingerea spre vest a crestelor Carpaților răsăriteni, iar în sud oprirea în fața liniei Nămoloasa-Focșani și la gurile Dunării ; tot ceea ce s-ar fi realizat în plus ar fi fost o depășire a acestui obiectiv fixat inițial. Cunoscîndu-și bine aceste șanse strategice, dictatorul devine din zi în zi mai periculos pentru România. Dictatura lui militaro-fascistă, pe care a instaurat-o scăpînd de legionari, ușurința cu care a cedat nemților, treptat, toate bogățiile țării, rupînd la modul cît se poate de propriu pîinea de la gura poporului său pentru a hrăni armata germană, faptul că a mînat sute de mii de ostași pe un front unde nu aveau ce căuta, îl făcuseră tot mai nepopular, tot mai urît de întreaga țară. Iar acum, gestul inconștient de a apăra interesele lui Hitler sacrificînd propriul nostru teritoriu, făcea ca tot poporul să fie gata a sări cu arma în mînă cînd se va da semnalul răsturnării.

Comuniștii români porneau de la elementul hotărîtor : ceea ce prima era apărarea ființei naționale, apărarea teritoriului de încleștarea războiului, apărarea poporului de grelele sacrificii impuse de un război nedrept. În serviciul acestei cauze, ei au făcut din partidul lor catalizatorul politic al tuturor forțelor ce se opuneau dezastrului, făcîndu-le să recunoască realismul programului pe care îl propunea.

Desfășurarea evenimentelor a accelerat realizarea acestui program. P.C.R. a folosit cu pricepere, atît presiunea evenimentelor cît și toate contradicțiile insolubile ale regimului antonescian pentru a accelera procesul de radicalizare generală a maselor, conducînd acest proces pînă la atingerea fazei critice, aceea care în situația de față a impus insurecția ca unica posibilitate de salvgardare a intereselor naționale, a viitorului independenței României ca stat.

Au intrat în aceste calcule nu numai nemulțumirea generală a maselor față de război, ci și contradicțiile dintre burghezia națională și imperialismul hrăpăreț german, dintre Palat și dictatură, dintre conducătorii armatei și guvernul prohitlerist. Aceste nemulțumiri față de capacitatea „aliaților" germani ajungeau să se manifeste în toate categoriile sociale și chiar în cercurile guvernamentale. Doctor Karl Clodius, împuternicitul special al Reichului pentru problemele economice ale relațiilor cu țările din Balcani, îi raporta în octombrie 1943 lui Hitler că, în România, însuși guvernatorul general al Băncii Naționale „rămîne ferm pe poziție, respingînd cererile noastre, declarîndu-se solidar cu toată direcția băncii și adăugînd că va fi nevoit să demisioneze dacă cererile germane vor fi acceptate, fie și parțial".

În această situație a nemulțumirii generale a țării, Partidul Comunist Român, partid de combatanți, partid de cadre temeinic pregătite pentru activitatea revoluționară, călit în lupta conspirativă, a devenit, treptat, din catalizatorul politic al forțelor naționale, conducătorul lor de fapt, asigurîndu-și acest rol prin :

1) Inițiativa politică, faptul că planul de acțiune al P.C.R. a fost treptat însușit de celelalte formații, cu oricîte rezerve tactice și strategice intervenite pe parcurs, asupra cărora comuniștii au negociat neîntrerupt.

2) Politica deschisă, suplă, deosebit de mobilă prin care s-a putut realiza pînă la urmă unitatea de front național. După concepția conducerii comuniste, nici o forță dintre cele care se opuneau dictaturii, nici un grup social, nici o personalitate politică, științifică sau militară, indiferent de convingerile sale, nu trebuia să fie în afara acestui front.

Și, astfel, raportul serviciului central de securitate al Reichului către Marele Stat-Major al Wehrmachtului din 5 august 1944, preciza :

„În ce privește evenimentele politice interne, în ultimele patru săptămîni se manifestă în mod vizibil o deplasare a întregii opoziții spre stînga și, odată cu aceasta, preluarea conducerii acestei opoziții de către partidul comunist. Conducerea ilegală a partidului năzuiește să smulgă pentru sine conducerea în lupta contra guvernului mareșalului... După cît se pare, se încearcă, sub conducerea comunistă, să se formeze în România un fel de guvern al Frontului popular, care să cuprindă și cercuri ale național-țărăniștilor..."

Se demonstra astfel lumii întregi că România în întregul simțirii și aspirațiilor ei, în politica de fond pe care o duceau organizațiile ei cele mai populare, nu avea nimic comun cu guvernul dictaturii militaro-fasciste. Ea făcea parte, ca gîndire și dorință de afirmare națională, din

lumea antifascistă, era reprezentată în adevărata ei față de către alte forțe decît cele pro-hitleriste, era capabilă să-și ia soarta în propriile ei mîini și să iasă din război prin propriul ei act de voință.

Toate aceste lucruri erau acum clare, aici, în locul unde urma a fi dat semnalul răsturnării și, unde, seri de-a rîndul, cu sticlele de vin așezate la îndemînă și cărțile de joc alături, fusese analizată pe toate fațetele strategia lui Antonescu, politica internă și externă, diferitele variante și posibilități de acțiune și contraacțiune.

Cu atenție și seriozitate pentru că planurile mareșalului Antonescu, de prelungire a războiului antisovietic, puteau fi alarmante pentru o armată care nu mai voia să lupte, odioase pentru o țară care aștepta ieșirea din război, dar erau calculate la rece, nu aveau nimic superficial. Calitățile lui de militar erau deosebite și tocmai prin aceasta devenea mai periculos. Cei trei îl judecau cu atenție și seriozitate ca pe un adversar de forță, cum, într-adevăr era. Și tactica lor, punerea la punct a fiecărei mișcări, trebuiau, tocmai din pricina aceasta, să dovedească mare pricepere și deosebit curaj ; să se bazeze pe o cunoaștere temeinică a pulsului țării și pe certitudinea declanșării a tot ceea ce, în țară, era împotriva acestui adversar de temut.

Dictator aspru și temperament înclinat spre o încredere mistică în rosturile persoanei sale, Ion Antonescu reprezintă spiritul totalitar cazon al militarului încredințat că, pentru strategia sa, are dreptul să sacrifice orice. A stăpînit armata prin ordin și teroare și încă mai crede că o poate stăpîni. Sinistre pentru națiune, planurile sale sînt foarte bine gîndite din punctul de vedere al intereselor pe care le are el și Hitler. Cunoaște perfect liniile de rezistență ale reliefului românesc, și vrea să reziste cît mai mult, retrăgîndu-se pas cu pas, și supunînd astfel țara unei distrugeri porțiune cu porțiune. Este știut faptul că, în primul război mondial, după ce trei armate românești fuseseră înfrînte, el căpătase o poziție cheie la statul major al celei de a patra. În această calitate, s-a ocupat de pornirea ofensivei pe linia Focșani-Nămoloasa-Galați, vechi punct strategic al teritoriului românesc, folosit cu succes în decursul secolelor și începînd a fi fortificat încă imediat după războiul de independență, în 1883. Și iată că, după douăzeci și șase de ani, soarta îl aduce în situația

de a organiza din nou rezistența pe același aliniament Focșani-Nămoloasa-Galați, de data asta direcția fiind inversă și armatele lui avînd intercalate divizii ale grupului german de armate Ucraina-Sud, comandat de Hans Friessner. El crede că va putea să ordone armatei să reziste cît mai mult aici, și are destui sorți pentru că este vorba de o strategie pe care a verificat-o cu succes într-un alt război, pe care a mai și perfecționat-o cu timpul și, care, putînd ține luni de zile frontul în loc, ar transforma tot centrul țării într-un teatru de crîncene lupte. De fapt, pe pricepererea lui militară și pe interesele lui de aliat, se bazează extrem de mult și Hitler. Pentru că așa cum, cîndva, părăsită de alții, România a avut interes să se alăture lui, Hitler știe că față de Antonescu care nu-și mai găsește sprijin în țara sa, numai o putere străină are argumente. Or, în vreme ce rușii i-au propus un armistițiu în condiții dure, el îi oferă armele secrete care vor întoarce soarta războiului. Și, în fața unor șanse atît de mari, Antonescu va rezista pe propriul său teritoriu.

Așadar, un dictator crunt, foarte ambițios, cu atît mai greu de înlăturat cu cît constituie o reală forță și un centru de interes pentru puterile străine.

Dar, în casa cu două intrări, trei oameni reprezintă forța chemată a gîndi la interesele acestui pămînt, căruia i se prevedea pîrjolirea, a acestei țări căreia i se ordonă să reziste acceptînd a fi rasă de pe fața pămîntului. Răspunderea lor de oameni aflați în fruntea unui partid patriotic e mult mai mare decît interesele unuia sau altuia dintre state, decît cartea pe care un dictator cu talent militar vrea s-o joace în disperare de cauză, bazîndu-se pe forța ordinelor sale teroriste. Țara poate deveni un morman de ruine și, tocmai din pricina asta ei au datoria de a duce la capăt cu îndemînare și tenacitate planul unei întoarceri salvatoare, în care să antreneze toate forțele sociale și politice și să pregătească armata de a riposta ordinelor mareșalului.

Vreme de ani, au pregătit opinia publică, au adunat aliați, au studiat tot ce se poate studia în condițiile ilegale și au organizat tot ce se poate organiza la modul conspirativ. Ei, cei trei de aici, sau alți trei din altă parte, care simbolizează gîndirea colectivă, sau cîte unul de aici împreună cu alții, ducînd muncă de lămurire de la om la om, sau de la organizație la organizație, au constituit prin

multipli de cîte trei, și trei, și trei creierul care a adunat tot ce înseamnă mișcare patriotică în țara asta, formînd acel front național prevăzut încă din 1941, prin care să poată fi răsturnată dictatura. În libertate, în orașele și centrele importante, în închisori, sau în lagăre, în case conspirative, în uzine sau în unități militare, trei oameni, întotdeauna cîte trei oameni, pentru că trei oameni la un loc pot însemna partidul, trei oameni, deci, întotdeauna trei oameni într-un lanț de combinații care cuprindea toată țara puseseră la punct în amănunțime mișcarea ce avea să declanșeze salvarea României.

VII

Organizarea mișcării începuse cu însăși organizarea muncii partidului pe baze noi, în condițiile războiului și ale represiunii extrem de dure.

În ianuarie 1942, Comitetul Central al P.C.R. elaborase o rezoluție în care, analizînd temeinic întreaga situație din țară, stabilea care sînt, în condițiile date, atît sarcinile Partidului cît și ale fiecărui comunist în parte :

„*Prima* și cea mai urgentă sarcină a Partidului nostru constă în împiedicarea planului criminal al lui Hitler și a slugii sale Antonescu de a nimici poporul român prin aruncarea tuturor românilor valizi în război... Comuniștii și toți prietenii partidului nostru trebuie să pornească imediat, practic, la organizarea luptei împotriva concentrărilor individuale masive, la zădărnicirea mobilizării generale și pentru reîntoarcerea în țară a soldaților de pe front, pe baza tacticii de front patriotic..."

„*A doua* sarcină principală a partidului este să se pună în fruntea poporului român, să organizeze lupta pentru pîinea sa zilnică... Comuniștii trebuie să inițieze și să organizeze această luptă pe baza frontului unic, în sînul clasei muncitoare și să unească această luptă a clasei muncitoare cu lupta țărănimii, a soldaților, a funcționarilor particulari și publici și a micii burghezii, a femeilor și tineretului pe baza frontului național..."

„*A treia* sarcină principală a comuniștilor este legarea luptei poporului împotriva noilor concentrări și a mobilizării generale, a luptei pentru pîine, cu lupta națională a poporului român pentru eliberarea sa de sub jugul fascismului și al clicii trădătoare de patrie, în frunte cu

Antonescu, pentru pace și luptă comună cu Uniunea Sovietică, cu țările democratice și cu toate popoarele iubitoare de libertate."

„Partidul nostru, fără să înceteze propagarea principiilor sale și a programului său final, renunță la orice acțiune sau lozincă de acțiune care ar putea să-l despartă de celelalte partide, grupe și personalități patriotice, în interesul Frontului Unic Național al poporului român.

Partidul nostru este gata să colaboreze cu ele și cu toți patrioții români, pentru realizarea oricărei revendicări din platformă, punînd ca singurul criteriu al colaborării atitudinea față de fascismul german și războiul său tîlhăresc. Pentru Frontul Național. Fără realizarea unității de acțiune a frontului unic al clasei muncitoare nu se poate crea nici Frontul Unic Patriotic al poporului român."

A urmat o muncă asiduă în toate organizațiile, o muncă de activizare a lor pe noile baze, de contacte ale lor cu organizații similare ale altor partide, de atragere a tot ce înseamnă element patriotic al țării.

Imediat după elaborarea acestei rezoluții, Comitetul Central Comunist s-a adresat din nou conducerilor celorlalte partide făcîndu-le cunoscută platforma propusă. La scrisoarea din 26 ianuarie 1942 a Comitetului Central al P.C.R. președintele Partidului Național Țărănesc — Iuliu Maniu, a răspuns, în august 1942, rezumîndu-și poziția în patru puncte :

1) Socotește războiul antisovietic o catastrofă pentru România ;

2) Socotește că o victorie germană ar fi pentru România o catastrofă și mai mare decît războiul ;

3) Este de acord că guvernul Antonescu, care servește această politică, trebuie dărîmat ;

4) Își dă seama că guvernul Antonescu nu poate fi convins să-și schimbe politica, că vremea sfaturilor a trecut și că trebuie trecut la acțiune.

În iunie 1943, P.C.R. elabora platforma pentru un front patriotic antihitlerist, în august 1943 „*Declarația Uniunii Patriotice cu privire la propunerea Partidului Comunist din România de a constitui Comitetul Național de luptă pentru eliberarea țării*" anunță următoarele :

„Comitetul pe țară al Uniunii Patrioților (U.P.) întrunit pentru a discuta și hotărî asupra propunerii Partidului Comunist din România (P.C.R.) de a forma un Comitet

Național de luptă pentru eliberarea țării și în urma tratativelor duse cu delegația P.C.R. declară următoarele :

1) Uniunea Patrioților ia cunoștință cu satisfacție de inițiativa P.C.R. de a forma un Comitet Național de luptă pentru eliberarea țării, constituit din delegații tuturor organizațiilor patriotice...

2) Uniunea Patrioților a dus și duce de la înființarea ei o luptă hotărîtă pentru unificarea tuturor grupărilor și organizațiilor antihitleriste într-un front comun de luptă.

3) Acceptă în întregime platforma propusă de P.C.R. și lupta comună pentru realizarea Comitetului Național și a Frontului Patriotic antihitlerist și hotărăște colaborarea cu P.C.R. și oricare alt partid de grupare pentru atingerea acestor scopuri.

4) Ia act de obligația P.C.R. de a sprijini acțiunea dusă de Uniunea Patrioților în vederea unei declarații publice din partea tuturor organizațiilor și personalităților patriotice, de condamnare a războiului dus alături de hitleriști și de solidarizare cu lupta Națiunilor Unite împotriva hitlerismului, declarație care să fie și o chemare la luptă a poporului pentru pace și libertate.

5) Face apel la toate organizațiile politice și patriotice și la membrii acestora de a trece peste deosebirile care sînt de ordin secundar față de catastrofa națională iminentă și de a accepta propunerea P.C.R. ca singura soluție salvatoare și a porni imediat la o acțiune coordonată a tuturor forțelor naționale.

6) Obligă pe toți aderenții Uniunii Patrioților să sprijine ori unde s-ar afla inițiativa P.C.R. pentru formarea Comitetului Național și să-și înzecească eforturile de unire într-un front comun al tuturor grupărilor și partidelor antihitleriste și pentru lupta împotriva mașinii de război a lui Hitler."

Această declarație a unei organizații, care, la înființarea ei, în 1942, arăta că „Uniunea patrioților nu este și nu vrea să fie un partid politic, ci este gruparea patrioților sinceri și gata de acțiune și luptă, fără deosebire de convingerile politice, de situația materială și socială..." — a produs un demaraj rapid. La platforma propusă de P.C.R. în iunie au aderat Frontul Plugarilor, Partidul Socialist Țărănesc, Madoszul și, temporar, Partidul social-democrat creînd, în toamna anului 1943, *Frontul patriotic antihitlerist.*

La 7 noiembrie 1943, Comitetul Central al P.C.R. adresa Partidului Național Țărănesc o nouă scrisoare :

„Comitetul Central al P.C.R. vă propune acțiunea comună a forțelor patriotice antihitleriste prin toate mijloacele după un plan dinainte stabilit în comun pentru :

1) Doborîrea generalului Antonescu și formarea unui guvern compus din reprezentanții tuturor forțelor antihitleriste.

2) Ieșirea din războiul hitlerist și trecerea de partea blocului anglo-sovieto-american.

3) Mobilizarea și organizarea armatei și a maselor largi la lupta împotriva cotropitorilor hitleriști.

Față de gravitatea situației care nu permite nici o amînare, sperăm că de data asta veți da un răspuns favorabil la propunerea noastră pentru salvarea țării și a poporului de la catastrofa iminentă."

La 1 Mai 1944 „*Manifestul Frontului Unic Muncitoresc*" anunță „Către întreaga clasă muncitoare ! către poporul român !" făurirea unității de acțiune a proletariatului, realizarea prin colaborarea dintre comuniști și social-democrați a unității de clasă a întregii mișcări muncitorești :

„Români ! Pacea pe care întreaga națiune o dorește trebuie cucerită prin lupta poporului, care trebuie să ia în propriile sale mîini soarta sa. Muncitorimea în frontul unic își strînge astăzi rîndurile, la noi ca pretutindeni. În ziua de 1 Mai, ziua ei de luptă și de speranțe, muncitorimea organizată, unită, de la comuniști la social-democrați, cheamă întreaga clasă muncitoare, pe toți muncitorii organizați și neorganizați, întreg poporul român, toate clasele și păturile sociale, toate partidele și organizațiile, indiferent de culoarea politică, credință religioasă și apartenență socială, la lupta hotărîtă pentru :

Pace imediată, răsturnarea guvernului Antonescu, formarea unui guvern național din reprezentanții tuturor forțelor antihitleriste, izgonirea armatelor hitleriste din țară, sabotarea și distrugerea mașinii de război germane, sprijinirea Armatei roșii eliberatoare, alianță cu Uniunea Sovietică, Anglia și Statele Unite. Pentru o Românie liberă, democratică și independentă !...".

Acest manifest pe care îl susțineau atît comuniștii cît și membrii Partidului Social Democrat a avut ecou nu numai în rîndurile clasei muncitoare, ci și la partidele re-

prezentînd alte categorii sociale. Astfel, în luna mai 1944, Partidul Comunist semnează în numele Frontului Patriotic Antihitlerist un acord de luptă antifascistă comună cu gruparea liberală a lui Gheorghe Tătărăscu și cu iorghiștii din Partidul Național Democrat. Iar, la 20 iunie 1944, era semnată *„Declarația de constituire a Blocului Național Democrat"* :

„Partidul Național-Liberal, Partidul Național-Țărănesc, Partidul Comunist și Partidul Social-Democrat, prin delegații lor, împuterniciți pentru partidele : Național-Liberal și Național-Țărănesc de prezidenții partidelor respective, iar pentru partidele : Comunist și Social-Democrat de organele lor de conducere,

avînd în vedere situația gravă în care se găsește România astăzi, în urma înlăturării regimului politic constituțional-democratic și a guvernărilor cu caracter fascist,

au hotărît să constituie un *Bloc Național Democratic* care să activeze pentru salvarea țării, avînd următoarele țeluri :

1) Încheierea, fără întîrziere, în baza ofertei făcute de Aliați, a unui armistițiu cu Națiunile Unite (Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii), căutînd a obține condițiuni posibile, cele mai bune pentru interesele țării.

2) Ieșirea României din Axă, eliberarea țării de ocupație germană, alăturarea ei de Națiunile Unite și restabilirea independenței și suveranității naționale.

3) În acest scop, înlăturarea actualului regim de dictatură și înlocuirea lui cu un regim constituțional, democratic, pe baza acordării drepturilor și libertăților civice, tuturor cetățenilor țării.

4) Menținerea unei ordini democratice și realizarea păcii, conform cu interesele statului și poporului român.

5) Prezentul acord intră imediat în vigoare și obligă partidele contractante la organizarea și ducerea în comun, fără nici o întîrziere, a acțiunii pentru realizarea punctelor mai sus stabilite."

VIII

Se încununa astfel o activitate stăruitoare dusă vreme de ani pentru a face ca fiecare forță, capabilă a contribui

la salvarea țării, să înțeleagă necesitatea platformei propuse de comuniști la 6 septembrie 1941. Și, dacă în punctele Declarației B.N.D. recunoaștem nu numai rezonanțe, dar chiar formulări existente în Platformă, ne putem da seama cum, cu inteligență, tact și luciditate politică, Partidul Comunist a știut să devină mintea activă a organizării coaliției de forțe antihitleriste din România, a rezistenței naționale întrunită acum într-un front larg, singurul care putea garanta răsturnarea dictaturii, așa cum comuniștii apreciaseră încă în rezoluția Comitetului lor Central din 10 septembrie 1940. Pentru realizarea în practică a acestei idei ei luptaseră în condițiile cele mai crîncene. Iar cînd și-au dat seama că totul este pregătit, că toate resoartele funcționează, și declanșarea insurecției poate avea loc, atunci, pentru prima oară, sticlele acelea cu băutură care stăteau pregătite spre a dovedi unei eventuale descinderi a Siguranței că nu e vorba decît de o oarecare petrecere, sticlele acelea martore cîte știe cîtor discuții și dezbateri, au fost deschise și s-a închinat. S-a petrecut aceasta într-o altă casă cu două intrări, una care dă în strada Armenească și alta care dă în strada Arcului, numai cu o seară înainte, luni 21 august, cînd și reprezentantul partidului care venea de la ședința cu militarii atrași, și cel care participase la stabilirea ultimelor amănunte de la palat, comunicaseră că toate măsurile sînt luate.

S-a băut, deci, cu o seară înainte. S-a închinat pentru victorie și s-a consemnat cu emoție că începuse ultima săptămînă de dictatură. Pentru că era luni 21 august la o oră destul de înaintată, iar sîmbătă 26 august, la ora prînzului, Antonescu avea să vină la rege în palatul din București sau la Peleș, urmînd să nu mai plece de acolo decît sub escorta gărzilor patriotice, către o casă conspirativă comunistă. O sută zece ore, atîtea mai erau ; totul fusese stabilit în amănunt.

Iar astăzi, marți, 22 august, zi toridă, cu lună nouă și cu sfinți însemnați în calendar : (ortodox Agatonic ; catolic Timotei ; protestant Gustavina) în timp ce pe un alăturat teren de volei se dispută meciul pasionant între echipele „Poliția" și „Telefoane", discutînd despre modul cum vor imobiliza poliția și vor pune mîna pe principalele clădiri printre care și pe telefoane, trei comuniști trec în revistă, pentru ultima oară, întreaga situație. Pentru că,

ora H a zilei Z a căpătat acum concreteță devenind:

Sîmbătă, 26 august 1944, orele 12.

IX

Situația militară e clară : Antonescu are să retragă armatele pe linia fortificată Focșani-Nămoloasa-Galați, să consolideze acolo o rezistență dîrză și, eventual, să înceapă a duce o serie de noi tratative de armistițiu. Aceasta înseamnă în primul rînd pericolul împărțirii țării în două. Unii politicieni chiar au sugerat în aprilie 1944 fuga regelui și a cîtorva miniștri în spatele frontului, formîndu-se un guvern la Botoșani. Ori, experiența politică a acestor trei oameni, a altor trei, și trei și trei, adică a tuturor organizațiilor care formau, pe întinsul țării partidul, le arată cît de mare e pericolul scindării. Ei se străduiseră pînă acum tocmai pentru a realiza o cît mai mare unitate. Dacă țara se împărțea în două, forțele democratice ar fi migrat spre zona eliberată și, astfel, Antonescu s-ar fi situat pe un teren mai sigur și și-ar fi constituit o mică țară a lui. Recenta experiență a împărțirii Franței, în acest război mondial, arăta clar ce urmări grave poate avea o asemenea situație pentru un popor. Și, în sfîrșit, dacă, după eventuala regrupare a forțelor democratice în spatele frontului, s-ar fi încercat eliberarea armată a părții ocupate de Antonescu, aceasta ar fi însemnat ca românii să-și distrugă ei singuri țara într-un război fratricid.

Or, în decursul a mai multe luni de temeinice pregătiri conspirative, din momentul în care reușiseră să adune toate forțele politice care doreau înlăturarea lui Antonescu, comuniștii avuseseră de luptat tocmai pentru a impune soluția radicală, care să salveze țara rapid, cu pierderi și riscuri minime, în avantajul real al maselor înfometate și sărăcite de război, mizîndu-se pe psihologia unei armate sătule de luptă. Și, mai ales, plină de ură față de nemții, alături de care era forțată să lupte.

În privința arestării lui Antonescu, se studiaseră cîteva ipoteze : arestarea lui la Predeal, cînd Antonescu se va întoarce la vila sa. Era o variantă destul de riscantă întrucît viața mareșalului era păzită bine de un batalion de gardă, și alte unități de instrucție din jur i-ar fi putut veni imediat în ajutor.

O o doua variantă, dezbătută îndelung, a fost aceea a arestării lui în drum spre Predeal. Formațiuni patriotice au studiat în amănunțime traseul, au fixat locurile cele mai bune, la serpentine, în mijlocul pădurilor de pe Valea Prahovei. Aceste două variante prezentau avantajul de a se executa arestarea undeva departe de locurile în care erau masați germanii, deci dădeau posibilitatea să se evite o intervenție a lor. S-a renunțat însă la ambele, deoarece terenul oferea avantaje nu numai celor care aveau să execute arestarea ci și celor atacați.

A treia variantă viza arestarea lui Antonescu în reședința sa de la Snagov sau la Consiliul de Miniștri, ținîndu-se seama de faptul că mareșalul venea la președinție întotdeauna după-amiaza, în jurul orei cinci și pleca din București către miezul nopții.

A patra variantă prevedea atacarea și prinderea sau achitarea lui la Șosea, în dreptul clădirii Comandamentului Militar al Capitalei, unde formația de luptă care ar fi executat misiunea respectivă ar fi putut să se retragă.

Iar, a cincea variantă, consta în invitarea lui Antonescu la palat, cel din București sau la Peleș, și arestarea lui din ordinul dat de rege pe loc.

În funcție de această a cincea variantă, a apărut și o a șasea : În cazul în care Antonescu avea să refuze să vină la palat, sau vreo stare de urgență îl va reclama pe front, atunci, sub pretextul de a-l informa pe rege despre situația de pe front, generalul Sănătescu să meargă cu el și, în raza marii unități a unui general patriot, să-l aresteze și să-l expedieze cu avionul la București. Dacă va opune rezistență, va fi împușcat pe loc.

De pe ziua de 19 august, echipele de luptă ale partidului au fost înarmate, puse în stare de alarmă și stabilite la casele conspirative din Capitală. Pentru orice eventualitate a fost prevăzută și o grupă de șoc la palat formată din trei reangajați de încredere, de care se ocupa maiorul Anton Dumitrescu. Ea putea interveni operativ pînă în momentul în care ar fi fost posibilă intrarea detașamentului de comuniști în incintă. Mai era însă și o altă ipoteză de care comuniștii nu aveau cum să nu țină seama, și anume aceea că regele ar fi fost împiedicat sau nu ar fi avut curajul să participe la arestarea Antoneștilor. Avîndu-se în vedere și o asemenea posibilitate, s-au luat măsurile respective ca una dintre formațiunile comuniste,

căreia i se stabilise locul și ora intrării în palat pentru arestarea lui Antonescu cu consimțămîntul regelui, să studieze și posibilitatea de a pătrunde chiar în cazul în care nu are comunicare cu regele, în vreme ce alta, afară, avea să aresteze garda mareșalului.

Acesta e planul pe care cei trei îl trec în revistă, la ceasul cînd pe terenul alăturat se termină meciul de volei „Poliția — Telefoane" și începe un meci de baschet între reprezentativele acelorași cluburi, arbitru fiind doctorul Francisc Marinescu. Din oră în oră, aparatul de radio anunță pe lungimea de undă de 302 metri a postului german Ilse 2, situația aeriană, iar clopotele bisericilor poleiesc vecernia orașului cu un bizantin răsunet violaceu.

X

Al doilea punct care se cere recapitulat în amănunțime este formarea noului guvern. Și aici se prevăd mai multe variante : Ideal ar fi să se poată constitui de prima dată un guvern de largă concentrare democratică, avînd ca președinte pe unul dintre conducătorii partidelor recunoscute în întreaga lume : Național-Țărănesc, Național-Liberal sau Social-Democrat. La acest punct, însă, opoziția lui Iuliu Maniu este categorică, iar Brătianu și în oarecare măsură Constantin Titel Petrescu îi țin isonul. Maniu cere garanții peste garanții, tot din dorința de a amîna, fără să dea un răspuns precis. Încă în seara aceasta, doi reprezentanți ai Partidului Comunist vor fi introduși în casa unui colaborator al lui Maniu pentru ca mîine dimineață să aibă o discuție decisivă cu cei trei : Maniu, Brătianu, Constantin Titel Petrescu.

În cazul în care nu se va putea ajunge la o înțelegere pentru constituirea unui asemenea guvern, există o a doua variantă : un guvern strict al partidelor participante, fără alte organizații, în care portofoliile să se împartă egal. O a treia variantă este aceea ca, în cazul în care nu va fi cu putință aflarea unui echilibru între partide, pînă la o remaniere judicioasă, să se recurgă la un guvern de tehnicieni militari care să fie întrebuințați ca specialiști în importantele probleme pe care le va pune cotitura. Și, o ultimă variantă, pentru cazul extrem, în care schimbarea va aduce o ripostă vehementă din partea nemților, un

guvern de război, format din militari cu puteri depline.

Pentru situația în care forțele hitleriste și antonesciene se vor dovedi a fi superioare, este pus la punct un plan de organizare a teritoriului din sud-vestul țării — Oltenia și Banatul, ca bază de repliere a forțelor insurecționale, unde se va putea face joncțiunea cu partizanii iugoslavi de sub conducerea mareșalului Tito, care deține un mare teritoriu liber.

Se trec în revistă persoanele care ar mai putea face parte din listele fiecărei variante de guvern, se încearcă unele echilibrări și se revine la discuția pe care, mîine dimineață, reprezentanții comuniști o vor avea cu reprezentanții celorlalte partide : în orice variantă, portofoliul Ministerului de Justiție trebuie păstrat. Maniu știe de ce se opune — Justiția înseamnă toate decretele de lege care vor permite consolidarea insurecției. În fața celor trei se și află primele proiecte — Decretul-lege pentru desființarea lagărelor de concentrare și Decretul-lege al amnistiei generale. Acestea trebuiesc promulgate din primele ceasuri și poziția comuniștilor, privind necesitatea de a le reveni lor portofoliul de la justiție, este categorică. O legislație bine redactată în primele ceasuri ale insurecției, va asigura baza transformărilor revoluționare de mai tîrziu.

Odată Antonescu arestat și trecut acel minut în care regele va semna numirea noului guvern, urmează misiunea cea mai grea și de cea mai mare răspundere : intrarea în dispozitiv a trupelor și formațiilor care au de apărat Bucureștiul, asigurarea Capitalei împotriva unui atac inamic și, concomitent cu aceasta, dezvoltarea insurecției. Pentru aceasta, partidul lucrează de ani de zile. Organizează detașamente în uzine și în cartiere, înființează celule comuniste în unitățile militare, discută în ședințele din închisori și de afară planul pornirii insurecției în întreaga țară. În noiembrie 1943, planul de organizare militară a comuniștilor în vederea răsturnării a fost schițat în liniile esențiale.

De armament s-a făcut rost din rezervele armatei sau chiar fiind cumpărate de la militarii germani. O serie de oameni se ocupă cu achiziționarea acestor arme. O indicație, bazată pe cunoașterea psihologiei pe care o căpătase armata germană după Stalingrad, chiar spunea să se aibă în vedere în special ostașii hitleriști de origine austriacă. Și, într-adevăr, cu aceștia, afacerile au mers strună. O

altă sursă au fost chiar fabricile noastre de armament din care muncitorii au sustras puști și pistoale, iar, după bombardamentul din 4 aprilie 1944, cel mai important fabricant de arme din România, Max Auschnit, a fost convins să transfere în secret comuniștilor o cantitate însemnată din depozitele sale. Detașamentele sînt de asemenea formate. Ele poartă numele de Formațiunile de luptă patriotice și sînt cunoscute în activitatea conspirativă sub inițialele F.L.P.

Pentru a putea avea eficacitate și, în același timp, a nu atrage atenția organelor represiunii, ele au trebuit să capete o formă de organizare suplă. Astfel, unitățile lor de bază sînt grupele de șoc formate din trei pînă la cinci oameni și, numai în cazuri deosebite, maximum zece. Acest număr mic, a dat posibilitatea instruirii lor temeinice pentru ocuparea instituțiilor guvernamentale și pentru imobilizarea obiectivelor militare hitleriste. F.L.P. sînt gîndite în așa fel, încît să poată deveni nucleul în jurul căruia să se grupeze în cursul insurecției toți patrioții, membrii lor fiind pregătiți pentru a acționa în primele ore în formațiunile mici și a deveni imediat cadre de comandă în momentul înarmării în masă a muncitorilor.

În privința armatei, pe lîngă unitățile de pe front, comandate de militari care așteptă și doresc schimbarea, pentru toate unitățile din Capitală și din jurul Capitalei există prevederi precise care le va face să apere orașul și să pornească insurecția. Punînd în aplicare un plan făcut de comuniști, statul major al Comandamentului militar al Capitalei a procedat în aceste zile la o serie de mișcări de trupe, așezîndu-le în așa fel încît să contracareze orice eventuală mișcare germană. E vorba de o pregătire minuțioasă care la un singur ordin, ordinul „Stejar extremă urgență", are să realizeze trecerea Capitalei sub controlul armatei române insurgente și blocarea oricărei riposte germane. Aparatul militar al partidului a lucrat cu precizie pretutindeni. Pe Valea Prahovei și în celelalte zone cheie ale țării, ținîndu-se legătura chiar cu generalii comandanți, întreaga armată este gata să întoarcă armele împotriva unor puternice unități nemțești care păzesc zonele petrolifere, porturile, nodurile de cale ferată. La Constanța, este pus la punct planul militar de eliberare fără distrugeri a portului și de pază împotriva furiei nemților a podului de la Cernavoda. În sudul Bucovinei, regimentele de

grăniceri așteaptă același ordin pentru a bloca trecerea spre Transilvania a trupelor germane, iar pe Dunăre, sînt pregătite unități care să apere Giurgiul și Turnul Severin.

Așadar, pregătirea militară este temeinică, informațiile primite doar cu cîteva ore mai înainte aduc rapoarte de bună organizare din întreaga țară. La un semn, deci, orice ripostă a oamenilor lui Hitler urmează a fi înăbușită, insurecția putînd porni imediat după arestarea guvernului Antonescu. Așa cum s-a calculat, pe baza stării de spirit a armatei române, care de abia așteaptă întoarcerea armelor, la cel mult 24 de ore de la pornirea insurecției, întregul front românesc are să rupă strînsoarea armatelor germane. Numai astfel, printr-o mișcare rapidă, poate scăpa de pîrjol o parte din teritoriul țării.

Bineînțeles că se sconta și pe factorul extern : puternica ofensivă sovietică pe linia Iași-Chișinău lansată doar cu două nopți mai înainte, la 20 august, succesele aliaților pe toate fronturile, debarcarea anglo-americană pe coastele Franței.

O importanță deosebită și o înrîurire puternică asupra evoluției mondiale ca și asupra mișcării politice din țara noastră, aveau înaintarea victorioasă a armatelor sovietice, strălucitele succese obținute de popoarele primei țări a socialismului, care a dus greul războiului și a dat cea mai mare contribuție la înfrîngerea fascismului. Victorii de seamă dobîndeau și armatele celorlalte țări ale coaliției antihitleriste, precum și mișcările de partizani și forțele de rezistență din diferite țări înrobite de fascism.

Încă din perioada elaborării planului insurecțional, partidul comunist hotărîse ca data începerii acțiunii să fie fixată în funcție de crearea unui raport favorabil forțelor insurecționale, în urma iminentei acțiuni ofensive a tuturor forțelor aliate și, în special, a armatei sovietice, care să angajeze în luptă grosul trupelor hitleriste.

Și într-adevăr, străpungerea acum a acestui front pe o mare adîncime a făcut ca armatele hitleriste din România încleștate într-o grea bătălie spre a bara calea înaintării armatei sovietice să nu fie în măsură a îndrepta forțele principale asupra Bucureștiului în momentul pornirii insurecției. Pe de altă parte, efervescența revoluționară a maselor populare, criza dictaturii fasciste, izolarea guvernului antonescian au atins un punct culminant. Insurecția trebuie deci pornită imediat.

XI

Un ultim punct — proclamația regelui. Formal, simbolic, regele este comandantul suprem al armatei. Numele lui, simbolul lui sînt argumente sigure, care pot fi invocate. La fel, pentru o parte din masa populației și, în orice caz, pentru străinătate. Proclamația lui are o însemnătate precisă ca act al schimbării unei stări de lucruri și efectul psihologic al unei proclamații rostită de omul aflat pe tronul țării este deosebit de important. Comuniștii își dau seama de aceasta și, ca dovadă că acordă o deosebită importanță de moment proclamației regale, s-au angajat ca ei să o redacteze. Astfel pot sublinia în acest document toate fațetele evenimentului. Lucrase la ea, într-o primă formă, Lucrețiu Pătrășcanu, ascuns într-o vilă de lîngă Pantelimon și, ca orice autor, atunci cînd scrie un text, mai ales un text care trebuie rostit, îl citise de mai multe ori cu voce tare pentru a-i surprinde toate nuanțele și a-i corecta tot ceea ce era necesar ca sonoritate. Și, tot citind așa, mai mult sau mai puțin automat : „Noi, Mihai, rege al..." a început să rîdă dîndu-și seama de situație : Fapt unic în istorie — un comunist scrie proclamația unui rege !...

Regalitatea, pusă ea însăși într-o situație precară datorită veleităților de conducător și reprezentant unic al națiunii pe care le avea Antonescu, fusese nevoită să caute sprijin în cercurile care-l contestau pe acesta. Oamenii palatului care constituiau camarila regală, oameni în general tineri, erau mai de acțiune decît conducătorii partidelor istorice care mai încercau să tărăgăneze declanșarea acțiunii, în speranța că vor ajunge la o soluție fără participare comunistă. Palatul a devenit astfel un aliat util și activ, bineînțeles, din unghiul intereselor sale, al nevoii de a salva familia Hohenzollern de oprobriul național și internațional dacă ar fi acceptat colaborarea cu hitlerismul. O arătau și evenimentele din Italia : singura șansă de a se menține pe care o avea regalitatea era aceea a adoptării unei atitudini semnificative... Asigurîndu-și alianța casei regale, comuniștii au început a influența partidele istorice și indirect, prin oamenii palatului ; conducătorii lor au fost astfel determinați la a acționa mai repede.

În aceste condiții, și în urma conlucrării conspirative de o vară întreagă, se putea spune că regele nu dăduse niciodată înapoi, dovedindu-se un aliat ferm. Cu toate acestea, comuniștii au datoria să-și ia toate măsurile de precauție. Ei trebuie să fie siguri. Și, în eventualitatea că, în ultima clipă, regele va ezita sau va da înapoi, ca și în eventualitatea că ar fi răpit sau imobilizat de oamenii lui Antonescu, actul insurecției trebuie proclamat prin mesaj regal. În acest scop, raportul unui tehnic al Partidului spune că aparatajul de înregistrare este pregătit și un tehnician care va înregistra pe disc proclamația regelui a fost ales. Urmează ca, de acord cu casa regală, în zilele următoare, pînă sîmbătă, discul să fie înregistrat și adus aici pentru ca, în momentul arestării lui Antonescu, orice s-ar întîmpla, țara, armata și străinătatea să audă proclamația regelui.

Tot în legătură cu regele, se discută situația lui, se trec în revistă casele conspirative unde ar putea fi ascuns în cazul unui atac asupra palatului și se studiază raportul care consemnează dublarea gărzii la palat, organizarea de către generalul Sănătescu a tuturor detaliilor arestării și rezistenței în incintă în cazul unui atac hitlerist.

Și astfel, pînă spre finalul meciului de baschet „Poliția — Telefoane" — (rezultat 18 la 21), sînt rememorate și verificate toate datele privind actul capital al României. Nicăieri, în București sau în țară, la ora aceasta, situația nu e atît de limpede ca pentru cei trei oameni, așezați în jurul unei mese pe care tronează cărțile de joc și sticlele cu vin. Mai sînt centre de acțiune în Capitală, și nu numai ale comuniștilor. Dar, pe cînd acolo este cunoscută una dintre fațetele acțiunii — planul militar, sau planul politic, planul de acțiune al oamenilor de la palat sau planul măsurilor diplomatice, aici se concentrează totul. Perseverent și tenace, comuniștii au muncit ani de zile pentru a concentra aici totul, pentru a strînge toate firele în mîinile lor, avînd imaginea întregii situații și putînd acționa eficace în toate sectoarele. Lîngă o biserică tihnită și rurală, cum multe are Bucureștiul, în vreme ce mucenicului Agatonic i se citesc pomelnicele cu morții ultimelor zile de front, mintea perseverentă a revoluției recapitulează, ca la o mare repetiție generală, toate coordonatele unui decisiv act istoric.

XII

Așadar, sîntem în ziua de 22 august 1944, ceva după orele nouăsprezece, cînd înclinarea soarelui e categorică, căpătînd primele reflexe din pastelul serii care va veni. Pe bulevard, un mare afiș face reclamă la două filme color de senzație : „Orașul de aur", la „Casandra" și „Paiațe" cu Benjamino Gigli la „Select". Teatrele își asigură spectatorii că încep reprezentațiile la orele 19 și 15 minute, pentru a le încheia la 21 și 30 (circulația pe străzi e permisă pînă la orele 22). La „Comedia" se prezintă „Steaua fără nume" cu Tanți Cocea, Marcel Anghelescu, Radu Beligan, Fifi Haranda, Nineta Gusti, Costel Bărbulescu și Al. Ionescu Ghibericon, la „Colorado", „O călătorie prin Rai" de Sacha Guitry, cu Birlic, Virginica Popescu, Ion Talianu. Revistele au spectacole cu titluri sugestive : „Adăpostul Giocondei", „În spațiul Alhambra, liniște deplină" ; Grădina „Milano" de pe Calea Călărași prezintă „Invazia Glumelor". Viața merge înainte : pentru vineri 25 august, este anunțată la Teatrul Comedia premiera piesei „Amantul de carton", pentru duminică, 27, o gală de box în care Lucian Popescu luptă pentru titlu cu Bidrinscki, iar pentru sîmbătă, 26 august, Teatrul „Gioconda" anunță un concert de muzică ușoară dirijat de Jean Ionescu și Sergiu Malagamba. Vor prezenta programul Groner și Nicolaide, soliști : Virginica Popescu, Silly Popescu, Cornelia Teodosiu, Ovid Teodorescu, Gică Petrescu.

Anunțul acesta, mai ales, îl amuză grozav pe trecătorul cu pantaloni bufanți care pare foarte interesat citind afișele : „sîmbătă, 26 august ! înseamnă că spectacolul va începe cam la aceeași oră cînd îl vom scoate pe Antonescu de la palat !"

Și trece mai departe, gîndindu-se la o seară de la începutul lunii, cînd el trebuise să bată cu pumnul în masă în casa aceea de la Șosea a baronului și să ceară ritos partidelor istorice să se hotărască. Atunci se speriaseră toți de faptul că partidul comunist va acționa singur, și acceptaseră să se facă toate pregătirile pentru a doua jumătate a lui august. Era în noaptea cînd avioane din divizia 205 bombardament greu britanică incendiau și reperau obiectivele importante ale Bucureștiului cu parașute luminoase.

Omul se depărtează încet, privind încă o dată afișul care anunță cu litere mari : „Sîmbătă, 26 august, concert extraordinar..."

XIII

Din lumea teatrului, trecem într-o lume mai puțin veselă și mai puțin centrală. Spre sud-vestul orașului, va să zică, la cimitirul Ghencea se încheie funeraliile aviatorului Șerbănescu, în vreme ce, la mică distanță, într-un atelier de la uzinele „Vulcan", două blăni de la dușumele sînt ridicate, și, într-o mică nișă subterană se ascund armele, aduse într-un camion cu pămînt de forme. În partea cealaltă a orașului, la sud, pe o alee din marginea văii în care se termină cimitirul Bellu, un grup de tineri transilvăneni rostesc cuvîntări solemne lîngă piatra pe care au ridicat-o deasupra mormîntului lui Coșbuc. Vibrează în fiecare cuvînt voința de a se întoarce pe pămîntul natal. În basorelief, efigia poetului îi aprobă grav. Are trăsături austere amintind de chipurile dacilor de pe columna lui Traian și, în piatra gălbuie, sculptorul Vlasiu i-a cioplit gazelul : „O luptă-i viața, deci te luptă, cu dragoste de ea, cu dor..." De lîngă țărîna poetului, tinerii vin emoționați spre Bucureștiul înserării. E Bucureștiul cartierelor bogate-n verdeață, Bucureștiul în care arde flacăra de la căpătîiul eroului necunoscut, Bucureștiul unor oameni cumsecade de-un epicureism sui generis, trăgîndu-și rădăcinile din acel latin *carpe diem*, asezonat cu mici satisfacții de rafinament oriental și, înfrumusețat cu un pahar de vin, adică nici de alcool tare, consumat ca un drog care-ți alienează imediat viziunea asupra existenței, nici de bere, băutură moleșitoare, lipsită de spirit.

Da, Bucureștiul, a fost întotdeauna plin de oameni ai petrecerilor lungi și voioase, ai discuțiilor interminabile și ai sentimentelor sincere, ai nepăsării înțelepte față de vicisitudinile vieții, ai cancanului, ce face savuros umorul cu care sînt privite cele mai grave intenții ale dictaturii, ai convingerii certe că apa trece și pietrele rămîn, care, tradusă în limbaj politic, înseamnă că nici un demagog și nici un politician nu a prins la noi prea mult chiag și, întotdeauna, a servit drept subiect batjocurii, ironiei. Și, cu atît mai puțin acest mareșal desuet, cu dictatura lui

cazonă, lipsită de spirit. O convingere certă că avem prea multe lucruri sfinte în care să credem, pentru a ne mai putea lăsa amăgiți de niște vorbe de suprafață, ne face mai înclinați spre a zeflemisi decît spre a ne teme, spre a comenta decît a executa orbește ordinele lui Antonescu.

Se datorește aceasta, poate, și faptului că am avut în istorie destui oameni mari pe care să-i putem lua drept etalon. Crescînd cu dragostea și respectul pentru un Ștefan, un Mihai, un Bălcescu sau un Cuza, este normal să nu luăm în serios niște politicieni venali sau fanfaroni și să ne amuzăm pe seama lor. Este normal să detestăm sforăitoarele cuvinte sinistre ale legionarilor, cu totul neconforme temperamentului nostru deschis și liber.

S-ar putea ca acest mod de a ne caracteriza, să lase impresia unei anumite superficialități, a unei tendințe de pălăvrăgeală, specifice străzii românești. Credem că nu. Credem că o asemenea atitudine provine numai din spiritul de ripostă și din necesitatea de circumspecție, explicabile la un popor care a trecut prin multe și pe care mulți au încercat să-l înșele. Ca dovadă certă că, printre zecile de politicieni pe care nu i-a luat în serios, numele unui Titulescu a atras atenția cu interes, poporul intuind în el o calitate deosebită, iar unui Iorga, cu toate că politica lui nu a fost întotdeauna cea mai inspirată, i s-a acordat tot respectul.

Trebuie reținut, credem, un singur fapt : aici, în această textură de spirit latin și înțelepciune orientală, a fost foarte greu să prindă vreo idee totalitară, tot așa cum în decursul vremurilor, a fost foarte greu să prindă, în esența ei, vreo stăpînire străină. Bătjocura și ironia nu sînt simple pălăvrăgeli, ci acte de protest. Ele constituie manifestarea, în limite neamendabile, a unei răzbunări pe care o dorim, confirmîndu-ne faptul că, la cel mai mic impuls, rîsul și gluma au să se transforme într-o scuturătură serioasă care nu va ierta excrescențele de tipul Antonescu neconforme cu spiritul nostru de viață, cu mentalitatea noastră, cu felul deschis și liber în care am învățat să ne manifestăm.

Am mai pomenit de faptul că, într-una dintre vizitele pe care a făcut-o la marele cartier german, primind defilarea gărzii de onoare și admirînd mecanica absolută a ritmului, resoartele de robot care făceau dintr-o unitate în mers un mecanism unic, strașnic de bine pus la punct,

Ion Antonescu a oftat cu invidie : „Cînd o să văd și eu ostașul român instruit astfel !“ Se demonstra prin asta defectul lui esențial în cunoașterea și înțelegerea acestui popor. Deoarece, mai ales ca militar, ar fi putut să-și dea seama că, vreme de sute de ani, în diverse condiții și sub diverși conducători, cînd a reușit să înțeleagă scopul unei bătălii, românul a dovedit și curaj, și abnegație, și inițiativă în război, s-a arătat puternic și apt să înfrîngă prin virtutea lui armate mari. Dar niciodată spiritul lui lucid și realist, același care îl face să întoarcă pe toate fețele orice situație, orice întîmplare, și chiar orice ordin, poate, mai mult decît trebuie, nu-l va lăsa să se transforme într-un oarecare mecanism disciplinat dintr-o mașină de război fără țel și fără sens.

Este vorba, desigur, de lipsă de corespondență cu aspirațiile poporului. Pentru că, mareșalul a făcut totul pentru a impune țării o ordine cazonă. Cu tenacitate și știință întru aceasta. Folclorul lui, autentificat prin afișe tipărite de ministerul propagandei, se sublinează în versurile „Limbă lungă cine are /Cinci ani va săpa la sare“ pentru ca, în loc de a ține seama de acest avertisment, limbile astea lungi să-i caracterizeze pentru totdeauna realizările față de nație : „Antonescu și Mihai / Ne dau pîine cu mălai“, sau „Mareșale, mareșale / Ne-ai adus o jale mare.“ Și nimic, nici o amenințare, nu poate să scurteze limba lungă a acestor oameni învățați să-și rezerve măcar plăcerea de a-și comenta soarta, atunci cînd nu pot să și-o determine.

O vorbă foarte la modă, care, dintr-un curent subteran, a ajuns acum să circule, sfidînd, ca o convingere care nu mai are rost să fie rostită pe ocolite, este aceea că „la noi, românii, nu prinde politica hitleristă“.

Nu prinde, dom'le ; orice-ar face ei, nu prinde... Spune acum chiar și glasul public discutînd pe față situația, oricît de amenințătoare ar fi afișele mareșalului : „limbă lungă cine are...“

Păi cum o să prindă !... Nu țineți minte la 1 mai 1939 ?... Aici, în piața palatului... A fost cea mai mare manifestație antifascistă din Europa !... Veneau bucureștenii cu miile... Bineînțeles că veneau ; sloganurile astea de dreapta, teroarea, fascismul n-au cum să prindă la noi ;... Ehe, n-aveau încă de atunci cum să prindă, darmite acuma, cînd am văzut și ce-nseamnă legionarii, și ce-nseamnă ocupația

lui Hitler !... Ia dumneata un român, întreabă-l ce-nseamnă pentru el hitlerismul, că dac-o să-ți spună altceva decît jaf, decît grîu și petrol românesc dus în Germania, decît pîinea ruptă de la gura copiilor noștri, nu știu ce să-ți spun ; ia dumneata un soldat care, săracu' a luptat alături de ei pe front, și vezi ce-o să-ți spună ; vezi dacă are vreo dorință mai mare decît să întoarcă armele și să tragă-n ei !... Sau, ia pe cine vrei, orice român normal, și-ntreabă-l cît l-ar ajuta pe Hitler să-l vadă la ananghie. Cu un picior spre groapă l-ar ajuta !...

Ehe, nu știi cîntecul : „Cin' se ia cu mine bine / Îi dau haina de pe mine ; / Cin' se ia cu mine rău, / Să-l ferească Dumnezeu !"

Acuma, să-i ferească Dumnezeu pe Hitler, și pe Antonescu, și pe toți oamenii lor !... Că, Antonescu, asta a făcut : ne-a vîndut lui Hitler. Îl poate ierta cineva ? Sau, îl va ierta vreodată ? S-a pus rău cu poporul lui ca să facă jocul lui Hitler. Acuma, asta-i : să-l ferească Dumnezeu de mînia noastră... Iar pe nemți, cînd le-om arăta noi tot ce simțim, vai de capul lor !...

Uite, acuma, cum lovesc rușii în ei ! Ehe... Asalt ca-n lovitura asta de pe linia Iași—Chișinău n-a mai fost de la Stalingrad ! Dincolo, la Atlantic, aliații au pus piciorul în Europa și înaintează. Cînd o să-i dăm și noi un pumn în burtă, dinlăuntru, o să-l vezi pe Hitler cum face hîc !...

Să tac ? De ce să tac ? Crezi că mă arestează, mă bagă-n lagăr ? Nu mai e mult, tată, și tot ies !... Nu zic că nu sînt încă tari. Da' îi ia dracu' !... La un semn și, să vezi : ca unul ne ridicăm și le dăm la cap !... Întreabă-l dumneata pe orice român normal și vezi dacă nu asta așteaptă.

XIV

Da, masa de cetățeni a ajuns la acel grad al conștiinței care o arată hotărîtă să-și determine singură soarta.

Persiflat, ironizat, din ce în ce mai detestat și apoi batjocorit, mareșalul a ajuns a fi urît de moarte. Țara, supusă pe rînd înfometării, terorii polițiste și groazei războiului, începe să se trezească. Sentimentele profunde de revoltă iau locul ironiei și batjocurii. Nemulțumirea maselor crește. Tot mai vehemente sînt protestele față de alianța nefastă cu Germania care ne-a tîrît în acest război. Dictatura lui Antonescu aduce ură și răsculare. Rezoluția Comitetului Central al P.C.R. din ianuarie 1942 arată că :

„...Ocupanții hitleriști și slugile lor, trădătorii de patrie de la cîrma țării, nu pot opri revolta crescîndă a poporului român, nici cu teroarea sîngeroasă și nici cu minciunile lui Goebbels și ale Antoneștilor. Răpirea pîinii poporului, exterminarea lui în războiul imperialismului fascist german, duc poporul român în viitorul cel mai apropiat, la lupta hotărîtoare împotriva ocupanților fasciști și a clicii lor din țară în frunte cu Antonescu. Muncitorii pornesc din ce în ce mai hotărît la luptă, pentru pîine și împotriva războiului lui Hitler. Producția de război, în Capitală și în celelalte centre industriale, este în continuă scădere. Cu toată pedeapsa cu moartea, ieșirile în masă, încetarea lucrului devin din ce în ce mai numeroase.

Țăranii ascund cerealele, le vînd pe ascuns, refuză muncile forțate, se opun blocării cerealelor și rechizițiilor..."

...Femeile trec la acțiuni mai hotărîte, adunîndu-se în piețe și în fața magazinelor.

Crește nemulțumirea și revolta soldaților în urma lipsei de hrană, a suferințelor și tratamentului umilitor din partea armatei germane. Cazurile de dezertare se înmulțesc și nesupunerile la ordinele de chemare iau un caracter de masă. Crește nemulțumirea și în rîndurile ofițerilor români. Generalul Rădescu s-a ridicat printr-o scrisoare deschisă împotriva ofensivei josnice a lui Killinger la adresa patrioților români. „Mă număr, d-le ministru, printre acei nenumărați români cărora, fiindcă părerea lor nu vă convenea, le-ați aruncat epitetul de «politicieni ticăloși», scria generalul Rădescu pentru a-i atrage atenția ministrului lui Hitler : ...Nu poate fi ticălos patriotul român care, cu inima sîngerîndă din pricina nenorocirilor care i-au copleșit țara, încearcă să-și exprime gîndul asupra a ceea ce crede el că ar fi bine de făcut spre a fi înlăturate o parte, cel puțin, din suferințe.

Ticălos este, d-le ministru, streinul căruia neconvenindu-i atitudinea patriotului, profită de situațiunea privilegiată ce deține, și, nesocotind cea mai elementară îndatorire ce îi impune ospitalitatea de care se bucură, nu se mulțumește să-i smulgă pîinea de la gură spre a-și potoli el și ai lui foamea, dar îl și acoperă de injurii și amenințări, în-

cercînd astfel să-l înfricoşeze şi să facă să amuţească glasul care grăieşte adevărul..."

Generalii Ciupercă şi Orăşeanu şi-au dat demisia din armată ca semn de protest împotriva continuării războiului. Pînă şi generalul Iacobici, pus de Antonescu la conducerea Marelui Stat-Major, a intrat în conflict cu „mareşalul" trădător, opunîndu-se trimiterii de noi sute de mii de oameni la moarte în Uniunea Sovietică şi a trebuit să plece.

Fruntaşii partidelor democratice părăsesc, sub presiunea poporului român, atitudinea lor pasivă de pînă acum. Numai un mănunchi de mari moşieri şi capitalişti hitlerişti — profitori de război — susţin războiul lui Hitler şi regimul de trădare naţională al lui Antonescu...

XV

Militărașii prusaci, invidiaţi de Antonescu pentru perfecţiunea lor mecanică, s-au molipsit de spiritul libertin şi nepăsător în faţa relelor. În locul disciplinei rigide, s-a insinuat discret în armata lui Hitler o fantastică plăcere de chefuri cu lăutari în cîrciumioarele noastre de mahala, iar în locul cazonei mişcări mecanice, pe care führerul miza pentru a-i putea mîna oriunde învăţaseră o alta : mişcarea prin care îşi vindeau din efecte sau din armament ca să poată gusta din plin deliciile acestei ţări de producători de vinuri.

Şi se înmulţesc, se înmulţesc necontenit. Vin buimaci de pe front aşezîndu-se tot mai temeinic în ţara asta. Hotelurile Bucureştiului sînt pline de uniforme cenuşii şi cizme crăcănate. La Athenée Palace stă elita, Splendid e hotelul de tranzit al comandamentului german. La Ambasador un alt sediu important.

Von Killinger, ambasadorul german, tare ar vrea să se poarte ca într-o ţară ocupată. Are la dispoziţie pe lîngă alte instituţii paramilitare „grupul etnic german din România" pe care-l întrebuinţează ca pe o forţă de şoc. De asemenea, a făcut o afacere excepţională pentru susţinătorul lui de la Berlin — Hermann Göring, şi anume, unul dintre cele mai importante complexe de uzine româneşti, trustul Malaxa, l-a transformat dîndu-i numele de „Rogifer" şi predîndu-l concernului „Herman Göring Werke".

Cel mai vechi diplomat al legaţiei germane este Alfred Gerstenberg, ataşatul-aero şi şef al misiunii aviatice. A venit aici colonel, ajungînd general în jurul vîrstei de cincizeci de ani. E un om cu ochi spălăciţi şi gura cu tăietură mare, care-l urîţeşte. „Inteligent, capabil, abil în conversaţie, posedînd o cultură vastă în domenii variate, necăsătorit şi lipsit de vicii" — îl caracterizează fişa anexă, nr. 12, de la dosarul legaţiei germane întocmită de Ministerul nostru de Externe. A fost ataşat aero la ambasada din Varşovia, iar de acolo s-a transferat odată cu noul an 1940 la Bucureşti, tot ca ataşat, fără să avanseze. Este pesemne, o dramă a lui faptul că i-o iau mereu alţii înainte, dar o lipsă de simpatie pentru partidul nazist, cu care a fost etichetat cîndva, îl ţine pe loc dînd apă la moară duşmanilor lui. Unul dintre aceştia este doctorul Gerhard Steltzer, consilierul politic al legaţiei, înlocuitor de drept al ambasadorului. Dar, în ultima vreme, acţiunile lui Gerstenberg au crescut sau, în orice caz, s-au stabilizat datorită faptului că măsurile lui de asigurare a unui riguros control german asupra zonei petrolifere de pe Valea Prahovei, au fost bine apreciate de cartierul general, al lui Hitler. Se ştie la legaţie şi, astfel, ascendentul lui asupra celorlalţi generali de aici s-a precizat, că führerul l-a chemat personal după întîlnirea de la 5 august cu Antonescu, şi i-a spus : „Mizăm tot ce avem ; dacă pierdem perimetrul petrolifer nu mai putem cîştiga războiul !..." Expresia urîtă şi privirea inteligentă a lui Alfred Gerstenberg au căpătat de atunci o trăsătură de importanţă şi, din biroul său care se află pe cheiul Dîmboviţei, au început să se transmită o mulţime de ordine şi să poarte prin cablul special lungi discuţii cu generalul Werner Kreipe proaspăt instalat la Berlin ca şef de Stat-Major al alianţei militare germane. Diplomaţilor şi chiar militarilor cu care se întîlnea în saloanele legaţiei, el le vorbea ca unul care ştie mai multe, despre faptul că armele secrete vor face ca finalul războiului să fie unul foarte crunt, cu totul altfel decît orice luptă de pînă acum : crunt, dur şi categoric. Şi se retrăgea la el luînd alte măsuri pentru zona pe care o păzea cu străşnicie tocmai în acest scop.

Din numerosul personal al ambasadei care-şi flutură steagul pe Calea Victoriei, se mai remarcă ataşatul militar, generalul maior dr. Spalke şi încă două nume : Teo Schnell şi Jlaus Shikert, funcţionari care fişează cu

tenacitate de ani de zile toate persoanele mai importante din România după niște criterii de clasificare destul de meticuloase, eșalonate pe următoarele douăzeci și patru de puncte :

— în ce partid a activat ;
— în ce organizație este în momentul de față ;
— ce sentimente politice are ;
— ce legături are și cu cine ;
— ce pasiuni are ;
— ce vicii are ;
— poate fi influențat sau nu ;
— dacă da, în ce mod poate fi influențat ;
— primește bani ;
— ce prieteni are ;
— cine sînt intimii casei ;
— ce avere are ;
— cît cîștigă ;
— are amante ;
— ce cluburi frecventează ;
— ce localuri frecventează ;
— poate fi șantajat în vreo chestiune delicată ;
— ce presă citește ;
— face călătorii ;
— ce domicilii mai are în provincie !
— ce personal de serviciu are ;
— are defecte fizice sau morale ;
— ce medic curant are ;
— care sînt cercurile intime ale soției.

Și, toate acestea strînse zi de zi, cu tenacitate și osîrdie disciplinată despre mii și mii de oameni.

XVI

Dintre comandanții militari germani îl mai pomenim pe generalul de cavalerie Hansen, acreditat pe lîngă înaltul comandament român și șeful misiunii militare-terestre germane care ocupă drept sediu clădirea Școlii superioare de război. Dintre toți militarii și diplomații germani, acesta are cele mai apropiate relații cu mareșalul Antonescu poate datorită faptului că e un om mai în vîrstă, mai mult soldat decît politician, poate și celui că, mareșalul tot cavalerist fiind, simte o comuniune cu cel format ca și el în

această armă care dădea militari de elită, crema intelectuală și înnobilată a oastei. După atentatul de la 20 iulie, însă, cunoscîndu-se relațiile lui cu generalul Beck, unul dintre cei implicați direct în complot, la cei șaizeci de ani ai săi, asupra lui Hansen începură a plana semne de întrebare. Generalul Ferdinand Schörner, comandantul grupului de armate german „Ucraina de Sud", cu care se afla de mai multă vreme în conflict, făcuse pe lîngă Goebbels o încercare de a-l discredita. Iar Scörner, prin fanatismul lui nazist, se bucura de mare trecere la Goebbels. Șansa lui Hansen a fost că, cei doi generali cărora, după atentat, Hitler le-a dat mari puteri — Guderian și Joll, l-au rechemat pe acesta de la comanda grupului de armate. Astfel, salvînd pentru moment situația lui Erik Hansen, intră în scena acestui loc fierbinte al războiului, Hans Friessner, general colonel pe care Hitler contează în mod deosebit, deoarece după 20 iulie, zi în care führerul a scăpat ca prin minune, l-a numit comandantul grupului de armate Ucraina de Sud, cu misiunea specială de a regrupa forțele și a stăvili înaintarea sovietică. Freissner a venit în țară de mai puțin de o lună — la 25 iulie, și își are cartierul general la Slănicul Moldovei, pe care-l consideră o agreabilă stațiune balneo-climatică invidiindu-i pe ofițerii români care trec la braț cu doamnele pe promenadă.

Venind cu puteri totale, el a început să se intereseze despre situația politică din România și serviciile lui de contrainformații i-au oferit date destul de alarmante, despre nemulțumirea maselor populare, despre starea de revoltă care mocnește neanunțînd nimic bun în legătură cu această țară pe teritoriul căreia se mutase războiul încă de la sfîrșitul lui martie. A venit pentru aceasta la București și a stat de vorbă cu von Killinger, despre care, pe urmă, nota : „Era un patriot, un om temerar, plin de spirit de aventură, numai diplomat în înțelesul curent al cuvîntului, nu era".

Killinger l-a informat, părere care, de altfel, în ciuda tuturor acelor fișe completate minuțios, exista chiar și la marele cartier al lui Hitler, că Antonescu are în spatele lui guvernul și poporul, că adversarii lui sînt : Iuliu Maniu, conducătorul Partidului Național-Țărănesc, Mihai Antonescu, vicepreședintele Consiliului de Miniștri, pe care Reichul îl suspectează încă din 1943, și mama regelui ;

dar toți aceștia nu reprezintă decît niște forțe de neluat în seamă.

Friessner, venit aici cu misiunea specială de a face din grupul de armate Ucraina-sud o pavăză care să apere România în ceea ce are ea mai important pentru armata germană, și anume regiunile petrolifere — importantă sursă de combustibil a Wehrmachtului, nu se poate juca cu vorbele. El este alarmat de ce știe că se petrece în România, de faptul că starea de nemulțumire este atît de mare încît o răscoală poate porni oricînd. Pleacă înapoi spre cartierul său general spunîndu-i ambasadorului că e nesatisfăcut de informațiile primite și că îi va raporta aceasta lui Hitler. Killinger îi înjură și se înfundă din nou într-o lungă vînătoare de urși, iar, de la Berlin, vine cu misiune specială, pentru a se informa mai precis de ce se petrece în România, vărul Evei Braun, maiorul von Stanski, fost funcționar la o societate de petrol din Ploiești, căsătorit cu o gălățeancă. Raportul lui este destul de alarmant, vorbind despre adevăratele acte de revoltă în masă și despre totala nepopularitate a politicii lui Antonescu. Sînt puși astfel în mișcare o serie de agenți ai Gestapoului și, la 5 august, Himmler informează statul major al armatei germane despre marile nemulțumiri din România, conchizînd că : „în ce privește evenimentele politice interne, în ultimele patru săptămîni se manifestă în mod vizibil o deplasare a întregii opoziții spre stînga și, odată cu aceasta, preluarea conducerii acestei opoziții de către partidul comunist. Conducerea ilegală a Partidului Comunist din România, năzuiește să smulgă pentru sine conducerea în luptă contra guvernului mareșalului. Diferite convorbiri care au avut loc în ultimul timp între conducerea ilegală a P.C. și cercurile opoziționiste burgheze, ar fi ajuns la o încheiere"...

Germania e alarmată de situația din România, numai von Killinger, pesemne din dorința de a-și păstra prestigiul, dă asigurări că Antonescu este destul de stăpîn pe situație.

Este de datoria istoriei să descifreze mobilurile, datorită cărora, trimisul lui Hitler în România, care, după rebeliunea legionară, îi spusese lui Antonescu : „Eu am tocmai rolul de a media între dumneavoastră și Garda de fier pentru a crea în România o situație stabilă din punctul de vedere al intereselor Reichului", se încăpățîna atît de

mult în credula lui convingere. Juca vreo carte, fapt care l-a făcut să se sinucidă sub propriul său portret din clădirea ambasadei, sau era la fel de convins ca și Hitler de devoțiunea cu care Ion Antonescu i-ar fi urmat oriunde ?... Cine știe !

Fapt este că, situația gravă din România, starea de revoltă a maselor, care au acumulat îndelungă vreme nemulțumiri față de regimul terorist, sesizate de observatorii germani, au făcut ca pe ziua de 5 august, Antonescu să fie chemat la Hitler. Așa cum știe toată lumea, mareșalul s-a dus acolo avînd convingerea că ar fi foarte posibil să nu se mai întoarcă, ar fi foarte posibil ca Hitler să caute o formulă de-a ocupa România și a o teroriza direct, ca să poată înnăbuși mișcarea tot mai înverșunată din cele mai largi pături ale populației și armată. Întors în țară cu nervii zdruncinați tocmai de nesiguranța în fața căreia se afla, el s-a retras imediat pentru cură la Olănești. Cînd i s-au anunțat semnele pregătirii ofensivei sovietice, a părăsit în grabă Olăneștii, pe ziua de 19 august, pentru ca, duminică, 20 august avionul lui să decoleze către front, de unde urmează să se întoarcă abia în după amiaza zilei de astăzi, 22 august.

XVII

Pe mareșal, desigur, l-a frămîntat în fel și chip tot ce se petrecuse la ultima întrevedere pe care o avusese cu Hitler. Îl frămîntase pînă într-atît încît dăduse dispoziție să se intensifice pe cale diplomatică pertractările începute cu sovieticii, tratative care peste vară amorțiseră.

Locotenent colonelul Gheorghe Magherescu, ajutorul colonelului Radu Davidescu ce îndeplinea funcția de șef al cabinetului militar al mareșalului, este tipul de ofiter format în toată logica și cavalerismul militarului de elită care-și îndeplinește misiunea cu inteligență, dăruire și fără dubii. Întîmplarea făcuse ca, patru ani mai înainte, el să fi fost cel care transportase documentele intrării în război. Iată ce relatează în legătură cu documentele pe care le avea de transportat acum :

„Mareșalul aflîndu-se la Olănești, unde a petrecut luna august pentru așa-zisă cură balneară, dar, în fond, cred eu, pentru a sta departe lăsînd să se intensifice tratativele de

ieșire din alianța cu Hitler (doar, chiar în acest răstimp, la 12 august, s-au reluat tratativele prin Stockholm) este chemat urgent pe front în ziua de 19, printr-o telegramă a Armatei a IV-a, deoarece sovieticii au declanșat o ofensivă puternică. Mareșalul își întrerupe cura — asta era simbătă 19 august — și în după amiaza zilei pleacă spre Predeal, unde petrece noaptea. În dimineața de duminică, vestile agravîndu-se, se hotărăște să plece de la Predeal în după amiaza zilei de duminică 20 august. La orele 12 pornește din Predeal, la ora 14 este la Băneasa, de unde, cu avionul, un Junker de transport, pornește pe front. Eu, care îl însoțisem la Olănești pe tot timpul ședерii sale, am primit misiunea să rămîn în București și să vin cu automobilul pe front în dimineața zilei de luni 21 august, așteptînd să primesc în zorii zilei o mapă de la vicepreședinte — recte Ică — cu un plic STRICT SECRET și F. F. URGENT, pentru mareșal.

Fără să am pretenția să spun că aveam cunoștință de tratativele ce se duceau în mare secret de către mareșal, totuși nici cu totul neștiutor nu eram. Astfel, am putut bănui că ar fi vorba de ceva cu totul special și am așteptat cu neliniște ivirea zorilor zilei de luni, pentru a primi servieta diplomatică în care trebuia să se afle și plicul. Am pornit imediat spre Bacău și pe drum îmi spuneam că ar fi culmea ca eu, care am dus cu avionul ordinul lui Hitler prin care se fixa ziua și ora H a începerii ofensivei în est, de la București, la Galați, unde se afla mareșalul (pe atunci Antonescu), tot eu să fiu acela care, ca o reparație morală transcendentă să-mi fie hărăzit să duc și ordinul de încetare a războiului ! Dar nu a fost așa. Plicul mult așteptat nu sosise !

Zilele de luni 21 și marți 22 august, cît mareșalul a stat la Bacău, eu am avut însărcinarea să stau în legătură telefonică cu Președinția — Ică Antonescu —, care urma să-mi comunice ceva în legătură cu plicul așteptat cu atita nerăbdare..."

Se cuvine aici lîngă accentul semnificativ pus pe scurta mărturisire ce-l scoate din rigorile uniformei lui pe soldatul care o face, să ne gîndim puțin la o categorie spirituală de oameni pe care epoca noastră convulsionată i-a uitat. E vorba de acei militari care, ca și ofițerul a cărui relatare am reprodus-o, mai păstrau trăsăturile cavalerismului de pe vremea cînd îndeletnicirea lor nu era numai o profesie, ci

și o onoare. Speranța mărturisită tîrziu în legătură cu conținutul mesajului pe care el ar fi trebuit să-l transporte, nu să-l și cunoască, amintește unda romantică a unei vetuste formații militărești, unde profesia constă în promptitudinea și acuratețea îndeplinirii ordinului. Era moda vremii de demult, cînd războiul se ducea numai între soldați, iar soldatul știa că nu este chemat să tragă decît într-un alt soldat și numai după ce i-a declarat război, punîndu-l într-o situație avertizată.

Cam unei asemenea categorii, căreia putem să-i spunem demodată sau depășită, aparținea mareșalul Antonescu. Iar faptul că, dintre toți oamenii lui Hitler, el îl aprecia pe generalul Hansen, se datora, desigur, faptului că, și la acela se imprimaseră trăsăturile unei asemenea formații. Relatarea de mai înainte, extrasă din notele colonelului român, se leagă de alte note, ale generalului german :

Este vorba de aceleași momente cînd Ion Antonescu și-a pus problema despărțirii de Hitler și nu i-a trecut prin minte decît să acționeze deschis, îndeplinindu-și datoria de fost aliat și anunțîndu-l întîi cum intenționează să procedeze. O făcea, desigur, din încăpățînarea de a se purta în viață așa cum învățase și a pune, chiar mai presus de interesele momentului, ambițiile sale. Desuete ambiții, desigur, dacă ne gîndim la faptul că Hitler și nazismul, nerespectînd niciodată nimic în jur, fuseseră cei care negaseră definitiv asemenea criterii de comportare între oameni. Antonescu era însă o altă fire și ducea cu mîndrie povara încăpățînării. În drumul lui de la Olănești către front, poate ajuns chiar la Predeal, poate interceptîndu-l pe aeroportul Băneasa, i-a ieșit Karl Clodius, ministrul plenipotențiar al Reichului care controla activitățile legațiilor din Balcani, venit special pentru a stoarce trufandalele, petrolul și grînele pretinse de Hitler la 5 august. Mareșalul nu s-a sfiit să-i amintească de faptul că Hitler nu se ținea de promisiuni și că, dacă i se retrăgeau și unitățile blindate, cum mai putea el aștepta să primească armele secrete cu care se poate întoarce mersul războiului ? Ba, în continuitatea gîndurilor sale de a-l anunța pe Hitler în cazul cînd ar vrea să se rupă de Axă, a spus chiar și un lucru mai grav, pe care plenipotențiarul Reichului nu l-a luat decît ca pe o amenințare. Iată relatarea generalului Hansen : „La 20 VIII — ziua începerii atacului sovietic, eram

împreună cu ministrul Clodius. Cu acest prilej Clodius mi-a comunicat... că Antonescu îi declarase fără ocolișuri, într-o stare de extremă agitație că, dacă cel puțin o divizie germană, pe cît posibil o divizie blindată, nu era readusă neîntîrziat, el va trebui, avînd în vedere marea ofensivă sovietică, iminentă după părerea lui, să-și rezerve libertatea de acțiune... Eram, desigur, neliniștit în cel mai înalt grad, mai atent, deoarece comunicarea făcută O.K.W.-ului în această privință părea să nu fi făcut nici o impresie, și cu atît mai puțin să fi declanșat măsuri imediate de ajutor. Speram totuși că Antonescu nu va lăsa să se ajungă la o ruptură totală, deoarece aceasta ar fi avut drept singură urmare livrarea României bolșevismului, o schimbare pentru țara lui, pe care el o combătuse cu toate forțele sale și asupra urmărilor căreia pentu el însuși tebuie să fi fost pe deplin edificat"...

Cunoscîndu-l mai bine pe mareșal, datorită, desigur, tocmai afinităților lor de militari de modă veche, Hansen avertizase cartierul general, făcînd efortul de a smulge pentru Antonescu ceva ajutoare care să-l îmbune. Alții, însă, oameni care ocupaseră Austria, Boemia și Ungaria, adepți ai politicii forței, nu puneau preț pe gesturile cavalerești ce nu le puteau înțelege.

XVIII

În ciuda diminutivului cu care îl numește toată lumea, Piki Vasiliu, general de jandarmi, subsecretar de stat la interne, comandant al jandarmeriei și Siguranței statului, este un om la șaizeci de ani.

A rămas cunoscut prin diminutiv pesemne datorită faptului că a știut să-și păstreze și tinerețea, ducînd cu eleganța cavalerească a ținutei sale, cu știința de a purta uniforma ca pe un atribut de cochetărie, o viață mondenă.

În acest fel, se povestește cum omul de încredere al Mareșalului, stăpînul aparatului de represiune, are tot timpul aventuri galante pe care Ion Antonescu, în sobrietatea sa rea, poate să i le invidieze, sau chiar să nu i le înțeleagă.

Antonescu vorbește despre Dumnezeu, iar Piki petrece cu balerinele de la Tănase ; Antonescu își proclamă misiunea sa sfîntă de conducător al românilor, iar șeful aparatului lui de represiune are incidente neplăcute cu niște bărbați mai tineri care-l prind la o coniță din lumea bună ; Antonescu mănîncă un ou fiert la prînz și un măr copt seara, iar fostului său coleg de la școala militară i se organizează banchete serioase cu soliste de la operetă ; mareșalul se culcă trist, mîngîiat de oasele reci ale celei pe care o vrea așezată la icoana națiunii sub numele de Maria Mareșal Antonescu, iar nopțile lui Piki mimează fervoarea tinereții.

Ambiții și ambiții, idealuri și idealuri ; fiecare cu satisfacțiile lui !

O distincție de om pudic față de intimitățile altuia, nu-l lasă pe mareșal să comenteze modul de viață al celui cu care și-a petrecut tinerețea, mai ales că, în funcția importantă pe care i-a dat-o, Piki este o mînă sigură. Dar în forul său intim, sobrietatea cazonă a lui Antonescu nu poate să nu fie deranjată de un sentiment aflat între lezare și invidie nemărturisită, care devine cu atît mai grav cu cît, fiind lipsit de umor, mareșalul este lipsit și de înțelegere în fața celor ale vieții.

I-a spus-o o singură dată, în urma incidentului dintr-un lagăr cu lume interlopă :

Generalul Vasiliu, deci comandantul aparatului de represiune al dictaturii, controla într-o zi de vară un lagăr.

Însoțit de suita sa și, în plus, de ofițerii din comanda lagărului, generalul Constantin Z. Vasiliu trecea grav printre barăcile care adăposteau bărbații, dînd ordine și cerînd explicații. Impresionantul și atotputernicul grup a ajuns astfel în apropierea gardului de sîrmă ghimpată care despărțea secția de bărbați de cea de femei cînd, dintre internatele aflate în apropiere, una a început să strige : Piki, iubitule... Cît te-am căutat cînd m-au înșfăcat polițiștii și tu te-ai dat la fund... Piki, băiețașule, ce, nu mă cunoști ? !... Îmi spuneai „îngeraș" cînd mă luai din culise de la „Colorado" !... Nu-ți fie frică, nu sînt o „politică" : m-au adus aici fiindc-am cîrpit doi nemți și le-am spus că mă p... pe Führerul lor !...

Înghițind în sec, generalul Vasiliu a privit cu indispoziție la suita sa, cu precauție la subordonatele gazde, cu răutate la fețele amuzate ale internaților și a dat să se desprindă de locul acela.

A, pleci, canalie, nu vrei să mă recunoști, a strigat femeia, ceea ce nu a putut să nu tușeze ceva din cavalerismul lui.

Chiar nu vă cunosc, a răspuns el obligîndu-se să fie bărbat.

Atunci, cu o mișcare rapidă, cu atît mai stupefiantă cu cît era totalmente nepreväzut, dansatoarea de bar și-a desfăcut nasturii halatului dezvelind un marmorean nud superb pe care-l brăzdau în imagine doar liniile rare ale ghimpilor de fier din sîrma gardului de lagăr.

Poate că așa ai să mă recunoști, i-a strigat, ondulîndu-și fastuos trupul de la sîni la coapse, ca-n lumina schimbătoare a reflectoarelor de bar.

Neavînd cum să comenteze în pudoarea rigidității sale, mareșalul i-a imputat cu răutate morocănoasă : — Ce dracu', mă Piki, țara așteaptă fapte mari în lupta cu inamicul, iar tu, om la șaizeci de ani...

Șaizeci de ani înseamnă sexagenar, iar prefixul acestui cuvînt poate avea semnificații favorabile pentru noi !... a răspuns fluturatecul bătrîn bazîndu-se pe faptul că, în ura lui pentru glume și-n desueta rușinare față de lucrurile ce n-au o aparență gravă, Antonescu nu va duce discuția mai departe.

Totuși, sobrietatea rea a mareșalului l-a pus pe gînduri și a început să lucreze mai discret. Chiar foarte discret, de la o vreme...

Pe lîngă nervozitatea de dictator încolțit, care-i dădea lui Antonescu o stare rea, se simțea la el și nemulțumirea celui încorsetat în propriile-i prejudecăți. Neavînd satisfacții de nici un ordin, grijile frontului îmbinîndu-se cu ascetismul colțuros al vieții pe care își propusese să o ducă, fostul său coleg ajuns astăzi la cîrma țării devenea de-o răutate tot mai periculoasă. Iar un om ca el, care știe să se bucure și să savureze plăcerile vieții, poate ajunge în dizgrație tocmai din ura pe care o trezesc refulările ascezei.

În urma sfaturilor primite recent din partea lui Pamfil Șeicaru, un gînd ascuns încolțise în mintea epicureului comandant al aparatului de represiune.

Iată-l acum în cabinetul din clădirea sumbră a jandarmeriei, unde după amiaza își filtrează discret culorile prin perdeaua bogată, cum face un joc ascuns și bănuitor și i se pare că fața lui Cristescu, șeful S.S.I. — Serviciul Secret de Informații de pe lîngă Cabinetul mareșalului, are un

aer misterios. Stînd de vorbă cu el, ministrul îl tot suspectează : știe ceva, o fi aflat ?... Pentru ca singur să se liniștească : nu are cum, în nici un chip nu are cum ; Pamfil Șeicaru i-a trimis mesajul printr-un curier special ! Discută cu el în continuare problema parașutiștilor englezi și a postului lor de emisie dar, din cînd în cînd, tot îl suspectează : o fi știind vulpoiul ăsta ceva ? !...

Cristescu e un om în aparență modest, se păstrează întotdeauna în limitele legii și ale discreției : execută cu promptitudine tot ce i se cere și, rareori lasă impresia a avea și inițiative. În fond, este foarte bine informat, la fiecare întrebare are un răspuns sigur și bine fundamentat. Manevrează cu aceeași abilitate două arme : legea și informația. Are niște antene teribile. Desigur, este în același timp și omul mai multor servicii secrete din străinătate sau, în orice caz, are relații cu ele pe baza schimbului de informații. Din pricina asta, generalul, care, nici el nu este deloc un naiv, încearcă să se liniștească : „ei, îmi fac eu probleme pentru că mă simt cu musca pe căciulă !"

Cu toate astea, în fiserarea toropitoare, ființa lui de om trecut de șaizeci de ani, învățat a purta cu distincție, dar și cu sentimentul puterii, pe care nu-l au celelalte arme, gradele uniformei de jandarmi, profilul lui elegant, de bărbat atent și echilibrat, gesturile lui protocolare, de o autoritate calmă, uneori chiar binevoitoare, emană și demonstrează o căldură deosebită față de ființa oficial-respectuoasă, de o discretă inteligență, a șefului Serviciului special de informații. Își amintește de un lucru : Cînd a venit la putere odată cu legionarii, Antonescu a renunțat brutal la serviciile vechiului aparat de informații și siguranță începînd concedierile cu șeful acestuia, Eugen Bianu, precum și o serie de funcționari superiori printre care se afla și Cristescu. Acesta însă demonstrase că putea oferi atîtea informații și se dovedise atît de folositor tocmai în perioada în care trebuia înfrîntă rezistența legionară, schimbîndu-se forma de dictatură, încît Antonescu a ajuns la concluzia că trebuie rechemat și l-a făcut șeful Serviciului Secret, pe locul liber rămas de la Mihail Moruzov, care fusese omul lui Carol al II-lea și zburase odată cu acela.

Și acum, dacă...

Prezentabilul general devine mai afectuos, formulează frazele repetînd de și mai multe ori apelativul „dragul meu", îi dă dreptate în tot ce spune acestui om la fel de important ca și el în regimul instaurat de mareșal din clipa în care nemții s-au văzut obligați să-l accepte fără legionari.

Cu toate astea, Cristescu parcă simte ceva. Simte că nu-i e generalului mintea la cei trei prizonieri englezi pe care, de trei luni de zile îi păstrează ca pe niște obiecte de preț la Inspectoratul general al jandarmeriei. O fi obosit, își spune — sau are altceva în cap... Cu toate astea, riguros ca de obicei, încearcă să-i expună planul, așa cum îl vede el : Un plan teribil de bine chibzuit. Nu degeaba el, Cristescu, împreună cu acest general vorbăreț care, însă, știe carte în materie de jandarmerie și de aparat represiv, face parte dintr-un consiliu secret format numai din ei doi și Antonescu, consiliu în care mareșalul discută probleme pe care nici Consiliul de Miniștri nu le află și nu le cunoaște.

De fapt, despre ce discută cei doi oameni de bază ai dictaturii la acest ceas vesperal și torid, în vreme ce ordonanțele tot schimbă gheața în frapiere ? Este vorba de cei trei parașutiști englezi, capturați cu cîteva luni în urmă, prin intermediul cărora ei, Piki Vasiliu și Cristescu, împreună cu Tobescu, generalul locțiitor de la jandarmerie, încercaseră să mai stabilească încă o legătură cu armatele aliate. La un moment dat, cînd au căpătat deplina încredere a parașutiștilor, au încercat chiar să pună în funcțiune aparatul de radioemisie cu care aceștia fuseseră parașutați. Au stabilit legătura cu un comandament militar britanic, dar, la a doua emisie, posturile de control germane au anunțat serviciul nostru secret că un post de emisie necunoscut funcționează chiar în preajma comandamentului jandarmeriei. A fost o oarecare panică din pricina aceasta și s-a procedat la un întreg joc, cu trimiterea antedatată pe front a unui ofițer din comandamentul de jandarmi, pentru a se demonstra că postul de emisie al parașutiștilor nu mai exista de mult deoarece ofițerul fusese trimis pe front drept pedeapsă pentru că vînduse una dintre piesele lui principale. Și numai logica rece a lui Cristescu, demonstrînd Gestapoului că întîmplarea este obișnuită deoarece sînt frecvente cazurile cînd, tocmai

pentru a deruta, posturile clandestine de radio sînt instalate în raza unor instituții importante, a aplanat lucrurile.

Acum, momentul fiind critic și ofensiva sovietică declanșată, ei încearcă din nou să-i utilizeze pe cei trei parașutiști, iar planul lui Cristescu este chiar de a-l face scăpat pe unul dintre ei, trimițîndu-l cu un mesaj către puterile aliate.

Piki Vasiliu îi dă dreptate în tot ce spune. Planul este bun, iar el personal nu se mai gîndește la nici un fel de risc pentru că tot n-are ce pierde. Cristescu e o minte bine organizată, după părerea lui, și chiar îi spune asta încercînd să-l flateze. În clipa aceea, ofițerul de ordonanță îl anunță că este chemat la telefon din Caransebeș.

Caransebeș ? Ce-o fi ? ! se miră generalul. Or fi avînd probleme la închisoare ? Doar comuniști nu prea mai sînt acolo !

Șeful S.S.I.-ului încuviințează mirarea cu o schimă abia perceptibilă și, doar în sinea sa, își permite să zîmbească : Ce naiv e generalul ! Parcă nu se știe că ultima lui pasiune e o cuconiță de Caransebeș !

Da, bonjur, ascult ; rostește acela echivoc în aparat, pentru ca apoi să-și dea seama că e prea naiv, ascunzîndu-se, și să rostească o frază plină de calinerii. Bine, draga mea, cum vrei tu... sigur că da, nu e nici o grabă, Bine, te aștept, sînt nerăbdător să te văd...

Așază receptorul, se-nfoaie cu oarecare satisfacție și, apropiindu-se, îl bate pe umăr pe Cristescu : Sînt un sentimental, dragă Cristescule, asta e ! Iubesc de parcă aș avea douăzeci de ani ! Ție pot să-ți spun, ești, doar, un om discret... Bine, planul tău e foarte bun ; mîine îl punem în aplicare.

Și, îmbrățișîndu-l camaraderește, îl conduce pînă la ușă, făcînd un semn discret ofițerului de ordonanță.

Nu mai plecăm mîine, îi spune aceluia cînd rămîn singuri ; lasă avionul acolo, te asiguri ca nu cumva să fi fost reperat de cineva și plecăm poimîine, adică pe douăspatru dimineața.

Jovial, îi face complice cu ochiul, și-l expediază.

Are doi oameni de mare încredere. Pe ofițerul acesta, și cel trimis spre a aduce din Caransebeș glasul cristalin, pe care l-a auzit mai înainte în receptor. Cu ei, buni șoferi și buni piloți amîndoi, e sigur de reușită.

Din pricina asta generalul era mai atent la ce-ar fi putut da de bănuit că știe Cristescu în legătură cu avionul pregătit, decît la planul cu paraşutiştii englezi. Lucrase secret, absolut secret, şi numai un vulpoi precum Cristescu putea... dar nu, e imposibil !...

Generalul reface toate calculele şi-şi confirmă : dacă nu mîine, aşa cum hotărîse, dar telefonul de adineaori îi contramandase planul, răspoimîine va fi, sigur, în drum spre o zonă mai liberă, mai liniştită.

Lucrurile stau aşa : Plecat în Germania spre a pipăi starea de spirit, şi a se informa mai precis despre situaţia reală, vechiul său prieten Pamfil Şeicaru, directorul ziarului „Curentul" i-a trimis un mesaj urgent : „Corabia e şubredă cu desăvîrşire ; caută cît mai repede să scapi şi vino să ne adăpostim undeva în Occident". Şi astfel, Piki Vasiliu şi-a aranjat un avion, care a doua zi dimineaţa, în zorii zilei de 23 august 1944, să-l ducă undeva, către Occident. Pentru aceasta, trimise pe unul dintre aghiotanţi la amanta sa din Caransebeş, ca s-o aducă în Bucureşti de unde urma să-şi ia zborul împreună cu el. Telefonul primit acum cîteva minute era de la ea. Îl anunţa că nu şi-a putut face bagajele aşa, pe grabă, că mai are ceva toalete de împachetat şi că, în loc de a sosi în noaptea aceasta, aşa cum îi ceruse el, va sosi pe 23 seara, urmînd să decoleze cu douăzeci şi patru de ore mai tîrziu.

Generalului nu i se pare nimic nelalocul lui : vrea fata să-şi ia toate toaletele ! Şi e liniştie ; Cristescu, cert lucru că nu ştie ; nimeni nu a putut afla ! Ei, şi chiar dacă află ! Îl convinge şi pe Cristescu să meargă cu ei ; îi va fi recunoscător !

Şi, mulţumit de un asemenea calcul, subsecretarul Jandarmeriei şi Siguranţei se pregăteşte să mai lucreze încă o zi cu Antonescu. Încă o zi, numai. Pentru că, în zorii lui 24 august, va decola şi, la prînz, va fi, în orice caz, în spatele armatelor engleze sau americane din Mediterana.

XIX

Piaţa Victoriei, Preşedinţia Consiliului de Miniştri. Etajul întîi — cabinetul şi micul apartament al lui Mihai Antonescu. Anticamera are rafturi în care sînt etalate cărţile lui, în ediţii de lux. Etalate în aşa fel încît stau la

îndemîna oricui, să le admire sau să le răsfoiască. Sînt groase. Hîrtia de lux, lumina paginii mică, textul spaţiat pentru ca infolierea să dea dimensiuni masive, de tom. Sună telefonul şi colonelul Galin, şeful de cabinet, anunţă că a revenit domnul Clodius.

Domnului Clodius, împuternicitul cu probleme economice al celui de-al treilea Reich pentru sud-estul Europei, Hitler i-a dat rang de ministru, făcîndu-l un fel de administrator al ţărilor supuse şi aliate lui, cu importanta misiune de a stoarce tot ce se poate stoarce : materii prime şi materii finite pentru înzestrarea maşinii de război a Reichului. Cînd dă telefon Clodius, care pe vremuri fusese primarul Vienei oferind recepţii cu valsuri şi şpriţ, înseamnă că, neapărat, urmează spolierea, înseamnă că ţara va fi sleită pentru alte cîteva luni.

În iarnă, cînd Antonescu îi spusese lui Clodius că nu mai vrea să-i dea bunuri româneşti pe credit, Hitler îi trimisese o scrisoare dură şi patetică în care proclama : „Reichul german nu a rămas nimănui dator şi nu va rămîne nici pe viitor — afirma dictatorul nazist. Dacă însă guvernul român este cumva de părere, domnule mareşal, că deznodămîntul războiului nu este sigur şi că prin urmare nu se poate conta pe achitarea restanţelor germane la încheierea păcii, răspunsul meu la aceasta nu poate fi decît unul singur : dacă războiul acesta va fi pierdut, nici poporul român şi nici economia românească nu vor mai avea, oricum, posibilitatea să mai facă afaceri. Şi atunci, dacă aşa stau lucrurile, există numai un singur comandament de îndeplinit, şi anume datoria de a face totul pentru ca războiul acesta să nu fie pierdut, şi el poate să nu fie, şi nici nu va fi pierdut, dacă toţi cei ce iau parte la ceasul acesta istoric al Europei vor avea în faţa ochilor nu afacerile, ci numai lupta şi tot ceea ce este absolut necesar pentru a duce această luptă. În ceea ce priveşte Germania şi poporul german, eu i-am educat astfel încît să trăiască numai şi numai cu această idee, să renunţe la toate necesităţile particulare, să prefere a vedea cum se fac praf şi pulbere şi casă, şi masă şi oraşe, decît să slăbească doar o clipă efortul de a cîştiga războiul (...) Vă rog, domnule mareşal (...) ca şi România să considere numai din acest unghi de vedere orice măsură pe care a adoptat-o şi pe care va trebui s-o adopte. Avînd în vedere că războiul din răsărit este foarte aspru şi foarte greu, să recunoaştem, domnule

mareșal, ce ne așteaptă pe noi toți dacă această luptă nu va fi cîștigată. De aceea, ea trebuie cîștigată ! Dar aceasta este cu putință numai dacă noi renunțăm la orice punct de vedere care ne abate atenția și ne dedicăm unei singure idei : ce poate întări forța noastră și ce poate fi de ajutor soldaților noștri ? Fiecare tonă de petrol care va putea fi economisită în România va reprezenta un sprijin pentru războiul purtat de Germania, deci pentru viitorul nostru comun. Căci ea nu ia calea Germaniei pentru a se irosi acolo, ci pune în mișcare diviziile noastre de întărire, folosind astfel frontului de luptă. În fiecare tonă de cereale care zace undeva într-o șură, fără a aduce foloase, este crimă împotriva luptei comune (...) Cînd vom sfîrși victorioși această luptă — și așa va trebui să fie — atunci, domnule mareșal, sînt încredințat că toate celelalte probleme care se resimt astăzi ca importante sau împovărătoare își vor găsi cu ușurință rezolvarea (...) Iată de ce, încheind, vă exprim încă o dată, domnule mareșal, rugămintea să ajutați cu toate mijloacele de care poate dispune România, militare, economice, dar și politice, pentru ca noi să putem asigura acestei lupte comune un sfîrșit victorios".

Cu asemenea metode și cu asemenea înalt sprijin, meticulos și tenace, cu perseverență birocratică inventată de imperiile sub care s-a născut, Karl Clodius stoarce tot. E menghina care strînge economiile țărilor aliate, avînd din partea lui Hitler puteri depline asupra lor. În București, și-a făcut reședința la consulatul german din strada Wilson, în clădirea fostei ambasade a fostului imperiu Austro-Ungar.

Acum, sună pentru a treia oară. Se află în drum, revenind din Turcia, unde trecuse numai cu două zile în urmă. Atunci, după cum știm, cererilor lui mareșalul le răspunsese făcînd afirmații mult mai grave și nu de natură economică, ci strict militară. Luat prin surprindere, Clodius nu știuse ce să spună decît că va comunica mai sus și va trimite un răspuns cînd se va întoarce la Berlin. În drum, însă, rumegînd lucrurile, ajunsese la concluzia că trebuie să se oprească și la întoarcere în București. În primul rînd pentru a-și îndeplini misiunea și a smulge de la mareșal ceva, ca să nu se întoarcă la Hitler cu mîna goală, iar, în al doilea rînd, pentru a vedea în ce ape se mai scaldă și dacă amenințarea fusese rostită doar datorită momentului de tensiune. Mihai Antonescu și-l închipuie. E dezamăgit de

situația din Bulgaria, fățiș nesigură după asasinarea regelui Boris, faptă în care se află amestecat, desigur, un Secret Service, fiind posibile și o debarcare sovietică, și una englezească, iar Reichul nemaiavînd a spera la nimic. E clar că se va abate flămînd asupra României. Va cere să se îndeplinească tot ce s-a stabilit în 5 august, la cartierul general al lui Hitler. Atunci, Hitler ceruse alimente; multe alimente rupte de la gura poporului român. Iar împuternicitul său, se prezintă să le ia în primire, ca un portărel la zi fixă. Auzind la telefon glasul rigid al lui Clodius, în care consoanele parcă traversează prin vocale, Mihai Antonescu își amintește de strigătul lui Hitler, de mîna lui bandajată care se agita ca-ntr-un dellirium tremens. Și îi răspunde foarte politicos, curtenitor chiar : Cum se întoarce mareșalul, vă anunțăm noi, domnule ministru, vă anunțăm și vă invităm imediat la președinție.

Așezînd receptorul în furcă, răsuflă ușurat și-i vine-n minte să spună : „Numai turcii știau să ne stoarcă atît de bine". Nu poate, însă, rosti așa ceva, deoarece în fața sa se află chiar însărcinatul cu afaceri al Turciei. Așa că, din minte pînă pe buze, fraza se schimbă ; La ultima noastră întîlnire, i-am spus-o eu lui von Ribbentrop ; i-am strigat „Așa nu mai merge, domnule ministru !" Și tace, pentru că minciuna asta l-a dus la o explicație foarte neplăcută cu generalul Șteflea.

Diplomatul turc surîde înțelept : Au dreptate să fie agitați... Cred că domnul Clodius nu a găsit un teren prea prielnic la noi. Mobilizarea e generală ; și femeile și tinerii de la șaisprezece ani... Neutralitatea Turciei rămîne de domeniul trecutului.

Nu sînt vorbe prea încurajatoare, Mihai Antonescu, se aprinde, trădîndu-și nervozitatea. Își ține drept trupul nu prea înalt, își scutură părul, gominat, pentru a-l face să cadă în largi onduleuri încadrîndu-i fața prelungă. Ochii lui negri, avînd în ei ceva de sinucigaș, încearcă parcă a-l hipnotiza pe însărcinatul cu afaceri : Domnule ambasador, îl înalță el în grad, iubite prietene, știți că domnul Suphi Tanrioer mi-a fost, pînă la plecarea sa, singurul om într-adevăr intim din toată lumea aceasta de diplomați care ne-au fost acreditați. A fost martorul și sfătuitorul meu mai bine de un an ; aproape doi. Turcia, ca și puterile aliate, trebuie să știe că eu sînt un admirator deschis al politicii lui Titu-

lescu. Sînt doar profesor de drept internațional, sînt omul studiilor adînci, sînt...

Discret și rafinat, diplomatul acesta cu comportări perfect occidentale care, într-un alt secol, s-ar fi chemat capugiu, îi privește ochii de fachir, și-l lasă să se asculte, vorbind, sonor, cu o cursivitate înflorată etalîndu-se ca o femeie și savurîndu-și narcisiac rostirea ; Sînt un reputat profesor în cea mai distinsă disciplină : dreptul internațional, sînt un umanist...

Diplomatul își amintește de aprecierile unor colegi de ai lui din Ministerul de Externe român, care-l caracterizează pe primul ministru ad-interim drept un docent mediocru, cu frază sforăitoare ; alții însă, susțin că este un politician abil, deosebit de priceput în dreptul roman și internațional. În orice caz, toată lumea își dă seama că este un avocat de talie mare ; are verb convingător și o gesticulație puțin emfatică, dar bărbătească. Chiar și acum, iată ; mîna sa dreaptă adusă elegant înainte demonstrează și, numai după aceea, egoismul i se trădează în cîteva gesturi scurte, centripete, care dau degetelor o mișcare de pasăre rapace : Știți prea bine că în septembrie 1943 am precizat domnului John Foster Dulles că participarea României la război nu mai este decît simbolică, iar ruperea acestui simbol e cu putință numai în cazul unei debarcări aliate. Am anunțat că noi dispunem de patruzeci și cinci de vagoane de aur, mari cantități de cereale și un milion de soldați înarmați cu care stăm la dispoziție. Aceasta în septembrie ; pentru că, la 20 decembrie 1943, am propus puterilor aliate, adresîndu-mă domnului Carlton Hayes, ambasadorul Statelor Unite la Madrid, o ofertă de capitulare. Îmi asumam întreaga răspundere și propuneam, repet, o știți prea bine, ca eu, în numele guvernului român, să prezint o declarație de capitulare guvernului turc... Vedeți, domnule ambasador, eu mi-am legat soarta de guvernul dumneavoastră, ar trebui să atrageți atenția asupra acestui lucru președintelui dumneavoastră. Poziția mea a fost atît de evidentă, încît Hitler și-a dat seama și eram gata, gata să nu mai exist astăzi. Dar nu mi-a păsat, eu sînt un patriot, domnule ambasador, eu reprezint o categorie importantă de financiari și politicieni. Erau interesele României în joc, și eu știu că acolo unde mareșalul Antonescu nu mai poate salva România, rolul îmi rămîne mie... Eu sînt agreat și cultivat de conducerile unor importante partide politice. Întrebați-i pe domnii Maniu și Brătianu...

Discuția e gravă, dar alunecoasă. Diplomatul o savurează ca pe o cafea bună : Nu e prost deloc acest Ică. Perfidia lui e puțin gongorică, se ascunde sub retorism așa cum la alții se ascunde sub modestie, dar e inteligent dirijată. Turcul îl cunoaște de destulă vreme și are motive să-i fie recunoscător pentru că, față de guvernul său i-a dat posibilitatea să se dovedească foarte abil și foarte activ. De mai bine de un an, Mihai Antonescu a folosit neutralitatea Turciei tocmai pentru a comunica prin ea cu aliații și este adevărat că Abwehrul îl informase despre aceasta pe Hitler, situația vicepremierului, care acum este și prim-ministru ad-interim, ajungînd destul de gravă. Dar, pesemne că tocmai datorită intereselor politicienilor și financiarilor despre care le vorbește, a căzut în picioare, iar acum, pe bună dreptate, se laudă cu aceasta. E un partener de discuție abil, care știe întotdeauna să te covîrșească etalîndu-și meritele persoanei sale, să-ți obțină promisiuni într-o direcție și în alta fără să te lase să înțelegi ușor tot ce urmărește.

În momentul de față, pesemne că vrea garanții totale : le pretinde ca o răsplată pentru atenția pe care o dăduse Turciei. Își rotește mîinile elegante ca și cum ar trage totul către sine, ca și cum ar acapara totul plătind cu propoziții frumos rostite, și nu-și maschează deloc nervozitatea : Raportîndu-i despre acțiunile mele, despre modul în care m-am raliat cu Bova-Scopa, Canaris i-a oferit lui Hitler cea mai grasă afacere în legătură cu aliații săi. Spera, pesemne ca, din șef al Abwehrului, să fie făcut egal sau mai mare decît Himmler. Și iată că au avut nevoie de mine ; nu și-au permis să mă clintească. Mareșalul, v-o spun drept, domnule ambasador, e un mare strateg, dar politica românească și cultura românească au nevoie de mine !

Însărcinatul cu afaceri e fericit că i se ivește în carieră un moment atît de mare. Și se străduiește să folosească în fața acestui om cu duble calități, de colaborator prețios și de adversar abil, tot rafinamentul unei diplomații orientale, care mai degrabă se moștenește decît se învață. Și tocmai de asta, spune cu o perfectă distincție occidentală : Bine, dar nemții, aliații dumneavoastră, ce cred ?!...

Asta îl obligă pe Mihai Antonescu la sinceritate, la precizarea poziției. Îi spune deschis : Știți că germanii sînt foarte atenți la relațiile mele cu dumneavoastră. De mai multe ori, domnul Killinger m-a întrebat dacă știrile despre vizita ce o intenționez la Ankara sau alte acțiuni și inițiative diplomatice, știți, răspîndite de unele agenții străine, au vreun temei. I-am spus domnului ministru von Killinger că eu am obiceiul lucrurilor foarte lămurite. Așa cum i-am comunicat domnului von Ribbentrop prin domnul ministru Schmidt, eu înțeleg să duc o acțiune diplomatică potrivit intereselor țării mele. Nu sînt un simplu funcționar, care execută mari linii politice, fixate de alții. Sînt destul de patriot și destul de lucid ca să-mi fac inițiativele diplomatice pe care le-aș crede potrivite intereselor țării mele. I-am arătat domnului von Killinger preocuparea pe care o am de a vedea cum războiul ajunge să epuizeze forțele Europei, în timp ce Rusia își conservă rezerve mari industriale și militare, și mai are și sprijinul anglo-americanilor, și i-am spus că acțiunea mea diplomatică atît la Ankara cît și în alte părți, este dusă conform intereselor pe care le reprezint.

Diplomatul ascultă atent, foarte atent și, cu distinsă discreție tatonează : dar dacă mareșalul, campania lui, în fine, politica lui...

Ică îi dă curaj : Dacă eșuează, vreți să spuneți.. Vorbiți, iubite prietene, vorbiți deschis, situația e gravă și țara ne-o cere !... Știți prea bine : eu i-am comunicat atunci domnului Dulles textual că nemții atentează la rezervele noastre prețioase : vagoanele de aur, cerealele, milionul de soldați și că numai guvernul de azi, adică mareșalul, poate refuza nemților aceste rezerve prețioase. În ziua cînd mareșalul ar dispărea, nemții ar lua tot pentru nevoile lor, iar la guvern ar așeza slugi politice, probabil chiar pe foștii legionari, care ar suprima pe toți „antantiștii" și pe toți „rezistenții", adică toată elita românească" !... Asta declaram atunci. Acum, însă... Ei bine — îl privește cu ochii lui frumoși, încîntați parcă de ceea ce-și plănuiește sieși : Eu trebuie să-mi fac datoria față de țară ; dacă el eșuează eu trebuie s-o salvez. Sînt gata ; îmi voi sacrifica prietenia cu el, dar ce să fac ? !... Mareșalul este conducătorul militar al acestui neam, eu sînt purtătorul lui de spirit. Capitalul românesc are nevoie de mine. Sînt conștient că toate răs-

punderile-mi revin mie ; e un transcendent pe care mareșalul, în unilateralitatea lui, nu-l poate înțelege !

Turcul surîde fin. Își face-n minte calculul că, de cel puțin o sută de ani, un reprezentant al neamului lui nu a mai avut o discuție atît de importantă în țara asta și trăiește dacă le putem numi astfel, înalte satisfacții profesionale. Ar vrea să spună, frecîndu-și mîinile : „Aferim, te-am înțeles, vericule" și să mute brusc discuția de pe planul ideatic, care-i conferă un aer înalt și-o spoială de noblețe, la cel concret : cît dai și ce-mi ceri ? Dar mai încearcă o frază rafinată, așa cum îi place și cum se poartă în meseria lor : Știți, excelență, că, de fapt, acum, nu mai vorbiți cu reprezentantul Turciei neutre de mai înainte, ci îl aveți în față pe purtătorul de cuvînt al unui guvern care a declarat mobilizarea totală și, care, într-o zi sau două, se va decide...

Rostită elegant și respectuos, replica e dură. Ică își tamponează tîmplele negre cu o batistă de mătase sable și izbucnește : Știu, domnule ambasador, cum să nu știu ! Știu că, în cîteva zile bombardierele nu ne vor mai vizita doar o dată pe săptămînă, ca acum, cînd vin toemai de la bazele din Italia, ci zilnic, pentru că dumneavoastră vă veți pune bazele aeriene la dispoziția aliaților. Știu foarte bine; dacă vă interesează știu și că, pe Clodius, Hitler îl trimisese ca să vă convingă măcar să nu cedați bazele. Știu și nu cred, așa cum crede mareșalul, într-o loialitate în sine a guvernului dumneavoastră. Pentru că nu aveți nici un interes. Mareșalul poate să creadă pentru că el e bolnav de donquijotism și loialitatea lui față de nemți o să-l îngroape ; dar eu am datoria să fiu lucid. Mi-o cere națiunea !

Însărcinatul cu afaceri ar vrea să-i spună părintește (e, doar, și mai mare decît el) că nu neapărat națiunea îi cere, că e și-n interesul lui, sau, în primul rînd în interesul lui, și, cu asta, să treacă la partea concretă. Îi face însă plăcere să se simtă superior :

Aveți, într-adevăr, excelență, o grea misiune națională.

Și Ică e îmbărbătat : Foarte grea ; și nu mai pot acționa decît încă o oră, sau o oră jumătate, pentru că după asta mareșalul se întoarce de pe front.

Turcul dă din capul său mare în mod nedecis. Nu știi dacă îl înțelege sau îl compătimește. Ar cam trebui să acționați, spune el, exasperîndu-l pe Ică prin această aparentă impermeabilitate. Și Ică, într-adevăr, izbucnește : Am acționat, domnule ambasador, ce, sînt timpit să nu ac-

ționez !... Trece la birou nedînd atenție figurii diplomatului care, spre a-și ascunde bucuria că s-a ajuns la tocmeală, capătă o mină tristă ca și cum ar vrea să spună : vai ce cuvinte sîntem obligați să întrebuințăm !...

-Trece la birou, caută copia unei telegrame și i-o arată : Azi-dimineață am trimis-o legației noastre din Ankara !

Telegrama are și ea două părți, conform uzanțelor și temperamentului vicepreședintelui ; una formală, vag patriotică, iar alta de trădare cît se poate de concretă :

„Primul ministru a-i. către legația Ankara. Situația frontului foarte serioasă. Dobrogea fiind astăzi degarnizonată de trupe, există posibilitatea unei scurgeri spre Bulgaria cu rezultate inerente. Faceți să se știe că numai la Stockholm ne-au sugerat tratative, dar fără englezi. Am socotit grav și imprudent... La marele cartier general am spus domnului von Ribbentrop deschis că, dacă frontul de răsărit nu ține, îmi declin orice răspundere și n-am decît datoria de a asigura continuitatea istorică a țării. Mîine vor veni la mine domnii von Killinger și Clodius. La noi are loc precizarea situației. După-amiază, o conferință militară va lămuri precis perspectivele militare. Vă informez cu toată conștiința de român că, din punct de vedere intern, poziția este foarte grea și a rămas confuză pînă azi. În asemenea condiții fac apel la dl. S. Saradjoglu, căruia vă rog să-i amintiți că i-am comunicat domnului Menemencioglu în februarie că, după mine, următoarele trei luni vor stabili definitiv soarta Balcanilor, dacă Turcia nu se hotărăște să ne sprijine. Am făcut atunci apel măcar la sprijin diplomatic. Azi, adresez un apel românesc pe care, cu aceeași conștiință, îl consider ultim într-un sens pozitiv.

Rog pe domnul Saradjoglu să-mi răspundă dacă îmi dă concurs mie, sau celui care ar veni, pentru români acolo. Altfel, aș fi silit să încerc aici undeva, a sta în aventură sau în afara încercării de ultim ceas sau să expun țara și pe toți factorii ei, oricît de reprezentativi, dar neorganizați și depășiți, la cele mai grave situații. M.A.".

Îl privește grav, în picioare, așteptîndu-l să termine de citit. Încadrată de părul negru, fața lui prelungă nu mai are nimic mefistofelic. E un jucător atent și perspicace, îmbrăcat cu o mătăsoasă distincție exagerată : Pricepeți, domnule ambasador ; asta este ! N-aș vrea să fiu silit să

încerc altundeva și, iată, am trimis telegrama de dimineață, acum e seară și nu am nici un răspuns. Eu sînt prim-ministru ad-interim numai în zilele în care mareșalul este pe front. Acum, mai e o oră și se întoarce. O oră, numai, domnule ambasador. Vă rog să interveniți, să telegrafiați și dumneavoastră. Eu sînt decis la orice. Vă rog să informați că, dacă nu-mi vine răspunsul mîine, nu mai pot aștepta ; pornesc pe altă cale. Am o datorie față de...

Și nu mai spune față de cine. Îl conduce precipitat pe ambasador, ca și cum l-ar împinge să ia legătura mai repede cu guvernul său. Din ușă, îi face semn colonelului aghiotant : Ai pus la zi dosarul galben ?

Aghiotantul i-l înmînează cu un aer satisfăcut de opera sa.

În cabinetul elegant și bine ventilat, Mihai Antonescu răsfoiește cu atenție dosarul și apoi îl încuie în safeul unde ține devizele pentru a le avea oricînd la îndemînă. E un dosar în care subalternii i-au strîns toate documentele din care reiese că el i-a apărat pe evrei. Mai ales cu ultima parte, Ică e foarte mulțumit : de la o vreme i-a venit ideea ca pentru eliberarea din lagăr a fiecărui evreu să se facă o notă scrisă cu apostila lui. Să se cheme că datorită lui și numai lui... Îngîndurat, încuie safeul și, cu toate că în față are tabloul mareșalului, privirile lui par a trece prin poză, dincolo, fără s-o observe.

Șeful de cabinet intră discret : Din partea domnului Maniu, întreabă la ce oră se întoarce mareșalul de pe front. Ochii negri ai vicepreședintelui au o scînteie. Ca-n fața unei idei sau a unei speranțe : Dă-mi legătura ; lasă că răspund eu !

În echilibristica lui, încearcă tot felul de combinații. Cam disperate. Unele fără sorți prea mari. Precum cele din „dosarul galben". Pentru că gesturile lui sînt și palide, și interesate față de cele convingătoare, ale unei întregi mase de oameni, după cum se poate vedea din articolul publicat de Emanuel Kinsbruner în revista „Flacăra" cu titlul :

MĂRTURIE DESPRE OMENIA ROMÂNEASCĂ

La mijlocul lunii august 1942, Hauptsturmfürerul SS Gustav Richter, conducătorul secției evreiești a Legației germane hitleriste la București, a însărcinat pe Radu

Lecca, împuternicit al Guvernului și Comisar general pentru probleme evreiești din România, în vederea deportării a circa 40 000 de evrei. În această categorie au intrat evrei care locuiau în imediata apropiere a graniței româno-maghiare de atunci, vremelnică și nedreaptă : Arad, Brașov, Beiuș, Sibiu, Mediaș, Timișoara și Turda.

Acest plan diabolic a fost inițiat de dr. A.A. Tester, membru important al Gestapoului, care avea o mare influență asupra guvernului antonescian și a legației Reichului german.

În rîndurile populației evreiești, acest plan de deportare a provocat o panică generală, mai ales se zvonea că aceste transporturi de deportați din Ardeal și Banat vor fi trimise prin Ungaria în lagăre de exterminare, de gazare la Auschwitz, Buchenwald, Birkenau, Bergen-Belsen.

Cu toate demersurile făcute de conducerea evreilor din București, pentru a interveni la generalul C.Z. Vasiliu (Picky), ministrul de interne, conștiincios executant al Reichului german, n-a putut fi convins să modifice această odioasă hotărîre de deportare a evreilor. Pentru a zădărnici acțiunea nefastă, în plină desfășurare, l-am așteptat pe Dealul Mitropoliei pe mitropolitul Bălan al Ardealului, care venise din Păltiniș la o ședință, la București. Am expus mitropolitului Bălan situația dramatică a acestor oameni nevinovați ; mitropolitul mi-a promis că va susține această acțiune, adică împiedicarea deportării evreilor.

I-am mai spus că următorul argument politic ar putea să-l convingă pe mareșalul Antonescu să renunțe la aceste deportări : faptul că românii nu aveau nevoie de agitații la granița maghiară. Mitropolitul a fost de acord, a mers la mareșalul Ion Antonescu, i-a expus acest argument care, se pare, a fost hotărîtor ; deportarea evreilor din Ardeal și Banat să fie definitiv oprită la 11 octombrie 1942.

Astfel, proiectele hitleriste de deportare a unor oameni nevinovați din Transilvania, în lagărele Germaniei hitleriste, s-au lovit de greutăți „neprevăzute" ; la 13 august 1942, la Berlin, s-a ținut o conferință la sediul poliției de siguranță (S.D.) Sicherheitsdienst, unde au participat Radu Lecca și Gustav Richter, Hauptsturmführer, șeful Gestapo-ului din România. Reprezentanții Căilor Ferate Române nu s-au prezentat. La această conferință s-a hotărît concentrarea evreilor din România în zona

orașului Adjud, de unde urmau să fie expediați în loturi de cîte 2 000 de persoane pe linia Ploiești-Cernăuți, o dată la două zile, către lagărele de exterminare de la Belzec din Polonia.

Din ordinul lui Gustav Richter, Radu Lecca, împuternicit pentru probleme evreiești, primește, printre alte însărcinări nefaste, și pe aceea de a lua legătura cu organele de conducere ale Căilor Ferate Române, pentru obținerea la termene fixe a vagoanelor necesare în vederea deportării evreilor din România, așa cum scrie și ziarul „Bukarester Tageblatt", oficios al Legației germane, nr. 4700 8 august 1942.

Pe baza ordinului Președinției Consiliului de Miniștri nr. 9283 1942 din 24 și 31 iulie 1942, Ministerul Afacerilor Interne ordonă evacuarea din toată țara și internarea în lagărul Vapniarca a tuturor suspecților ostili regimului. În acest scop, se cerea punerea la dispoziție (începînd cu data de 20 august) a vagoanelor de marfă necesare acestui transport, stația de îmbarcare fiind București-mărfuri.

În ziua de 19 august 1942, Direcția generală C.F.R. prin inginerul Constantin Păunescu, pe lîngă care noi am intervenit, a răspuns Ministerului de Interne că la această dată nu sînt încă vagoane disponibile pentru acest transport. Iar în luna octombrie s-a comunicat că în afara transportului normal, este în plină desfășurare și transportul recoltei de cartofi și cereale, precum și aprovizionarea cu lemne pentru populație, fapt care face ca acest ordin să nu poată fi, deocamdată, executat.

„Marți 13 octombrie 1942, Consiliul de Miniștri sub președinția lui Mihai Antonescu, vicepreședintele Consiliului, cu participarea tuturor membrilor guvernului, împreună cu Al. Ottulescu, Guvernatorul Băncii Naționale, Generalul C. Voiculescu, Guvernatorul Bucovinei, Gh. Alexianu, Guvernatorul Transnistriei și Generalul C.Z. Vasiliu, subsecretar de stat al Ministerului Afacerilor Interne, a fost nevoit să se întrunească din nou pentru a examina situația creată și a discuta noul regim de evacuare.

Consiliul s-a ocupat de chestiunea deportărilor.

Mihai Antonescu a arătat necesitatea ca în acest domeniu să se procedeze cu o ordine perfectă, cu organe și funcționari anume însărcinați, care să poarte răspunderea executării ordinelor, după care a arătat necesitatea creării

unui organ special care să se preocupe de aceste probleme. Pînă la crearea lui nu se va mai lua nici o măsură de acest ordin" (ziarul „Timpul" nr. 1954 — 16 octombrie 1942).

Ultima acțiune de mare amploare pentru evacuarea celor 280 000 de evrei și antifasciști și transportarea lor în lagărele din Transnistria (în urma repetatelor amînări și tergiversări) nu s-a mai declanșat, iar deportările nu s-au executat.

Urmare acestor fapte, în lumina evoluției evenimentelor, președintele consiliului de miniștri, la 27 octombrie 1942, este silit să renunțe la deportări (ziarul „Timpul" nr. 1967 din 30 octombrie 1942).

Deținuții lagărului din Vapniarca au fost internați în luna decembrie 1942 la Grosolovo pe malul Nistrului, unde mulți dintre ei, din cauza mizeriei și alimentației cu mazăre furajeră, s-au îmbolnăvit de paralizie.

La începutul anului 1943, presiunile și intervențiile forțelor din ilegalitate au reușit să obțină ca o parte din aceștia să fie readuși în țară.

În scopul ca deportații să fie mai omenește tratați, Direcțiunea generală a Căilor Ferate Române a pus la solicitările noastre următoarea rezoluție : „Vor fi debarcați la Tg. Jiu". Astfel, s-a reușit ca deținuții să nu mai treacă încă o dată prin filiera barbară a Siguranței generale și a jandarmeriei.

Mai mult, la intervenția noastră pe lîngă inginerul C. Păunescu, prieten bun cu tatăl meu încă din Cernăuți, Direcția generală a C.F.R. a cerut Cercului de recrutare din București un număr de evrei, pentru a presta muncă obligatorie la C.F.R. Aceștia, prin intermediul „Serviciului financiar", care funcționa în blocul „Carpați", au fost repartizați la muncă obligatorie ca funcționari. Dar aici ei primeau o remunerație egală și cu nimic diferențiată de a celorlalți salariați feroviari. Deși dispozițiunile guvernului erau stricte : toți evreii să presteze munca obligatorie în mod absolut gratuit. Totodată, în numeroase orașe din România se puteau vedea scene în care evreii scoși la munca obligatorie, de curățire a zăpezii, erau întîmpinați cu ceai și pîine, chiar și cu hrană.

Așa s-a putut înfăptui în România un fapt extraordinar : în timp ce în toată Europa se exterminau evreii și

alți oameni nevinovați, în România a putut rămîne în viață o masă compactă de evrei.

Multă vreme s-a căutat dezlegarea acestei enigme istorice. Răspunsul este unul singur : eșecul, în acțiunile de oprimare a evreilor, se datorește faptului că regimul antonescian s-a lovit în mod neașteptat de rezistența maselor, a unei mari majorități a intelectualilor care nu s-au asociat legionarilor, ci s-au opus abuzurilor și fărădelegilor lor, cu prețul unor mari riscuri, al vieții uneori. Masele muncitoare, conduse de Partidul Comunist Român, nu s-au lăsat intimidate de barbariile fasciste. Iar astfel, sentimentele largi umanitare ale poporului român s-au putut manifesta cu eficiență.

XX

Strada Spiru Haret, colț cu „General Berthelot. Casa greoaie —un baroc de „rit spaniol", aparținînd unui bancher evreu care a dat faliment cu scandal pe vremea cînd, după peripeții morganatice, regele Carol al II-lea se întorcea în țară, suind pe tron cu pași de afacerist de mare anvergură. Nu mai reține nimeni care din doi este proprietarul casei pentru că banca se chema „Marmorosch & Blank" și toată lumea îi spunea casa Marmorașblanc cu toate că, cert lucru, nu putea fi decît a unuia dintre ei. După ce a fost bombardat Ministerul de război, generaiul Pantazi, ministrul, și-a mutat aici cabinetul.

Chemat de urgență de la palat, colonelul aghiotant regal, Emilian Ionescu, vine pe jos ieșind pe poarta batalionului de gardă și traversînd străzile Sfîntul Ionică și Știrbei Vodă. Gîndurile care-l frămîntă în legătură cu chemarea urgentă la ministru îi amintesc de goana mașinilor regale cu două seri în urmă, pe Valea Prahovei :

Regele își avea reședința la Sinaia și mareșalul — conducător al statului îi cerea în mod solemn să n-o părăsească „din grijă pentru ființa regală și ideea de continuitate istorică a națiunii". Îl „rugase" chiar să-și fixeze și un program de studii, pentru desăvîrșirea augustei pregătiri. În cadrul acestui program, de două ori pe săptămînă, cu alura lui de cioclu înmătăsat și parfumat, cum ziceau cei din anturajul regelui, intra pe poarta Peleșului și se prezenta la Foișor, Ică Antonescu. Aceste vizite

aveau trei explicații, privite din trei puncte de vedere : Cel oficial era de a preda regelui cursuri de drept internațional. Cel al lui Ion Antonescu, era acela ca omul său să observe starea de spirit de la castel și să caute a-l influența pe rege într-o conlucrare cît mai supusă. Iar cel al omului în cauză, al lui Mihai Antonescu, era de a realiza relații în lumea regelui, pentru a-și pregăti terenul la o eventuală aruncare peste bord a mareșalului.

Dar tensiunea acestei veri bulversase totul și, duminică după-amiază, pe 20 august, un medic din Sinaia, care era și medicul castelului, interceptase convorbirea telefonică a unui ofițer din garda lui Antonescu încartiruit la el. Ofițerul era chemat de urgență la București pentru a pleca într-o direcție necunoscută, unde avea să se mute cartierul general român. Această informație ajunsese rapid la castel prin baronul Mocioni-Stîrcea, căruia medicul îi făcea un tratament pentru o boală destul de dubioasă. Era după-amiaza. Seara, posturile de radio au transmis comunicatul, care avea să rămînă în istoria frontului : „Cu începere de astăzi, inamicul atacă puternic pe tot frontul românesc. Lupte violente în curs, în zonele Heleșteieni, Sodomeni, Podul Iloaiei, Iași, sud-vest Tighina. Aviația inamică a bombardat puternic Constanța și Sulina".

Cina regală s-a întrerupt, regina mamă a fost informată rapid și a rămas stăpîna castelului, unde adusese toate piesele de artă de la București, sub pretextul unor restaurări. Cel care le restaura, un olandez, pe nume Vehrmehren, maestru atestat, care lucrase mulți ani la galeria „Uffizi" din Florența, privi cu deosebit interes plecarea precipitată a regelui și a oamenilor lui, prin poarta din spate, în mașinile scoase într-o clipită din garaje. Și automobilele porniră nebunește. În capul coloanei, îmbrăcat sport, în cămașă cu gulerul descheiat și o bluză de vînt deasupra, conducea regele.

Olandezul observă apoi cum, buimăciți, agenții de siguranță se dezmeticiră, se speriară văzînd că regele dispăruse, deoarece ei aveau misiune dublă : de-a asigura respectiva gardă civilă, dar și de a-l informa pe Antonescu de orice mișcare — și săriră în mașinile lor, pornind în goană după convoiul regal.

Apoi castelul rămase liniștit între brazi, adăpostind regina, damele ei de onoare, garda ei, ofițerii, care îi aparțineau mai mult sau mai puțin personal, tablourile și

olandezul, care căuta un mijloc de a comunica această întîmplare cît mai repede către o adresă din străinătate. Pentru că, pe lîngă restaurarea operelor de artă, în care se dovedise într-adevăr meșter, se spunea că mai era și spion englez.

Mașinile goneau pe serpentine. Cu faruri mari, puternice, cu motoare uruind monoton. Era pasiunea regelui. Acum conducea satisfăcut, încîntat de faptul că jucase o festă agenților de siguranță. La București, avea să-l pună pe aghiotant să-i și mustre că nu erau atenți și nu-și făceau datoria cum trebuie, lăsînd fără pază convoiul regal. Își luase cu el doar oameni de încredere : doi aghiotanți, un colonel de tancuri, un comandor de marină și pe generalul Mihail, cel pe care Antonescu îl dăduse afară de la Marele Stat-Major. De la Breaza, avea să-l ia pe generalul Vasiliu Rășcanu, iar de la Otopeni pe generalul Sănătescu. Mai era și Pătrășcanu de luat de la Săftica, dar, după Ploiești, buimăciți, gonind ca nebunii, agenții de siguranță îi ajunseră în mașinile lor și se încadrară coloanei, așa că la Pătrășcanu trebuiră să renunțe. Cu boturi mari, luminînd puternic, dar claxonînd discret, mașinile intraseră astfel în București, tot așa cum un alt convoi intrase mai înainte. Era cel al mareșalului Antonescu. Își întrerupsese brusc cura de la Olănești, venind în Capitală în drum spre frontul pe care ofensiva sovietică îl zbuciumase.

Asta fusese sîmbătă. Duminică avuseseră loc consilii la palat, luni la fel, iar pentru astăzi, marți, deoarece șederea prea îndelungată a regelui în București putea să bată la ochi, maestrul de ceremonii, baronul, care era și maestrul de vînătoare, organizase o vînătoare regală spre Dunăre, pe domeniile de la Oltenița, pentru a se crea un pretext de întoarcere seara tot în București.

Și iată că, așa cum se temuseră, guvernul tot se formalizase.

Prezentabil, îndatoritor, avînd în gesturi mișcarea de execuție a militarului de carieră care lucrează după un program ordonat, generalul Pantazi e afabil și marșează la o introducere scurtă amintindu-i frumosului colonel că, așa cum în fruntea diviziei de tancuri a fost un erou, aici, la palat, trebuie să fie un diplomat. Apoi, fără prea multe menajamente îl întreabă ce caută regele în București.

Aghiotantul, colonelul Emilian Ionescu, e zvelt, înalt, puternic, tipul de om care-ţi face plăcere să-l priveşti. Are sînge rece şi răspunde prompt, fără ezitare, ca şi cum ar manevra cu mînă sigură un armament mecanic : Vă raportez, domnule general, că majestatea-sa a venit în Bucureşti pentru a participa la vînătoarea regală de la Olteniţa şi ca să-şi ia lecţiile de zbor pe terenul de la Străuleşti cu comandorul Udriţki.

Răspunsul sună concret, milităreşte, şi pare mulţumitor. Ministrul încuviinţează : Ai grijă, colonele ; voi aţi fost trimişi la palat din ordinul mareşalului. Aveţi misiunea de a impune la curtea regelui moralitatea, demnitatea şi disciplina care lasă de dorit printre tipii ăia din camarilă. Ăia sînt dubioşi. Ai grijă ca regele să nu fie introdus în vreo aventură politică. Situaţia nu e deloc uşoară !...

Cu mişcările sale mari, joviale, ştiind să dea un unghi plăcut şi elastic poziţiei respectuoase, colonelul aghiotant îl asigură că va veghea şi iese, fără a lăsa să i se trădeze bucuria că a scăpat atît de uşor.

Apoi, din cabinetul ministrului, trece la serviciul unui prieten de-al său, maior, care-i semnează nişte ordine false. Cu ele, în noaptea aceasta, vor mai introduce în incinta palatului două tanchete pentru a întări batalionul de gardă.

XXI

De luni de zile Andreescu stă în zidul acesta dublu. În zidul acesta care maschează o încăpere ce face impresia că se termină şi, de fapt, îl ascunde pe el. Uneori se consolează cu gîndul spunîndu-şi că este vorba tot de-o încăpere. Alteori însă, cînd nu mai poate suporta, o simte ca pe o carapace, ca pe o crustă. O crustă în care este închis, în care este zidit, o crustă pentru care nu există soare, ci doar lumina unui bec, lumina electrică despre care, niciodată pînă acum, nu a priceput mai bine de ce i se spune „artificială". E artificială, e falsă, adică e lipsită de vibraţie, de viaţă ; e altceva, cu toate că te face să vezi, e o mistificare ! E ca un gust penibil de surogat, e ca o mîncare extrasă din petrol cînd tu vrei să simţi mirosul supei ce dă în clocot, sau al fripturii care se rumeneşte.

Cînd îi vin astfel de gînduri, Mihai Andreescu îşi spune că este un materialist, un raţionalist, şi că înţelege totul.

Zidul nu e decît un zid de cărămidă, cu mortar, construit special pentru a-l ascunde pe el şi tipografia, becul se află în capătul a doi poli care vin de la o reţea racordată la rîndul ei la o alta. Aici, ei, aici lucrurile se cam încurcă. Aici, cînd ajunge la cealaltă reţea. Pentru că cealaltă este reţeaua oraşului, reţeaua care parcurge liberă străzile în lumina aerului şi a soarelui, trece pe lîngă crengile copacilor, vibrează cînd uruie maşinile, coboară în subteran pe bulevarde şi iese la aer în cartierele mărginaşe. La aer, la soare, la soare, la aer ; la aer, la aer, la aer ; la soare, la soare, la soare...

Aici se zdruncină totul în orele cînd nu lucrează, cînd aşteaptă. Iar zidul acela construit de mîini ca ale lui devine crustă, carapace, excrescenţă chinuitoare a propriei lui fiinţe, vitalizată artificial de-o lumină moartă, care nu clipeşte, care nu vibrează, care curge numai ca dintr-un tub cu surogat.

Clipe din astea are destule. Nici nu se poate altfel într-o existenţă speologică, în care numai noaptea poate respira puţin aer curat. Ziua nu mai are pentru el lumină. Are numai sunete. Sînt sunetele paşilor celor doi soţi, a celor doi tovarăşi care, conform legilor conspiraţiei, doar ei trebuie să fie văzuţi în această casă. Le cunoaşte paşii, ca un orb. Apoi, lătratul lui Nero. Cîinele pe care nu l-a văzut decît atunci, noaptea.

Asta-i tot, tot universul lui, completat de ştirile pe care le culege şi le tipăreşte în ziar. Viaţa de partid, prin aceste ştiri o trăieşte. Dezbate cu el însuşi problemele din articole, se înflăcărează culegînd informaţii privind sabotarea maşinii de război, se indignează alcătuind frazele care vorbesc despre teroarea din închisori sau lagăre şi plînge pe şpaltul necroloagelor celor căzuţi în lupta ilegală.

Încolo, totul este zid, şi lumină electrică. Doar uneori, seara, cîteva minute de conversaţie cu cei doi soţi care vin de la lucru frînţi de oboseală.

E conştient că el singur şi-a ales misiunea asta. El s-a oferit, el a acceptat-o atunci cînd i se spunea : Bagă de seamă Mihai, pot să treacă luni, sau chiar ani ; avem puţine tipografii şi nu le putem deconspira. Acolo e ilegalitatea cea mai neagră !

Raţional, Andreescu îşi spune că nu trăieşte altcum decît cel mult ca tovarăşii săi din închisori. Raţional. Dar, uneori, cînd îşi dă seama că, tot numai raţional, el mai

știe că se află undeva, într-o casă cu curte din parcul Filipescu, că altfel și-a pierdut și simțul de orientare și nici n-ar ști, dacă ar ieși, încotro s-o apuce, îi vine să dărîme zidul, tot așa cum altădată voise să dărîme tot ce-l apăsa : mizeria, dictatura, teroarea.

Da, da... Cînd culege articole despre teroare și apăsare, pentru el, totul se concretizează în acest zid. Și, nu numai ca metaforă, ci ca sentiment, clar, răsturnarea, doborîrea lui Antonescu înseamnă pentru el, concret, dărîmarea acestui zid.

Încolo, muncă. Muncește cu pasiune și e foarte fericit cînd are de lucru. Folosește litera cu chibzuială, și, așa cum a învățat în ucenicie la tipografia „Adevărul și Dimineața", își permite și anumite jocuri de estetică tipografică, în limitele plumbului puțin. Culege, paginează, așează titlurile și, într-o anumită zi, începe trasul, tipăritul ziarului.

Atunci, pentru a se păzi tipografia, pentru a se putea salva și împrăștia într-o clipă materialul tipografic, pentru a se supraveghea strada și a se îndepărta rapid toate foile tipărite în așa fel încît, la găsirea lor, să nu prezinte nici un indiciu despre locul tipografiei, el știe că în jurul casei, pe stradă, între un colț și alul, apar tot felul de măturători, hornari, negustori ambulanți, cerșetori, îndrăgostiți, care mișună pînă cînd ediția este gata și dispar cu ea fără să-ți dai seama.

Cînd începe trasul ziarului, îi simte. Mașina plană lovește ritmic, foșnind foile și, în zguduiala ei, în mișcările automate pe care le face, el și-i închipuie pe cei de dincolo de zid și de lumina beculuí. Îi simte, simte mulți oameni în jurul lui și nicicînd nu e mai mulțumit, mai vesel, mai sentimental ca în ziua aceea.

Cu toate că nu le-a văzut niciodată chipurile, i-ar recunoaște clar și, dacă ar ieși în stradă, s-ar duce direct la ei și i-ar îmbrățișa, strîngîndu-i cald, cald, la piept.

Lucrează la trasul ziarului ilegal, de parcă ar dansa. Și nu e numai mulțumirea că-și vede concretizată munca unei săptămîni sau a unei perioade. Tot ce a tipărit poate peste o clipă să ardă. Tocmai din pricina aceasta el știe că, asemenea lui, în încă două sau trei locuri se tipărește același număr de ziar, pentru ca una dintre ediții tot să ajungă la cititori.

Și, pentru ei, ca pentru toți ceilalți, aici, în ascunzișul ăsta al lui, are pregătită o surpriză.

Stă într-un colț, și, în clipele lui libere o pipăie, o mîngîie și aproape o savurează ca pe cel mai de preț lucru : e o casetă cu litere mari, smale, aldine-verzale.

Din acelea care imprimă gros și izbitor și care, din cîteva rînduri umplu toată pagina de gazetă. Le are mai demult, dar nu le-a întrebuințat niciodată. Le păstrează, ștergîndu-le în fiecare zi ca pe-un tacîm de nuntă.

Pentru că are și el romantismul lui : aceste litere nu vrea să le întrebuințeze decît în numărul de ziar în care va anunța victoria. În acel număr de ziar, pe care îl va tipări în prima clipă după ora H. Acel număr de ziar care va avea drept dată ziua întîi a unei noi epoci.

Nu o dată, cu mîini tremurînde, le-a luat una cîte una și le-a așezat în vingalacul de alamă culegînd tipografiește, de la dreapta spre stînga, o frază cu literă înaltă : ELIBERAREA S-A ÎNFĂPTUIT. DICTATURA A CĂZUT. CALEA ROMÂNIEI E LIBERĂ !

Le culegea și apoi le împărțea din nou, așezîndu-le în casetele lor...

Dar, de ieri seară, cînd s-a jucat tot așa, le-a lăsat în vingalac. Stau acolo, cu fața-n sus, parcă proiectîndu-și spre înalt cuvintele ce le alcătuiesc. Și nu le mai împarte în casete. Nu i-a spus nimeni, nu a avut cine să-i spună. Dar, cu simțul acesta speologic, căpătat aici, simte și el, prin zid simte, că ziua Z e aproape.

Și, cu degete obișnuite, mîngîie plumbul, literă cu literă, savurînd parcă tăietura elegantă a șmalelor :

DICTATURA A CĂZUT.
CALEA ROMÂNIEI E LIBERĂ !

XXII

Dictatura explodează de furie. O furie reținută, rea, ce biciuie. Biciuie obrajii unui general care stă în poziție de drepți. A unui general veritabil, în ochii căruia rotesc acum numai culorile uniformelor nemțești. Pentru că de ai lui nu i-ar fi atît de rușine. Dar el, generalul Avramescu, comandantul Armatei a IV-a române, e terfelit față de nemți. E terfelit cu glas tăios. Cu vorbe rele. Cu atît mai rele cu cît

cuprind o politeţe rece, dură, dispreţuitoare. Tocmai printr-un stil urban. E terfelit în mod îngrozitor şi nici nu ştie că, acesta, este, de fapt, încă un act de supunere al lui Antonescu faţă de nemţi.

Glasul mareşalului plesneşte. Buzele lui subţiri modelează cuvintele ca şi cum le-ar condamna. Şi ochii lui şterşi au o lumină tulbure, care nu iartă nimic. Duce din cînd în cînd mîna la buzunar — gestul lui reflex cînd se înfurie, şi agită cravaşa bruse, retezat. E scund, osos, are pasul drept, dar grijile-i apasă ceafa, omoplaţii, aducîndu-l de spate. E îmbrăcat în uniformă de campanie, cu capelă şi haine ostăşeşti aşa cum vrea el să impună o rigiditate simplă. Rigiditatea aceea cu care a proclamat că în toată ţara este interzis a se dansa, interzis a se bate boii, iar pentru înjurăturile rostite în public se condamnă de la una la şase luni închisoare. Vrea să impună o rigiditate soldăţească, dar megalomania, credinţa de conducător născut pentru naţiune, nu-l lasă. Asemenea regilor, el a pus iniţialele I. A., deci ale propriului nume, pe uniformele regimentului său de gardă. Şi, pe faţa slabă, cutată, cu sprîncene roşcate, nu tresare nici o fibră, ca şi cum faciesul i-ar fi inert asemenea frunţii şi creştetului acoperit cu păr moale, cărunt-roşcat. Este de-o austeritate rea. Îngheţi în faţa lui. Discută distant, cu un extraordinar sentiment al puterii, şi, cînd strigă, nu ridică tonul, ci apasă cuvintele ca şi cum te-ar împuşca : Cum vă permiteţi, domnule general ? ! Cine vă permite să-mi daţi mie sfaturi sau sugestii ? Executaţi ordinul ! Părerea dumneavoastră nu mă interesează ! E o prostie ceea ce spuneţi. Faceţi-vă misiunea şi executaţi ordinele pe care le gîndesc eu. Sîntem într-o situaţie gravă, după două zile de front, îmi dau seama că ofensiva sovieticilor e foarte puternică, iar armata comandată de dumneavoastră se poartă laş. Trebuie mustrată aspru ! Să-i comunicaţi că eu, mareşalul ei, o disprețuiesc pentru modul cum a luptat în aceste zile. Aliaţii germani, pe bună dreptate, ne fac imputări. Şi nu ne vom mulţumi cu imputări. Vă vom trage la răspundere cu pistolul în mînă pe dumneavoastră, generalii care comandaţi o asemenea debandadă. Ostaşul român e viteaz, şi el crede în mareşalul său. Vă fac vinovaţi pe voi, pe comandanţi, pentru ceea ce s-a întîmplat ! Ruşine ! Şi, după asta mai veniţi cu sugestii de repliere !... Vă ordon să îngheţaţi pe poziţii. Linia Nămoloasa-Galaţi e gîndită de mine, inventată de mine — exa-

gerează el. Cu ea am salvat ţara în 1917. Da, eu sînt salvatorul României de atunci, cu toate că alţii s-au împăunat cu meritele. Aşa că linia fortificată este a mea, gîndită de mine, eu ştiu cum s-o întrebuinţez şi cînd ! O vom pregăti aşa cum trebuie şi ne vom retrage într-o zi sau două cînd totul va fi sigur. Nu acuma, cînd vreţi dumneavoastră. Acum, sau îngheţaţi pe poziţii, aşa cum vă ordon, sau vă demit, pentru că incapacitatea v-aţi mai dovedit-o. Vă ordon să fiţi fermi şi să lăsaţi prostiile cu „moralul ostaşului". Transilvania vreau şi eu s-o eliberez, dar mai întîi avem sfînta datorie aici ! Nu-mi daţi mie sfatul ci executaţi-mi ordinele ! Bună ziua.

Urcă în avion, încercînd să aibă pasul marţial. Situaţia e gravă. Dar el se simte, totuşi, bine cînd nimeni nu crîcneşte şi toţi au înţepenit în jurul lui. Chiar şi nemţii stau cu fundurile înapoi, într-o poziţie rigidă, mult mai mult decît respectuoasă. Nu-şi dă nimeni seama că mareşalul a făcut un mare act de voinţă spre a se obliga să pară, prin severitate, atît de sigur de sine. Trebuie să pară sigur, ca să inspire ordine armatei acesteia care nu mai vrea să lupte. Trebuie să pară ferm şi categoric în conducerea acestei ţări căreia i-a ajuns cuţitul la os şi e gata, gata...

O ură cumplită explodează în sinea lui, pentru că nu vrea să recunoască, nu vrea să mai ştie de cuvîntul acela care-i spune ce-ar fi gata să facă ţara.

Şi neputincios, îmbătrînit înainte de vreme, se aşază în scaunul incomod al avionului permiţîndu-şi pe timpul zborului, ca un actor, o pauză de relaxare. Dar, relaxarea înseamnă la el a se abandona iarăşi gîndurilor sumbre şi marilor temeri. Pentru că, dedesubtul lui, defilează peisajul unei ţări pe care o simte din ce în ce mai ostilă.

XXIII

Ostil ca toată ţara este şi Bucureştiul în ceasul acesta al înserării. În cercuri concentrice, ostilitatea parcă se sedimentează. Întîi vin suburbiile, cu viaţa lor tristă şi plină de lipsuri, cu bărbaţii plecaţi pe front, sau întorşi sub formă de anunţuri mortuare. Apoi vin cazărmile ; cazărmile în care recruţii, sau rezerviştii bătrîni, stau şi aşteaptă să fie trimişi pe front, şi n-au decît un sentiment de nimicnicie, de frică de moarte sau, mai grav, de revoltă

față de faptul că sînt trimiși la moarte fără nici un rost, fără nici un scop, fără nici un alt țel decît, de a fi împinși de trupele lui Hitler cît mai în fața canonadelor. De a fi carne de tun pentru Hitler. Alături cazărmilor sînt închisorile, sau, mai bine zis, gem închisorile. Pentru că în ele se adună tot ce a crîcnit împotriva privațiunilor de libertăți la care a fost supus poporul. În lagăre sînt internați 5463 de luptători antifasciști ; iar, în acești patru ani, 10566 de cetățeni au fost arestați, cercetați, judecați, învinuiți fiind de activitate politică. Împotriva lor s-au pronunțat 313 sentințe de condamnare la moarte, 277 la muncă silnică pe viață, iar alții 5185 de cetățeni au fost condamnați la muncă silnică și temniță grea întrunind un număr de 23.173 de ani de închisoare. Iar privațiunile sînt nenumărate. Ele subliniază caracterul fascist al regimului, apasă străzile și cartierele cu tot ce poate avea mai polițist dictatura, cu teama de lagăr, de curte marțială, de muncă forțată. Deoarece, cercul următor cuprinde zona fabricilor și a cartierelor muncitorești. A fabricilor păzite de armată, dublate de comandanți militari gata să ordone foc la cel mai mic act de revoltă, a fabricilor cu carcere în care, la primul semn de nesupunere, sînt ținuți, între schimburi, muncitorii. Dar, cu toată teroarea în cuprinsul acestui cerc, actele de sabotaj se țin lanț, produsele întîrzie la livrări cu lunile, piese defecte fac inutilizabile agregate întregi. E cercul care le va zgudui și anima pe toate celelalte, atunci cînd, răbdarea ajunsă la limită, populația se va ridica împotriva dictaturii, împotriva alianței cu Hitler, împotriva foametei. E lumea de unde, întotdeauna, la marile manifestații apare celălalt chip al Bucureștiului. Ceasul de seară, doar face să se spulbere interminabilele cozi din fața magazinelor, oamenii îndreptîndu-se, cu sau fără ceva în traistă, spre case. Dar revolta mocnește peste tot, chiar și în centrul care se străduiește să păstreze aparențele unui oraș, de lume bună.

Apăsarea obscurantistă e atît de evidentă tocmai pentru că se așează total nefiresc asupra acestui oraș de spirit. De spirit și de ființă democratică, așa cum s-a manifestat vreme de decenii și decenii. Și, asta, nu se poate să nu se simtă. Pentru că, Bucureștiul, a fost întotdeauna orașul sălilor de întruniri libere. Orașul de explozie al celor mai generoase idei pe care le aducea în evoluția ei epoca, orașul dezbaterilor libere, duse cu meridională

pasiune. Presa vremii ne arată cum muncitorii care ridicaseră acest elegant oraș al epocii, se organizau în el, făcîndu-și tot mai simțită prezența, mișcarea, aspirațiile. Rostindu-și răspicat cuvîntul și subliniindu-și prezența în viața politică a țării. La 1 ianuarie 1902 — „România muncitoare“ scria : „Socialismul modern este un sistem politic, economic și social construit în realitatea politică economică și socială a societății în care trăim. Ținta sa este o stare de lucruri către care evoluțiunea naturală mînă omenirea iar cerințele luptătorilor săi sînt deduse din necesitățile și lipsele ce le observă în societatea în mijlocul căreia trăiesc... cine simte inima pătrunsă de avînturi nobile și umanitare, cine vede viața altfel decît prin prisma egoismului brutal, cine simte o pornire neînvinsă de a fi părtaș în lupta mare a ideilor noi împotriva prejudecăților și nedreptăților învechite, poate să fie alături de noi. Socialismul, conștient de rostul lui în România, pășește din nou în arenă“.

Pe calea Victoriei, într-o impunătoare sală la „Hotel de France“ ființa cunoscutul cerc „România muncitoare“, care edita organul social-democrat cu același nume.

Alături, pe strada Doamnei, la numărul 7, se făceau întruniri la redacția altui ziar socialist — „Lumea nouă“ — iar, pe aceeași veche stradă bucureșteană ce lega calea Victoriei de vechile așezăminte ale Colței se afla la numărul 20 „Cercul de studii sociale“, care pregătea contingente întregi din rîndurile muncitorimii noastre. De activitatea lui se leagă numele lui Cocea, Gherea, Th. Iordănescu...

În acest miez de oraș, impunător în urbanistica trecerii de la un secol la altul, pe vechea stradă a Academiei la numărul 18 era sala și redacția ziarului „Dezrobirea“, iar la numărul 24 era clubul muncitorilor de unde a pornit prima demonstrație la 1 Mai 1890 : „În capul procesiunii ia loc muzica, membrii comitetului executiv avînd la piept funde roșii. Înaintea membrilor filfîie marele drapel al clubului și apoi masa lucrătorilor așezați cîte 5 în rînd“, după cum descria presa vremii.

Locuri de întruniri muncitorești erau sala Eforie, din fața Casei Centrale a Armatei și, în piața Amzei, sala „Sotir“ care a servit îndelungată vreme drept sediu și loc de adunare al muncitorimii și intelectualilor socia-

liști, ai ziarului Munca, al cercului de studii „Drepturile omului". Calea Rahovei avea de asemenea un sediu al acestui cerc : sala „Franzelari", unde sub același titlu, „Drepturile omului", a fost editată o revistă și un cotidian. Mai sus, pe aceeași cale, a funcționat unul dintre cercurile „României muncitoare" și Comisia generală a sindicatelor.

Pe strada Olimpului se redacta organul lucrătorilor tipografi, iar alături, la numărul 36 din str. Principatelor Unite, ziarul „Poporul muncitor" reprezenta Liga pentru ocrotirea muncitorilor.

Pe strada Smîrdan, hotelul „Concordia", cunoscut încă de pe vremea aducerii lui Cuza în București, a devenit, în decursul vremurilor, loc de întrunire a cercurilor socialiste și sediul Socictății de cultură și solidaritate între studenți.

Pe Calea Victoriei, în jurul sălilor de întruniri, au ființat renumite sedii, de la cel de ajutor reciproc al muncitorilor, redacția „Drepturile omului", revista „Literatură și știință", Comisia generală a sindicatelor. Alături vechiului teatru de la Cișmeaua Roșie și de Biserica Albă care-l evocă pe Mihai Viteazul era sala de întruniri a organizației de tineret „Cercul ucenicilor", iar, lîngă biserica Krețulescu, acea sală unde se înființase Partidul Comunist Român.

Acum, totul este interzis, dictatura crezînd că prin legi marțiale poate distruge o tradiție și o mentalitate. De distrus, nu le putea distruge. Le putea face numai să se ascundă, să se depărteze de acest centru aflîndu-și locul acolo unde muncitorii se aflau laolaltă și constituiau reala putere, în periferiile cu uzine și foburguri.

Centrul rămîne al aparențelor, și acestea foarte străvezii.

Pe bulevard, rulează „Absențe nemotivate" cu Alida Vali și Lilia Silvi și „Bestia" cu Harri Baur. La cafenele se fac jocuri de cuvinte și insinuări în legătură cu aceste titluri. Apoi, se discută o nouă știre despre eliberarea aproape totală a Marsiliei și se comentează, cu amuzament, o informație nemțească despre localitatea unde și-a stabilit sediul noul guvern francez. „S-a declarat în Wilhelmstrasse — scrie știrea — că cei mai mulți membri ai guvernului francez se găsesc într-o localitate din estul Franței. Ambasadorul german, dl. Abetz, se găsește de asemenea acolo, în timp ce corpul diplomatic s-a stabilit într-o altă localitate din estul Franței..."

Lumea rîde cu hohote. Fără nici o reținere : Vai ce concretă știre. Vai ce bine informată este agenția germană de știri ! Ce minciună sfruntată, cusută cu ață albă ! Asta pentru că trupele franceze de eliberare din interior ale generalului Koenig sînt aproape de Paris ! Pentru că, de pe ziua de nouăsprezece, la Paris au loc lupte de stradă. Insurecția pariziană a pornit și se extinde, cuprinzînd toate cartierele.

Intelectualii se amuză de încurcătura nemților care, de fapt, vor doar să anunțe că ambasadorul lor stă tare pe poziții, dibuind sediul guvernului fantomă francez. Alții, însă, înjură ; lumea e sătulă de asemenea știri, care sfidează ideea de opinie publică, mințind-o cu nerușinare : Parcă ce, nu se mai poate afla și adevărul cu toată cenzura lor ? !... Ei cred că, dacă au monopolul știrilor și informațiilor, gata, ne și leagă la ochi !... Ei, lasă-mă coane, nici așa ! Că n-or să ne-nchidă ei gura ! Asta poate să meargă, cine știe, treaba lor, la poporul lor ! dar cu noi nu le merge ; noi sîntem învățați cu democrația ; noi ne comentăm singuri știrile, nu le luăm așa, *tale quale*, cum vor dumnealor să ni le servească !...

Și caruselul începe. De aici este luat în tărbacă leă Antonescu, pentru niște premii de cîte 50.000 lei pe care le oferă la Academia de științe. Comunicatul sună fastuos, conform persoanei sale : „În dorința de a încuraja și stimula... pentru propășirea în acest veac a... animat de înalte... excelența sa domnul profesor universitar Mihai Antonescu oferă premii de cîte... unor lucrări care să dezbată următoarele teme : 1) Cercetări asupra caracteristicilor biologice ale românilor ; 2) Potențialul minier și politica economică a României ; 3) Rolul intuiției în formarea spiritului uman".

Amuzamenul e produs, în primul rînd de teme : La prima se rîde pentru că Hitler nu-i va permite să publice, oricîte argumente biologice va aduce, decît o lucrare în care să demonstreze că sîntem cu cel puțin o treaptă mai jos decît nația germană ; la a doua, pentru că, ce mai e nevoie de demonstrat : potențialul minier ni l-au studiat prea bine nemții ; așadar, premiul acesta, ne-o spune dintotdeauna istoria țării, va trebui dat unui cercetător provenit dintre ocupanți ; iar la a treia, ehe ! dacă ar ști el ce ne spune intuiția noastră și pe ce butoi de pulbere se află spiritul uman !...

Asta despre teme. Dar cancanul propriu-zis, de abia începe : că, de unde are el banii ăştia să-i dea ca premiu ; din leafa de la Universitate ? ! Din cărţile lui, pe care le tipăreşte luxos, pe banii statului, şi nu le cumpără nimeni ? Sau, poate... Da, e mai sigur : de la romanciera cu care trăieşte — nevasta unui nabab, fost ministru la agricultură !... Că, de nu, înseamnă că fură banii de la Preşedinţia Consiliului de Miniştri şi Antonescu o să-l lege la gard ca pe speculanţi... Şi, în definitiv, chiar dacă nu ne-ar interesa de unde are banii, cine-i el ca să dea premii ? ! Se vrea acum şi mecena, mucosul cu batiste de mătase, care, pînă mai ieri, împuşca procese mediocre apărînd legionarii faliţi. Ţine discursuri sforăitoare, se adresează unor oameni mai în vîrstă cu „dragii mei", şi înfiinţează academii peste academii... Sînt bolnavi de cărturărism, domnule, asta este ! Şi el, şi mareşalul. Nu-i auzi cum vorbesc, nu-i vezi cum scriu ! Cu fraze gongorice şi goale, de-o poezie dubioasă aşa cum fac profesorii suplinitori pînă să-şi dea diferenţele. Îi obsedează ideea asta de-a părea culţi şi profunzi, cum fac doar cei care se simt cu musca pe căciulă în materie de intelect. Rostesc fraze sforăitoare fără o logică prea precisă, şi sînt întotdeauna gravi, solemni, cum se-ntîmplă cu toţi cei care nu prea au ce spune.

„...Mareşalul Antonescu a întors drumul coborît al zbuciumatei noastre Istorii, deschizînd cu spada răsărit de soartă nouă din lupta cu răsăritul. Sub prăvala Providenţei şi a Păcatului ne zdrobisem trupul şi onoarea. Sufletul ne era ţăndări şi onoarea mormîntul..." zicea Ică despre mareşal, iar acesta i se adresa regelui cu un grad şi mai înalt în dreptul de a spune enormităţi : „Sire, Regii mari sînt aceia care spală treptele Tronului cu lacrămile suferinţei înţelese şi care se înalţă pe ele ducînd în spate poverile împlinite ale Neamului !" Aşa că, limba ascuţită a cafenelei şi a străzii, limba aceea lungă de care Antoneştii atîta se temeau, nu iartă : Asta e, dom'le, sînt bolnavi de cărturărism ca toţi semidocţii !... Ţin discursuri de plutonieri majori şi înfiinţează academii ; se proclamă apostolii neamului şi ei sînt, săracii, de abia nişte tîrcovnici. Pun majuscule la cuvinte banale şi încep chiar ei înşişi să creadă că au rostit vorbe mari...

Şi, astfel, trecînd de orele 19 şi 11 minute, cînd în calendarul zilei e anunţat apusul soarelui, intrăm în tabie-

tul de seară al Bucureştilor ; discuţia se întinde de la masă la masă şi de la casă la casă. Într-un colţ al unei berării în aer liber, care se mai bucură de jumătatea de oră cît mai rămîne pînă la începerea camuflajului obligatoriu, un grup de oameni de artă pun bazele unui nou teatru de revistă la „Alhambra". Sînt Tudor Muşatescu, Soare Z. Soare, Puiu Maximilian, N. Vlădoianu, Al. Kiriţescu. Discută aprins : mai au nevoie de trei autori să formeze o echipă de opt care să scrie numai programe de senzaţie. Actorii, îi vor alege pe cei mai buni. Sînt deocamdată şase : V. Maximilian, Mia Apostolescu, Nutzi Pantazi, Florica Demion, Elisabeta Henţia, Aurel Munteanu. Se închină pentru succes.

Se închină şi la altă masă. Bucureştenizaţi, uitînd de „ordnung", cîţiva nemţi cu centurile descheiate beau cu nişte indivizi cărora le-au vîndut o cantitate însemnată de sulfamide şi nişte lăzi cu pile electrice. Încearcă iodlere şi fredonează melodii ţigăneşti, repertoriu întregit în decursul chefurilor de pe aici. Văzîndu-i voioşi, Lucian Grigorescu, pictor post impresionist de înaltă clasă europeană, intelectual fin şi om de lume cu farmec deosebit, trecînd pe lîngă masa lor înspre sau de la toaletă, îi ia peste picior : ...Cîntaţi, ă ?... Ne beţi petrolul şi cîntaţi, ă ?... Jawohl ; petrol !... răspund nemţii bine dispuşi, mai ales auzind cuvîntul care le aminteşte de principala lor misiune în România... Vă place, ă ?... Ei bine, o să dăm foc la sonde numai să plecaţi o dată dracului de aici ! le spune el zîmbindu-le drăgăstos. Iar ei se iau după zîmbetul lui şi ciocnesc : Jawohl, Jawohl ; Prozit ! Prozit, frăţioare !... Ciocneşte el făcînd cu ochiul spre alte mese. Prozit, că e bun traiul, pe la noi, nu-i aşa !... Jawohl, Jawohl, răspund nemţii într-un cor bachic... Ei bine, dacă „Jawohl" atunci ascultaţi aici ! Ştiţi că de două mii de ani se vorbeşte de-un rege al nostru, Burebista, că era abstinent, că, sfătuit de popa Deceneu, a tăiat viţa de vie pentru ca poporul lui să ducă o viaţă sobră ; ohne spriţ, pricepeţi voi ? !... Nein, nein, protestează nemţii, nur mit spritz !... Ehe, frăţioare, sigur că da, e bine aşa, da să-l bem noi, nu voi... Că uite, de două mii de ani zicem că Burebista a fost abstinent. Ştiţi de ce mă, nemţişorilor ?... Pentru că nimeni n-a ştiut ce i-a spus popa Deceneu ; de asta !... Da io ştiu, Deceneu i-a spus aşa : „Măria-ta, ai ţară bogată şi rîvnesc toţi. Toţi vecinii din toate părţile vin spre vinul ăsta bun al nostru.

Vrei să scapi de năvălitori, taie via, altă soluție n-ai. Și vezi, uite-așa Burebista stă de două mii de ani în istorie pe post de abstinent, cînd el săracu a sacrificat via numai ca să nu-i mai vină alții pe cap !...

XXIV

Lumea rîde. Așta-i Bucureștiul. Se amuză la cea mai mică glumă și comentează fiecare capăt de știre. E Bucureștiul care a mai suferit și în războiul trecut o ocupație nemțească și care pe urmă i-a arestat cu huiduieli pe politicienii colaboraționiști, ducîndu-i la Văcărești. Făcea afaceri pe acea vreme un cunoscut falsificator de tablouri, Bogdan-Pitești și, arestat într-o zi, directorul închisorii apreciindu-i preocupările artistice care-l distingeau de ceilalți delicvenți, l-a introdus în dormitorul elitei, al politicienilor. La care negustorul de artă dubioasă a protestat : Pardon, eu sînt escroc, nu colaboraționist cu nemții !...

Dar și folclorul acestui război este destul de bogat. Iată-l, singular la masa lui rezervată, pe acel deosebit artist cu privire aspră, pătrunzătoare, cu personalitate distinctă în linia desenului, de un nonconformism total, care-l face să-și rupă și să-și cîrpească hainele noi, în prima zi în care le cumpără — Palladi, nume înscris vertical ca și liniile lui plonjate, executate parcă din mai multe priviri. Într-o seară, a intrat în local comandantul garnizoanei nemțești și nu mai era nici un loc. Sturmbanhführerul i-a cerut permisiunea să se așeze la masa lui. La care pictorul a răspuns prompt : „Non monsieur, j'ai besoin d'éspace vital !..."

E Bucureștiul care-l comentează la fel, pe Hitler în anecdote licențioase, pe Antonescu în glume răutăcioase și pe Victor Eftimiu cu umor cumsecade pentru bustul pe care și l-a așezat singur în Cișmigiu. Într-o noapte cruntă de camuflaj și stare de asediu, patrulele au prins un element diversionist tăind cu bomfaierul sînul unei cariatide care străjuia statuia lui Tache Ionescu. Dus de urgență la un tribunal, instanța pregătită pentru a judeca un mare act de crimă împotriva statului s-a trezit cu un personaj flasc și oniric ce se manifesta doar printr-o gesticulație nedecisă.

Ce voiai să faci, Stelaru Dimitrie, distrugînd sînul cariatidei ? întreba președintele completului, convins că va obține un răspuns de cel puțin zece ani muncă silnică. Dar poetul răspunse sincer : Păi, să string bronz ; vreau să-mi fac și eu o statuie ca domnul Eftimiu !...

E un București imposibil. Pus pe haz de necaz, nu are nimic sfînt în materie de glume, de anecdote și, tocmai din pricina aceasta, un om de formațiunea cazonă-prusacă a lui von Killinger nu-l poate înțelege. Sfidîndu-i pe carieriștii din Wehrmacht care se alarmează, el îi raportează lui Hitler că „Aici totul este în ordine. Nici o frunză nu se mișcă pe cerul României fără știrea mea, iar Antonescu deține puternic frînele țării și ale armatei. Toate informațiile care afirmă că nu ar fi așa se bazează doar pe o supraapreciere a intrigilor și pălăvrăgelilor uzuale în România".

În suficiența lui, ambasadorul lui Hitler nu ține seama nici măcar de faptul că, doar cu cîteva luni înainte, în aprilie, dintre acești intelectuali un grup important de oameni de știință și de cultură, membri ai Academiei Române și profesori la Universitățile importante ale țării, îi adresează lui Ion Antonescu următorul memoriu :

„Domnule Mareșal,

În clipa în care un cumplit dezastru amenință ființa neamului nostru, noi, membri ai Academiei Române și profesori ai Universităților din București, Iași și Cluj, martori ai exodului populației și ai devastării satelor și orașelor românești, transformate în cîmpuri de bătălie, după îndelungată chibzuință, am hotărît să vă adresăm apelul de față.

În actualele împrejurări, tăcerea noastră ar însemna o crimă. Avem datoria să rostim răspicat gîndul nostru cinstit în fața conducătorului statului. Războiul(ui) nostru cu Rusia, Marea Britanie și Statele Unite, trebuie să-i punem de îndată sfîrșit.

Activitatea și trecutul nostru sînt martore că acest demers nu pornește din lașitate sau interese personale.

Iată, Domnule Mareșal, temeiurile apelului nostru.

După patru ani de luptă, armata germană se află într-o defensivă fără speranță. A pierdut cele mai bune trupe și alianța Italiei, a fost nevoită să ocupe militărește

Ungaria, a pierdut spațiul cucerit în Răsărit, mare parte a uzinelor de armament din Europa, războiul submarin și supremația aerului. Împotriva Germaniei și aliaților ei luptă trei sferturi din populația globului și patru cincimi din industria lumii. Raportul de forțe este atît de categoric în favoarea puterilor aliate încît nimic nu mai poate schimba deznodămîntul.

Guvernul german speră că, printr-o defensivă prelungită, va sparge alianța anglo-rusă-americană. Pentru această defensivă îi lipsesc însă resursele materiale și morale. Un război de cîțiva ani dus în acest scop nu poate fi conceput în situația actuală a celui de-al treilea Reich...

...În aceste momente hotărîtoare pentru existența poporului român, guvernul sovietic, de comun acord cu guvernele Marii Britanii și Statele Unite, afirmă în fața lumii că nu înțelege să distrugă statul român și nici să modifice regimul social actual al țării. Pe de altă parte, prin marele nostru prieten D. Eduard Beneș, am aflat că guvernul rus este hotărît să contribuie la realizarea unității noastre naționale, sprijinind reluarea Ardealului dezlipit de țară prin Dictatul de la Viena.

Examinînd împrejurările politice care au determinat luarea acestor angajamente, am ajuns la concluzia că ele nu pot fi considerate expresie a unei politici duplicitare. Într-adevăr, interesele Rusiei cer ca alianța cu Anglia și Statele Unite să nu fie compromisă prin anexiuni teritoriale sau schimbări forțate de regimuri sociale și politice. Prin urmare, nu avem nici un motiv să nu ne încredem în cuvîntul guvernelor aliate. Continuarea războiului în aceste condițiuni rămîne lipsită de obiectiv politic.

Domnule Mareșal,

Bombardarea Capitalei, distrugerea altor orașe, avertismentele de la Londra, Washington și Moscova, transformarea Moldovei în teatru de război sînt semne prevestitoare ale dezastrului.

Poporul român, sleit de un război prea lung față de puterile lui, nu se mai poate bate. Coborîți în stradă și întrebați trecătorii, mergeți în sate și orașe, ascultați glasul poporului. Pretutindeni veți vedea deznădejdea în ochi și același răspuns : NU !

Pentru ce să mai luptăm ? Interese vitale ale statului și poporului nostru cer imediata încetare a războiului,

oricare ar fi greutățile acestui pas. Sacrificiile pe care România ar trebui să le facă vor fi incomparabil mai mici și mai puțin dureroase decît continuarea războiului".

Semnați. Profesorii : D. Danielopolu (București) ; Dan Theodorescu (București) ; N. G. Lupu (București) ; Gr. T. Popa (București) ; C. I. Parhon (București) ; F. Pr. Reiner (București) P. P. Stănescu (București) ; C. Bordeianu (București) ; Al. Rosetti (București) ; M. Ralea (București) ; Eugen Heroveanu (București) ; I. Amza Jianu (București) ; S. Stoilov (București) ; Al. Ghica (București) ; Gheorghe Vrănceanu (București) ; Gh. Demetrescu (București) ; Gh. Banu (București) ; Istrate Micescu (București) ; C. Popovici (București) ; Asistent Ed. Mezincescu (București) ; Profesorii : Bazil Munteanu (București) ; ing. N. Profiri (București) ; N. Cernescu (Iași) ; C. Mihu (Iași) ; Al. Claudian (Iași) ; Dan Bădărău (Iași) ; A. Oțetea (Iași) ; C. Balmuș (Iași) ; Gh. Zane (Iași) ; C. Botez (Iași) ; Șerban Țițeica (Iași) ; C. Daicoviciu (Cluj) ; Emil Petrovici (Cluj) ; C. Pîrvulescu (Cluj) ; Al. Pantazi (București) ; Conferențiarii : dr. M. Enăchescu (București) ; dr. D. Bagdasar (București) ; D. D. Gerota (București) ; Ștefan Vencov (București) ; Radu Roșca (București) ; dr. I. Jovin (București) ; I. Zamfirescu (București) ; dr. Marcel Capri (Iași) ; Aurel Potop (Iași) ; Emil Stihi (Iași) ; prof. Mircea Birsan (Iași) ; Asistenții : M. Neculce (București) ; M. Parhon (București) ; Gh. Agavriloaiei (București) ; Profesorii : C. Motaș (București) ; V. Răscanu (Iași) ; dr. C. Angelescu (București) ; V. Pavelcu (Iași) ; Al. Myller (Iași) ; Ilie Popa (Iași) ; Caraman (Iași) ; Asistent : dr. N. Popa (București).

XXV

Conducerea operativă formată din comuniști care se află în libertate, continuă în casa din strada Toamnei analiza minuțioasă a modului cum s-au dus la îndeplinire toate prevederile planului de salvare a țării.

Dar, pentru a înfățișa modul în care s-a ajuns la o reorganizare temeinică a Partidului Comunist atît de lovit în acești ani și a se putea înțelege efortul uriaș prin care acest partid a aflat în el resursele pentru organizarea unui larg front național capabil să schimbe destinele țării, este necesară o privire în urmă. Ea explică pasul pe loc bătut după marele succes al ideii de unitate muncitorească și

națională din anul 1939, succes comentat la vremea sa cu speranță de presa din multe țări ale Europei.

Partidul Comunist Român era un partid de acțiune, de luptători neînfricați, selecționați, bine formați așa cum cereau nevoile ilegalității, învățați să se pună în fruntea maselor și să le canalizeze lupta prin toate formele posibile, atît legale cît și conspirative. Capacitatea acestui partid de antrenare la luptă a altor forțe politice, se resimțea însă de pe urma orientărilor greșite primite în toamna anului 1939 și în 1940 din partea organelor de conducere ale Cominternului. Cominternul a criticat, în Directivele din mai 1940, chemarea la luptă împotriva expansiunii germane și lozinca patriotică a apărării integrității teritoriale a României lansată de comuniștii români, calificîndu-le „O continuare a politicii de apropiere de Anglia și Franța și a războiului împotriva Germaniei și a U.R.S.S.". În acest fel, el cerea comuniștilor români să creadă că inamicul principal este imperialismul anglo-american, în vreme ce Germania nazistă poate fi privită cu ochi mai blînzi, lucru incredibil pentru oamenii țării acesteia care simțeau exact de unde vine pericolul.

Provocînd confuzie și derută, aceste directive venite din afară, fără nici o legătură cu experiența activității comuniștilor din România, au constituit o adevărată frînă în munca de mase, generînd pericolul îndepărtării partidului de largi categorii sociale și provocînd vii frămîntări în rîndurile membrilor acestui partid. Deși criticați, ei au perseverat demascînd în continuare nazismul în nocivitatea căruia credeau și arătînd că nu numai România, ci și alte popoare se află sub crunta amenințare a coloanei a cincea hitleriste.

În octombrie 1940, trupele germane intrau în țara noastră dovedind că lucrurile stăteau așa cum le văzuseră comuniștii români. Prompt, la 3 noiembrie 1940 a avut loc în București o demonstrație sub lozinca „Afară cu armata germană de ocupație !" dar secretarul general al C.C. din vremea aceea, Ștefan Foriș, în urma indicațiilor primite din partea Cominternului, a trebuit să condamne organizarea demonstrației.

Partidul era slăbit. Sub siguranța pe care le-o dădeau baionetele nemțești legionarii își începuseră teroarea, iar îndrumările greșite ale Cominternului, etichetările jignitoare la adresa altor partide cu care s-ar fi putut colabora, venind din partea unui for ce nu cunoștea realitatea românească, aveau darul să deconcerteze și mai mult.

Organizații puternice ale cadrelor de conducere comuniste se refăceau mai ales în închisori. Școala Doftanei, care pregătise atîția activiști în ultimul deceniu, fusese deprinsă de mulți. La închisoarea din Caransebeș, unde au fost mutați deținuții după cutremurul din noiembrie 1940, s-a refăcut o importantă organizație avîndu-l în frunte pe Gheorghe Gheorghiu-Dej, reprezentant al ceferiștilor în marile înfruntări de clasă din 1933. Muncitor electrician, născut în Bîrlad, a luat parte din tinerețe la mișcarea revoluționară. La conferința pe țară din martie 1932 a muncitorilor de la căile ferate a fost ales secretar al Comitetului central de acțiune. Condamnat la 12 ani muncă silnică, a fost deținut în cele mai grele închisori : Văcărești, Craiova, Aiud, Ocnele Mari, ajungînd la Doftana și la Caransebeș în fruntea organizației comuniste. La puțin timp după procesul de la Craiova, în închisoare fiind, a fost cooptat membru al C.C. al P.C.R.

În timpul acelui proces devenit celebru datorită faptului că prin fața Tribunalului Militar din Dolj trecuseră o bună parte dintre cadrele de bază ale mișcării muncitorești, un grup de tineri bucureșteni a fost arestat în apropierea clădirii unde se strînsese completul de judecată, clădire străjnic păzită împotriva demonstrațiilor. Printre ei se afla Nicolae Ceaușescu, fiu de țărani din Scorniceștii-Olt, care a ajuns la unsprezece ani ucenic în Capitală, iar la doisprezece ani a intrat în lupta tineretului sindical revoluționar. Ca tînăr muncitor, a participat din 1932 la activitatea muncitorească revoluționară, a devenit în 1933 membru al Uniunii Tineretului Comunist și, în calitate de reprezentant al tineretului din București, a fost ales, la numai cincisprezece ani, membru al Comitetului național antifascist. Din 1934 a devenit activist al Uniunii Tineretului Comunist, în care calitate se afla și la Craiova. Arestat și dus în fața parchetului tribunalului de Dolj, el a declarat că este delegatul muncitorilor din Capitală, trimis să depună la proces în favoarea acuzaților, lucru probat și de cele cincisprezece liste de subscripție, șapte scrisori de protest ale muncitorilor și șomerilor din București și un memoriu al Comitetului regional antifascist din Cluj, care s-au găsit asupra lui.

După această anchetă a fost trimis la București însoțit de un document care semnala necesitatea urmăririi lui. Organele de represiune ale Capitalei l-au luat în evidență și, astfel, tînărul de șaisprezece ani și-a început existența conspirativă în care își ducea activitatea ilegală. Arestat din nou, a compărut și el în fața unui tribunal militar, de data asta la București, în august și septembrie 1934, cînd, notîndu-i-se în cazier „periculos agitator comunist", i s-a ordonat domiciliu obligatoriu în comuna natală, unde a fost trimis pe jos, din post în post pentru a fi dat în răspunderea familiei, ca minor. Familia, i-a înțeles dorința de a-și continua activitatea revoluționară și l-a ajutat să fugă, intrînd iarăși în ilegalitate. În această perioadă de activitate ilegală a fost ales secretar al Uniunii Tineretului Comunist din județul Prahova și, împlinind optsprezece ani, în 1936, a fost primit în rîndurile Partidului Comunist din România. În același an, un al treilea tribunal militar, cel din Brașov, l-a condamnat la doi ani închisoare pentru propagandă comunistă și la încă șase luni pentru delictul de ultragiere a tribunalului, ceea ce vorbește de la sine despre răsunetul atitudinii pe care a avut-o la acest proces aflat în atenția opiniei publice din țară ca și a mișcărilor antifasciste din Europa. În timpul executării pedepsei, Doftana a fost aceea care i-a perfecționat toate calitățile revoluționare. Eliberat din închisoarea-școală, a devenit organizatorul unor mari acțiuni de mase, punînd pe picioare multe organizații de tineret. În acest timp, Conferința P.C.R. din februarie 1939 constituie Comisia centrală de reorganizare a U.T.C. Un rol important în acest proces de reorganizare a tineretului comunist îl are Comisia locală din București, în fruntea căreia conducerea partidului îl desemnează pe militantul comunist Nicolae Ceaușescu, care face parte și din Comisia centrală pe întreaga țară. Comisia de reorganizare din București cuprinde și pe responsabilii celor patru comisii ale sectoarelor Capitalei, între care se află și Elena Petrescu (Ceaușescu). După o muncă susținută, de aproape zece luni, a acestor comisii, se face posibilă întrunirea Conferinței naționale a tineretului comunist din România. La această Conferință care marchează refacerea organizației comuniste a tineretului, Nicolae Ceaușescu susține referatul asupra problemelor organizatorice și este ales în conducerea Uniunii Tineretului Comunist. Răspun-

zînd însemnatei sarcini și ducînd o activitate susținută în rîndurile tineretului, a fost condamnat din nou la trei ani închisoare de către Tribunalul militar din București. Condamnarea fiind pronunțată în lipsă, și-a dus activitatea de reorganizare a regionalelor de tineret pînă în iulie 1940 cînd a fost arestat și internat la închisoarea din fortul Jilava. În această închisoare, Nicolae Ceaușescu împreună cu tovarășii săi au reușit să formeze o puternică organizație comunistă, devenind conducătorul ei și stabilind relații sigure cu activul din afară.

Conducătorul organizației din cea de a treia închisoare, de la Tîrgu Ocna, era Alexandru Moghioroș. Fiu de țărani din părțile Mureșului, lucrînd în minele din Valea Jiului ca lăcătuș mecanic a intrat din tinerețe în mișcarea muncitorească, fiind ales în 1932 membru al Comitetului Central al Uniunii Tineretului Comunist. În 1935 a fost judecat și condamnat la zece ani detențiune și, trecînd prin școala Doftanei, a ajuns la Tîrgu Ocna, unde în ultima vreme erau trimiși patrioți și luptători antifasciști din Transilvania.

Așadar, la începutul războiului, trei organizații puternice regrupaseră în închisori o serie dintre cadrele de bază ale partidului. Ele nu aveau cum să contribuie, decît cu gîndirea lor, la activitatea dinafară. Această gîndire, patriotica rațiune comunistă, s-a simțit și a dat roade. Lovit în țară, derutat de peste hotare, partidul a aflat în el tăria de a merge pe adevărata cale, lansînd din ianuarie 1941 programul său de luptă, revenind în circulara din 8 iulie a aceluiași an la ideea de colaborare cu toate forțele patriotice, lansînd în septembrie platforma program intitulată „Lupta poporului român pentru libertate și independență națională", și intrînd apoi în toate acțiunile de concretizare a acestui program. Dar, în contextul în care activitatea de grupare a tuturor forțelor naționale avansase atît de mult, iar Cominternul se autodizolvase în primăvara anului 1943 recunoscînd „deosebirea adîncă dintre căile istorice de dezvoltare ale diferitelor țări" și „deosebirea adîncă a problemelor ce se pun în fața clasei muncitoare din diferite țări", se impunea și o restructurare a acelei conduceri de partid, care, aflîndu-se în libertate, putea garanta aplicarea unei linii care să asigure gruparea tuturor forțelor și pregătirea unei insurecții pentru eliberarea țării. La 4 aprilie 1944 o conducere provizorie operativă în legătură directă cu activul din închisori și

legăre, își deschidea larg frontul de activitate, începînd să fructifice toate demersurile și inițiativele din ultimii ani. Pe lîngă aceasta Lucrețiu Pătrășcanu răspundea de relațiile cu palatul și partidele istorice, Constantin Agiu de legăturile cu social-democrații, cu celelalte organizații de masă și muncitorești, Petre Constantinescu-Iași și Vasile Bîgu de problemele tehnice ale organizării unui bloc de acțiune comună cu celelalte partide. În acest fel, coordonarea acțiunilor pentru salvarea țării se află acum aici. Toate firele se adună aici. Și, dacă locul nu poate fi concret, pentru că sînt obligați să schimbe casele conspirative, în mințile lor se adună totul — și informație, și decizie.

De exemplu : celelalte partide politice știu totul despre Blocul Național Democrat la care au aderat, despre demersurile pe lîngă națiunile aliate, despre pregătirile pentru înlăturarea lui Antonescu și despre noul guvern care trebuie format, adică atît cît presupune platforma acceptată de toți. Palatul știe în plus despre existența unui grup de militari care întrunește generali comandanți de mari unități, capabili de a susține insurecția odată declanșată, și cunoaște variantele de arestare ale lui Ion și Mihai Antonescu. Dar nici palatul nu cunoaște mersul pregătirilor militare care s-au făcut atît în Capitală cît și în țară și, bineînțeles, nu toate pregătirile făcute pe linie de partid : mișcarea gărzilor patriotice și a efectivelor de simpatizanți, legăturile cu mișcarea intelectuală progresistă și tot ce ține de acțiunea numită „trecerea partidului pe picior de război". De asemenea, nimeni altcineva nu cunoaște planul continuării insurecției, strategia zilelor care aveau să urmeze. Perspectivele revoluției mari și de lungă durată pe care avea să o declanșeze insurecția sînt cunoscute doar aici, unitatea de acțiune a clasei muncitoare fiind factorul esențial atît al răsturnării dictaturii cît și al prefacerilor ulterioare pe care le va aduce revoluția în România.

Deși acordul de front unic încheiat între P.C.R. și P.S.D. privea un număr limitat de probleme, iar cele două partide își păstrau independența ideologică și organizatorică, faptul că în condițiile dictaturii fasciste ele au găsit posibilitatea să închege unitatea lor de luptă a avut o imensă importanță și un larg răsunet în rîndurile clasei muncitoare și ale întregului nostru popor.

„Ajunge, frați malaxiști ! — glăsuia înflăcărata chemare adresată muncitorilor de Comitetul de la Uzinele „Malaxa". A sunat ultimul ceas pentru lupta hotărîtoare !... Noi, malaxiștii, trebuie să ne ridicăm cu toată hotărîrea la luptă pentru salvarea noastră, a copiilor noștri... pentru salvarea în ultimul moment a poporului român de la distrugerea sigură și, pentru a șterge rușinea ce ne-a adus-o politica criminală de război și jaf a lui Antonescu".

Comitetul de acțiune al muncitorilor de la uzinele „Astra"-Brașov sublinia în manifestul său : „Lupta pentru cerințele noastre minimale trebuie să o legăm cu lupta întregului proletariat român și a întregului popor român pentru : ieșirea imediată din războiul hitlerist, sabotarea producției de armament pentru războiul hitlerist, alungarea cotropitorilor germani din țară, răsturnarea guvernului trădător..."

La uzinele „Lemaître", de pildă muncitorii au refuzat să subscrie la împrumutul de război ; ei au organizat demonstrații în uzină și au încetat lucrul, silind direcția să le reducă orele de muncă de la 11 1/2 la 8 1/2. Comentînd acest succes, „România liberă" din 16 iunie 1944 scria : „Iată ce putere mare reprezintă *unirea* tuturor muncitorilor pentru apărarea și cucerirea revendicărilor lor profesionale". Muncitorii de la „Ford Română" au refuzat să urmeze întreprinderea în evacuare, în ciuda amenințărilor că vor fi trimiși pe front, cei de la Gagel au impus restituirea sumelor ce li se reținuseră din salarii pentru împrumut de război etc.

În această perioadă s-au intensificat acțiunile de sabotaj în special în industria petroliferă, în cea de armament, în transporturi etc. Astfel, o serie de incendii au lovit în producția de război, avariind grav, la 24 mai 1944, instalații ale întreprinderii Unic-Chimic Tîrnăveni, scoțînd din funcție la 2 iulie o instalație de distilare a benzinei din rafinăria „Vega", distrugînd, la 4 august, depozitele de carburanți și de materiale tehnice ale societății „Concordia"-Ploiești. La Reșița, puternicul centru al industriei siderurgice, procesul de producție a fost întrerupt în tot timpul zilei de 15 iulie, ca urmare a tăierii cablului electric Anina-Reșița. Numeroase acte de sabotaj au avut loc la C.F.R. determinînd întîrzierea transporturilor de armament, trupe și carburanți spre front. Toate acestea accentuau panica și de-

ruta de care erau cuprinse autoritățile fasciste, contribuiau la adîncirea crizei dictaturii antonesciene.

Frontul Unic Muncitoresc a stat la baza organizării, din inițiativa și sub conducerea comuniștilor, a formațiunilor patriotice de luptă, forțe înarmate proprii ale clasei muncitoare.

Întărind forța de luptă a clasei muncitoare, Frontul Unic Muncitoresc a exercitat totodată o puternică influență asupra celorlalte forțe sociale și politice, a constituit sîmburele în jurul căruia au putut fi mobilizate toate forțele patriotice, antihitleriste.

XXVI

În august 1943 s-au încercat primele contacte între Partidul Comunist și palatul regal. Comuniștii își dădusera seama că, față de dorința palatului de a scăpa de Antonescu, ei erau „una dintre soluții".

Montat de camarila sa, printr-un discurs care-i fusese trecut pe sub nas lui Mihai Antonescu de către abilul Mocioni-Stîrcea, regele încercase o desolidarizare de războiul lui Hitler și Antonescu rostind către corpul diplomatic venit să-l felicite de noul an 1943, niște gînduri de pace și de condamnare a flagelului care pustia omenirea. Mareșalul a fost furios, conflictul lui cu palatul a devenit public. A devenit evident și faptul că palatul avea tot interesul să scape de Antonescu. Și, deoarece, în planurile lor de răsturnare a dictaturii, regalitatea era de asemenea una dintre direcțiile pe care trebuia acționat, comuniștii au reușit în cîteva luni să devină aliați cu palatul împotriva lui Antonescu, iar apoi să-și impună, cu tact și studiu profund al situației, chiar punctul lor de vedere. Era punctul de vedere al întregului partid comunist ; atît al comuniștilor din lagăre și închisori, cît și al activului aflat în libertate. Momentul de punere la punct a tuturor amănuntelor a avut loc cu prilejul unei întîlniri foarte amănunțit organizate între Gheorghiu-Dej și Emil Bodnăraș. Cînd a fost perfectată întîlnirea, în toamna lui 1943, Gheorghiu-Dej a obținut aprobarea să fie scos din lagărul de la Tîrgu Jiu și internat la spitalul din aceeași localitate într-o rezervă de trei

paturi, păzită, bineînțeles, de jandarmii lagărului. La ora 14 a celei de a treia zile de la venirea deținutului în spital, unui negustor de lemne din Brăila, aflat cu afaceri la Tîrgu Jiu, i se face rău pe stradă. O criză acută de apendicită reclamă de urgență internarea lui la spital. Dar toate paturile sînt ocupate, în afara celor două unde se afla, păzit de jandarmi, importantul deținut. Criza se accentuează, spitalizarea este absolut necesară după primele ajutoare, negustorul plătește oricît pentru un pat, dar internatul refuză : „știți cine sînt, vedeți în ce stare mă aflu ; de ce-mi băgați în cameră un negustor burghez ? !"... La ora 18, cînd spitalul se liniștește și circulația pe coridoare e mai mică, medicul de serviciu vine și anunță că a obținut îngăduința bolnavului din rezervă, iar infirmiera Maria îl aduce pe pacientul care trebuia să stea nemișcat, cu pungi de gheață pe abdomen. Paza se schimbă, printre jandarmi apărînd tocmai cei pe care se putea conta și, între cele două paturi din rezerva de trei, se stabilesc amănuntele etapei ce urmează pînă la insurecție, se iau în dezbatere toate datele care nu putuseră fi comunicate sau confirmate prin corespondență.

De la orele 18, de cînd deținutul comunist a fost convins să-l accepte în patul alăturat pe burghezul negustor de lemne, și pînă la ora cinci dimineața, cînd infirmiera Maria a venit și l-a scos pe acesta printr-o ieșire, pe undeva, pe lîngă morga spitalului, vreme de unsprezece ore s-au discutat toate aspectele momentului politic respectiv, opt puncte constituind concluziile.

Internatului de urgență îi rămîne criza de apendicită înscrisă într-una din fișele spitalului. Deținutul politic părăsea după un tratament sumar rezerva de trei paturi, intrînd din nou între gardurile de sîrmă ghimpată ale lagărului de la Tîrgu Jiu. Acum, la aproximativ un an de la această întîlnire, cele stabilite căpătaseră concretețe într-o vastă acțiune dirijată sigur, tenace, spre rezultate importante, principalele decizii în problemele fundamentale ale strategiei și tacticii revoluționare, ale orientării generale a partidului fiind întotdeauna rodul confruntării părerilor dintre cadrele de partid „din afară" și „cei din închisori și lagăre".

XXVII

Cu palatul regal, legătura a stabilit-o Lucreţiu Pătrăşcanu. Tatonările începuseră încă din vara lui 1943, prin vărul său, colonelul Octav Ullea, şi apoi au continuat prin generalul Vasiliu-Răşcanu, care comanda Corpul 5 teritorial cu aşezarea pe Valea Prahovei. Pătrăşcanu avea domiciliul forţat la Poiana Ţapului, iar prestigiosul general, inspectînd teritoriul corpului său de armată, care păzea zona petroliferă a ţării şi reşedinţa regală din Sinaia, se întîlnea cu el la „Crivăţ", un mic restaurant, aflat lîngă kilometrul 123 al şoselei Bucureşti-Braşov. De fapt, şi acum, prezenţa ilegală a lui Pătrăşcanu în Bucureşti se datorează tot oamenilor Corpului 5, care, foarte tîrziu, l-au dat „dispărut de la domiciliul forţat".

Cu ajutorul acestor tatonări, comuniştii şi-au dat seama cînd a apărut momentul prielnic pentru ca palatul să fie dispus la un contact cu ei. În criza relaţiilor dintre mareşal şi palat, Mihai fusese total înlăturat de la conducerea treburilor statului. Prin intermediul comandantului Corpului 5 teritorial, Pătrăşcanu şi-a putut da seama şi a informat partidul despre modul în care în cercul palatului începea să se înţeleagă faptul că partidul comunist devenea o soluţie.

Spre a nu fi prins de Siguranţă, care se alarmase în urma fugii lui de la Poiana Ţapului, Lucreţiu Pătrăşcanu se ascundea în Bucureşti într-o casă conspirativă, proprietatea lui Berger-Safianu, negustor de tapiserii şi covoare. Ca furnizor al casei regale, acesta avea acces la palat. Cu ajutorul lui şi al colonelului Octav Ullea, maestrul de ceremonii al curţii regale, Lucreţiu Pătrăşcanu a pus la cale primele contacte directe cu palatul. Astfel, reprezentantul Partidului Comunist s-a întîlnit cu baronul Ion Mocioni-Stîrcea, persoana cea mai influentă din preajma regelui, iar apoi cu generalul Constantin Sănătescu, şeful casei militare a palatului.

În primăvara lui 1944, Pătrăşcanu a purtat mai ample discuţii cu Mocioni-Stîrcea şi Grigore Niculescu-Buzeşti. Acesta din urmă era un personaj deosebit de interesant : om al regelui şi al lui Iuliu Maniu, pe care-l cunoscuse în casa amicului său, Barbu Ştirbei. În ultima vreme, ca director al Direcţiei politice din Ministerul de Externe, el era înlocuitorul interimar al lui Mihai Antonescu la con-

ducerea ministerului, atunci cînd, Ion Antonescu fiind pe front, Ică gira, la rîndu-i, locul de preşedinte al Consiliului de Miniştri. Lor li s-a expus tot ce s-a considerat de cuviinţă din intenţiile şi planurile de acţiune ale Partidului Comunist, pentru răsturnarea dictaturii şi întoarcerea armelor, iar ei au comunicat mai departe. În ziua de 3 mai 1944, în pregătirea unui consiliu de coroană, la palat s-a discutat problema scoaterii României din război. Consiliul de coroană nu a mai avut loc, dar în conştiinţa regelui şi a intimilor săi devenea tot mai evident pericolul pe care-l prezenta Antonescu pentru rege şi acoliţii săi. De fapt, mareşalul a anihilat-o, preluîndu-i tot mai multe prerogative. La întîlnirea următoare, care a avut loc în casa lui Berger-Safianu din Calea Moşilor 103, a participat din partea palatului şeful casei militare, generalul Sănătescu, iar din partea Partidului Comunist, Lucreţiu Pătrăşcanu însoţit, de data aceasta, de Emil Bodnăraş, organizatorul aparatului militar al partidului.

S-a discutat îndelung, punîndu-se astfel bazele unei acţiuni concrete. Punctul de vedere comunist era însuşit de palat şi colaborarea începea. Soluţia ieşirii din război şi a înlăturării dictaturii, din planul de acţiune al comuniştilor, se concretiza. A urmat o activitate de depistare a ofiţerilor superiori, comandanţi ai unor unităţi importante, potrivnici lui Antonescu şi convinşi totodată de nevoia ieşirii din război. Iar debarcarea aliaţilor în Franţa, la 6 iunie 1944, a grăbit definitivarea acordului între partidele comunist, social-democrat, naţional-liberal şi naţional-ţărănesc. În zilele următoare au avut loc tratativele finale între reprezentanţii celor patru partide şi, ajungîndu-se la platforma comună, s-a transmis la 8 iunie o cablogramă la Comisia interaliată de la Cairo prin care se anunţa că întreaga opoziţie din România a căzut de acord să lupte pentru înlăturarea dictaturii şi pentru armistiţiu cu puterile aliate. În noaptea de 13 spre 14 iunie, în aceeaşi casă din Calea Moşilor, în mijlocul vechiului cartier aparţinînd unui Bucureşti fanariot, are loc întîlnirea conspirativă la care se stabilesc datele esenţiale ale planului militar şi diplomatic. La şedinţă participă generalii Sănătescu şi Mihail, Mocioni-Stîrcea şi Niculescu-Buzeşti, Lucreţiu Pătrăşcanu şi Emil Bodnăraş, colonelul Dămăceanu — şeful de stat major al Comandamentului Militar al Capitalei şi Mircea Ioaniţiu, secretarul particular al regelui. Se discută

modalităţile de răsturnare a regimului lui Antonescu, acceptîndu-se propunerea comunistă de înlăturare prin forţă. Şi tot aici se hotărăşte să se treacă la pregătirea din punct de vedere militar a insurecţiei armate. În acest grup de militari sînt atraşi treptat generalii Constantin Vasiliu-Răşcanu, Aurel Aldea, Radu Rusescu, şeful de stat-major al trupelor de jandarmi — generalul Constantin Anton, şi mulţi alţi ofiţeri comandanţi de mari unităţi. Sub ordinele acestora lucrează în mod direct o serie de ofiţeri superiori de la palat, de la Comandamentul militar al Capitalei, de la comanda Corpului teritorial.

Informat de trimişii săi la întîlnirea conspirativă din Calea Moşilor, regele se declară de acord ca pe ziua de 18 iunie prin ambasadorul Cretzianu să se aducă la cunoştinţa Comisiei interaliate de la Cairo că blocul partidelor din opoziţie este susţinut de înalta instituţie regală. La 20 iunie se dă publicităţii platforma program a Blocului Naţional-Democrat. Din acest Bloc, însă, datorită poziţiei refractare a lui Iuliu Maniu, în afară de P.C.R. nu făceau parte celelalte partide şi organizaţiile care aderaseră la Frontul Patriotic Antihitlerist. De asemenea, nici gruparea liberală a lui Gh. Tătărăscu, nici cea iorghistă a doctorului Topa. Pentru a realiza coaliţia tuturor forţelor antihitleriste şi antiantonesciene din ţară, Partidul Comunist stabileşte cu acestea relaţii directe, bilaterale, pe baza aceleiaşi platforme cu larg caracter patriotic. De aici înainte, P.C.R. devine centrul naţional, care, în activitatea sa, leagă toate firele mişcării patriotice din ţară. Cu celelalte trei partide din B.N.D. pe de o parte, cu partidele lăsate în afara B.N.D. pe de altă parte, cu armata şi cu cercurile palatului regal prin legăturile stabilite direct.

Pregătirile pe plan politic sînt întărite de cele pe plan militar : În Bucureşti se iau măsuri pentru a putea fi folosite în orice moment împotriva nemţilor cele trei regimente de cavalerie : Regimentul de gardă călare, Regimentul 4 Roşiori şi Regimentul 2 Călăraşi comandate de militari de nădejde cum erau coloneii Marcel Olteanu, Dan Ionescu. La Marele Stat Major al armatei, secţia I-a organizare, mobilizare, recrutare, condusă de colonelul Zamfirescu, primeşte misiunea să amîne trimiterea pe front a celor 11 divizii de recruţi, păstrîndu-le în jurul Bucureştiului şi în ţară pentru a putea fi oricînd folosite pentru anihilarea vreunei intervenţii germane. La statul

major al Comandamentului militar al Capitalei, maiorii Rasoviceanu şi Viteleanu elaborează, sub conducerea colonelului Dămăceanu, un plan amănunţit de apărare a Bucureştiului, în faţa oricărui atac german, organizînd, mutînd şi chiar transferînd unităţi ale Corpului 2 teritorial, aşezîndu-le pe poziţii de pe care, imediat, să poată neutraliza unităţile germane din oraş şi din zonă.

O serie de militari, neangajaţi direct, simt nevoia, din patriotism, să se opună măsurilor pe care nemţii i le dictează mareşalului. Iată, în acest sens, cîteva pagini concludente din însemnările generalului Ilie Şteflea :

„La 20 ianuarie 1942 am fost numit şef al Marelui Stat Major şi abia după o lună, la 26 februarie 1942, am luat cunoştinţă de conţinutul acelei scrisori (din 5 ianuarie 1942, prin care I. Antonescu promitea noi trupe pentru acţiunile din Cotul Donului)... Prin raportul nr. 9 am cerut să fiu înlocuit la şefia Marelui Stat Major. La raportul meu am primit răspuns prin generalul Pantazi, fost ministru de Război, că : „Sîntem în război şi Conducătorul Statului vă va înlocui la şefia Marelui Stat-Major cînd va crede nimerit...". A trebuit să rămîn la şefia Marelui Stat-Major, hotărît să pun toată stăruinţa pentru a salva cît mai mult, dacă nu voi putea tot.

Ajutat de generalul Mardare Socrat, fost subşef al Marelui Stat Major la compartimentul organizare, mobilizare şi dotare ; generalul Borcescu (Enache), fost şeful Secţiei I (organizare şi mobilizare) şi de colonelul Nestorescu, şeful Secţiei IV (dotare), am procedat în modul următor :

— numai în formă, întocmind situaţii false, am transformat toate diviziile de infanterie în divizii uşoare, reducîndu-le efectivele la 6 batalioane. În realitate însă le-am păstrat vechea organizare pe 9 batalioane luptătoare şi 3 de marş. Pe front am trimis diviziile numai cu 6 batalioane, iar pe celelalte 6 le-am păstrat în ţară ;

— am mai oprit în ţară toată artileria diviziilor de dublură (D. 25, 26, 27, 31, 32 şi 35), jumătate din artileria de munte, majoritatea artileriei grele, precum şi comanda unui divizion de artilerie şi cîte o baterie de fiecare divizie plecată pe front ;

— am pretextat că diviziile, destinate să plece pe front în primul eşalon, aveau mari lipsuri, pe care e necesar să le completăm cu materiale de la diviziile ce ar fi urmat să

plece în al doilea eşalon, reuşind astfel să păstrăm în ţară toate diviziile ce ar fi trebuit să formeze eşalonul al doilea, care n-a mai plecat.

Procedînd astfel am putut cruţa 120 000 ostaşi, prin trimiterea pe front a primului eşalon numai cu jumătate de efectiv şi 100 000 ostaşi prin păstrarea eşalonului al doilea în ţară.

...Am început lupta cu mareşalul Mannstein, care avea sub ordine trupele noastre şi care, susţinut de O.K.W., urmărea să oprească pe cei 320 000 ostaşi români înapoia frontului, pentru urgentă reorganizare şi întrebuinţare în luptă. Printre măsurile luate de mareşalul Mannstein, spre a împiedica plecarea trupelor române de pe front, a fost dispoziţiunea dată trupelor germane de a nu le mai hrăni. În această situaţie, am luat măsura ca toţi ostaşii luptători să fie evacuaţi în ţară ca bolnavi, cu trenurile sanitare şi cu trenurile ce se întorceau goale de pe front. Spre a nu afla comandamentele germane de această măsură, am trimis ofiţeri din Marele Stat-Major care să comunice verbal şi direct tuturor comandanţilor de mari unităţi, procedeele de folosit pentru reuşita evacuărilor. Prin aceste măsuri, numai prin centrul de deparazitare Tighina au trecut 135 000 ostaşi, evacuaţi ca bolnavi...

...M-am opus totdeauna la satisfacerea cererilor germane făcute contra intereselor ţării şi ale armatei.

Am ascuns tot timpul Înaltului Comandament german adevărata situaţie materială a armatei române. La secţia IV din Marele Stat-Major am avut totdeauna două serii de tabele cu situaţia materială a armatei : o serie de tabele cu adevărata situaţie, care se păstra strict-secret şi nu era arătată autorităţilor germane şi o altă serie cu situaţia materială mult redusă, special întocmită pentru autorităţile germane.

Am luat această măsură :

— pentru a avea în ţară rezerve de material de război necunoscute autorităţilor germane ;

— pentru a consuma pe front muniţia fabricată în Germania păstrînd astfel muniţia fabricată în ţară ;

— pentru a refuza trimiterea de trupe pe front, pretextînd că nu avem cu ce le dota.

La Marele Stat-Major, secţia a IV-a, se găseşte întreaga documentare din care se vede precis că prin aceste procedee am reuşit să stocăm o mare cantitate de material de

război, necunoscută autorităţilor germane, cu care trupele noastre :

— au luptat contra trupelor germane din ţară, după 23 August ;

— au apărat frontierele contra atacurilor germano-ungare pînă la sosirea armatelor U.R.S.S...

...Marele Stat-Major, sub conducerea mea, a urmărit continuu şi a reuşit :

— să reducă contribuţia noastră pe front şi

— să organizeze în interior o armată puternică.

Contribuţia noastră pe front a fost redusă, după cum am arătat în paragrafele precedente, cu cei 566 000 ostaşi pe care i-am oprit de a merge pe front sau i-am tras de pe front.

Pentru a arăta valoarea acestei reduceri, cred necesar să compar efectivul cruţat de a merge pe front, cu pierderile pe care le-a avut armata noastră de la începutul războiului şi pînă la terminarea campaniei în contra U.R.S.S. Aproape toată lumea crede că noi am pierdut în acest război cam 700 000 oameni. În realitate timp de 3 ani şi 2 luni, adică de la 21 iunie 1941 şi pînă la 19 august 1944, cînd au început în Moldova şi Basarabia bătăliile armistiţiului, noi am pierdut 201 267 ostaşi şi anume 62 871 morţi, din care ; 2 762 ofiţeri, 1 483 subofiţeri şi 58 626 trupă şi 138 396 dispăruţi din care : 3 051 ofiţeri, 2 729 subofiţeri şi 132 616 trupă. În numărul total de 201 267 pierderi nu intră răniţii care au fost recuperaţi.

Această comparaţie între ce s-a cruţat şi ce s-a pierdut cred că evidenţiază realizările Marelui Stat-Major, cu toate greşelile de conducere şi cu toate dezastrele în care au fost aruncate trupele noastre"...

Se poate conta, deci, astfel : La palat, pe întreaga casă militară a regelui, condusă de generalul Sănătescu, pe batalionul de gardă, pe ofiţerii din garda reginei ; în Capitală, pe întregul efectiv de trupe comandat de generalul Iosif Teodorescu ; pe Valea Prahovei şi în zona petroliferă, pe întregul efectiv de trupe comandat de generalul Vasiliu Răşcanu ; în Dobrogea, pe unităţile comandate de generalii Dăscălescu şi Costin Ionaşcu : în Oltenia, pe cele comandate de generalul Manafu. Pe front, de asemenea, prin intermediul casei militare regale se stabiliseră legături cu generalul Racoviţă, cu generalul Nicolescu, co-

mandantul Corpului 5 armată, cu generalul Potopeanu, comandantul Corpului 7 armată, cu generalul Creţulescu, comandantul Diviziei 103 vînători de munte.

Toate aceste fire care se leagă şi prin relaţii directe în Capitală, prin rege şi generalul Sănătescu la marile unităţi şi pe front, prin doctorul Petru Groza în Transilvania, şi Banat, prin regionalele P.C.R. în Dobrogea, Oltenia şi Muntenia, sînt avute în vedere de aparatul militar al Partidului Comunist. Legăturile sînt diferite, organizate în aşa fel, încît partidul să dispună de ele şi direct, nu numai prin intermediul uneia sau alteia dintre forţele interesate. Mişcarea şi organizarea trupelor din Capitală, locurile de unde avea să se declanşeze insurecţia sînt astfel cunoscute la zi de către aparatul militar comunist, palatul fiind informat numai în linii mari. Aceleaşi legături drecte în organizarea şi în elaborarea unui plan de înarmare a muncitorilor de la schelele petrolifere sînt stabilite cu generalul Vasiliu Răşcanu, cu flotilele de aviaţie din Oltenia, prin intermediul cărora se procura armament, cu ofiţeri de marină şi de infanterie din Constanţa care fac parte din organizaţiile comuniste.

XXVIII

Şi relaţiile pe linie politică, relaţiile cu palatul, relatiile cu celelalte partide politice, de care se ocupă Lucreţiu Pătrăşcanu şi Constantin Agiu, sînt diversificate în aşa fel încît firele lor să poată fi centralizate numai la conducerea comunistă. Înţelegerea cu palatul este ca celorlalte partide politice să nu li se dea toate informaţiile despre mersul pregătirilor militare, însuşi regele consfinţind această convenţie. Bineînţeles că, pertractînd cu celelalte partide, conducerea comunistă adăugase la planul de acţiune şi o variantă pentru cazul în care regele s-ar fi retras din coaliţie, dar, pînă în prezent, el se dovedise a colabora cu destulă seriozitate. Pe măsură ce activitatea conspirativă evoluează, palatul ajunge tot mai mult în situaţia de a-şi da seama că Partidul Comunist este partenerul cel mai consecvent şi cel mai ferm întru răsturnarea dictaturii lui Antonescu.

Colaborarea merge bine datorită faptului că principalul interes de moment este acelaşi : răsturnarea lui Antonescu şi a dictaturii sale. Relaţiile cu palatul sînt rea-

lizate prin generalul Constantin Sănătescu. Ofiţer de cavalerie, coleg de şcoală militară cu Ion Antonescu, el fusese trimis chiar de către mareşal să ocupe importanta funcţie în cadrul Casei regale. Aceasta se petrecuse cu mai bine de un an în urmă, la începutul lui 1943, cînd apăruseră primele neînţelegeri grave între palat şi dictator, iar dictatorul îl trimisese pe vechiul său coleg să vegheze asupra tinereţii regelui şi a vanităţilor reginei mame. Ofiţer distins, generalul Sănătescu fusese acceptat de către aceştia în funcţia de şef al Casei militare regale. Şi iată că, într-un an de zile, lucid, el constată inexorabila nevoie pentru ţară a înlăturării lui Antonescu şi necesitatea conlucrării cu comuniştii.

Este drept, comune sînt numai unele interese, şi casa Hohenzollern înţelege bine aceasta. Lui Lucreţiu Pătrăşcanu i s-a cerut o declaraţie în legătură cu poziţia Partidului Comunist faţă de monarhie în prezent şi în viitor, după ce coaliţia va triumfa. Se punea, deci, problema revoluţiei în ansamblul ei, a ţelurilor şi a programului de perspectivă pe care mişcarea comunistă din România şi-l stabilise. Insurecţia ce se organiza acum nu era decît un pas. Pasul cel mai important al acestui moment politic, dar ea constituia doar începutul revoluţiei pe care comuniştii o pregăteau şi aveau de gînd să o continue neabătut, conform unor jaloane revoluţionare foarte clar trasate încă de pe acum. Conducerea comunistă a discutat această cerinţă şi a transmis răspunsul fără nici un fel de echivoc : „Partidul Comunist Român este şi rămîne un partid republican, dar, pentru scoaterea României din condiţiile înrobirii faţă de axa Roma-Berlin şi încheierea războiului antisovietic, înţelege să colaboreze cu monarhia".

Lucrurile fiind explicate cinstit, pe faţă, s-a creat acea atmosferă de certitudine şi încredere absolut necesară pentru platforma unei activităţi consiprative care se cere a fi de o mare eficienţă pe un timp scurt, timp în care, de la o zi la alta, se pot produce neaşteptate surprize.

După schimburile de scrisori cu Iuliu Maniu, au început o serie de contacte directe. În luna mai, Mihai Magheru, avocat comunist, urmaş al generalului Magheru — revoluţionarul de la 1848, raporta Comitetului Central :

„În seara zilei de 17 mai 1943, conform dispoziţiunilor primite de la tov. Alexandru, am mers singur la Maniu.

Deplasarea am făcut-o în condiţii conspirative bune. Gh. P. a asistat la întrevedere...

La începutul întrevederii, vorbind despre memoriile pe care le face a spus că nimeni din ţara românească n-a avut curajul lui. La obiecţia mea în ceea ce priveşte P.C. a răspuns că „ştiu că lupta pentru dv. este foarte grea, mai grea ca pentru noi, de aceea nu puteţi face prea mult". I-am răspuns că cele cîteva mii de oameni ai noştri care zac în închisori şi lagăre sînt una din dovezile că tocmai noi sîntem cei care luptăm, că noi realizăm demult punctele din platforma de acţiune şi continuăm şi vom continua să o facem, că astfel stînd lucrurile, dacă o acţiune eficace contra cotropirii hitleriste nu se poate face fără partidul naţional-ţărănesc, cel mai mare partid românesc, totuşi, nici fără P.C. nu se pot realiza acţiuni eficace...

În ce priveşte colaborarea, el propune să rămînem la organizarea de acţiuni paralele menţinînd contactul permanent prin Gh. I. „Nu poate fi vorba de comitete comune, însă este nevoie de un plan bine stabilit de acţiuni paralele". Urmează să ne comunice prin Gh. P. bine precizat".

Bine informat, atent la cele mai de amănunt nuanţe politice, Iuliu Maniu l-a descusut îndelung pe reprezentantul comunist în legătură cu Internaţionala Comunistă. Voia, conform mentalităţii sale de om politic obişnuit să apeleze la puteri străine, să ştie ce gir prezintă noii săi parteneri. Şi, poate, din această pricină a fost dezamăgit şi a tergiversat lucrurile în momentul în care a aflat că, la comuniştii români, dictau nişte interese strict naţionale, ei stabilindu-şi singuri linia politică.

Dar comuniştii nu s-au mulţumit cu acţiunile paralele acceptate de Maniu. Ei au continuat să insiste, au continuat atragerea membrilor din organizaţiile locale naţional-ţărăniste, a căror atitudine să exercite presiuni asupra conducerii în care, pe lîngă Iuliu Maniu se aflau : Ion Mihalache, Mihail Popovici, Gh. Popp, Ion Hudiţă, V. Solomon şi, disident, orientat spre stînga, doctorul Nicolae Lupu. Şi astfel, din luna aprile 1944, delegaţii comunişti au început să-l întîlnească pe Iuliu Maniu în casa partizanului său, Mihail Popovici, apoi şi-au schimbat locul de întîlnire la directorul Băncii Ardelene ce ocupa o clădire cu fastuos mobilier sculpat în spatele Pieţii Universităţii, pe strada Ion Ghica nr. 5. În mai şi iunie au avut loc în-

tîlniri regulate între reprezentanţii comunişti şi conducătorii partidelor Naţional-Liberal şi Naţional-Ţărănesc în locuinţa doctorului Costinescu şi chiar acasă la Dinu Brătianu, pe Calea Dorobanţi. Cu Constantin Titel Petrescu, şeful Partidului Social-Democrat, care, iniţial, aderase şi apoi se retrăsese din Frontul Patriotic Antihitlerist, se reluaseră tratativele încă din primele luni ale anului, cînd au început discuţiile privind formarea Frontului Unic Muncitoresc, şi astfel, în luna iunie, catalizate de comunişti, cele patru partide au stabilit o platformă comună de acţiune, creînd Blocul Naţional-Democrat. Comuniştii au corelat activitatea pe plan militar cu cea a Blocului Naţional-Democrat, legîndu-le tot mai strîns. În plus, ei au întărit legătura cu partidele din afara Blocului. Plasîndu-se ca element de legătură între organizarea din armată, prin atragerea militarilor, şi munca politică de pregătire a maselor celor mai largi în vederea susţinerii insurecţiei, comuniştii şi-au asigurat de fapt posibilitatea dirijării lor.

Dar, în vreme ce, dintre militari, au putut fi selecţionaţi cei care, într-adevăr, intraseră în contradicţie cu Antonescu, politicienii aduc o mentalitate mult mai incertă. Din pricina aceasta, şi activitatea se îngreunează, devine sinuoasă, nesigură. Politica Brătienilor e bine cunoscută de mai multe generaţii ; consecvenţa a caracterizat-o uneori, dar mai ales loviturile şi întoarcerile neaşteptate, bazate pe o instabilitate a politicii interne, sînt trăsătura lor de tradiţie. Iuliu Maniu are o tactică simplă, cu cît mai banală cu atît mai perfidă care îl serveşte de minune ; aceea a pertractărilor a tergiversărilor.

Răspunsul la apelul C.C. al P.C.R. din 26 ianuarie 1942 pentru crearea unui front unic naţional, cu toate că a fost transmis de către conducerea P.N.Ţ., era condiţionat de nişte probleme teritoriale a căror rezolvare nestînd în puterea nici unei părţi, ducea la o infinită tergiversare. Un an mai tîrziu, în ianuarie 1943, o nouă scrisoare în care P.C.R. venea cu formule concrete se afla din nou deturnată prin amînări şi răspunsuri echivoce. Pentru că acesta este stilul de comportament politic sub sinuozităţile căruia se ascunde Iuliu Maniu. Niciodată nu ia o hotărîre, niciodată nu comunică o decizie, întotdeauna amînă, lasă orice rezolvare în seama altora pentru ca apoi, în cazul unui insucces, el să-i poată acuza. Se pare că tergiversarea

e la el o boală. Dar, datorită abilității politice cu care-și apără interesele personale, de partid și de clasă, e o boală care-i prinde bine și lui și partizanilor săi. O meteahnă pe care el și-a transformat-o în avantaj, o incapacitate psihică, devenită perfidă armă politică. Tot tergiversînd și pertractînd, Iuliu Maniu nu se căsătorise niciodată, tot aminînd și căutînd, el nu ajunsese într-un sfert de secol, de cînd venise în București, să-și stabilească o locuință, stînd — suflet călător — pe la unul sau pe la altul dintre partizani sau rude. Anecdota spune că, o dată luînd hotărîrea să-și facă, totuși, o casă în Capitală, a comandat unui arhitect planurile. Cînd acestea au fost gata, el a întrebat unde i se va face toaleta — la parter sau la etaj. Arhitectul i-a răspuns că unde va voi domnia sa : la parter, la etaj sau și-ntr-un loc și-ntr-altul. Iuliu Maniu l-a purtat cu vorba mai mulți ani, spunîndu-i că încă nu s-a gîndit îndeajuns pentru a lua o decizie în privința amplasării toaletei.

Erau, desigur, reflexe ale unui stil de existență în viața publică, ce se răzbunau asupra vieții lui particulare. Dar, în vreme ce acestea din urmă nu deranjau decît vreun furnizor sau vreo pretendentă, teoria pertractărilor, care realiza în practică axul politicii lui Maniu, era cea mai derutantă și mai exasperantă armă față de adversari, cel mai periculos joc pentru cei care sperau într-o colaborare. Zeci poate chiar sute de politicieni burghezi de mare suprafață, care studiaseră profund resoartele politicii moderne și aplicau în tactica lor cele mai subtile procedee ale diplomației occidentale, erau paralizați de obstinația cu care Iuliu Maniu își aplica eficacea lui tactică : pertractări, tergiversări și, în plus, metoda de a purta discuții numai între patru ochi, după care, dacă interesele i-o cereau, refuza să recunoască a fi stabilit ceva, a se fi angajat cu ceva sau chiar a se fi întîlnit cu persoana în cauză.

Cu această tactică, el domina de o jumătate de secol viața politică din Transilvania și, deseori, chiar din întreaga Românie. I se opuseseră generații de politicieni formați, după cum am spus, la modernele școli ale unei rafinate politici, studiind în amănunțime tactica subtilă, complexă, inventivă, procedeele de mare știință și de mare inspirație ale celor mai de seamă politicieni ai Occidentului contemporan, aplicînd principii de sociologie modernă, de sondaj al opiniei publice și chiar ale noii științe : politologia. În fața lor, osificata și rudimentara practică a lui

Iuliu Maniu era ca o Siberie pentru cea mai inteligentă armată de meridionali : inertă și de necuprins.

Este, desigur, acesta, dacă nu un pericol, cel puțin o mare lipsă de certitudine pentru activitatea conspirativă care trebuie să meargă ca un mecanism de ceas, să evolueze în secret fără nici un fel de dubii, să atingă în fiecare zi cotele programate și să pregătească totul în așa fel încît, la o decizie rapidă, să se declanșeze răsturnarea.

Secondat de Dinu Brătianu, care, atunci cînd e vorba de luat o decizie, lipsește pentru ca președintele național-țărănesc să poată spune că n-are cum hotărî fără să se consulte cu el, Iuliu Maniu își ia toate măsurile de precauție și pentru a se putea pretinde copărtaș la înlăturarea lui Antonescu, dar și pentru a nu putea fi acuzat, într-o anumită eventualitate, de prea strînsă colaborare cu comuniștii.

Chiar la prima întîlnire, care a avut loc după bombardamentul de la 4 aprilie 1944, în casa lui Mihail Popovici, el a întîrziat atît de mult, încît gazda, privind la Pătrășcanu și la Emil Bodnaraș care erau impacientați și puteau foarte bine crede că fuseseră atrași într-o cursă, a simțit nevoia să fie sincer : „Domnul Maniu întotdeauna a întîrziat și eu nu cunosc ca el vreodată, să fi fost la timp cu un act. Uite și acuma !"... Cei doi, care știau că formații comuniste supravegheaseră casa mai multe zile, ca să verifice probitatea țărăniștilor ce-și exprimaseră dorința de colaborare, au avut toate motivele să-l creadă pe Mihail Popovici. Apărînd în sfîrșit, Maniu le-a spus ritos : „Eu pertractez cu dumneavoastră, dar vreau garanții ; eu am nevoie de garanții... Eu am nevoie de garanția aliaților. Să-mi aduceți garanția domnului Stalin, a domnului Roosevelt, a domnului Churchill"...

Spre mirarea lui, a primit foarte curînd confirmarea aliaților. Culmea, chiar prin intermediul unor oameni trimiși de el !... La Cairo, prințul Știrbei și cu Constantin Vișoianu i-au contactat pe reprezentanții celor trei puteri : Lordul Mayne — Anglia, Mac Veagh — Statele Unite și Novikov — Uniunea Sovietică, precum și pe generalul Wilson, comandantul suprem al forțelor aliate în spațiul mediteranean. La 12 aprilie, Novikov a comunicat atît guvernului Antonescu cît și domnului Iuliu Maniu următoarele condiții de armistițiu :

1. Ruperea raporturilor cu Germania și participarea la lupta comună a armatei române alături de aliați și de armata roșie, împotriva germanilor, în vederea restabilirii independenței și suveranității României.

2. Restabilirea granței sovieto-române existente la sfîrșitul lui iunie 1940.

3. Achitarea despăgubirilor aferente prejudiciilor provocate de români prin ocuparea teritoriului sovietic.

4. Predarea tuturor prizonierilor sovietici și aliați, precum și a tuturor cetățenilor sovietici internați în România.

5. Garantarea liberei treceri a trupelor sovietice și aliate pe teritoriul României în cazul în care situația militară ar necesita aceasta. Guvernul român va contribui în acest scop, în limita posibilităților sale, punînd la dispoziție mijloacele de comunicare terestră, navală și aeriană.

6. Guvernul sovietic consimte anularea clauzei cuprinse în arbitrajul de la Viena privitoare la Transilvania și asigură României ajutorul său în vederea eliberării Transilvaniei.

Gîndindu-se că aceste condiții dure pentru țară sînt provocate oarecum și de el, la o următoare întîlnire, Iuliu Maniu a fost sincer — n-a mai încercat nici măcar să schițeze vreun gînd în legătură cu națiunea și cu soarta ei, ci le-a spus-o pe șleau : „Dragilor, de ce să fim proști și să ne asumăm noi riscurile ? Antonescu a băgat țara în război, Antonescu s-o scoată !... La care, Lucrețiu Pătrășcanu i-a replicat : Domnule Maniu, vă știam mare patriot. dar nici în halul ăsta !...

Maniu nu i-a mai răspuns conform obiceiului său printr-o întrebare care n-avea alt scop decît să pareze și să tergiverseze, ci a devenit ritos în fața unui atribut la care ținea : Păi să știi, dragule, că patriotismul meu e bine cunoscut, și chiar tatăl dumitale a scris despre el în ziarele din regat pe vremea cînd eu mi-l făceam demonstrat cu chinuri, în fața străinilor, la Budapesta.

Devenit grav și foarte atent la discuție, cu adevărata lui față de om politic lucid și bine calculat, Maniu a renunțat la masca subtilă de ușoară detașare, ușoară oboseală și ușoară bătrînețe incapabilă de concentrare, ripostînd energic : L-am încurajat, fiindcă era singura soluție pentru țară și reprezenta singura politică, singurul sistem de alianțe, de la care puteam spera reîntregirea granțelor !

Cu memoria lui feroce, care-i dădea strălucinări de satisfacție în priviri în momentele cînd și-o putea verifica, Pătrășcanu îi cită aproape textual : „Față de apelul către țară al domnului general Antonescu, conducătorul statului și președinte al Consiliului de miniștri ; considerînd că în clipa de față nu este nici un pretext pentru tulburarea liniștii și ordinii interne, adunarea de protestare împotriva cedării unei părți din Ardeal care urma să aibă loc duminică 15 curent la Alba Iulia se amînă"... Și adăugă modelînd mai dulce silabele : Semnat — Iuliu Maniu în „Universul" din 14 septembrie 1940. Cunosc textul pe dinafară, domnule Maniu, pentru că i-am comentat conținutul într-o carte pe care-am scris-o în detențiune, și, la fel de cinstit, vă spun că acest comentariu, deci și părerea mea despre atitudinea dumneavoastră, nu vă sînt favorabile.

Simțind lovitura, și putînd s-o aprecieze ca un jucător de elită ce era, Maniu răspunse sec, subliniindu-și, spre a avea cîștig de cauză, natura raționamentului : Eu eram conștient că fac niște concesiuni față de opiniunile mele democratice, dar momentul politic o cerea. Sînt politician bătrîn, crede-mă, și am mai adus odată Transilvania la țara mumă ; nu aveam nevoie de demonstrațiuni, iar ordinea era atunci mai necesară față de haosul care se crease într-o țară supusă tuturor derutelor. Mai necesară, chiar dacă se făcea printr-o sabie față de care, mai tîrziu, aveam să ne exprimăm rezervele.

Pătrășcanu zîmbi ; zîmbetul său maliții, zicînd : și ați încurajat, cum spune Marx despre Cavaignac, „Nu o dictatură a sabiei asupra societății burgheze, ci o dictatură burgheză prin sabie", ceea ce pe Maniu îl făcu să recunoască cinstit : Exact ; l-am adus pînă la urmă la asta — să facem din el instrumentul unei nevoi de moment și apoi să ne delimităm...

Nu mai era nici afectat în vorbire, nu-și mai repeta nici ticurile verbale, nici expresiile care-i păreau a fi preferate, nu mai dădea nici acea prezumțioasă precădere unei terminologii latino-transilvane cu care erai obișnuit în vorbirea lui. Lăsase deoparte toate aparențele din arsenalul pe care i-l adunase îndelunga lui experiență politică și apărea ca un om extrem de lucid, extrem de conștient de ceea ce face și de ceea ce gîndește, mînat de-o logică foarte exactă a intereselor unei politici căreia se

dedicase și cu care adusese în egală măsură foloase țării și persoanei sale. Dîndu-și seama de acest aspect sincer și deloc de neluat în seamă, Pătrășcanu îl îndemnă așa cum îi era scopul : Păi delimitați-vă ! Eu ce vă cer ?...

Simțind cum cîștiga și de data aceea, Maniu răspunse nesfiindu-se să se dea exemplu : Păi m-am și delimitat ; de cînd a pornit războiul, i-am atras atenția să se oprească la timp ; noi doar pînă acolo aveam dreptul ; restul e o aventură pe care nu i-o mai susțin. Așa că, să semneze el armistițiul, nu eu. Eu i-am spus să se oprească, dragule... ce, nu crezi în circumspecțiunile mele ? !... repetă apoi vorbele, tot mai bătrînește, mai obosit, ca și cum își așeza din nou pe față masca aceea cu care le scăpa tuturor printre degete.

Era un om inteligent și cu o pricepere deosebită în orice mișcare politică pe care o făcea. Avea o tactică imbatabilă și priceperea de a bate toate acele căi ocolite prin care, întotdeauna, cîștiga atît timp cît și teren. În plus, politica lui era atît de neabătută de la principiul unității naționale și a integrității teritoriale a țării încît nici nu aveai ce imputări să-i faci în afara unor manevre politicianiste de moment. Fermitatea lui, bazată pe conștiința că istoria îl înscrisese în paginile ei, era ca o stană de piatră.

Eforturile au fost foarte mari pînă să-l facă într-adevăr să colaboreze. La o întîlnire din casa doctorului Costinescu, de pe strada Masaryk, arătîndu-se nemulțumit de răspunsul dat Casei regale, Maniu a cerut comuniștilor să dea o declarație că, în cazul răsturnării lui Antonescu, ei nu vor pune problema republicii. Credea că va mai cîștiga timp, și mare i-a fost surpriza cînd, a treia zi, prin partizanul său, Zamfirescu, a primit scrisoarea de angajament în care comuniștii declarau că în perioada următoare insurecției, nu vor pune problema republicii. După cum se părea, toate încercările lui de tergiversare erau contracarate de răspunsuri cît se poate de prompte care dovedeau dorința expresă de conlucrare.

Sînt, desigur, necesare eforturi mari în fața unei asemenea maniere de colaborare. Și comuniștii le fac. Încearcă toate metodele, întreaga tactică, își încearcă răbdarea, îndemînarea, tenacitatea și știința politică prin aplicarea în amănunțime a planului de eliberare a țării, pe care, din

toamna lui 1943, de cînd simțiseră că încep să se creeze condiții pentru momentul istoric, îl puseseră la punct amănunt cu amănunt.

XXIX

Proprietarul casei din Calea Moșilor 103 era Berger-Safianu, furnizorul de tapițerii și covoare al curții regale. Magazinul acestuia, de en-gros și en-detail se afla pe strada Lipscani colț cu Smîrdan, dar afacerea era mult mai importantă, ca dovadă că era girată de o societate pe acțiuni. Unul dintre acționari era colonelul Octav Ulica, maestru de ceremonii la palat, care, în momentul în care regele Carol al II-lea nu a mai permis personalului de la curte să aibă acțiuni la furnizorii curții, le-a transferat pe numele vărului său, avocatul Lucrețiu Pătrășcanu. În acest fel, cîțiva ani mai tîrziu, comunistul Lucrețiu Pătrășcanu care avea domiciliu forțat a putut intra în legătură cu palatul și a avut primele întîlniri cu trimișii regelui în casa furnizorului de covoare și tapițerii. Convenindu-i așezarea și relația, pentru a distrage atenția siguranței lui Antonescu, după primele întîlniri, baronul Mocioni-Ștircea băgase în gazdă aici un plutonier de jandarmi — motociclist aflat în serviciul palatului. Cînd aveau loc întîlniri conspirative, acesta pleca, lăsînd în camera sa două pistoale automate încărcate, gata pentru orice eventualitate.

Casa se află și astăzi pe colțul cel mai pitoresc al Căii Moșilor, într-un vechi cartier *belle-époque* plin de rezonanțe levantine, cartier care se-ntindea de la Sfîntu Gheorghe pînă în strada Mîntuleasa. O imensă clădire în patrulater impunînd toată atmosfera unui secol al optsprezecelea balcanic se află peste drum. Două porți masive — cîteva tone de lemn și feronerie — se deschid spre curți lungi, cu pavele de lemn pe care sună vesel roțile atelajelor. La parter, spre aceste curți lungi se deschid obloanele de fier masiv ale prăvăliilor, atelierelor, magaziilor. La etaj, nesfîrșite cerdacuri de lemn tăbluit, spre care urcă scări scîrțîitoare cu balustrade de scîndură traforată, înconjoară locuințele. Acestea privesc spre stradă într-o repetiție perseverentă de ferestre dreptunghiulare, subliniate cu un brîu de stucatură italiană.

Aici, tramvaiul face un cot destul de periculos pe strada îngustă și uruie sonor în variate game de articulații și frîne. Casa Berger-Safianu are acea discreție a unor locuințe nu deosebit de arătoase pe dinafară, binecuvîntate de o opulență comodă, orientală, în interior. Un hol în penumbră e despărțit prin două arcade de salonul care dă într-o verandă cu geamuri colorate. În partea opusă, un glassvand dă spre sufrageria în jurul mesei căreia a avut loc întîlnirea dintre reprezentanții comuniști, cei ai palatului și militarii atrași în coaliția de forțe ostile dictaturii militaro-fasciste a lui Antonescu.

Atunci s-a hotărît constituirea grupului care avea să pregătească din punct de vedere militar insurecția armată, iar Emil Bodnăraș a prezentat planul comunist de răsturnare a guvernului Antonescu, plan însușit de aproape toți participanții. O încercare de înlăturare a acestui plan a fost susținerea așa-numitei „formule Gigurtu", adică înlocuirea guvernului Antonescu printr-un alt guvern filogerman prezidat de inginerul Gigurtu, prim-ministru de tristă memorie în perioada dictatului de la Viena. Se propunea ca, în mod diplomatic, regele să-l invite într-o audiență pe ambasadorul german von Killinger, să-i spună că guvernul Antonescu este nepopular și să propună un cabinet Gigurtu. Din acesta ar fi urmat să facă parte ca ministru de război generalul Sănătescu, Niculescu-Buzești, ca ministru de externe, generalul Mihail ca șef al Marelui Stat-Major. Toți trei fiind participanți la întîlnirea conspirativă în care se discutau acestea și urmînd să ocupe poziții cheie în propusul guvern, ar fi manevrat cabinetul Gigurtu în așa fel încît mai tîrziu să se ajungă la o ruptură cu nemții.

Formula era iluzorie și nerealistă. În primul rînd pentru că Gigurtu era compromis în fața țării prin cedarea Transilvaniei în 1940. În al doilea rînd, pentru că Hitler nu ar fi renunțat la Ion Antonescu în favoarea unui oarecare politician filogerman. Și, într-al treilea rînd, pentru că toate argumentele logice demostrau că numai o arestare neașteptată a guvernului, urmată de declanșarea imediată a insurecției, putea avea sorți de izbîndă, salvînd țara de periculoase aventuri. Delegatul comunist, care fusese prezentat sub numele de inginerul Ceaușu, a explicat toate acestea susținîndu-și planul. Iar la orele trei dimineața, pentru a pune capăt tergiversărilor la care de

luni de zile inițiativele lor erau supuse, a anunțat categoric, așa cum se hotărîse în conducerea operativă a partidului : „Dacă dumneavoastră nu ne confirmați într-un timp scurt acceptarea planului pe care l-am propus, Partidul Comunist își ia libertatea de a acționa independent."

Majoritatea a acceptat pe loc, dovadă și a justeții punctului de vedere comunist, și a importanței evidente pe care o căpăta acest partid. Douăzeci și patru de ore mai tîrziu, în noaptea de 15 iunie, reprezentantul comunist a fost invitat la palatul regal, confirmîndu-i-se faptul că regele este de acord cu planul comunist de înlăturare a guvernului Antonescu și cu tot ce s-a hotărît la întîlnirea din 13—14 iunie.

O ultimă propunere bizară și derutantă a fost făcută de Iuliu Maniu la o ședință a Blocului din luna iulie. Reluîndu-și teza că „Antonescu a băgat țara în război, Antonescu trebuie lăsat să o scoată", el a venit cu o propunere „concretă" și anume ca B.N.D. să organizeze o mare demonstrație publică în care să i se ceară lui Antonescu să semneze armistițiul propus de ruși. Orice, deci, numai ca numele lui să nu fie implicat. Chiar și o manifestare publică în care oamenii lui Antonescu i-ar fi împușcat pe cei adunați și a cărei singură urmare logică putea fi ocuparea țării în întregime de către armatele germane. În urma unei asemenea propuneri, la întîlnirea care a avut loc în casa sorei lui Mocioni-Stîrcea de pe Șoseaua Kiseleff nr. 51, comuniștii și-au argumentat poziția astfel: La sfîrșitul lunii martie cînd ei propuneau alianțe celorlalte partide, pe teritoriul României se aflau doar treisprezece mii de germani — militari și funcționari civili ai Reichului. Acum, datorită faptului că frontul a dat înapoi, întregul efectiv de trupe ale Grupului de armate Ucraina sud se află pe teritoriul românesc. Numai Bucureștiul este înțesat de mii de oameni ai Gestapoului. În zona interioară a României, armata germană avea 70 832 de militari, în zona etapelor frontului sînt masați 128 663 de nemți, iar unitățile de pe front numără 381 032. În total 580 527 de oameni înarmați ai lui Hitler pe teritoriul țării. Numărul acesta se mărește zilnic datorită altor unități care se retrag odată cu frontul ,iar întreaga armată hortistă este masată la granițe, pentru a putea interveni operativ împotriva noastră. Fiecare zi de întîrziere devine o crimă. În curînd, țara va fi ocupată în întregime și nu se

va mai putea acționa în nici un fel. Ținînd seama de toate acestea, Partidul Comunist anunță că, în fața oricărei tărăgănări, se vede nevoit să dea ultimatum celorlalte părți cu care plănuiește insurecția și să avertizeze partidele istorice că, așa cum a mai anunțat, el va trece la acțiune cu forțele de care dispune, și cu ajutorul multor organizații locale ale partidelor istorice, care sînt mai ferme în colaborare decît conducerea lor centrală.

Era în ziua de 9 august. Forțele aeriene aliate din Mediterana bombardau Bucureștiul aruncînd pentru prima dată parașute luminoase. S-a obținut din partea național-țărăniștilor promisiunea ca în decurs de o săptămînă să prezinte lista membrilor țărăniști din guvernul care se va instaura.

XXX

Ziua de 9 august are legătură și cu acest capitol următor al acțiunilor întreprinse pe plan extern :

Cu misiune specială din partea palatului, a partidelor istorice, dar și cu știința guvernului, la 5 martie 1944 a plecat în Turcia prințul Barbu Știrbei. El avea să ia legătura cu puterile aliate și să tatoneze condițiile în care România ar putea ieși din război. În luna aprilie, în mod clandestin a fost trimis ca să-l secondeze un politician de factură mai nouă — Constantin Vișoianu. Înainte de plecare, el a avut o întîlnire și cu Lucrețiu Pătrășcanu în casa scriitorului I. Al. Brătescu-Voinești de pe strada Vasile Lascăr. După ce Vișoianu a ajuns la Cairo și a stabilit legăturile, reprezentanții aliaților i-au comunicat că pot purta convorbiri oficiale, doar dacă, el cît și prințul Știrbei, vin în numele unei coaliții de partide care să reprezinte într-adevăr poporul român. Așadar, dorința comuniștilor de a forma un bloc de partide interesate în înlăturarea dictaturii și scoaterea țării din război, tenacitatea cu care ei căutau toate mijloacele de a-i face și pe ceilalți să se decidă în stabilirea unei platforme comune, își confirma valabilitatea și necesitatea și pe plan extern.

Încă de la sfîrșitul anului 1943, ziaristul bulgar Goranov comunicase atașatului de presă român la Stockholm, Seinescu, dorința legației U.R.S.S. de a stabili contacte cu legația română pentru a discuta problema ieșirii României

din război. Apoi ministrul nostru plenipotențiar primise vizita atașatului sovietic de presă Spichinski, care s-a interesat de cercurile din România care ar dori să trateze, iar apoi, plenipotențiarul român s-a întîlnit cu însărcinatul cu afaceri al Uniunii Sovietice — Semionov. Bineînțeles că aceste contacte au fost înregistrate și de guvern, Mihai Antonescu folosindu-l ca trimis special pe Gheorghe Barbul, dar, prin intermediul lui Niculescu-Buzești legătura a fost conectată și de cercurile care pregăteau răsturnarea. În acest fel, în ziua de 15 iunie, prin mijlocirea lui Frederic Nanu, ministrul plenipotențiar român la Stockholm, doamna Kolontay, ambasadoarea sovietică, a primit copia documentului cu măsurile concrete care au fost stabilite în noaptea de 13—14 iunie, în care se cerea și coordonarea acțiunilor insurecționale din țară cu unele bombardamente efectuate de aviația aliată.

După constituirea Blocului Național Democrat, la 20 iunie 1944, platforma acestuia, însoțită de un plan militar de acțiune, sînt transmise de către Al. Cretzianu, ambasadorul român la Ankara, generalului Wilson și, prin prințul Știrbei și Constantin Vișoianu, reprezentanților puterilor aliate de la Cairo, cerîndu-se de asemenea susținerea la nevoie prin bombardamente efectuate de către aviația aliaților, a insurecției care va porni. Generalul Wilson, comandantul trupelor aliate din Mediterana, a promis că bombardamentele vor avea loc.

Toate aceste acțiuni pe plan extern au fost de asemenea discutate în secretariatul comitetului central comunist. Rezultatele erau bune : în liniile sale directoare, planul insurecției se concretiza. Cu eforturi mai mari sau mai mici, tratativele cu celelalte forțe interesate, ca și pregătirile militare, începeau să dea rezultatele scontate. Puterile aliate luau cunoștință acum de o întreagă mișcare ce li se putea alătura oricînd, pe care puteau să conteze în această parte a Europei.

În discuții lungi, din care aveau obligația sfîntă să facă să triumfe numai acel adevăr ce garanta salvarea națiunii, comuniștii și-au dat seama, în grelele condiții ilegale, că nimeni nu poate cunoaște mai bine sarcina revoluționară cu care este încărcată o națiune decît partidul care s-a născut în mijlocul frămîntărilor ei, care a activat și și-a format cadrele tocmai în scopul rezolvării acestor

frămîntări. Un partid capabil se verifică în fața întregii omeniri numai făcîndu-și datoria față de națiunea sa, față de poporul său.

Și, astfel, dîndu-și seama că orice s-ar întîmpla în afară, oricare ar fi interesele externe, răspunderea pentru viitorul țării îi revine ei, conducerea comunistă a procedat în consecință : mobilizînd toate forțele interne.

XXXI

Situația generală a frontului e foarte critică pentru România, dar nu pentru armatele germane și nici decisivă pentru mersul războiului. Frontul german s-a repliat așezîndu-se temeinic aici, în România, unde e de așteptat să reziste îndelungă vreme, poate pînă la apariția noilor arme despre care se vorbește. În aceste condiții, România nu numi că are de suferit imens, ca teritoriu pe care au început să se desfășoare lupte de mare încleștare, dar riscă să fie ocupată și subjugată în întregime de către armatele germane, controlată integral de Gestapo, cu populația decimată și internată în lagăre, așa cum s-a întîmplat în Polonia. În asemenea condiții, declanșarea insurecției va deveni aproape imposibilă. Deci, ea trebuie pornită imediat. Numai astfel are șanse de izbîndă, eliberînd România și, mai mult decît atît, influențînd chiar mersul întregului război. Prin insurecția română Germania va pierde alianța cu armata ei, precum și o sursă importantă de hrană și combustibil. Dar, în primul rînd, pierde însuși asentimentul țării pe teritoriul căreia se poartă războiul.

Cît despre varianta privind retragerea suveranului cu un grup de politicieni în spatele frontului sovietic sau, dacă nu, formarea unui guvern opus lui Antonescu pe teritoriul ocupat de armata roșie, Partidul Comunist Român nu-și poate permite să lase țara pradă unui asemenea pericol. El își cunoaște datoria de a salva națiunea în întregul ei și nu de-a o lăsa să se împartă în cei de dreapta și cei de stînga, cum ar părea facil la prima vedere. Răspunderea lui istorică este egală față de soarta întregii națiuni ; el nu e un partid care vrea să ajungă oricum la putere, ci și-a asumat datoria să salveze țara,

În fața unui asemenea pericol, numai un act rapid poate să păstreze unitatea.

În al treilea rînd, Antonescu trebuie înlăturat în mod categoric și total, deoarece dacă apucă să se afle în mijlocul armatei ca mareșal al ei, tot ar reuși să țină sub ordine o parte dintre unități și atunci s-ar ivi pericolul de sciziune în armată. Or, așa cum e alcătuit planul militar al partidului, prin arestarea lui Ion Antonescu are să se declanșeze insurecția. Iar fiindcă regele se află simbolic în fruntea armatei, întoarcerea armelor trebuia făcută la ordinul lui, toate marile unități putînd să se execute în decurs de cîteva ore, imobilizîndu-i pe nemți și paralizînd orice încercare de ripostă.

Da, pentru România e ultimul ceas. Pentru frontul lui Antonescu și Hitler, nu. Frontul poate să treacă peste țara noastră, s-o radă de pe fața pămîntului și să meargă mai departe deoarece Hitler speră într-o împăcare de ultimă oră cu englezii și americanii. Dar pentru România e ultimul ceas, pentru că nu există nici două Românii, nici două armate române. În noaptea de 9 august luminată de parașutele incendiare lansate de bombardierele englezești, în noaptea aceea cînd, în plin centrul Capitalei, cădea sub bombe cupola Ateneului Român, comuniștii și-au permis, în numele celor stabilite la 13—14 iunie, să bată cu pumnul în masă și să dea ultimatum. Pentru că, în țară, între membrii celor patru partide din Bloc se stabilise o colaborare fructuoasă, în vreme ce, la centru, lucrurile încă se tărăgănau... Glasul sunase rituos ; Domnilor, gîndiți-vă la răspunderea pe care o avem. Am mobilizat și am unit, în slujba insurecției, toate forțele politice ale țării. Și partizanii dumneavoastră, și ai noștri, sînt uniți, dorind să terminăm cu Hitler și Antonescu. Iar dumneavoastră tărăgănați.

În aceeași noapte, prin Alexandru Cretzianu, ambasadorul României la Ankara, aliații erau anunțați că regele și Blocul Național Democratic, reprezentînd majoritatea forțelor politice și sociale ale țării, se angajează în acțiunea de înlăturare a guvernului Antonescu, urmînd ca întreaga armată română susținută de masa populației să întoarcă armele împotriva trupelor germane.

Comuniștii au reușit astfel să determine la acțiune toate forțele românești ce puteau fi folosite pentru răsturnarea dictaturii. Realizînd o largă coaliție de forțe sociale,

o amplă alianță de grupări politice, practic, pe baza platformei elaborate de P.C.R. se unea întregul popor român, armata lui, în starea sa de spirit antihitleristă. Astfel, prin acel plan îndelung gîndit și bine pus la punct, în decurs de cîteva ore de la pornirea insurecției, întreaga armată română poate intra în luptă pentru cauza ei. E un plan care asigură participarea tuturor forțelor românești, guvernul antonescian rămînînd complet izolat.

Din momentul în care și-au dat seama că, în aspra situație a războiului, răspunderea pentru soarta unei țări aparține numai celor care sînt cetățenii ei, comuniștii români au calculat totul în așa fel încît eliberarea să fie posibilă cu forțele proprii.

Iar acum, discret sau direct dirijate de ei, aceste forțe se află gata de acțiune.

XXXII

În legătură cu interesul față de partidul comunist, mai trebuie consemnate relațiile încercate chiar de dictatură chiar de guvernul Antonescu. Bineînțeles că acestea nu aveau cum să ducă la vreun rezultat, dar sînt de reținut pentru importanța pe care o confirma în acel moment mișcării comuniste.

Însuși Ion Antonescu, dîndu-și seama de situația critică pentru țară și pentru armata care trebuia să lupte pe propriul nostru teritoriu, a căutat o legătură cu comuniștii.

A stabilit-o prin intermediul medicului care îi consulta în mod curent starea aortei, cardiologul dr. Bazil Teodorescu. Acesta a aranjat un contact cu Lucrețiu Pătrășcanu și, în luna mai 1944, Mihai Antonescu l-a trimis în numele său și al Mareșalului la o întîlnire cu Pătrășcanu pe profesorul Gr. T. Popa. Propunerea era următoarea : Pentru a duce tratative de armistițiu în numele guvernului Antonescu, să plece la Moscova o delegație formată din cîțiva ofițeri superiori și doi membri ai Partidului Comunist Român.

Lucrețiu Pătrășcanu a comunicat aceasta secretariatului și răspunsul transmis de către conducerea comunistă guvernului Antonescu a fost următorul : Partidul Comunist Român acceptă această propunere dacă guvernul îi eliberează pe deținuții din lagăre și închisori.

Era doar dorința de a fi salvate cadrele partidului.

Dar pentru înțelegerea raportului de forțe a ponderii pe care o avea mișcarea comunistă în determinarea acelui moment istoric pentru destinele țării, chiar și asemenea contacte erau foarte semnificative. Ele demonstrau că toată gama de orientări, pînă la cea mai de dreapta cu putință, nu aveau cum să nu țină seama de existența comuniștilor, de activitatea lor, de importanța pe care o prezenta mișcarea lor, de avantajele unei înțelegeri cu ei. Erau, conform tuturor datelor, adversarul redutabil al dictaturii, ponderea lor crescînd necontenit în viața politică a țării.

În încheierea întrunirii din 9 august s-a stabilit o săptămînă de pregătiri, după care fiecare partid participant la Blocul Național Democrat, palatul și grupul de militari să aibă, din punctul său de vedere, totul gata pentru insurecție.

Raportul biroului de resort al Serviciului Secret de Informații din 16 august 1944, la capitolul „Activitate și organizare" din „Sinteza săptămînii 8—16 august 1944" — notează următoarele : „În cursul săptămînii 8—16 august a.c. conducerea centrală a partidului comunist a continuat activitatea de organizare a cadrelor partidului. În acest sens s-au dat următoarele dispoziții :

a) Să se continue activitatea de organizare a rezistenței maselor populare împotriva ordinelor emise de actualul guvern și în special a celor cu caracter militar.

b) Să se recruteze cît mai multe elemente de la întreprinderile din Capitală pentru „formațiunile patriotice".

c) S-a reînnoit dispoziția către șefii de organizații în sensul ca aceștia să-și pregătească cadrele în vederea unei demonstrații de stradă.

d) Să se recruteze personal de la C.F.R. care, la momentul hotărît, va trece la acte de sabotaj.

e) Să se organizeze echipe în orașele principale din țară (București, Ploiești, Brașov etc.) care să atace ostașii germani izolați, din garnizoanele respective..."

Un amănunt al săptămînii 8—16 august scăpase însă, la acest capitol, serviciului secret de informații. Acela că, în ultima zi a săptămînii — chiar la 16 august, un grup de avocați, membri ai partidului comunist, primiseră niște hîrtii foarte ciudate. Ele purtau *en tête*-ul și ștampila Mi-

nisterului Justiției, iar textul cuprindea împuternicirea pentru respectivul avocat de a se prezenta la conducerea unei închisori din țară și de a-i elibera pe toți deținuții comuniști. Nu erau datate. Data urma să o pună fiecare titular în momentul cînd avea să pornească insurecția. Să pună data și să se prezinte de urgență la închisoarea respectivă pentru a-și elibera tovarășii și a-i feri, astfel, de orice risc.

Era aceasta o măsură de precauție luată pentru cazul în care condițiile insurecției ar fi de o asemenea natură încît noul ministru al justiției nu ar putea să dea imediat un decret de eliberare a deținuților politici. O măsură absolut necesară pentru salvarea tuturor cadrelor partidului.

Riscînd să fie puși la zid dacă erau prinși asupra lor cu asemenea documente dactilografiate pe hîrtie sustrasă de la Ministerul Justiției, cîțiva comuniști, intelectuali bucureșteni, au misiunea ca în primele clipe de la pornirea insurecției să-și salveze tovarășii din închisori.

Dealtfel, în munții Parîngului, în noaptea de 19 august, detașamentul de partizani, comandat de Constantin Doncea, este pregătit pentru a supraveghea lagărul de la Tîrgu Jiu și de a interveni operativ în cazul în care gardienii ar încerca vreo măsură de represiune împotriva deținuților.

Dar toate aceste lucruri, stabilite și desfășurate în strictă conspirativitate scapă serviciului secret de informații, oricît de bine și de modern ar fi el organizat de către acel om cu aparențe modeste și ochi spălăciți, inexpresivi la prima vedere, care este Eugen Cristescu.

XXXIII

Comandamentul militar al Capitalei este instalat la Șosea, într-o clădire brâncovenească, puțin modernizată, construită de unul dintre ultimii descendenți ai familiei Brâncoveanu, ca o palmă la adresa familiei regale. Pentru că era construită cu banii proprii ai fostei familii domnitoare, în perioada în care primul Hohenzollern, Carol I, venit aici ca prinț scăpătat, storcea țara ca să-și construiască costisitorul castel Peleș.

Un parc circular, înconjurat de zid gros de cărămidă netencuită, adăpostește în mijlocul său modestul castel cu

arcade groase ca la ferestrele culelor și acoperișuri înalte, de ardezie neagră, strălucitoare.

Instituția cazonă a cam unificat tonurile, modificînd cel mai rafinat și opulent stil românesc prin cablurile aeriene, lăzile de campanie și furierii în kaki pe care-i întîlnești la tot pasul. Se lucrează intens la planul de apărare a Capitalei.

Comandamentul militar, acest corp de apărare a Bucureștiului, este baza în menținerea și apărarea guvernului. Împreună cu Jandarmeria, unitățile lui sînt cele care trebuie să intre în acțiune la cea mai mică alarmă, ele asigură prima mișcare de represiune și de apărare a guvernului antonescian.

În sensul acesta se și întocmește ordinea de operații. În condițiile ofensivei sovietice, e normal ca Bucureștiul să se aștepte la vreo mișcare de mase, vreo demonstrație, dacă nu chiar o încercare de răsturnare. Statul major al Comandamentului lucrează intens. Sînt trei ofițeri — colonelul șef de stat-major și doi maiori. Au în față harta la zi cu toate pozițiile unităților române și germane din Capitală. În vreme ce pozițiile germane sînt dispuse mai ales în afara orașului, cît mai propice pentru a-l putea apăra, în cazul unui atac din afară, și bloca, în cazul unei demonstrații sau răscoale din interior, unitățile noastre se află în cazărmile din raza lui.

Sînt trecute în revistă efectivele celor trei divizii: Divizia de gardă și divizia de grăniceri au în Capitală doar unități de instrucție. Recruții care trebuiau trimiși pe front de la începutul lunii. Sînt buni și aceștia, dar baza o constituie cele trei regimente ale Diviziei 8 cavalerie — Regimentul de gardă-călare, Regimentul de roșiori și Regimentul 2 călărași. Unități puternice, special făcute pentru a acționa pe străzile orașului.

Aceste unități își vor părăsi cazărmile și vor ieși în jurul Capitalei ocupînd pozițiile de pe care o pot stăpîni. Mîine, acest plan va fi prezentat în Consiliul de Miniștri și cei trei ofițeri lucrează de zor... Numai că munca lor e dublă. Mișcarea fiecărei unități trebuie concepută în așa fel încît să-i convină lui Antonescu, dar, la o simplă întoarcere, să și blocheze unitatea germană din dreapta sau din stînga. Pe harta amănunțită sînt trasate anumite semne, iar altele, cele reale, există numai în mintea celor trei ofițeri. Cînd, nevăzute, le trasează, ei se privesc cu în-

țeles și-și zîmbesc complice : Recruții vor bloca unitățile nemțești. Sînt buni și destul de instruiți pentru asta. În fiecare zi, Antonescu face scandal de ce nu sînt trimiși pe front și, în fiecare zi, trebuiesc născocite noi motive. Deci, fiecare unitate de a lor în coasta uneia nemțești, sub pretextul că, proaspăt instruiți fiind, să acționeze dirijați de experiența germană... Pe hartă se închipuie niște arcuri de cerc care se leagă unele cu altele : nu e nevoie decît de un „stînga-mprejur", o ușoară deplasare și recruții noștri au înconjurat tot ce este dispozitiv german. Regimentele Diviziei a 8-a cavalerie, însă, vor face mișcarea în inima orașului, vor ocupa principalele clădiri administrative, vor bloca prin foc obiectivele germane din interiorul orașului. La acestea se adaugă cei cinci mii de jandarmi...

Cei doi maiori sînt cam surprinși, nu pricep : La cine se adaugă jandarmii ? Pesemne că la efectivele nemțești care trebuie blocate. Colonelul zîmbește : Nu, iubiții mei, se adaugă la efectivele noastre. Am reușit să realizăm contacte importante în jandarmerie !... Apoi, cu o plăcută ironie : Să continuăm, domnilor ofițeri, ordinul de operații trebuie supus mîine Consiliului de Miniștri.

XXXIV

Cerul de august îmbrățișează un crepuscul în culori aprinse. Pădurea de salcîmi foșnește roșu. Siluetele arborilor subțiri defilează solemn, lumina vehementă din apus arzîndu-le verdeața. Cîmpul cu văioage capătă unghiuri cubiste, desenîndu-se în mari spații de negru, verde și roșu care mereu se schimbă într-o permutare mînată de ritmul mașinilor puternice. Boturile lor mari împing parcă peisajul făcîndu-l să-și rotească spațiile și culorile. Sub lumina aceasta solemnă, totul are ceva majestuos în afară de figura tînărului care conduce cea de a doua mașină. E regele care se întoarce de la vînătoare, într-un scurt convoi străbătînd șoseaua Olteniței. Fața lui tînără e plăcută. Nu strălucesc pe ea semnele vreunei deosebite spiritualități. Atent la drum el se abandonează total reflexelor conducerii mașinii. E descheiat la gît și poartă o bluză de vînt a cărei mînecă îi flutură. E dăruit total mașinii pe care o conduce. Se confundă cu ea, face parte din

ea, din ritmul ei mecanic, se angrenează cu ea și există împreună, așa cum, la vîrsta aceasta, cînd n-ai vreo chemare deosebită spre altceva, mai poți crede că mașina e o pasiune reală.

În fond, e dovada unei cronice singurătăți sufletești. Regele comunică mai bine cu mașinile decît cu oamenii. Oamenii sînt cu el sau răi sau nesinceri. Sau, și răi și nesinceri. Sau, în cel mai bun caz, supuși, dar nesinceri. Mașinile îl ascultă și-i pretind doar pricepere, nu și perfidie sau sofisticări politice. Din pricina aceasta, încă de pe vremea cînd era prinț moștenitor, se răzbuna pe mașini față de înfruntările la care-l supunea tatăl său și se simțea într-adevăr stăpîn cînd urca pe cîte-un scrapet uriaș deszăpezind cu îndemînare drumurile înfundate de troiene ale muntelui de la Sinaia.

Își amintește : Era elev la Mînăstirea Dealului. Venise-ntr-o vacanță de iarnă la Sinaia și găsise Foișorul dominat de parfumul misterios și senzual al doamnei Lupescu. Plutea. Se insinua pe culoarele acelea intime, înfășura lustrul marmorei și zăbovea pe mobilele grele, dădea o notă de codoașă intimitate expresiei grave a lacheilor și de amuzant secret bărbătesc celei a ofițerilor din gardă. Circula prin sere ca un abur sufocant de orhidee, se plimba prin saloane atoatestăpînitor, lumina într-un perfid cancan privirile nesincere ale politicienilor și așternea o liniște placidă pe chipul chinuit de pofte al tatălui său.

Asta, mai ales asta, n-a mai putut-o suporta : nepăsarea candidă a bărbatului aceluia impulsiv pe care nu-l iubise niciodată, dar pe care nici nu apucase să-l urască pentru că îi uzurpase tronul, făcîndu-l din rege prinț moștenitor, pe vremea cînd era prea mic pentru a putea pune la inimă. Și a tras. A tras trei gloanțe în silueta femeii care ridicase pe plan național obsesia sexuală a tatălui său. A tras cu sete simțind cum vîrsta adolescentină trezește-n el toate refulările unei copilării lipsite de dragoste, petrecută într-un protocol sec din care nu putea extrage vreun sens sau vreun înțeles. A tras, răzbunîndu-se pe faptul că la șase ani fusese rege și la nouă ani fusese detronat. Răzbunîndu-se pe situația datorită căreia n-a știut niciodată, decît prin antagonism, ce înseamnă mamă și tată și pe ideea că, dacă ar fi avut măcar niște frați, așa cum se întîmpla în alte familii re-

gale, s-ar fi bușit cu ei în apartamentele pentru progenituri ale palatului și ar fi aflat un sens copilăriei.

De atunci, s-a așternut o liniște rece în Foișor, punctată doar de chipurile inexpresive ale doamnelor care intrau și ieșeau din apartamentul amantei regale. Carol al doilea a devenit rău și nu și-a mai purtat pe coridoare serenitatea de mascul satisfăcut, curtea nu a mai oficiat-o pe amantă, lacheii începînd să ducă prînzurile în apartamentele intime. Iar profesorii lui Mihai au devenit spionii tatălui său. Îl suspectau, îi studiau reacțiile psihice și i le comunicau regelui. Încercau, cu asentimentul acestuia, să-i aplice o pedagogie severă de înfrîngere a personalității. A unei personalități care nici nu i se prea bănuia.

El și-a găsit răzbunare-n mașini și, mai tîrziu, în femeile frumoase ce i se aduceau ca printr-un serviciu de aprovizionare, ce îngrijea de toate bunurile necesare palatului. Totul se petrecea tehnic, ca la bancul de probă. Și tînărul a crescut timid, închis, inapt pentru o comunicare sufletească. Mașinile, care trebuiau numai deprinse și ascultate atent, i-au produs o pasiune tăcută, încruntată, bazată pe niște reflexe teribil de precise care-l puteau duce spre importante cote ale tehnicii, dacă viața nu l-ar fi amestecat în politică.

Dar viața l-a amestecat în politică, a trebuit să-l amestece în politică prin forța lucrurilor, și iată-l acum la douăzeci și trei de ani, după ce a fost crescut bine și steril ca un animal de rasă pregătit pentru mari recorduri, acum riscă să devină o păpușă în mîinile altora.

Regele apasă cu ciudă pe accelerator, ține volanul în mîinile sale sportive și peisajul se derulează într-o răzbunare frenetică. În goană, parbrizul izbește, făcîndu-le țăndări, chipuri după chipuri, expresii după expresii, tot ce-l obsedează în zilele acestea : chipul rău al lui Antonescu, cu buzele subțiri și malițioase spunîndu-i să stea la Sinaia și să învețe, păstrîndu-se pentru viitor ; ochii de fachir puțin mistic, puțin necinstit, ai lui Mihai Antonescu ; ochii dilatați de gravitate ai lui Maniu ; bărbuța lui Brătianu și obrajii de măcelar bețiv ai lui von Killinger ; gura dementă a lui Hitler, care nici nu se știe dacă i-a pomenit vreodată numele în decursul acestui război, cu toate că în numele său luptă soldații români, și nu în numele lui Antonescu ; mutre de diplomați șireți, sau gravi, de curteni fricoși sau nesinceri, de agenți de siguranță care, chipurile îi constituie garda civilă. Pe toate, răzbunător, rapid, fără iertare, parbrizul mașinii le spulberă-n fărîme, le pulverizează-n atmosferă, distrugîndu-le. Și, conștient, ca-ntr-un ritual sacru de răzbunare a tinereții sale sceptice și fără rost, regele apasă gradat și încăpățînat pe accelerație spulberînd totul.

Vrea și el să afirme ceva. Are douăzeci și trei de ani și istoria îi spune că alți regi au făcut lucruri mari, chiar la vîrsta asta. Sau mai ales la vîrsta asta. E un moment încordat, își dă seama că intervenția lui poate fi salutară pentru casa de Hohenzollern, destul de compromisă, de-altfel. Și, în general, pentru regalitate. Vrea din toată inima să știe viitorii Hohenzollerni că el le-a păstrat țara. Numai că nu-și dă seama prea bine cam care este aceasta — „țara". Acum, încercînd să și-o concretizeze, își dă seama că, la cei douăzeci și trei de ani ai săi, dintre care șapte trăiți ca rege și șaisprezece ca prinț moștenitor, n-a reușit să intuiască decît vag ideea de țară. Încearcă, totuși, să recapituleze : în primul rînd, sînt soldații. Mulți, în uniforme kaki, luptînd în numele lui. Apoi sînt țăranii. Săraci și pitorești care-l primeau cu pîine și sare cînd venea cu tatăl său în chip de mare străjer. Apoi cei care țin discursurile : politicienii. Cei care mișunau înainte vreme pe la Curte, la Cameră, la Senat. Cei care încearcă să-l înșele, respectîndu-l sau, mai bine-zis, să-i arate respect, înșelîndu-l. Cei care au nevoie de el, dar nu așa, în mod real, ca acuma, cînd el vrea să facă ceva, ci au nevoie de el tocmai ca să nu facă nimic, tocmai pentru a-i lăsa pe ei să facă totul, să aranjeze totul, să tragă toate sforile. De la începutul lui august — era în seara de opt spre nouă, pentru că, apoi, pe ziua de nouă, au comunicat prin Cretzianu la Ankara că Blocul Național Democrat trece la acțiune în vederea răsturnării lui Antonescu — deci de două săptămîni pline Maniu îl duce cu vorba, spunîndu-i de fiecare dată că la întîlnirea următoare îi va aduce lista guvernului pe care îl propune. Iar el, rege, îl rabdă, și-i rabdă întreaga aroganță, deși știe că, în spate, acest bătrîn rău îl numește „domnișorul", ca pe-un băiat de burghez sau de moșieraș, și-i vorbește în numele țării. Îi vorbește cu nerușinare în numele țării, fiind convins că el, regele, ăsta de douăzeci și trei de ani, nu știe ce-i aceea, nu are nici un fel de antene și nici dîrzenia industrioasă a tatălui său care a știut să stoarcă bani buni

de aici. Și, într-adevăr, așa e ; acum, cînd se întreabă, își dă seama că așa e : oare ce-o fi aceea — țară ? !...

Regele apasă pe accelerator ca și cum ar avea convingerea că sub cauciucurile acestei mașini superbe strivește trupul lung și ciolănos al domnului Maniu, care zi de zi îl minte cu dispreț. Asta e grav : cu dispreț. Nici măcar rușinat. Îl minte, ca și cum i-ar spune : „Atîta meriți , vezi-ți de-ale palatului și lasă-ne pe noi cu politica"...

Da, dar în același timp, ei vor să facă schimbarea în numele lui. În numele lui și al țării. Apropiere de cuvinte pe care a învățat-o de multă vreme și, pe care, cu cît o disecă mai în amănunt, cu atît îi apare mai bizară, mai străină. E adevărat că ideea de rege nu se poate desprinde de ideea de țară. Dar țara ?... Asta — nu prea știe el ce cuprinde. Și, în definitiv, de la cine să afle ?... De la un tată care l-a suspectat ca pe un rival și s-a ocupat de el între două chefuri cu femei ?... De la mama, care ține mult la el, mai ales pentru tronul care, aparținîndu-i lui, o răzbuna față de soțul ei regal ce a ignorat-o și a disprețuit-o ? Nu se vede în cîștig cu vreun răspuns dacă el, în intimitatea lor augustă, ar întreba-o : „Mamă, dar ce este țara asta de care se leagă numele nostru ?".

Și atunci ? Totul i se pare lipsit de conținut și numai calculele pe care le face cu cei cîțiva bărbați tineri din anturajul său îi mai dau o soluție.

Își dă seama acum, gonind prin peisajul vesperal, cu sate mici și păduri de salcîmi, că știe prea puțin despre țara asta și că întotdeauna Antonescu l-a pus într-o situație de inferioritate vorbindu-i despre ea, despre soldații ei, despre văduvele și orfanii ei. Oare Antonescu o fi știind exact ce înseamnă țara ?

Și lui îi pare rău acum că n-a ascultat îndemnurile unui aghiotant, bărbat de lume și de inițiativă, care-i propunea să iasă amîndoi să se plimbe pe stradă, să intre la un cinematograf, să bea o baterie la o bodegă, să treacă, chiar, pe la închisori și pe la casele de toleranță. L-a refuzat. Și iată că acum nu știe, cu toate că încearcă să recapituleze ce e țara : Țara, va să zică, sînt țăranii, sînt soldații, sînt oamenii cartierelor, ai mahalalelor, ai fabricilor despre care chiar că nu știe nimic pentru că pe moșii a mai fost, dar periferiile orașelor le-a parcurs doar în mașină... Mai sînt cei din jurul lui, de la palat, care-l servesc pe el, cei din pușcării și lagăre despre care nu știe decît lucruri vagi

pentru că Antonescu s-a ocupat de ei, mai sînt legionarii care cîndva îl luaseră în brațe, și ce mai sînt ?... Mai sînt, domnule, trebuie să mai fie !... Mai sînt negustorii, meseriașii, bancherii, industriașii, mai sînt popii și învățătorii, funcționarii publici, jandarmii, pompierii, sînt oamenii care lucrează în mine și cei care taie pădurile, sînt pescarii și marinarii și oamenii munților și cei din cîmpia Dunării, și moldovenii, și muntenii și cei din celelalte regiuni... Sînt mulți și diferiți, dar lui nu-i spun nimic. E sterp și lipsit de rezonanță. Și ciuda lui se spulberă în gol... Dacă de douăzeci și trei de ani el circulă astfel, și există altfel !...

Îi e ciudă, sau îi e frică ?... Nu-și dă seama prea bine. În orice caz, un gest trebuie să facă. S-a hotărît și nu mai are încotro. Nici n-ar dori să mai aibă vreo ezitare. Nu. E la vîrsta cînd trebuie să facă ceva. Măcar pentru casa lui, pentru familia lui... Cu atît mai mult cu cît atît unii cît și alții, atît Antonescu cît și Maniu îl vor o păpușă. Nu ! Le va arăta că nu ! Tocmai de asta a început să simtă nevoia să aibă mai mulți oameni în jur. E cazul să facă și el un gest. Ar vrea ca Hohenzollernii, cu toate că sînt o familie cam apatică, să recunoască faptul că el a făcut lucruri mari pentru această familie. E tînăr, are visuri, are chiar și idealuri, cu toate că a avut motive să-și dea seama cum oamenii politici nu-l iau în considerație prea mult. Dar tocmai de asta, el trebuie să le arate că știe să-și apere interesele.

Regele recapitulează cele cîteva măsuri esențiale pe care, la propunerea generalului Sănătescu, le-a luat sau, mai bine-zis, le-a aprobat : prin ambasada din Ankara, a comunicat puterilor aliate că Blocul Partidelor Democratice trece la acțiune. A comunicat acestora locurile unde se așteaptă intervenția lor aeriană în momentul cînd se va porni insurecția. Au făcut planul variantelor arestării lui Antonescu. A reușit să-l convingă pe Pătrășcanu să fie de acord cu formula de guvern pe care o va propune Maniu, numai ca să aibă asigurarea că acest bătrîn încăpățînat va accepta să fie președinte al Consiliului de Miniștri. Au pus la punct planul militar de apărare a palatului și a Capitalei. Au toate asigurările privind întoarcerea armelor pe front...

Regele e sigur, chiar dacă măsurile rememorate rămîn pentru el oarecum în abstract. E mai ales încăpățînat. Vrea să le arate celor care-l depreciază că știe care sînt intere-

sele unui rege. Vrea să-și răzbune anii umiliți. Vrea și el, e doar tînăr și veleitățile îl încearcă, vrea să facă un lucru pentru care familia sa, cei ale căror interese le reprezintă, să-l aprecieze ca atare, nu așa, numai prin abstracțiunea ideii de rege.

Scurtul convoi intră pe străzile periferiilor. Și, cu toată ambianța sordidă, regele are impresia unei intrări triumfale. De fapt e seară și camuflajul își pune pecetea pe ferestre. La o cotitură, un camion pare să împiedice drumul coloanei. Șoferul din prima mașină claxonează și înjură. Camionul intră într-o curte și, în urma lui, se închid porțile. Convoiul regal trece, fără să bănuiască perechile de priviri care pîndesc de după gard. Cînd, de pe urmele lui, se spulberă praful, oamenii răsuflă ușurați și se privesc venindu-le inima la loc : „Credeam că ne-au prins!" exclamă șoferul. „Era regele, mă, l-am văzut eu !" „L-am văzut și eu, acuma, dar credeam, cînd am văzut convoiul, că sînt pe urmele noastre !"... „Hai, lăsați asta, că nu e vreme !"

Ușa casei conspirative se deschide. Oamenii care urmează a fi ascunși acolo coboară și dispar. Au consemn stabilit : nu vor ieși decît cînd se va da comunicatul la radio.

XXXV

Cafeneaua literară și artistică funcționează în ciuda caniculei. „Café de la Paix" este în formă. Sala ei lungă nu are strălucirea celei pariziene, dar aici, la ora asta, sînt, totuși, mai puțini nemți. De cînd Palladi le-a jignit Sturmbannführerul, ei nu prea mai intră. Clientela e cea obișnuită : poeți săraci, care uneori mai șterpelesc cîte o față de masă și vin apoi cu ea transformată în cămașă, prozatori și dramaturgi de condiție materială modestă, plătindu-și caputinerul sau țapul de bere, actori care tapează, plătindu-și consumația cu anecdote povestite profesional, damele de consumație ale localului și dansatoarele de la „Tănase" care constituie atracția provincialilor cu bani. Circulă anecdote cu Mussolini și cu Ică Antonescu. Se comentează situația din Franța unde maquis-ul și trupele regulate de eliberare înaintează victorios, iar Parisul a

pornit insurecția. Scăpînd de servituțile zilnice ale serviciului de propagandă al armatei, niște caporali bătrîni care nu sînt altceva decît obișnuiții acestui local în uniformă de concentrați vin și mai povestesc cancanuri din armată.

Directorii de trupe se plîng de dispoziția dată astăzi, care fixează prețul oricărui bilet de intrare la o reprezentație artistică la maximum 55 de lei, iar afaceriștii de bursă neagră îi conving să facă turnee pentru a cără în vagoanele trupei alimente de speculă. La masa lor, Tudor Mușatescu, Soare Z. Soare, Puiu Maximilian, N. Vlădoianu, Al. Kirițescu continuă să discute vehement și încîntați, doar au pus azi bazele unui nou teatru de revistă. Programul trebuie scris în așa fel încît cîndva, după premieră, să se poată reintroduce urgent toate tăieturile cenzurii. Un bărbat frumos, cu mari sprîncene stufoase, trece discret pe la mese, spune glume, bea cîte ceva. E Alexandru Șahighian, care strînge cotizații la Ajutorul Roșu.

XXXVI

Slănicul Moldovei. În ciuda faptului că e năpădită de uniforme, stațiunea își păstrează aerul civil. Cazinoul, stabilimentele, parcul cu rondouri, chioșcuri discrete și doamne „andimanșate". Ofițerii români se plimbă lejer și galant, muzica militară cîntă ca-n vreme de pace cînd armata părea a exista numai prin fanfară, brazii, cerul și satele de munte respiră pașnic. Tihna este de neconceput pentru generalul Friessner, proaspăt numit comandant al grupului de armate Ucraina-sud. Această vale îngustă, cu izvoare sărate și gazoase, cu case albe și cerdacuri de lemn traforat, cu tihnă montană și provincială promenadă, îl impresionează, făcîndu-l să notcze în jurnalul său : „Ceea ce m-a surprins era faptul că vedeam o regiune, orașe și sate, care nu purtau amprentele vizibile ale războiului. Totul făcea o impresie uimitor de pașnică. În parcurile acestei localități balneare se plimbau ofițeri români cu doamnele lor. A fost pentru mine un tablou *neobișnuit* ce mi-a prilejuit un *sentiment straniu*".

Friessner a venit aici după Sfîntul Ilie, mai bine-zis, pe 25 iulie. Ne ghidăm după calendarul ortodox, pentru că acest sfînt simpatic ce-și conduce trăsura cu cai roșii în

icoanele pe sticlă ale lui Ţînforea este zeul tunetelor, iar ziua pe care o patronează — 20 iulie — a fost în acest an 1944 ziua unui mare tunet. Ziua în care, la doi metri de Hitler, a explodat bomba. Friessner nu făcea parte dintre cei care puseseră bomba. Era, aşadar, dintre cei pe care, în disperare de cauză, Hitler i-a trimis după aceea să prelia cîrmele frontului. El nu-l cunoaşte personal pe Antonescu. Ştie doar că, la cartierul general al lui Hitler, acesta era cîndva apreciat în ambele tabere. Şi în cea a militarilor de carieră, şi în cea a naziştilor, a oamenilor de partid, care aveau motive să creadă în ataşamentul lui. Acum însă, după atentatul nereuşit, care făcuse să cadă multe capete de militari, cea de a doua apreciere conta mai mult.

Dar comandantul grupului de armate german nu avusese ocazia, vreme de aproape o lună, să-l întîlnească pe mareşalul român pentru că venise direct aici, la Cartierul său general de la Slănic, apoi Antonescu fusese chemat la Hitler şi nimeni n-a ştiut dacă va mai veni înapoi sau nu, iar la întoarcere s-a comunicat oficial că e bolnav şi se retrage pentru cură la Olăneşti. Friessner cam ştia cum se poate întoarce bolnav un om de la cartierul general al lui Hitler.

Şi iată-l, la o lună de zile de la atentat, exact la o lună de zile, primind ofensiva sovietică fără a fi avut ocazia să se fi prezentat lui Antonescu.

„Duminică, 20 august, a început mare ofensivă... — scrie Hans Friessner în volumul său de amintiri *Bătălii trădate*... Dis-de-dimineaţă a început un foc vijelios de mii de piese. După o oră şi jumătate de pregătire de artilerie deosebit de puternică, grosul infanteriei sovietice s-a lansat la atac, susţinut de tancuri şi avioane de asalt, mai întîi lîngă Iaşi, şi puţin timp după aceea şi pe frontul de la Nistru. Mai multe divizii de infanterie sovietice erau concentrate în grupări de şoc. Masa enormă de oameni şi material dădea sovieticilor posibilitatea de a rupe cu pierderi grele frontul nostru în mai multe locuri. Dar nu numai superioritatea numerică a inamicului era cauza succeselor lui relativ rapide, ci mai ales, după cum se văzuse şi în ziua anterioară, capacitatea de rezistenţă *surprinzător* (sublinierea noastră) de proastă a marilor unităţi române.

S-a remarcat că atacurile fuseseră dirijate mai ales împotriva sectoarelor ocupate de români (sublinierea ne aparţine, C.L.).

La gruparea de Armate Dumitrescu atacul rusesc îşi avea centrul de greutate la aripa dreaptă a Corpului 30 armată, de amîndouă părţile joncţiunii dintre Armata 3 română şi armata 6 germană. Inamicul a reuşit să rupă întregul front al diviziei a patra de munte române şi să înainteze mai mulţi kilometri în direcţia vest. Divizia a fost complet împrăştiată. Astfel, şi Divizia 21 infanterie română nu s-a mai putut menţine pe poziţii, mai ales după ce inamicul a luat satul Răscăieţi. O mare parte a celor două divizii române şi-a părăsit poziţiile încă din timpul pregătirii de artilerie. Întreaga povară a luptei de apărare apăsa acum pe umerii diviziilor germane. Mai ales Divizia 9 infanterie şi Divizia 306 infanterie, părăsite de *vecinii lor români* (subl. ns., C.L.) duceau o luptă înverşunată în toate direcţiile.

Cu toate că trupele noastre se apărau cu înverşunare şi dădeau contralovituri cu toate rezervele lor disponibile, ruşii au reuşit în după-amiaza aceleiaşi zile să străpungă frontul cu 50 de tancuri la Plop Ştiubei, ceea ce ne-a forţat să retragem trupele noastre pe înălţimile sud-Popeasca şi să cedăm Cernăuţenii. Pe restul frontului grupării de armate, în afară de un atac inamic cu forţe de tăria unui regiment împotriva frontului Diviziei 294 infanterie la vest de Butor şi împotriva frontului Diviziei 14 infanterie română şi a Diviziei 105 infanterie (Rodeni), au avut loc numai penetrări temporare care pînă seara au fost lichidate.

La gruparea de armate Wöhler, ruşii au atacat între Rediul Mitropoliei şi Erbiceni. Ei au reuşit surprinzător de repede să realizeze străpungeri profunde la diviziile 7 şi 5 române care *şi-au părăsit poziţiile fără luptă* (subl. ns., C. L.), pe cînd marile unităţi germane şi, în special, diviziile 76 şi 79 infanterie părăsite în dreapta şi în stînga de vecinii români, au luptat eroic şi şi-au menţinut poziţiile. Localităţile Vultur şi Rediu lui Tătaru au fost pierdute din vina românilor. Rezervele grupului Mieth au putut să organizeze un front de apărare pentru a sprijini Divizia 11 infanterie română şi 79 infanterie, care rămăseseră pe poziţiile lor.

Din vina Diviziei 3 infanterie română, care, *contrar ordinului* (subl. ns. C.L.), a lansat un contraatac cu o parte a forțelor, inamicul a putut să pătrundă în după-amiaza acestei zile dinspre nord-vest în orașul Iași, unde au avut loc imediat înverșunate lupte de stradă, o parte a forțelor dușmane au pătruns pînă la malul de sus al sectorului Bahlui și au ajuns în contact cu părți ale diviziei blindate de grenadieri nr. 10 aduse în acest sector. Mai spre vest, în sectorul Corpului de armată 6 român, inamicul a pătruns repede din vina diviziei 3 infanterie română peste sectorul Bahlui pînă în zona Păușești-Domnești, la sud-est de Podul Iloaiei. Pătrunderea a putut fi limitată printr-un contraatac al diviziei de tancuri «România Mare».

Divizia 77 infanterie, situată între divizia a 7-a și divizia a 5-a de infanterie române, fiind învăluită pe amîndouă flancurile, a trebuit să se retragă pe înălțimile sud-Leț-cani..."

Nu știm dacă Hans Friessner își dădea seama atunci de importanța esențială a acestei ofensive în desfășurarea războiului. În anul 1957 însă, cînd își tipărea memoriile, sîntem convinși că da. Numai așa se explică deruta și nedumerirea lui în legătură cu armata română, care încă se mai menține, și în textul tipărit cu treisprezece ani mai tîrziu.

Nu am mai subliniat în paginile de mai sus ce ar fi trebuit subliniat, pentru că ar fi fost vorba de repetări inutile. Dar din cuvintele asupra cărora am atras atenția cititorului reiese clar că în mod surprinzător unitățile române nu opuneau rezistență. Atacurile sovietice fuseseră dirijate mai ales împotriva sectoarelor ocupate de români. În momentul declanșării ofensivei, unele divizii românești i-au părăsit pur și simplu pe germani fără să facă nici cel mai mic gest de luptă. Altele nu au respectat ordinul de luptă.

Surprinzător pentru bătrînul strateg neamț. Pentru că întreaga istorie a demonstrat clar altceva.

La Călugăreni, Mihai Viteazul l-a învins pe Sinan dispunînd de-o armată de douăsprezece ori mai mică decît cea a vizirului. La Mărășești, cinci divizii române au ținut piept la douăsprezece divizii germane, le-au învins și au hotărît cea mai importantă carte jucată în primul război mondial pe aceste meleaguri. Și iată că, deodată, românii

părăsesc frontul, iar atacurile sovietice sînt îndreptate tocmai în direcțiile unităților române.

S-a vorbit, în primul rînd, de o stare de spirit a ostașului român. De faptul că-și sleise forțele într-un război fără rost pentru el. Poate ca și acesta să fie un lucru adevărat. S-a vorbit de ideea unei rezistențe inutile care s-a înstăpînit deodată în mentalitatea lui. Posibil și aceasta. Dar nimeni nu s-a gîndit cu profunzime la criteriul care a legat într-un consens unanim generali și soldați, făcîndu-i să părăsească frontul în mari unități. Era conștiința că lupta alături de nemți este inutilă și că, dacă nu vor fi părăsiți acum, nemții se vor consolida și mai mult în miezul României, pregătiți pentru o rezistență îndîrjită care putea dura luni de zile, iar teritoriul țării va fi distrus de război pe o zonă și mai largă. Era dezicerea lor de Antonescu și de strategia lui. Bineînțeles că a fost surprinzător pentru Hans Friessner să-i vadă pe români părăsind flancurile germane, de unde pînă atunci luptaseră corect. Dar el nu avea de unde să știe că ideea schimbării imanente exista la scară națională, chiar dacă Gestapoul nu dăduse de toate firele ei. Că generalii, avertizați și instruiți de camarazii lor aflați în legătură cu organizatorii insurecției, pe de o parte, și soldații în rîndurile cărora se desfășura tot mai larg propaganda comunistă, ajunseseră la un consens. Că ideea întoarcerii armelor plutea dens în atmosfera acelei veri ca o necesitate a salvării țării. Ceea ce a început să se simtă în ziua de 20 august pe front era de fapt preludiul dirijat și meditat al actului de la 23 August. Românii ieșeau din luptă în mod deliberat, ca să nu-i ajute pe hitleriști.

XXXVII

Antonescu este și el surprins ca și Friessner. Vine urgent pe front și nu-și dă seama datorită căror mobiluri diviziile române au făcut loc diviziilor sovietice, retrăgîndu-se din fața lor fără nici o rezistență. Admonestează generalii, îi amenință cu glas rece ca o înjurătură de elită. Trecerea lui crispată alarmează. E rece și amenințătoare ca o bombă cu explozie întîrziată. Nu face zgomot. Îngrozește prin tăcere. La cartierul general al lui Friessner, în încremenirea lor, ofițerii de ordonanță sînt mai înlemniți

de respect decît în fața propriului lor comandant. În urma sa, mareșalul lasă un fior de gheață așa cum trece, cu ceața subțire, puțin adusă și omoplații împungîndu-i vestonul ca cioturile aripilor unei păsări.

Și totuși, față de Friessner, pe care l-a cunoscut de abia cu două zile în urmă, simte nevoia să se descătușeze, să se descarce, să-și înmoaie sau să-și îndepărteze crusta. Îi ține un discurs lung, cînd ritos, cînd sentimental, adresîndu-se de fapt hitlerismului care l-a adus în situația de acum. Cu ținuta mică, dreaptă, agitîndu-și cravașa și făcînd gesturi scurte, el se descarcă amenințător. În ochii săi cenușii sticlesc imaginile dezastrului de pe front, dar și cele pe care nu le va uita, ale umilirii sale recente, la Marele cartier general al lui Hitler. Și cu multă convingere atrage atenția acestui elegant general, ca și cum s-ar răzbuna pe führerul lui : Eu sînt singurul conducător de stat din Europa care poate să vină în mijlocul poporului său fără gardă personală, fără a mă teme că mi se poate întîmpla ceva. Eu sînt singurul conducător de stat din Europa care-și poate permite să apară în public neînsoțit de pază...

E oare atît de sigur pe el, sau o spune numai spre a scormoni în rana proaspătului atentat împotriva lui Hitler ?... În orice caz, o doză de inconștiență în mesianismul său cazon are, și se face crezut.

Friessner e apăsat de griji. Îi cere mareșalului permisiunea de a-i vorbi ca de la soldat la soldat și începe brusc: Nu mi-aș permite să vă informez pe dumneavoastră despre situația gravă din țara pe care o conduceți cu mînă fermă, discut numai despre un om. Pentru că sînt convins că marele dumneavoastră spirit nu poate să nu înțeleagă rezervele mele față de von Killinger. După părerea mea, ca să vă spun drept, excelență, von Killinger este un patriot, un om temerar, plin de spirit de aventură, numai un diplomat în înțelesul curent al cuvîntului nu poate fi... Nu are nici un dram de simț politic, excelență, se poartă dur, ca un timid refulat. În loc să fie un liant, de dumneavoastră se teme, iar pe domnul Mihai Antonescu îl ocolește. Nu cred că...

Antonescu îl privește pe acest general elegant, politicos, cu profil și gesturi de o distincție rasată și nu vrea să-i permită prea mult să se insinueze în niște amănunte intime. Îi spune cu glas sec : Să știți că atunci cînd a fost

numit von Killinger, führerul mi-a spus : „Ți-l prezint pe domnul von Killinger, cel mai bun prieten al meu care va veni în România în locul domnului Fabricius“...

Da, excelență, încuviințează cu abilă diplomație generalul, dar cînd s-a prezentat la București, a făcut gafa de a spune excelenței voastre că mandatul său este de a vă reconcilia cu Garda de fier...

A reușit. Antonescu reacționează : Era o prostie. Dacă ar fi fost vorba de vreo reconciliere, o puteam face eu. Aici, în țară la mine, eu hotărăsc și eu cunosc pulsul istoriei !

Friessner păstrează aparențe calme. Nu exultă față de reușita replicii sale. Își continuă ideea cu atenție, făcînd aceleași elegante gesturi condescendente : Îl cunosc și-l apreciez demult pe von Killinger, din perioada care a urmat celuilalt război. A fost un apreciat comandant de submarin care a făcut cele mai temerare acte. Inconștient de curajoase, mi-aș permite să spun dacă n-aș fi soldat și n-aș ști să apreciez eroismul care subzistă în stările de exaltare maximă... Ce să mai vorbim, excelență, e un om redutabil, dar diplomația nu se face numai cu eroism, și eu de asta mă tem. Eu mă tem, excelență — situația în țara dumneavoastră e mai gravă decît a reușit s-o intuiască von Killinger. În anumite cercuri românești se pun o serie de întrebări și se ivesc năzuințe periculoase. Nu credeți, excelență ?... Se leagă direct de situația din aceste zile cînd unitățile dumneavoastră ne lasă descoperiți... Von Killinger e un om temerar, dar îi lipsește atît educația profesională, cît și formația spirituală. Din pricina asta, informațiile lui au multe lacune, și el nu vă poate fi un ajutor și un sfătuitor în adevăratul sens al cuvîntului. Să știți, excelență, am constatat asta și am simțit nevoia să-l avertizez pe führer...

Elegant, generalul se oprește aici. Și așa a avut nevoie de multe întoarceri de frază pentru a-i strecura acestui chip crispat și roșu cîteva picături ale neîncrederii sale nu față de ambasadorul german, ci față de întreaga situație din România. Se oprește, intuind în privirile dure ale mareșalului un răspuns cel puțin autoritar, dacă nu o punere la punct. Și nu-i mai spune că, la întrebarea lui : „Ce fel de măsură prevede guvernul german pentru cazul unei crize de guvern în România“, Killinger i-a răspuns, suficient : „Pînă acum nici un fel de măsură ! Nici nu este

de așteptat vreo criză de guvern ; și, dacă totuși ar surveni, vom avea destul timp ca să luăm măsuri ; ministerul nostru de externe va trimite atunci oamenii corespunzători care să facă ordine"... Își plimbă degetele pe hartă și dă din cap trist, amintindu-și-l pe ambasadorul Reichului cum, la întrebarea lui dacă are printre români cîțiva oameni de încredere, pe care să se poată bizui la caz de nevoie, a scos din portofel o bucată de hîrtie pe care erau scrise cu creionul cîteva nume. Atîta tot !

Antonescu se pare că a trecut peste criza pe care i-au provocat-o cuvintele prea unse și imputarea indirectă a generalului neamț. Renunță să-i răspundă dușmănos. Se calmează, manevrîndu-și ușor cravașa și îi ascultă atît temerile privind imanenta resurecție în România, cît și calculele privind retragerea pe un aliniament mai sigur. Apoi, după ce, din punct de vedere tactic, lucrurile sînt puse la punct, nu se mai poate abține și-i spune tot ceea ce, desigur, ar fi vrut să-i spună lui Hitler cu două săptămîni în urmă. Laolaltă cu imaginile frontului de astăzi, îl chinuie jignirea de atunci :

Rog excelența voastră să-mi permită a vorbi de asemenea ca de la soldat la soldat, și tot atît de deschis ca și dumneavoastră, de la om la om. Este evident și de la sine înțeles că războiul actual decide soarta Europei și, în particular, soarta popoarelor german și român... Dar niciodată în cursul acestui război, Germania nu a declarat prin reprezentanții săi, în mod oficial, care-i sînt intențiile față de fiecare stat, pentru cînd va fi obținută victoria finală. O astfel de declarație ar clarifica popoarele europene și le-ar uni în lupta comună împotriva Rusiei sovietice... În loc să întărească statul și poporul român — deoarece, prin aceasta, brațul Germaniei care trebuia să lovească Rusia ar fi fost întărit — din partea Germaniei a fost comisă marea greșeală politică de a răni poporul român în trupul și, deci, în moralul său... Și eu, ca român, lovit în acest fel de politica germană greșită, pășesc în mod loial la cot cu Germania în loc să mă îndepărtez de aceasta, aruncîndu-mi poporul în brațele inamicilor care i-au promis și îi mai promit încă restituirea teritoriilor pierdute din cauza diplomației germane. Este singurul caz în istorie cînd un popor participă ca aliat la un război, fără un tratat de alianță politică sau militară... Fiindcă nici pînă astăzi, în ciuda tuturor străduințelor mele, conducerea germană n-a declarat în mod public care este soarta rezervată acestui popor pe care eu îl oblig să fie loial și aliat... Este adevărat, cu ocazia penultimei mele vizite la führer, acesta mi-a declarat între patru ochi că, pentru el, convenția de la Viena nu mai există. Aceasta, însă, este o chestiune personală între noi doi. Poporul român nu știe nimic, iar eu nu-i pot spune nimic, deoarece comunicarea n-a fost oficială, nu era destinată publicității, ci avea un caracter strict confidențial... Da, situația este destul de critică. Nemulțumirile cresc. Eu ce pot face ? Eu nu am în spatele meu vreun partid politic ; sînt singur și totuși am reușit să conduc statul român în cei patru ani. Fără mareșalul Antonescu, România ar fi poate astăzi victimă a anarhiei și a puterilor dușmane Germaniei, așa cum s-a întîmplat cu alte popoare. Poporul român și eu, mareșalul lui, vrem să știm care este soarta pe care aliatul german ne-o rezervă pentru perioada de după victoria finală...

XXXVIII

Seara clară, în culori distincte, se remarcă mult mai bine de la înălțimea avionului. Terenul prinde contur, desenînd cu precizie aliniamentele de la cotul Carpaților. Nu știi dacă totul se distinge cu precizie sau se completează doar în mintea care cunoaște pozițiile pe dinafară.

Pentru o clipă, mareșalul se alarmează și e gata să dea un ordin sever. Cu toată perfecțiunea camuflajului, el distinge în amănunțime obiectivele zonei fortificate ce începe de la poalele munților Vrancei încingînd acest cot de țară pînă la vărsarea Siretului. Pentru o clipă. Apoi își dă seama că el e singurul, unicul om de pe lumea asta care, de la orice înălțime și cu orice camuflaj, tot va avea impresia că vede punct cu punct marea zonă fortificată. Pentru că aceasta, încă înainte de a exista, în mintea lui se născuse, în mintea lui se conturase și se construise. În mintea lui de statmajorist care, spre nefericirea unei țări, își demonstra gîndirea strategică pe teritoriul ei, visînd a dobîndi cît mai multe succese militare.

Privește cu ochi reci acum și își dă seama că nimic nu poate fi distins. Toate amenajările se integrează perfect în mediul natural al zonei subcarpatice, ele folosesc

terenul așa cum îl poate folosi doar soldatul care s-a născut aici, care e legat prin toate simțurile de acest pămînt. Și, de la alarma primei clipe, mareșalul ajunge la o mare satisfacție, care-i luminează vanitos fața roșie. E o măreață lucrare strategică. Colosală pentru România, stînd cu cinste alături de oricare linie fortificată din Europa. În plus, eficiența ei, rezistența ei a fost verificată cu succes într-un alt război, în primul război mondial. Așadar o linie în fața căreia oricare armată poate fi oprită pentru un timp, o linie în fața căreia oricare armată se vede nevoită să înceteze ofensiva, să-și revizuiască strategia căutînd alte soluții decît cele cu care pornise inițial la atac.

Este construită în miezul țării, în miezul vechiului regat, pe locurile care constituiau în secolele trecute zăgazuri de oprire a năvălitorilor. Condițiile naturale sînt puse în valoare, asigurînd, la rîndu-le, un maximum de eficacitate. Aici, făcînd un cot uriaș, Carpații și-au împins roca mult în adîncul cîmpiei convulsionînd terenul într-o fortificație naturală. Aceasta se continuă cu o contorsionată zonă deluroasă, în parte acoperită de păduri, în parte brăzdată de ape și rîpi ca-n marile canioane, pentru a ajunge la un alt cot important al geografiei fizice a țării, cotul pe care-l face Dunărea la Galați, după ce Siretul se varsă în ea. Între aceste două coturi caracteristice în geografia României, care fortifică natural terenul făcînd din el un culoar strîmt, dificil de trecut, au fost amplasate și perfecționate vreme de șaizeci de ani aliniamentele uneia dintre cele mai moderne zone fortificate din Europa.

Și dacă în primul război mondial, el, Ion Antonescu, ofițer de stat-major al generalului Prezan, sub comanda căruia armatele române au rezistat eroic pe această linie, învingîndu-i pe nemți și făcîndu-i să se retragă, și-a putut da seama practic ce înseamnă ideea strategilor de la 1883 și cum poate fi ea perfecționată, acum, ajuns mareșal al României, a desăvîrșit-o ca pe opera sa de strateg. Acest miez de țară care, cîndva, a și despărțit, a și unit Principatele este locul hărăzit de el să decidă soarta României. În anii 1916—1917, linia fortificată a însemnat pentru atacanții germani începutul declinului.

În războiul prezent, el, Ion Antonescu, hărăzise fortificațiilor ei același destin, încă de cînd a pornit la atac. Acum, reîntîlnind-o, reîntîlnind-o într-o zi tristă, într-o zi îngrozitoare pentru el, îi renasc toate speranțele, toate

ambițiile. Da, va da ordinul de retragere pe aliniamentul Focșani—Nămoloasa—Galați și va încremeni cu toate armatele pe poziția asta, pînă cînd situația se va rezolva conform celor trei ipoteze ale sale : 1) Hitler va reuși să-și perfecționeze armele secrete schimbînd cursul întregului război ; 2) aliații vor pune capăt războiului cînd vor constata că nemții nu mai pot face față pe frontul de răsărit, deoarece, logic, nu aveau nici un fel de interes ca bolșevismul să se extindă ; 3) Avînd interes să nu li se mai opună rezistență în această parte a frontului, sovieticii vor accepta clauze onorabile în armistițiul pe care i l-au propus.

Acestea erau cele trei ipoteze, unicele din punctul lui de vedere, confirmate ca posibile atît la ultima întrevedere cu Hitler, cît și de contactele diplomatice cu aliații și, în special, cu Moscova. Ele îi întăreau și-i certificau convingerea de a se retrage și de a rezista pe zona fortificată.

E drept că aplicarea oricăreia dintre ipoteze înseamnă împărțirea țării : Moldova rămîne sub ocupație rusească, Muntenia într-o quasi ocupație germană, iar o bună parte din Transilvania la unguri. Însă lui Antonescu, în clipa asta nu are cum să-i pese. El e militar și trebuie să-și facă datoria ca un militar ducînd războiul în folosul său, atent numai la strategie și tactică, fără a se lăsa influențat de sentimentalisme. Nici măcar de cele pe care le-ar genera niște idei mari, cum ar fi ideea de patrie sau de națiune.

Aici, la aceste gînduri grave, cu asemenea formulări la care, cu ani în urmă, desigur că nici el nu și-ar fi închipuit că ar fi vreodată în stare să ajungă, mareșalul își simte calculele minate de mari întrebări : Dar, oare, în asemenea condiții, armata i se va mai supune ? Pretinzîndu-i un asemenea sacrificiu, țara care și așa fierbe nu se va răscula ? Exemple de nesupunere în masă la unități și mari unități, cum au fost cele din ultimele zile de defensivă, îl îngrijorează, îl fac să-și piardă din nou cumpătul, să nu mai fie stăpîn pe sine ca-n clipele de mai înainte, cînd zona fortificată a marii lui strategii l-a făcut să se simtă iarăși sigur și în depline puteri.

Mîna i se crispează pe mînerul scaunului. Nu, nu trebuie să-i pese de nimic ! Se va retrage pe zona fortificată și va îngheța pe poziții. Îl va obliga pe Hitler, care în aceste zile a intrat și el desigur la idei, să împingă aici cît mai multe divizii motorizate și, vreme de șapte-opt luni, sigur

va rezista. Este un calcul precis, confirmat de întreaga sa pricepere de militar. Iar în opt luni, soarta războiului poate fi cu totul alta !... E drept, se va împărți țara. Se va împărți, fără sorți apropiați de reîntregire... Cu atît mai bine ! Se vor alege cei care sînt în stare să-i fie supuși, pe care-i va manevra cum va voi el, și ceilalți : toți politicienii, toți demagogii democrației, socialiștii, comuniștii, intelectualii care au început să fie din ce în ce mai recalcitranți n-au decît să treacă dincolo, sub ocupația rusească ! El n-are nevoie de inteligențe. El are nevoie de executanți. De-abia că va rămîne mai mică, va face o țară model, cazonă și disciplinată.

În vibrația perpetuă a avionului, mareșalul e dur, cu chipul inexpresiv, cu profilul nemișcat. Crispat, se silește ca figura să nu-i trădeze gîndurile ce-l chinuie, ca vreun gest să nu dea de bănuit aghiotanților. Privește drept apusul spre care zboară, crestele munților ce rămîn ca niște ruine în dreapta, cîmpia imensă, care cuprinde în depărtările ei pierdute Bucureștiul.

Și, deodată, totul se aprinde în flăcări vehement colorate ca la o explozie. O mare explozie se petrece undeva, în apusul din față, și profilul mareșalului nu mai poate rămîne impasibil. Spune către aghiotanți, mai mult ca să-și confirme sieși : „Ce devreme apune soarele ! A scăzut ziua..." Cei din jur îi confirmă politicoși banala constatare și privesc apusul care explodează în flăcări solare.

Chipul roșu al mareșalului e și mai aprins. Aproape transfigurat. Pentru că, în tresărirea aceea de mai înainte, el văzuse, așa cum cu trei săptămîni în urmă Hitler îl obligase să vadă Varșovia în flăcări, Varșovia în ruină, Varșovia distrusă, prefăcută în mormane de moloz.

Nervii lui nu pot rezista imaginii acesteia. Toate coșmarele din ultimele săptămîni pornesc de aici, sau ajung aici. Toate insomniile lui se mistuie-n imaginea acestor flăcări. Și simte că nu mai e stăpîn pe el. Se amestecă în flăcările astea și ochii nebuni ai lui Hitler, și mutrele perfide ale celor despre care știe că-l trădează, dar pe care nu are puterea să-i înlăture, și toate necazurile care apasă pe mintea lui de soldat obișnuit a gîndi prin ordine.

De data asta își dă ordin sieși să-și păstreze ținuta și prestanța. Pentru că avionul aterizează, iar el, mareșalul, trebuie să apară în capul scării cu chip ferm, autoritar.

XXXIX

Un calcul asemănător își face, jos, pe aeroport, Mihai Antonescu, paladinul mareșalului, vicepreședinte al lui la conducerea Consiliului de Miniștri, prim-ministru ad-interim de cîte ori mareșalul este plecat pe front, deci și acum, pentru încă un minut sau două, pînă cînd avionul va ateriza.

Un calcul asemănător, dar invers, pentru că Ică își face socotelile cum să pară mai afectuos și respectuos în același timp, cu o figură sincer grijulie și atentă la tot ce îi va spune mareșalul, cu o mină care să-l arate cît mai bucuros de a-și revedea susținătorul și mentorul, cît mai nerăbdător de a primi de la el îndrumări.

Din cînd în cînd, spre a-și ascunde aceste preocupări, precum, mai ales, temerile care-l răscolesc profund, devine atent la propria-i persoană, își mîngîie frizura gominată, își aranjează sprîncenele groase de hipnotizator, își privește narcisiac în cristalurile ușii obrazul smead, bărbierit impecabil deasupra unui impecabil guler de mătase.

Pentru că un instinct de conservare îl face să simtă nevoia să ascundă, chiar și dinlăuntrul propriei sale ființe, chinuitorul gînd de a-l trăda cît mai repede pe mareșal. Pînă nu e prea tîrziu. Pînă nu se răscoală toată țara care a început să fiarbă.

Cît mai repede ! Pentru că altfel...

Nu, nu are scrupule. „De multă vreme nu mai are scrupule" — își spune el. I-a fost, e drept, credincios mareșalului, atîta vreme cît simțea puterea acestuia deplină. Dar mai mult decît atît... Caracterologic, Mihai Antonescu nu simțea nevoia a fi onest în relațiile cu cineva. Era versatil ca temperament, asemeni acelor inteligenți intelectuali carieriști, înarmat cu o glazură groasă, de vorbe și idei împrumutate. Atît de groasă încît nici nu mai ai cum ajunge la fond ca să-ți dai seama dacă acesta există.

Acum, chiar că are toate motivele să se gîndească mai mult la propria-i piele decît la cea a mareșalului. Situația e de așa natură încît, dacă pentru comandantul militar există argumente care să-l facă să se încăpățîneze pe poziții, pentru el, ca politician, e de nepermis omiterea oricărui prilej care să-l ajute a se rupe de Hitler și de dictatură.

De fapt, știe că, încă din 1943, de cînd făcuse un gest de mare și curajos diplomat încercînd să-l convingă pe Mussolini să se rupă împreună de Germania, oamenii lui Hitler îl catalogaseră drept agent anglo-american și, împreună cu Pamfil Șeicaru, era considerat a ocupa primul loc pe lista celor mai periculoși și mai apți de trădare dintre oamenii aflați în grațiile dictaturii.

Plimbîndu-se încet, cu un aer meditativ, prin fața celor cîțiva generali bătrîni care-l însoțesc pe aeroport, în costumația sa neagră, care-i dă aerul de pomădat prezentator de programe la un bar de lux, el caută, prin tăcerea gravă pe care a abordat-o, să-și impună un aer cu atît mai apropiat de cel al unui filosof stoic, cu cît frămîntările interioare îi sînt mai utilitariste.

De fapt, și mareșalul, se justifică el, caută un prilej ca să scape de Hitler. Și mareșalul e în tratative cu sovieticii, doar cu știrea lui a fost trimis la Stockholm secretarul de legație Gheorghe Barbul spre a-i da personal și fără document scris, care să poată fi interceptat, instrucțiuni ministrului Nanu în legătură cu modul în care trebuie să trateze cu ambasadoarea sovietică, doamna Kolontay. Și, tocmai pentru că în aceste zile răspunsul ei tot întîrzie, mareșalul vrea acum să capteze bunăvoința generalului Wilson... Numai că încearcă să întîrzie cît mai mult armistițiul, considerînd că trebuie să-și aleagă cu grijă momentul oportun. Pentru el, însă, pentru Mihai Antonescu, fiecare moment e oportun. E cum nu se poate mai oportun. Numai să i se ivească prilejul sau să primească răspuns la tatonările sale... Ah, dacă ar fi reușit atunci să-l convingă pe Mussolini !... Ar fi jucat cea mai mare carte a vieții lui !

Gîndește încruntat, abținîndu-se să facă instinctivele gesturi, pentru a nu trezi zîmbetele celor care-l însoțesc. În definitiv, față de mareșal, față de Ion Antonescu, față de Ionel, cum a ajuns să-i spună în anii marelui lor tête-à-tête de la începuturile dictaturii, el și-a făcut datoria demult, încă din martie, cînd i-a spus destul de ritos că țara vrea pace... „Nu ești tu țara ; țara sînt eu !" îi replicase, suficient, mareșalul, lăsînd să răbufnească ura mai veche, datorată faptului că nu-l schimbase atunci cînd fusese cazul.

În sensibilitatea lui egoistă, Mihai Antonescu s-a simțit lezat : adică de ce n-ar fi și el țara, de ce-ar fi numai

celălalt ?... Aceasta numai ca reacție de moment. Pentru că Ică Antonescu e mai lucid decît mareșalul, care devenise convins că el e țara și-și purta acest atribut cu o seninătate atotstăpînitoare.

De fapt, în jignirea lui răbufnea niște sentimente mult mai complicate decît simpla ambiție de a-și împărți cu mareșalul ceva ce nu le putea aparține nici unuia. Era convingerea certă, conștiința că acest militar încăpățînat, dur, stilat, dar monocord ca gîndire, dacă ajunsese să se considere a fi părintele, salvatorul țării, sau țara însăși, apoi aceasta lui, lui Mihai Antonescu, politicii lui abile, priceperii lui în a-i face o mare propagandă într-un timp scurt, i se datora.

Mareșalul era atît de îngîmfat încît ajunsese să-i atragă lui atenția asupra unor titluri sau calități care puteau fi crezute de marele public, de soldați și de cetățenii de rînd, dar nu de intimi și, mai ales, nu de el, omul care le născocise și care avusese abilitatea să le impună opiniei publice.

Avea dreptate să se simtă jignit, pentru că Ion Antonescu, sfîntul, eroul, geniul național, așa cum apare în documentele oficiale, era o invenție a lui, și numai un mare avocat ca el, învățat să mintă patetic și cu nerușinare, scoțînd efecte retorice din orice, a fost în stare să realizeze o asemenea performanță. În scopul politicii comune, în scopul triumfului ei, a născocit și a organizat un întreg aparat de propagandă prin care a clădit în fața națiunii personalitatea lui Ion Antonescu. Nu așa cum e ea, ci la modul superlativ, ideal. Iar acum culmea : Ion Antonescu, a cărui rațiune nu a rezistat acestei probe și a început să o ia razna, crezîndu-se într-adevăr un sfînt și un „chemat al neamului", încearcă să-l oblige pe el, inventatorul acestor gogorițe, să creadă în ele !... Ridicol !... Ridicol, dar adevărat lucru că istoria cunoaște multe întîmplări asemănătoare cu oameni dintre cei cărora soarta le-a dat puteri absolute.

Pentru a minți masele și a-i impune pe dictatori, trîmbițașii din camarila acestora i-au descris numai în superlative. Cu eforturi susținute, asemenea superlative au reușit să fie impuse opiniei publice. Nefericirea a făcut însă ca dictatorii cărora li s-au atribuit să uite jocul de propagandă și au început să creadă aceste calificative adevărate, pe deplin meritate, exprimînd o situație de fapt. Astăzi, un Hitler sau un Mussolini sînt gata să-i pedepsească pînă și

pe cei care le-au născocit calităţile de sfinţi, dacă îndrăznesc să nu creadă în ele.

Ion Antonescu n-a avut nici măcar partizani. L-a avut numai pe el. Pe el şi atîta tot. Încolo, Valer Pop, Mareş şi încă vreo cîţiva —, nici unul de talia lui — şi apoi un gol imens. Cea mai mică grupare cu putinţă. Cea mai necunoscută. Dar care a apărut cîndva ca o necesitate pentru nişte mari interese financiare. Corespundea politica lor dorinţelor unor capitalişti de a scăpa şi de legionari şi de presiunea maselor înfometate. Aceasta, pe de o parte. Pe de altă parte, orientarea fascistă făcea joncţiunea cu acele sfere ale capitalului german care-l aduseseră la putere pe Hitler. Acesta era tot jocul, privit cu luciditate. Dar poate rămîne chiar lucid un om care, în mai puţin de patru ani — de la 5 septembrie 1940, cînd s-a numit pentru prima dată conducător al statului — a crescut rapid în glorie şi elogii ajungînd acum să fie proclamat „mareşalul", „părintele ţării şi al armatei", „stăpînul absolut", „eroul naţiei", „stîlpul de căpetenie al românismului" ? !

Păi el, Ică, ştie prea bine cum l-a făcut, pentru că i-a construit această imagine prin vorbele lui, prin condeiul lui, prin inteligenţa lui...

„Generalul nostru, l-a făcut Dumnezeu din piatră şi din fulger" — scria el în 1940...

„Mareşalul nostru, în el răsună ca-ntr-un bucium voievodal tot instinctul de război pe care l-au avut strămoşii" — scria tot el în 1941. Pentru ca apoi, în mod consecvent să-l numească peste tot „apostolul neamului", dînd ordin serviciilor de propagandă să introducă această formulare în toate tipăriturile cu putinţă şi plătind cu bani graşi, din fonduri secrete manevrate doar de el, toată presa pentru a relua formularea.

Iar începînd de la o doua aniversare a instaurării dictaturii l-a numit, fără nici un scrupul, supraom, atrăgînd ţării atenţia că „ni l-a dat Dumnezeu la răscruce de veac"...

A făcut toate acestea cu devotament... Şi cu interes, e drept, deoarece cauza lui Ion Antonescu era propria lui cauză. Nu se înrudeau. Era vorba doar de o asemănare de nume. Dar, datorită lui Ion Antonescu, s-a făcut şi el cunoscut marii finanţe care încerca prin ei o rezolvare. S-a confundat cu tot ce avea mai ascuns dictatura, şi nu

i-a fost ruşine de cuvintele gongorice cu care s-a străduit s-o poleiască.

Pentru că aveau de depăşit un mare handicap : tradiţia pe care şi-o fixase de trei sferturi de veac regalitatea, popularitatea pe care şi-o creaseră de decenii partidele politice, detaşamentul de fanatici mic, dar temeinic legat, pe care şi-l formaseră legionarii. În aceste condiţii, nu avusese căi de ales, nu avusese vreme să caute cuvinte ; fiecare prilej trebuia folosit şi fructificat. Dăduse drumul unor vorbe umflate, zornăitoare, dar le dăduse drumul ; folosise epitetele cele mai sforăitoare, dar le folosise cu obstinaţie ; nu cîntărise nici un adjectiv, nu stătuse să aleagă nici un atribut — campania trebuia susţinută cu vehemenţă şi el, Mihai Antonescu, o susţinuse, se dedicase ei fără să-i pese că se compromite, că ţara rîde auzindu-i adulările gogonate.

A încercat întîi să-i cucerească pe legionari. Au îmbrăcat amîndoi cămăşi verzi şi, de sfinţii Mihail şi Gavril, s-au închinat pioşi în faţa icoanelor de la Patriarhie. Apoi, întrucît în fanatismul lor total ilogic, legionarii transformaseră în salut şi deviză sloganul „trăiască legiunea şi căpitanul", cu politeţea necesară pentru a nu-i asmuţi pe nebuni, făcînd apel la logica formală, el le-a demonstrat că Zelea Codreanu—căpitanul tot era mort, aşa că nu avea cum să mai trăiască oricît s-ar saluta ei astfel. Şi le-a propus să schimbe deviza în „trăiască legiunea şi generalul", adică Ion Antonescu, pe atunci general şi proaspăt conducător al statului. Ar fi fost o mare lovitură. L-ar fi grefat pe acest general cunoscut numai în cercurile militare, pe tulpina ambiţioasă a fanatismului legionar şi l-ar fi transformat în deviza fascismului care încerca să prindă rădăcini la români... Dar n-a mers. Nici chiar cu insinuanta şi abila lui pledoarie nu a mers. Ba, dimpotrivă, în scurt timp, s-a ajuns la rebeliunea legionară, care a decretat că „Ion Antonescu este o calamitate istorică, el a făcut ţării un rău cel puţin egal cu cel făcut de regele Carol al II-lea". Şi, demiţîndu-l din guvern pe Horia Sima, Ion Antonescu a înăbuşit cu armata rebeliunea legionară. Pentru Mihai Antonescu, acesta a fost momentul prielnic, luînd, în Consiliul de Miniştri, locul vicepremierului impus de legionari, şi profesînd o politică mai inteligentă legată de unele interese ale capitalului românesc. A trebuit, deci, să existe el, Mihai Antonescu, mintea lui lucrativă şi întreprinză-

toare, ca să facă propagandă personalității nu îndeajuns de notorii a mareșalului atunci cînd acesta a rămas pe soclu singur, fără legionarii care fuseseră baza politică a regimului. L-a făcut cunoscut țării prin articole, discursuri, conferințe și lozinci. L-a făcut cunoscut armatei prin ordine de zi, prin cîntece, prin rugăciuni. L-a făcut cunoscut în biserici prin predici și prin acel „Încă ne rugăm". Dar, mai ales, l-a făcut cunoscut acelei pături a burgheziei care era direct interesată să nu aibă de-a face cu extremiștii, acea burghezie, care nu dorea să fie amenințată nici de fascism, nici de comunism. Pentru ea, mareșalul, individ necunoscut înainte, adus la putere printr-un concurs de împrejurări favorabil și nu prin vreun merit politic anterior, a devenit omul tampon. Dictatura lui actuală, scoțînd țara de sub egida Gărzii de fier, dirija cu fermitate armata, ferind păturile avute atît de rebeliunea de dreapta, cît și de revoluția de stînga. Pentru această categorie, care avea toate interesele să-l susțină, Mihai Antonescu l-a sfătuit pe mareșal să declare, la 6 noiembrie 1941, în proclamația pentru plebiscitul prin care cerea votul de încredere al națiunii : „Statul Român nou trebuie să-și închine toată străduința la formarea și întărirea burgheziei noastre"... Și, astfel, dintr-un militar oarecare a devenit omul momentului. Dar a devenit, făcut de el, și asta trezește acum ciuda lui Mihai Antonescu. Pentru că el i-a așezat pe fruntea banală, de om limitat, aureola de apostol al neamului care ar întruchipa un sentiment de drept nutrit de toată lumea : reîntregirea țării. Astfel, prin abilitatea sa l-a ridicat pe mareșal pe soclul interesului național și a făcut ca regele să rămînă într-o totală umbră.

Ică fusese introdus în familia mareșalului cu prilejul unui proces de bigamie. Maria Antonescu era acuzată că se căsătorise cu Ion Antonescu, în vreme ce, legal, apărea ca soția unui angrosist constănțean. Acum, doamna Maria Mareșal Antonescu, fosta acuzată de bigamie, a devenit persoană publică luînd loc în viața țării prin Consiliul de patronaj, pe care Ică l-a inventat făcînd din ea mama răniților, alinătoarea rănilor, binefăcătoarea orfanilor și a văduvelor. Plasînd-o deci în cel mai melodramatic punct de contingență cu opinia publică. Prin aceasta, a dat încă o lovitură regalității, înlăturînd categoric ștearsa persoană a reginei Elena, pe care a compromis-o, făcînd

aproape public faptul că locotenentul de gardă Vergotti, după ce a coborît din patul ei, și-a permis să dea ordine comandanților săi fără ca avansarea să-i fi avut loc pe alt plan decît cel sexual.

Și astfel, din mareșal și din soția lui, Mihai Antonescu a configurat țării familia domnitoare de mîine, încercînd să înlăture total rostul casei regale. O familie nu chiar atît de curată, cum se spune, pentru că scrupuloasa cinste a mareșalului era infirmată de afacerile pe care Maria Antonescu, fosta bigamă, le făcea la Consiliul de patronaj. Dar datoria lui Ică este să lustruiască tot mai mut aureola, pregătind terenul familiei domnitoare de mîine, al cărei urmaș, în primul rînd spiritual, dar și ca asemănare de nume, este el. Pe planul intimelor lui veleități, Mihai Antonescu la asta visează. În viața de toate zilele însă, se mulțumește să-i fie deocamdată mareșalului vicepremier, ministru de externe și ministru al propagandei.

Se mulțumește. Sau, mai bine zis, s-a mulțumit. Pînă cînd și-a dat seama că tot ce i-a construit el ca mască pentru opinia omului de rînd, tot ce-a adăugat muritorului banal pentru a-l transforma în fața națiunii într-o voievodală frescă votivă, toate simbolurile heraldice pe care i le-a născocit și imaginea de sfînt, pe care el i-a pictat-o, devin lucruri în care mareșalul începe să creadă. În megalomania lui, nu se mai gîndește la faptul că e doar invenția de hazard a acelor burghezi bogați și influenți care, într-un moment de mare criză, au avut nevoie de dictatura unui militar de extremă dreaptă, ci se crede apostol.

Și el, Mihai Antonescu, este megaloman. Știe să-și dea importanță, știe să pozeze în ceea ce nu este, știe să smulgă aprecieri nemeritate, știe să o facă pe marele cărturar și pe marele patriot. Dar, în sinea sa, oricînd, are întregul sentiment de risc al acestui joc. E mulțumit că-i merge, dar nu se minte pe sine însuși crezînd că-i adevărat ceea ce i-a făcut pe alții să creadă. Sub cămășile de *soie écru* și stofele fine, croite elegant, el știe cam ce-i poate pielea și e mîndru de un singur lucru : că are atîta talent ca să poată cabotina, jucînd roluri mai mari decît i-ar permite realitatea obiectivă. Dar toate acestea le face cu o doză de rațiune, atent, foarte atent la categoria socială pe care o are de servit, conștient, gîndindu-și întotdeauna cu luciditate situația viitoare, calculîndu-și jocul, măsura

în care mai poate să-l exagereze în fața prostiei omenești, a servilismului, a spiritului de ploconire, scoțînd din aceasta toate avantajele cu putință. În același timp, însă, e atent și la treapta din urmă, gata să o coboare cu luciditate, să se replieze, să fie pregătit cu toate mijloacele de precauție pentru momentul cînd nu-i va mai merge chiar așa de ușor. Asta numește el politică modernă și rațională : să te impui fără scrupule, să pretinzi fără rușine tot ce poți pretinde, atîta timp cît îți merge. Dar să fii totdeauna conștient de valoarea ta reală. Numai așa poți trăi marea satisfacție de a-i duce de nas pe cei din jur.

XL

De fapt, cu experiența lui îmbogățită de acești ultimi ani, Mihai Antonescu și-a dat seama prea bine cum, tocmai sfidînd cele mai elementare reguli ale existenței colective, dictatura și fascismul se pot impune unei colectivități. Se pot impune, chiar datorită viciilor acesteia. Deoarece colectivitatea cuprinde psihologii foarte ciudate sau, mai bine-zis, ciudat alcătuite.

În primul rînd cu virtuțile lui de universitar, își dă seama că există o mare categorie de oameni modești, de bună credință, care nu au nici o veleitate de conducători și cărora niciodată nu le-a trecut prin minte să-și dea importanță în fața semenilor lor. Știind că cineva trebuie să-i conducă și că nu ei sînt aceia, în cazul lor nu interesează decît să cunoști pulsul unor mici interese pe care le au, să le stimulezi ambițiile de parvenire și să le speculezi credințele pe care le-au moștenit prin tradiție.

O a doua categorie sînt așa-zișii oameni socialmente formați, care cunosc regulile conviețuirii și își fac un merit, un titlu de glorie din a le respecta, din a demonstra că le cunosc și le aplică, practicînd aceasta cu mîndrie, uneori chiar cu pedanterie, ca un atribut al evoluției lor pe scara civilizației. Aceștia pot fi, de asemenea, luați foarte repede și dominați cu ușurință, deoarece, formați sub semnul convenienței sociale, e de neconceput pentru ei să-i domini dacă nu le respecți și tu. Iar tu nu le respecți.

A treia categorie o formează prezumtivii concurenți pe care trebuie să-i disprețuiești, să-i boicotezi, să-i lovești,

Ei bine, în asemenea condiții de psihologie socială, megalomania, care, pentru toate aceste categorii, este, pe lîngă un pericol real, și un nonsens din punctul de vedere al legilor normale ale societății, are toți sorții de izbîndă dacă manifestările ei sînt dublate de brutalitate fascistă și de o oarecare doză de paranoie. Megalomanul paranoic strigă, dă din coate cu vehemență, e insensibil la convenințele sociale deoarece în subiectivismul său nu-l interesează decît să-și impună gustul, setea de putere, fără să-și pună problema vreunui scrupul.

Și astfel, la scară mai mare sau mai mică, el știe că asistăm uneori, ca o confirmare a acestei stări psihologice a societății, la impunerea unor personalități care, studiate mai bine, nu pot ține decît de domeniul ridicolului. Megalomanul strigă, terorizează, nu ține seama de nici un precept, nu-i pasă de interesele sau intențiile altora, nu are sensibilități la situația, gîndirea sau preceptele semenului și, încălcînd astfel cu scandal și nerușinare toate convențiile sociale, strigîndu-și sus și tare și transformînd în lege de viață propriile-i moșturi și ambiții, pretinde că s-a afirmat, că s-a realizat, că s-a făcut recunoscut de către opinia publică. De fapt, paranoia îl ajută să domine sau să amenințe opinia publică a cărei înțelepciune spunînd „cu nebunul să nu te pui", o face de multe ori să fie dezarmată în fața lui. În felul acesta, printr-o anormală încăpățînare de a-și manifesta exacerbat subiectivismul, dacă mai au și cîțiva fanatici de credință fascistă în jur, destule mediocrități, mediocrități evidente la o analiză logică ajung să domine, să-și facă interesele și ambițiile pe pielea societății care, în condiții normale, le-ar exclude rizînd de ele.

Contribuie, desigur, la aceasta, și faptul că mulți indivizi din conducerea societății, ținînd în mînă, prin averi sau poziții mai mult sau mai puțin importante, o parte din destinele ei, sînt conștienți de propria lor mediocritate. Și atunci preferă să se facă a nu o observa pe a megalomanului vehement. Acordă credit manifestărilor lui ridicole, pentru a-și acoperi astfel propriile lor slăbiciuni ; îl flatează slugarnic pentru a nu-l face să le vorbească despre propriile lor slăbiciuni.

Aceasta este și situația de față. Deoarece nici unul dintre conducătorii partidelor politice, nici Maniu, nici Brătianu, nu s-ar fi angajat în vreun fel să se ia la luptă

concomitent și cu legionarii și bineînțeles cu comuniștii. Îl lasă pe mareșal să se creadă mare sfînt servindu-le niște interese vitale, în rezolvarea cărora ei ar fi fost incapabili și, astfel, stau la căldurică în meschina lor mediocritate.

Dar ei, necunoscîndu-l îndeaproape, nevăzindu-i comportamentele intime și reacțiile zilnice, nu-și dau seama, așa cum își dă seama el, că inconștiența crește, iar credința că e salvatorul neamului îl duce la irațională acte subiective. Șandramaua se clatină ; iar el, lcă, trebuie să-și vadă de interesele sale.

Pentru asta, de fapt, și luptă : dacă îl convinge pe mareșal sau pe rege să-l trimită pe el să trateze cu puterile străine, apoi îi lucrează de nu se văd. Știe el cum s-o-ntoarcă să pună mîna pe putere. Desigur, Ion Antonescu e compromis. Dacă i se cere să-l vîndă pe mareșal, în clipa asta îl vinde.

În clipa asta...

Avionul a oprit. Mareșalul coboară scările. Mihai Antonescu îl îmbrățișează afectuos. Chiar mai afectuos decît îi permite gestul de gardă al mareșalului. Și-i spune cu ton totalmente convingător : Dragul meu drag, am fost foarte îngrijorat. Știu, sînt convins că prezența ta a redresat totul pe front, de asta n-am nici o grijă ! Dar eram îngrijorat pentru tine. Voiam să te văd mai repede, aici, să te știu aproape.

După ce urcă în mașină, se vede, totuși, că avea motive să-l aștepte nerăbdător pe mareșal, și să-l știe aproape : cîțiva miniștri civili din guvern îi vorbiseră despre intenția lor de a demisiona. Erau alarmați și numai autoritatea rea a mareșalului putea să-i astîmpere.

Mareșalul, însă, are un gînd fix : Telegrama de la Stockholm... Oare de ce n-a venit telegrama de la Stockholm ? !

XLI

Bucureștiul se află în plin camuflaj. Polițiștii amendează pentru șuvițele de lumină ce se strecoară pe sub geamuri. Sau închid ochii în fața unui bacșiș ca și cum ei, odată mituiți, aviația străină n-ar mai putea descoperi locuri de bombardat. Ei știu însă că la ora asta ciubucul e sigur și prompt, pentru că, în opt din zece cazuri lumea

ascultă radio Londra, Moscova sau Vocea Americii. Așa că norocul polițistului român provenit de obicei din categoria penibilă a celor ce visează să scape de muncă, își ia darul clandestin și face de-o țuică tot așa cum șefii lui, cu pretenții mai mari în ceea ce privește treapta socială, își iau darul de la marii delincvenți și fac de-o casă, de-o grădină, de-o mașină. Iar cel mai mare dintre ei, ministrul subsecretar de stat, generalul Piki Vasiliu, inventariază la ora aceasta tot ce-a agonisit, socotește ce lasă nevestii și ce ia pentru a-și petrece restul vieții în străinătate, alături de amanta din Caransebeș. Urcă totul în mașină și, profitînd de camuflajul care estompează și ascunde, cară valizele și trusele pe șoseaua Ștefan cel Mare, în clădirea înzorzonată cu turnulețe, foișoare și creneluri de cărămidă a jandarmeriei. Clădirea e oarbă, cu ferestrele camuflate, și numai somația sergentului de rond deranjează întunericul : Stai, parola ! Pentru ca ofițerul aghiotant și confident al generalului, încărcat de greutatea bagajelor, să-l binecuvînteze : Parola mă-ti !... E domn ministru, dobitocule !

Și cu asta, în clădirea de unde se comandă paza țării, intră fără nici o bănuială cel mai elocvent corp delict al zilei — bagajele cu care, peste douăzeci și patru de ore, va fugi din țară însuși ministrul însărcinat cu paza ei. Ca-n toate situațiile cheie, ascunzișul cel mai sigur este locul cel mai expus, în care nimănui nu i-ar trece prin minte să controleze.

De exemplu, aici, în clădirea masivă și aspră, construită parcă înadins spre a sublinia gravitatea neiertătoare a aparatului de represiune al cărei comandament îl adăpostește. Cine ar putea să-și închipuie că vreun certat cu legea își poate permite numai să se gîndească să treacă pe aici, unde ar fi imediat înșfăcat și arestat. Dar, cum în această primă jumătate a secolului douăzeci, noțiunea de lege e încă relativă, și cea de „certat cu legea" e tot atît de relativă. Ca-n situațiile clasice, cînd numai hoții mărunți fac pușcărie, cei mari se numesc magnați și sînt considerați stîlpii societății. Iată ce poate ascunde o noapte de camuflaj, numai în interiorul acestei clădiri din București. Într-o aripă retrasă, bine păzită, adaptîndu-li-se un oarecare confort, se află camerele în care sînt ținuți prizonieri cei trei ofițeri englezi, parașutați cu un post de radio, despre care am mai vorbit. Cu toate că numai unul dintre ei este de origine română — se numește Me-

ţianu — cele mai importante relaţii în România le are un englez, care, de fapt, a şi fost trimis ca un fel de şef al micului lor grup. Este Chastelaine, fost director al unei întreprinderi petroliere româno-engleze la Ploieşti. Devenit lucrător al Intelligence-Service-ului pentru Balcani, cu sediul la Instanbul, el s-a ocupat în tot timpul războiului şi de ţara noastră. De Crăciun a fost paraşutat în apropiere de Bucureşti împreună cu ceilalţi doi, un aparat de emisie-recepţie şi o foarte importantă hartă. Harta cuprindea toate datele tatonărilor în vederea unor tratative de pace care avuseseră loc între reprezentanţii marilor puteri şi cei ai lui Hitler, toate condiţiile teritoriale puse în discuţie. Ea demonstra că marele aliat al lui Ion Antonescu, Adolf Hitler, după ce storsese România de bunuri materiale şi carne de tun, nici nu se gîndea la ea într-o viitoare configuraţie a unei Europe în care ar fi semnat un pact cu sovieticii. Transmisă lui Ion Antonescu, harta avea scopul de a-i atrage atenţia faţă de ce fel de aliat încearcă el să se poarte loial.

~ În aceste condiţii, Ion Antonescu a trimis în preajma Anului Nou un emisar la Stockholm, pe Gheorghe Barbul, care a discutat cu consilierul ambasadei sovietice de acolo, aducînd pentru mareşal condiţii de armistiţiu, ceea ce oglindea interesul Armatei Roşii de a scăpa de rezistenţa pe aliniamentele unui front din România. Ion Antonescu a continuat să rămînă alături de Hitler, care-l desfiinţa complet în tratativele sale privind o eventuală pace. În schimb, cei trei emisari stau bine păziţi în această aripă a Inspectoratului general al Jandarmeriei, cu toate că Gestapoul a cerut de mai multe ori să le fie predaţi. Acum, tocmai s-a terminat vizita pe care le-a făcut-o Cristescu, şeful serviciului secret al lui Antonescu. Condus de maiorul Unga, cel căruia i se dăduse spre instrucţie şi în grijă cazul celor trei păsări atît de scumpe, el încearcă să lase impresia că a făcut o vizită de rutină. Maiorul, bineînţeles, se preface a-l crede şi-l salută respectuos închizîndu-i portiera la maşina ce stă în strada întunecată... Iar Cristescu porneşte spre Preşedinţia Consiliului de Miniştri care se află destul de aproape, spre a fi de faţă la primirea lui Clodius, trimisul special al lui Hitler, de către mareşal. Nu înainte însă de a se fi asigurat de posibilitatea trimiterii, ca mesager la aliaţi, a unuia dintre prizonierii englezi.

La primul etaj al clădirii se află cabinetul ministrului subsecretar care deţine şi funcţia de comandant, inspector general al Jandarmeriei. Aici, Piki Vasiliu stabileşte cu omul său de încredere datele zborului amînat, modalităţile de încărcare a tuturor bagajelor în avion, întîlnirea cu celălalt aghiotant care trebuie să o aducă a doua zi pe doamna din Caransebeş şi, în sfîrşit, felul în care el, generalul Vasiliu, va ajunge exact în momentul în care aparatul va fi pregătit să decoleze. După aceasta, generalul mai dă un telefon de control la Caransebeş, spre a se convinge că doamna, toate bijuteriile ei şi toate devizele ei sînt gata de a fi suite în maşină pentru ca mîine în zori, cît mai devreme, să pornească spre Bucureşti. Îşi admonestează amanta spunîndu-i că, de dragul ei, va mai întîrzia încă o zi, cu toate că pregătirile fuseseră făcute pentru noaptea aceasta. Ea trebuie să înţeleagă că unui om care s-a hotărît să plece şi nu într-un voiaj oarecare, ci părăsind o situaţie, din momentul în care şi-a fixat o dată e foarte greu să mai aştepte, acel „reisefieber" funcţionînd galopant. O conjură să pornească în zorii zorilor, să fie mîine seara în Bucureşti, unde vor comanda o ultimă cină în salonaşul roşu de la Capşa, după care îşi vor lua zborul. Şi, fiindcă glasul ei îl mai linişteşte, se aşează la birou şi se pregăteşte serios pentru şedinţa de Consiliu de Miniştri de a doua zi, şedinţă la ora deschiderii căreia el avusese de gînd să se afle într-o ţară de altă religie : Turcia sau, dacă avionul va merge bine, chiar Egiptul. În condiţiile acestea însă, avea să aibă plăcerea să-l mai vadă o dată pe mareşal, prietenul lui din tinereţe căruia, ca elev cu doi ani mai mare, îi fusese un fel de instructor la liceul militar... Se va sacrifica şi-l va vedea şi mîine. Dar, poimîine, nimic nu-l va mai putea împiedica să se plimbe cu amanta printre muezini, minarete, şi trupe aliate, pentru ca de acolo să reajungă pe pămînt creştin, în Spania, unde îl aşteaptă prietenul său Pamfil Şeicaru.

La cel de al doilea etaj al clădirii, două cabinete la fel de somptuoase aparţin locţiitorului comandantului, generalul Tobescu şi şefului de stat-major, generalul Anton. Ambii sînt pe poziţie şi numai camuflajul ferestrelor îi face, pentru trecătorul de pe stradă, una cu noaptea. Generalul Tobescu nu părăseşte biroul pentru că, de multă vreme, se consideră cel mai îndreptăţit să fie comandantul

jandarmeriei. Este şi mai în vîrstă, are şi cele mai vechi state de serviciu. Calculul lui e simplu : Piki Vasiliu este omul cel mai apropiat, cel mai de nădejde al lui Antonescu ; Dumitru Popescu-codiţă, ministrul plin de la interne, este o figură pretenţioasă şi ştearsă ; în condiţiile grele de acum, cert lucru că va fi înlocuit cu Piki. De aici concluzia : el, generalul Tobescu, nu trebuie să piardă nici o clipă poziţia ; are toate şansele să devină ministru subsecretar de stat şi comandant general al jandarmeriei.

În cabinetul alăturat, generalul Anton continuă cu totul altfel de calcule. El face parte dintre cei atraşi de partea mişcării patriotice. Acum, pregăteşte intrarea în dispozitiv a celor cinci mii de jandarmi de care dispune în Capitală, în aşa fel încît să asigure funcţionarea în continuare a principalelor instituţii de stat şi să prevină orice atac german.

Şi-l aminteşte pe colonelul Dămăceanu cum s-a anunţat la el, cu mai multe săptămîni în urmă, cum a venit şi, vorbindu-i, păstra tot timpul o neobişnuită crispare în ţinuta lui protocolar ofiţercască. Erau cunoştinţe vechi, aproape prieteni şi, din pricina aceasta, comportarea lui îl deruta şi mai mult. Pînă cînd, Dămăceanu nu s-a mai sfiit şi i-a spus-o direct : Ştiu că aici mă poţi aresta şi de aici pot să nu mai ies niciodată pînă la plutonul de execuţie. Dar misiunea mea este să-ţi propun să treci de partea celor care vor să-l răstoarne pe Antonescu... Şeful de stat-major al Jandarmeriei a cîntărit o clipă situaţia : nu, o provocare nu părea şi, din partea acestui om, nici nu putea să vină.

Totul s-a petrecut scurt, ca-ntre militari, oameni de decizie. Colonelul Dămăceanu putea să nu mai iasă niciodată de acolo sau să iasă cu un aliat în plus. Altă cale nu exista, iar el a cîştigat-o pe cea de a doua.

Din clipa aceea, generalul Anton a început să facă şi el parte din grupul de militari a căror activitate, chiar dacă ştiau sau nu ştiau, se centraliza la şeful aparatului militar comunist.

Trei cabinete înlăuntrul clădirii masive, cu coridoare ameninţătoare. Trei militari de carieră, comandanţi ai aparatului de represiune. Trei perspective total diferite. Din stradă, însă, noaptea şi camuflajul fac această clădire să pară greoaie şi inertă ca o stană de piatră.

XLII

Dar nu numai aici. În foarte multe locuri din Bucureşti, camuflajul ordonat strict, în scopul apărării pasive, facilitează cele mai diverse activităţi.

În strada Brezoianu, doi borfaşi dau lovitura unui negustor evreu care, naţionalizîndu-i-se magazinul, făcuse acasă depozit de confecţii. În strigătele disperate ale acestuia, ei dispar cu două baloturi pe strada Sărindar, pierzîndu-se prin mulţimea care iese de la filmul „Trei ştrengari şi-o ştrengăriţă" cu fraţii Bobs. În parcul Jianu, un ţigan dezertat de pe front fură o bicicletă N.S.U. În strada Şelari, însă, se petrece un eveniment mai ingenios : ia foc prăvălia cu firma „Mosorul roşu", lucru care procurorului de serviciu i se pare dubios, deoarece resturile de aţe şi pasmanterie arse nu arată a acoperi nici jumătate din suma asigurată. Camuflajul obligatoriu între orele 19,45 şi 5 dimineaţa, cum scriu ziarele, e un pretext destul de bun pentru a nu se afla cauza incendiului. Cauză credibilă, însă are incendiul din şoseaua Mihai Bravu 320 unde copiii lăptarului Nicolae Petrescu se joacă în grajd cu o luminare. Grajdul ia foc şi ard şapte porci. O afacere ciudată, de mai mare anvergură, are loc în apropiere de podul Băneasa. După perfectarea ei, unul dintre cei în cauză opreşte un automobil despre care nu-şi poate da seama decît că este de culoare deschisă, cerînd şoferului să-l ducă urgent spre statuia Aviatorilor. Cînd ajunge în dreptul străzii Aviator Petrescu Şerban, îi cere să oprească şi coboară rapid pierzîndu-se în noapte fără a-şi lua din maşină servieta în care se aflau o mulţime de acte şi o sumă importantă de bani. La aceeaşi oră, în strada Abrud, nr. 95, folosind pentru ultima oară lumina în camera cu ferestre camuflate, Dumitru Mateiaş încheie scrisoarea prin care spune că se sinucide din pricina mizeriei şi se spînzură cu un cordon de marginea patului. În strada Traian numărul 86, Ion Lungu, precupeţ fără prea mare succes prin pieţele Bucureştiului, închide bine geamurile, ca şi cum ar fi cel mai corect adept al legii camuflajului, şi dă foc mangalului dintr-un lighean, aspirînd cu aceeaşi sete cu care şi-ar bate nevasta care l-a părăsit. Are 39 de ani, a încercat de mai multe ori să-şi aducă înapoi nevasta, cu toate că nu avea cu ea trai bun, şi chiar a ameninţat-o spunîndu-i ce va săvîrşi. Dar ea nu l-a

crezut și el acum îi face demonstrația cuvenită. Cu violete flăcări incerte asemenea celor din poveștile străinii cu comori, mangalul îi ține loc de lumînare. În schimb, pe o stradă rezidențială, „C. A. Rosetti", la numărul 37 unde se află reședința bucureșteană a ultimilor Cantacuzini, lumînări groase ard tăcut la căpătîiul Sabinei Cantacuzino, soția lui Costache Cantacuzino și fiica lui Ion C. Brătianu, care a decedat în această după-amiază, la vîrsta de 81 de ani. Vîrsta îndreptățește un doliu sobru, cu durerea și regretele respective, dar fără prea multă tragedie. Ca dovadă că, în sufrageria somptuoaselor sale case bătrînești din Calea Dorobanți, Dinu I. C. Brătianu, fratele ei, actualul *pater familias* și șef al partidului liberal, ia cina cu domnul Iuliu Maniu.

Cina lor de oameni vîrstnici e uscată și lipsită de nerv, ca și falangele bătrîne ale degetelor cu care țin tacîmurile. Ceremonialul e ceva mai impunător, datorită celor doi lachei gravi care servesc din tată-n fiu în familia Brătienilor. Dar motivul este nu atît mîncarea cu care bătrînii politicieni sînt chiar mai precauți decît cu declarațiile publice, cît nevoia din ultima vreme de a se întîlni tot mai des și a lua hotărîri bilaterale pe care, apoi, să le impună celorlalți membri ai Blocului Național Democrat și regelui. Iar, cum domnul Iuliu Maniu, de douăzeci și șase de ani nu s-a decis încă unde să-și fixeze adresa din București, rezidențele de veche tradiție ale Brătienilor îi dau posibilitatea să se și invite la masă recuperînd cîte ceva din sumele cheltuite odinioară în campaniile electorale duse împotriva lor.

XLIII

De fapt, nevoia de a se întîlni este acută. Peste platforma semnată împreună cu celelalte partide din Bloc, cei doi șefi de partide au ajuns la o platformă a lor, a politicii lor și a intereselor lor. Nu le convenea, față de iminența situației, nici să nu conteze a colabora cu comuniștii și socialiștii, dar era normal să fie precauți cu perspectiva luptei de clasă dusă de aceștia. De aici politica de amînare a deciziilor. În ultima vreme, chiar au început să acționeze în secret, de unii singuri, în direcția, de a-l convinge pe Ion Antonescu să semneze el armistițiul.

Aceasta li se părea a fi o cale rezonabilă și, mai ales, unica soluție pentru evitarea punerii în aplicare a planului comunist de perspectivă. Dacă-l conving pe Antonescu să facă un asemenea pas, ei sînt de două ori în cîștig : reușesc să evite măsura radicală urmărită de comuniști, dar rămîn în fața Europei cu meritul de participanți la Blocul Național Democrat și la toate acțiunile antifasciste.

Din aceste motive ei l-au trimis, în această seară, pe Mihalache la Ion Antonescu, să încerce să-l convingă. Mareșalul se lasă destul de greu. În primul rînd are fumurile lui de militar — cavaler, spunînd că, dintre condițiile de armistițiu pe care i le-a comunicat Moscova el nu o poate accepta pe cea care-l obligă să întoarcă armele împotriva actualilor săi aliați ; el rupe alianța, iese din război, dar nu întoarce armele. În al doilea rînd, le-a demonstrat de foarte multe ori, cît se poate de convingător, că el mai are capacitatea de a rezista încă mult, foarte mult, pînă la o schimbare decisivă a sorților războiului, ori prin armele secrete germane, ori prin anihilarea rușilor de către anglo-americani. Acum, în urma ofensivei sovietice de pe frontul din Moldova, posibil ca încăpățînarea mareșalului să mai fi cedat cu ceva. Mihalache a primit misiunea să-l aștepte și să intre la el imediat după întoarcerea de pe front. Poate că cele văzute pe linia întîi l-au făcut mai de înțeles.

Pentru a-l obliga pe mareșal să-l primească repede, Maniu a anunțat la Președinție că se duce și el. Dar, conform obiceiului, nu a făcut-o, pentru a nu se angaja direct. Împreună cu Dinu Brătianu, serviți de cei doi lachei vîrstnici, bine verificați, îl așteaptă aici pe Ion Mihalache. Să le aducă vești despre modul în care mai gîndește mareșalul. E drept că această așteptare îl face să întîrzie de la întîlnirea cu regele, dar „domnișorul", cum îl numește Maniu, mai poate să aștepte. El vrea lista membrilor național-țărăniști și național-liberali din viitorul guvern și ca unul dintre ei, Maniu în special, sau dacă nu, Brătianu, să accepte președinția... Vrea băiatul, că e tînăr ! zice Maniu rîzînd cu dinți galbeni, prelungiți de pe gingiile care se retrag. Și face semn unui lacheu să schimbe lungimea de undă la radioul, unde pînă acum au ascultat Vocea Americii, ca să prindă radio-jurnalul românesc.

Radio România și Radio București au programele unite. Unde năvălesc tumultuos într-un scherzzo executat

de o mare orchestră simfonică, ceea ce pe Dinu Brătianu îl face să se gîndească la sora sa aflată pe catafalc, la faptul că, după Ionel, Vintilă și, acum ea, rămîne singurul Brătian din generația lor. Maniu nu-și dă seama de aceste sentimente răscolitoare. El reacționează neplăcut surprins cînd corzile și suflătorii îi lovesc timpanul și, cu mîna acoperită de pistrui bătrîni, face semn lacheului să dea mai încet și să stingă lumina spre a putea deschide fereastra. În surdină, muzica este și mai convenabilă pentru sentimentele funerare ale lui Dinu Brătianu și, cîteva zeci de secunde, uitînd de toate perfidiile pe care le încearcă spre a cîștiga lumea, cei doi bătrîni se lasă dominați de sentimente strict umane : unul se gîndește la frații săi cei morți, iar altul își face siesta dieteticei cine.

Pînă cînd, după cîteva acorduri finale, crainicul anunță că a cîntat orchestra simfonică dirijată de Teodor Rogalski, se dă ora exactă și începe radio-jurnalul. Întorcînd arcul ceasului pe care, din reflex, l-a scos și l-a controlat, Maniu ascultă cu o ureche mare, înțepenită pe obrazu-i de sfinx.

Cu voce sobră, mai puțin gravă decît știrea, este rostit comunicatul de pe front : „La sud-vest de Tiraspol și pe frontul Moldovei, între Prut și Siret, trupele române și germane se află în lupte grele cu puternice forțe de infanterie și care de luptă sovietice. După lupte foarte grele cu un inamic mult superior, orașul Iași a fost pierdut. În dimineața zilei de 22 august, mai multe avioane sovietice de bombardament au încercat să bombardeze orașul Constanța. Două dintre acestea au fost doborîte de apărarea noastră antiaeriană".

Urmează, ca de obicei, comunicatul german, de pe toate fronturile lor, care este penibil de încurcat, și comunicatul finlandez după care, ceva mai mult interes, prezintă știrile diverselor agenții ; aviația anglo-americană bombardează Ungaria răsăriteană, zona Vienei și mai multe orașe belgiene ; pe frontul din Normandia, formațiile germane sînt străpunse la Chambois, în vreme ce, în sudul Franței, în urma unor lupte înverșunate din jurul Toulonului, armatele germane se repliază, de asemenea, trupele franceze comandate de generalul Koenig, ca și cele comandate de generalul Leclerc, strîng cercul în jurul Parisului.

Acestea sînt știrile în legătură cu frontul. Cei doi le comentează sumar pentru că situația e clară : în Franța nemții pierd teren din ce în ce mai considerabil, iar aviația engleză, cîștigînd baze spre răsărit, bombardează tot mai des și în cercuri tot mai strînse Europa de est. Din pricina aceasta, cei doi venerabili politicieni devin deosebit de atenți la o știre privind Turcia : În Turcia se procedează la înrolarea bărbaților între 16 și 65 de ani și a femeilor între 20 și 45 de ani, constituindu-se miliția țării... Aceasta înseamnă clar că, după ruperea relațiilor germano-turce la 8 august, al căror scop a fost închiderea Dardanelelor pentru flota germană, acum Turcia, care-și păstrase neutralitatea tot timpul războiului, se pregătește să intre în luptă. Întrebarea, care constituie și o amenințare, este cînd vor accepta turcii ca aliații să-și facă pe teritoriul lor baze aviatice ? Din clipa aceea, bombardamentele anglo-americane asupra României, Ungariei și părții austriace a Reichului vor fi zilnice. Din clipa aceea Antonescu nu va mai avea ce face și va trebui să semneze armistițiul, iar situația lor de conducători ai partidelor istorice se va rezolva foarte onorabil, chiar dacă țara va fi ceva mai mult ciuruită de bombe cu oțel trainic, englezesc.

O altă categorie de știri, însă, îi oprește de la a-și mai comenta șansele în legătură cu viitoarele decizii ale guvernului turc. Se vorbește despre ofensiva partizanilor în Muntenegru, pentru a se comunica apoi că s-a ajuns la un acord între Iosip Broz Tito și guvernul iugoslav aflat în exil la Londra, pentru ca o ultimă știre, comunicată cu glas inofensiv de crainic să-i afecteze profund : Winston Churchill a sosit la Roma, după ce, la Neapole, a avut o întrevedere cu Iosip Broz Tito...

Churchill îl caută pe Tito și se întîlnește cu el !... Asta întrece toate calculele lor. Toate speranțele lor în ceea ce privește păstrarea purității necomuniste a Europei de către anglo-americani ! Păi dacă Churchill pertractează cu comunistul iugoslav, înseamnă că e la un pas de a pertracta și cu comuniștii români !... Și atunci ? Ce ne facem atunci, iubite domnule Brătianu? !... Atunci va fi prea tîrziu, domnule Maniu !...

Radio-jurnalul continuă cu știri diverse despre faptul că în Anglia au fost interzise demonstrații pentru pace, despre noi legi japoneze pentru mobilizarea forțelor de muncă, despre incursiuni aeriene deasupra Albaniei... Dar

ei nu le mai ascultă. Sînt impacientaţi de întîlnirea premierului englez cu Tito şi de faptul că Mihalache nu se mai întoarce de la mareşal. De unde nu le păsa că întîrzie la întîlnirea cu regele, acum sînt nerăbdători şi-i intrigă întîrzierea lui Mihalache. Pentru că, nici fără să-l întîlnească pe el nu pot să plece. Trebuie neapărat să ştie în ce ape se scaldă Antonescu. Dacă îl pot convinge sau nu.

Şi, precipitat, din tot schimbul de replici al acestor ultime minute, privindu-se-n ochi, ochii liniştiţi, adipoşi ai lui Brătianu, şi ochii exoftalmici, cancerizaţi de-o culoare galbenă, ai lui Maniu, ajung la concluzia categorică a politicii lor: pînă pe 26 august, cînd s-a stabilit data arestării, Antonescu trebuie convins să semneze el armistiţiu. Dacă face asta chiar şi cu cîteva ore înainte de prînzul de sîmbătă 26, atunci totul se schimbă !

Radio-jurnalul continuă dar ei nu-l mai ascultă. E prea importantă decizia care trebuie luată. Şi scrutează pe fereastră noaptea de camuflaj bucureştean, doar, doar; l-or vedea pe Mihalache venind.

XLIV

Noaptea aceasta este plină de mistere în întreaga Capitală. Pe strada Sărindar, la tipografia care tipăreşte ziarul „Ecoul", George Macovescu, secretarul de redacţie, ascultă şi el ştirile de la radio, confruntîndu-le cu cele pe care le are puse în pagina de a doua zi. După această confruntare, în vreme ce la radio începe muzică, el trece la masa de fier a paginatorilor, unde se aşează zaţul. Şi, în vreme ce alege cu ei litera de titluri, se tot uită spre coridorul lateral ca şi cum acolo ar trebui să se întîmple ceva. Cîndva, într-un tîrziu, pe coridor apare un sul mare de hîrtie de rotativă. La radio a început acum o conferinţă a lui Aurel Chirescu, despre poetul Nicolae Milcu. George Macovescu pare foarte, foarte atent la cele spuse de conferenţiar. Nici o privire către sulul care trece rostogolindu-se uşor. Pentru că sulul acela este hîrtia pe care el o ia de la Mircea Grigorescu, directorul „Ecoului" şi o pune deoparte pentru „România liberă". George Macovescu are ca sarcină, în munca ilegală de partid, conducerea uneia dintre echipele care va tipări cu maximum de rapiditate primul

număr legal al „României libere". Iată cum descria mai tîrziu această muncă :

„Spre a scoate manifestele care răspîndeau cuvîntul partidului, muncitori, activişti de partid aveau sarcina să sustragă din tipografiile din Bucureşti şi provincie litere, piese, mici unelte necesare echipării tipografiilor ilegale...

Răspîndirea manifestelor era o adevărată artă a inventivităţii. Siguranţa, jandarmii, Gestapoul, poliţia militară, agenţii a tot felul de servicii hitleriste şi antonesciene vegheau cu străşnicie şi toţi trebuiau înşelaţi pentru a nu prinde nimic. Îndrăzneala era împletită cu disciplina şi cu imaginarea unor forme cît mai variate. Se strecurau manifeste în dulapurile cu unelte ale muncitorilor, în sertarele funcţionarilor, în cutiile de scrisori ale cetăţenilor, sub uşile locuinţelor (în special în blocuri), între filele celor mai reacţionare ziare, în cărţile din librării, în pachetele de ţigări, în pîinile de la brutării, în coşurile gospodinelor care aşteptau la cozi în faţa magazinelor, în cutiile de chibrituri, în buzunarele hainelor vîndute în magazine, în mici baloane care, zburînd deasupra oraşelor, se spărgeau şi lăsau să cadă manifeste.

Pe zidurile oraşelor şi satelor au apărut : «Jos fascismul» ; «Jos războiul antisovietic» ; «Luptaţi împotriva lui Antonescu» ; «Trăiască Partidul Comunist». Acestea erau... gazetele de perete ale vremii. Este adevărat că ele publicau numai titlurile, dar ce titluri de foc, ce atotcuprinzătoare titluri !

În vremea aceea, făceam parte din colectivul de agitaţie şi propagandă al Comitetului Central al Partidului Comunist Român. În luna noiembrie, subcolectivul de presă, format din Alexandru Graur, Petre Iosif şi subsemnatul, a fost convocat într-o casă ilegală de pe calea Dorobanţi, unde i s-a adus la cunoştinţă de către Mircea Bălănescu, legătura colectivului cu conducerea partidului, că s-a luat de către Comitetul Central hotărîrea să se înfiinţeze ziarul «România liberă». Acest colectiv primea sarcina să redacteze ziarul, cu o largă colaborare din partea tuturor forţelor patriotice.

Încă înainte de apariţia primului număr al ziarului «România liberă», fapt petrecut în ianuarie 1943, partidul reuşise să organizeze colective de colaboratori, care la rîndul lor aveau contacte individuale cu ziarişti, muncitori, intelectuali care scriau pentru ziar. Un astfel de co-

lectiv era format din ziariștii profesioniști Al. C. Constantinescu, Gheorghe Dinu, George Ivașcu, Alexandru Talex și Tereza Ungar. Un alt colectiv era reunit în jurul astronomului Nicolae Dinulescu, altul la Uniunea Patrioților...

Din ianuarie 1943 a început să apară ziarul ilegal «România liberă», cu apariție regulată. Pregătirea a fost îndelungată și minuțioasă. Mai întîi, s-a format o nouă tipografie, echipată cu o mașină «Boston» și cu o cantitate mare de literă. Hîrtia era dintre cele mai fine : o hîrtie de calitate superioară și extrem de subțire. A fost procurată o cerneală foarte bună.

Sediul era pretutindeni și nicăieri. Afirmația nu este nici hazardată și nici lipsită de sens. Colectivul redacțional se întrunea cu regularitate, dar în case conspirative diferite, schimbate foarte des. Aceasta era o regulă de fier a conspirativității.

Ne-am întîlnit în calea Dorobanți, în strada Vasile Lascăr (astăzi strada Galați), în strada Rotarilor (astăzi strada I. L. Caragiale), în fundătura Dorobanților ; în strada Edgar Quinet, în strada Armenească, în strada Plantelor, în strada I. D. Ștefănescu, «Fluierului», «Vișinului», «Radu Negru», în camera unui doctor care lucra la Institutul «Profesor Dr. I. Cantacuzino» și în multe altele, pe care trecerea vremii le-a șters din memorie.

De obicei, munca se făcea noaptea. Ne întîlneam după ce se întuneca și ne despărțeam înainte de revărsatul zorilor. Ședințele începeau printr-o expunere asupra situației interne și externe, fiecare aducînd toate informațiile pe care le cunoștea. Colectivul nostru se mărise prin prezența lui Dumitru Mociarov, un inginer cunoscător al cîtorva limbi străine, care, ascultînd posturile de radio, ne procura numeroase și valoroase informații. Se trecea apoi la examinarea manuscriselor primite.

Ziarului i se trimiteau numeroase colaborări și corespondențe din închisori, lagăre, fabrici, întreprinderi, instituții, de la sate, din școli, de pe front. Greutatea redacției era să selecționeze aceste materiale, avînd în vedere importanța problemelor tratate și dimensiunea ziarului : patru pagini de 21 × 16 cm. De ce așa de mic ? O primă condiție a unei publicații ilegale era dimensiunea redusă. Era nevoie să fie ușor de manevrat, ușor de ascuns.

Redactarea lua destul de mult timp. În cele patru păginuțe trebuiau cuprinse atîtea probleme, atîtea aspecte ale vieții, trebuiau publicate atîtea îndemnuri la luptă și toate într-un stil agitatoric, înțeles de toți. Era necesar să fie evitate și alambicările stilistice și simplificările rudimentare.

Ziarul era bine informat. Tot ceea ce nu se scria în gazetele care apăreau atunci se cunoștea în redacția «României libere», care dispunea de o bogată informație internă și externă.

Materialele pentru publicat soseau la redacție pe căi ocolite. Cîți «tehnici» și «tehnice» nu au purtat — în buzunare, în genți le sau în servietele lor — manuscrise pentru «România liberă», transmise din mînă în mînă, în întîlniri conspirative, organizate cu mare măiestrie și imaginație ! Cîți dintre acești anonimi curajoși nu și-au riscat viața formînd o poștă invizibilă, dar perfectă ca funcționare, unde nu era loc pentru indisciplină, ezitare sau greșeală ! Cîți nu au înghițit asemenea manuscrise numai pentru ca să nu cadă în mîna dușmanului !..

Membrii colectivului de redacție nu aveau voie nici să aducă, nici să ia cu ei manuscrise. În schimb puteau să scrie în cursul ședințelor de lucru sau, dacă își redactau acasă articolele, trebuiau să le trimită redacției tot prin intermediul unui «tehnic». Îmi amintesc că odată am călcat această regulă și nu voi uita critica primită atunci din partea colectivului.

Întregul material necesar unui număr era pregătit în redacție din punct de vedere politic, stilistic, redacțional și apoi discutat, astfel încît, la sfîrșit, el avea acordul tuturor membrilor colectivului, care purta întreaga responsabilitate.

După ce Mircea Bălănescu fusese mutat la Organizația de partid București, cel care făcea legătura colectivității de redacție cu Secretariatul Comitetului Central a fost, din decembrie 1943, Petre Iosif.

Odată plecat din redacție, materialul destinat pentru apariția unui număr din «România liberă» ajungea prin intermediul cîtorva «tehnici» la Secretariatul partidului, unde era văzut în cadrul unei ședințe de lucru. Apoi lua drumul tipografiei, cu care redacția, pentru bine întemeiate motive de conspirativitate, nu a avut niciodată nici un fel de legătură. Cînd apărea ziarul, admiram condițiile

tehnice în care era tipărit : hîrtia, litera, formatul, corectura. Mult mai tîrziu am aflat că Mihai Andreescu, azi medic, și pe care îl cunoscusem ca ucenic tipograf la «Adevărul» și «Dimineața», a petrecut mai bine de un an și jumătate într-o pivniță, tipărind «România liberă». Vreme de mai bine de un an și jumătate n-a văzut soarele. Rareori, foarte rareori, era scos «la aer», numai în miez de noapte.

Am lucrat în multe redacții de ziare și am văzut atîtea altele. Mi-amintesc totuși cu emoție de redacția «României libere» ilegale. N-aveam cu noi obișnuitele ustensile gazetărești. Aveam în schimb, în mod obligatoriu, altceva. În fiecare casă conspirativă pe care o foloseam trebuia să se găsească o damigeană cu benzină, și o sobă, chit că această sobă era confecționată dintr-o tablă ordinară. În caz de pericol ardeam toate manuscrisele. Aveam, de asemenea, table de șah, cărți de joc și o cantitate apreciabilă de băutură. Dacă am fi fost surprinși, camera de lucru s-ar fi transformat în minimum de timp într-o cameră de petrecere, unde patru-cinci cheflii ar fi jucat cărți, pe o masă plină cu pahare și sticle. Cinstit spus, nu-mi aduc aminte să fi desfundat vreodată vreo sticlă. În fiecare casă aveam «rezerva de fier», de care nu ne atingeam cu nici un preț.

Într-o noapte, era în aprilie 1944, ne aflam într-o casă ilegală, în fundătura Dorobanților. Tovarășa care locuia acolo ne-a semnalat, pe la ora 2, că pe trotuarul din față patrulează doi indivizi suspecți. Li se auzeau pașii și prin întuneric se vedeau capetele de țigări din care trăgeau cu intermitență. Sobița a intrat în funcțiune ; manuscrisele au fost arse și camera s-a transformat de îndată în loc de petrecere. Am învîrtit noi o vreme niște cărți de joc, sperînd ca indivizii să dispară. După un timp — să fi trecut o oră de tensiune — am hotărît să riscăm ieșirea, printr-o ușă dosnică. Am plecat pe rînd.

În mai puțin de o jumătate de oră am dispărut toți. Mergînd pe stradă, ferindu-mă de orice umbră, mă gîndeam dacă nu cumva în urma noastră casa a fost percheziționată și tovarășa arestată. După cîteva zile am aflat că nu se întîmplase nimic. Indivizii suspecți erau în adevăr agenți ai Siguranței, dar supravegheau pe altcineva, în apropiere. Despre noi nu știau nimic. Scăpasem ușor. Partea rea a fost că a trebuit să renunțăm la acea casă ilegală, pe care în scurtă vreme a părăsit-o și tovarășa «tehnică».

Distribuirea se făcea pe întregul teritoriu al țării și pe front, în rîndurile ostașilor români. Munca aceasta era făcută în mod organizat de către activiști de partid, de către patrioți, de grupuri din ce în ce mai largi. «Citește-o și dă-o mai departe !» era lozinca răspîndirii «României libere».

În aceeași vreme a apărut și publicația «Buletinul Capitalei». Așa cum arată și numele, Buletinul se ocupa în special de problemele privind organizația de partid București și viața Capitalei. Între redacția «României libere» și aceea a «Buletinului Capitalei» a existat o strînsă colaborare, făcîndu-se schimb de experiență și de materiale redacționale.

De asemenea, cu un caracter mai sporadic, au apărut «Chemarea», «Presa liberă», «Buletinul» și «România liberă» din Banat, editată sub îndrumarea comitetului regional de partid.

Pe la începutul lui iunie 1944, ni s-a adus vestea că trebuie să ne pregătim pentru apariția legală a ziarului «România liberă». Știrea ne-a bucurat mult, dar ne-a și luat prin surprindere. Redacția și-a făcut un plan de articole pentru primul număr legal. În plus însă primise sarcina să facă rost de hîrtie de rotativă. Lucram atunci în redacția ziarului «Ecoul». După multe «analize» s-a ajuns la concluzia că eu trebuie să procur hîrtia, din cota acestui cotidian.

Am ezitat o vreme asupra formulei, dar pînă la urmă m-am adresat directorului, Mircea Grigorescu, pe ale cărui vechi sentimente democratice am contat, cerîndu-i ca în fiecare noapte să nu folosească întreaga cantitate de hîrtie pentru tirajul ziarului, ci să pună deoparte un sul pentru... «orice eventualitate». La început nu i-a fost clar despre ce era vorba. Dar cînd, făcîndu-mi curaj, i-am arătat «România liberă» și i-am vorbit despre... «eventualitate», directorul a înțeles și, sub pretext că are nevoie de o rezervă de hîrtie pentru zilele cînd bombardamentele aeriene ar împiedica aprovizionarea normală, în fiecare seară punea un sul deoparte."

XLV

Traversînd dinspre Capșa, prin fața sălii Savoy, trece Ștefan Popescu, un bărbat scund, cu fața frumoasă și ochii de-o candoare albastră care-i subliniază aerul poetic. Același aer poetic se trădează și în distrata înclinare cu care își duce sub braț servieta. Nimeni nu bănuiește că e plină de ștampile și hîrtii cu *en tête*-ul celor mai importante ministere, pe care, cu gest candid, de joacă suprarealistă, poetul le măsluiește făcînd diverse documente necesare mișcării ilegale. La locul fix, Ștefan Mladin se întîlnește cu Julieta și, îmbrățișînd-o, primește consemnul să nu mai iasă așteptînd ordine la casa conspirativă. De la un telefon public, un bărbat sprîncenat, cu preocupare de negustor care urmărește o mică afacere, face un număr de telefon : Aici e Belu, ce faceți domnu Camil ?... I se răspunde că marfa a fost adusă, și, începînd de mîine dimineață, o poate ridica. Aceasta înseamnă că aparatul de înregistrat pe disc proclamația regelui este pregătit și că, începînd de mîine dimineață, tehnicianul așteaptă să fie condus la palat.

Un telefon mai oficial sună de la Președinția Consiliului de Miniștri la Comandamentul militar al Capitalei. Comandantul, general Iosif Teodorescu, este invitat ca mîine dimineață, în ședința de Consiliu de Miniștri de la Snagov, să prezinte planul de apărare a Capitalei pentru cazul în care se vor ivi unele mișcări de mase. Generalul lasă jos receptorul și îl întreabă pe șeful de stat-major dacă e gata. Colonelul răspunde fără nici o mișcare a trăsăturilor sale : planul e gata, poate fi supus în orice clipă aprobării Consiliului de Miniștri. Și răspunsul acesta este înregistrat cu seriozitate la președinție de către șeful cabinetului militar al mareșalului, colonelul Radu Davidescu.

Aici, la președinție, activitatea este în toi. Se pregătește Consiliul de Miniștri de a doua zi, în care urmează a se lua hotărîri importante atît în ceea ce privește Capitala, cît și mișcările de pe front. De cum a descins din mașina care l-a adus de la aeroport, mareșalul a început să dicteze ordine și măsuri ofițerilor din cabinetul său militar, în vreme ce Mihai Antonescu încearcă diplomatic și coseur să-i rețină pe cei care așteptau importante audiențe. Apoi, cînd curentele treburi militare au fost terminate, de la etajul întîi al somptuoasei clădiri din Piața Victoriei,

unde-și avea cabinetul vicepreședintele Ică, au început a urca spre etajul al doilea unde se afla cancelaria și cabinetul lui Ion Antonescu.

Primul, în ițarii săi electorali, a urcat Ion Mihalache, cîndva învățător în Topoloveni, președinte al Asociației generale a învățătorilor din 1907, devenit apoi reprezentant al aripii muntenești a Partidului Național-Țărănesc, cel datorită căruia, după primul război mondial, acest partid a căpătat partizani în rîndurile micilor intelectuali de țară din vechiul regat, lărgindu-și astfel influența în masele țărănimii. Acum, după decenii de politicale, e un om încă verde, cu mustăcioară neagră în ciuda celor șaizeci și unu de ani și e îmbrăcat în dimie de piuă țărănească : ițari albi și haină neagră — costumul lui dintotdeauna prin care și-a subliniat politica populistă, urcă treptele de marmoră sprinten, fără să arate deloc impresionat de ideea că se duce la mareșal. Aceasta, spre deosebire de Karl Clodius, mesagerul personal al lui Hitler, care, de cîte ori intră cineva în salonașul unde Mihai Antonescu îi face conversație, crezînd că sînt poftiți, la mareșalul cu care a schimbat doar cîteva fraze într-o primă întrevedere, se încheie la haină sau își aranjează cravata, cu pedanteria lui de fost primar cochet al cochetei Viene.

De fapt, între militarii nemți, obișnuiți prin temperament să se simtă dominați de oamenii care știu într-adevăr să domine, și acest învățător de tîrg argeșean ajuns conducător al unui important partid din România interbelică, e o mare deosebire de optică. Nemții tremură în fața mareșalului văzînd în el îmbinarea dintre ideea de dictatură și cea de pricepere militară. Aici, în România, ele se îmbină și se concretizează într-o singură persoană, cîtă vreme la ei, Hitler, oricît de aprig ar fi ca dictator, tot are nevoie de priceperea strategilor pentru a-și compensa pregătirea de caporal. Ion Mihalache, însă, știe din îndelunga lui experiență politică să-l aprecieze la justa sa valoare pe acest militar, care a pus mîna pe cîrmele țării fără să aibă în spate nici un partid politic, nici o mișcare, nici un curent de opinie publică, ci a fost promovat de burghezie ca-n orice situație dificilă, cînd ea are nevoie de dictatura militară. Prin aceasta, Ion Antonescu este tranzitoriu ca o cometă. Este generalul, comandant al armatei, pe care ei, politicienii, l-au pus să conducă țara într-un moment critic, cînd nu voiau să se amestece pentru

a nu-și asuma riscurile, folosindu-l în represiunea împotriva maselor pentru ca ei să rămînă în umbră. Așadar, în ultimă instanță, nu este nimic mai mult decît o manevră de a lor. E drept, o manevră care se poate întoarce foarte bine împotriva lor, ridicîndu-le definitiv tiranul în cap, dar situația politică, mai ales cea din ultima vreme, nu e de natură să le producă prea mari îngrijorări din acest punct de vedere. Așa că, în costumul său electoral care aduce aparențele unui bun gust solemn și simplu al omului de țară, costum în care, în 1918, a fondat Partidul Țărănesc, în 1926 a fuzionat cu Partidul Național din Transilvania iar, între 1933 și 1937, exact în perioada în care a trebuit ca țara să uite modul grav în care se compromisese Iuliu Maniu, a fost chiar președinte al Partidului Național-Țărănesc, parcurge ca la el acasă coridoarele etajului doi al Președinției și intră la mareșal.

Ion Antonescu îl primește condescendent, fără însă a ascunde faptul că e frămîntat, preocupat. De fapt, e obișnuit cu Mihalache. În ultima vreme, acesta vine destul de des la el, ca mesager al bătrînilor politicieni care, trimițîndu-i scrisori cu aparențe de protest, de fapt, îi dau sfaturi cum să guverneze. El e sătul de sfaturi. În megalomania lui îi și urăște, dar, deseori, călcîndu-și în picioare ambițiile, trebuie să-i asculte pentru că le simte puterea. Din pricina aceasta, buzele lui aspre încearcă un zîmbet cinic : Ce mai doresc cei în numele cărora veniți, domnule Mihalache ?

Cu tactica lui de tîrgoveț, Mihalache își disimulează vanitatea, dar îl pune la punct : vin și în numele meu, domnule mareșal, vă rog să fiți convins... Și încearcă s-o dreagă c-o vorbă bună : știu că țineți la sfatul meu ; vă sînt recunoscător pentru asta și, în această calitate, vin să discutăm despre armistițiu...

Antonescu se uită în niște hîrtii, meditînd. Și deodată spune, cu răutate : Parcă se anunțase și domnul Maniu !

Mihalache zîmbește cu înțeles : Domnul Maniu e bătrîn, e greoi, e ardelean ; noi însă sîntem de aceeași vîrstă aproape ; iar de la Corbeni la Topoloveni ajungi peste cîteva dealuri... Și face un gest din care reiese clar că au aceeași sferă de interese și de înțelegere a lucrurilor.

Antonescu nu e atît de maleabil, însă ; privește drept, pe sub sprîncenele roșcate și spune fără ocoliș : Nu regret

deloc faptul că lipsește dumnealui, ba dimpotrivă, trebuie să vă spun că sînt bucuros să discutăm direct, fără ocolișuri, fără amînări, pertractări și redactări, așa cum crede domnul Maniu că poate poza în rezistent. Domnule Mihalache, în fața dumneavoastră nu sînt silit să suport sinuozitățile iezuitismului prin care domnul Maniu se proclamă ardelean. Regățenește mă simt mai în elementul meu, *perfidia* domnului Maniu mă obosește. Spuneți-mi clar și limpede ce vreți de la mine !

Mihalache se face a trece peste plăcerea pe care i-o produc calificativele ce-l privesc pe Maniu. El îi cunoaște mai bine decît oricine meschinăriile, sfătoasa ipocrizie prin care în permanență își face interesul și în permanență îți demonstrează că e cel mai dezinteresat, cel care gîndește numai în interesul altora. Dar savurează doar în treacăt vorbele mareșalului, deoarece, conform unei vechi convenții, nu i le poate comenta ba, dimpotrivă, trebuie ca în fața partidului lor și a opiniei publice să susțină aureola lui Maniu. Și, pentru a nu mai comenta, răspunde cu exigență întrebării : Considerăm că e cazul să încheiați armistițiul cu rușii, domnule mareșal. Bineînțeles că și noi am dori să încheiați cu toate puterile aliate și v-am susține întru aceasta, dacă aveți șanse rapide. Dar, cum observăm că puterile aliate vor ca, în ceea ce privește România, discuțiile să fie bilaterale, cu Uniunea Sovietică, considerăm că în situația creată, datoria dumneavoastră este să semnați armistițiul !... Și, discret, dar sensibilizîndu-l așa cum trebuie, adaugă : Ce, vreți să vină ei și să pună un guvern comunist ?... Pentru ca, față de imposibila expresie a mareșalului, să devină patetic : e datoria dumneavoastră de român să rămîneți la cîrmele țării și, dacă faceți acest act acum, noi vă vom susține pentru totdeauna... Vă vom susține, domnule mareșal — insistă el încercînd să-i prindă aceluia privirile care, reci, caută mereu în altă parte — vă vom susține, știți doar bine că v-o spune asta un om care v-a susținut în mod public politica de la bun început. Antonescu știe aceasta, îi aude cuvintele, dar încă nu vrea să-l privească, încă nu vrea să se confrunte cu el. Stă, încăpățînat, pe gîndurile sale. Iar Mihalache, obișnuit a-și convinge cu politicianism partenerii de discuție, nu reușește să-i prindă deloc privirile cenușii, umede și grave ca o dimineață de iarnă pentru o armată în retragere.

Într-un tîrziu, ca și cum a deliberat totul în sinea sa, sau ca și cum și-a înfrînt toate temerile, ridică privirile și-l înfruntă ; Domnule Mihalache, dumneavoastră mi-ați recunoscut și mi-ați susținut de la început politica ; ați fost cîndva chiar entuziast. Iar cînd am spus „Vă ordon, treceți Prutul !", dumneavoastră, român de seamă, la peste cincizeci și cinci de ani, ați dat exemplu națiunii și v-ați înscris voluntar în armata mea. Vă sînt recunoscător pentru aceasta și vă vorbesc ca atare. Vorbesc unui asemenea om, și nu domnului Mihalache care toată viața domnici sale a tras sfori, fără să facă nimic concret pentru națiune. Pe mine, tot românul mă știe ca pe un om drept, sărac, care n-a exploatat și n-a expropriat pe nimeni. Eu n-am reușit să cumpăr încă vila în care îmi place să mă duc să stau în week-end, domnule Mihalache ! Iar, în ceea ce privește libertățile, în afară de masonerie, de cei optsprezece mii de țigani care furau în timpul camuflajului, de unii inochentiști care refuzau să-și facă serviciul militar și de politicienii de stînga, pe cine am mai deportat eu ? !... Întrebați-i pe evrei dacă au în vreo țară europeană, cu soldați germani în ea, situație mai privilegiată decît în România ! Cît despre dumneavoastră, partidele politice care, formal fiind desființate, sînteți pasibili de pedeapsă în fiecare clipă, pentru orice fel de activitate, spuneți-mi cine și-a permis măcar să vă suspecteze, nu să vă tragă la răspundere ? ! Eu am ordonat Siguranței să vă lase în pace. Înțelegeți, domnule Mihalache ? !... Din pricina aceasta, răspunsul meu e clar : Nu mă cramponez de putere. Poftiți, preluați-o. Faceți dumneavoastră politica țării, așa cum eu am făcut-o într-un moment greu, de criză provocată de legionari, în care aveați nevoie de dictatura unui militar !... Faceți armistițiu, faceți ce vreți. Nu mă opun. Rămîn soldat disciplinat și conduc mai departe guvernul, dar faceți armistițiul pe care mi-l cereți mie.

Condescendent și grav, de multe ori chiar aprobîndu-l, Mihalache îl ascultă pînă la capăt, fără să se aștepte, însă, la o asemenea concluzie. Scopul venirii lui e altul, misiunea lui e alta. O asemenea concluzie le dă peste cap toate planurile. Pentru că situația critică încă mai are nevoie de mîna dictatorului militar. Încearcă o jumătate de glumă : Sînteți delicat cu noi, și ne flatați, domnule mareșal...

Dar, pe gîtul alb, care-l leagă de trupul costeliv, cu omoplații împungîndu-i tunica, capul mareșalului are o poziție răutăcioasă : Nu vă flatez și nu glumesc deloc, domnule Mihalache, ci vă comunic o hotărîre a mea !

Mihalache i-ar aminti că așa ceva el a mai refuzat o dată, cu un an în urmă, exact în august 1943, cînd Hitler îl amenință pe Antonescu că îl va schimba cu Horia Sima, dacă nu suplimentează masiv unitățile române de pe frontul din Rusia. Atunci, i-a propus lui, lui Ion Mihalache, să preia guvernul, deoarece cochetase încă din 1936 cu Hitler și Mussolini, și agitase în Partidul Național-Țărănesc ideea unui stat corporatist român, după chipul fascismului italian. Nu-i mai amintește, însă, pentru că asta ar însemna să-i trezească supărări mai vechi pentru refuzul de atunci. Dimpotrivă, această hotărîre a mareșalului, care îl alarmează, îl face să-l ia cît mai pe departe, străduindu-se să-i capteze bunăvoința : Ei, are și domnul Maniu merite, înainte de primul război, cînd a pregătit unirea Transilvaniei cu Regatul ; are !... După aceasta, aveți dreptate... Cît despre politica lui externă de cînd a început acest război, știți că eu am caracterizat-o drept „anacronică" ! Face un gest care vrea să însemne „ce vrei mai mult decît atît ? !" și încearcă un pas mai spre inima celuilalt, inimă pe care o simte cîinoasă : Domnule mareșal, acum gîndiți-vă însă că vă vorbește maiorul de rezervă Ion Mihalache, care, la 27 iunie 1941, a intrat sub arme și a luptat pe front pentru dumneavoastră, dînd exemplu sutelor de mii de partizani pe care-i avea...

Antonescu îi privește puținele fire albe din mustața ca pana corbului, și precizează : dar și cîștigîndu-și alții, prin acest gest eroic... Nu, nu, nu protestați, domnule Mihalache, știți prea bine că eu am apreciat acest gest și mi-am făcut o onoare din a vă invita alături de mine și de mareșalul von List în tribună, la parada militară de la zece mai, în anul următor...

Moment de cumpănă la Mihalache. Încearcă să vadă dacă e ironizat, cu toate că știe că Antonescu vorbește întotdeauna foarte grav și foarte serios. Și, după ce se convinge, dă drumul artileriei grele : Tocmai din pricina aceasta, pe mine trebuie să mă credeți și să mă ascultați, domnule mareșal. Eu nu sînt domnul Maniu. Domnul Maniu își începe vorba cu aserțiunea „eu sînt ardelean, deci, sînt eminamente cinstit..." și apoi își permite cele mai ne-

cinstite lucruri. Eu nu am ipocrizia de a privi ca dumnealui, drept în ochi, spunîndu-i omului cu convingere că-l servește, exact în clipa în care îi smulge un serviciu, cu acea perfidă școală iezuită prin care lasă să se dărîme totul, numai să obțină ce vor. Eu v-am dovedit că sînt ferm și deschis, și în mod direct v-o spun acum : dumneavoastră, trebuie să faceți armistițiul cu autoritatea dumneavoastră militară. Aveți datoria asta !...

Antonescu zîmbește. Amar, dar pentru prima oară zîmbește : Încă de la 15 octombrie 1943, corpul detectivilor mi-a trimis platforma program pe care comuniștii au propus-o ca bază de colaborare domnului Maniu, așa că nu văd de ce v-ar speria atît de mult un asemenea guvern. Ați avea și dumneavoastră asigurată colaborarea !

La aceasta, Mihalache nu mai face nici un fel de joc. Spune ritos : Da, domnule mareșal, am avea-o ; știu că știți, și tocmai de asta veți crede în ce vă cerem acum : avem stabilită colaborarea cu comuniștii, dar noi vrem să susținem în continuare un guvern Antonescu ! Avem acest interes ca partid, domnule mareșal ! Pentru că, numai dumneavoastră, ca militar, semnînd un armistițiu, faceți să înghețe armatele de o parte și de alta a frontului. Dacă semnați acum armistițiul, toată România, care este dincoace de front ne rămîne nouă, celor interesați să vă păstrăm pe dumneavoastră în fruntea țării. Dacă semnează altcineva, este obligat să-i accepte și pe comuniști în guvern. Ori noi asta nu vrem, v-o spun cît se poate de sincer. O vom face, dacă nu vom mai avea altă cale. Dar, v-o spun deschis, interesele noastre converg acum spre un armistițiu semnat de dumneavoastră, garantînd rămînerea la putere a unui guvern condus de dumneavoastră.

Nu mai e nevoie să-și sublinieze sinceritatea. Mareșalul i-o simte și i-o crede. Trage cu degetul o linie pe cristalul mesei, ca și cum ar marca zona în care țara trebuie despărțită, pentru ca el să rămînă stăpîn pe poziții, iar domnii Mihalache, Maniu, Brătianu să scape de colaborarea pe care comuniștii, știe el, că le-o propun, dar la fel de bine știe că nici ei n-o doresc prea mult. Meditează asupra acelei linii imaginare și, doar într-un tîrziu, mai mult din încăpățînare, spuse ceea ce le-a mai spus : Domnule Mihalache, în propunerile de armistițiu pe care le-am primit de la Moscova există clauza ca să întorc armele împotriva armatei germane. Eu nu pot să întorc ar-

mele împotriva celor lîngă care am luptat. Am anunțat că semnez dacă se renunță la această clauză. Așa că luați dumneavoastră conducerea ; faceți ce vreți, nu vă fac nici o opoziție...

Față de privirea grea de cearcăne și de gînduri grave a mareșalului, Mihalache schimbă imediat tonul : Apropo de acea clauză, noi sîntem de acord ; ați cerut doar rușilor să renunțe la ea, deci, ați și făcut un pas ! Așa că, dacă ne gîndim la țară, numai dumneavoastră puteți semna: aveți deplină autoritate asupra armatei, și nu s-ar petrece nici un act de indisciplină, apoi sînteți militar și rușii s-ar opri în fața trupelor dumneavoastră. Da, domnule mareșal, e obligatoriu ca dumneavoastră să faceți armistițiul ; înțelegeți că multe interese reprezentate de noi conduc spre aceasta : numai așa scăpăm cu toții de un guvern comunist aici, în interior.

Antonescu i-ar aminti că domnul Maniu a pus și el o condiție privind armistițiul : să trateze cu toate puterile aliate, nu numai cu rușii, și nu vrea să-și lege numele de un pact cu sovieticii, așa cum de zeci de ani evită, de fapt, să-și lege numele de vreun act. Tot timpul s-a păstrat în afară. Chiar și de la primul consiliu de coroană cînd s-a cedat Transilvania, a lipsit ca să nu-și spună cuvîntul pe loc. De abia după aceea a trimis o scrisoare de protest. Toată istoria ultimilor douăzeci și cinci de ani e marcată de acte de la care întotdeauna domnul Maniu s-a fofilat. Iar acum îl împinge pe el. Asta îl înfurie la culme și-l face să declare ritos : Nu. Să știe domnul Maniu că eu nu pot să primesc aceste condițiuni. Însă eu nu mă cramponez de conducerea statului. S-o ia el, și să rezolve, primind de la mine numai ajutorul militar.

Dezarmat, Mihalache se ridică. De fapt, e un joc melodramatic pentru a obține ceea ce vrea : Bine, domnului Maniu așa îi spun : dar între noi, domnule mareșal ?...

Și iată că mareșalul nu e surprins. Spune cu franchețe : Dacă voi face eu armistițiul, apoi îmi voi alege momentul cînd să-l fac, momentul în care mă voi simți mai tare pe poziții. Și să știți că, în orice caz, voi cere avizul Germaniei !... Eu nu vreau să provoc țării acum mai mult rău, printr-un război cu Germania, înțelegeți domnule Mihalache ? Vreau și în acest ultim moment să-l domin pe Hitler și să-l oblig să-mi accepte gestul !

Mihalache e fericit. Nu se manifestă decît, poate, prin tremurul glasului : Domnule mareşal, eram sigur de logica dumneavoastră ! Vă las cu aceste gînduri bune, să meditaţi în noaptea care urmează. Şi să ştiţi că voi fi oricînd alături de dumneavoastră, ca regăţean apropiat ce vă sînt ! Vă mulţumesc pentru sinceritate şi-mi permiteţi să vă caut mîine, ca să ne sfătuim mai în amănunt. Poate că presăm, ca să avem mai repede şi răspunsul ruşilor în legătură cu clauza.

Antonescu tace grav sau numai obosit. L-a obosit şi pe el pînă şi-a smuls sieşi această decizie. Spune ca un ultim ecou al ciudei faţă de perfidia tenace a bătrînului politician : Dar să ştie domnul Maniu că n-o să scoată castanele cu mîna mea !

Mihalache se retrage discret în iţarii lui albi, înseninat de un zîmbet care vrea să spună „fii pe pace !"... Şi se grăbeşte spre casa Brătianu, unde-l aşteaptă cei doi bătrîni. Răspunde nerăbdătoarelor lor priviri apoase : L-am convins. În cîteva zile va acţiona. Acum nu rămîne decît ca dumneata, domnule Maniu, să temporizezi cu ceilalţi.

Maniu nu ştie dacă ideea de temporizare, legată de numele lui, sună sau nu a ironie. E atît de mulţumit de rezultat încît rosteşte mîndru, ca un angajament solemn: apoi, dragule, de temporizat, las-pe mine !... Şi-l grăbeşte pe Brătianu : Haidem la palat că s-o fi impacientat domnişorul. Haidem să-l temporizăm !...

XLVI

Poftindu-l cu gest politicos pe doctorul Clodius să ia loc pentru a doua întrevedere din acea seară, mareşalul îl priveşte în ochi pe Mihai Antonescu, spre a înţelege de la acesta dacă l-a prelucrat bine, deplin, pe trimisul lui Hitler. Ică îi confirmă din priviri mai mult decît rosteşte glasul său afectat : Am făcut cu domnul Clodius un larg schimb de păreri, privind situaţia în care Turcia ar accepta să ofere baze de aviaţie aliaţilor, şi ne-am tocmit îndelung în legătură cu obligaţiile noastre economice din această lună faţă de Reich...

Ion Antonescu încuviinţează în faţa plenipotenţiarului german promiţînd că va confirma îndată conţinutul tuturor acestor discuţii şi se scuză pentru încă un singur moment.

Iese în anticameră, o traversează printre ofiţerii încremeniţi, deschide uşa unui cabinet mai mic din partea opusă, înţelege din ochi răspunsul colonelului Romeo Zaharia, şeful său de cabinet şi, cerînd să fie chemat generalul Pantazi, ministrul de război, deschide cu grijă încă o uşă, spre micul salonş, unde, desenînd veşnice şi delicate filigrane pe hîrtie cu un creion ascuţit, aşteaptă, cu atitudinea sa de om obişnuit a aştepta la infinit, şeful serviciului special — Eugen Cristescu. Antonescu nu-i lasă timp să-l salute, îi spune din mers, fără introducere : mai iei pe cineva, un jurist de încredere, un magistrat militar, şi te duci la domnul Maniu. Îi comunici oficial : „Domnul mareşal Antonescu vă oferă conducerea statului ca să încheiaţi imediat armistiţiul, şi vă roagă să-mi daţi răspuns"... atît. Vii mîine dimineaţă cu răspunsul lui scris !...

La ora asta e la Brătianu, apoi va fi, desigur, la palat, spune Cristescu precis, mimînd un aer indiferent. Iar mareşalul hotărăşte : Bine, mîine dimineaţă îmi aduci răspunsul.

Şi, în vreme ce Cristescu iese discret pe o altă uşă, el se întoarce liniştit, relaxat la doctorul Clodius. Este chiar foarte mulţumit de decizia pe care a luat-o : să-i confirme în scris Maniu, ca să nu retracteze după aceea... Sau, să ia conducerea, n-are decît. Dar, dacă nu... Cu aceste gînduri reintră în cabinetul său spaţios, unde constată că a apărut şi generalul Pantazi, ministrul de război. Şi îi spune foarte direct doctorului Clodius : Sper că v-a informat domnul Mihai Antonescu despre intenţia mea de a ieşi din război. Da, domnule doctor, trebuie să ies din război, şi, ca aliat loial, cer în această chestiune avizul Germaniei.

Doctorul Clodius este destul de şocat. Cu rigoarea logicii lui germane, de-abia acum înţelege bine sensul celor spuse de mareşal cu două zile în urmă, dîndu-şi seama că nu era vorba de o ameninţare pentru a primi în ajutor trupe germane. În plus, el vine din Turcia. Din Turcia, unde Hitler i-a dat misiunea să-l convingă pe Inónu să nu acorde baze de aviaţie aliaţilor. Iar Inónu nu l-a lăsat cît de cît să spere că va îndeplini această rugăminte. I-a spus doar că, deocamdată, guvernul turc nu a decis nimic în acest sens... Atît i-a spus, iar el, Clodius, s-a oprit în România, în tranzit, numai ca să nu se întoarcă la Hitler cu mîna goală. S-a oprit spre a concretiza ce bunuri economice se vor livra în această lună Germaniei de către

România, conform pretențiilor exprimate de Hitler la întîlnirea cu Antonescu din 5 august. Și, iată, acum, în loc să se întoarcă în Germania cu cîteva trenuri de benzină, cu o recoltă de grîne, cu fructele acestei toamne care începe, în loc să-l vadă mai vesel pe Hitler, cînd i se va raporta că, datorită politicii economice duse de doctorul Clodius cu România, ratia soldatului german se păstrează consistentă, iată-l obligat să fie el purtătorul celei mai nefericite știri. Mai bine nu trecea prin București! Nu-l obligase nimeni să treacă. Plecase cu misiune specială pentru Ankara și numai nefericita inspirație l-a făcut să decidă în ultimul moment o escală aici !...

Antonescu este foarte dispus să-i explice totul în amănunt. De fapt, se și vede că s-a pregătit. Este pentru prima oară, cînd, la întrevederile lor, în care discută lucrurile cele mai secrete cu putință privind colaborarea româno-germană, l-a chemat și pe ministrul de război, pe generalul Pantazi, care precizează, bine documentat, întreaga situație de pe front. Prin întrebări scurte, de rechizitoriu, Antonescu îl face să descrie cît mai exact situația deosebit de critică a trupelor române și a grupului german de armate Ucraina-sud. Și nu se oprește deloc, în ciuda faptului că ministrul german face gesturi resemnate cum că este convins și are deplină încredere în afirmațiile mareșalului României. Antonescu îi expune și-i expune motivele, desigur, din nevoia celui care vrea să se justifice. El vrea aprobarea lui Hitler. Pentru Clodius însă, au zburat demult și cisternele cu petrol, și silozurile cu grîne, și trenurile cu fructe și legume proaspete. În locul lor vede un Hitler explodînd la cea mai cruntă veste pe care i-o poate aduce. Pentru că, evident lucru — doar vine din Turcia care pînă acum s-a păstrat neutră — Ion Antonescu este ultimul aliat de nădejde al lui Hitler.

Mareșalul vorbește. După ce a descris frontul, spune că, de fapt, l-a avertizat încă de ieri pe Friessner că, fără încă cel puțin o divizie de care blindate germane pe frontul din Moldova, el consideră că are dreptul să-și ia deplină libertate de acțiune. Și iată că nu are nici un răspuns la această cerere a sa din partea Înaltului Comandament German ! Deci, în mod logic, are dreptul să-și ia libertatea de acțiune. Dar nu și-o ia. Ci își face datoria de militar onest cerînd avizul aliaților săi.

Covîrșit de veste ca atare, doctorul Clodius nu mai vrea argumente. Nu-l mai interesează argumentele. Dar Antonescu nu pricepe asta. El s-a pornit și acum vorbește pînă va spune tot, pînă-și va epuiza toată argumentația: Primul ministru bulgar a declarat public că tot ce s-a făcut pînă atunci, adică toată colaborarea cu Hitler e o mare greșeală și că așteaptă ajutorul fratelui slav ; în Muntenegru, Tito a pornit o mare ofensivă, Turcia a rupt relațiile cu Germania, a sistat livrările de carne, a închis Dardanelele și, desigur, va oferi baze de aviație aliaților; ca să nu mai vorbim de ofensiva rusească ce se desfășoară vertiginos, cu o putere nemaiîntîlnită pînă acum... Așa că, el, Antonescu, trebuie să se decidă rapid.

Mai mult spre a-și face datoria, Clodius îi amintește că știrile din această seară, privind ofensiva, sînt mult mai încurajatoare. Trupele germane s-au repliat și au dat răspunsuri hotărîtoare oprind înaintarea sovietică. Trupele române, desigur, la ordinul domniei sale domnului mareșal, de asemenea, s-au stabilit pe poziții mai sigure și au trecut peste momentul de derută. O ofensivă este, desigur, întotdeauna vertiginoasă în primele zile. Depinde cum o stăvilești. Or, convorbirea telefonică pe care el a avut-o cu comandantul trupelor Ucraina-sud chiar din biroul domnului Mihai Antonescu, îi confirmă că în această noapte situația se poate schimba simțitor.

Spune doctorul Clodius toate acestea mai mult spre a-și face datoria. Pentru că simte hotărîrea de neschimbat la acest militar mărunt și încăpățînat.

Și Antonescu se dovedește bine informat : Da, el știe că pe front situația s-a remediat. Și știe că se poate remedia și mai mult. Calculele lui, și nu subiective, confirmate de generalul Pantazi și de toți statmajoriștii, îi spun că, oprind ofensiva, poate rezista foarte bine cîteva luni, dar el vrea să întrebuințeze această situație nu pentru a mai lupta, ci pentru a salva din România această parte în care nu au ajuns încă rușii. Din pricina asta, acum, în această turnură favorabilă pe care o va lua frontul în următoarele zile, el vrea să discute cu sovieticii condițiile armistițiului. Pentru că intenționează și el să pună anumite condiții și nu să accepte orice, ca un învins.

Făcînd această demonstrație, poate și pentru sine însuși, Ion Antonescu se apropie de ministrul lui Hitler și-i

spune convins : Domnule doctor, vă văd înțelegător, atent și receptiv la argumentele mele. Sînt un soldat care știe să-și evalueze exact forțele. Ei bine, nu vă ascund că mai pot lupta și rezista încă destulă vreme. Că aliat care m-am purtat cinstit, cer și eu o favoare Germaniei : să mă autorizeze să ies din război acum, cînd, oprind ofensiva rusească, pot pune și eu niște condiții. Asta este, domnule doctor : vreau să am răspunsul Germaniei că mă autorizează să ies din război.

Ridicîndu-se în picioare, doctorul Clodius confirmă faptul că înțelege bine situația, că argumentele mareșalului sînt temeinic fundamentate și nu se poate să nu fie luate în seamă. Vorbește rar, alegînd cuvintele, ceea ce te face să crezi că, într-adevăr, cele ce i s-au spus au avut audiență la el. Dar, tot așa de bine, sensul de om înțelegător pe care îl dă atitudinii sale poate fi și o manevră diplomatică pentru a cîștiga timp, a nu-i alarma pe Antonești cu o opoziție declarată, și a-și crea o marjă pentru a-l informa pe Hitler, pentru a aștepta rezultatele de a doua zi ale contraofensivei, pentru a vedea dacă, la Rastenburg, nu se hotărăște cumva ocuparea completă a României de către trupele germane. În orice caz, atitudinea lui pare înțelegătoare. Și, își comunică decizia de a rămîne și a doua zi în România, rugîndu-l pe mareșal să-i fixeze o întîlnire pentru după-amiază, cînd vor putea discuta lucrurile cu date mult mai certe.

Lui Antonescu îi convine, doar așteaptă un răspuns din partea Germaniei. Și, cu precizie militară fixează întîlnirea în același loc, pentru a doua zi, douăzeci și trei august, la orele șaptesprezece și treizeci de minute.

Clodius confirmă că va fi în acest cabinet pe douăzeci și trei august la orele șaptesprezece și treizeci de minute, și pleacă spre Snagov, la vila unui berar neamț pe nume Czell, unde trage de cîte ori vine în București. Rămas singur în mașina care-l duce, desigur că mai blestemă încă o dată proasta inspirație de a fi făcut această escală pe care nu i-o ceruse nimeni.

În schimb, sus, la etajul doi al Președinției Consiliului de Miniștri, în uniforma sa cu pantaloni de culoare deschisă, după moda militară engleză, Ion Antonescu este deosebit de activ. Împreună cu Mihai Antonescu, redactează un mesaj către generalul Wilson, comandantul trupelor aliate din zona Orientului Apropiat și Mediteranei

de răsărit. Un mesaj esențial prin care el, Ion Antonescu, îl anunță că dorește să încheie armistițiul și, ca de la militar la militar, îi transmite rugămintea să-l ajute să obțină condiții de armistițiu cît mai onorabile și, în limitele posibilităților, avantajoase pentru România căreia și așa i-a fost dat în ultimii ani să treacă prin grele încercări.

XLVII

În jurul mesei din casa conspirativă unde cei trei membri ai conducerii operative a Partidului Comunist recapitulează punct cu punct întreaga situație politică și pregătirile pentru ca insurecția să se poată declanșa cu maximum de certitudine, a apărut un al patrulea : Lucrețiu Pătrășcanu. Le citește și definitivează cu ei textul proclamației, care va fi propus regelui ca să-l înregistreze. Pe foile ce le-a scris cu o zi în urmă, la ferma de la Pantelimon a colonelului Ulloa, face ultimele modificări la sugestiile celorlalți tovarăși din conducere, apoi recitește textul cu glas scăzut : „Români, în ceasul cel mai greu al datoriei noastre am socotit, în deplină înțelegere cu poporul meu, că nu există decît o singură cale pentru salvarea țării de la o catastrofă totală : ieșirea noastră din alianța cu puterile Axei și imediata încetare a războiului cu Națiunile Unite... Un nou guvern de Uniune națională a fost însărcinat să ducă la îndeplinire voința hotărîtă de a încheia pacea cu Națiunile Unite. România a acceptat armistițiul oferit de U.R.S.S., Marea Britanie și Statele Unite. Din acest moment, încetează lupta și orice act de ostilitate împotriva armatei sovietice, precum și starea de război împotriva Marii Britanii și Statelor Unite... Alături de armatele aliate și cu ajutorul lor, mobilizînd toate forțele națiunii, vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena pentru a elibera pămîntul Transilvaniei noastre de sub ocupația străină... Români, de curajul cu care ne vom apăra cu armele în mînă independența împotriva oricărui atentat la dreptul nostru de a ne hotărî singuri soarta, depinde viitorul nostru..."

Cei patru sînt o clipă gravi, încă atenți la cuvinte. Apoi, încep să rîdă de ironia soartei : e pentru prima oară în istorie, caz unic, în care o conducere comunistă redactează

proclamația unui rege !... Urmează să-i fie dată, să cadă și el de acord asupra ei și apoi s-o înregistreze.

Cîteva minute de destindere datorate amuzamentului pe care-l produce această situație, pentru ca apoi, aproape de formularea „Un nou guvern de Uniune națională" pe care o cuprinde proclamația, Pătrășcanu să înceapă a informa despre discuția care a avut loc la palat cu o seară în urmă, la 21 august :

Pătrășcanu fusese adus, ca de obicei, cu mașina lui Ionescu Bălăceanu, funcționar la mareșalul palatului și om de încredere al tinerilor care se coalizaseră în jurul regelui. Cunoscută de către comandanții gărzii, mașina intra fără a fi controlată pe poarta palatului și oprea pe una dintre aleile mai dosnice, în dreptul unei uși de serviciu. De acolo, Pătrășcanu era purtat pe culoare discrete pentru ca nu cumva să-l vadă și să-l recunoască vreunul dintre agenții de siguranță acreditați pe lîngă suita regelui, sau vreunul dintre oamenii siguranței insinuați pe cine știe ce post la palat. În mod discret, cu măsuri de precauție în acest sens, el era adus pînă la casa nouă în mijlocul parcului unde locuia regele înconjurat doar de oamenii lui de încredere.

Așa se întîmplase și cu o seară în urmă, numai că totul se petrecuse cu ceva mai multă grabă. Regele voia să-l vadă repede și să schimbe cu el cîteva vorbe înainte de venirea lui Maniu. Și-ntr-adevăr, fumînd cam nervos, Mihai l-a tras într-un colț al biroului lui de cum a apărut pe ușă, și a început să-i vorbească despre faptul că totul este aproape gata privind pregătirile răsturnării, nemairămînînd decît să-l convingă pe Iuliu Maniu să primească președinția Consiliului de Miniștri. Din pricina aceasta, el, regele, îl roagă pe Pătrășcanu să accepte orice formulă de guvern pe care ar condiționa-o Maniu, numai ca să fie făcut odată să accepte președinția și să nu mai ducă pe toată lumea cu vorba.

Pricepînd în ce consta graba regelui de a schimba cîteva păreri cu el, înainte de a se întruni cu toții, Pătrășcanu și-a dat seama că aceasta putea fi și o aluzie la faptul că el, întotdeauna, ceruse pentru comuniști portofoliul justiției. Condescendent răspunse că a auzit și el de niște tratative între țărăniști și liberali, deoarece Maniu intenționa să cedeze liberalilor Ministerul Justiției în schimbul Ministerului Economiei, și că, în legătură cu justiția, co-

muniștii au pretenții de fond, nu de formă. Apoi, l-a întrebat pe rege dacă e convins că Maniu, chiar dacă i se face pe plac, va accepta președinția. Regele a ridicat din umeri : trebuie să încercăm totul !... Iar Pătrășcanu i-a confirmat că și ei, comuniștii, consideră că ar fi foarte bine ca guvernul să fie prezidat de o personalitate cunoscută, cum este domnul Maniu și că va face toate demersurile ca să-l convingă. Că este normal, așa cum au stabilit odată, ca guvernul să fie prezidat de un om politic pe care țara îl cunoaște și care are autoritate și în străinătate. Singura problemă aici fiind faptul că Maniu ezită.

În clipa aceea și-au făcut apariția domnii Maniu și Brătianu și regele a început întrevederea cu întrebarea nerăbdătoare dacă au adus propunerile lor pentru guvern. Cei doi bătrîni s-au privit ca și cum n-ar fi priceput despre ce era vorba. Într-un tîrziu, Maniu a cîrîit solemn : Le vom aduce, mîine le vom aduce sigur, măria-ta !... Și, ca o justificare de care nu mai era nevoie în contextul ipocrizei general înțelese : mai avem puțin a ne consulta, a cîntări, a face oarece calculațiuni...

La aceasta, Pătrășcanu a explodat : De la plecarea lui Vișoianu la Cairo, dumneavoastră tot promiteți lista guvernului, domnule Maniu. O promiteți și nu o dați ! De ce tărăgănați lucrurile ?! Doriți să le amînați *sine die* ?!... Și, întorcîndu-se spre rege, îi spuse ferm : Majestate, cred că este cazul să puneți piciorul în prag. Nu numai de la plecarea lui Vișoianu, de cînd au trecut luni de zile, dar acum, recent, de săptămîna trecută, ne-am întîlnit seară de seară cu domnul Maniu și, seară de seară, răspunsul a fost implacabil „mîine". Trebuie să uzați de autoritatea majestății voastre și să-i obligați pe dumnealor să facă lista guvernului chiar acum !

La imperativul acesta, Maniu îl privi mirat, cu ochii săi exoftalmici ca și cum, cu toată candoarea, ar fi vrut să-l întrebe „da' ce-ți veni, frate ?". Apoi deveni grav, reținîndu-și un început de tuse cu care și-ar fi dres vocea în cazul în care ar fi vorbit. Dar tactica lui dintotdeauna era să tacă : „cu cît mai puține cuvinte, cu atît mai puține angajamente". Așa că, luînd o mină deranjată, se afundă grav în tăcerea lui de sfinx.

În locul lui Maniu, vorbi Niculescu-Buzești, tînăr membru marcant al național-țărăniștilor, spirit acid și inteligent, care făcea un joc triplu : fruntaș național-țără-

nist, șeful direcției politice a lui Mihai Antonescu la Ministerul Afacerilor Externe, unde, în ultima vreme, era lăsat să gireze chiar interimatul ministerial, și om din grupul cel mai apropiat al regelui, alături de Mocioni-Stîrcea, Ioanițiu, generalul Sănătescu.

Bucuros de a se manifesta parînd cuvintele adresate șefului partidului său, Grigore Niculescu-Buzești îl acuză pe Pătrășcanu : Nu e domnul Maniu de vină, dumneata ești ; pentru că te încăpățînezi pe Ministerul Justiției, de asta nu vă înțelegeți !

Temperamental, decis să elucideze lucrurile în acea seară care se afla numai la cinci zile distanță de data stabilită pentru răsturnarea dictaturii, Lucrețiu Pătrășcanu se aprinse. Le aminti toate tărăgănelile lor din iunie și pînă atunci, le aminti că n-au făcut pași înainte decît de frică, atunci cînd ei, comuniștii, au bătut cu pumnul în masă, le aminti că ziua scadențelor vine, și vor avea de dat socoteală pentru bețele în roate pe care încearcă să le pună. Pentru că Partiul Comunist s-a declarat de acord cu un guvern prezidat de domnul Maniu. Domnul Maniu e cel care refuză, care se lasă prea mult rugat. Cît despre ministerul Justiției, nu este o ambiție a Partidului Comunist, ci o nevoie ; este garanția că se va proceda neîntîrziat la eliberarea tuturor luptătorilor antifasciști. Această eliberare poate fi deplin asigurată numai cu un ministru comunist la Justiție.

Tonul lui autoritar îl făcu pe rege să intervină. Simțea pericolul. Simțea că se va ajunge la amenințări, deoarece comuniștii sînt tari pe poziție, și el voia să îndulcească lucrurile, să găsească înțelegerea tuturor. Și, din această dorință mare, fierbinte se născu o minune : regele, băiatul greoi, cu vorbă împiedicată, îmbrăcat, așa cum venise de la Sinaia, într-o bluză de vînt alburie și cu pantaloni cam necălcați, deveni pentru cîteva minute un adevărat orator și om politic vorbind și, mai ales, gîndind într-o logică atît de strînsă și atît de convingătoare încît, după întrevedere, Pătrășcanu l-a auzit pe Niculescu-Buzești spunîndu-i baronului Stîrcea : se cunoaște că tu l-ai instrumentat.

Asta nu se putea ști exact. Fapt este că tînărul simțea că nu mai poate rămîne păpușă ; că palatul era în pericol și că trebuia să facă ceva pentru instituția regală pe care o reprezenta. Asta-l obliga să gîndească responsabil și să

devină mai abil decît părea în realitate. Și, printre acei oameni politici cu experiență, dar mînați de interese care-i făceau să tergiverseze, el se dovedise foarte realist și practic. Le spusese direct : Nu înțeleg de ce vă cramponați de un fetiș, tot amînînd, domnule Maniu. Formula de guvern este tranzitorie. Nu e un lucru fix, pe care, dacă-l greșiți o dată, nu se poate remedia. S-au văzut remanieri de guvern de la o zi la alta. Așa că argumentele dumneavoastră cu faptul că tot mai trebuie gîndit și chibzuit nu sînt reale, ci îmi face impresia că mă considerați un copil, dacă vreți să le cred. Apoi, se întoarse spre Pătrășcanu care exulta : Dumneavoastră, domnule Pătrășcanu, fiind latura extremă în materie de democrație, ar trebui să respectați mai mult principiile democratice. Nu vedeți că sînteți unul contra trei în ceea ce pretindeți ? ! — păru el a-l admonesta. Și, pentru cîteva minute, deveni într-adevăr rege, cap al casei de Hohenzollern, chibzuind la interesele acestei case și arbitrîndu-i pe oamenii politici. Vă rog să mă înțelegeți ; mi-am dat seama că eu trebuie să vă determin la acțiune. Și trebuie să fiu vigilent pentru ca nu cumva să ne încurcăm în propriile noastre ițe. Ce, credeți că n-am priceput ce vor cei care ezită să se amestece și vor un guvern regal ? !... Vor un guvern regal, pentru a-și eluda răspunderea directă față de istorie, dacă pacea va consfinți condiții grele și umilitoare pentru țară ; da, asta vor !... Vreți să răspundă regalitatea și nu dumneavoastră, domnilor !...

Pe fața lui tînără se vedea o sinceră indignare. De fapt, pusese degetul pe rană. Pătrășcanu îi înțelese starea și-i spuse, la fel de sincer : În aceste condiții, în această împrejurare, Partidul Comunist Român și majestatea voastră au interesul comun de a obliga toate partidele politice să-și asume răspunderea actului, și declar aici, ritos — comuniștii și-o asumă !...

Moment greu și grav. În salonul galben din Casa nouă, se așternu o liniște densă și amenințătoare amestecată cu norii nedeciși ai fumului de țigară ce plutea în ape albastre-gălbui. Cu pereții îmbrăcați în mătase galbenă, cu mobilierul de mahon greu, tăiat elegant într-o linie care, respectînd vechile stiluri, aducea o notă modernă, salonul galben devenise sală de audiență de cînd regele se mutase aici, în Casa nouă din mijlocul parcului. Dar nu trăise nici o dată un moment atît de grav. Regele, un june neglijent

îmbrăcat, cu mîini mari, făcute pentru mecanică, și vorba împiedicată, total inaptă pentru oratorie, înțelesese lucid jocul și imperativele lui. Interesul de a menține instituția pe care o reprezenta regalitatea îl conducea, mai mult decît pe bătrînii oameni politici, spre nevoia de decizie și de acțiune pe care o reclama momentul. Înțelegîndu-l, și apreciindu-i gestul sincer își permise să fie și el foarte sincer, atrăgînd tuturor atenția asupra situației reale : Da, e un interes comun, majestate, să-i facem pe acești oameni să înțeleagă !... Să știți, v-o spun cît se poate de deschis, noi, comuniștii avem și dezavantaje prin faptul că am aderat la un bloc împreună cu partidele „istorice". Am mai avut dezavantaje și în 1937, cînd am cerut partizanilor noștri să voteze cu țărăniștii. Și vom avea din nou intrînd în guvern împreună cu dumnealor ! Pentru că masele, care cred în noi ca partid revoluționar, și care-i urăsc pe dumnealor, se vor întreba de ce am pactizat. Deci, noi ne riscăm aici încrederea maselor în consecvența noastră politică, riscăm ca muncitorii să-și pună semne de întrebare în legătură cu noi și cu compromisul pe care îl facem. Pentru că, înțelegeți-mă bine, compromisul — chiar numai vremelnic, cu coroana și cu partidele burgheze, ne poate submina poziția în sînul partidului nostru. Da, domnilor, și eu, și alți tovarăși de-ai mei, vom putea fi întrebați cîndva de ce am pactizat cu dumneavoastră în loc să vă răsturnăm, așa cum o reclamă legile revoluției. Notați bine, domnilor, cîndva cineva ar putea să mă acuze pentru faptul că am colaborat cu dumneavoastră ! Cineva ar putea să spună că am renunțat la fermitatea principiilor revoluționare și chiar să convingă opinia publică să mă pedepsească grav pentru că v-am făcut jocul. Dar eu, nu jocul dumneavoastră îl fac, ci răspund nevoii imperioase a țării de-a strînge la un loc toate forțele care pot răsturna dictatura și aduce democrație ; eu respect cu loialitate o platformă pe care partidul comunist v-a propus-o și pe care ați acceptat-o. Această platformă e gîndită de noi, propusă de noi, și noi sîntem decișI s-o respectăm pînă la capăt, dacă și dumneavoastră vă respectați angajamentele, fără a mai tărăgăna îndeplinirea lor. De ce credeți că pactizăm și de ce înțelegem să colaborăm cu dumneavoastră ? V-am spus-o clar de cînd v-am propus platforma : pentru a salva cît mai repede țara. Pentru a uni toate forțele ca să-l răsturnăm pe Antonescu. Țineți însă

seama că, acum, doar precipitarea situației în ceea ce privește răsturnarea dictaturii antonesciene și nevoia de a salva viețile tuturor comuniștilor deținuți sînt motivele colaborării noastre. Dacă nu le înțelegeți, noi ne luăm libertatea de a acționa de unii singuri. Declar aici că nu mă interesează să fiu ministru al Justiției, ci mă interesează să am certitudinea că în prima clipă de după pornirea insurecției voi putea da acele decrete prin care să fie eliberați din închisori și lagăre toți luptătorii, prin care democrația să poată înflori. Uitați-vă, declar aici ritos : accept orice propunere a domnului Iuliu Maniu, a domnului Brătianu, a domnului Constantin Titel Petrescu privind orice formulă de guvern, cu singura condiție ca acesta să ne garanteze securitatea absolută a tuturor comuniștilor închiși, eliberarea lor imediată, ca și a tuturor celorlalți luptători antifasciști, să asigure acea legislație care, imediat, să descătușeze țara !...

Așa s-au petrecut lucrurile cu o seară în urmă în salonul galben al Casei noi din mijlocul parcului palatului regal. Pătrășcanu relatează toate acestea informîndu-i pe ceilalți trei prezenți. Și ei trec imediat la concluzii : A fost bună atitudinea lui Pătrășcanu. Conform indicațiilor pe care le-a primit. Este bine că, în acest fel, s-a mai dat un ultimatum „istoricilor" și că poziția regelui este favorabilă. El începe să înțeleagă cu luciditate situația, interesele casei regale îl duc spre aceasta. Un asemenea moment trebuie folosit din plin. Pătrășcanu primește sarcina de a stimula în continuare, în favoarea insurecției, aceste interese ale regalității. În același timp, el va trebui să aibă și o discuție cu conducătorii partidelor istorice pentru a-i obliga la acțiune și a-l obliga pe Maniu să primească președinția Consiliului de Miniștri. Așadar, profitînd de acest moment cînd, impacientîndu-se și regele, și avînd în mînă toate pregătirile militare, ei, comuniștii, pot da ultimatum, Maniu trebuie obligat să accepte. Pentru aceasta, Pătrășcanu urmează să stabilească neîntîrziat o întîlnire cu șefii celorlalte partide, întîlnire la care, tocmai pentru a reprezenta conducerea comunistă, ei se vor duce sub formă de delegație. În condițiile ilegalității, cînd legăturile sînt conspirative, aceasta va arăta gravitatea și seriozitatea acțiunii comuniste și-i va obliga pe ceilalți la o decizie. Delegația va fi formată din Lucrețiu Pătrășcanu și Constan-

tin Agiu, care, în prezent, este împuternicit al Comitetului Central pentru legăturile cu celelalte organizații de masă și muncitorești. Ceea ce au ei de făcut, se analizează cu atenție, deoarece aceasta trebuie să fie ultima acțiune înainte ca toți „să se dea la fund" pînă la 26 august — ziua răsturnării. Conform legilor conspirativității este absolut necesar ca în zilele premergătoare unei acțiuni, pentru a avea certitudinea că toți factorii își vor putea îndeplini misiunea, să nu se mai riște absolut nimic. În plus, în legătură cu întîlnirea proiectată trebuie avute în vedere toate argumentele care să-i ajute să obțină o decizie. Pentru că, la constituirea Blocului Național Democrat, cei din partidele istorice n-au fost deloc naivi și s-au gîndit să-și asigure o majoritate. Ei au refuzat să primească în bloc alte forțe politice. Această situație, ținînd seama și de poziția oscilantă a lui Constantin-Titel Petrescu, astăzi îi avantajează la o decizie ca număr de voturi. Ei, delegații comuniști, vor trebui să uzeze de iminența momentului, de poziția casei regale și, din pricina aceasta, discuția nu trebuie dusă în prezența regelui pentru ca nu cumva acesta să retracteze. Ei vor veni cu toate amănuntele care să amintească de forțele înarmate militare și civile de care se dispune în momentul de față și care dau posibilitatea să se formuleze dur un ultimatum. De asemenea, prin Constantin Agiu, care are evidența tuturor celorlalte organizații și mișcări din țară pe care le dirijează sau cu care colaborează partidul, li se va arăta bătrînilor politicieni că nu sînt singurele forțe politice pe care se baza viitorul guvern.

Acestea fiind stabilite, lui Lucrețiu Pătrășcanu i se confirmă încă o dată nevoia de a se lupta pentru Ministerul Justiției primind sarcina să nu-l cedeze și să redacteze de urgență decretul pentru amnistia generală politică și decretul pentru desființarea lagărelor de concentrare, decrete pe care regele să le semneze în prima clipă de după arestarea Antonești lor.

XLVIII

Vara e toropitoare, cu călduri ajungînd spre patruzeci de grade. Chiar și în mijlocul parcului palatului regal, la Casa nouă, soarele de amiază și de după-amiază încinge

zidurile și molește locatarii. Acesta e un motiv în plus pentru care ei preferă să lucreze în răcoarea nopții, culcîndu-se în zori și deșteptîndu-se tîrziu, spre amiază.

La prînz, de abia trezit în plină căldură, regele nu are poftă de mîncare. Din pricina aceasta, dejunurile sînt expediate rapid în vreme ce se trece în revistă situația politică a zilei. În schimb, după lăsarea serii, atunci cînd în București, la cîrciumioarele discrete încep să fumege grătarele cu mititei, Mihai comandă cîne copioase, cu mîncăruri însoțind vinurile bune și grele, după care o țigară îți oferă într-adevăr supremul ei deliciu.

Prin aceasta, regele într-adevăr se regalează cu o cină sănătoasă consumată cu poftă între bărbați plini de viață, și se răzbună pe mesele de la Sinaia, unde, respectîndu-se mofturile de femeie trecută ale reginei Elena, de abia dacă se ciuguleau niște gustări dietetice. Mănîncă zdravăn și beau cumpătat, regele și colaboratorii lui făcîndu-și plinul pentru toată noaptea, deoarece după cină se dă drumul întregului personal de la Casa nouă ca să existe cît mai puțini martori la sosirea sfetnicilor permanenți sau temporari. Rămîne doar aghiotantul de serviciu care-i aduce în mod discret pe unul sau pe altul dintre oamenii politici, și cei trei subofițeri din batalionul de gardă, oameni fideli care locuiesc la demisolul Casei noi : plutonierul Bilă, plutonierul Rusu și sergentul major Cojocaru.

Astfel în mijlocul parcului, Casa nouă dormitează pînă spre prînz, apoi își accelerează din ce în ce mai mult activitatea pe măsură ce noaptea se înstăpînește asupra vegetației grele. Casa are demisol, hochparter și etaj. Folosit din plin este hochparterul. Împărțit în două de un coridor larg, în capul căruia se află și scările ce urcă la etaj, el are într-o parte dormitorul și biroul regelui, iar în partea cealaltă sufrageria cu mobilier venețian și salonul galben. Și pentru că cina l-a mulțumit pe deplin subliniindu-i faptul că se află departe de capriciile mamei sale, între oameni tineri și sănătoși, de vîrsta lui, regele se ridică de pe scaunul sculptat cu distincție, în lemn de tei italian, și, dînd la o parte draperia ce desparte sufrageria de salonul galben, trece aici împreună cu ceilalți comeseni, aprinzîndu-și țigările. Sînt patru oameni tineri, destul de încrezători, destul de siguri pe ei, care se simt bine la acel ceas, cu poftă de a acționa și cu încredere în șansele lor. Iar regele, în urma modului prin care își dovedise sieși cu o

seară în urmă că poate interveni și își poate exercita voința dovedind gîndire politică, se simte mai bărbat, mai sigur pe sine, mai om de decizie.

Starea de spirit plăcută, optimistă, urmare a unei mese bune luată în această atmosferă de efervescență, faptul că sînt ei între ei și pot discuta deschis, cu francheță, îi face veseli și vorbăreți. Poartă bolurile de coniac în palme, transmițînd rafinatei băuturi ceva din căldura lor, pentru ca apoi să o soarbă luînd de la ea căldură, inițiativă, curaj. Pe acest fond, vestea venirii domnilor Maniu și Brătianu îi înveselește și mai mult, transmițîndu-le o voioasă precipitare : bătrînii, boșorogii cum nu se jenează deloc să le spună celor ale căror vîrste adunate la un loc tîrăsc împreună peste un secol și jumătate, au venit, în sfîrșit, cu lista guvernului. Înseamnă că în această seară totul se rezolvă, se pun la punct ultimele amănunte și nu rămîne decît de așteptat douăzeci și șase august — ziua stabilită pentru arestarea lui Antonescu.

După ce se mai amuză o clipă-două, pe seama bătrînilor anunțați cu glas grav de colonelul aghiotant, regele, Mircea Ioanițiu — secretarul lui particular, și baronul Stîrcea, ale căror vîrste puse cap la cap nu fac nici cît a unuia dintre cei doi, se ridică agili din fotoliile salonului galben, traversează tinerește largul coridor și intră în birou unde strîng mîinile ciolănoase, gutoase și pătate de pistruii vîrstei, pe care cei doi bătrîni le țin condescendent întinse.

Sportiv și degajat, cu pantalonii lui necălcați, regele rostește păstrînd încă un zîmbet voios : Ei, va să zică avem și lista guvernului !...

Obișnuit să nu ocolească privirile, Maniu ține nemișcat obrazul pe care și-l pudrează des, gata să spună, cu ticul său de a-și afirma sus și tare cinstea : Ai încredere deplină în mine, cu doară sînt transilvănean și om de cuvînt !

Brătianu e mai retras în distincția lui de bătrîn plăcut la vedere, cu obrazul ras și bărbuță argintie pieptănată elegant. Așa că tace, lăsîndu-l pe Maniu să înceapă cu ocolișurile : Am venit să informăm pe majestatea-voastră că îndelunga și susținuta activitate a partidelor noastre pe lîngă mareșalul Antonescu, pentru a-l obliga la a asculta de rațiunea noastră, este încununată de succes. Într-o convorbire, încheiată acum un sfert de oră, somîndu-l în

numele nostru, domnul Mihalache a obținut de la mareșalul Antonescu...

Rîzînd, regele îl întrerupse : Va să zică, tot n-avem lista guvernului !

Maniu se supără că este întrerupt : Majestate, sînt om bătrîn, am venit pentru a vă spune un lucru deosebit de important : l-am obligat să semneze el armistițiul !... Sigur că da, de ce să-l semnăm noi ? ! El ne-a băgat în război, el să ne scoată !

Regelui nu-i convine. Au mai discutat despre asta. E vechea marotă a lui Maniu. E o idee care nu-i surîde pentru că l-ar obliga să suporte mai departe ambițiile de conducător ale lui Antonescu, jignirile acestuia. E o observație de fond, deci la care se adaogă și supărarea că încă nu are lista noului guvern. Îi răspunde aspru, ca să priceapă : Eu nu mă feresc să acționez, așa cum vă feriți dumneavoastră, domnule Maniu. Așa că demersurile dumneavoastră pe lîngă Antonescu or fi bune, dar pe mine mă interesează lista noului guvern. La Antonescu se află acum generalul Sănătescu, care-l va invita aici, așa cum am stabilit.

E aspru. Își permite să uite politețea în fața acestui bătrîn care i-a stricat cu perfida lui încăpățînare plăcuta siestă. E aspru și ferm. Transformarea lui, maturizarea lui, începută cu o seară în urmă, continuă. Regele și-a dat seama că poate face ceva demn de tronul lui, și-a dat seama și că gîndirea lui politică are succes și, așa cum se întîmplă întotdeauna în fața unor evenimente decisive care ambiționează un om, nu se mai sfiește. Maniu simte asta și răspunde cu glas jos : Pentru alcătuirea listei guvernului mai cerem de la majestatea-voastră un răgaz de douăzeci și patru de ore.

Atunci, în biroul acela spațios, elegant și modern, un hohot de rîs homeric izbucnește. Rîsul acela de oameni tineri care se și amuză, dar și batjocoresc cu plăcere. Rîde baronul Stîrcea, rîde Ioanițiu, rîde Niculescu-Buzești, chiar, care este partizanul lui Maniu, și rîde regele, răzbunîndu-și supărarea. Atît a sunat de caraghios glasul lui Maniu, repetînd promisiunea pe care o face de atîtea și atîtea zile.

Obligat de bun simț, chiar și Dinu Brătianu încearcă un zîmbet. Numai Sfinxul de la Bădăcini stă grav, jignit, ca și cum ar suporta cu stoicism obrăznicia altora. Și-și tamponează nasul mare, pe care au apărut broboane

de sudoare, privind zburlit la regele care-i spune : Cred că n-am să mai văd niciodată această listă a guvernului pe care v-aţi angajat să o daţi în ziua de 18 august !

Intervine şi Mocioni-Stîrcea care, enervat de impasibil-jignita privire a lui Maniu, adaugă : Domnule Maniu, ne aflăm la şaptezeci şi două de ore de la declanşarea ofensivei ruşilor, cît mai vreţi să vă gîndiţi ? !

Neschimbat, Maniu răspunde : Nu e vina mea că n-aveţi guvern ! Pătrăşcanu se încăpăţînează cu Ministerul de Justiţie şi eu cu asta nu-s de acord. Trebuie un guvern de specialişti, de militari. Reprezentanţii partidelor politice să facă parte din el, dar fără portofoliu !

Se întristează toţi. Pentru că şi-au dat seama că Pătrăşcanu nu va renunţa la Justiţie. Sînt gravi, se gîndesc cu răspundere. Numai Dinu Brătianu e neatent, dezinteresat, obosit. Obligat de condiţia sa dublă, de om al regelui şi de fruntaş naţional-ţărănist, şi, poate, chiar de alte ambiţii a căror realizare şi-o calculează cu inteligenţă, Niculescu-Buzeşti face o propunere : Întrucît singurul argument al lui Pătrăşcanu este acela că vrea să fie sigur de apariţia decretelor de amnistie şi de securitate a comuniştilor, poate fi numit interimar la Justiţie, pentru nu mai mult de una sau două zile. Astfel se respectă şi condiţia, la care obligă comuniştii, dar nici nu se riscă să li se dea un departament pe mînă pentru totdeauna.

Propunerea partizanului său îi surîde lui Maniu. Sau, chiar dacă nu-i surîde, îi dă şansa să iasă din penibila situaţie în care s-a pus singur, făcîndu-i pe ceilalţi să rîdă atît de direct de minciuna lui : Da, e o propunere rezonabilă, zice, sperînd în sinea-i că Pătrăşcanu nu va accepta — e o propunere demnă de luat în seamă. Sigur că da, majestate, dacă Pătrăşcanu o acceptă, înseamnă că aveţi guvernul ca şi făcut ; nu mai aveţi nici o grijă !

Regele totuşi nu crede în aparenţele entuziaste ale jocului şi zice : păi făceţi-l, făceţi-l în varianta asta !

Iar Maniu, neobişnuit a rezolva ceva ad-hoc, bîlbîie : Acum, oricînd... formarea guvernului nu mai e o problemă care să te îngrijoreze pe măria-ta, îl putem face oricînd în cinci minute...

Simţind că încearcă să-i scape, regele, Stîrcea, Ioaniţiu se apropie de el : Atunci, dacă nu întregul guvern, măcar spune-ne că accepţi dumneata preşedinţia ! Maniu

se uită la şeful liberal ca şi cum ar cere un răgaz ca să se sfătuiască. Dar faţa distinsă a lui Dinu Brătianu îl arată la o mare, incomensurabilă, senilă depărtare de toate aceste lucruri. Simţindu-se încolţit, Maniu mustăceşte şi, pînă la urmă, găseşte soluţia salvatoare : Păi n-ai zis măria-ta că generalul Sănătescu se află acum la Antonescu ?... Să nu ne grăbim, să aşteptăm, să vedem cu ce rezultat se întoarce de acolo !... Şi, profitînd de stupoarea pe care o produce acest argument, se ridică, trăgîndu-l şi pe Brătianu : Nu avem îndoieli, majestate, eu şi domnul Brătianu vom avea grijă să nu te lăsăm, măria-ta, fără guvern !... Apoi, cam neatent, le strînge celorlalţi mîna.

Mihai e furios. Îi spune oprindu-l în uşă : E ultima amînare pe care o mai accept. Vă rog ca mîine dimineaţă să-mi daţi răspunsul dumneavoastră şi lista întregului guvern.

În rama uşii, grav şi binevoitor, Maniu arată ca într-un tablou pe care-l pregăteşte pentru posteritate. Şi, simţind că nu-l mai despart decît cîţiva paşi de aerul curat de afară, care nu-l mai obligă a se angaja cu ceva, rosteşte senin : Am spus majestăţii tale că guvernul se poate face în cinci minute. Să vedem numai cu ce veşti vine domnul Sănătescu. Iată, mîine dimineaţă sînt dispus să mă întîlnesc cu el şi să pertractăm. Fără a te mai osteni pe măria-ta !... Mîine dimineaţă...

Şi pleacă, avînd aerul omului care a făcut un mare dar, o mare concesie.

XLIX

În cabinetul lui Antonescu, atmosfera pare calmă, liniştită. E pentru prima dată în ziua aceasta — şi sîntem în ceasul ei tîrziu, cînd figura mareşalului, crispată, încăpăţînată în a nu arăta oboseală, se înseninează. Vine el însuşi înspre uşă şi apucă afectuos mîna prelungă a generalului Sănătescu. Şi, chiar cu o oarecare intenţie de umor — lucru rar la el — îi spune : Eu ştiu că-mi aduci mesaje din partea imberbului ăluia gîngav, care complotează împotriva mea, dar dacă ele vin prin tine, oricum, îmi face plăcere să te văd.

Într-un costum albastru închis, de-o impecabilă croială, cum umblă întotdeauna cînd este în misiuni conspira-

tive, generalul zîmbește făcînd strengar cu ochiul așa cum, la școala militară de cavalerie, își făceau unul altuia cînd treceau o examinare cu brio... E grav pe front ? îl întreabă. Antonescu nu răspunde direct. Vorbește numai despre ce vrea el să facă : Am pus să se redacteze ordinul de retragere pe linia Focșani-Nămoloasa-Galați. Mîine am să discut măsurile în Consiliul de Miniștri și săptămîna viitoare am să mă duc eu personal să comand frontul. Nu e un moment ușor, Matache, nu e deloc...

Parcă unda de afecțiune a trecut. Foștii liceeni sînt doi vîrstnici crispați care se studiază, caută să se descifreze în oboseala aceasta tîrzie a nopții. Sănătescu încearcă pe jumătate o maieutică. Sigur că nu e un moment ușor, zice el : știu că simți nevoia să te sfătuiești. Tocmai de asta am venit — să stabilim cînd vom sta de vorbă mai pe îndelete. Uite, regele te poftește la palat. Tu ai fost pe front ; îți stăm la dispoziție oricînd, ca să ne spui care-i situația. Regele vrea și el să știe...

Antonescu devine și mai roșu decît de obicei. Spune sec, aspru, cu eleganța lui rea din care nu și-a ieșit decît o singură dată cu trei săptămîni în urmă, la Hitler : Regele să-și vadă de învățătură, că și-așa e un neisprăvit ! Prin mine își are garantată o situație stabilă. Eu îi țin piept și lui Hitler, lupt și împotriva rușilor ; care dintre politicienii lui, sau chiar legionarii cu care mucosul s-a simțit tare bine, îi mai poate garanta asta ? !... Rămîne pe gînduri măcinîndu-și furia, sau poate un gînd ascuns și repetă : îl feresc de Hitler, îl apăr de ruși, nu ?... Gîndul ascuns îl face să-și spioneze prietenul din tinerețe : oare o fi bănuind ceva despre tratativele lui cu sovieticii ?... Nu reușește să-și dea seama și își acoperă gîndul temător cu cealaltă idee pe care simte nevoia să o sublinieze mereu ca dovadă că-l obsedează : Eu mă sacrific... Se oprește o clipă, gîndindu-se desigur la ce-ar face Hitler dacă ar afla de pertractările lui pentru un armistițiu cu armatele rusești și adaugă și mai convins : Eu mă sacrific pentru că nu-mi pasă de mine, ci am venit să salvez țara în niște momente grele pentru ea. Dar el, el care i-a lăsat pe legionari să-l cînte ca pe un arhanghel în vreme ce făceau crime, el, prostălăul necopt care complotează împotriva mea, nu se gîndește că își are prin mine garantat tronul ? !... Eu mă sacrific pentru salvarea țării, iar el rămîne neatins, cu toate că n-au făcut nimic pentru țară nici el nici tot

neamul lui !... Dă din mînă a lehamite și proclamă trist vizionar : Matache, mă știi, sînt soldat și nu-mi cîntăresc sacrificiul. Spune-i mucosului că i-am dat cel mai bun profesor de drept roman și internațional ; i l-am dat pe Ică tocmai ca să-i deschidă ochii, tocmai pentru că nu mă gîndesc deloc la mine, ci vreau să încurajez toate inițiativele care ar putea salva țara, care m-a chemat la cîrmă în cel mai greu moment al ei ! Pe motivul ăsta, Ică vine de două-trei ori pe săptămînă la palat, mai are și prilejul să mă lucreze pe-acolo cu imberbii ăia ; ce vrei mai mult ? !

Chipul prelung al lui Sănătescu exprimă, în distincția trăsăturilor lui, un sentiment grav. Gesturile îi sînt calme, de-o politețe înnăscută. Și, pe obraz, două cute i se adîncesc : o fi acesta vreun apropo ? O fi atît de discret mareșalul încît a prins niște fire, dar nu vrea să spună mai mult ? Sau îl joacă ? L-a prins în cursă și-l joacă.

Cu gîndurile acestea, la un moment dat Sănătescu se uită la ușa ce dă spre anticameră și la cealaltă, care continuă cabinetul cu un mic apartament. Se gîndește : ce-ar fi ca Antonescu să știe tot, și să-l joace acuma, avînd pregătiți, în spatele acestor uși, oameni care să-l aresteze ? ! Știe : cînd Antonescu se înfurie, transpiră abundent și își duce din reflex mîna la buzunar. Și-l așteaptă să vadă făcînd asta.

Penibil sentiment între doi oameni, prieteni de-o viață-ntreagă ! Și totuși, exact această viață te obligă la un moment dat să uiți de tinerețea comună, de marile visuri, de plăcutele aventuri. Fără să fii dușman, te face să simți că stai pe alt teren, că te mînă alte interese. Niște interese atît de grave încît uiți de prietenie, uiți de tot și îndrepți arma spre cel la care, sentimental, poate că ai simți nevoia să ții. Generalul spune tărăgănat, parcă nici el convins : Asta a fost mai demult... Acum Ică nu mai vine decît sporadic ; nu mai are timp de dat lecții regelui... Îl privește pe mareșal cu o falsă indiferență, tresărind cînd acesta spune cu glas amenințător : Da, dar chiar sporadic !...

Crispat, generalul Sănătescu urmărește fiecare sfert de gest, fiecare sfert de mișcare a mareșalului. Și încearcă a se liniști cu gîndul că doar în mintea lui se petrece această exagerare. Trebuie să se rețină, să fie calm, să nu se lase apăsat de sentimente. Așa e viața ! Tinerețea e generoasă, romantică, exuberantă, iar bătrînețea cere

raţiune. Istoria e plină de fraţi care s-au jucat în leagăn, iar la maturitate s-au omorît pentru putere !

Îşi spune toate astea, dar nu se îmbărbătează. Pentru că aici nu e vorba de îmbărbătare. Aici e vorba de uscăciunea, cinismul, blazarea, pe care, odată cu vîrsta, le impun interesele. Interesele care, în virtutea raţiunii, îţi răcesc omenia, te aduc în situaţii ca aceasta, cînd ei, doi oameni în jur de şaizeci de ani, sînt gata de fapte grave unul împotriva altuia, dacă interesele le-o cer.

Sănătescu e trist. Are un penibil sentiment de compromis şi uscăciune, de robie în faţa unor determinante din afara fiinţei lui, care se numesc rigid şi abstract „raţiuni superioare" şi care înseamnă, de fapt, alienarea omului de sentimentele lui normale. Tare ar mai vrea să fie tînăr, exuberant, să-l ia de braţ pe cel din faţa lui, care n-ar mai fi uscat, roşit de răutate, sclerozat în vanităţi şi interese, şi să se afunde cu plăcere în spuma de şampanie a unei petreceri de eleganţi sublocotenenţi de cavalerie, cu fetele voioase din corpul de ansamblu de la operetă.

Dar totul e o iluzie. Ei sînt acum bătrîni, înăcriţi, şi mînaţi de interese care-i pot face să se omoare cu cinism. Caută un glas blînd, care nu-i al lui, şi spune : Ionele, eu tocmai de asta am venit ; pentru că vizitele voastre la palat au ajuns ceva foarte sporadic... Îl priveşte în ochii ca de oţel mort, care cîndva erau albaştri şi, ştiind care e scopul exact al invitaţiei, ştiind că în urma ei Antonescu ar putea să nu mai iasă viu de acolo, i-o adresează totuşi pentru că asta e viaţa : Ar trebui să-ţi reiei obicciul de a dejuna din cînd în cînd la palat. Ia-o cum vrei, dar am venit să-ţi adresez o invitaţie oficială. Uite, sîmbătă, dacă poţi, ar fi foarte bine...

Peste un asemenea prilej Antonescu nu trece : De ce ? Ca să-i văd mai de-aproape pe toţi ăia care complotează ?!... Crezi că-mi face vreo deosebită plăcere grecoaica aia ţîfnoasă sau fonful de fiu-său ? !...

E pornit. Cînd îşi aminteşte de palat, face alergie. Pentru că, în psihologia lui de dictator, simte nevoia să se răzbune pe tot ce nu i se supune sau nu poate supune. Degeaba îi spune Sănătescu : În afară de toate acestea e ţara, sînt interesele naţiunii, Ionele !... Răutatea pune stăpînire pe corpul său ca un vaccin. Ideile fixe îi blochează mintea şi nu-i mai pasă că are în faţă un vechi prieten, care-i aminteşte că e şi el om, că a avut o tinereţe exuberantă, făcută din plăceri cotidiene. Proclamă ca de pe soclu : Naţiunea sînt eu !... Nimeni nu ştie mai bine care sînt interesele naţiunii, ale ţării !... Şi-l apostrofează pe Sănătescu : Matache, nu cumva tu... la vezi ! Nu mai e prieten, ci dictator : Doar ştii că te-am trimis acolo ca om al meu. Ştii că ai misiunea să-ndepărtezi şi să contracarezi tot ce e putred în palatul ăla !

Sănătescu îl cunoaşte prea bine şi ştie că ajunge repede în starea aceasta de suficienţă. Ştie, mai ales, că astfel se simte în elementul său. Rosteşte sec, politicos : Am înţeles, domnule mareşal... Dar nici asta nu e bine. Antonescu i-o retează : Mie să nu-mi vorbeşti aşa !... S-a abţinut la timp ca să nu strige, dar cuvintele le muşcă rău : ...să nu-mi vorbeşti aşa ! Eu îţi sînt cel mai bun prieten ; n-ai un prieten mai bun şi mai vechi ca mine ; tu n-ai dreptul să nu crezi în mine !

Calmul îi dă generalului superioritatea unei politeţi răbdătoare. Surprinderea dispreţuitoare de pe chipul lui face loc unei expresii grave : Ca să cred în tine, trebuie să-mi dau seama de luciditatea ta. Poţi să mă trimiţi în faţa plutonului de execuţie, dar eu îţi spun asta pentru că avem o viaţă întreagă dusă împreună. Eu am venit aici tocmai pentru că sînt convins că-ţi dai seama : trăim o săptămînă decisivă !... E unica în care mai poţi lua o hotărîre. Trebuie să te rupi de nemţi, Ionele, altfel...

Şi în vreme ce Antonescu întreabă ameninţător ce vrea să zică prin acest „altfel", el dă din cap trist şi face gestul sfîrşitului, al dezastrului total.

Dar ideea sfîrşitului nu-l impresionează pe mareşal. El, ca ostaş pregătit, nu poate să tremure. El e format ca să-şi îndeplinească misiunea ; sfîrşitul nu-l sperie. Dimpotrivă, îi dă prilejul să-şi arate superioritatea. Ia de pe masă şi-i arată textul telegramei trimise generalului Wilson : M-am gîndit şi eu, se calmează prin satisfacţia superiorităţii pe care şi-o demonstrează ; am cerut generalului Wilson să mă ajute să obţin condiţii mai bune de armistiţiu. Şi, în plus, Matache, află că, exact înainte de venirea ta, i-am spus lui Clodius să-i transmită lui Hitler că vreau să ies din război şi că cer neîntîrziat avizul Germaniei ! E satisfăcut, şi asta-l face chiar să-şi amintească de vechea prietenie cu cel din faţa sa : Vezi că gîndim la fel ! — încearcă el să-l împace, să se scuze că mai înainte

l-a cam repezit. Dar Sănătescu nu răspunde la unda lui de căldură. E îngrijorat.

O clipă sperase. Își dăduse seama că rațiunea și luciditatea sînt stăpîne pe mintea lui Antonescu și sperase sincer că nu va mai fi nevoie între ei de grave ascunzișuri. Se bucurase, chiar, pentru faptul că viața nu-l obliga să participe la măsurile radicale împotriva vechiului său prieten. Că lucrurile se întorceau de o asemenea natură încît, infirmîndu-i lui marile temeri în legătură cu scleroza dictatorială a lui Antonescu, îl ajutau să nu îndrepte arma împotriva celui cu care își petrecuse frumos tinerețile... Dar această idee, cu permisiunea cerută germanilor, cerută unui paranoic, precum Hitler, îl îngrijorează deodată atît de mult, încît nu mai poate fi atent la alte amănunte și nu remarcă îmbunarea care s-a petrecut în Antonescu. Îl întreabă foarte alarmat : Și chiar aștepți aprobarea lui Hitler, Ionele, chiar o aștepți ?...

Cu seniorială mîndrie, Antonescu confirmă : Cum să nu-i cer ? Se poate, cînd am luptat alături de un aliat să-l trădez mișelește ?... Se poate lega numele meu în istorie de un asemenea act ? !... Noi sîntem militari de cuvînt, Matache... Știu, știu : Vei spune că, nebunul... Ei bine, află că, eu, tocmai prin asemenea acte de superioritate îl domin pe Hitler și nu vreau să intru altfel în istorie !... Pare mîndru și încîntat de ideea sa, ceea ce pe general îl alarmează și mai mult : Ionele, să nu faci prostia asta ! Hitler e-n stare să pună mîna pe tine, să te domine ca pe Horthy și să ocupe toată țara cu trupele lui !...

Sigur pe el, Antonescu neagă : Nu cred. Am calculat bine. În momente din astea, cînd populația e agitată și unii încearcă s-o răzvrătească, eu am nevoie de Hitler. Armatele lui ne dau echilibru în țară, s-o știi !... Iar eu îi dau lui, prin acest gest o lecție de mare onestitate. Și, să știi că lecțiile mele prind la Hitler !... Cavalerismul mă obligă să-l anunț. Sîntem soldați și oameni de caracter, Matache. Cine-și dă seama, nu poate să nu ne aprecieze ! Hitler va aprecia și...

Arată satisfăcut. Satisfăcut și sigur pe gestul său, pe gîndirea sa, pe logica sa. E atît de sigur și de satisfăcut, încît nu remarcă îngrijorarea crescîndă cu care Sănătescu îl ascultă. Megalomania, cum știe prea bine Sănătescu, îl face să fie foarte încîntat chiar de erorile sale politice. Megalomania și acel înalt simț cavaleresc de militar care

știe a lupta numai pe față, ce poate părea atît de desuet și de depășit în epoca noastră. Se află acum amîndoi, doi generali vîrstnici, în fața hărții frontului. Antonescu îi arată aliniamentele de ieri și de azi-dimineață, făcînd următorul raționament : Situația frontului nu e deosebit de grea. Orice armată, în momentul declanșării unei ofensive, atacă puternic. Secretul constă în a te replia cu știință lăsîndu-l pe inamic să-și macine cît mai în gol energia. Așa că, nu spre consolare spun, ci ca o constatare reală că pe mine ofensiva rușilor nu mă sperie prea mult. Ne doare, pentru că avansează pe teritoriul nostru : asta este altceva, dar dacă studiem cu atenție lucrurile, vedem că ei, chiar în acest război, au fost împinși, printr-un atac, pe adîncimi de zece ori mai mari decît cele de ieri și de alaltăieri. Iată, de fapt, ultimele comunicate, cele din seara asta, spune el, punînd mîna pe niște hîrtii confidențiale : nemții declară că „...prin regrupări pe scări întinse și prin aducerea de forțe proaspete, sectoarele grav amenințate au fost simțitor întărite". Înseamnă că Hitler și-a dat seama de realismul cererilor mele și, dacă nu a trimis pînă la ora asta, arc pe drum, așa cum m-a anunțat, diviziile de care blindate pe care le-am cerut. Înțelegi, Matache, permisiunea pe care o cer eu de a ieși din război, este și un ultimatum reclamînd gruparea forțelor aici, pe frontul nostru. Cu o puternică armată de blindate germană, alături de cea ce avem, eu țin față rușilor pe linia Focșani-Nămoloasa-Galați, cel puțin șase luni. De asta, concomitent cu replierea armatei noastre pe cea mai puternică zonă strategică a țării, datorită rezistenței dîrze a armatelor lui Friessner și a ajutoarelor care-i vin, ofensiva rușilor va slăbi, pentru că, chiar azi după-amiază am constatat că ea începe să-și depășească momentul de mare avînt. Iată două ordine de zi ale comandamentului suprem sovietic cu data de astăzi, douăzeci și doi august, interceptate în această seară. Primul este către mareșalul Malinovski și îi atrage atenția asupra pericolului pe care îl prezintă, uite aici — „puternica linie de apărare inamică eșalonată în adîncime la nord-vest de orașul Iași"... Și, iată-l și pe al doilea, către generalul de armată Tolbuhin, care-i atrage atenția că „linia de apărare inamică este foarte puternic întărită și adînc eșalonată la sud de Tighina"... Ce mai vrei ? Îți vorbesc, deci, cu argumentele pe care le recunoaște inamicul. Și, adăuga el, satisfăcut, luînd o ultimă hîrtie de pe masă,

iată ce spun, în ziarele din seara aceasta, neutrii ! E o traducere din ziarul suedez „Afton Tidningen", transmisă prin cifru de legația noastră". Aici face o pauză înghițind în sec nervos, cu acea intenție de a-și alunga gîndul : altceva aștepta el de la Stockholm cînd primise descifrarea asta ; de la Stockholm aștepta răspunsul cu noile condiții ale rușilor. Trece peste gîndul ăsta știind că trebuie să-l ascundă oricui și, jenat de o asemenea comportare chiar față de prietenul tinereților lui, citește apăsat : — „la armatele celui de-al treilea front ucrainean, luptele devin tot mai dîrze prin creșterea rezistenței germane. Corespondenți de război sovietici arată că germanii au reușit în unele părți să facă breșe în liniile rusești..." și redevine conducătorul lucid : Aceasta este situația, dragă Matache, care mă îndreptățește să spun — și, în mai bine de un sfert de secol, ca statmajorist nu m-am înșelat niciodată că eu pot să rezist cu armata mea și întăriturile germane minimum șase luni pe linia fortificată. Iar linia Focșani-Nămoloasa-Galați este opera mea, gîndirea mea strategică cu care știi prea bine că s-au împăunat alții în primul război mondial. Nu mă interesează asta ! Mă interesează faptul că, atunci, ea a dat rezultatele scontate, și, nemților, de la ea li s-a tras înfrîngerea. Acum, am reușit în decurs de patru ani, de cînd ține războiul, să fac din ea o importantă zonă fortificată din Europa. Tocmai în acest scop, tocmai gîndindu-mă la eventualitatea că rușii ar putea ajunge pînă aci ! Fii atent : Nu spun nici că-i înfrîng, nu spun nici că-i resping. Spun, cu un calcul strict, realist, că îi pot ține minimum șase luni în fața ei. Iar, în șase luni, soarta războiului se poate schimba, ehe... Anglo-americanii vor avea de gîndit, Hitler își va desăvîrși armele secrete. Da, eu le-am văzut experimentate. Sînt convins că, cel tîrziu în primăvara viitoare, adică la începutul lui 1945, omenirea va cunoaște niște terifiante dimensiuni ale puterii noilor arme !... Și strigă, așa cum n-a strigat la Rastenburg sau, poate, tocmai fiindcă nu a strigat la Rastenburg : Îl voi obliga pe Hitler să-mi pună la dispoziție aici acele arme, nu pentru a distruge orașe pașnice, cum face nebunul, ci pentru a îndrepta puterea lor spre trupele din linia a doua a frontului rusesc, lăsîndu-le întotdeauna linia întîi fără ajutor și aprovizionare. Asta e marea valoare a unor asemenea arme și, cu ele se poate învinge. Nemții le-au făcut suple, cu combustibil lichid,

care le poartă ușor ; dar de acest combustibil au nevoie de la mine !... Înțelegi, Matache ? ! întrebă el luminat de șanse. Și continuă : ...Eu îi voi ține pe ruși. Rușii nici nu au interes să vină în jos, spre București. Drumul lor urcă acum în sus, spre Cehoslovacia, spre Austria, spre Berlin. Ei își vor păstra zona ocupată din Moldova pentru a putea trece ulterior direct în Transilvania, în Polonia, în Ungaria, și să ajungă la granița germană. Iar eu, pentru a le asigura liniștit această trecere, pe acolo, peste Carpații răsăriteni obțin orice condiții de armistițiu vreau. Ăsta-i raționamentul meu, ce zici ?... Și adaugă, ca un lucru bine chibzuit : Raționamentul și convingerea mea de strateg că pot ține cel puțin șase luni în loc soarta războiului, că numai așa scap de agitația turbulentă din țară.

Generalul Sănătescu nu are prea mult de gîndit pînă la a răspunde. Este obișnuit încă de acum patruzeci de ani, din școala militară, cu raționamentele strategice ale lui Antonescu. Și, tocmai de asta, întreabă fără să ezite prea mult : Bine, totul e clar, dar te-ai gîndit că, în asemenea condiții, războiul va distruge țara din ce în ce mai mult ?

Antonescu nu pare impresionat ; s-a gîndit, sigur că s-a gîndit ! S-a gîndit și a calculat exact ceea ce spune : Țara trebuie să mă ajute, să facă orice sacrificiu pentru ca eu, pînă la urmă, să o scot la liman !

Da, ăsta-i Antonescu, Antonescu cel cu care nu mai are nimic comun. Aici apar limitele lui. Sănătescu își dă acum seama clar că pericolul este însăși gîndirea, mentalitatea lui Antonescu : Nu interesează sacrificiile țării, într-un anume fel, el trebuie să iasă cît mai bine !... Încearcă, totuși, să-i atragă atenția asupra lucrului celui mai grav : Deci, Moldova e ocupată și pe teritoriul ei se duce războiul ; asta înseamnă cenușă. Rușii o apucă peste munți, prin Transilvania, unde nemții și ungurii le vor rezista la fiecare pas ; asta înseamnă iarăși cenușă. Iar tu, rămîi cu o treime din țară. O treime din țară, care și asta va fi bombardată și va ajunge prea sleită de puteri, ca să mai poată ține armata !...

Se oprește, ascultînd și el îngrozit rezonanța cuvintelor sau, mai bine zis, a înțelesului cuvintelor pe care le-a rostit. Numai că, pe Antonescu, se pare că nu-l impresionează : Exact, răspunde el cu ambiție ; sînt decis la orice sacrificiu !... E atît de convins, încît Sănătescu abia mai

încearcă o ripostă : Bine, dar țara ? !... la care i se răspunde, cu suverană convingere : Țara ? O voi obliga să facă orice sacrificii. Ne vom ascunde și în munți, de va fi cazul !...

A început să spună vorbe mari. Raționamentul foarte lucid, făcut cu multă grijă, îi dă acum nebănuite resurse. Din strategul priceput devine acum din nou dictatorul rău, convins a fi singurul om ce poate face lucruri mari pentru țară. Chiar dacă pe două treimi o distruge.

Sănătescu nu mai are nici o expresie. E mut și gol ca o sală de judecată după rostirea sentinței. Se simte singur în încăperea aceasta. Se simte, poate, mai singur ca niciodată. Și-și privește fostul prieten ca pe ceva neînsufletit ; ca pe un obiect de fier, de ciment sau de piatră. Totul e clar și osificat, fără putință de schimbare ; nu mai poate spera nimic de la el. Primul instinct l-ar fi împins să protesteze, să conteste, să-i deschidă ochii. Ar fi fost datoria lui de prieten ca pentru ultima oară să-ncerce să-i deschidă ochii. Simțea chiar nevoia să facă aceasta. De cînd rațiunea îl apropiase și-l legase de toți cei care organizau răsturnarea lui Antonescu, el se simțea parcă vinovat. Rațional, lucra cot la cot cu BND-ul ; sentimental, ar fi avut nevoia unei explicații cu Antonescu.

Și iată că explicația nu putea avea loc. Totul e atît de grav, încît nu trebuie ținut seama decît de rațiune. Iar rațiunea îi arată că Antonescu are destule argumente ca să se ambiționeze. Armele secrete ale lui Hitler nu sînt o poveste ; iar modul cum Antonescu se gîndește să le utilizeze este o îndrăzneață contribuție strategică ce va conduce în orice caz la un succes imediat. Succesul îl va îmbăta și îl va ambiționa să reziste cu țara împărțită. E destul de lucid ca să știe ce vrea și ce poate. Iar aceasta îl face într-adevăr periculos, demonstrînd că e inexorabilă înlăturarea lui. Tocmai pentru că e posibil ce spune, tocmai pentru că are putința să întîrzie mersul războiului cu cel puțin șase luni. Dar cu ce preț !... Dumnezeule, cu ce preț !

Din clipa asta, Sănătescu începe să se controleze mai mult. A luat o decizie și e deosebit de atent să nu trezească nici o bănuială mareșalului.

Plutește rece și dur acest ceas de noapte, ca și cum în miezul lui a căzut o ghilotină. Generalul își îndreaptă puțin spinarea parcă așezîndu-se în tăietura elegantă a costumului albastru închis, și se străduie să găsească un

glas care să sune convențional : Și, nu mi-ai spus nimic ; accepți invitația la masă a majestății sale ?...

Simțind pe undeva turnura formală pe care o ia discuția, Antonescu nu-și mai face scrupule pentru faptul că îi ascunde prietenului său nerăbdarea cu care așteaptă comunicarea condițiilor de la ruși. Viața e dură și interesele se ridică deasupra ideii de prietenie. Își îndreaptă ținuta și răspunde rece : Nu pot. Comunică regelui că la Casa nouă e prea cald, e sufocant și-mi face rău la aortă. Nu pot să pierd două ceasuri pentru un ou și-un măr cît mănînc eu la prînz. Situația frontului, calculele mele ți le-am spus. Explică-i-le, să și le bage bine în cap, mai adăugă el în vreme ce Sănătescu își începe întrebarea : „Și, cum, miercuri, joi, vineri, sîmbătă, pînă ai să pleci pe front, nu vii de loc pe la palat ?

Antonescu meditează. Sau, poate, nedorind să facă ce i se cere, amînă cu cîteva clipe răspunsul : Cum ziceai și tu, cred că sîmbătă, răspunde el scîrbit. Pe la zece, sîmbătă. Pentru că, la unu, vreau să dau o masă guvernului, misiunii germane, și să-i anunț că mă mut definitiv pe front. Dar înainte de asta vin ; vin să-l anunț pe rege, nu fi îngrijorat !

Sănătescu nu e îngrijorat. Concomitent cu spusele lui — „sîmbătă"... „pe la zece, sîmbătă"... „pentru că la unu sîmbătă" concomitent cu aceste spuse el recapitulează în minte planul de arestare făcut împreună cu comuniștii : sîmbătă 26 august, în jur de ora douăsprezece, cînd nemții sînt la masă... Acum, intervine un amănunt în plus — dejunul oferit de Antonescu guvernului și misiunii germane. E bine ; vor avea posibilitatea să-i ia ca din oală pe toți, arestîndu-i. Și, gîndind încă la variantele planului de arestare, îi spune mareșalului, în vreme ce se desparte de el : Dacă nu vii sîmbătă, să știi că mergem noi cu tine pe front ! Își strîng mîinile și, ajuns în anticameră, Sănătescu mai privește o dată ușile, în spatele cărora s-a așteptat să fie cei ce puteau să-l aresteze. Trece demn pe lîngă aghiotanți, și, cînd capătă maximum de siguranță, urcînd în mașina casei regale, simte că-l înnecă un sentiment de milă : Lui Antonescu nu i-a trecut prin cap ; dar el nu-și va putea permite să nu-l aresteze. La el, în spatele ușilor vor fi...

Motorul automobilului bîzîie uniform, în vreme ce generalul recapitulează amănuntele planului de arestare. Va trebui, încă din această seară, la întîlnirea pe care o au în strada Columb, să-i avertizeze pe comuniști în legătură cu prînzul de la ora unu, unde pot fi arestați membrii guvernului și ai misiunii militare germane. Invitați de mareșal, vor veni cu toții fără nici cea mai mică umbră de bănuială.

Făcînd aceste calcule, ultimele unde de sentimentalism se desprind de el, eliberîndu-l : Totuși, viața e dură. E chiar rea cu noi. Are atîtea rațiuni, pe care ne-am obișnuit să le numim superioare, încît nu lasă decît un infim loc trăirilor noastre sincere și spontane.

Automobilul intră pe poarta palatului, parcurge aleile parcului, ajunge în fața Casei noi. În costumul albastru închis cu impecabilă tăietură, pe care îl poartă aproape întotdeauna cînd merge la întîlniri conspirative, înalt, distins și aferat, generalul Sănătescu se îndreaptă spre biroul regelui. Salută, și-i anunță cu glas tare pe toți cei de față că Antonescu refuză invitația la dejun. Apoi, trăgîndu-l pe rege de o parte, îi spune dintr-o suflare : Trebuie să-l arestăm fără discuție. Și cît mai repede. Este deosebit de periculos. Se bazează și pe noile arme ale lui Hitler care nu sînt o jucărie. Are un plan strategic, din păcate lucid și foarte avantajos pentru el. Știe că, cu prețul distrugerii țării, poate ține în loc înaintarea rușilor, cel puțin vreme de șase luni. Și e decis să facă asta, pentru a obține condiții de armistițiu cît mai avantajoase. Mi-a explicat pe hartă. E o strategie bine pusă la punct, care așa se va desfășura. Trebuie să-l arestăm neîntîrziat ; înainte de a-și pune în aplicare planul. El a zis că vine sîmbătă pe la zece, dar... V-o spun cu toată priceperea mea de militar, e un plan strategic bine fundamentat.

Regele rămîne gînditor, apoi spune : Bine ; tocmai am trimis după Lucrețiu Pătrășcanu. El a anunțat că se dă la fund pînă la douăzeci și șase august și l-am chemat pentru o ultimă întrevedere. Dacă situația e atît de gravă, trebuie neapărat să vedem ce spun și comuniștii și să știm exact cum stăm cu toate pregătirile militare.

Sănătescu răspunde prompt, ca un bun ofițer ce și-a făcut în minte planul de luptă : Pentru pregătirile militare, mă voi întîlni imediat după miezul nopții cu șeful aparatului militar comunist. Cu el trebuie să perfectăm și arestarea guvernului, imediat după aceea a lui Antonescu.

Și, de-abia după ce rostește toate acestea, care reprezintă sentința sa intimă față de pericolul pe care-l reprezintă astăzi fostul său prieten, un gînd venind din altă direcție, din cea sentimentală, începe să-l roadă. Dar dacă întîmplarea asta va conduce spre sacrificarea vieții mareșalului ?... Dacă el, vechiul prieten, va ajunge călăul lui ?... Nu ; asta nu trebuie să fie cu putință, își spune Sănătescu ; el îl înlătură pe dictator, dar pe prieten trebuie să-l salveze. Și fruntea lui rămîne îngîndurată, întrebîndu-se cum va putea veghea la aceasta.

L

În strada Armenească, la începutul ei, cîteva case mai încolo de biserica masivă, cu negre turle ascuțite, la parterul unui blochaus modern, în locuința avocatului Torosian, se află una dintre casele conspirative ale partidului, care a funcționat din plin, ca un nod de legătură, în aceste zile. Avînd două intrări, una din strada Armenească și alta din strada Arcului, avînd în față un garaj din care, prin cîteva trepte, se putea ajunge direct în apartament, avînd o încăpere total izolată de stradă și aflîndu-se în plin centru, ea a început a fi folosită nu numai ca loc de întîlnire a unor fruntași comuniști, dar și ca sediu al uneia dintre echipele care redactează „România liberă". Doi medici militari, doctorul Călin și doctorul Teodorescu își petrec timpul aproape în permanență aici, pentru ca, în cazul unei razii, uniformele lor să prezinte garanții.

În această seară activitatea este febrilă, casa din strada Armenească devenind un fel de dispecerat. La ora unsprezece, sosește Lucrețiu Pătrășcanu, căruia Belu, legătura sa, îi comunică faptul că, așa cum a primit dispoziție, prin Sabin Manuilă, directorul Institutului Central de Statistică, a luat legătura cu omul lui Maniu, Aurel Leucuția, stabilind întîlnirea reprezentanților comuniști cu conducerile celorlalte partide pentru mîine dimineață în bulevardul Schitu Măgureanu numărul șaptesprezece. Pentru a nu exista nici un fel de risc de urmărire, ei, reprezentanții comuniști, vor intra în clădire încă din noaptea aceasta, urmînd să doarmă acolo.

Acestea fiind aranjate, Lucrețiu Pătrășcanu stabilește cu Constantin Agiu modul în care se vor întîlni la adresa

dată și se înțeleg asupra tehnicilor care îi vor conduce și a acelora care îi vor dubla, parînd orice posibilitate de cădere. De asemenea, încă de pe acum, vor începe să fie culese informații de la echipa care a fost pusă să supravegheze casa, pentru a se preîntîmpina orice risc.

În timpul acesta, se anunță intrarea unui oaspete. Gazda, avocatul Torosian, îl primește cu zîmbetul său circumspect îndatoritor, introducîndu-l în birou. Lăsîndu-l pe Constantin Agiu să discute ultimele indicații cu tehnicii, Pătrășcanu intră și el în birou, strîngînd mîna noului venit. Este baronul Mocioni-Stîrcea, omul de încredere al regelui, maestru de ceremonii, de protocol și de vînătoare al palatului și cea mai influentă persoană din camarila lui Mihai de Hohenzollern.

Om prezentabil, dezinvolt, înfipt, gesturile baronului dovedesc un deosebit dinamism. Legăturile familiei sau mai bine zis a familiilor lui cu casa regală se trag încă de pe vremea regelui Ferdinand. Acesta, după războiul mondial, și-a luat încă doi consilieri regali : pe Mocioni, din Transilvania, și pe Stîrcea, din Bucovina. Legați prin încrederea acordată de casa regală, cei doi s-au împrietenit, și cum baronul Mocioni de Foeni nu avea copii, l-a înfiat pe fiul lui Stîrcea, acesta devenind Ion Mocioni-Stîrcea. După ani de studii în străinătate, fapt care l-a făcut să învețe limba română foarte tîrziu, tînărul baron s-a remarcat în anturajul regelui Mihai prin spiritul său activ, energic. Și astfel, a ajuns a fi persoana cea mai influentă din camarilă, eminența cenușie a palatului.

Lucrețiu Pătrășcanu se poartă cordial. Doar, prin baron a început primele pertractări cu palatul. Și i-i prezintă pe cei doi de față : pe Torosian cred că-l cunoașteți, pe Belu vi-l prezint acuma. Ei sînt legăturile mele, prin ei, în caz de extremă nevoie, mă veți putea găsi. Așa cum v-am anunțat, de astăzi și pînă pe douăzeci și șase noi ne luăm măsuri de precauție deosebite. Am ținut să veniți aici pentru a vă prezenta legăturile prin care, eventual, să mă găsiți.

Cei trei își string mîinile și Pătrășcanu pleacă împreună cu Stîrcea la ultima întîlnire pe care o va avea cu regele, înainte de arestarea lui Antonescu. Parcurg în viteză bulevardul, intră prin poarta batalionului de gardă de la palat, opresc în fața Casei noi și, cu mijloacele de precauție respective, ajung în biroul regelui.

Aici, generalul Sănătescu a așteptat special pentru a-l informa și pe Pătrășcanu de rezultatele sau, mai bine zis, concluziile sale în legătură cu discuția de la Antonescu : E foarte periculos ! E sigur pe el și poate rezista cel puțin șase luni. Iar, în aceste șase luni țara se transformă în moloz.

Cad cu toții de acord să trimită aliaților telegrama de trecere la acțiune, după care generalul Sănătescu pleacă la întîlnirea din strada Columb.

LI

Băutura și paharele stau pregătite pe același șerin de lîngă geam. În sticle, vinul s-a încălzit, în pahare s-a răsuflat. Cărțile de joc așteaptă și ele la îndemînă. Noaptea densă și caldă face misterioase ape negre dincolo de ferestre. Ședința conducerii comuniste continuă. Este ultima înaintea pornirii insurecției. După aceasta, așa cum cer legile aspre ale conspirativității, numai legăturile tehnice, puse în funcțiune printr-un sistem abil care garantează întreaga securitate, aveau să păstreze contactele cu fiecare dintre ei.

Au mai rămas doar cîteva puncte de rememorat : Legătura cu activul din lagăre și închisori, activitatea în rîndurile tineretului, pregătirea insurecției în provincie. Legătura cu activul de partid din lagăre și închisori funcționase bine, în așa fel încît deciziile să poată fi luate de comun acord.

Pentru a-i informa în legătură cu tot ce se înfăptuise, conducerea operativă provizorie a trimis activului de partid din lagărul de la Tîrgu Jiu o scrisoare în care, inventariind toate realizările organizatorice de pînă atunci : Frontul Unic Muncitoresc, Blocul Național Democratic și Frontul Patriotic Antihitlerist care stătea la baza Coaliției Național Democratice, se vorbea despre măsurile care se luaseră în interiorul partidului pentru întărirea lui și despre nevoile care mai existau, după cum urmează :

„...Am refăcut legăturile cu aproape toate provinciile, legături care erau întrerupte de luni de zile...

Încercăm să îmbunătățim munca de agitație și propagandă pe baze și cu oameni noi. Vom crea corespondenți de fabrică, uzină, sat, grupă patriotică.

Introducem în partid spiritul de răspundere ca o consecință a independenței și inițiativei pe baza liniei trasate...

Am reușit să introducem un spirit sănătos și metode partinice de muncă pe baza instructajului concret, a ajutorului în muncă și a controlului de modul cum au fost introduse în practică sarcinile stabilite. Pe linia tineretului țărănesc, femei, rămînem încă în urmă..."

Se realiza, astfel, ca urmare a acestor contacte, o colaborare efectivă a tuturor cadrelor de conducere ale partidului comunist (din lagăr și a celor aflate în libertate) în privința organizării insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste și ieșirea României din războiul hitlerist.

S-a ajuns la concluzia că, pe lîngă organizarea unor evadări din lagăr, era necesară eliberarea, pe calea intervențiilor la autorități, a unui grup de militanți comuniști și antifasciști, a căror prezență în înfăptuirea efectivă a insurecției partidul o aprecia ca fiind absolut necesară. Un rol important i-a revenit în obținerea acestor eliberări militantului comunist Lucrețiu Pătrășcanu.

Printre cei eliberați pe această cale s-a aflat și Nicolae Ceaușescu. Matur și călit la școala aspră a luptei revoluționare a partidului comunist, Nicolae Ceaușescu a păși dincolo de porțile ghimpate ale lagărului din Tîrgu Jiu în ziua de 4 august 1944. Ducea cu sine o nouă misiune politică de mare răspundere încredințată de partidul comunist : sarcina mobilizării și organizării tineretului muncitor în vederea încadrării sale în planurile de înfăptuire a revoluției de eliberare națională și socială antifascistă și antiimperialistă a poporului român. Nicolae Ceaușescu nu mai cunoscuse libertatea din 1940, cînd a fost arestat. La douăzeci și doi de ani, avînd deja în urmă o intensă activitate revoluționară care-l înscrisese printre militanții de frunte ai partidului, era condamnat din nou și dus la Jilava, închisoarea celei mai crunte terori, unde funcționa din plin plutonul de execuție. Pentru intimidare, deținuții pe termen limitat erau puși să existe alături de condamnații la moarte în ultimele lor zile. De lîngă Nicolae Ceaușescu a fost ridicat într-o dimineață crudă a lui 1941 Filimon Sîrbu, eroul utecist al Constanței, și dus la moarte. Intimidarea scontată s-a transformat însă într-o și mai arzîndă conștiință a luptei. Organizația comunistă a Jilavei a devenit și mai puternică, și mai bine organizată,

exercitînd o mare influență în interiorul închisorii și avînd tot mai bune, mai sigure legături în afară, cu comuniștii din Capitală. Spre a fi împiedicat, spre a i se rupe aceste legături, Nicolae Ceaușescu a fost mutat la penitenciarul din Caransebeș, unde, în pofida măsurilor aparatului de represiune al regimului, comuniștii l-au atras de partea lor chiar pe directorul închisorii. Chemat în biroul acestuia „pentru interogatoriu", Nicolae Ceaușescu avea posibilitatea să asculte posturile de radio, să fie la curent cu situația politică și să-și informeze tovarășii. A fost mutat și din această închisoare — la Văcărești, dar în ciuda faptului că, la 1 august 1943 — cînd se împlineau trei ani de la ziua de luptă împotriva războiului organizată în București — i se termina condamnarea, Nicolae Ceaușescu nu a fost eliberat, ci, în mod abuziv, ca mai toți luptătorii care își ispășiseră anii de pedeapsă pronunțați de tribunale, transferat în lagărul de la Tîrgu Jiu.

Membru în conducerea organizației de partid din lagăr, în vara și toamna anului 1943, Nicolae Ceaușescu și-a adus, alături de Gheorghe Gheorghiu-Dej și alte cadre de bază ale partidului, o contribuție însemnată la fixarea obiectivelor de luptă politică și a liniei tactice adoptate. Obiectivele urmărite de organizația de partid din lagăr vizau, în primul rînd, spargerea regimului de izolare, un contact permanent și o colaborare strînsă și continuă cu mișcarea muncitorească și antifascistă din afară.

Un rol însemnat în informarea revoluționarului Nicolae Ceaușescu și, prin el, a organizației P.C.R. din lagăr, l-a avut Elena Ceaușescu. Venind adesea în lagărul din Tîrgu Jiu, împreună cu alți militanți aflați în libertate, făcea posibilă desfășurarea acțiunii revoluționare cu alte cadre de bază ale partidului din lagăr, fapt subliniat de numeroși luptători revoluționari.

Lagărul de la Tîrgu Jiu aduna cele mai multe personalități politice ale vremii de diverse orientări, care se opuneau dictaturii, fascismului și războiului. Comuniștii își exercitau influența din plin. Scopurile scontate de Antonescu și aparatul lui de represiune au avut iarăși rezultate inverse : cadrele de partid formate cîndva la școala Doftanei și care făcuseră la rîndu-le organizații puternice și în alte închisori, s-au regrupat aici. Nicolae Ceaușescu a căpătat încrederea tuturor tovarășilor săi, primind misiuni de prim ordin, îndeplinindu-le atît

de sigur în priceperea conspirativă, încît a devenit omul pentru care organizația, cu influența ei, a făcut toate eforturile ca să fie eliberat primul. Tăiat de mai multe ori de comandamentul lagărului de pe listele eliberărilor individuale, comportarea lui fermă și argumentele de neclintit ale tuturor oamenilor cu care era internat au făcut ca acest plan al organizației să poată fi pus în aplicare și, astfel, tocmai în perioada muncii tenace de pregătire a insurecției, activul de partid dinafară s-a întărit cu un luptător încercat. Ieșind din lagăr, i se dăduse domiciliu forțat în satul natal. Dar sarcina lui de partid era să vină în Capitală, să ia legătură cu conducerea provizorie și să intre în munca ilegală. I s-au pregătit acte de angajat la tipografia Institutului de statistică, unde exista un puternic grup comunist și, sub acoperirea acelor acte, și-a început activitatea. Avîndu-l din nou conducător, Uniunea Tineretului Comunist greu încercată într-o hărțuială continuă în care căzuseră multe cadre ale ei, a reînceput o activitate susținută, și-a refăcut organizațiile lovite, și a adunat tineretul atît de numeros în orașele unde se ducea munca ilegală, în formațiunile de luptă patriotică ce se instruiau, printre recruții care erau încorporați umplînd centrele de instrucție. Astfel, noi eșaloane de tineri începură să formeze cadrele de combatanți ai partidului.

Activul de partid din țară era, de asemenea, pregătit pentru susținerea insurecției. În zona frontului, activa Regionala Iași. Legătura se ținea prin Vasile Mîrza. În Oltenia, în Dobrogea și în Banat, trei organizații puternice, conduse de Mihail Roșianu și, respectiv, Victor Dușa și Leontin Sălăjan. Acestea, ca și alte organizații, furnizau arme pentru Gărzile Patriotice, aveau în fabrici propriile lor grupe de șoc înarmate, celule de partid în sate și în unitățile militare. Inspectoratul de Jandarmi Constanța raporta că au fost puse în circulație monede de 5 și 20 de lei cu inscripția : „Dați nemții afară, afară nemții". Raportul preciza că „una dintre aceste monede a fost găsită cu ocazia plăților ce s-au făcut recent muncitorilor din portul Constanța. Inscripția este săpată cu multă pricepere, ceea ce face să se creadă că operațiunea este făcută la o presă și este socotită ca un mijloc de propagandă a comuniștilor".

În Oltenia, funcționa o întreagă rețea pentru contactarea deținuților din lagărul de la Tîrgu Jiu și pentru organizarea evadării acestora. Regionala Brașov — secretar Nicolae Bellu și, în zona ocupată, Regionala Cluj, care ținea legătura prin Victor Bolojan, au organizat grupuri de rezistență bine înarmate și tipografii ilegale. Puternică, organizația de Ilfov, care cuprindea și Capitala. Căzînd de mai multe ori, în urma provocărilor și acerbei hăituiri polițienești, această organizație se refăcuse și-și păstrase importanța în viața de partid, la fel cum se întîmplase cu multe altele. Căzînd, pierzînd cadre, organizațiile de partid se refăceau și chiar cuceream noi poziții. Iată, ca un exemplu, însemnările lui Victor Dușa despre Regionala Dobrogea :

„...În ianuarie 1942, Regionala Dobrogea a reușit să refacă legătura cu C.C. al Partidului și cu C.C. al Uniunii Tineretului Comunist, legătură care s-a păstrat cu regularitate prin Ivanca Rudenco, Ileana Roșceanu, Mihail Levente, Alexandra Sidorovici și alții.

Regionala Dobrogea a intrat astfel în ritmul acțiunii pe care C.C. al Partidului o desfășura în întreaga țară.

La Constanța se primesc materiale noi tipărite de partid și de mișcarea patriotică, se prelucrează în rîndurile membrilor de partid rezoluția din ianuarie 1942 a C.C. al Partidului. Alte materiale de partid, camuflate sub titlul «Ultimele cîntece românești» sau «Papa Lebonard» în care era înfățișată adevărata stare de lucruri din țară și de pe front, sînt aduse la Constanța. Pentru a le feri să cadă în mîna Siguranței, tehnicii le preiau înainte de a sosi trenul în gară, în anumite puncte din apropierea Constanței, de unde, în plin mers al trenului, predarea materialului era posibilă fără riscuri mari, iar la sosirea trenului în gară, materialul adus de la București nu se mai afla asupra curierului, care, în cele mai multe cazuri, era așteptat de agenți. O bună parte din materialele astfel aduse se difuzau în mijlocul muncitorilor de la atelierele din port și de la șantierele navale. Unele dintre soțiile activiștilor luau efectiv parte la această muncă. Bunăoară, soțiile predau materialele pe care le primeau, iar muncitorii le strecurau în port ascunse în coșulețul cu mîncare, apoi materialul trecea din mînă în mînă, la zeci și zeci de muncitori...

Printre muncitorii de la întreprinderile din oraș se ducea de asemenea o activitate intensă. Legea pentru stabilizarea salariilor și a prețurilor ducea în zeci de întreprinderi din Constanța la înghețarea salariilor mun-

citorilor, în timp ce prețurile bunurilor de consum, ale alimentelor și îmbrăcămintei creșteau după bunul plac al speculanților. Pe de altă parte, legea muncii în timp de război îi obliga pe muncitorii lihniți de foame să lucreze cîte 12, ba chiar și 16 ore pe zi, cu baionete și cu mitraliera la spate.

Partidul conducea acțiunile revendicative ale muncitorilor. Aproape în tot anul 1942, macaralele electrice din portul Constanța n-au putut fi folosite cu randamentul lor integral, deoarece invocînd neplata orelor efectiv lucrate, o bună parte din mecanici au părăsit munca, plecînd acasă cu riscul de a li se aplica sancțiunile draconice prevăzute de legea fascistă a muncii în timp de război. La șantierele navale, care lucrau numai pentru nevoile marinei de război hitleriste, întîrzierile și absențele de la lucru ale muncitorilor, executarea piesclor și montarea lor cu mare întîrziere și în mod greșit, refuzul de a executa ore suplimentare, toate acestea erau lucruri obișnuite...

În regimentele din Constanța au existat încă de la începutul războiului grupe de partid și simpatizanți ai partidului, grupe din care făceau parte și unii ofițeri, în special rezerviști concentrați. De pildă la Regimentul 9 Călărași, la partea sedentară, o grupă era organizată de locotenentul de rezervă Sergiu Vrejbă. Un alt grup de ostași recruți lucrează în rîndurile hidroaviației de la Mamaia, în frunte cu Ștefan Ratcof și Vasile Silea. Alt grup ducea acțiunea la Regimentul 34 Infanterie, unde se găseau concentrați locotenent în rezervă Gh. Ciobanu, sergentul cu termen redus, Gh. Eremia și maistrul Nicolae Preda, cizmar, pe atunci concentrat și repartizat la atelierul de cizmărie al regimentului. Maistrul Preda Nicolae de la regimentul 34 Infanterie și maistrul Marin Dincă de la atelierul de cizmărie al Regimentului 6 Artilerie Călărească de la Medgidia au confecționat în atelierele militare, din materialele armatei, multe perechi de bocanci pe care le-au dat Partidului pentru a fi trimise tovarășilor închiși în lagărul de la Tîrgu Jiu, celor din familiile acestora sau prizonierilor sovietici...

Spre sfîrșitul anului 1942 și începutul anului 1943 începe a lucra un grup patriotic și în marina militară, compus la început din căpitanul V. Negrei, locotenent Mircea Pavelescu, căpitan Turcan, sublocotenent Tudorică, alături de rezerviștii concentrați, sublocotenent rezervă

Stroe Botez și caporalul E. Becleanu. Grupul se lărgește curînd cu noi elemente apropiate, cum erau căpitan Argeșeanu, căpitan mecanic Viti, mecanicul Roman și alții.

Acestui grup i se alătură curînd și comandorul Voinescu Victor, șeful de stat-major al Diviziei de mare, care, trimis fiind de Antonescu să aducă de la Istanbul în țară cele două motonave — Transilvania și Basarabia —, pentru a le folosi în transporturile de război hitleriste, face în așa fel încît cele două vase să nu poată fi aduse și se întoarce de la Istanbul fără ele, fapt care îi atrage luarea comenzii și trimiterea sa disciplinară ca șef al unui depozit militar din comuna Țăndărei...

În ianuarie 1943, din inițiativa și datorită eforturilor Comitetului Central, s-a constituit Frontul Patriotic Antihitlerist pe întreaga țară, la care participau Partidul Comunist, Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților, Madosz-ul și alte organizații democratice. În Dobrogea activau numai Partidul Comunist și Uniunea Patrioților. În Uniunea Patrioților activau o seamă de intelectuali din Constanța și din alte părți ale Dobrogei, alături de unele elemente din rîndurile burgheziei și ale micii burghezii. În această acțiune au putut fi antrenate și unele elemente mai înaintate din rîndurile național-țărăniștilor din județul Constanța, cu învățătorul Mircea Marinescu de la Ion Corvin, avocatul Aurel Tohăneanu de la Hîrșova și alții, iar în județul Tulcea, avocatul Berbec.

La ședința din februarie 1943, C.C. al P.C.R., după ce primește raportul de activitate al Regionalei Dobrogea, îi fixează ca sarcină imediată de a urgenta la maximum constituirea comitetelor patriotice la întreprinderi și în rîndurile armatei, de a organiza lupta femeilor și a familiilor celor concentrați și predă Regionalei material concret privind modul în care trebuie să se organizeze și să-și desfășoare activitatea Uniunea Patrioților.

Tot în ședința din februarie 1943, C.C. cere Regionalei Dobrogea să trimită la București trei membri de partid, hotărîți și de încredere, pentru a li se da unele însărcinări speciale...

Prezentîndu-se, ei sînt instruiți de către Iosif Rangheț, membru al C.C. al P.C.R., cu privire la felul în care se organizează și se execută actele de sabotaj împotriva armatelor ocupante hitleriste. În același timp urmează un instructaj sistematic asupra tehnicii de a confecționa și a

folosi bombele incendiare. La plecare unuia dintre ei i se dă conținutul necesar pentru două asemenea bombe pe care îl ridică dintr-o casă de pe strada Cîmpului și i se face recomandarea de a asigura la Constanța o casă și un inginer chimist care să prepare pe loc materialul necesar pentru viitor.

Prima noastră hotărîre a fost să se incendieze fabrica «Getta» care producea materialele pentru armata hitleristă. S-au procurat planurile fabricii și din studiul lor a rezultat că materialele chimice aduse de la București erau cu totul insuficiente. Din această cauză fabrica «Getta» a rămas să fie incendiată mai tîrziu, după ce Regionala Dobrogea își va crea propriile sale mijloace de pregătire a materialului incendiar, iar bombele aduse de la București s-a hotărît să fie folosite la incendierea depozitelor marinei de război germane de la Bd. Ferdinand colț cu str. I. Gh. Duca.

Acțiunea a fost fixată pentru noaptea de 23 spre 24 aprilie 1943. În aceeași noapte trebuia să se lipească în mai multe cartiere ale Constanței lozinci patriotice și anume : în piețele Obor, Griviția și Chilia, pentru care acțiuni se formează echipe de cîte 3—4 oameni. Pe la orele nouă seara, o bubuitură a cutremurat orașul. Bombele își produseseră efectul.

Marinarii mobilizați pe un vas petrolier care transporta benzină spre front în seara dinaintea plecării vasului au slăbit frezoarele care fixau chiulasa, lăsînd să pătrundă apa la motoare, după care au strîns frezoarele la loc. A doua zi, cînd au pornit motoarele în vederea plecării, pornire care se făcea cu aer, chiulasa a fost ruptă și aruncată afară prin luminatorul de la coverță. Timp de șase luni de zile, pînă cînd s-a adus și montat o nouă chiulasă, vasul a fost inutilizabil. Aceiași muncitori degradau benzina pentru avioane pe care o transporta vasul, introducînd în ea bulgări de smoală și reziduuri de păcură.

Comunistul Ion Cupin, primind de la partid sarcina de a întîrzia cu orice preț plecarea unui convoi de vase care făcea transporturi spre front, a procedat la slăbirea unui număr de 200 antretoane și le demontarea altor 60 în interiorul cazanelor la cel mai mare vas, acela care el singur purta o încărcătură de 900 de vagoane de muniții. În felul acesta s-a zădărnicit plecarea la termen a întregului convoi, care nu a mai fost posibilă decît peste 8 zile...

Comunistul Ion Popa, care lucra la stația de petrol a portului, în timpul iernii dă drumul la păcura din rezervoare să intre pe conducte. De fiecare dată conductele deveneau inutilizabile pe cîte două săptămîni.

Alte asemenea acte de sabotaj se petreceau și în celelalte locuri de muncă din port.

Acum, însă, prin incendierea depozitelor marinei de război germane, atacul era îndreptat fățiș împotriva armatelor hitleriste. De aceea, Siguranța și Gestapo-ul au pornit într-o vînătoare disperată. Patrulele militare au străbătut în zilele următoare orașul, echipate ca pentru război, controlînd toate intrările și ieșirile din oraș. Siguranța și poliția politică germană (Gestapo-ul) au lansat diversiunea că comuniștii au voit să provoace această explozie (era Vinerea Mare), spre a îndrepta voința divină în contra noastră. Diversiunea lor s-a întors pe dos: populația constănțeană a primit cu multă simpatie aceste acțiuni...

Datorită trădării lui Stoian și datorită faptului că unii activiști din conducerea Regionalei de partid, ca Daglarian, Marian, Oancea nu au avut destulă tărie pentru a rezista schingiuirilor la care au fost supuși la Siguranță și, din această cauză, au sfîrșit prin a dezvălui întreaga activitate de partid și patriotică în fața călăilor, s-a produs arestarea aproape a 80 tovarăși, adică a unui important lot din activul de partid, în care era cuprinsă și conducerea, de fapt, a Regionalei. A fost cea mai mare cădere din activitatea noastră.

Călăii de la Siguranța din Constanța dau dovadă de o cruzime de nedescris. Interogarea celor arestați se făcea cu pistolul la tîmplă. Maistrul cizmar Marin Dincă s-a sinucis, neputînd suporta schingiuirile, fără ca agenții călăilor de la Siguranță să-i poată smulge vreo mărturisire. În fruntea schingiuitorilor se afla comisarul Mitică Dumitrescu Scurtu, care după 23 August și-a primit pedeapsa meritată.

Activiștii care rămăseseră nearestați organizează ajutorarea celor din închisoare și a familiilor lor. Acesta este un prilej de a se lărgi rîndurile patrioților cu noi elemente care se alătură celor mai vechi. Condițiile obiective de pe front și din țară ușurau acest lucru. Oameni ca preotul Anastase Popescu din Constanța, ca Octav Văleanu, profesor și proprietar din comuna Poarta Albă, avocatul Stelian Stănescu și alții au luat apărarea celor arestați

și au fost martori și apărători la proces. Prin salariații închisorii civile din Constanța, cu gardianul Ureche, s-a putut lua legătura cu cei arestați. În închisoare, prin alimentele ce li se trimiteau, li se strecurau informații, erau ținuți la curent cu evenimentele din țară și de pe front și li se dădeau indicații cum să se comporte și cum să se organizeze apărarea pentru proces.

Un ajutor important a venit din partea C.C. al partidului, prin intermediul tovarășilor Petre Constantinescu-Iași, Avram Bunaciu, Mihai Levente și alții, organizîndu-se apărarea la proces a întregului lot de arestați.

Începînd cu vara lui 1943, comandamentul Diviziei a IX-a Infanterie s-a reîntors în Constanța. La acest comandament exista un grup de patrioți, condus de cpt. Ion Eremia, comandantul companiei de transmisiuni al Diviziei, lt. rez. Nicolae Bădescu și slt. rez. Dumitru Manea și alții.

Prin intermediul fratelui său, comunistul Gh. Eremia, cpt. Ion Eremia, folosind dreptul de amestec în cercetările parchetului militar pe care îl avea în Divizie, vine în ajutorul celor arestați și stabilește legătura cu ei. Apoi, el însuși devine membru de partid. Grupul de la Divizia a IX-a îi ajută pe cei arestați și cu însemnate sume de bani.

Procesul s-a judecat la 14 octombrie 1943, la Constanța. Prin grija C.C. al partidului și a activiștilor nearestați, dintre care trebuie subliniată activitatea lui Panait Vanghele, precum și cu ajutorul celor cîțiva activiști eliberați înainte de proces, se organizează apărarea lotului de arestați. Pentru o bună parte din ei, actul de acuzare al parchetului Curții Marțiale cere condamnarea la moarte sau muncă silnică pe viață. Prin fața completului de judecată au trecut zeci și zeci de martori ai apărării, între care social-democratul Mihai Moraru, colonelul Adrian Dumitriu-Șoimu, preotul Atanase Popescu, preotul Dumitru Andrei, muncitori, țărani, intelectuali, care, luînd cuvîntul, apără pe cei din boxa acuzaților și se solidarizează cu activitatea lor patriotică. Apărarea a fost făcută de avocații Aur Zaharescu și Petre Pandrea, trimiși de C.C., precum și de avocatul Stelian Stănescu...

După proces, rîndurile activiștilor de partid erau împuținate cu cei condamnați. Cei care fuseseră eliberați, deoarece nu se găsea nici un cap de acuzare împotriva lor, precum și cu tovarășii care se aflaseră tot timpul în liber-

tate trec la luptă. Regionala de partid se constituie din nou...

La început, activitatea era mult îngreuiată de faptul că pentru cei eliberați din închisori și pentru cei achitați la proces, Siguranța fixase domiciliul obligatoriu prin comunele din județ, unde-i pusese sub supravegherea jandarmeriei rurale...

Legăturile se refac, oamenii se caută unii pe alții, se constituie organe de partid și cele patriotice și se reactivează numeroase cadre care, după arestări, rămăseseră izolate. Spiritul ofensiv și dorința de luptă nu au scăzut. Fiecare activist, fiecare patriot sînt mobilizatorii maselor acolo unde antonescienii au crezut că-i pot izola de mase. Se duce agitație în mijlocul țăranilor. Zamfirescu Ilie, Leca Iordan și Cupin Ion reușesc în scurt timp să organizeze două grupe active dintre tinerii salariați ai silozului de la Baia, cu care țin ședințe și duc acțiuni locale. Ei defectează instalațiile electrice ale silozului în timpul alarmelor aeriene, întîrziind astfel producția. Cînd în 1944 un locotenent se prezintă cu ordinul de a mina silozul în cadrul pregătirilor de retragere hitleristo-antonesciene, muncitorii se opun cu hotărîre și-l fac pe ofițer să renunțe la așezarea pachetelor cu dinamită.

Asemenea măsuri criminale, pentru distrugerea instalațiilor, a întreprinderilor și a altor lucrări costisitoare greu de refăcut, fuseseră luate de militarii lui Hitler și în anii precedenți. În aprilie 1943, temîndu-se de o debarcare sovietică la Constanța, ei luaseră măsuri de a face să explodeze toate mașinile stației de petrol a portului prin care se alimenta întreaga mașină de război. Mecanismele pentru declanșarea exploziei erau comandate electric din afara portului, de la tunel. Trotilul era așezat la pompe și motoare, gata de a le arunca în aer la primul semnal. Dar comunistul Ion Popa a tăiat firul electric pe parcurs, făcînd astfel inoperante măsurile luate de fasciști...

La Medgidia, Deleni, la Cobadin, la Peștera și în alte comune din județele Tulcea și Constanța, Regionala ține o serie de importante ședințe de partid, unele din ele în casele țăranilor sau ale unor patrioți devotați, care nu ezită să pună casa la dispoziția partidului pentru ședințe și nici să primească spre păstrare și să difuzeze manifeste de partid și patriotice...

La regimentul 34 Infanterie se lărgește mișcarea patriotică cu noi elemente, printre care se numără cpt. Ion Pană și însuși comandantul regimentului, colonel I. Botea. Șeful de stat-major al marinei militare, comandorul Voinescu, frînează reparațiile necesare vaselor de transport și de luptă ale marinei germane și antonesciene. La Divizia a IX-a, de asemenea, se alătură mișcării patriotice șeful de stat-major al Diviziei, colonelul Leontin, precum și comandantul Diviziei însuși, generalul Costin Ionașcu. Cercurile militare se formează în mai toate unitățile de pe teritoriul Dobrogei, ca la regimentul 40 Infanterie Medgidia la unitatea de hidroaviație din Mamaia, pe bastimentele de război și în alte locuri.

În noile condiții create se reconstituie și se întărește Uniunea Patrioților, dezvoltînd o acțiune de largă propagandă în rîndurile intelectualilor și ale funcționarilor din Constanța și din întreaga Dobroge. Prin Vasile Covacu, Mihail Moraru și Ion Popescu se ia legătura cu conducerea de stînga a partidului social-democrat, se stabilește o unitate de acțiune în mijlocul maselor de muncitori, în întreprinderi ; prin avocatul Aurel Tohăneanu și învățătorul Mircea Marinescu, se reface grupul patriotic din rîndurile național-țărăniștilor. Aceasta era situația în februarie 1944 cînd Regionala a reușit să refacă legăturile cu C.C. al partidului.

Legătura s-a făcut prin intermediul tovarășilor Emil Bodnaraș, Iosif Rangheț, Constantin Agiu, Mihai Levente etc.

Legătura cu C.C. a dat impuls muncii în regiunea Constanța. Regionala a primit imediat material de partid, manifeste și chemări ale partidului, ziarul ilegal „România liberă", manifeste și apeluri ale Uniunii Patrioților, care au început să fie difuzate în orașul Constanța, în Tulcea, în sate, în cazărmi și întreprinderi. În munca de difuzare a materialului au luat din nou parte soțiile unor activiști, numeroși oameni din rîndurile patrioților...

Muncitorii mai în vîrstă, foști activiști de partid, sînt reactivați și li se dă sarcina de a trece la constituirea unor formații muncitorești înarmate, pentru care, cu concursul cercurilor de militari, urma să se procure armele necesare.

Urmînd indicațiile C.C. s-a constituit la Constanța primul nucleu al Blocului Național Democratic compus din reprezentanți ai Partidului Comunist, ca Mihai Dumitru,

Tudor Șerbu, Victor Dușa, ai Partidului Social-Democrat, ca Vasile Covacu, Mihai Moraru, Ion Popescu, Uniunea Patrioților, prin Ștefan Boroș, preotul D. Andrei, ai Partidului Național-Țărănesc, prin Nicu Petru, ai Partidului Național-Liberal, prin Voicu Roșculeț și ai Partidului Socialist-Țărănesc, prin dr. Gh. Vasilescu...

La cererea C.C. al Partidului, cu camioane ale Diviziei a IX-a, s-au trimis la București arme, muniții și grenade pentru unitățile de luptă muncitorești și patriotice care se formaseră în Capitală. Regionala de partid din Dobrogea poseda și pentru nevoile sale armamentul și muniția cu care să doteze pe cei 200 de membri ai gărzilor muncitorești și patriotice din regiune"...

LII

Întoarcerea armelor de către întreaga armată română garantează succesul insurecției, trecerea întregii țări pe picior de război împotriva trupelor lui Hitler. Acțiunea este organizată în două etape : prima — imediat după pornirea insurecției, după arestarea guvernului Antonescu, prevede amplasarea tuturor unităților din Capitală și din jurul ei în așa fel încît să neutralizeze mișcările germane. Și, a doua — numită „etapa ziua Z plus 1", prevăzînd, după proclamația regelui, asigurarea tuturor măsurilor ca, pînă a doua zi, tot restul armatei de pe front și din teritoriu să pornească lupta contra nemților, fie obligîndu-i să se retragă, fie neutralizîndu-i.

Planul de desfășurare a primei etape a necesitat îndelungi pregătiri ; studierea amplasării tuturor unităților germane și a dispozitivelor lor de luptă, aducerea unor unități române suplimentare în București, coordonarea cu formațiunile patriotice, în așa fel, încît, imediat după ora declanșării insurecției comandanții unităților militare să primească ordine scrise deosebit de clare, pe care să nu trebuiască decît să le execute întocmai.

Pentru cea de a doua etapă, generalul Sănătescu luase legătura cu toți comandanții de mari unități, pregătindu-le starea de spirit pentru o eventuală întoarcere a armelor. Sub pretextul inspectării domeniilor coroanei, sau chiar al informării regelui în legătură cu situația de pe front, generalul Sănătescu vizitase în mod regulat coman-

damentele de armate, asigurîndu-se că, la un ordin al regelui, ele ar întoarce imediat armele.

Pe lîngă acestea, pentru întoarcerea armelor de către întreaga armată română și desfășurarea cu succes a celei de a doua etape din planul militar, șansele psihologice de reușită erau calculate pe baza stării de spirit a întregii armate : ura față de „aliatul" german, sentimentele ei privind eliberarea nordului Transilvaniei, unde „administrația" hortistă maltrata și schingiuia mii de oameni, organiza masacre ca în comunele Trăznea și Ip, asasinînd sute de locuitori și dînd foc caselor. Din acest nord al Transilvaniei, două sute optsprezece mii de oameni fuseseră deposedați de averi și izgoniți peste graniță numai cu ce aveau pe ei. Alții au fost internați în lagăre sau trimiși la muncă forțată în Germania. Starea de spirit era, așadar, nu de entuziasm, ci de durere. Fiecare regiment, în care nu se putea să nu fie zeci de transilvăneni, era gata să întoarcă într-o clipă armele. Această a doua etapă, în care armata română urma să execute o mișcare, așteptată de multă vreme, depindea de modul cum avea să fie dat ordinul. Pentru el, pentru succesul lui, comuniștii se aliaseră cu palatul și nu greșiseră cîtuși de puțin. Pentru că, în situația înlăturării dictatorului, cuvîntul regelui către armată conta în mod deosebit.

LIII

Pentru momentul arestării, de asemenea, totul este pregătit. Dintre variantele propuse, se alesese cea mai sigură, eficace și cu sorți de izbîndă : arestarea la palat. În seara aceasta chiar, generalul Sănătescu a fost la Ion Antonescu și, după cum comunicase, îl convinsese pe mareșal ca, în ziua de 26 august, înainte de plecarea pe front, să facă o vizită regelui pentru a-l informa în legătură cu toate măsurile strategice pe care voia să le ia. Regele avea să pună o mulțime de întrebări, în așa fel încît vizita să se prelungească pînă la orele douăsprezece, oră la care, cu digestia lui militarizată, tot soldatul german se concentrează asupra sucurilor gastrice. În clipa aceea avea să pornească insurecția, formațiile și trupele române cîștigînd, în afara pregătirilor anterioare, un avans

de cîteva zeci de minute la intrarea în dispozitiv și pornirea focului.

Începînd din seara aceasta de marți spre miercuri și pînă sîmbătă, pentru a nu fi observată nici o mișcare de la comandamentul german, situat vizavi de palatul regal, la Athénée Palace și hotel „Splendid", treptat, treptat în incinta palatului încep a fi introduse care de luptă și armament greu, menite să întărească batalionul de gardă.

Dar, pentru că această arestare, ce constituie de fapt începutul insurecției, trebuie garantată prin toate mijloacele, partidul și-a organizat propriile lui grupe de șoc care să intervină prompt. O grupă, condusă de Ștefan Mladin, este cea mai operativă cu putință, deoarece membrii ei au fost plasați de mai multă vreme să lucreze la restaurantele de pe Calea Victoriei și din jurul palatului. Din ziua de douăzeci august, cu armele asupra lor, vechi activiști de partid ca Ion Miroiu, Nicolae Prosan, Jean Constantinescu, Ilie Dinuț, Nicolae Dumitrescu, Nicolae Stelea, Gheorghe Petrescu, Ion Marghian, Vasile Ștefan, Gheorghe Ricu sînt gata într-o clipă să dea jos jacheta de chelner, să formeze o grupă de șoc și să pătrundă în palat. O altă grupă este mobilizată la loc fix, în strada Doctor Felix, putînd ajunge într-un sfert de oră aici : o formație mai mare poate fi mobilizată imediat la depourile Societății de tramvaie de pe Berzei, traversînd Cișmigiul și ajungînd în șase minute la poarta din spate a palatului. Trei puternice formații, cu armament pregătit în incinta întreprinderilor, urmează să vină de la Depoul C.F.R. Griviția, uzinele „Vulcan" și uzinele „Lemaître". Iată un fragment din însemnările lui Dumitru Simulescu, pe atunci conducătorul unor puternice formații de luptă patriotică din Capitală, cele de la uzinele de gaz și electricitate a căror zonă cuprindea un spațiu mare al orașului întinzîndu-se între Grozăvești și Filaret, unde erau cele două întreprinderi principale ale acestor uzine :

„4 aprilie 1944 — se arăta într-un raport al Comandamentului F.L.P. — a însemnat o cotitură în organizarea formațiunilor de luptă patriotice. Într-un interval de numai două luni a fost organizat comandamentul F.L.P., au fost stabilite puncte de sprijin la țară, s-au creat organe regionale în Oltenia, Dobrogea, Moldova, Banat și Țara Bîrsei. Secretarii comitetelor regionale de partid au pri-

mit însărcinarea de șefi ai comandamentelor regionale F.L.P.

O atenție deosebită s-a acordat Capitalei și Văii Prahovei, unde era masată majoritatea trupelor hitleriste din zona interioară.

În Capitală se alcătuiseră formațiuni patriotice la întreprinderile «Malaxa», «Lemaître», S.T.B., uzina «Grozăvești» și în alte părți, au luat totodată ființă comandamente de sectoare. Numărul echipelor de luptă ale F.L.P a crescut. Concomitent au fost înființate astfel de formațiuni la «Astra română», «Steaua română», «Vega», «Româno-Americana» și alte întreprinderi petroliere din Ploiești, precum și într-un șir de alte localități de pe Valea Prahovei. Au fost create, de asemenea, puncte de sprijin la sate, mai ales în acelea învecinate cu căi de comunicație mai importante — în comuna Alexeni (linia Urziceni), la Fetești, Preasna, Găiseni (linia Constanța), la Sirna, Bucov în județul Prahova și în alte locuri.

În condițiile de atunci, cînd activitatea de pregătire a insurecției nu trebuia să atragă prin nimic atenția organelor represive, s-a recurs la alcătuirea unor echipe de șoc înarmate, care aveau să acționeze din primul moment împreună cu unitățile militare, urmînd ca pe baza lor să se dezvolte în cursul insurecției detașamente mari. Patrioții din aceste echipe erau instruiți pentru ocuparea instituțiilor guvernamentale, a obiectivelor militare hitleriste și, totodată, pentru a deveni cadre de comandă în momentul înarmării în masă a muncitorilor. Efectivul echipelor de șoc a ajuns în București la 300 de oameni și în centrele principale din țară la 500—600 ; în același timp, numărul oamenilor pregătiți pentru a intra în luptă îndată după declanșarea insurecției s-a ridicat la 2 000 în Capitală.

O formă a luptei antihitleriste prin care, în perioada premergătoare insurecției, patrioții români, îndrumați de partid au dat lovituri fascismului, au fost acțiunile grupelor de partizani. Asemenea grupe și-au desfășurat activitatea în Banat, Valea Prahovei, Munții Vrancei și Parîngului, Delta Dunării și în regiunile Maramureș și Suceava. În regiunea Banat luase ființă grupul de partizani «Mărășești», a cărui bază se afla la izvoarele Bîrzavei, în localitatea Văliuc. În cursul atacului efectuat asupra partizanilor de către jandarmi, la 18 iunie 1944, a căzut ucis

muncitorul ceferist Ștefan Plavăț. Grupul de partizani «Carpați», aflat pe Valea Prahovei, deplasîndu-se pe traseul liniei ferate Cîmpina—Brașov, iar ocazional pe traseul Făurei—Galați și București—Slatina, a aruncat în aer în perioada iunie-august trenuri petroliere destinate unităților hitleriste..."

LIV

— Mai există o problemă : eventualitatea ca, în ultima clipă, regele să se răzgîndească, să fie răpit sau ucis. Într-un cuvînt, a ieșirii lui din mișcarea creată. Comuniștii sînt obligați să-și pună și această problemă, luînd măsurile de cuviință. Ce dovedea întregul plan ? Că regele era important prin proclamația către țară și către armată pe care trebuia să o dea. Așadar, indiferent de locul sau poziția sa, în momentul pornirii insurecției, țara și armata trebuiau să-i audă glasul. Pentru aceasta se luaseră măsuri privind înregistrarea pe disc a proclamației.

Măsuri asemănătoare au fost luate pentru asigurarea difuzării prin radio a proclamației. Directorul general al Radiodifuziunii, Lulu Ionescu, va fi chemat la palat, îndu-i-se ordin să anunțe public actul politic. Dar aceasta nu era deajuns. Fiind vorba de un moment cheie, îndeplinirea lui trebuia asigurată printr-o măsură dublă, pe linie strictă de partid. S-a organizat o grupă de șoc, formată din oameni cu duble calități: de luptători, care să ocupe cu armele postul de radio, dar și de oameni de condei care să știe să alcătuiască știrea, să facă anunțurile. Ea e condusă de Anton Golopenția de la Institutul de statistică. În momentul în care a primit sarcina, el s-a angajat să o respecte întocmai, cerînd numai un răgaz de o jumătate de oră, pentru a se duce acasă, să-și facă testamentul și să-și sărute copiii. După aceasta, s-a apucat de treabă, studiind cu grupa sa posibilitatea de ocupare a Radiodifuziunii.

Imediat după difuzarea proclamației, trebuie tipărite documentele de stat. Fusese atras în acest scop Gheorghe Bălan, directorul Imprimeriilor naționale ale Monitorului Oficial, cu care s-a stabilit ca, în ziua Z, că concedieze tot personalul dubios, să rămînă doar cu oameni de încredere,

să tipărească și să difuzeze cît se poate de repede Monitorul Oficial cu proclamația, legile și decretele.

Și pentru a fi totul pus la punct, se prevăzuse și situația în care guvernul insurecției fiind numit, miniștrii noului cabinet nu vor putea intra în sediile respective. Pentru aceasta, specialiștii partidului în executarea de documente, cei cu ajutorul cărora sute de activiști ilegaliști intrară în posesia a tot felul de acte, strîngeau de mai multe luni hîrtii cu *en-tête*-le diferitelor ministere, ștampilele respective și chiar numere reale din condicile de registratură.

Toate pregătirile fiind astfel făcute, s-a stabilit cu palatul ca pînă în dimineața de 23 august să fie trimis la Ankara și Cairo mesajul către aliați, prin care să se anunțe fixarea zilei Z și a orei H.

Așa stau lucrurile. Plus un amănunt, care alarmase organele de represiune, făcîndu-le să bănuiască sfîrșitul apropiat : Gheorghiu-Dej evadase din lagărul de la Tîrgu Jiu. Aflat în niște case conspirative din țară, pentru a-și pierde urma, pe ziua de 26, imediat după declanșarea insurecției, el trebuia să ajungă la București. După el, a mai evadat un grup de internați, care lucrau la Tîrgu Cărbunești. La prefectura poliției Capitalei sosise următoarea telegramă : „Rog a dispune urmărirea, prinderea și înapoierea lagărului a internatului Gheorghe Gheorghiu-Dej, evadat din lagăr în seara zilei de 17 august 1944, cu domiciliul în București, strada 10 Mai. Semnează comandantul lagărului Tîrgu Jiu — Colonel S. Leoveanu".

Iată, în legătură cu aceasta, spicuiri din însemnările lui Mihail Roșianu, pe atunci secretar al Regionalei Oltenia a P.C.R. :

„...Într-un ordin, din 28 ianuarie 1944, al Direcțiunii Siguranței din Inspectoratul general al jandarmeriei, adresat Legiunii de jandarmi Gorj, se arăta că partidul comunist, urmărind să înlesnească evadarea din spitalul Tg. Jiu a fruntașilor comuniști, Gheorghiu-Dej și Chivu Stoica, a trimis oameni care au studiat posibilitățile de evadare, a pregătit în acest scop un șofer membru de partid, case conspirative pentru adăpostire și acte de identitate false. Ordinul cerea intensificarea măsurilor de pază. Dar deși organele represive erau informate, deși pe adresa însoțind ordinul, lt. Bogdan, șeful grupei a II-a, arăta că a luat

cunoștință de dispoziția comandantului lagărului ca cei despre care se aflase că vor încerca o evadare să fie supraveghiați zi și noapte, acțiunea întreprinsă de partid n-a putut fi zădărnicită...

Tovarășii din lagăr erau la curent cu evoluția evenimentelor politice și militare ; printr-un sistem de corespondență cifrată și întîlniri secrete, pe care dușmanul n-a reușit să-l anihileze, se aflau în permanentă legătură cu cadrele de partid care activau în ilegalitate. Sub dușumeaua uneia din camere era ținut un aparat de radio, ale cărui piese fuseseră introduse în lagăr ascunse în bucăți de săpun. Încă în luna mai fusese întocmit un plan detaliat, pe baza prevederilor căruia cei aproape 1 000 de internați antifasciști, în frunte cu comuniștii, au fost repartizați în detașamente de luptă. S-a fixat ordinea evadării cadrelor de bază aflate în lagăr, care reprezentau fondul de aur al partidului. O dată ieșiți din lagăr, ei urmau să preia conducerea organizațiilor de partid din principalele centre ale țării, să organizeze grupe de partizani și formațiuni patriotice de luptă.

Sarcina de a-i conduce pe tovarășii de la ieșirea din lagăr pînă la locul unde avea să-i aștepte mașina, care urma să-i ducă la prima casă conspirativă, a fost încredințată lui Ion Pripasu. Acesta era gardian public și păzea un depozit militar aflat în dispersare la Tg. Jiu. Putea trece fără a trezi bănuieli pe lîngă obiectivele păzite de militari în jurul lagărului. Împreună cu ei am înconjurat de cîteva ori lagărul pînă am găsit cel mai bun loc pentru realizarea planului nostru : era în dreptul cimitirului care era despărțit de gardul de sîrmă ghimpată al lagărului printr-un teren semănat cu porumb.

Acțiunea a fost fixată pentru noaptea de 12—13 august între orele 21—23. În după amiaza acelei zile tov. Maurer și cu mine, în uniforme militare, am pornit din Craiova spre Tg. Jiu într-un «Citroën» vechi. Pe drum, parcă în ciuda grabei noastre la fiecare cîțiva kilometri aveam cîte o pană de cauciuc, pînă ce n-am mai putut înainta. Eram într-o situație disperată. Planul stabilit pînă în cele mai mici amănunte și realizat cu prețul atîtor eforturi era în primejdie de a eșua. La Tg. Jiu, fără îndoială că evadarea avusese loc ; eram așteptați, o întîrziere putea duce la o nenorocire, iar noi stăteam pironiți la marginea șoselei. Trebuia găsită cu orice preț o soluție. Și,

într-adevăr, oprind o mașină care pornea spre Craiova, șoferul nostru, M. Dugăeșescu, a plecat să scoată din pămînt alte cauciucuri. În sfîrșit, s-a întors, am umflat cauciucurile și am gonit cu viteză maximă. Dar întîrziasem cîteva ceasuri. Cînd am ajuns la Tg. Jiu, era ora 1 și jumătate, la locul de întîlnire n-am mai găsit pe nimeni.

Între timp, evadarea avusese loc conform planului stabilit. La ora fixată (21 fără cinci minute), cînd știau că se schimbă santinelele, pe sub gardul de sîrmă ghimpată din dreptul cimitirului s-au strecurat doi oameni. Primul a ieșit tov. Ion Vidrașcu, căruia organizația de partid din lagăr îi încredințase misiunea de a veghea asupra vieții tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej. Pripasu îi aștepta : după schimbul de parole, au ieșit prin poarta de fier din fundul cimitirului care fusese scoasă din balamale înainte, rămînînd la locul ei doar aninată. Pentru prima dată auzeau semnalul de stingere din afara lagărului. Apoi au trecut pe lîngă santinelele postate una în fața cimitirului, alta în fața manutanței.

— Stai, cine-i ? — se auzi deodată somația.

— Poliția — răspunse calm Pripasu și trecu mai departe în urma tovarășilor, ca și cum ar fi escortat doi arestați.

Traversînd drumul, au ajuns în parc, lîngă Coloana infinită a lui Brâncuși, unde trebuia să vină mașina. Au așteptat o oră, încă o jumătate de oră...

Văzînd că la locul de întîlnire nu mai e nimeni, am mers la depozitul păzit de Pripasu. I-am găsit aci. Nu se poate descrie bucuria pe care am simțit-o că totul s-a terminat cu bine. De fapt, era abia începutul. Profitînd de alarma aeriană, am ieșit din ascunzătoare după ce tovarășii se îmbrăcaseră în uniforme militare și primiseră acte de identitate «eliberate» de partid. Am pornit cu mașina spre prima casă de adăpost — la 60 km de Tg. Jiu...

Între timp a fost organizată evadarea de la Cărbunești a 15 internați politici, — trei grupe de cîte 5, dinainte organizate. Abia la 17 august, comandantul lagărului, Siguranța, jandarmeria și-au dat seama de dispariția tovarășului Gheorghiu-Dej. S-a dat alarmă. A început urmărirea pe șosele, prin păduri. Dar era prea tîrziu"...

Era și prea tîrziu, și bine organizat din punctul de vedere al legilor conspirativității. Pentru că, răscolind totul,

oamenii Siguranței prind niște urme, dar altele decît Rîmnicul Vîlcei, spre care, cu precauțiile respective, se îndreptase vechiul „Citroën". Alarmați și alertați ei împînzesc Craiova și procedează la arestări acolo.

LV

La flotila de aviație de la Craiova, maistrul mecanic Manole, bărbat zdravăn, dar cam inexpresiv în atitudinea lui, nu e privit cu prea multă simpatie din două motive. Primul pentru că, știind ceva nemțește, este folosit drept translator al nemților la centrul de reparații al avioanelor și oamenii ăștia care au prea mult de-a face cu Wehrmachtul nu sînt deloc înghițiți. Al doilea motiv este, sau ar trebui să fie, de natură mult mai intimă : maistrul pare cam moale în căsnicie și pragul casei lui e călcat cam des de alții, mai ales că el, fiind ocupat destul cu nemții și cu reparațiile avioanelor lor, nu are cum petrece acasă prea mult timp. Cînd vine acasă și-și reîntîlnește soția, vecinii mustăcesc. Iar cînd îl văd cum, prostălău, o și îmbrățișează, rîd de-a binelea.

Cam asta este impresia generală despre el, și unii chiar nu pot înțelege cum de are prieteni — pentru că are cîțiva oameni care-l consideră simpatic și șușotesc cu el la modul intim, ba chiar se și amuză împreună făcînd glume. Lumea i-a luat la ochi și pe aceia și, unele pedepse primite, acte mai dure de autoritate din partea comandanților germani, sînt puse pe seama încondeierilor încornoratului translator-maistru.

Cu aceste îndreptățite suspiciuni, un sublocotenent mecanic ce avea în primire repararea cîtorva „Stukas"-uri aduse de pe front de aviatorii nemți remarcă plin de surprindere modul total neîndemînatic în care Manole umbla la un delicat angrenaj. Se pregăti să-l mustre : va să zică, pe lîngă celelalte, mai e și un prost meseriaș !... Dar, cînd să se apropie de el, stupefacție : remarcă faptul că acela nu numai că smulge piesele ca un nepriceput, dar pune mîna pe ciocan și, pe unele le și zdrobește. De necrezut, dar, în singurătatea lui, acolo, sub avionul adus la reparație, asta face !

Derutat, intrigat, nedumerit, sublocotenentul mai înaintă un pas, doi călcînd pe scule și, deodată, se trezi c-un pistol înfipt în burtă :

— Gura, domnule sublocotenent !...

— Ce făceai ? bîlbîi acela ca o scuză, aveam impresia că nu te pricepi...

— Mă pricep cu !... Mă pricep prea bine la ce trebuie, n-aveți grijă. Maistrul arăta cu totul altfel : nu mai părea nici mofluz, nici papă-lapte, ci, dimpotrivă, privirile lui, gestul lui decis îl îngrozea pe sublocotenentul care-și blestema clipa cînd intrase acolo pe nepusă masă.

— Credeam că... bîlbîi el.

Dar glasul maistrului i-o reteză :

— Să nu credeți nimic ! Dacă sînteți bun român, înțelegeți ce fac ; dacă nu, și scoateți vreo vorbă, vă împușc.

Amețit, sublocotenentul a dat de-a-ndăratelea printre sculele și piesele întinse sub burta avionului tăcînd mîlc. De atunci încolo a tăcut, a consemnat buletinul de imposibilitate de reparare a avionului, dar a și ocolit privirile maistrului. Privirile acelea care erau cu totul altele decît obișnuiau să creadă oamenii din jur.

Și, poate, cu totul altele chiar decît modul în care îi apăreau înfricoșatului sublocotenent.

Pentru că, în sinea lui, maistrul Manole nu se putea ierta pentru modul descoperit în care lucrase la avarierea avionului, nedîndu-și seama de apropierea sublocotenentului. Iar el, în ultima vreme, se simțea mult mai lejer în tot ce făcea ; poate, chiar, prea lejer, pentru că toți cei din jur erau împotriva nemților, toți oamenii pe care-i întîlnea, chiar pentru prima dată, își manifestau fățiș nemulțumirea față de regimul lui Antonescu și convingerea că nu mai e mult pînă va trebui să apară o schimbare. El, cu alți mecanici tovarăși de-ai lui : Victor Tudosiu, Mihai Muscalu, Mihail Dugăeșescu, deteriorau în mod curent avioanele nemțești aduse la reparat, sub pretextul că avuseseră avarii mai mari decît cele adevărate. În schimb, reparau mașini vechi pe care le puneau la dispoziția unor acțiuni ale partidului.

De asta, poate i-a și părut rău pentru gestul spontan de a fi scos pistolul și a-l fi înfipt în burta sublocotenentului. E drept că acela era o fire închisă, neprietenoasă, un om ascuns, complexat și, în același timp pus pe carieră, dar, oricum ar fi fost, era român, și nu putea să nu simtă

ca toți românii. Ca oamenii, tot mai mulți, cu care Manole se ajuta înțelegîndu-se dintr-o singură privire, ca muncitorii civili cu care lucra atît de bine, ca țăranii la care, cînd se ducea, afla imediat limbajul comun, ca soldații și gradații, camarazii lui de arme, pe care-i știe atît de bine. Și nu era vorba de tovarășii lui de partid, cu care discuta lucrurile îndelungă vreme, sub toate aspectele lor cu care știau tot ce au de făcut și orice acțiune, de la sabotarea tehnică a mașinilor nemțești pînă la sustragerea sistematică de arme și muniții, mergeau cu o precizie matematică. Nu, nu de acest aparat de partid organizat era vorba, ci de un cerc mult mai larg, format din oameni dinafară cu care avea aceeași simțire și aceeași conștiință și nu era nevoie să se ferească, ci, doar, să lucreze „cu știință".

Pentru că, muncitorii cărora legea marțială le militarizase locurile de muncă anihilînd orice drept muncitoresc, supunîndu-i la un regim de cel puțin douăsprezece ore de muncă și la umplerea restului pînă la douăzeci și patru cu carceră, știau că ruptura dintre ei și regimul dictatorial e atît de mare încît numai cu asemenea metode mai puteau fi obligați să pună mîna pe scule. Țăranii, care duceau greul frontului și, în același timp, în sate, greul rechizițiilor, și care simțeau prin foamea familiilor lor ce storcea aliatul german, nu mai răbdau : ridicau împotriva acestora coasele și măciucile, cînd, după obiceiul lor soldații hitleriști le expropriau terenurile pentru nevoi militare. Cealaltă populație a orașelor, chinuită de lipsuri, sărăcie și speculă, nu avea cum să nu tresară cînd vedea că e vorba de vreo mișcare împotriva lui Hitler și Antonescu. Așa că, ei, în toate acțiunile lor, se simțeau în ofensivă, împinși și susținuți de mase, iar măsurile de precauție erau numai pentru cozile de topor.

Într-un asemenea climat, cînd era sigur de înțelegerea mai tuturor oamenilor pămîntului lui, Manole nu putea să nu nutrească un resentiment față de gestul brutal cu care obținuse tăcerea sublocotenentului. Era drept că acela nu-i inspira prea apropiate sentimente ; era drept, de asemenea, că îl știa privindu-l cam suspicios și cu o ironie ascunsă, din pricina vorbelor care circulau în legătură cu nevastă-sa, și pe care Manole nu avea cum să le facă să se liniștească. Dar, cu toate astea, lui, comunist care putea atrage atîția oameni prin puterea de convingere a idei-

lor sale, nevoia de a amenința cu pistolul în burtă sau incapacitatea de a fi găsit pe moment altă soluție, îi lăsa un gust amar.

Și totuși, se justifica el meditînd la aceasta, nu avea ce face : vigilența și conspirația implică orice risc. Pentru că acțiunile lor erau mult mai mari și mult mai importante pentru partid, decît le putea bănui oricine. Sabotarea prin sticarea mașinilor și instalațiilor era numai o formă, și încă una destul de simplă. Ei, comuniștii de la flotila Craiova, lucrînd mînă în mînă cu conducerea Regionalei de partid, au creat un depozit de armament, muniții și exploziv în Brezoii de Vîlcea, de unde, pentru pornirea răsturnării, vor putea fi înarmate formații de insurgenți care se pregătesc de pe acuma; dar, pentru eventualitatea unei lupte de mai lungă durată, el și cu tovarășii săi erau pregătiți să dea cărțile pe față, să se transforme într-un detașament de partizani care să pornească o mare acțiune de distrugere a obiectivelor germane și, capturînd tot felul de armament, să se retragă în munții Ucei, de unde să-și continue incursiunile. În afară de depozitul de la Brezoi, armele și munițiile de care făceau rost sau pe care ajunseseră chiar să le cumpere de la unii militari germani luau și drumul depozitelor din București, care garantau pornirea insurecției în Capitală. Divanul din antreul casei sale ascundea aproape tot timpul pachete de trotil sau lăzi de muniții. Iar legăturile care se perindau pe la locuința sa erau sau cele cu Bucureștiul, de unde venea Bernache, un inginer constructor, al cărui automobil nu fusese rechiziționat, cu Doina-Lenuța, tehnicul Comitetului Central, care aducea o serie de indicații și prelua armamentul sau oameni din zonă, care făceau rost de acest armament, sau trimiși care înlesneau legătura cu conducătorii de partid închiși în lagărul de la Tîrgu Jiu. Pentru că, o altă misiune a lor, care putea la un consemn să devină imediată, era facilitarea evadării a 37 de deținuți comuniști din lagărul de la Tîrgu Jiu.

Misiuni importante, deci. Cu ele nu se putea juca nici măcar de dragul cîștigării unei încrederi sufletești în oameni. Trebuie, deci, să uzeze de pistol și amenințare de lungă durată în fața sublocotenentului aceluia care de atunci îl privea tulbure, c-o speriată străduință de a nu se trăda.

Dar nu era aceasta singura durere : și nici cea mai mare. Tăcerea, lipsa de reacție și puterea de-a ascunde-n tine, sînt imperativele muncii conspirative. Blazatul meșter de la flotila de aviație răbda lucruri mult mai mari: răbda suspiciunea vecinilor și a colegilor, în legătură cu soția sa, și, mai ales, răbda chinurile ei în legătură cu impresia pe care o făcuse oamenilor, în cartierul cărora se stabiliseră de cînd fuseseră mutați la Craiova. Dar, dacă ar fi încercat să spulbere părerea pe care și-o făcuse gura lumii în legătură cu faptul că el, ca soț, era prea tolerant, cum ar mai fi putut funcționa toate legăturile care treceau pe la ei ?!

Rușine mare, ascunsă-n tăcere. În tăcerea lor de soți cărora bunul simț nu le îngăduise să comenteze aceasta decît odată, definitiv, și atunci chiar, cît mai rapid și monosilabic, ca și cum ar fi vrut să se scuture de o piele nefirească ce le crescuse. Tăceau, nu comentau, și numai ei știau că asta îi făcea să se iubească mai mult, mai puternic. Dar, cînd și-au dat seama de alibiul fortuit, dragostea deveni la ei mai secretă, mai tăcută, mai ascunsă și mai fără vorbe — din instinctul acela al bunului simț care nu lasă loc vorbelor, ci aduce tăcerea credinței depline unul într-altul.

Inima bună a vecinilor, a mahalalei, a cartierului, și-a dat seama cu pioasă consternare despre ce era vorba, doar în această lună august cînd Manole și soția sa „au căzut", cînd au văzut cum agenții nu-l luau numai pe el, că o tratau la fel și pe ea, urcînd-o în mașină cu cătușe la mîini. Deci, ea era nu ceea ce credeau ei, ci ea... Inima bună a vecinilor acelora buni și nevoiași, ca și ei, a vărsat lacrimi fierbinți, cu atît mai fierbinți cu cît vedeau graba agenților de a-i lua direct la București, o grabă prea mare ca să nu însemne o groaznică amenințare.

Cei doi soți au plecat înconjurați de agenți, privind în ochii vecinilor drept, fără ascunzișuri și fără lumini tulburi. Iar aceștia, înțelegîndu-i dintr-o ochire, pricepînd acum care era adevărul, plîngeau. Plîngeau pentru regretul față de neghioaba lor bănuială, sau plîngeau de emoție în fața unei dragoste atît de frumoase care li se dezvăluia. O dragoste rară, atît de plină de credință, de încredere, de orgoliul unui secret deținut în doi care face sentimentele mai arzătoare.

Și numai părerea de rău a maistrului militar în legătură cu sublocotenentul său și cu faptul că nu ajunsese cu el la o înțelegere sufletească a rămas să dăinuie într-un inalterabil neant al ignoranței.

Necunoscîndu-i pe comuniști, sublocotenentul pe care inima sau rațiunea îl îndemnaseră să tacă pînă atunci în legătură cu Manole, acceptîndu-i, desigur, ca orice om al țării acesteia, scopurile, s-a temut ca, interogat, maistrul să nu-l demaște, și s-a dus de s-a predat Siguranței.

LVI

Se apropie miezul nopții ; la Președinția Consiliului de Miniștri agitația încetează. Pe coridoarele în semi-întuneric se schimbă gărzile, iar în birouri lucrează numai ofițerii din cabinetul militar al mareșalului. Anticamera sa e mai liniștită acum. Ultimul care trece prin ea, după ce personalitățile primite în audiență au plecat, este Mihai Antonescu. Se retrage cu o anumită ezitare, ca și cum ar mai avea ceva de spus, ca și cum ar mai fi ceva de stabilit sau, măcar, de întrebat. Și mareșalul, lăsîndu-l să plece, are aceeași impresie : Parcă ar mai avea să-i spună ceva sau parcă ar mai avea ceva de făcut împreună. Dar asta e numai o impresie la amîndoi și, după cîțiva pași, ezitanți, Ică pornește liber, ca orice funcționar care și-a terminat întrevederea cu șeful său.

Și la el, și la mareșal, ezitarea, sentimentul că mai au ceva să-și spună sau că mai au ceva de făcut împreună, sînt, de fapt, sechelele vechii prietenii. Ale acelei perioade în care erau trup și suflet unul pentru altul, veneau împreună, plecau împreună, existau împreună, Mihai fiind considerat și de Ion și de Maria Antonescu un fel de copil al nerealizatei lor familii, un încîntător și credincios prieten, dăruit lor de soartă la bătrînețe. După cele întîmplate în 1943, după ce Gestapoul i-a dovedit lui Ion Antonescu faptul că înfiatul său vicepreședinte era gata să-l vîndă oricînd și la orice preț, lucrurile s-au împăcat oarecum, ca-n rutina unei căsătorii care ascunde secrete comune, cum a fost acela de a-l convinge pe Mussolini să facă front comun cu ei și să se rupă împreună de Hitler. Dar, sufletește, lucrurile nu s-au mai putut redresa. Ion

Antonescu n-a mai putut trece niciodată, în relațiile cu Ică, peste acel sentiment al compromisului pe care-l faci, obligat de împrejurări, de cîntărirea lucidă a situației. Pe plan sufletesc, relațiile lor se uscaseră și Ion Antonescu n-ar fi putut uita niciodată resentimentele față de el. Dar Ion Antonescu nu se poate apropia nici de alți oameni. Mihai Antonescu a fost singurul care i-a pătruns în suflet. Poate că și din pricina aceasta acceptă compromisul. Se simte obligat. O obligație din aceea rușinoasă cu care societatea, în plenitudinea compromisurilor ei, se obișnuiește chiar mai repede decît tine, care te simți deranjat și încorsetat, dar n-ai ce face. Pentru că, stabilind cu Ică alte relații decît cele oficiale, s-a ajuns la situații greu de înlăturat. Așa cum se întîmplă cu colaboratorii intimi ai unui om de stat, Mihai Antonescu a început nu numai să-i cunoască slăbiciunile, dar a fost cel care a încercat să i le suplinească. El a găsit acele paleative prin care slăbiciunile mareșalului devin, în fața națiunii, calități. Într-un fel, făptura lui rigidă de militar este întregită, tocmai pe planul carențelor ei, de către acest vorbitor abil, specialist de marcă în dreptul roman și internațional.

S-a sudat, deci, o legătură care servește mari interese din punctul de vedere al modului în care guvernarea lor apare în fața opiniei publice. Și, la așa ceva nu se poate renunța. Omul, care l-a idolatrizat în fața națiunii, este singurul care-i cunoaște slăbiciunile. Și, oricît de ferm ar vrea să fie, Ion Antonescu nu poate renunța la el. Nu-l mai iubește, chiar îl detestă, dar, de renunțat, nu renunță la el.

Din pricina aceasta, la orice despărțire a lor, simți cum se tîrăște lunga trenă de sentimente, evocînd relațiile trecute. Nu mai este epoca în care mergeau împreună, în care Mihai Antonescu se confunda cu umbra lui, cu ecoul lui. Se despart ca doi funcționari, care și-au terminat treburile ce-i țin împreună, ducîndu-se fiecare la preocupările lui, retrăgîndu-se fiecare în universul lui.

LVII

Ultimul om care intră la mareșal, ca întotdeauna la sfîrșitul unei zile de lucru din ultima vreme, este disciplinatul, promptul, discretul, impermeabilul Eugen Cris-

tescu. El apare ca la comandă, ca un mecanism bine gresat care intră în funcțiune fără nici un fel de zgomot, la clipa programată și lucrează meticulos dovedindu-și în mod indiscutabil utilitatea.

Raportează prompt, într-un limbaj de claritate militărească în formularea căruia, însă, se simte o deducție mult mai fină, o rafinată pătrundere a lucrurilor, care-l face să fie totalmente lipsit de ostentație și să-și disimuleze perfect perfidia de copoi. Uneori, cînd se gîndește bine, și e sincer cu el însuși, Antonescu e nevoit să recunoască faptul că acesta este singurul om de care, într-adevăr, s-ar teme. Pentru că își joacă atît de perfect corectitudinea, încît, cert lucru că ar fi capabil de cele mai mari incorectitudini, fără să te lase măcar o clipă să fii convins de asta.

In 1940, cînd a venit la putere, Antonescu l-a scos pe Eugen Bianu din funcția de șef al Siguranței statului, considerîndu-l a fi omul lui Carol al II-lea. Odată cu el, i-a mai concediat o serie de colaboratori. Ca orice om de profesie, care cunoaște regula jocului, fiind printre cei concediați, Cristescu s-a retras fără nici un fel de pretenții, devenind persoană strict particulară, nemaiîntreținînd relații cu nimeni și nedînd nici un fel de posibilitate agenților înlocuitorului său să-l surprindă în direcția aceasta cu vreo culpă. Ca-ntr-un roman englezesc de gen, a devenit poate un pasionat cultivator de flori, sau un pasionat pescar străduindu-se să demonstreze că și-a uitat complet profesia de mai înainte.

Și totuși, în timpul rebeliunii legionare, cînd Antonescu a scos împotriva extremiștilor gardiști armata, cînd toată Siguranța și poliția statului umblau după capii legionari și nu-i găsea nicăieri, Ion Antonescu a primit un telefon. La celălalt capăt al firului se afla pașnicul cultivator de flori, pasionatul pescar sau distinsul meloman, care, după rapoartele precise ale celor care-l supravegheau cu îndîrjită atenție, renunțase complet la tot ce ar fi putut aminti măcar de îndeletnicirile sale dinainte : Eugen Cristescu. Fără nici un fel de ostentație, cu glas realmente modest și într-o evidentă formulare de fapt divers, el îi spuse lui Antonescu următoarele : „Mă iertați că vă deranjez, domnule general ; vă cer permisiunea să vă răpesc doar două minute din timpul dumneavoastră prețios pentru că am auzit întîmplător că poliția și Siguranța dumneavoastră

îl caută cu asiduitate pe fostul vicepremier și șef al rebelilor, domnul Horia Sima. În cazul în care informația mea că domnii de la Siguranță și poliție nu au reușit de trei zile să-l găsească este reală, și vă cer scuze dacă greșesc, atunci îmi cer permisiunea să vă informez că domnul Horia Sima a fost ieri în casa Ioanid din strada Polonă colț cu bulevardul Dacia, plecînd aseară, pe la orele douăzeci și douăsprezece minute în comuna Bragadiru. De acolo, s-a suit azi dimineață într-un automobil *gris* al Wehrmachtului german, al cărui număr, vă cer scuze, dar încă nu vi-l pot raporta. Cu acesta a ajuns pe la orele nouă și treizeci și unu în orașul Giurgiu, ascunzîndu-se în portbagaj, și, acum douăzeci de minute, a trecut în acest chip frontiera în Bulgaria. La ora de față se află la comenduirea germană a orașului Ruse... Vă salut respectuos, domnule general, vă cer încă o dată scuze pentru faptul că mi-am permis să vă deranjez și vă mulțumesc din inimă pentru bunăvoința de a-mi fi răspuns la telefon."

A doua zi, din înalt ordin, Serviciul special de informații care funcționa administrativ în schema ministerului de război trecea pe lîngă cabinetul conducătorului, în fruntea lui fiind numit Eugen Cristescu. Și, iată-l și astăzi, de o corectitudine exemplară în modul în care-l servește pe mareșal. Atît de corect, încît acesta nu și-a permis niciodată să-l întrebe ce legături are cu serviciile secrete engleze și americane. A devenit omul lui eficient pentru cele mai delicate probleme, iar, în ultima vreme, împreună cu Piki Vasiliu, subsecretarul de stat de la interne, se strîng împreună cu mareșalul într-un consiliu de trei, în care discută și decid asupra celor mai sensibile și mai secrete probleme, care nu trec nici prin Consiliul de Miniștri și la care nu are acces nici ministrul de interne.

Pe acesta, generalul D. Popescu-Codiță, numit cîndva deasupra celor doi, Antonescu nu-l mai schimbă acuma doar datorită inerției și a faptului că nu vrea să recunoască public niște slăbiciuni, făcînd remanieri în guvern : dar, de multe ori a circulat zvonul că vrea să-l trimită într-o garnizoană de provincie. E cam ciocoi, cam parvenit ministrul de interne, acest general Popescu al cărui nume nu circulă fără porecla caraghioasă. E arogant și încrezut, iar asta îl enervează pe mareșal cu atît mai mult cu cît în fața sa îl simte slugarnic și lingău. A făcut o alegere rea pe care acum o corectează numai *de facto*, lăsînd-o

așa *de jure* ca să nu-și slăbească prestigiul guvernării, schimbînd tocmai ministrul de interne. Dar Dumitru Popescu-Codiță îl scîrbește. Ca general, se spune că se impune mai mult prin suficiența cu care își poartă nasul pe sus, adunînd în jurul său oameni mărunți pe care are cum să-i domine, oameni din categoria spirituală a plutonierilor obtuzi, proști și răi, care-i pot fi slugi credincioase. Lumea în mijlocul căreia el se învîrtise mai multă vreme, lumea militară, nici nu-l prea lua în serios cu toate ifosele lui de păun, numindu-l mai mult cu porecla decît cu numele întreg. În mod curent, în loc de generalul Popescu, i se spune Popescu-Codiță. El observă și simte, desigur, disprețul mareșalului, lipsa de credit pe care o are în guvern și faptul că în deciziile importante e înlocuit de cei doi subalterni ai săi. Dar tace mîlc, mulțumit că nu e schimbat și trimis pe front.

Apariția lui Cristescu, discretă și conștiincioasă, ca de obicei, este, așadar, binevenită, el oferindu-i mareșalului, prin modul silențios de a-și îndeplini îndatoririle cu profesionalism, certitudinile pe care nu i le dă un întreg minister de interne. Raportează sec, fără nici un fel de emfază, evenimentele secrete ale zilei : Ministrul comunicațiilor, Atta Constantinescu, al cărui tată era poreclit în viața politică de dinainte de război Constantinescu-porcu, l-a anunțat pe rege că miniștrii civili din guvern — Bușilă, Stoicescu, Fințescu, Petrovici, Tomescu și cu el, sînt gata să-și dea demisia. În acest fel, exprimîndu-și dezacordul cu politica lui Antonescu, ei ar încerca să provoace o criză de guvern, bine-nțeles, la ordinul șefilor lor politici, domnii Maniu și Brătianu.

Înfuriat de această veste, mareșalul exclamă disprețuitor : Să preia ei guvernul ; am mai spus-o ! Ai fost la Maniu cu mesajul meu ?

Și numai calmul rațional al spionului de profesie îl liniștește : Domnule mareșal, domnul Maniu a plecat acum patruzeci și cinci de minute de la palat, unde s-a dus la cinci minute după ce a plecat de la dumneavoastră domnul Mihalache. Am considerat că nu e oportun să-l acostez imediat. Ar fi putut bănui că a fost urmărit. I-am lăsat vorbă și aștept răspunsul dumnealui... Știu, știu ce vreți să spuneți : răspunsul dumnealui ar putea veni peste două luni. Vă rog să fiți convins : mă va primi încă astă-seară, dacă nu va pretexta că vrea să doarmă ; iar dacă va folosi acest pretext, fiți convins că mîine dimineață la orele șapte și treizeci vă aduc răspunsul.

Această precizie îl liniștește pe mareșal. Lăsîndu-l să plece pe șeful Serviciului secret, el ordonă să i se alcătuiască lista militarilor subsecretari de la ministerele girate de civili. Îi va numi interimari chiar în clipa în care aceia vor demisiona, parînd astfel posibilitatea unei crize de guvern.

Și, făcînd această manevră, se gîndește cît de folositor îi este Cristescu. Chiar înainte de plecare, cu știința lui de a doza informațiile, i-a mai servit una : Se aflaseră la palat, cu vreo săptămînă în urmă, amănunte privind ultima sa vizită la Hitler. Fusese bănuit Mihai Antonescu, pentru că ceilalți care-l însoțiseră erau militari demni, convinși de ceea ce înseamnă secretul de război. Dar nu era adevărat. Informațiile parveniseră prin Eugen Bianu, fost director general al Siguranței statului, dar care mai rămăsese în funcția de vicepreședinte al organizației internaționale a Siguranțelor de stat. Pe acesta îl informase o agentură aliată, care, desigur, avea informatori în camarila lui Hitler de la Rastenburg.

Și existența lui Eugen Bianu era o dovadă a modului cum casa regală încerca să-și sublinieze dezacordurile cu mareșalul. Pentru că, în ciuda faptului că acesta l-a scos de la conducerea Siguranței statului, lui Eugen Bianu i-a fost inventată la palat o funcție asemănătoare, ceea ce-i permitea să-și păstreze locul în organizația internațională a Siguranțelor de stat.

LVIII

Lăsîndu-și mareșalul liniștit, cu sentimentul că el, în mod profesionist, îl veghează mai bine decît cei care demagogic, îi declară credință veșnică, șeful Serviciului secret pornește, așa cum s-a angajat, pe urmele lui Maniu. Și iată-l, la cîteva minute după miezul nopții, intrînd, nici mai mult nici mai puțin, decît în plin ritual al unui secret templu masonic. La lumina a treizeci și trei de lumînări, mătasea roșie de pe pereți strălucește, dînd reflexe stranii chipurilor celor cîțiva inițiați care așteaptă să îmbrace tunica și să pună mîna pe sabie. Cîteva tobițe răpăie macabru, ca la o execuție. Unul dintre paznicii mascați îi

face semn discret și-l îndrumă să treacă după o draperie. Cristescu întreabă cine oficiază. În altarul de-un baroc straniu, aflat în spatele tabloului semănînd cu icoanele ieșirii din mormînt la apocalips, se mișcă o siluetă masivă. Paznicul îi răspunde grăbit : Nu l-am văzut fără mască, dar nu-i cel mare ; după glas cred că-i Demostene... Și se îndepărtează jucîndu-și rolul în ritual.

Cristescu așteaptă ; n-are ce face. Ascultă replicile care sună cam stupid, cam pueril despre cavalerii Orientului și Occidentului care au trudit mult căutînd *cuvîntul* și care cred că, în sfîrșit, l-au găsit. Cu glas de avocat care pledează într-un proces de succesiune, cel care oficiază îi întreabă ce-au văzut în Orient și-n Occident, iar ghidul lor răspunde : Ca și la nord, ca și la sud — peste tot tenebre, mizerie, necinste, peste tot egoism, cruzime, sclavie.

E un joc de cuvinte pe care-l știe, sînt niște tunici și niște săbii de ritual pe care le știe, o ambianță macabră pe care o știe. Și, cu toate acestea, acum, la sfîrșitul acestei zile zbuciumate, care i-a adus atît de multe zvonuri și i-a solicitat atît de mult intuițiile, el, lucidul și calculatul, simte parcă nevoia să se lase purtat de naivitatea lor ocultă : Totul este dumnezeire, în afară de dumnezeu, totul este lege în afară de justiție, școlile învață să înșeli, să inciți oamenii și să-i îndepărtezi unii de alții, să urăști... Credința, speranța, bunătatea nu le mai găsești, ca și adevăratele legi ; și numai adevăratele legi pot aduce virtutea curajului de a servi umanitatea.

Poate că e și obosit. Cine știe ? !... Dar îl cuprinde, așa, ca o nevoie de a somnola, de a se lăsa în voia soartei sau a unor ritualuri, oricît de banale sau de primitive ar fi ele, dar să nu mai fie obligat să raționeze, să facă asociații de idei, să ceară și să prelucreze în fiecare clipă informații, ca o mașină electronică pusă în priza de curent a politicii mareșalului.

Stupid lucru, își spune Eugen Cristescu, constatînd că acest misterios ritual masonic, la care a asistat sau pe care l-a spionat de atîtea ori, îl mai poate pune pe gînduri, îl mai poate face să se întrebe dacă totul e într-adevăr relativ, trecător și nesigur, să-și spună că cine știe cîte lucruri se petrec în lumea asta fără ca să le cunoască nici măcar el, șeful Serviciului care trebuie să știe totul.

Îmbrăcați în tunici războinice, ținînd în mîini niște săbii de recuzită, inițiații care strigă acum agitați de ma-

sonii mai vechi, că a fost regăsit, reaflat *cuvîntul*, au figuri pașnice și venale de negustori, de avocați, de rentieri. Cristescu le memorează profesional, pentru orice eventualitate, și-și întrerupe meditația defetistă primind din mîna omului său mascat lista cu numele lor. Doar ocupă și el o anumită lojă în masonerie ! Și, se spune că și mareșalul ar fi ocupat. Ciudat ; mai ales că a făcut declarații vehemente la adresa masoneriei...

Se scutură de gîndurile astea și, părăsind fumul de luminări, își întreabă partenerul : Unde doarme bătrînul Sfinx în seara asta ?... I se răspunse prompt : Pe chei ; în blocul „Generala" de pe cheiul Dîmboviței. Dar nu pot preciza etajul. Sau în garsoniera lui Romulus Pop, sau în apartamentul lui Coposu...

Traversînd Calea Victoriei, șeful S.S.I.-ului se întreabă ce constituție bizară o fi avînd domnul Iuliu Maniu dacă poate, pînă și la vîrsta lui, să schimbe somierele atît de ușor fără ca aceasta să-i cauzeze la *hexenschuss*. Și ajunge la concluzia că e vorba de o trăsătură biologică, garantată mai degrabă de zgîrcenie decît de precauție.

Și-a revenit. E iarăși rațional, calculează și prelucrează toate datele cu acea migală mecanică care-l face pe mareșal să poată dormi liniștit cîteva ceasuri pe noapte.

LIX

Coborînd scările Președinției, mareșalul se urcă în mașină, după ce mai dă aghiotantului care-l conduce dispoziția ca la Consiliul de Miniștri de mîine dimineață să fie convocați numai miniștrii militari, ca nu cumva să se trezească acolo cu demisia civililor. Apoi, pornește spre patul său conjugal de la Snagov.

Pe drum, remarcă faptul că, la volan, în locul șoferului său, maiorul Caloenescu, a apărut un căpitan. Cere relații și, maiorul Georgescu, comandantul gărzii lui personale, îi raportează ceva în legătură cu o chemare urgentă. Mareșalul nu comentează și nu se gîndește la nimic. E prea obosit pentru aceasta.

Partea a doua

DOUĂZECI ŞI TREI AUGUST

I

La miezul nopții, în strada Toamnei se încheie întrunirea membrilor conducerii operative a Partidului Comunist din România cu concluzia că, după o muncă asiduă de trei ani, ținînd în permanență seama de întreaga situație politică și de starea de spirit a maselor populare, sînt pregătite atît pornirea cît și modalitățile de desfășurare a insurecției.

În principiu, pentru declanșare este stabilită data de 26 august, dar, conform strategiei necesare în asemenea cazuri, ziua Z și ora H, — cele două elemente de timp, se pot schimba oricînd, în funcție de conjunctură.

Or, în clipa aceasta, din clipa în care trecerea în revistă a tuturor pregătirilor se încheie cu concluzia că totul este pus la punct, insurecția poate porni.

Și condițiile interne, și cele externe sînt prielnice pentru abolirea dictaturii. În rîndul tuturor păturilor sociale ale populației domnește cu efervescență dorința răsturnării. În masele de soldați și ofițeri, repulsia față de „aliații" hitleriști e cum nu se poate mai categorică, întoarcerea armelor depinzînd doar de un semnal. Unitatea de acțiune a clasei muncitoare este realizată, formațiunile de luptă patriotice s-au creat, toate forțele patriotice sînt unite într-un sistem de alianțe politice realizat pe plan național, atît între conducerile partidelor cît și între organizațiile locale ; în acest fel, dictatura antonesciană este izolată ea nemaiavînd, practic, pe ce grupări sau sfere sociale să se sprijine.

Atît din punct de vedere politic, cît și din punct de vedere militar, toate pregătirile sînt făcute, iar P.C.R. ține în mîinile sale un adevărat tablou de comandă ce realizează coalizarea celor mai largi forțe sociale, politice și

militare în rîndul cărora, clasa muncitoare și partidul ei comunist au rolul conducător. Nemulțumirea generală, ura împotriva dictaturii militaro-fasciste și a Germaniei hitleriste au atins culmea în rîndul maselor. Întregul popor vrea să lupte cu toate forțele pentru a pune capăt situației create. Comuniștii și-au făcut datoria articulînd în amănunțime planul întregului act revoluționar care se declanșează.

Acum, ei se despart.

Lucrețiu Pătrășcanu a plecat primul, avînd instrucțiuni precise atît în ceea ce privește discuția cu regele, cît și cea finală cu conducătorii partidelor politice din Blocul Național Democrat. El trebuie să comunice că nu se mai admite nici o întîrziere.

Acum, pleacă și Emil Bodnaraș care va participa la întîlnirea cu generalii și ofițerii superiori, anunțîndu-i că toate pregătirile sînt făcute și insurecția poate porni. Iese cu pas sigur prin intrarea a doua și, după ce dă colțul celei de a patra străzi, se suie-n mașina cu care-l așteaptă șoferul său Gheorghe Călin, pe nume conspirativ Matei.

Vor recapitula, în această întîlnire finală, prevederile documentului redactat în ședința conducerii de partid din 24 iulie 1944, privind măsurile politice și militare ce trebuiau luate pentru asigurarea succesului insurecției, consemnînd tot ceea ce s-a realizat. Codificat, documentul este bătut la mașină pe foiță subțire și cuprinde măsurile pe care le-a stabilit și concluziile pe care le-a tras conducerea comunistă după ședința din 13—14 iunie 1944 și după stabilirea platformei Blocului Național Democrat. El are două capitole, la ora de față, toate prevederile posibile înainte de insurecție sînt realizate :

1. PROBLEME CU CARACTER GENERAL (POLITIC)

1. Constituirea din timp a guvernului.

2. Desemnarea imediată a titularilor la Ministerul de război, Ministerul de interne, Ministerul aviației, Marele stat-major, Direcția generală a siguranței statului, Prefectura poliției Capitalei, Inspectoratul general al jandarmeriei, în vederea participării lor la lucrările pregătitoare.

3. Redactarea Proclamației majestății sale regelui și Manifestul guvernului. Transmiterea cifrată către aliați a

extelor. Imprimarea pe disc a Proclamaţiei majestăţii sale regelui pentru difuzare la radio. Tipărirea din vreme, atît a Proclamaţiei cît şi a Manifestului. Pregătirea în amănunt a condiţiilor pentru răspîndirea lor.

4. Alcătuirea înaltelor decrete regale pentru trebuinţele imediate ale acţiunii.

5. Fixarea măsurilor în legătură cu situaţia majestăţii sale regelui pe timpul acţiunii.

2. PROBLEME CU CARACTER SPECIAL (MILITAR)

1. Stabilirea concluziilor din punct de vedere militar.

2. Cunoaşterea pregătirilor din Valea Prahovei. Coordonarea acţiunii din Capitală cu cea din Valea Prahovei. Extinderea imediată a lucrărilor pentru întreaga zonă.

3. Punerea la punct a tuturor lucrărilor pregătitoare cu participarea titularilor de la Ministerul de război şi Marele stat-major în vederea asigurării mijloacelor necesare acţiunii pentru ora H, cît şi după această oră (plan de operaţiuni, intervenţia trupelor din ţară, aprovizionarea cu muniţii şi hrană, de mobilizare, de repliere etc.).

4. Punerea la curent cu concluziile la care s-a ajuns a titularilor de la Ministerul de interne, Direcţia generală a siguranţei statului, Prefectura poliţiei Capitalei, Inspectoratul general al jandarmeriei, în vederea pregătirii autorităţilor, a numirii şefilor organelor administrative din ţară, a purificării aparatului de stat de elemente dubioase, etc., etc.

5. Organizarea acţiunii pe front prin iniţierea comandamentelor stabilite. Fixarea amănuntelor în legătură cu răspîndirea Proclamaţiei majestăţii sale regelui şi a Manifestului guvernului, atitudinea comandanţilor în zona 2 şi 2 plus 1, etc., etc.

6. Întrebuinţarea trupelor aeropurtate : trupe, aprovizionare, ideea de acţiune.

7. Formaţiunile patriotice şi întrebuinţarea lor.

8. Întrebuinţarea prizonierilor americani şi sovietici.

9. Situaţia jandarmilor prin numirea comandantului (?)

10. Comunicarea către U.R.S.S. a situaţiei exacte de pe front.

11. Eventualitatea unei debarcări în Dobrogea.

12. Internarea prizonierilor germani.

13. Ion şi Mihai Antonescu. Trei ipoteze... (e vorba de trei ipoteze privind arestarea lor).

14. Ordonanţa C.M.C. (Paraşutişti 3).

15. La Jandarmerie (dl. general Anton).

16. Retragerea.

17. Sediul guvernului.

18. Discuţii — secretul.

19. Siguranţa.

Emil Bodnaraş mai avea de comunicat faptul că, pentru grupele patriotice din Capitală, sînt necesare imediat după ora H încă două mii cinci sute de arme, cincizeci de pistoale automate, cinci mii de grenade.

Maşina virează brusc, opreşte şi, în aceeaşi clipă, cu promptitudinea lui dintotdeauna, şeful de stat major al Comandantului Capitalei urcă lîngă el spunîndu-i : Ni s-a comunicat că mîine dimineaţă se discută în Consiliul de Miniştri planul de amplasare a unităţilor noastre. La statul meu major se lucrează intens. Spre dimineaţă mă întorc şi eu să-i controlez.

II

Emoţionat de vestea încheierii tuturor pregătirilor, pe care i-a adus-o Pătrăşcanu, regele stă la biroul său cu ultima hartă a frontului în faţă. Pe cele două fotolii din partea cealaltă a mesei de lucru, lejer aplecaţi către rege, se află Pătrăşcanu şi Grigore Niculescu-Buzeşti, Mircea Ioaniţiu umblă la aparatul de radio, căutînd un post străin, iar Mocioni-Stîrcea, mai nervos, mai impulsiv, se plimbă încet prin cameră sub pretextul că se duce din cînd în cînd la uşă pentru a lua seama la vreo eventuală mişcare de pe hol.

Niculescu-Buzeşti este cel care dirijează de data aceasta acţiunea. Se simte şi după felul în care deschide discuţia, şi după locul pe care-l ocupă, lîngă rege şi Pătrăşcanu. Pare a avea un fel de misiune specială şi asta lui Pătrăşcanu nu-i place. Chiar îi spune : Domnule Buzeşti, am impresia că vreţi neapărat să supliniţi lipsa de la această discuţie a domnului Maniu ; ne lipseşte unul care să tărăgăneze, să amîne, şi atunci vă oferiţi dumneavoastră... Eu am venit aici ca să vă spun că totul este gata ; din clipa

asta insurecția poate porni oricînd. Întîrzieri nu mai putem admite nici chiar dacă dumneavoastră vreți să jucați rolul domnului Maniu...

Regele și ceilalți doi zîmbesc discret, amintindu-și modul solemn în care Maniu a ieșit de aici cu nici o oră mai înainte. Dar nu spun nimic. Au stabilit să se întîlnească pe rînd în astă-seară cu reprezentanții partidelor, tocmai pentru a putea hotărî cîte ceva cu fiecare în parte. Buzești simte crisparea lui Pătrășcanu și încearcă să prezinte lucrurile de așa natură încît să-i capteze bunăvoința : De fapt, trebuie să vă informăm că domnul Maniu, aici, de față cu majestatea sa, a acceptat formula de guvern, și e gata să treacă la alcătuirea lui, făcîndu-vă o concesie... Încearcă o pauză, ca să vadă efectul pe fața roșie a interlocutorului său, și precizează : Domnul Maniu acceptă ca dumneavoastră să luați portofoliul Justiției, dacă sînteți de acord să faceți aceasta în mod interimar... Și îi explică : adică cele cîteva zile, cît aveți nevoie pentru toate decretele ; apoi se va numi titular un specialist, pentru ca să nu ne abatem de la principiul stabilit cu guvernul de specialiști, în care reprezentanții partidelor intră fără portofoliu.

Pătrășcanu s-a și decis. Mintea lui ageră a judecat totul, a ales și a tras concluziile în așa fel încît să poată prelua el ofensiva și, în clipa în care Niculescu-Buzești își încheie fraza, să-i poată și răspunde : Pentru interesele majore pe care le avem, nu mai comentez în nici un fel reținerea dumneavoastră : sînt de acord. Majestate, dacă de acordul meu depinde formarea guvernului, apoi acesta există, exprimat leal aici, și cer să trecem de urgență la alcătuirea întregului guvern.

Nu e nevoie de intuiția fină a lui Niculescu-Buzești ca să-și dea seama că Pătrășcanu l-a surclasat. Lucrul e evident și pe chipul regelui chiar poți citi o plăcută surprindere. Diplomatul spune ceva în legătură cu faptul că, doar, e stabilită pentru a doua zi o întîlnire între reprezentanții partidelor din B.N.D. fapt care îi servește și mai mult lui Pătrășcanu pentru a-i răspunde : Nu e nevoie să așteptăm pînă mîine ; puteți comunica din noaptea asta domnului Maniu că eu sînt de acord, dacă aceasta era singura piedică ; pe mine nu mă interesează să devin „excelență" ; pe mine mă interesează să fiu sigur de decretele care-i vor elibera pe tovarășii mei !... Și se adresează din nou regelui : Această problemă fiind rezolvată, permiteți-mi, majestate, să vă informez că tot ce cădea în sarcina Partidului Comunist ca pregătire este îndeplinit. Starea de spirit sădită în conștiința populației, o face să se ridice imediat alături de noi. Formațiunile de luptă patriotice sînt organizate. Aparatul pentru înregistrarea mesajului regal este gata și, în noaptea de mîine spre poimîine, prin legătura pe care i-au recomandat-o domnului Stîrcea, tehnicianul poate veni la palat și imprima discul ; grupa de șoc ce-i va aresta și casa conspirativă unde vor fi duși membrii guvernului după arestare sînt de asemenea pregătite...

Față de probele evidente pe care Pătrășcanu le oferă privind seriozitatea pregătirilor în tabăra comunistă, Grigore Niculescu-Buzești, ginerele lui Barbu Știrbei, cel care de mai multe luni pertractează cu aliații la Cairo, simte nevoia să-și amintească de faptul că, totuși, el este reprezentantul domnului Maniu, și spune : Arestații pot fi duși și într-unul din sediile național-țărăniste, care vor fi păzite de oameni înarmați. Dar Pătrășcanu este atît de ferm, condiția preluării arestaților este atît de categorică din partea comuniștilor, încît toți simt că aici nu se mai poate discuta și regele asigură că așa se va întîmpla.

Dar noaptea aceasta este noaptea exploziei de personalitate a lui Niculescu-Buzești. Omul lui Mihai Antonescu, al lui Maniu și, concomitent cu asta, al regelui, simte desigur aproape momentul prielnic al încununării carierei lui, și-și permite să dea sfaturi : În definitiv, îmi e egal din acest punct de vedere, pentru că, după părerea mea, Factorul Constituțional, adică Majestatea-Voastră, trebuie să schimbe guvernul, nu să-l aresteze ! Iertați-mă, dar regele este autoritatea supremă, regele nu poate fi un complotist oarecare.

Asta ajunge să-l înfurie chiar și pe rege. Îl privește cu atenție pe veleitarul diplomat și precizează : La fel era și situația dintre Victor Emmanuel și Mussolini. Și totuși, regele Italiei a complotat împotriva dictatorului, și l-a arestat. Luptînd cu arma împotriva aliatului lui Hitler, Casa de Savoia nu s-a compromis, ba, dimpotrivă, și-a cîștigat încrederea țării.

Discuția s-a încins. Doar Pătrășcanu tace surîzînd încurajator regelui. E bucuros că punctul lui de vedere e

însușit de acest tînăr fără prea multă experiență, dar pe care nevoia de a decide și de a-și decide într-un fel soarta, îl face să aleagă calea radicală propusă de comuniști. Iar Niculescu-Buzești, simțind asta, încearcă să dezvolte teoria domnului Maniu, ca Antonescu să semneze armistițiul și să comande întoarcerea armelor spre Hitler. Regele însă e categoric : Generalul Mihail e credincios palatului și va conduce de o mie de ori mai bine lupta împotriva nemților, pentru că îi urăște sincer !... Eu, să știți, compromisuri nu vreau să fac. Pe drumul ăsta, categoric avem asentimentul tuturor păturilor țării ; nouă nu ni se vor împotrivi decît cîțiva legionari pe care-i anihilăm imediat ; așa că...

Și nu mai continuă ce are de spus pentru că Pătrășcanu vine la el cu sincerul său surîs malițios : Vă felicit, majestate !... Vă place sau nu vă place, dar astăzi interesele voastre coincid cu ale comuniștilor. Bătrînii pe care încearcă să-i reprezinte domnul Buzești au greșit-o complet cu teoria lor prin care vor să-i convingă pe trădători să se reabiliteze ; pe noi ne interesează să redresăm țara, nu să-i reabilităm pe ei...

S-a creat o atmosferă voioasă, camaraderească. Buzești, fiind un om de bun-simț, nu mai are ce spune decît că-l va pune pe Leucuția din oră-n oră să-i amintească lui Maniu de lista guvernului. Și, pentru că s-a fumat imens, regele, Ioanițiu și Stîrcea fiind mari fumători, ei ies din birou, traversează largul coridor și intră în salonul galben, unde-i așteaptă un aer proaspăt și cafele fierbinți. Prin ușa deschisă de la sufrageria de alături apar, venind direct de la consfătuirea din strada Columb, generalii Sănătescu și Vasiliu-Rășcanu. Acesta din urmă comunică faptul că a oprit plecarea spre front a diviziei de la Slatina și a aranjat la Marele stat-major să o aducă spre Capitală.

La orele două și treizeci de minute, totul este limpede, deciziile sînt luate cu precizie, iar telegrama către aliați este redactată, urmînd ca Ion Mocioni-Stîrcea să o transmită prin serviciul de cifru al Ministerului de Externe.

Pătrășcanu este satisfăcut. Își poate lua rămas bun de la cei de față pînă după prînzul din 26 august, adică pînă în primul ceas al pornirii insurecției.

III

Primele ore ale zilei de 23 august trec inerte și calde fără să le bîntuie nici unul dintre vînturile de după miezul nopții. Lacul e negru în noaptea fără lună, perforat din loc în loc de acidul subțire al stelelor, care-și înfig lumina-n el. Pe luciul apei, lunecă fantomele acelor voievozi și coconi urmăriți pînă-ntr-a treia spiță de dușmănia altor voievozi și coconi, scurtați de cap și așezați sub lespezi în insula Snagovului.

Sînt zeci și sute care, în decursul veacurilor, au fost duși departe de ochii lumii, dincolo de apa ca un giulgiu a lacului. Strigătele lor la căsăpeală au fost ferite urechilor lumii de insula sihastră pe care au sîngerat, iar oasele lor zac sub zidurile groase de cărămidă subțire ale mănăstirii.

Cunoaștem doar cîteva nume — boierești, și nu domnești — care au rămas înscrise pe lespezile de piatră ce pedosesc pronaosul : Udrea, fiul lui Dragomir Postelnicul, tăiat de Mircea Voievod la 1552 ; Crăcea, fiul lui Dragomir Postelnicul, tăiat de Alexandru Voievod la 1569 ; Radu Stolnicul, fiu tot al lui Dragomir Postelnicul, tăiat tot de Alexandru Voievod, tot în 1569, și apoi un Jupîn Dima, tăiat de Mihai Viteazul la 1594. Dar, pe lîngă ei, plutește fantoma unui Dracula-Vlad Țepeș, iar cîți vor fi fost cu toții și vrajba cîtor neamuri domnitoare s-o fi răsturnat aici, nimeni nu știe. Numai în nopți negre și pline de tăcere ce aceasta, lunecă parcă deasupra lacului, cu înfățișări crunte, în mantiile lor lungi, umbrele celor pe care răzbunarea i-a urmărit, și cele ale răzbunătorilor urmăritori, și cele ale călăilor cu securi subțiri și iuți și, mai ales, alaiurile de-nmormîntare ascunsă, scăldate-n lacrimi nevăzute de lume și-n rugăciuni rostite ca un jurămînt de răzbunare. Alaiuri macabre mișunînd în miezul negru al nopții.

Iar acum, toate acestea par să bîntuie somnul mareșalului. Sau, mai bine zis, nesomnul lui în care se recditează evenimentele și gîndurile de peste zi. Revin, asemenea stafiilor de deasupra lacului și își recapătă chipul din timpul zilei.

Nu, nu e un simplu coșmar. Sînt gîndurile cu care a venit de pe front, care-l chinuie și-i revin acum în primul ceas al zilei de 23 august. Pentru că ziua aceasta are o

deosebită semnificație în biografia lui. E ziua în care, cu trei ani în urmă, se proclamase mareșal. Da, la 23 august 1941, căpătase din partea sa însuși gradul de mareșal. Nu-i era rușine că se autoavansase, și-i sfida pe cei care-l bîrfeau. El îi sfida, de fapt, pe toți. El se considera stăpînul și nu vînzătorul țării, așa cum, încă din 1942, comuniștii inventariaseră ce dăduse el lui Hitler : „....Antonescu — se scria în rezoluție — a vîndut plutocraților hitleriști, împreună cu poporul român și toate bogățiile țării. Aceștia au acaparat industria petrolului (Astra Română, Petrol Bloc, I.R.D.P. Foroscy-Românesc, Creditul minier etc.), industria fierului (Malaxa, Reșița, Titan, Nădrag-Călan etc.), industria lemnului (Soc. Silvarom). În agricultura țării, societatea germană «Solagra» are monopolul producției și vînzării semințelor oleaginoase. Ministerul economiei naționale și celelalte ministere sînt conduse de consilieri germani în interesul oligarhiei germane și al războiului lui Hitler.

Plutocrații germani au acaparat cele mai mari bănci românești (Banca de Credit, Banca Comercială Română, Banca Crissoveloni)... Germania nu plătește exportul României nici în bani, nici în mărfuri. Banca Reichului datorează Băncii Naționale peste 34 miliarde de lei... În interesul războiului lui Hitler, guvernul Antonescu a răpit pîinea zilnică a poporului român, a introdus «cartelele» și micșorează rațiile de pîine la 1,5 kg pe săptămînă. Din grîul luat de la poporul român, guvernul german a fixat în Germania rația de pîine la 2,1 kg. pe săptămînă. În provincie de mult a dispărut pîinea, iar mălaiul a devenit un articol de lux.

De pe piață au dispărut alimentele, lemnele de foc, îmbrăcămintea caldă..."

Acesta e prețul gradului de mareșal, care împlinește astăzi trei ani pe epoleții săi. Acesta este, oricît s-ar vrea el de napoleonian. Și, Antonescu nu se mai întreabă, ca atunci, cum de sînt atît de bine informați comuniștii. Vrea doar să respingă această imagine a sa. Vrea s-o șteargă, să n-o mai știe nici el și nici istoria. Și se chinuie în pedeapsa cruntă a nesomnului cu gînduri negre. Iar cînd se-ntreabă ce-ar vrea, ciudat lucru, acum, cînd se-mplinesc trei ani de cînd s-a văzut mareșal, nu vrea nimic altceva

decît să poată dormi în liniștea ciudată a locului ăstuia, a palatului larg, alb, cu uși de mînăstire românească, al cărui proprietar îl blestemase.

IV

Proprietarul este prințul Niculae, fratele lui Carol al II-lea și unchiul lui Mihai.

După bombardamentele de la 4 aprilie, cînd s-a pus problema așezării la un loc mai ferit a Președinției, a fost aleasă clădirea aceasta încăpătoare, cu pădure, și lac, și stăpîn plecat în străinătate.

Numai că un administrator zelos l-a anunțat pe stăpîn și, tocmai cînd era să se mute, Ion Antonescu s-a trezit cu o scrisoare în cel mai curat stil de mahala, care-nșira blesteme cum numai fantezia lui Arghezi mai putuse născoci, toate gata să se înfăptuiască dacă mareșalul și coana Mița, cum era numită cea care se intitula grandilocvent Maria Mareșal Antonescu, ar fi ocupat modernul palat.

Ambițios, în sobrietatea și austeritatea lui, maniac al austerității, mareșalul și-a mustrat aspru administratorul pentru o asemenea idee, a proclamat că el nu va uzurpa proprietatea nimănui și, dacă interesele națiunii o cereau, a pus la dispoziție banii strînși îndelungă vreme pentru a-și cumpăra vila de la Predeal pe care o îndrăgea atît de mult, ordonînd să se cumpere ceva ce se găsea de vînzare pe malul lacului.

Așa a fost cumpărată vila Weber, o casă cam de raport, cu iederă și obloane cu inimioare, unde pînă atunci se închiriau în mod discret camere și mici apartamente bogătașilor bucureșteni veniți în escapade. Se spunea, chiar, despre vila Weber, că nu erai admis acolo dacă veneai cu propria-ți soție.

Primul, deci, care a schimbat obiceiul a fost mareșalul, ocupînd pentru patul său conjugal un mic apartament de două camere la etajul întîi al aripei drepte. Pentru că Mihai Antonescu, ce ocupa un apartament asemănător în aripa stîngă, spre disperarea mamei lui și comentariilor pipărate ale unei opinii publice guralive — era burlac.

După vreo două luni, făcîndu-și, cine știe ce calcule, prințul Nicolae i-a trimis mareșalului o a doua scrisoare, de data asta elogioasă la adresa actului de cinste pe care auzise

că l-a făcut, prin care-l invita să se folosească așa cum va voi de palatul de la Snagov. S-au mutat acolo mareșalul, vicepreședintele său, sala de consiliu și cabinetul militar ; vila Weber rămînînd pentru secretari și aghiotanți.

Burghezul din el se mințea heraldic în această atmosferă de vechi voievodat muntean, față în față cu insula îngustă a mănăstirii, cu crucile înstemate de boieri și beizadele, cu mărturiile unor veacuri de glorie înrădăcinate în țărîna valahă. Dar, chiar și cu aceste minciuni, chinurile tuturor relelor făcute nu-l lasă să adoarmă și cele două femei care-i stau în preajmă îi tot spun la cap rugăciuni banale.

Pentru că nu există la Antonescu mai mare confuzie decît cea dintre puterea reală și visul său de putere. Poți avea puterea, o mică putere, meschină, bazată pe argumente descalificante, dar în sinea ta să te minți, imaginîndu-te deținător ideal al puterii. În asemenea momente, falsul atinge forma sa grotescă, pentru că nici măcar criteriul comparației nu mai este cel real, iar penibilul se transformă în dramă pentru cei din jur. E saltul de la sentimentul de ridicol pe care ți-l creează un nebun, la cel grav și terorizant cu care dictatorul militar mutilează personalitatea umană.

Dictatorul care a mutilat-o se chinuie acum, și-și minte proteselе prefăcîndu-se adormit ca să poată rămîne singur cu gîndurile lui. Tocmai pentru că își dă seama că gîndurile nu îl vor lăsa să doarmă.

I s-a mai întîmplat o dată. În coșmarul camerei aceleia din preajma lui Hitler. Atunci, însă, îl înnebunise marele paranoic al Europei, cel pe care el, în modestia gîndirii sale de soldat, îl numise cîndva „ctitor de lume nouă". Acum însă — și e cu atît mai penibil — îl înnebunesc doi babalîci, unul de optzeci și trei și altul de șaptezeci și doi de ani. Tare i-ar sictiri, dar nu poate. Nu poate : regimul lui se susține pe oligarhia partidelor lor.

Și Ion Mihalache și Gheorghe Brătianu, unul învățător din Topoloveni, altul profesor universitar de istorie și fiu recunoscut al marelui Ionel Brătianu, căutîndu-l în seara trecută, veneau în numele domnilor Iuliu Maniu și Dinu Brătianu. Veneau cu ultimatumuri, așa cum el mai fusese obișnuit și cum, într-o iarnă, cînd îi atrăseseră atenția că „vom muri de foame", el, dictatorul dornic a face caz de sărăcia sa, le răspunsese : „uitați-vă în cămările dumneavoastră și vă veți convinge că nu *vom* muri de foame...", pentru ca, schimbînd ironia în patetism, să precizeze : „...în-

cercați să acuzați și să sabotați pe sub mînă opera de îndreptare și consolidare la care s-a antrenat toată națiа și să tăiați elanul unui om care nu a avut, nu are și nu va avea nici moșii, nici vii, nici bani depuși. Refuzați să vă luați răspunderea... Ați refuzat afirmînd că, atîta timp cît va fi război, eu trebuie să rămîn la conducere fiindcă nu pot fi înlocuit". „Atîta timp cît va fi război" — adică atîta timp cît este greu și sînt riscuri. Este ușor, domnule Brătianu, să fii om de stat și încă cu pretenții, cînd nu ai riscuri de luat și greutăți catastrofale de învins. Cînd este greu și sînt riscuri vă trebuie un salahor care să muncească și un general să le ia asupra sa, dumneavoastră, rezervîndu-vă dreptul la critică... Credeți și ați sperat să mă folosiți ca instrument cu sabie, după cum ați folosit pe mareșalul Averescu și pe generalii Coandă și Văitoianu. Eu, însă, nu sînt nici Averescu nici Coandă, iar dumneavoastră nu sînteți Ionel Brătianu și nu ați făcut ceea ce a făcut el..."

Atunci, însă, Ion Antonescu era în plin avînt. El însă nu simțise nici gustul puterii dictatoriale care-l punea, ca pe orice dictator, în contradicție cu masele pe care le asuprea, nici gustul înfrîngerilor, care-l făceau mai rău și mai agresiv în asprimea lui. Pe vremea lui Carol al II-lea, Antonescu fusese singurul general lucid ce-l avertizase de dezastrul către care se îndreaptă țara avînd o armată slab instruită și nedotată cu armament modern. De atunci, însă, semnăturile lui, semnăturile cu care se impunea sau, poate, chiar se încorona în fața țării, evoluaseră : la 7 septembrie 1940 — general Ion Antonescu, conducător al statului român ; la 23 august 1941 — mareșal Ion Antonescu, conducătorul României ; iar în ultima vreme : Antonescu, mareșalul conducător al României.

Acum, de Anul nou 1944, în proclamația către armată, lipsa de perspectivă, poate și lipsa de voință care-l bîntuia tot mai tare, îl făcuse să adreseze militarilor celor care degerau pentru el pe cîmpiile Ucrainei, doar o soluție sinucigașă : izbîndă sau moarte !

Și somațiile celor doi bătrîni politicieni nu-i mai pot fi indiferente, decît dacă s-ar hotărî el primul să-și pună în aplicare îndemnul.

Cu mintea lui de strateg, își dă seama clar despre mult mai multe amănunte decît cele din discuția purtată cu Sănătescu : În ofensiva lor, e clar, sovieticii nu au nici un interes să-și risipească numeroase forțe în toată această

parte a Europei, în Balcani. Intenția este ca toată puterea armatei lor să fie concentrată pe direcția vest, ca să lovească în grosul armatei germane și să nu-i lase lui Hitler nici o posibilitate de reorganizare a frontului. Aceasta a simțit-o clar și Marele Comandament German, de vreme ce a retras din România diviziile motorizate.

Așa că, acum, în acest moment cînd soarta războiului nu e de loc decisă, ieșirea României din război ar fi un mare avantaj pentru trupele sovietice datorită faptului că, atît cît au ocupat ele din Moldova, le este suficient pentru a avea un culoar prin care să pornească din nou spre nord-vest. Din pricina aceasta, prin doamna Kolontay, ambasadoarea sovietică la Stockholm, s-au repus pe tapet la 12 august propunerile din primăvară, în legătură cu care oamenii lui Stalin tăcuseră cîteva luni cu toate că Frederic Nanu, ministrul nostru în Suedia, cerea nerăbdător un răspuns.

Iar acum, cînd tatonările au reajuns în faza unor propuneri de tratative, Maniu și Brătianu îl obligă pe el să semneze armistițiul. Ca să sufere el jignirea de națiune mică, căreia marile puteri îi decid soarta cum vor ele. Ca să sufere el umilința de-a sta în anticamera presei tratativelor la care au dreptul să se așeze numai cei mari.

Soartă de națiune mică !...

De cîte ori își amintește lucrul acesta chinuitor, mai bine zis, de cîte ori are prilejul de a da vina propriilor sale neputințe pe neputințele națiunii mici, suferă cumplit. El nu face parte din acea categorie de conducători care au conștiința că sînt slugile națiunilor mai mari, acceptînd această condiție pentru plăcerea și avantajul de a-și tiraniza propria națiune. Nu. El e napoleonian în aspirații, nu vrea pentru el nimic altceva decît putere și glorie. Dar cîtă glorie poate avea cu o națiune mică, ce-l obligă să îngenunche. El nu vede posibilitatea de a se trece peste aceste limite și blazarea în fața unei asemenea imuabile stări de fapt îl anchilozează, îl încorsetează. Hitler l-a cîștigat dîndu-i sentimentul că, în ciuda faptului că România e mică, el, Antonescu, e mare și e apreciat ca atare.

Uitase atunci de complexe, iar acum, se prăbușește din nou în fața lor. Pentru că politicienii îl împing spre masa aceea a tratativelor, unde sînt umilite națiunile mici, unde dictează cei mari. Vor să-și păstreze dreptul ca mai tîrziu

să-l tragă pe el la răspundere ! Vor să-l folosească doar ca pe o unealtă într-o acțiune din care tot ei să iasă bine.

Conștiința neputinței sale îl chinuie ca un urlet uriaș înnăbușit de acest lac misterios care a înnecat atîtea strigăte lăsîndu-le să zacă în cei uciși.

Mareșalul nu mai poate suferi patul ce-l chinuie în așteptarea somnului care nu mai vine.

Coboară, și-ncepe să circule, frămîntînd gînduri marțiale. Gravitatea întrebărilor din mintea sa nu-l mai lasă să vadă ridicolul lungii cămăși de noapte care-l transformă din dictatorul țării într-un biet conu Leonida.

Se simte strîns în chingi, legat în lanțuri, sabotat și amenințat la modul cel mai ordinar, adică, fără nici o posibilitate ca și el să lovească. Cum să lovească și cu ce să lovească ? În ce constă puterea lui astăzi ? În dictatură. Și, la ce rezultate a ajuns cu asta ?... La refuzul armatei de a mai lupta !... Îl chinuie crunt situația de ieri de pe front ; iarăși se gîndește să dea un vot de blam întregii armate. Și, dacă-i va da, ea cum va reacționa ?... Ca și pînă acum !... Pentru că numărul dezertorilor este din ce în ce mai mare. Încă din anul 1942, la Armata 1 se înregistrau 27.600 de cazuri de nesupunere. Spre sfîrșitul acelui an, numai în lunile octombrie și noiembrie — își amintește pentru că cifra l-a zguduit — numai în două luni, deci, 20.103 oameni nu s-au prezentat la unități. Apoi, în 1943, o altă lună îngrozitoare, a fost iunie, cînd Armata 1 raporta un număr de 14.127 de nesupuși la ordinele de chemare, iar alte trei mari unități dădeau neprezentați un număr de 43.940 de cetățeni. Acum, în 1944, nesupunerile la mobilizare au devenit mult mai frecvente chiar în rîndurile ofițerilor, iar numărul ostașilor care n-au răspuns ordinelor de chemare la încorporare și mobilizare, se ridică la procentul de 40% din totalul lor. Adică, pe aproape o jumătate din armată nu se poate conta. Pentru ca cele văzute ieri și alaltăieri pe front să-i arate că procentul este mult mai mare.

Îngrozitoare stare !... Să-ți dai seama că ești menit să conduci în gol !... Să fii în fruntea unui stat, și să n-ai nici un sprijin. În ce mai poate crede astăzi ? !... Se încăpățînează să creadă în ambițiile sale. Cazon, el încă mai e convins de forța ordinului său. Dar ordinul acesta pe ce se bazează ?... Pe cele 108 336 de condamnări pe care le-au dat curțile marțiale în numai trei ani de zile.

Nu, nu poate face nimic, nu poate lua nici o atitudine. E încorsetat. E nevoit să cerșească bunăvoința politicienilor, și să fie bucuros cînd ei îi răspund. Tare îi mai urăște. Pe toți, în frunte cu Maniu și Brătianu.

Însă, orice și-ar spune, oricum i-ar blama în sinea sa, tot nu le poate face nimic, și asta îl ucide !... Ei reprezintă partidele istorice, ei au tras sfori în străinătate...

Dar, chiar și această străinătate !... Cînd el s-a adresat generalului Wilson, șeful comandamentului trupelor aliate din bazinul Mediteranei de est, sperînd în înțelegerea unui militar și a unui occidental !... Ce i s-a răspuns ? !... I s-a răspuns să ia contact cu guvernul sovietic și trupele române de pe front să primească ordin să capituleze în mîna rușilor, pentru ca, după aceea, guvernul sovietic să-i pună din nou la dispoziție, într-o zonă din regiunea Prutului, toate trupele capitulate spre a le organiza în scopul rezistenței împotriva germanilor.

Deci, el i s-a adresat lui Wilson, aceluiași Wilson căruia i-a mai trimis un mesaj și în această seară, în virtutea vechilor sentimente filoengleze ale burgheziei române, în virtutea intereselor celor care îi susțin regimul, în virtutea faptului că el însuși a fost atașat militar la Londra. Iar acela, domnul general Wilson, adică reprezentantul unei armate de tradiție de la care Europa speră pînă la urmă salvarea de pericolul bolșevic, îi răspunde să ia legătura și să capituleze în fața rușilor.

Soartă de națiune mică ! Wilson îl obligă să se predea rușilor, Hitler îl poate ocupa oricînd așa cum a ocupat Austria, Boemia și Moravia, iar, acum, Ungaria. Politicienii fătarnici, sau veroși, sau lipsiți de grija de țară, ar da-o imediat pe mîna unora sau a altora... Da, sînt mulți vînzători de țară și, el, de asta trebuie să stea, să vegheze. El ține piept vicisitudinilor care se abat asupra unei națiuni mici din țara căreia mulți ar vrea să rupă și să ia. Politicienii sînt fie corupți, fie convinși de nevoia de a exista în sfera unei mari puteri ; legionarii sînt canalii și ar aservi țara total lui Hitler, lăsîndu-l să o ocupe așa cum s-a procedat în Croația sau cum s-a întîmplat la 19 martie cu Ungaria. Războiul nu se mai duce ca altă dată ; apar arme noi care pot distruge întreaga omenire, iar el, un mare strateg, fiindcă aparține unei mici națiuni care nu are suficiente mijloace de informare, nu le cunoaște. Și se sacrifică spre a nu lăsa țara pe mîna oricui.

Bineînțeles, el care deplîngea armata română pentru faptul că este atît de prost înarmată și care-l acuza pe Carol al II-lea de faptul că lasă dotarea armatei într-o periculoasă stare de înapoiere n-ar avea vis mai mare decît să intre în posesia unei arme puternice cu care să facă minuni de strategie. Da, ar folosi-o mai bine decît Hitler. Pentru că acela vrea să distrugă, să distrugă orice ; forțează tehnica de război spre perfecționarea acelor mari arme de distrugere în masă, care deschid noua eră de luptă și de pericol, pe cînd el ar folosi asemenea arme pentru a lipsi frontul inamic de orice fel de rezerve și a distruge trupele inamice divizie cu divizie. În asemenea condiții, diferențele dintre o armată mică și o armată mare s-ar reduce considerabil și el nu ar mai trăi complexele de națiune neînsemnată aflată la cheremul altora.

Dar astea sînt cel mult speranțe. Are nevoie de timp pentru ca Hitler să-și perfecționeze acele arme. (Clodius i-a spus că s-a experimentat un V3, un fel de rachetă cu două trepte care poate ajunge pînă în America). Are nevoie de timp pentru ca să-l poată șantaja pe Hitler nedîndu-i combustibil decît în schimbul unor asemenea arme. Are nevoie de timp și de rezistență abilă pentru a nu fi ocupat nici de ruși, nici de nemți. De asta se obstinează la conducere : Care altul ar mai putea face așa ceva ? !... Dacă micile rezerve de țiței pe care le are Ungaria și l-au făcut pe Hitler să o ocupe, atunci ne putem închipui cum rîvnește el la o Românie pe care să o poată stoarce fără opozițiile pe care le face mareșalul !... Desigur, că un dosar, precum cel cunoscut sub numele de „operațiunea Margarethe", care cuprinde măsurile prevăzute pentru ocuparea Ungariei, există pregătit cu toate prevederile pentru o acțiune similară în România.

În chinurile nesomnului său, ori, mai rău, ale somnului superficial și neodihnitor prin luciditatea coșmarurilor, mareșalul e străfulgerat de asemenea imagini în care ceea ce s-a petrecut la Budapesta pare a se fi întîmplat la București, obsedîndu-l fără încetare... Ce-ar mai jubila legionarii întorcîndu-se în spatele trupelor de ocupație, fără să le pese că țara și-a pierdut independența, bucuroși doar că-și pot face mendrele criminale chiar ca slugoi ai lui Hitler...

Ei bine, nu !... Cînd ajunge la imaginea asta, sau la gîndul ăsta, mareșalul își spune că a păstra țara măcar

în echilibrul pe care-l are astăzi, merită orice sacrificiu. Chiar sacrificiul persoanei lui. Ideea de sacrificiu nu-l sperie. La mentalitatea sa milităros-cavalerească, sacrificiul a constituit întotdeauna fie o perspectivă, fie un gînd cu care s-a împăcat. E gata să privească moartea-n față, dar să știe că-și face datoria pînă la urmă. O asemenea concepție despre viață, caracteristică unor vechi militari dispuși să moară pe linia întîi, l-a făcut să nu pregete atunci cînd i-a alungat pe legionari. Și actul lui s-a impus chiar în fața lui Hitler, căruia îi alunga oamenii de încredere. Avînd verificate, deci, șansele unui asemenea comportament, trebuie să procedeze în continuare la fel, indiferent de riscul personal, tocmai pentru că nu există altă ieșire spre a păstra bruma de independență a țării.

Hitler ricanează, dar meschin și ascuns. Ricanează, desigur, cu gînduri criminale, dar nu le dă pe față. L-ar omorî, desigur, dar riscul acesta n-are decît să existe dacă prin asta el, mareșalul, poate să-l țină la respect și să nu-l lase să facă din România ce a făcut din Ungaria. El i-a precizat lui Hitler încă din '40 poziția independentă în cadrul alianței, notificîndu-i că România s-ar putea retrage cînd ar considera că alianța nu-i mai este favorabilă. În baza acestei precizări, mareșalul a antamat tratative cu sovieticii și acum așteaptă răspunsul lor. Dacă el va fi favorabil situației țării, atunci...

Aici, ajunge iarăși la chinurile de conducător al unei țări pe care altele mai mari o vor la cheremul lor ; și imaginea Budapestei ocupate îl fulgeră iarăși. Mintea și vanitățile lui de strateg îi spun că niște arme noi, cum s-a convins acum că au într-adevăr germanii, pot schimba cursul războiului. Și atunci, el ca principal aliat și ca furnizor al combustibilului va trăi gloria și avantajele învingătorului alături de Hitler !... Are rost ca tocmai acum, după ani întregi de alianță, să se rupă devenind supusul altora cînd ar putea ca, la un eventual triumf al Germaniei, să stea și el în fruntea bucatelor ? !

El a făcut demersuri și cu sovieticii, pentru că trebuie să fie atent deîndată ce nu are încredere în nimeni altul care ar putea-o rezolva. Așteaptă răspunsul ca să vadă cum trebuie acționat și, dacă va fi cazul, va face armistițiul cînd va considera și cum va considera el. Îl chinuie gîndul să afle mai repede conținutul acestui răspuns. Dar, în același timp, strateg fiind, nu a putut să nu calculeze toate

posibilitățile de rezistență aici, la Carpați, ca să-i dea lui Hitler șansa de a-și perfecționa armele, ca să aibă satisfacția de militar că, și datorită lui, se intră într-o nouă eră a războiului. Și mereu îl arde întrebarea în legătură cu cei trei ani duși alături de Hitler : Dacă are rost ca tocmai acum să se rupă ; dacă nu cumva, armele lui Hitler îi dau șanse de a nu pierde.

V

Chinurile lui și hotărîrea lui de „a se sacrifica" ținînd spatele s-au configurat clar după nefericitul de 19 martie cînd a văzut ce s-a putut întîmpla cu Ungaria. Iată acea zi în descrierea unuia dintre bunii ei cunoscători, academicianul maghiar György Ránki :

„În primele ore ale dimineții de 19 martie, ministrul de Interne Keresztes-Fischer îl informează alarmat la telefon pe premierul Kállay despre știrile sosite cu privire la invazia germană. În seara precedentă a primit rapoarte că, în apropierea Budapestei, persoane neidentificate au demontat calea ferată în mai multe locuri. Tocmai se gîndea dacă n-ar fi mai bine să trimită un automobil după Horthy, care se întorcea la Pesta (de la o întrevedere cu Hitler în castelul de la Klessheim, lîngă Salzburg), cînd a sosit un nou raport : un tren militar german de tranzit a fost descărcat în Gara Bicske.

Keresztes-Fischer dă imediat instrucțiuni de control al traficului trenurilor militare germane. Peste o oră se conturează un tablou înspăimîntător. La Gara Ceglédbercel s-au descărcat blindate germane, care s-au îndreptat imediat spre Pesta. Între Hegyeshalom și Bicske sînt în mișcare 10—12 garnituri germane, cam tot atîtea între Szeno și Budapesta, 8—10 între Lökösháza și Ceglédbercel, 4—6 pe linia Szabadka—Budapesta.

Toate acestea l-au determinat pe ministrul de interne să ia din nou, urgent, legătura cu Kállay. Cei doi nu mai au nici o îndoială cu privire la caracterul evenimentelor. Kállay îi convoacă urgent pe șefii statului major...

Haosul este total. Kállay îl cheamă și pe atașatul militar german, Greiffenberg, care afirmă că nu știe nimic (în realitate, cu două zile în urmă fusese inițiat în planul ocupației), dar promite că se va interesa la Statul Major ger-

man prin telefonul său particular. Nu după mult timp, el se întoarce și anunță dispozițiile lui Keitel, șeful Statului Major general al armatei hitleriste : trupele germane vor ocupa țara. Pe la orele 5, vor ajunge la Budapesta. Greiffenberg aduce în discuție înțelegerea intervenită între timp între Horthy și Hitler și precizează că trupele germane vor considera cea mai mică opoziție drept un act neprietenesc și o vor lichida fără cruțare.

Astfel se prezintă situația cînd Kállay întreabă pe comandanții militari dacă sînt dispuși să opună rezistență. Dintre cei trei comandanți ai corpurilor de armată din vestul Ungariei, Nádav, singur, răspunde pozitiv, deși adaugă că ar fi mai bine să-l aștepte pe Horthy. Ceilalți doi resping hotărît ideea rezistenței. Mai mult, referindu-se la lipsa lui Horthy — din punct de vedere constituțional, spun ei, Horthy, și nu primul ministru este comandant suprem — ei declară că nu s-ar angaja nici măcar să transmită mai departe un asemenea ordin.

Kállay nu forțează lucrurile. Se înțelege cu generalii ca trupele ungare să se retragă în garnizoanele lor. Dacă germanii nu-i atacă, nici ei nu trebuie să se amestece în evoluția evenimentelor.

Bineînțeles că, în aceste clipe decisive, premierul alege între mai multe soluții care îi trec prin minte. Una este să zboare la Debrețin, de unde ar putea conduce rezistența mai în siguranță. Dar generalul Hellebronth, de orientare nyilasistă (fascistă), aflat la fața locului, îi raportează că aeroporturile Budapestei nu sînt prielnice decolărilor de noapte, iar pînă în zori — adaugă el — acestea vor fi ocupate. Planul cade deci, ca și o altă variantă — plecarea în străinătate. Lui Kállay îi vine și ideea să arunce în luptă poliția, aflată sub comanda lui Keresztes-Fischer. «Ce-ar fi gîndit însă germanii și alte țări — scrie el în amintiri — aflînd că armata nu mișcă un deget în apărarea țării, în timp ce poliția, singură, opune rezistență ?» Pentru o clipă, se gîndește și la rezistența populară, fie și numai pentru a arăta lumii că Ungaria nu s-a supus imediat. Își dă seama însă că în miezul nopții oricum nu se poate stabili legătura cu populația civilă și, apoi, rezistența populară fără armată «n-ar face altceva decît să opună poporul conducătorilor săi».

Cîntărind bine toate aceste variante posibile, Kállay și Keresztes-Fischer ajung la concluzia că rezistența este inutilă. Cel mult ar oferi germanilor motive pentru atrocități. Ca atare, hotărăsc să nu întreprindă nimic și să aștepte evoluția evenimentelor. Primul ministru dă indicații ca Ministerul de Externe să informeze ambasadele despre evenimente, iar ministerele să ardă documentele compromițătoare... Trupele germane invadatoare nu întîmpină nici urmă de rezistență...

În zorii zilei de 19 martie, avioane germane, zburînd la mică înălțime, lansează unități de parașutiști, care, în cîteva minute, ocupă aeroportul budapestan și alte obiective de importanță strategică. Sînt ocupate, de asemenea, principalele puncte de pe Tisa, izolîndu-se astfel teritoriile de peste fluviu de restul țării. În același timp, unitățile coborîte din trenuri formează în jurul capitalei un cerc strîns. Dimineața ele pătrund în cartierele mărginașe și, pînă ce se trezesc locuitorii, podurile și posturile de poliție sînt în mîinile naziștilor. După-masă, tîrziu, în clădirea Radioului sosesc primele unități. Baronul Niebelschütz, atașatul de presă de la Ambasada germană, îl prezintă conducerii Radioului pe Franz Schaub, care, pe viitor, va da sfaturi la întocmirea programelor de radio, apoi îl avertizează pe director că este răspunzător pentru fiecare cuvînt rostit.

În restul țării, în afară de rezistența anemică a garnizoanei din Ujvidék și de cîteva împușcături răzlețe, totul decurge fără dificultate. În cîteva ore, o țară cu 14 milioane locuitori, cu o armată de aproape o jumătate de milion se autosterge din rîndul țărilor de-sine-stătătoare.

În primele ore ale dimineții, numai într-o singură casă a Budapestei, pe Bulevardul Attila, se aud cîteva focuri de armă. Revoluționarul Endre Bajcsy-Zsilinszky primește oamenii Gestapoului cu gloanțe de revolver. În sfîrșit, este rănit și arestat, iar în decembrie executat. Înainte de a fi aruncat în dubă, Zsilinszky strigă către mulțimea care privește amuțită : «Trăiască Ungaria independentă !» Cuvintele lui n-au însă ecou...

Alături de Bajcsy-Zsilinszky, care li s-a opus și a fost arestat, se trezesc în scurt timp în închisorile Gestapoului politicieni aristocrați și burghezi antigermani, conducători ai Partidului Micilor Agrarieni și ai Partidului Social-Democrat, mai mulți ziariști. Ajung aici și cîțiva mari fabricanți de origine evreiască, conducătorii refugiaților polonezi, misiunea din Budapesta a guvernului italian Badoglio,

cîțiva comandanți care au legături cu puterile occidentale și mulți alții. Germanii încearcă să-l aresteze și pe fostul prim-ministru Istvan Bethlen (filoenglez), refugiat în biroul premierului. Soldați germani se năpustesc în biroul lui Kállay și îi cer lui Bethlen să-i însoțească la ambasadorul german. Bethlen refuză. Soldații n-au însă ordin să folosească forța. Bethlen cîștigă timp și reușește să scape prin subsolul clădirii.

Elementele de extremă dreaptă așteaptă de mult această zi. Unii chiar știu de ea, deoarece Kornhuber, unul dintre ziariștii germani care se află la Budapesta, l-a informat încă de pe 18 martie pe Ferenc Rajniss, redactorul de la «Magyar Futár», despre evenimentele de-a doua zi, spunîndu-i că se așteaptă ca Horthy să-l demită pe Kállay. Dacă nu se va conforma, va fi demis și el. Ministerul de interne a interceptat această convorbire, dar a luat o singură contramăsură : l-a expulzat din țară pe Kornhuber. Imrédy (fost prim-ministru în perioada mai 1938 — februarie 1939) se întîlnește cu Jaross (politician de extremă dreaptă) pe la ora 9 dimineața. Cînd primește înștiințarea telefonică despre eveniment se duce imediat la Ambasada germană, unde se aflau deja mai mulți politicieni.

Curînd, se prezintă și Edmund Veesenmayer. Cei mai mulți îl cunosc din 1943, cînd a fost într-o misiune secretă la Pesta și s-a întîlnit cu aproape toți. Veesenmayer le dă explicația că trebuie să ajute la formarea unui guvern favorabil germanilor, fiindcă numai astfel Ungaria își poate asigura un regim de ocupație mai ușoară și poate menține alianță. Din nou, Veesenmayer îl propune premier pe Imrédy. Politicienii de față sînt de acord să participe la acest guvern. Încep febrile discuții cu privire la lista noului cabinet. Baky, secretar de Stat la Ministerul de interne, vrea ca Partidul Național-Socialist să aibă rolul conducător, pentru că în spatele lui stau Himmler și Gestapoul.

Nu departe de Ambasada germană, în palatul din Cetate, un alt grup dezbate aceleași probleme. Este Consiliul de Coroană prezidat de Horthy, abia întors în țară. La începutul ședinței, regentul descrie miniștrilor săi cum a decurs vizita sa la Klessheim. Prezentarea nu dă deloc o imagine exactă despre cele petrecute acolo. Ceilalți politicieni care l-au însoțit îl completează. Keresztes-Fischer face apoi o scurtă informare despre activitatea Gestapoului, care a arestat nenumărate persoane, «a încercuit întreg teritoriul Budapestei și n-a lăsat să plece din oraș nici un evreu... Nesocotind suveranitatea țării, Gestapoul lucrează de capul lui».

Horthy îi răspunde că activitatea Gestapoului contravine înțelegerilor avute cu Führerul și că îl va chema pe atașatul militar german pentru a-i cere sprijinul.

Bineînțeles, nu se ia nici o hotărîre concretă...

Curînd după ocupație, Ministerul de Externe german a început să se ocupe de politica economică a Ungariei. Conform liniei preconizate de naziști, cheltuielile de ocupație erau suportate de guvernul ungar : Veesenmayer, care calculase în bani valoarea ocupației, a stabilit că pentru trupele germane, ca se ridica lunar la 200 milioane pengö (monedă ungară în perioada 1927—1946. 1 kg. aur = = 3 800 pengö). Din aceștia, 90 milioane reveneau Wehrmachtului, 50 milioane SS-ului și 60 milioane Luftwaffei. Totodată, ungurii erau obligați să asigure financiar și transportul bunurilor lor economice în Germania. După părerea lui Veesenmayer, această operație necesita lunar 80 milioane pengö. La cifrele de mai sus, s-ar mai fi adăugat încă 160 milioane, sumă destinată mutării unor obiective industriale, cerute de germani, și intensificării procesului de exploatare a materiilor prime. Veesenmayer era perfect conștient că această împovărare dezechilibra situația financiară a Ungariei, fapt care avea să ducă curînd la inflație, cu atît mai mult cu cît, în trei săptămîni de ocupație, valoarea bancnotelor aflate în circulație crescuse cu 700 milioane pengö.

La 19 aprilie, în conformitate cu ordinul Führerului să se folosească la maximum toate posibilitățile economice ale țării, nu se admitea în nici un caz nesatisfacerea pretențiilor germane, sub pretextul unor greutăți financiare.

În ceea ce privește agricultura, ea urma să se adapteze în întregime cererilor aprovizionării germane. «Trebuie stors din ea tot ce este posibil». Se înțelege că era datoare să satisfacă și necesitățile forțelor armate germane staționate în Ungaria.

Exploatarea materiilor prime — în care centrul de greutate cădea pe bauxită, țiței, mangan și antimoniu — creștea la maximum. Industria se orienta spre completarea producției industriale germane de război. Reprezentantul Reichului în Ungaria era investit cu puteri depline. Tre-

bulă eliberată tot mai mult forța de muncă pentru economia de război germană, trimițînd la muncă, în Germania.

Formal, în programul economic al ocupației nu era specificat faptul că organele germane urmau să ocupe întreprinderile ungare, dar, în vara anului 1944, SS-ul, condus de Himmler, a acaparat cel mai mare concern al Ungariei (Weiss Manfred) sub forma unei convenții de închiriere.

La sfîrșitul anului 1943, valoarea datoriilor germane către Ungaria atinsese 1 035 milioane mărci, contribuind din plin la declanșarea inflației după ocupație. Pînă în octombrie 1944, pentru întreținerea trupelor de ocupație și pentru lucrările executate din ordine germane, ungurii au plătit aproape 1,2 miliarde pengö. La acestea se mai adaugă valoarea neplătită a mărfurilor exportate (în Germania). În toamna anului 1944, datoriile germane se ridicau la 2,5 miliarde mărci".

VI

Antonescu este iarăși cuprins de valurile neputinței. Își simte megalomania mărunțită, călcată în picioare. În afara intereselor de stat, Hitler l-a cîștigat ca om pentru că, după ce a luat ceea ce era mai important acestei țări, i-a creat lui Antonescu impresia că-i este aliat. L-a flatat, i-a apreciat priceperea militară, nu i-a spus că reprezintă o țară mică.

Pe cînd ceilalți !... În ziua în care a primit declarația oficială de război a României, președintele Roosevelt a intrat amuzat în Congres și a spus : „Domnilor, o țară din estul Europei căreia nu-i reține bine numele ne-a declarat azi-dimineață război !"...

A fost pentru mareșal mai mult și mai greu decît dacă ar fi trimis asupra României o sută de escadrile de aviație care să-i răscolească tot pămîntul... Fiindcă el, pentru orgoliile sale, e în stare să sacrifice și țara. Iar în această dimineață, cînd intră într-al patrulea an de mareșalat, tocmai în această dimineață, nu vede nici un fel de posibilitate de a putea să se mai simtă stăpîn aici. Gîndirea lui nu-i permite decît încăpățînare în aplicarea strategiei de a rezista pas cu pas, distrugînd țara, dar luîndu-și meritul de a fi cel care întîrzie deznodămîntul războiului.

Inventarierea acestei întregi situații răscolește toate neliniștile și furiile mareșalului. Și, după chinul straniu al

unei nopți fără lună, cînd pe geana apei negre, plină de taină, a lacului, se taie un mic fir din lumina răsăritului, chipul lui transfigurat de rele ambiții își pierde buhăiala confuză. La fel și mintea. Veninul unei răzbunări o limpezește. E acum un arc încordînd mici celule conexate cu încăpățînare una de alta. E lucidă, și logică, și reanimă în el strategul limpede pînă la sinucidere : În momentul de față el devine foarte important pentru Hitler. La Salo, în nordul Italiei pierdute, Mussolini e o fantoșă. Ungaria e acefală și nu acționează în nici un fel. Bulgaria a început tratative cu rușii. Finlanda nu mai are cuvînt, la fel cei care guvernează Croația și tremură de partizanii lui Tito. El este un aliat încă puternic. El are posibilitatea să pună condiții categorice Reichului și să-l ajute în a se redresa, a-și putea folosi armele secrete schimbînd mersul războiului. Convingerea asta o are ; nu cu ambiție, ci cu luciditate : cumpăna războiului nu este definitiv aplecată. A fost o degringoladă în momentul cînd sovieticii și-au depășit granițele, ofensiva lor a avut avîntul patriotic al eliberării țării, iar defensiva armatelor ce li se opuneau a fost cauzată de deruta luptei pe un pămînt străin. Acum Europa s-a trezit. Armatele germane s-au așezat ferm pe poziții, armatele române se vor așeza la fel de cert la Carpați și pe linia fortificată Focșani — Nămoloasa — Galați, care s-a amplificat acum devenind : Cașin — Focșani — Brăila, iar trupele sovietice vor fi oprite pe arcul Carpaților în Polonia, în Prusia Orientală. În acest moment nu se poate ca toate celelalte națiuni ale Europei să nu se trezească, pentru că pericolul invaziei bolșevice e la fel de mare pentru toți. Chiar și pentru englezi și francezi ! Se va ajunge la o alianță europeană împotriva pericolului roșu, asta e clar !... Și, chiar dacă nu se va ajunge, se va crea timp, necesar pentru lansarea noilor arme. Războiul e în cumpănă, soarta lui nu e clară pentru nimeni, ca dovadă că sovieticii acum revin la parlamentări cu el, cu Antonescu ! Deci, el chiar cu țara asta mică, dacă o ține bine în mînă poate influența acum soarta războiului. Sacrificînd jumătate din ea poate aduce victoria sau înfrîngerea lui Hitler. Și numai așa, numai cu un asemenea risc va deveni într-adevăr important ca strateg al acestui război. În caz că nu va reuși, o știe prea bine : poziția strategică a României este destul de importantă pentru ca aliații să fie interesați a trata cu el, cum au și început. Deci el trebuie

să le opună și mai mare rezistență sacrificînd o parte din teritoriu și, dîndu-și seama de tăria lui, aceia vor fi mai maleabili. Un lucru e clar, deci : frontul trebuie întărit, o parte din țară trebuie sacrificată, puterea lui de strateg și comandant de armată trebuie să se simtă și atunci va putea pune mai multe condiții fie lui Hitler, fie aliaților.

Se culcă liniștit, cu o liniște olimpiană, așezîndu-și cu grijă trupul, ca pe cel mai prețios lucru din Europa. Și adoarme, cu vanitățile liniștite de ascendentul militar pe care-l poate căpăta pentru niște tratative care să-l onoreze acum, la împlinirea a trei ani de cînd e mareșal.

VII

Gheorghe Ionescu Bălăceanu, un tînăr discret cu studii diplomatice, care lucra la cancelaria mareșalului Curții regale, îl aduse de mai multe ori cu mașina sa, un „Renault" vișiniu, pe Lucrețiu Pătrășcanu la palat. Mașina era cunoscută de ostașii din corpul de gardă, așa că circula liber pe alei și pe porți. Ieșind și de data aceasta, Pătrășcanu o găsește în fața Casei noi, și urcă. Astfel, înainte de ora trei, ajunge la sediul conspirativ din strada Armenească, numărul paisprezece, unde Petre Iosif și Grigore Preoteasa lucrează la articolul de fond al primului număr din „România liberă" care va apărea legal. Este, de fapt, o declarație sau un poem de luptă scris în această noapte caldă, cînd speranțele sînt enorme, dar certitudinile așteaptă totuși trecerea unui hotar. Imaginația lor, însă, nu mai vrea să aștepte. Și iată fila scrisă cu un ceas mai devreme, așa cum cere buna organizare și așa cum le dictează visurile trăite de ei ani și ani. Cu glas vibrant, în camera aceea care nu dă nici într-o stradă nici într-alta, ei îi citesc cuvintele patetice lucidului Pătrășcanu care alături de Constantin Agiu îi ascultă cu figura lui ce exteriorizează foarte puțin : *„România liberă* încetează de a mai fi un ziar ilegal. De trei ani foaia aceasta trăiește și luptă. Scrisă în temnițe, tipărită în hrube, împărțită noaptea din om în om, pe sub mînă, *România liberă* a plătit cu sînge dreptul de a-și purta ca pe un steag numele său înăbușit în teroare. Se va ști într-o zi cîtă suferință, cîtă îndîrjire și cîtă aprigă hotărîre s-a cerut pentru fiecare cuvînt scris aici. *România liberă* rămîne și nu va înceta niciodată să fie un ziar de

luptă. În această dimineață de... august 1944, plină de toate nădejdile viitorului, acesta este legămîntul pe care îl luăm".

Certificatul de naștere al noii ere este scris de către ziarul care-i va consemna evenimentele pas cu pas. Urmează numai să fie așezată data în locul spațiului lăsat liber prin cele trei puncte.

Acum, ei profită de noapte spre a se răspîndi. Primul iese Agiu, al doilea Pătrășcanu. În mașina condusă de un militar a cărui uniformă dă de bănuit mult mai puțin îi așteaptă Belu. Mașina demarează, cotește pe lîngă sulițele negre ale gardului bisericii Armenești și intră în bulevardul pustiu, ale cărui clădiri somptuoase au scăpat pînă acum oricărui bombardament. Trec de statuia lui Rosetti, lîngă care văd un grup de militari nemți îndreptîndu-se spre ei. Accelerează și, abia după ce trec, își dau seama că au intrat în panică degeaba : Fuseseră luați drept taxi, nemții ieșind de la casa de toleranță al cărei nume sună forțat spre forma feminină : Prejbeanca. Ajung astfel la statuia Brătienilor, trec de ea și de Universitate, trec de Calea Victoriei și de Cercul Militar și defilează prin fața vitrinelor de cinematografe cu lumini stinse, iar, tocmai în dreptul hotelului „Princiar", care este înțesat de nemți, cotesc pe strada Brezoianu, pierzîndu-se pe străduțele din spatele Cișmigiului. Peste cîteva minute, ocolind grădina care plutește ca o insulă de răcoare în mijlocul nopții încinse, ajung în dreptul unui bloc gălbui, din panta străzii Schitu Măgureanu și intră pe ușa de fier forjat care poartă numărul 17.

Pîndesc o clipă pe scările de piatră ce urcă la lift. E liniște deplină, nu i-a urmărit nimeni. Belu scoate din buzunar cheile și pornește înainte. La etajul trei rămîn în întunericul unui apartament pînă ce controlează camuflajul ferestrelor. Apoi de-abia aprind lumina și găsesc masa pusă. Sabin Manuilă, vechi colaborator al comuniștilor, directorul Institutului de statistică, le-a lăsat la dispoziție acest apartament ca să poată intra noaptea în blocul unde, peste cîteva ore, în dimineața de 23 august, vor veni și reprezentanții celorlalte partide. Vor veni cu un etaj mai sus, în apartamentul ocupat de Leucuția, omul lui Iuliu Maniu.

Deschizînd geamurile, dau de dimineața timidă, încă fără soare, care plutește cenușiu deasupra Cișmigiului verde.

VIII

Soarele răsare mai tîrziu. În al douăzeci și optulea minut de după ora cinci. Explozia aprinsă a luminii lui se sparge în parbrizul automobilului, la volanul căruia gonește Ion Mocioni-Stîrcea. Apare, dintre coroanele copacilor, orbindu-l, și dispare proiectînd în parbriz rafful siluetelor înalte ale plopilor de pe marginea șoselei.

E șoseaua București—Ploiești. Baronul o parcurge ca-ntr-o cursă de mare pasiune. Cotește brusc pe drumul spre Snagov, simțind cu plăcere șuierul pneurilor la viraj. Și, după cîțiva kilometri, ascunde mașina într-un loc știut, pornind pe o cărare lăturalnică spre vila unde s-a ascuns serviciul „cifru". Îl așteaptă în ușă Rădulescu-Pogoneanu, cu figura lui discretă de om care trebuie să cifreze sau să descifreze mesajele, să le transmită și să le uite. Dar, chiar și el, cînd citește ce i se dă acum de transmis, se emoționează și-l privește într-un anume fel pe Stîrcea, neputîndu-se abține să nu arate emoționat. Pentru că, într-adevăr, în mîinile lui, care operaseră multe mesaje secrete, se află, poate, cel mai important dintre ele.

Semnată de Iuliu Maniu, Dinu Brătianu, Constantin Titel Petrescu și Lucrețiu Pătrășcanu, în numele celor patru partide care constituie Blocul Național Democrat, telegrama comunică aliaților că, în România, s-a hotărît pornirea acțiunii de răsturnare a regimului prohitlerist al lui Ion Antonescu pentru ziua de 26 august, orele 12, dată și oră la care se va declanșa o insurecție armată. Se cere ajutor din partea armatelor aliate printr-o promptă intervenție aeriană pentru susținerea acestei insurecții. Se precizează din partea Comitetului militar insurecțional cum trebuie susținută declanșarea de la orele 12 prin bombardarea simultană de către aviația aliată a cinci obiective enumerate pe puncte : 1) Tabăra militară germană de la Băneasa ; 2) Aerodromurile Băneasa și Zimnicea ; 3) Aerodromurile și unitățile de aviație germană de la Apahida, Szólnok, Seghedin și Belgrad ;

4) Podurile de pe Tisa, la Szólnok și de peste Dunăre, la Belgrad : 5) Două noduri de cale ferată din Ungaria, pentru a face imposibilă deplasarea armatei maghiare, care este masată la granițele cu România. Un al șaselea punct indică aterizarea celor două unități de șoc — americană și britanică, pe aerodromul de la Popești-Leordeni.

Emoționat, Pogoneanu se angajează să cifreze imediat telegrama și să o transmită. Dacă vrea să se convingă de plecarea mesajului, domnul Mocioni-Stîrcea poate aștepta douăzeci-treizeci de minute, cît e necesar pentru cifrare. Îi stă la dispoziție un dormitor din vilă, sau parcul de pe malul lacului.

Baronul Mocioni-Stîrcea nu alege nici camera, nici parcul, ci apa lacului, care, după o noapte de nesomn îl îmbie la o baie ce-l va redresa. E limpede lacul, și răcoros, și lumina soarelui îl poleiește ca un mercur roșu. Aruncîndu-și hainele, baronul se avîntă sportiv cu acea plăcere deplină de a tot înainta într-o apă mîngîietoare, atras spre răsăritul de soare.

Și, deodată, solitara plăcere sportivă i se tulbură. În universul relaxării sale, la acel ceas de dimineață cînd nu mai are nici o grijă pe cap și înoată liniștit printre nuferi, apare o mare pată de umbră.

E o barcă. O barcă, la care vîslește un om în impecabilă ținută militară, cu cravată și diagonală. Și baronul, nu numai că-l recunoaște, dar își dă seama că s-a deconspirat : E colonelul Radu Davidescu, șeful cabinetului militar al mareșalului. Moment penibil de panică în pielea goală. Noroc de faptul că apa îl acoperă și-l obligă să se miște în permanență ca să se susțină înotînd, așa că nu-și poate trăda încurcătura prin gesturi. Încă o bătaie din brațe și s-a decis : Scoate capul din apă și-l salută atît de familiar pe colonel încît acesta, interzis, acceptă jocul ca atare, de parcă, în fiecare zi, la ora asta matinală, s-ar fi întîlnit aici, în apa adîncă din fața palatului. Cu dezinvoltură, baronul se urcă gol în barca ușoară, condusă de colonelul a cărui corectitudine vestimentară nu-i poate ascunde stupefacția. Și-i zîmbește ca și cum ar plusa la o partidă de pocher : M-ați prins în apele teritoriale ale mareșalului ; dar să știți c-am intrat fără nici o intenție !

Colonelul e interzis : în fața lui, militar de carieră, învățat a-și dubla inteligența prin promptitudine, în fața

lui, omul a cărui ținută exemplară l-a făcut pe mareșal să-l aleagă dintre miile și miile de ofițeri, stă gol și dezinvolt cel care, în anturajul lui Antonescu, este considerat geniul rău al camarilei de la palat, sfătuitorul numărul unu al regelui împotriva conducătorului de stat. Stă gol și surîde, amuzat de întîlnire, fără nici o jenă, ceea ce ofițerului grav îi amintește și de-o dubioasă învertire pusă pe seama maleficului sfetnic al regelui. Tușește jenat și, fiindcă trebuie să spună ceva ca să nu pară stupid, întreabă : Vreți să vă scot la mal ?...

De fapt, în această întrebare poți intui și începutul unui raționament explicabil la cel care mînuind secretele mareșalului are pulsul exact al momentului critic prin care se trece : de ce n-ar profita de hazardul care i l-a scos în cale pe sfetnicul regelui, aici, în mijlocul lacului unde nimeni nu-i poate auzi, spre a-i capta bunăvoința.

Baronul simte aceasta și atacă.

Află întîi impesiile de pe front cu care s-a întors Antonescu. De fapt, le știa de aseară de la generalul Sănătescu, dar exultă cînd colonelul aghiotant îi spune că mareșalul a fost atît de furios încît a vrut să dea un vot de blam întregii armate. Îl trage apoi de limbă în legătură cu problemele care urmează să le discute Consiliul de Miniștri din această dimineață : retragerea pe linia Focșani-Nămoloasa-Galați, continuarea rezistenței în munți, etapele următoare ale eventualei retrageri... Și, cu toate că este gol, își ia drepturile de maestru de ceremonii al regelui, întrebînd dacă mareșalul a stabilit ora cînd va trece pe la palat.

Cu un gest timid, Davidescu se simte parcă obligat să-și scuze șeful : Nu știu dacă va trece ; pleacă după-amiază la Comandamentul de căpetenie din spatele frontului, și nu știu dacă va mai avea timp... Și încearcă să-l justifice : Mi-a spus că nu mai are timp să-i primească nici măcar pe domnii Maniu și Brătianu...

„Dacă pleacă după-amiază..." Baronul uită că este gol ; ar vrea să facă un gest vehement, dar se oprește la timp : În mintea lui ceva se tulbură : adică ar fi posibil ca Antonescu să nu mai treacă pe la palat ; adică ar fi posibil să le scape... Ca și cum s-ar opune ideii acesteia, el rostește cu voce tare : Așa ceva nu e posibil ; trebuie să treacă pe la palat !...

Colonelul încearcă un politicos gest de scuză : Atîta știe, atîta poate să comunice... Trage barca la mal, aproape de locul unde baronul și-a lăsat hainele, îl ajută să coboare și, politicos, în ținuta lui exemplară, salută goliciunea celui care îndeplinește fără numire funcțiile de mareșal al palatului. Apoi, vîslind cu mișcări corecte, se îndepărtează.

IX

Ion Mocioni-Stîrcea face cîteva minute de gimnastică, lăsînd barca să se îndepărteze. Apoi își trage hainele pe trupul ud și, îngîndurat, calculînd toate șansele și toate datele sigure se afundă în parc pentru ca Davidescu să nu-i poată ghici direcția și abia după vreun sfert de oră se îndreaptă spre vila serviciului cifru. Îl chinuie zeci de întrebări și ar simți nevoia să găsească concomitent zeci de soluții. Ce căuta, se întreabă el, ce căuta în zorii zilei într-o barcă pe lac, atît de corect îmbrăcat, colonelul Davidescu ? !... Ca să te viziteze pe dumneata, îl întreabă el pe Pogoneanu neobservîndu-i figura emoționat... Da, așa mă vizitează de trei zile, vine răspunsul omului de la cifru care vrea, dar nu apucă să spună altceva... Da, așteaptă telegrama rușilor pentru mareșal !... Stîrcea repetă automat în timp ce mintea lui face deosebite calcule : „telegrama rușilor pentru mareșal" ?... Privirea lui concentrată, preocupată, îl face pe omul care-l întîmpină în ușa vilei să ofteze cu emoție ; și să-i spună cu un luciu deosebit în priviri, să-și dea drumul așa cum simțea nevoia de multă vreme și cum, chiar și un om de cifru bine educat cu secretele o face în fața cuiva pe care-l simte confident. Ion Stîrcea este, pentru că, om al lui Buzești, Rădulescu-Pogoneanu lucrează pentru palat. Îi spune dintr-o răsuflare : fantastică zi ; de neimaginat !... Întîi telegrama rușilor către Antonescu, acum telegrama voastră către aliați !... Fantastică zi ; fantastică !... E ceva, da...

Baronul însă nu-i mai ascultă comentariile. Semnalul unei mari alerte s-a aprins la încă un dispozitiv al minții lui și, deocamdată, sub formă de bănuială, o conexiune se face cu cele aflate în barcă. Îl întrerupe brusc pe cel din fața sa : Ce telegramă către Antonescu ? !... Și acesta își dă seama că, luat de entuziasm, a spus mai mult decît ceea

ce-i permite condiția lui esențială de lucrător la serviciul cifru — secretul. Spune, bîlbîindu-se : Păi, telegrama... Doamna Kolontay anunță că a fost acceptată obiecția lui Antonescu la condițiile de armistițiu. Stalin renunță la prima condiție, aceea a întoarcerii armelor împotriva nemților, fiind dispus să semneze și fără acest punct armistițiul cu Antonescu... Punctul se va modifica în favoarea noastră în sensul că armata română va întoarce armele numai în condițiile în care nemții o vor ataca...

La ultimele cuvinte, Mocioni-Stîrcea nu mai e stăpîn pe sine. Înțelege prezența matinală în barcă a lui Davidescu și-l zguduie cu gest necontrolat pe omul din fața sa : și i-ai dat telegrama s-o ducă mareșalului ? ! Omul de la cifru se desprinde greu și răspunde oarecum indignat : cum ar putea să-l bănuiască de așa ceva cînd el are indicații precise ? !... Colonelul Davidescu a plecat fără răspuns ; telegrama a dat-o șefului său, Grigore Niculescu-Buzești. Și silueta baronului se pierde în frunzișul pădurii...

În vreme ce demarează, totul s-a ordonat în mintea lui. Imaginea pericolului e complet : Antonescu pleacă la Comandamentul de căpetenie, în mijlocul armatei și al generalilor săi, unde va lua decizii ce vor fi duse la îndeplinire mult mai înainte ca măcar vestea lor să ajungă pînă la București. Faptul că se ține seama de obiecția lui privind condițiile de armistițiu confirmă cele spuse de generalul Sănătescu aseară, după discuția cu mareșalul : pozițiile de rezistență ale României sînt încă niște poziții cheie, care pot împiedica, lungă vreme, înaintarea armatei sovietice. Plecînd la comandamentul de căpetenie și rămînînd stăpîn pe poziții, Antonescu nu va ierta nimic. Destinele țării vor lua o cu totul altă direcție decît cea stabilită în lunile de pregătire a insurecției. Există, e drept, și varianta arestării pe front a lui Ion Antonescu. Dar ea presupune destule riscuri și mult mai puține șanse de reușită. ANTONESCU TREBUIE SĂ VINĂ LA PALAT ȘI SĂ FIE ARESTAT ACOLO !

Aceasta este concluzia, temerea și îndemnul care-l fac să gonească nebunește mașina pe șoseaua încă goală, speriind orătăniile din satele de lăptari și zarzavagii care aprovizionează Bucureștiul.

Dimineața e fantastic de clară în limpezimea cerului aurit, copacii se rotesc cu clorofila prinzînd transparențe în bătaia piezișă a soarelui, livezile respiră ultimele unde

umede lăsate asupra lor de noaptea aceasta de la sfîrșit de august. Pe șosea, cu un perseverent țiuit subțire, de motor bun, automobilul baronului gonește ca un bolid.

Aceeași lumină a dimineții de august se filtrează în tăcere deplină pe terasele palatului de la Snagov. Fire închisă, tip singular, mareșalul pune amprenta personalității sale rele asupra tăcerii crispate din jur. Ziua de august, începînd a înremeni în căldura ei strălucitoare, îi întîmpină tăcut plimbarea de dimineață. Aleile cu frunziș nemișcat tac în soare, încăperile în care intră tac în umbra lor răcoroasă. Medicul curant îl consultă în tăcere purtînd stetoscopul de parcă ar folosi căști pentru ca bătăile propriei sale inimi să nu-l deranjeze pe mareșal. Rezultatul : totul normal, nimic evolutiv, i-l comunică mai mult din priviri, înclinîndu-se respectuos, doctorul Zilișteanu. Dar privirile lui parcă așteaptă ceva. Mareșalul pricepe și-l întreabă de ce-l privește astfel : ... Întreaga țară este cu ochii pe dumneavoastră, domnule mareșal, îi spune doctorul — este cu ochii pe dumneavoastră și așteaptă salvarea !... Mareșalul dă din cap trist ; Țara vrea pace, știe el ; dar cum s-o facă dacă, uite, nici așteptata telegramă de răspuns n-a venit ? !...

Așezîndu-se la frugalul său mic dejun în fața soției sale și a văduvei poetului Goga, mareșalul manifestă un respect suprem, de-o romanțiozitate demodată, așa cum stă bine unui cavalerist. Și se întunecă la față doar cînd află că Ică Antonescu nu este în palat, că a dormit la București și încă nu a venit.

Nu, nu mai simte nevoia confidențelor lui, ca altă dată, nu se mai trezește cu gîndul că are neapărat de comentat cu el anumite situații. Dar, îl intrigă, totuși, lipsa lui, atunci cînd nu știe exact pe unde se învîrtește și ce face. De multă vreme simte aerul dubios pe care-l emană, în jurul ființei sale elegante și parfumate, Mihai Antonescu. Iar faptul că la această oră matinală nu știe nimic de el, îl face să-și trădeze enervarea printr-un scurt gest răutăcios, neobservat altora, dar de ale cărui semnificații Maria Antonescu își dă imediat seama și-l întreabă : Aveai nevoie urgentă de el ?

Mareșalul se obligă la o aparență calmă în această zi care-i aniversează gradul. Mestecă rar cele cîteva foi de salată ale rigidei sale diete și spune printre dinți : Era vorba să primească o confirmare de la ruși : doar de ieri,

ambasadorul din Stockholm trebuia să aibă o întrevedere... Davidescu n-a găsit nimic la cifru. Ică poate ştie mai multe. În orice caz am nevoie de el ca să dea o telegramă să plece... Băiatul ăsta...

Intuiţia lui e bună şi aparent nejustificata alertă în legătură cu Mihai Antonescu s-ar confirma din plin, dacă mareşalul ar şti că, alături de palatul lui, la vila serviciului cifru, a fost demult primită esenţiala telegramă de la Stockholm.

Dar mareşalul nu are de unde şti. Cel mult intuieşte ceva şi e nervos datorită faptului că, lipsind Ică, nu are cu cine se sfătui ce-i de făcut în situaţia în care nu a venit vreo veste de la ruşi.

X

Cu titlul tradiţional scris pe fire de telegraf şi literă veche, conservatoare, care-l face să pătrundă în diverse medii sub semnul unei anumite independenţe clasice, „Universul" a apărut în opt pagini negre, trase cu cerneală proastă. Unsprezece titluri, o hartă de operaţiuni şi o fotografie, înfăţişînd noul armament anticar, sînt împărtite alert în cele opt coloane ale primei pagini. Este publicat comunicatul de front, pe care toată lumea îl ştie de la radiojurnalul de aseară şi, chiar sub rîndurile prin care el anunţă pierderea oraşului Iaşi şi bombardarea Constanţei, un articol cu înalte pretenţii descrie „viitoarea aşezare monetară a lumii" pe marginea revoluţiei conferinţei monetare de la Bretton Woods. Deci, în lume se mai vorbeşte şi despre viitor !... Dar spre a arăta că orice gînd în legătură cu aceasta trece prin prezent, dedesubtul acestui articol, tot pe cele două coloane din stînga, este tipărit un apel al Comitetului internaţional al Crucii Roşii pentru limitarea bombardamentelor aeriene. Jos de tot, lărgindu-se cu încă o coloană, deci pe trei, un fel de sinteză a mersului războiului prezintă situaţia pe fronturile din răsărit şi din Franţa de nord, văzută de cercurile germane. Se afirmă în această sinteză că sovieticii, cu toată ofensiva lor, cîştigă teren foarte încet, ceea ce-i va obliga, în următoarele zile, la o nouă decizie, că armata germană e pregătită să facă faţă pe tot frontul, în liniile unde s-a repliat, că, în Franţa, aliaţii n-au reuşit să încer-

cuiască trupele germane şi că braţele cleştelui încercuirii au fost împinse înapoi, iar trupele germane s-au putut retrage în întregime în spatele noului lor front.

Centrul paginii, sub harta care cuprinde teritoriul dintre Carpaţii Răsăriteni şi Bug, este ocupat de relatările operaţiunilor de pe frontul de răsărit : lupte înverşunate pe Nistrul inferior şi în regiunea Iaşi ; ziua de duminică e caracterizată prin noi atacuri în mare stil date de bolşevici asupra aripei de sud a frontului de est ; comentarii privind ofensiva sovietică ce domină acest început de săptămînă. La adăpostul acestui întins articol, într-o coastă a lui, o ştire despre marile inundaţii din Portugalia, despre faptul că, în urma unor ploi torenţiale, în celebrul oraş Porto s-au prăbuşit patru case. Jos, două coloniţe despre activitatea submarinelor germane, material de compilaţie, tipărit, evident, din motive conjuncturale pentru că laudă fără a da date concrete despre activitatea submarinelor germane în diferite sectoare maritime.

Cele două coloane din dreapta încep ca un articol care se doreşte a fi un fel de fond — „Asistenţa medicală pentru lucrătorii agricoli" : «Dispoziţiile date acum de Ministerul Sănătăţii, problemele privitoare la normele de igienă şi asistenţă medicală pentru lucrătorii agricoli, desigur, pornite dintr-o bună intenţie, trebuie să fie coroborate cu măsuri de ordin general...»

Sub această constatare a nevoilor unor măsuri de ordin general, o ştire despre vizitele mareşalului la cîteva spitale din ţară, citindu-le pe cele din Rămnicu Vâlcea şi Predeal pentru perfecta ordine şi curăţenie şi menţionînd faptul că la spitalul asigurărilor sociale din Buşteni, unde s-a găsit murdărie şi rea gospodărire, administratorul a fost pe loc trimis în lagăr şi pus sub anchetă. În josul paginii, două ştiri se compensează : una foarte amănunţită despre personalitatea cardinalului Maglione, secretar de stat al Vaticanului, recent decedat, alta ridicol de vagă, despre noua reşedinţă a guvernului francez, dorind prin aceasta să arate că, în Franţa, situaţia e mai stabilă decît ne-am aştepta.

Aşa arată prima pagină a celui mai important şi mai de tradiţie cotidian românesc. El oglindeşte o zi obişnuită din perioada de încordare a războiului, fără a anunţa sau a pregăti vreun eveniment deosebit.

Pagina a doua cuprinde calendarul : ortodox — sfinții Lup și Calinic, catolic — sfînta Sidonia, protestant — sfînta Elvina ; soarele răsare la 5 și 27 de minute și apune la 19,09 ; luna e nouă ; răsare la 9 — 37 și apune la 21 + 28. Programul de radio anunță la 7,30 deschiderea emisiunii și radiojurnalul de dimineață ; la ora 10 fanfara regimentului 6 Dorobanți de gardă Mihai Viteazu, condusă într-un concert de promenadă de maiorul Giugariu, la 13, ora Ostașului, iar la 13,50 știrile serviciului german, la 14,20 orchestra de café-concert radio, dirijată de dl. M. Constantinescu, la 15,45 jurnal în limba rusă, la ora 21 piesa de teatru „Jocul apelor" de Alfred Moșoiu, la ora 22 ora oficială, radio-jurnal și publicitate, la ora 22,15 Ora Germaniei, la ora 23 muzică românească, la ora 24 din cîntecele Franței, la ora 1 radio-jurnal și un program de jazz interpretat de cîntăreți celebri de cabaret.

Mai sînt publicate adresele farmaciilor de serviciu, o serie de anunțuri despre membrii unor familii refugiate, care se caută unii pe alții și, în chenar, un sfat practic : „Întindeți un strat de nisip în podul caselor spre a împiedica efectul bombelor incendiare". Reclame se fac spectacolelor teatrale „O raită prin rai" de Sacha Guitry, cu Birlic, Virginica Popescu, Ion Talianu ; „Steaua fără nume" de Mihail Sebastian, cu Tanți Cocea, Marcel Angelescu, Radu Beligan, Fifi Harand, Nineta Gusti, C. Bărbulescu și Al. Ghibericon ; și premierei din 25 august a „Amantului de carton" cu Tanți Cocea, G. Demetru, Radu Beligan, Marcel Angelescu și Ionel Țăranu, în regia lui Sică Alexandrescu. Două articole nesemnate vorbesc despre răsculații Varșoviei conduși de Bor Komorovski și despre modul în care dl. Sighemitzu explică politica externă a Japoniei.

Pagina a treia, în afara cîtorva anunțuri și reclame, are un caracter problematic, înfățișînd oarecum ceea ce este la ordinea zilei, cu toate că, începînd cu un articol despre nevoia înființării bibliotecilor rurale, s-ar putea spune că „satul arde și..." Dar, oricare ar fi situația, problema instituțiilor culturale la sate este analizată cu destulă pricepere și oferă puncte de comentariu pentru cititor. Cînd ziarul ajunge pe front, între două lupte, asemenea articole sînt discutate cu interes de soldații, în marea lor majoritate țărani, și ofițerii rezerviști, în majo-

ritate învățători de țară. Oricum, deci, în ciuda focului și a bombardamentelor, societatea noastră își are problemele ei de interes public, ceea ce dovedește că războiul nu a reușit să o abrutizeze și să o unilateralizeze... Un alt articol vorbește despre măsurile luate de guvern privind înlăturarea primejdiei turbării, obligativitatea botnițelor și a neintroducerii cîinilor în băcănii și restaurante, exterminarea celor vagabonzi. Un al treilea vorbește despre criteriile de organizare și datele între care va ființa salonul oficial de toamnă. Și, după această veste despre muzele care n-au tăcut, una despre arme : ofițeri români și germani decorați cu ordinul „Mihai Viteazul" clasa a treia : doi colonei români și doi generali nemți, alți cinci ofițeri români, un neamț și un român post-mortem. Cu întîrziere, se publică o corespondență de la Vichy, în care se anunță că în cursul lunii iulie s-a deschis „o atrăgătoare expoziție La Fontaine"... Un extras al grefei tribunalului Arad publicat cu literă măruntă : „Szegel Iuliu introduce acțiune de divorț soției sale născută Steiner Margareta pentru motive determinate de lege. Au un copil de șapte ani". Reclamele arată locul de unde se poate cumpăra rufărie pentru echiparea armatei de către cei care au de dat asemenea cote obligatorii către stat, s-au vor să-și aducă obolul ; fac cunoscut atelierul „F. Topîrceanu, producție proprie de perii, pensule, bidinele", anunță tragerea loteriei de stat la 31 august, telefonul unei antreprize care efectuează transporturi de colete și oameni în provincie cu autoturisme, precum și al unei persoane care vrea să cumpere cinci berbeci Karakul, programul teatrului „Alhambra", produsele întreprinderilor „Rutex" și „Isarom".

Paginile a patra și a cincea cuprind în coloanele lor mai ales informații : mișcarea stocurilor de cereale ; prețul cerealelor din recolta 1944 : 182.600 lei vagonul de orz, 209.000 lei vagonul de ovăz ; în strada Polonă a avut loc o ședință intimă a Academiei de agricultură ; înmormîntarea aviatorului Șerbănescu la cimitirul Ghencea, coroana trimisă din partea Băncii Naționale a României ; un apel oficial către agricultori pentru a semăna rapița ; Ministerul Agriculturii comunică faptul că a venit timpul să se semene rapița de toamnă ; o reclamă a cărții doctorului Radu Cernea, cunoscător în probleme de cosmetică —

„Frumusețe și tinerețe" : o serie de știri scurte despre sinuciderile, incendiile și furturile de ieri și o fotografie banală : Lelia Popescu, urmărită pentru mare furt, este brună, slabă, bolnăvicioasă și cu cicatrici vizibile pe antebrațul mîinii stîngi ; comunicatul executării a doi criminali la Timișoara, care l-au omorît pe al treilea ca să-i ia 80.000 de lei, și al trimiterii în judecată a lui Manole Rădulescu pentru escrocherie, Constantin Chirovici pentru abuz de încredere, Ion Ionescu pentru abuz de fals. Un sfat dat cititorilor spune că „atunci cînd încăperile sînt pline de fum, mergeți aplecat sau chiar pe brînci pe podea, unde este încă aer pentru respirație" ; o știre externă despre consulul portughez decorat de Salazar, una internă la fel de importantă despre asociația locatarilor din blocul Bd. Elisabeta 95—95 A care a hotărît facerea reparațiilor și instalațiilor și, o a treia, despre ședința de comitet a surorilor de caritate de război, în strada Olteni nr. 15. Publicată la loc vizibil, o dezmințire cum că „doamnele din Consiliul de patronaj ar avea lefuri mari : ele dau totul de la ele", o listă a posturilor libere de parohi la bisericile „Sfîntu Ilie", „Hanul Colții", „Sfîntu Nicolae — Malaxa", „Tîncăbești", „Teleși", „Lunguleți", „Fulga de sus", și un articol elogiativ la adresa ceferiștilor care nu-și părăsesc posturile în timpul bombardamentelor : „Doctorul Turnuleț este anunțat să se prezinte de urgență la Institutul antirabic. Teatrul „Gioconda" anunță pentru sîmbătă, 26 august, un concert Jean Ionescu — Sergiu Malagamba.

Paginile șase și șapte amestecă tot ce-a mai rămas de publicat ca materie culeasă, cu știrile de front de ultimă oră care se cunosc de la radio-jurnalul de aseară, măsuri administrative împotriva unor negustori abuzivi, alergările de trap de la Băneasa pentru premiul Völo Worthi, austriacul pornind de la o sută de mii de lei, Führerul a conferit medalia „Goethe pentru arte și științe" profesorului doctor Richard Hesse, iar un agricultor finlandez — Lehtikoski, de 31 de ani, din satul Kanhajaki — își omoară cinci copii și mama și se impușcă, în timp ce nevasta-sa mulge vacile.

Pagina a opta e plină de reclame, vechi știri externe și nesemnificative comunicate de front.

XII

În dimineața care se aude zgomotoasă pe fereastra deschisă înspre splaiul Dîmboviței, domnul Maniu a citit întreg jurnalul acesta cu aspect bătrînicios și demodat care-i face pe mulți oameni în vîrstă să considere că epoca lor nu a trecut încă. L-a citit în amănunt pentru că somnul lui bătrînesc s-a terminat repede — somn arid, odihnindu-i mai mult oasele decît mușchii. Pentru că, de la o anumită vîrstă, cînd mușchii au ajuns inerți, pofta aceea copioasă a somnului în care ei își refac vigoarea, odihna caldă și creatoare ca o germinație, se stinge. Omul își întinde scheletul relaxîndu-și oasele pe care poziția verticală le-a îndesat prea mult unele-ntr-altele. Somnul nu mai are nimic din adîncimea tumultuoasă, din fierbințeala împurpurare a energiilor ce se decantează-n mușchi ; devine osos și mineral ca și mădularele pe care le odihnește. Se leagă greu cu chinurile trupului și se dezleagă imediat, ca un abur de suprafață pe care-l spulberă cea mai ușoară suflare.

Iar ziarul găsit dimineață lîngă pat e salvarea sclerozatelor insomnii.

Domnul Iuliu Maniu și-a petrecut astfel prima parte a dimineții în garsoniera închiriată pe numele lui Romulus Pop, în acest bloc pretențios, cu o arhitectură elegantă făcînd trecerea de la barocul palatelor, la cubismul marilor aglomerări de construcții, unde îi mai locuiesc vreo trei prieteni sau neamuri, în așa fel încît nici o dată nu e cunoscută ușa la care el poate fi găsit.

Cu ziarul și cu gîndurile sale și-a petrecut domnul Maniu prima parte a dimineții. Cu gîndurile sale intime, pe care, experiența unei vieți dusă printre dușmani, adversari, concurenți și colaboratori nesiguri, l-a învățat că nu trebuie să le aibă, decît atunci cînd se află cu sine însuși. Pentru că, oricît de bine le-ai ascunde, dacă ele sînt, totuși, active în timpul zilei, cînd te întîlnești cu unul sau cu altul, riscul e că, printr-un gest sau un cuvîntel te poți trăda. Învățînd aceasta în lumea ostilă ce-l înconjurase dintotdeauna și învățînd să se stăpînească, Iuliu Maniu ajunsese la a-și impune acel chip de sfinx în toate relațiile publice. Iar adevăratele lui virtuți de om politic, efervescența voinței veșnic lucide, inteligența precaută și

plină de experiență, pasiunile, convingerile care-i dădeau stabilitate, chiar concepțiile care-i conturaseră atît de puternic personalitatea, toate acestea ieșeau la iveală și își aflau rostul numai în stricta intimitate a orelor cînd rămînea singur. Era o stare bizară, mai ales dacă ne gîndim la satisfacțiile mari pe care le are o ființă atunci cînd își poate manifesta inteligența în mod cît mai public. Domnul Maniu avea satisfacția de a fi învățat să renunțe la asemenea plăceri lumești. Acea egoistă, dar superioară satisfacție de a se ști mult mai dibaci și mult mai inteligent decît îl configurau aparențele. Gîndurile mari, gîndurile profunde, disputele cu ideile pe care le înfrunta, adevărurile pe care voia să le afirme, polemicile și strategiile existau pînă se manifestau în faptă, numai ca ale lui și numai pentru el. Poate că și din pricina aceasta, în lumea politicienilor care erau sau romantic-volubili, ca-n moda veche, sau pragmatic-vorbăreți, după chipul modern, și unii și alții neputînd scăpa de acea tară intelectuală care te obligă să te mîndrești public cu inteligența, logica și cultura ta, el avea superioritatea netă și detașată a celui din tagmele mai puțin speculative, care știu să tacă și să chibzuiască.

În acest fel, chiar triste în calculele lor, cum erau cele de acum, orele acestea de sinceritate petrecute cu sine însuși îi creau o mare plăcere intimă. Din ele se născuseră actele lui cele mai lucide, cum erau tratativele cu aliații și în ele se consumau dilemele în fața cărora îl puneau neșansele izvorîte din interesele altora. Acum, în gîndurile lui putea polemiza cu cei care-l catalogau drept inactiv. El, Maniu, încă din noiembrie 1942, prin legația elvețiană trimisese guvernelor occidentale un memoriu despre starea de fapt din România, în care relata atît situația obiectivă, cît și punctele sale de vedere. Atrăgînd atenția că nordul Transilvaniei ne fusese furat prin hotărîrea Axei „ca o sancțiune aplicată României pentru politica ei anglo-francofilă", el formula chiar criterii ale activității unei opoziții burghezo-democratice, după cum urmează :

a) Idealul național nu-l formează continuarea luptei în răsărit, ci Ardealul pierdut din cauza Axei. Lupta pentru eliberarea părții de nord a Ardealului este principalul obiectiv național al românilor.

b) Idealurile naționale și democratice ale țării se pot realiza numai cu ajutorul Angliei.

c) Trupele române de pe frontul de răsărit trebuie retrase și armata reorganizată pentru eventualitățile viitoare.

d) România trebuie să-și păstreze deplina suveranitate politică și independența economică, opunîndu-se stării de protectorat instituită de Germania.

e) Reîntronarea democrației și a libertăților.

f) Pînă la instituirea unui nou regim constituțional este necesară instituirea unui guvern de tranziție, cu scopul de a satisface cerințele de ordin social, de a restabili ordinea și ideea de justiție, de a sancționa crimele și ororile săvîrșite și de a repara nedreptățile suferite de cetățenii evrei.

El și insistase în nenumărate rînduri cu noi argumente și amănunte întreținînd în Europa un punct de vedere favorabil acestei țări, care nu era totuna cu dictatura lui Antonescu. Iar Antonescu, atunci cînd Hitler i-a atras atenția că el acționează, a afirmat că Maniu nici nu îndrăznește să devină activ. E drept că i-a precizat lui Hitler, în aprilie '43, că Maniu e o personalitate istorică ce se bucură de mare stimă din partea poporului, mai ales din partea țăranilor, iar o măsură luată împotrivă-i n-ar duce decît la transformarea lui într-un martir — dar îl considera comod și retras.

Din păcate, însă — și asemenea răfuieli își permite Iuliu Maniu în ceasurile de meditativă singurătate — nici cei care-l știau activ și primiseră mesajele lui nu veneau cu răspunsuri prompte. În tot cursul anului 1943 el insistase, dar aliații își aveau îngrijorările lor cu frontul ce le mergea prost. L-a trimis pe Barbu Știrbey să trateze personal, apoi pe Vișoianu ca să-l secondeze pe acesta, dar rezultatele sînt tot slabe. Marile puteri au ochii ațintiți spre interese, iar aici, în țară, lumea îi impută lui Maniu că el nu acționează. Acționează. Așa cum a acționat întotdeauna după credințele lui în alianța cu englezii și cu francezii. Dar Franța își are ea necazurile ei acum, iar atenția Angliei e concentrată pe vestul Europei.

La 22 iunie 1944, Maniu cerea printr-o telegramă formulată conspirativ „Mesajul lui Alecu către Emisar", adică Știrbey, ca armistițiul să fie semnat imediat de către reprezentanții Aliaților și emisarii români de la Cairo, el intrînd în vigoare în momentul cînd guvernul Antonescu ar fi fost răsturnat, iar ruptura cu cel de-al treilea Reich ar fi devenit publică.

Răspunsul însă n-a sosit, iar Maniu a revenit cu noi mesaje. Astfel, la 18 iulie 1944, transmitea la Cairo o telegramă în care arăta : „Factorii favorabili Aliaților au așteptat cu impacientă, fără succes, un răspuns la planul supus. Ei consideră de datoria lor să atragă din nou atenția asupra pericolului că o amînare ar putea să compromită în mod serios executarea planului", iar la 7 august, adăuga : „Tăcerea Aliaților în legătură cu propunerea noastră pune România în cea mai grea poziție și nedumerește factorii favorabili Aliaților. Acești factori nu au nici cea mai mică indicație care să le dea posibilitatea de a stabili linia de conduită a țării. Nimeni nu poate să înțeleagă cum o astfel de ofertă definită de colaborare poate să rămînă fără răspuns timp de cinci săptămîni. Repetăm că mișcările de trupe din interior către front sînt așteptate în viitorul apropiat. Noi contăm pe aceste trupe. Unele din ele au fost deja transportate". „Mesajele lui Alecu către Emisar" au continuat astfel pînă chiar cu trei zile în urmă, la 20 august, cînd căpătau un ton alarmant : „...Sperăm că reprezentanții celor trei puteri își dau seama de situațiunea în care ne găsim, datorită lipsei unui răspuns privitor la planul propus și mai ales asupra ajutorului cerut... Am prefera ca dv. să ne comunicați că nu puteți să ne dați tot ce am cerut și să ne spuneți pe ceea ce putem conta, decît să ne lăsați în ignoranță, lucru care este complet paralizant. Avem motive să credem că în cazul unei acțiuni a României, noi vom fi atacați pe la spate din Ungaria de trupele germane și ungare. Ajutorul care ne va fi dat va avea, ca unul din sectoarele principale, combaterea acestui pericol".

În îndelungata lui viață politică de reprezentant al unei națiuni mici, nevoită să ceară mereu ajutorul și arbitrajul marilor puteri, cu toată superioritatea pe care și-o simțea ca individ, Iuliu Maniu învățase acel gest de supușenie cu căciula în mînă pe care-l face țăranul pe la ușiile autorităților. Numai că, țăranul din cînd în cînd izbucnește punînd căciula în cap și apucînd cu mîna liberă coasa, în vreme ce politicianul care a învățat acest gest nu mai are niciodată mîna liberă.

El, Maniu, tăcea, lăsînd să fie acuzat de obtuzitate, de incapacitate de acțiune și chiar de temporarizare care de obicei îi caracteriza politica, dar acum nu era decît reflectarea comportamentului guvernelor occidentale. Ca să

izbutești, trebuie să știi să primești și oprobriul aparent, își spunea el supus cu blazare în fața soartei de reprezentant al unei națiuni mici. Și, conform obiceiului, și-o spune numai în forul său intim, atunci cînd e singur. Acum, orele de singurătate au trecut.

Corneliu Coposu, nepotul său care locuiește cu un etaj mai jos și care îi face secretariatul, bate la ușă și intră : S-au și primit două telefoane — unul de la Niculescu-Buzești care îl invită de urgență să ia micul dejun împreună, ceea ce însemna că nu are numai de comunicat ceva, ci că situația e mai complicată ; altul de la generalul Sănătescu, care cere fixarea orei și locului de întîlnire pentru definitivarea lucrurilor discutate aseară, adică, înțelege domnul Maniu, pentru definitivarea listei guvernului.

Întrucît el tot e convins că-l va amîna și la discuția asta pe Sănătescu, nu se grăbește : Spune-i la unsprezece la tine, și telefonează-i lui Leucuția să vină cu mașina să mergem la Buzești, conchide el. În vreme ce Coposu coboară, începe să-și lege cravata pe sub gulerul de celuloid alb, răscroit, după o modă antebelică, în colțuri ovale, ca la bluzele școlărițelor.

Dar nu ajunge bine să încheie butonul de sub nod, că alte ciocănituri în ușă îl intrigă. Întreabă cine este și, enervat de răspuns, își pudrează cu gesturi repezi nasul borcănat, cum s-a deprins de pe vremea cînd trebuia să fie luat în armată la husarii imperiali. Apoi deschide.

În ușă, cu expresia lui de-o politețe stearsă, stă Eugen Cristescu, șeful Serviciului de informații al mareșalului. Cînd îi face loc să intre, observă că în spatele lui se află un ofițer în uniforma bleumarin a justiției militare. În mijlocul camerei, continuînd să-și pudreze nasul, Iuliu Maniu îi ține în picioare : Întrucît vizita dumneavoastră este inopinată, vă anunț că nu prea am timp ; tocmai plecam spre o importantă întîlnire.

Cristescu găsește o politicoasă formulă de a se scuza rece, de a i-l prezenta pe procurorul militar care-l însoțește și de a comunica în aceeași frază faptul că vine cu un mesaj din partea mareșalului. Cuviincios, așteaptă apoi o clipă ca fruntea pudrată a sfinxului să se încline abia perceptibil, încuviințînd, și începe să formuleze mesajul: Domnul mareșal Antonescu, în urma faptului că i-ați transmis prin domnii Ion Mihalache și Gheorghe Brătianu

părerea dumneavoastră în legătură cu iminența armistițiului, vă comunică prin mine că e gata să vă dea tot concursul, dacă preluați dumneavoastră conducerea statului ; nu vă face nici o opoziție, dimpotrivă, cu disciplină de soldat va executa orice ordin primit !

Maniu rămîne în mijlocul camerei ca un pietrificat semn de întrebare. Privind fireturile savant împletite ale procurorului militar, el are o clipă de sinceritate și mormăie : Da' de ce să o iau eu ? !...

Cristescu îl privește cu ochii săi mult prea transparenți, ca și cum ar încerca să-și memoreze cine știe ce trăsături importante ale feței lui și, mișcînd foarte puțin buzele, după un vechi procedeu diplomatic, repetă ideea într-o formulare cît de cît schimbată : Domnul mareșal Antonescu vă oferă conducerea statului și, odată cu aceasta, posibilitatea să încheiați imediat armistițiul ; și vă roagă să-mi dați răspuns...

Răspuns !... Asta e lucrul care se obține cel mai greu în ultimele decenii de la Maniu. Privirile lui mari, bulbucate, exprimă cu candoare ideea că n-ar cunoaște acest cuvînt. Buzele i se țuguie într-o expresie de babă fățarnică ce pupă ceea ce nu-i place și bătrînul politician dă drumul acelui registru de falsă familiaritate prin care vrea să-i demonstreze că-l consideră cel puțin fiu : Dragule, dar acest act trebuie făcut de un militar !... Numai el poate să-l facă, zău !... Spune-i și dumneata asta, domnule Cristescu, că doar ai trecere la mareșal ! Stăruie ca domnul mareșal să fie acela care să facă armistițiul. Noi toți, desigur, îl secondăm și îl ajutăm... Și, dacă se pun chestiuni de responsabilitate, să n-aibă teamă, acestea le aranjăm noi între noi !...

Îi întinde mîna, ca și cum i-ar fi făcut un mare cadou, și-l împinge spre ușă : Acuma iartă-mă, dragule, dar avînd oarece treburi importante, mă grăbesc. Mă bazez pe confidența dumitale, și că îl vei convinge pe mareșal...

XIII

După ce aude ușa de la lift închizîndu-se la parter, Maniu se pudrează din nou și, cu o agilitate pe care nu i-a văzut-o nimeni de zeci de ani, coboară și el pe scări pînă

la Coposu, spunîndu-i lui Leucuția, care-i iese-n prag : Luăm micul dejun la Barbu Știrbey... Adică, acasă la el, că, la el, ar însemna la Cairo !...

Arborează un zîmbet strîmb, ca o ață decolorată și urcă în mașina cu care acest important colaborator al său îl poartă prin București, întrebîndu-l : Au venit acolo, la tine ?

Demarînd, Leucuția îi confirmă : Sînt de azi-noapte în apartament la Sabin Manuilă ; Pătrășcanu și încă unul. Așteaptă.

Privind matinala Cale a Victoriei pe care lunecă automobilul, Maniu dă din cap : Să aștepte. Și ăștia vor încerca să mă convingă să conduc guvernul ; Antonescu a încercat de dimineață, prin Cristescu ; și regele încearcă, prin Sănătescu cu care ne vedem la unsprezece... Toți, de la stînga la dreapta, vor ca eu să conduc guvernul, numai că eu...

Cotind pe Știrbey-Vodă, mașina lor e gata să se ciocnească de un bolid negru, care vine din partea opusă. Domnul Maniu apucă să-l drăcuie pe „bolund" și apoi abia constată că e mașina lui Stîrcea, care acum claxonează de zor la poarta palatului pe unde e intrarea la batalionul de gardă : Asta-i baronul ; numai el poate alerga așa, nebunește !

Leucuția iese din nou în Calea Victoriei și oprește în fața casei Știrbey, unde Grigore Niculescu-Buzești îi așteaptă, aferat, la intrare. Micul dejun e un pretext, iar din cești de ceai iese aburul fără ca ele să fie atinse. Grigore Niculescu-Buzești așteaptă ca valetul să închidă bine ușa pe dinafară și, cu gest mut, scoate din buzunar hîrtia unei telegrame descifrate, pe care o pune în fața șefului partidului său. Pleoapele lui Maniu se strîng, iar pupilele i se măresc enorm. De efort, sau de emoție, în viscerele președintelui național-țărănist se aude un zgomot care ia direcția inversă, scăpîndu-i pe gît în sus. Și el rămîne tăcut, cu fruntea îngîndurată, adevărat Sfinx, justificîndu-și porecla pe care o poartă de zeci de ani. Aburul, ce se ridică din cești de ceai în jurul chipului lui încremenit, pare a face parte din oficierea unui anume ritual.

Niculescu-Buzești știe că lucrul este prea grav ca să nu-i respecte tăcerea și să nu aștepte. Telegrame, venite către Antonescu pe cale diplomatică, mai fuseseră inter-

ceptate prin el de către Maniu, care hotărîse dacă să fie aduse mareşalului la cunoştinţă sau nu. Dar aceasta este extrem de importantă, dînd şanse deosebite politicii lui Ion Antonescu, recunoscîndu-l într-un fel încă puternic, pion important în mersul războiului. Diplomatul tînăr, plin de atenţie, tresare cînd vede că buzele bătrînului încep să se deschidă. Durează îndelungă vreme această deschidere a buzelor lui Maniu pînă cînd din gîtlej îi scapă întrebarea : Mai ştie cineva de telegramă ?

Niculescu-Buzeşti îi răspunde cu toată seriozitatea : Indicaţia pe care mi-aţi dat-o, de a nu lăsa să treacă mai departe nici o telegramă externă, pînă nu hotărîţi dumneavoastră asupra ei, e lege pentru mine !

Maniu miriie un „no bine" şi mîna lui bătrînă, care a aranjat vreme de zeci de ani afacerile politice, împăturește hîrtia telegramei băgînd-o în buzunar. Apoi, cu glas mai decis : Păi, nici să nu i-o arăţi. Cu asta, om mai vedea noi. Deocamdată rămîne la mine... Zi, dragule, ce-aţi mai făcut aseară la palat ?

Urmează raportul, pe care domnul preşedinte îl primeşte încuviinţînd sau făcînd precizări. Cînd află că reprezentanţii comunişti au anunţat că, începînd de ieri, pregătirile sînt gata, îi dă lui Buzeşti indicaţia să reziste pe formula unui guvern de specialişti militari, care să fie instaurat la 26 august. Neapărat specialişti militari : nici un civil, ca să nu aibă comuniştii pretenţii. Iar interimatul lui Pătrăşcanu, dacă nu se poate altfel, cît mai scurt, două-trei zile... Vrea să mai spună ceva, dar valetul, aferat, intră şi anunţă că s-a primit un al doilea telefon de la palat — la primul nu şi-a permis să-i deranjeze pe domnii — prin care Niculescu-Buzeşti este chemat de urgenţă.

Maniu mai dă cîteva indicaţii şi pleacă. Micul dejun rămîne neatins, iar textul telegramei în buzunarul său.

XIV

Maşina baronului e abandonată în faţa Casei noi. Trîntind portiera, el intră ca o furtună. Se loveşte pe coridor de subofiţerul Bilă, care vine dinspre camera sa de la demisol, aflată exact sub dormitorul lui Mihai. Este umbra credincioasă a regelui, gard-corp şi încărcător de arme al lui. Nimic nu-i scapă. Nici măcar baronul care, neoficial,

îndeplineşte funcţia de mareşal al curţii. Îi spune că regele încă doarme, cu toate că, la ora asta, opt dimineaţa, este de la sine înţeles un asemenea lucru.

Mocioni îl trimite să-i trezească pe Ioaniţiu şi Sănătescu, iar el se îndreaptă spre dormitorul regelui. E linişte în Casa nouă. De o parte a coridorului, în sufragerie şi salonul galben, se deretică. De partea aceastălaltă, unde se află biroul şi dormitorul, nici o mişcare. În capul scărilor ce duc spre încăperile de la etaj, un lacheu s-a înfiinţat şi stă pentru orice eventualitate. Prin biroul cu draperiile trase, baronul intră în dormitorul regelui şi-l trezeşte.

După chipul prietenului, confidentului, mentorului şi mareşalul curţii sale, Mihai pricepe că e ceva grav. Se ridică din pat şi face efortul de a-i asculta concisa explicaţie în legătură cu decizia lui Antonescu de a pleca după-amiază din Bucureşti, fără a mai trece pe la palat, şi cea cu acceptarea condiţiei lui de către sovietici.

Intră în baie, dar, lucrurile cerîndu-se imediat comentate, discută prin uşa deschisă cu baronul rămas în dormitor. Cu promptitudine, lacheul îşi face apariţia şi-şi găseşte de lucru pregătind baia regelui, halatele, prosoapele, rufăria fină. Ca să nu-i dea atenţie îndepărtîndu-l, regele şi baronul discută în englezeşte folosind în locul numelor poreclele convenite de mai multă vreme : Ion Antonescu e Bij, Mihai Antonescu e Bijlet, căpătînd astfel o oarecare rezonanţă anglo-saxonă ; dar, puşi amîndoi la un loc, porecla reajunge la elementele ei neaoşe : Bijbileţii. Iuliu Maniu este „Alecu", ca-n telegramele şi mesajele trimise peste hotare, dar, mai des, i se spune Juanito, sau Juarez.

În ciuda caracterului amuzant al acestor porecle, discuţia este foarte gravă, precipitată. Telegrama, deocamdată, este blocată ; dar dacă mareşalul reuşeşte să intre în legătură directă cu ruşii, poziţia lui devine mult mai tare, mult mai consolidată. Antonescu şi aşa se pretinde salvator al neamului ; el trebuie obligat să-şi amîne plecarea ; cu orice chip !... Dacă ne scapă şi ajunge la o înţelegere cu ruşii, ne joacă el pe noi cum vrea !... Trebuie obligat să nu plece mai înainte de a ajunge la palat !... Şi, dacă vine la palat, ce facem, îl arestăm imediat ?... Desigur ! Nu au anunţat comuniştii ascară că, începînd de ieri, toate pregătirile sînt făcute ? În orice caz, trebuie să luăm legătura cu „the queer bird", adică pasărea stranie, sau Gică — numele conspirative folosite de palat pentru

Pătrășcanu — și să întrebăm dacă ei pot porni insurecția imediat ! O pot porni, e clar !... Da, e clar, dar trebuie să luăm legătura cu Gică și cu colonelul (colonelul Spătaru, adică Emil Bodnaraș), pentru că doar pe ei ne putem baza !... Asta am și făcut-o, spune Stîrcea, vom primi vești imediat ; ei sînt direct interesați și serioși în acțiune. Dar ce ne facem dacă Bijbileții nu vin la palat ? Dacă se încăpățînează, refuză, și pleacă ?... Comuniștii nu pot să ni-i aducă și la palat ! Această parte din planul insurecției ne privește pe noi... Dacă nebunul refuză ?

Ideea din urmă îl enervează la culme pe rege, care, legat cu un șervet la brîu și cu săpunul de bărbierit pe față, face o adevărată criză de personalitate : Ar fi cea mai mare nerușinare, nu prima, dar cea mai mare !... Nu trebuie să le permitem așa ceva !

Baronul îi face semne cerîndu-i să nu se manifeste prea vehement nici chiar în engleză, pentru că lacheul își tot găsește de lucru pe lîngă ei. Apoi, demonstrativ, cu glasul sunînd cît mai dezinteresat, îi atrage atenția că el a expediat aliaților telegrama care fixează data de 26 august.

Discuția se precipită, ideile apar exploziv și se amestecă unele cu altele, baronul se obligă să stea cît mai calm ; cu săpunul pe față, regele pendulează între oglindă și ușa camerei de baie. Lacheul, căruia regele i-a spus mai înainte că se bărbierește singur, apare din nou. De data aceasta Mihai e de-a dreptul furios, pentru că le întrerupe tocmai miezul discuției. Vine în ușa băii și țipă la lacheu : Ce vrei, omule ? !... Acesta nu se fîstîcește ; răspunde plin de serenisim respect : Să pregătesc costumul de azi al majestății voastre... Tamponîndu-și fața bărbierită, regele îl repede sec : N-am nevoie de nici un costum ! Și, furios, în vreme ce acela se retrage cu spatele, ia de lîngă pat, de unde i-a aruncat aseară, pantalonii necălcați de flanel cu care a venit de la Sinaia, cu care a fost și ieri la vînătoare, și-i trage pe el încheindu-i cu ciudă.

Cînd lacheul a dispărut, Stîrcea îi spune repede : Telegrama e la Buzel (adică Niculescu-Buzești) ; l-am chemat de urgență încoace... În timpul acesta, regele își bagă cămașa în pantaloni, aprinde bricheta trăgînd cu patimă primul fum de țigară, și trec în cabinet continuînd discuția: Două lucruri trebuiesc făcute imediat — de chemat comuniștii și de convins Antonești să vină la palat!... Imediat

începem presiuni asupra lui Mihai Antonescu. Îl obligăm să-l facă pe mareșal să vină !... În cazul în care nu vin, pe Mihai Antonescu îl împușcăm aici, iar pe mareșal pe front... Nu se poate, trebuie să-i facem să vină !... Comuniștii au anunțat doar că, de astăzi, sînt gata cu toate pregătirile. Îi arestăm astăzi, și gata ; comuniștii nu vor da înapoi de la pornirea acțiunii.

La ultima parte a discuției, participă și Mircea Ioanițiu, coleg de clasă al regelui, prieten intim și secretar particular. Toți trei ajung la concluzia că nici generalul Sănătescu, nici Maniu, nici Brătianu nu vor fi de acord cu devansarea acțiunii, mai ales acum, după ce li s-a telegrafiat aliaților ziua și ora exactă. Sănătescu — din precauție și conștiinciozitate, neplăcîndu-i aventurile tinerești, pornite la hazard, și nepermițîndu-și să facă pasul pînă nu s-ar convinge că, din punct de vedere militar, totul este pregătit ; ceilalți, babalîcii, cum Stîrcea nu se sfiește să-i numească — abia ar mai găsi un motiv în plus ca să tărăgăneze.

Singurii pe care se pot baza, rămîn comuniștii. Ei se declaraseră categoric împotriva oricărei idei de împărțire a țării, ei își au pregătite formațiunile civile și oamenii din armată bine organizați. S-a luat legătura cu ei, și se așteaptă răspunsul pentru a se decide dacă Antoneștii vor fi arestați azi, sau se așteaptă data de 26.

Răspunsul vine prompt : Azi !... Adică, nu trebuie pierdută ocazia !... Fiind ziuă, grupa de șoc a formațiunilor patriotice nu are cum intra în palat. Ar putea fi observată și, Antonescu, alertat, n-ar mai veni. Arestarea trebuie făcută de către cei cîțiva oameni de încredere care au fost stabiliți la palat. Un detașament al formațiunilor patriotice se va afla în preajmă, gata să intervină. Antoneștii trebuie aduși neapărat la palat.

XV

Ajuns la biroul său, Eugen Cristescu se așează conștiincios în fața filelor cu informații, citind rapid, cu o îndemînare demult căpătată. Citește în dublu scop — pentru informarea personală și pentru a alege ceea ce trebuie să prezinte mareșalului. Triază știrile, se oprește asupra ce-

lor pe care vrea să le reţină, telefonează şi cere relaţii în legătură cu ce i se pare neclar.

Discută mai mult cu şeful serviciului „C", Traian Borcescu, cu N. Stănescu, Gheorghe Mihai şi Florin Becescu, colaboratori apropiaţi, ajutîndu-se de opiniile lor pentru a-şi formula punctul de vedere asupra evenimentelor consemnate. E atent, meticulos, eficient în tot ceea ce face. Cînd rămîne singur, îşi aşează filele în safé, pe trei categorii : cele de rutină, cele pe care le va prezenta mareşalului şi cele pe care le păstrează în arhiva-tezaur. Adică arhiva pe care ar putea-o vinde oricărei puteri aliate pentru a-şi salva pielea. Acesta este doar un lucru curent în meseria lor : păstrarea faptelor, care pe urmă vor descifra petele albe de pe harta istoriei şi, pe care, la retragere sau la ananghie, le pot vinde cu preţ mare. Ca orice şef de spioni, agenţi provocatori şi informatori, Eugen Cristescu îşi alcătuieşte cu grijă acest tezaur, care, acum, în asemenea momente tulburi, nu mai e numai „pentru orice eventualitate". Şi adaugă aici propriul său raport despre convorbirea pe care a avut-o cu Iuliu Maniu în numele şi din însărcinarea mareşalului.

Înainte de a închide însă safeul, ia o filă şi se duce cu ea la telefon formînd numărul direct al lui Piki Vasiliu, căruia-i spune fără introducere : Bună dimineaţa ! Auzi ce aflu : ...că un avion stă gata să decoleze. După două rînduri de telegrame pe care le-a trimis la Ankara, Ică vrea să-l trimită personal la Cairo pe Ovidiu Vlădescu, să-i impulsioneze pe aliaţi ! Ce zici ?... De la capătul celălalt al firului, glasul se aude cam gîtuit, parcă fără vlagă : Da, bizar ! Adică nu, de aşteptat, dragă Cristescule... Sigur, Ovidiu Vlădescu ar putea să... Ia spune, alte noutăţi ce mai ai ?

În vreme ce îşi încuie safeul, Cristescu îi spune plictisit : Mai nimic în afară de ce-am discutat noi cu mareşalul pe şaptesprezece, la Olăneşti. Tot felul de întîlniri: Maniu, Brătianu, Titel Petrescu, Pătrăşcanu ; pertractări, amînări, neînţelegeri Maniu—Mihalache ; un ultimatum dat de comunişti, la care Sfinxul rămîne insensibil... Se zbat şi ei, ce vrei, că doar n-or să stea cu mîinile-n sîn ; dar n-au mai avansat cu nimic de-atunci... La revedere ; ne vedem la Snagov peste o oră !...

Inspectorul-general al jandarmeriei pune repede în furcă receptorul, ca şi cum s-ar lepăda de el. A avut

cumplite emoţii cînd prietenul său i-a pomenit de avionul pregătit. A fost sigur că l-a dibuit. Greu i-a venit inima la loc şi a trebuit să repete de cîteva ori în gînd numele secretarului general de la Preşedinţia Consiliului de Miniştri, al lui Ovidiu Vlădescu, cel despre care era vorba, pentru ca să se convingă că nu era nici un apropo. Face o comandă urgentă cu Caransebeşul şi, de acolo — slavă domnului — i se confirmă că maşina a plecat spre Bucureşti... Slavă domnului !... Diseară va fi aici, iar mîine în zori vor decola !... Dacă nu erau pregătirile astea femeieşti, ehe, nu-l mai găsea Cristescu azi-dimineaţă la telefon ca să-i spună că un avion stă pregătit pentru secretarul general al Preşedinţiei !...

Totuşi, ca să-şi certifice faptul că nimeni nu-i cunoaşte intenţiile, ministrul subsecretar de stat de la Interne dă telefoane subalternilor săi, care se află în clădirea principală a Ministerului de Interne — colonelul Alexandru Mădîrjac — directorul Ordinei Publice şi colonelul Alexandru Băleanu, directorul Siguranţei. Oamenii îi vorbesc respectuos, îi raportează că e o zi normală, fără evenimente deosebite relatate din ţară sau din Capitală şi că ministrul plin, Dumitru Popescu-Codiţă, a plecat direct la şedinţa de Consiliu de la Snagov.

Vechiul prieten şi om de încredere al mareşalului, şef absolut al jandarmeriei şi al siguranţei lui, se liniştește. Încuie marele safé, în care, pe lîngă documentele ce nu mai au nici o importanţă pentru el, şi-a ascuns valuta şi bijuteriile cu care vrea să plece şi, încărcat de un frivol sentiment de jenă, porneşte spre Snagov.

XVI

Într-adevăr, aşa cum au raportat cei doi directori din Direcţiunea Generală a Poliţiei, e o zi obişnuită, fără evenimente deosebite. După partida de baschet de ieri, terenul de volei „Telefoane" din Floreasca e pregătit pentru meciul de după-amiază, Poliţia" — „Telefoane". Trecînd de dimineaţă pe la grajduri, cu obiceiul milităresc pe care-l are, generalul Liteanu, directorul general al Jokey Clubului, deschide o matinală şedinţă pentru organizarea campionatului de trap al săptămînii viitoare. În strada Să-

rîndar, la „Tiparul românesc" o coadă mare de băieți care vor să se angajeze ucenici. Celebrul boxer de categoria până Lucian Popescu intră la baia de abur, pregătindu-se pentru meciul de centură pe care-l are de susținut după-amiază. La Regia publică comercială pentru valorificarea laptelui este instalat un nou director general — Constantin Vlad. La casele teatrelor se afișează noile prețuri la reprezentații, publicate de Monitorul Oficial din această dimineață. În fața cancelariei protoieriei a doua a Capitalei, cîteva fețe bisericești se privesc necurat, pe sub sprîncene. Sînt candidații care concurează pentru parohia Sfîntu Ilie—Hanu Colții, iar părintele protopop nu mai apare : e dus la mitropolie după indicații. În vitrinele librăriilor, cîteva cărți noi : *Filosofia culturii* de Tudor Vianu, *Spovedanii* de Victor Eftimiu, *Mica publicitate* de Tudor Mușatescu. În cazarma de lîngă statuia leului de la Cotroceni e înălțat la gradul de locotenent onorific sublocotenentul, mare mutilat, Stelian Simionescu. La tribunal, jos, unde pe Calea Rahovei ajunge la cheiul Dîmboviței spre bucuria clienților veniți cu noaptea-n cap, începe autentificarea actelor de notariat : Vasilescu Elena Dică vinde Regiei C.F.R. un teren în Corbeanca — Ilfov ; Ilie și Constanța Toromonică vînd Dumitrei și lui Mihalache Tache un teren și imobil în Dudești—Cioplea, cu 630 000 lei ; cu 600 000 lei, M. Văduva vinde Alexandrinei Andreescu un imobil în strada Trestiei nr. 19 ; Radu Cristea donează Ștefanei Cristea un teren pe Calea Călărași 359... În aceeași clădire, cu trepte și frontoane monumentale, cu șarpantă înaltă și fasonată ca la Conciérgerie, spre a adăposti dedesubtul ei Justiția, despărțite de birourile de notariat prin sala pașilor pierduți, secțiile Tribunalului de Ilfov au început de dimineață să pronunțe condamnări : comerciantul I. Ciriboiu la șase luni de lagăr pentru că vindea ouăle la 20 de lei în loc de 16 lei. Instanța îi acordă însă pedeapsa cu suspendare, întrucît negustorul argumentează că el vindea ouă de rață, iar mercurialele fixează prețuri doar pentru ouăle de găină. Mai puțin norocoși, alți confrați de ai lui nu ajung la suspendare : Gavril Hodoroagă, din strada Dionisie Fotino 29, un an de lagăr pentru că a cerut 17 000 lei pe o pereche de pantaloni ; Nicolae Pincu, din str. General Florescu 21, șase luni lagăr pentru depășire de beneficii ; Lazăr Bogoli din Bragadiru—Ilfov, șase luni lagăr pentru

că a depășit prețurile la alimente ; Maria Landfraus din strada Grădinari 6 bis, șase luni lagăr pentru că a urcat ilegal chiria... La două procese se amînă pronunțarea : Inginer Florea Vasile, care a emis un cec de 466 000 lei, lipsit de acoperire, și Popescu Gheorghe, din strada Petre Secăreanu 8, care a luat bani de la Dumitru Bîrsan, promițîndu-i că-i va aduce materiale de cizmărie.

Deci începe o zi fără evenimente deosebite, cu mici încercări de intimidare a speculei generale la care obligă foametea și războiul, cu orașul plin de refugiați, de pungași, de oameni fără rost. Cu militarii, așteptînd după-amiaza liberă de program administrativ.

XVII

Grigore Niculescu-Buzești intră în cabinetul regelui. Dar nu are timp nici măcar să salute. Mocioni-Stîrcea îi retează gestul respectuos, întrebîndu-l precipitat : ce-i cu telegrama de la Stockholm ?... Și el, instinctiv, bagă mîna în buzunar. Dar își dă seama că telegrama nu se mai află în buzunarul său, ci în cel al domnului Maniu. Și spune aceasta, cu tonul cu care ar declara că nu e vina lui dacă Maniu se trezește înaintea regelui. Apoi relatează exact conținutul : sovieticii păstrează numai celelalte puncte din condițiile de armistițiu. Cererea lui Ion Antonescu de a se renunța la condiția întoarcerii armelor împotriva armatei lui Hitler este acceptată. Aceasta fiind unica problemă litigioasă, înseamnă că armistițiul se poate semna deîndată... Doamna Kolontay, ambasadorul sovietic la Stockholm, i-a comunicat aceasta ambasadorului nostru Nanu. Comentariile suplimentare ale ambasadei române la Stockholm presupun că sovieticii vor să coroboreze ofensiva pornită la 20 august cu tratative politice, în așa fel, încît să-și asigure un culoar liber, fără a mai avea de făcut față și rezistenței românilor.

Ca deobicei, raportul lui e clar, concis și concludent. Bănuind din priviri întrebarea regelui, adaugă și faptul că, bineînțeles, Antonescu nu știe nimic de această telegramă, deoarece domnul Maniu a decis să nu-i fie comunicată încă.

Nu mai e timp de comentarii. Nici măcar de imputări. Situația e clară : răspunsul comunist a venit. Au venit și amănunte în legătură cu Antonescu. Pleacă pe linia Foc-

șani—Năměloasa—Galați, linia pe care el mizează atît, în mijlocul trupelor unde va instala noul sediu al Comandamentului general al armatei, comandamentul de căpetenie, cum îl numește el. Stabilindu-se acolo, va acționa mult mai independent și, aici, la palat, nu se va mai ști nimic, nici despre deciziile lui de a susține frontul lui Hitler, nici despre tratativele pe care le poate duce direct, acolo, pe linia frontului cu reprezentanții sovietici... Pur și simplu : le scapă !

Regele devine agitat, simțind nevoia de acțiune. Este poate, pentru prima dată cînd simte că uzează din plin și cu toată responsabilitatea de prerogativele sale regale. Mocioni e fericit, e plin de inițiativă și totul se ordonează atît de logic în mintea sa încît, pus la curent, generalul Sănătescu, intrînd ultimul în cabinet, nu mai apucă să ezite. Se înscrie și el în pregătirea devansării datei arestării. Este miercuri, 23 august, orele opt și cincizeci de minute.

Din cabinetul Casei noi, unde se află regele, Mocioni, generalul Sănătescu, Niculescu-Buzești și Ioanițiu, e sunat la telefon Mihai Antonescu, despre care se află că a dormit în București, avînd, în cursul nopții, întrevederi cu cîțiva membri civili ai guvernului. Îi vorbește chiar regele : Alo, îmi pare rău că te-am trezit ; îmi pare rău, trebuie să fii mort de oboseală, dacă v-ați culcat iar prea tîrziu, dar voiam să te prind înainte de dezbaterile voastre din Consiliul de Miniștri, fiindcă ieri n-ai venit așa cum a fost vorba. Sînt foarte curios să știu cum stăm, și te rog să începi ziua de azi cu mine. Și să nu se mai repete situația de ieri !

La capătul celălalt al firului, luat prin surprindere, Mihai Antonescu mărturisește : Să trăiți, majestate !... Da, abia la șase m-am culcat... Am înțeles ; voi fi imediat la palat !... Ieri a fost o regretabilă excepție... Nici vorbă ; pornesc imediat. Să trăiți, sire !

Planul începe să prindă concreteță : Mihai Antonescu va veni la palat. El este și mai maleabil, are și interes să se pună bine. I se va explica necesitatea ca mareșalul să vină să dea un raport înainte de a pleca pe front. Și va fi trimis să-l convingă el pe mareșal. În acest timp, pentru a precipita lucrurile și a avea totul pregătit, generalul Sănătescu va lua legătura cu Iuliu Maniu la întîlnirea pe care o are stabilită, și va definitiva formula guvernului,

iar baronul Mocioni va păstra legătura cu comuniștii, ținîndu-i la curent cu mersul evenimentelor, pînă la arestarea celor doi Antonești. Aici, la palat, generalul Sănătescu va organiza gărzile, întreaga pază, precum și grupa care-i va aresta. Grupa va cuprinde oamenii cei mai de nădejde și încredere : trei subofițeri din garda personală a regelui — Bîlă, Rusu și Cojocaru, comandați de maiorul Anton Dumitrescu, ajutorul comandantului batalionului de gardă.

De la poarta aripei drepte a palatului se anunță sosirea domnului vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, Mihai Antonescu. Pe scările intrării, la aripa Kretzulescu, îl primește alt aghiotant regal — comandorul Gherghel.

Cu frizură neagră, cu sacoul negru, cu servieta neagră, cu chipul negru de cearcăne și nesomn, gominat și parfumat, încărcat de grijile zilei care începe, Mihai Antonescu pășește ca un cioclu de înaltă clasă. Întîmpinîndu-l pe culoarul larg, cu dale de marmură, Ion Mocioni-Stîrcea chiar e tentat să-l întrebe dacă nu poartă în auz un marș funerar. Bineînțeles că n-o face, ci îi strînge mîna cu interes, ca unei victime sigure. Și, parcurgînd amîndoi culoarul care descrie o curbă largă pe lîngă birourile mareșalatului curții, se amuză spunîndu-i cu dublu înțeles că în curînd toată conducerea statului va cădea pe umerii lui, și ar fi bine să nu se istovească în ședințe nocturne...

Flatat de sensul insinuării, Mihai Antonescu întoarce pentru prima oară către el ochii mari, de fachir, cu niște priviri mai vioaie : Mă covîrșești, baroane : eu vreau, bine-înțeles, să conlucrăm cît mai... mă înțelegi, dar...

Baronul îl lasă să avanseze tezele unei suspiciuni la adresa lui Ion Antonescu, pentru ca apoi să i-o reteze dînd o explicație strict conformistă spuselor sale de mai înainte : sigur că va cădea pe umerii lui conducerea statului, dacă mareșalul pleacă la Comandamentul general al armatei !...

Iică devine vînăt ; își dă seama de jos, de faptul că acest om periculos vrea să păstreze aparențe mult mai legaliste. Confirmă cu glas incolor, ca și cum niciodată nu și-ar fi permis nici măcar să gîndească să-l trădeze pe mareșal : da, mareșalul va pleca la cartierul general pentru cîteva zile, pînă la clarificarea situației turce, adică pînă se va vedea dacă turcii cedează aliaților bazele lor aviatice...

Prin eleganta ușă de fier, păzită de un ostaș cu chivără, ei ies în parcul palatului și se îndreaptă spre Casa nouă, la intrarea căreia, nelipsită din preajma regelui, se vede silueta subțire și dreaptă a plutonierului Bilă. Privindu-și ceasul, baronul întreabă aparent dezinteresat dacă mareșalul vine sau nu la prînz la palat, pentru ca să știe să-i comande un menu după regimul lui. Mihai Antonescu spune că nu crede asta, deoarece mareșalul e foarte ocupat... Și încearcă să-l scuze, înșirîndu-i toate preocupările de azi : Consiliul de Miniștri, o mulțime de audiențe, fixate încă de zilele trecute cînd a lipsit, fiind pe front, marea oboseală care-l face să creadă că mareșalul va simți nevoia să doarmă după-amiază, înainte de a pleca la Dumbrăveni, deoarece nu este destul de întremat, cura de la Olănești trebuind să și-o întrerupă cu cîteva zile în urmă datorită situației de pe front... Vorbe multe, rostite repede, pe un glas denotînd cu atît mai multă înțelegere omenească și confesiunea sinceră, cu cît colocutorii sînt mai convinși că nu fac decît să încerce să se tragă pe sfoară unul pe altul.

Și astfel ajung în salonul galben al Casei noi, unde, jovial și insinuant, generalul Sănătescu îl felicită pe Ică pentru punctualitate. Jovial, datorită plăcutului aer al dimineții, care se filtrează auriu prin perdele, făcînd să scînteieze tapetul galben ; insinuant datorită faptului că în ultima vreme, Mihai Antonescu fusese și el totalmente nepunctual în relațiile cu palatul.

Încăpere modernă, largă și nu prea înaltă, salonul galben păstrează o ambianță plăcută prin ferestrele mari, deschise spre lumina de clorofilă a parcului. În afara vicepreședintelui Consiliului de Miniștri, ale cărui haine negre contrastează violent cu galbenul tapetului, scoțîndu-l în evidență ca pe un gîndac crispat, toți arată bine dispuși, ca niște concurenți temeinic antrenați pentru un joc ce-l simt că începe. Traversînd coridorul larg, cu covoare moi, regele vine și el, din cabinetul de vizavi. În fundul coridorului, acolo unde se află scările cu balustradă de metal masiv ce urcă de la demisol la acest hochparter și, de aici, la etaj, discretă, dar prezentă, se desenează silueta plutonierului Bilă. Mihai Antonescu se înclină ceremonios în fața pantalonilor necălcați pe care regele i-a îmbrăcat trezit în grabă de Stîrcea.

Mihai I de Hohenzollern se trîntește în fotoliul său așezat cu spătarul spre ușă. E precipitat. Mocioni-Stîrcea l-a asigurat că formațiunile comuniste aflate în stare de alarmă în toată țara încă de acum trei zile vor putea porni imediat insurecția, luîndu-i pe hitleriști și antonescieni pe nepregătite. El ar simți nevoia să se asigure că și alte forțe concurează. Doar nu le va da mînă absolut liberă comuniștilor !... Cu comuniștii poate porni, fiind obligat de împrejurări. Dar alte forțe care să garanteze că palatul va rămîne în frunte ? !... Mai schimbă o privire cu Stîrcea. Oricum, dacă comuniștii sînt pregătiți, înseamnă că Antonescu poate fi arestat, și asta-i important acum !... Se înțelege din priviri cu acesta, apoi se întoarce spre canapeaua pe care s-au așezat Sănătescu și Mihai Antonescu, întrebîndu-l pe cel din urmă cu o subtilă undă de umor : Ei, ce-ați mai complotat, ce-ați pus la cale azi-noapte ?...

Cu vocația sa de conferențiar, Mihai Antonescu îi face o expunere doctă despre situația diplomatică, relatînd cu lux de amănunte toate demersurile pe care le-a făcut în ultimele telegrame, una chiar de ieri, pe lîngă domnii Inönu și Saracioglu, președintele și premierul turc. Mareșalul, după părerea lui, se află într-un moment de cumpănă, pe care încearcă să-l rezolve în cursul zilei de astăzi, deoarece azi-noapte, înainte de a se culca, nu a dat nici o dispoziție.

Prompt pe replică, Mocioni-Stîrcea intervine : Deîndată ce rezolvă mai multe lucruri astăzi, mareșalul ar putea la fel de bine să vină și la prînz la palat, ca să-l informeze pe rege în legătură cu toate măsurile pe care le ia. Ca la un consemn, generalul Sănătescu reia și el tema, atrăgînd atenția că Ion Antonescu nu poate pleca la comandamentul general fără să treacă pe la palat.

Ică e încolțit. Nu vrea nici să refuze, nici să se angajeze în numele altuia.

Regele nu mai rabdă toată această biiguială. Pe jumătate deliberat, pe jumătate cu instinctul celui care se simte sigur, se ridică în picioare și vine acuzator spre silueta lui Mihai Antonescu, care se desenează neagră pe tapiseria galbenă a canapelei : Să înceteze cu explicații de genul acesta ! Iar mareșalul să înceteze cu atitudinea lui disprețuitoare față de palat. Ar fi curată mojicie dacă mareșalul ar pleca pe front fără să treacă pe la palat, fără

să-l viziteze pe rege !... Și regele se ambalcază. Spre surprinderea timorată a lui Mihai Antonescu, el devine chiar agresiv : Să nu se încăpățîneze mareșalul să ne indispună în continuare ! Nu are vreme să treacă pe la palat pentru că trebuie să-i primească pe reprezentanții Reichului !... Ei bine, să fie știut că pentru orice român, inclusiv mareșalul Antonescu, eu contez înaintea führerului ! Te rog să-i citezi cuvintele astea. M-am săturat să fiu tratat de guvern ca ultima rotiță-n stat !... Îl aștept pe mareșal la mine înainte de a pleca din București, să fie clar, domnule Mihai Antonescu, adaugă el autoritar, spre satisfacția celor din camarilă și, pentru că, intimidat, paladinul mareșalului vrea să-i facă cine știe ce declarație, i-o retează scurt : Credeți că nu-mi dau seama ? — vă e frică de nemți de cînd v-au arătat filmele alea trucate cu efectul armelor secrete ; sînt trucate, domnilor, pentru că dacă nemții ar fi avut fabricate cît de puține arme din acelea, cu care se tot laudă de trei ani, le-ar fi folosit de mult !... Și iarăși îi oprește gestul : nu, nu-mi da asigurări ; dumneata să mi-l aduci pe mareșal aici ! Poftim, pune mîna pe telefon și cheamă-l ! Poftim telefonul, poftim ; cheamă-l aici !... Să vină acum, aici, așa cum ar fi politicos și respectuos față de regele țării !...

Mihai Antonescu e servil și din instinct și din rațiune. Dar gestul acesta nu-l face. Ridicat în picioare în fața plimbării nervoase de mai înainte a acestui rege tînăr, îmbrăcat neglijent, dar dovedind că știe ce vrea, rostește cu solemnitate de operetă, dar credibil : Sire, tocmai pentru că vreau să îndeplinesc dorința majestății voastre lăsați-mă să nu-i vorbesc la telefon ; la telefon se refuză ușor, iar mareșalul, cum e nervos, va refuza invitația. Lăsați-mă să mă duc la Snagov, și mă întorc cu el, vă promit. Vă promit solemn. Am respectat întotdeauna palatul și am servit regalitatea.

Regele își dă seama că trebuie să-l creadă, că Mihai Antonescu are tot interesul să facă ce i se cere. Îl lasă să plece. Nu înainte însă de a spune ceea ce a stabilit cu ceilalți ca fiind un argument decisiv : Te rog să-i mai spui mareșalului că, în funcție de hotărîrea pe care o luați în Consiliul de Miniștri, și eu trebuie să iau o hotărîre privind evacuarea palatului, a obiectivelor de artă de aici și de

la Peleș, a tot ce înseamnă Casa regală !... Cred că e evident pentru toată lumea că guvernul nu se poate retrage fără ca să se retragă și regele cu suita sa ; trebuie să existe o coordonare, altfel se duce de rîpă statul : mă înțelegi bine, domnule vicepreședinte ; explică-i asta mareșalului, cu trebuie să știu unde evacuez bunurile palatului ! Trebuie să vină aici, să ne înțelegem asupra eventualității în care schimbăm Capitala...

E un argument foarte important și foarte convingător. Mihai Antonescu se retrage capacitat, iar Mocioni și cu Sănătescu rămîn să calculeze : da, a prins ideea cu evacuarea bunurilor casei regale, ceea ce dovedește că e un argument credibil. Și-l felicită pe rege, surprinși de modul lejer în care acesta a prezentat argumenul, fără a se gîndi că surprinderea lor arată cum, în mod normal, nu s-ar fi așteptat de la mintea lui la o asemenea contribuție. Înflorirea personalității regelui e o surpriză plăcută în aceste zile.

XVIII

La ora nouă și patruzeci și cinci de minute, la casa militară a palatului, generalul Sănătescu este chemat la telefon de pe front. Îi cere permisiunea unui raport telefonic colonelul Dragomir, personalitate bine cunoscută în lumea militară, fost pînă de curînd ministru al coordonării economice, funcție prin care controla două ministere ale căror portofolii erau deținute de un general și de un mare industriaș. Trimis pe front, tocmai pentru că Antonescu se baza pe mintea sa de strateg, el raportează acum în calitate de șef al Statului major al Armatei 4. Comandanții frontului simt nevoia și a unei alte soluții în afara subordonării față de mareșal. Făcîndu-l să înțeleagă aceasta pe șeful Casei militare a palatului, colonelul Dragomir îi raportează următoarele : „Frontul complet rupt, încă de acum două zile... S-au depus toate sforțările pentru retragerea spre sud a celor zece divizii ale Armatei a patra aflate la vest de Siret. Domnul mareșal a aprobat inițial retragerea ; însă, după ce a fost la grupul de armate germane, a revenit. Germanii încetinesc în mod condamna-

bil retragerea forțelor române care sînt astfel amenințate să li se taie comunicațiile. Apare evidentă dorința lor de a duce forțele române pe munți. Întîrzierea retragerii e fără nici un rost. Nu spre munți trebuie să ne retragem, ci spre sud. Comandamentul german a dat ordin ca dispozițiile Armatei a patra să nu fie executate. Interveniți la mareșal ca să ne retragă armata care este țintuită locului, fără nici o necesitate tactică sau strategică. Domnul general Avramescu, care s-a raliat la această teză, a fost bețelit de domnul mareșal în fața subalternilor. I-am spus domnului mareșal să aibă în vedere numai situația politică și militară a României. Este cazul să rezolvați. Puteți conta pe absoluta noastră credință românească".

Sănătescu chibzuiește. Evident lucru, comandamentul german al Grupului de armate Ucraina-sud vrea să folosească trupele române ca un tampon în fața Armatei roșii. Un tampon ce poate fi masacrat acoperind retragerea armatelor lui Friessner. În aceste condiții, categoric lucru, țara rămîne împărțită, nemții pot lăsa, așa cum au și lăsat de izbeliște Moldova, numai ca ei să-și consolideze pozițiile în spatele lanțului carpatic. În aceste condiții, și Antonescu dacă semnează armistițiul, îl semnează cedînd acea parte din țară, peste care a înaintat frontul. Situația devine astfel foarte critică și bătrînul general nu mai are cum să se gîndească la legăturile lui sentimentale cu mareșalul. Îl informează pe rege. Această situație îi convinge și mai mult pe cei aflați în cabinetul din Casa nouă, de imperativa nevoie a punerii în aplicare a ceea ce s-a hotărît cu cîteva zeci de minute mai înainte. Schimbul de păreri e rapid și, la orele zece fără zece, la Statul major al Armatei a patra, colonelul Dragomir primește din partea generalului Sănătescu răspunsul: „Nu știam că situația ar fi atît de gravă, dar dacă este așa cum a arătat domnul colonel Dragomir, atunci voi determina pe Majestatea Sa, cel puțin într-o oră, să fie chemat domnul mareșal Antonescu și să i se impună a alege între demisie și semnarea armistițiului".

Această comunicare telefonică de la orele nouă și cincizeci de minute este prima confirmare oficială a lucrurilor stabilite în dimineața scînteietoare de august, a cărei lumină se filtrează verde printre arborii ce înconjoară Casa nouă.

XIX

Din pricina căldurii, la biroul domnului Dinu Brătianu draperiile sînt trase, lăsînd în semiîntuneric fotoliile pe care stau domnii Maniu, Brătianu și Titel Petrescu. Alături, George Brătianu, ales drept mesager, așteaptă deciziile. Iuliu Maniu vorbește, iar din fotolii și din portretele de pe pereți, familia Brătianu, care, vreme de un sfert de veac, i-a batjocorit incapacitatea de decizie, acum îi dă dreptate. E drept, Constantin Titel Petrescu se foiește în fotoliu și n-are liniște pînă ce, avocățește, nu pune și „chestiunea de procedură" : bine, dar nu vor zice nimic comuniștii ? Am semnat o platformă comună de bloc, iar acum luăm decizii fără participarea lor !... Și încă decizii deosebit de importante !...

Somnolînd, domnul Dinu Brătianu se face a nu-i auzi întrebarea. Dacă ar putea, domnul Maniu ar face și el la fel, dar conducătorul social-democrat i s-a adresat direct. Așa că, nervos, arătînd că nu are prea mult timp de pierdut, se exprimă cu decizie, demonstrînd prin aceasta că numai atunci cînd nu vrea sau nu-i convine e incapabil de hotărîri : Dragule, să nu ne formalizăm și să ne agățăm de proceduri, cînd țara arde !... E drept că am semnat o platformă, dar dacă domnii comuniști există în condițiuni grele de conspirativitate, iar situațiunea se agravează, noi ce putem face ?... Sîntem întruniți în majoritate, luăm deciziuni !...

Explicația pare să-i convină perfect avocatului cu lavalieră. Din pricina aceasta, pesemne, a și pus întrebarea ; ca să se ajungă la o asemenea concluzie. Zîmbește satisfăcut, și nu pomenește nimic despre faptul că, peste o oră de acum înainte, ei au stabilită o întîlnire cu comuniștii în casa Sabin Mănuilă. Repetă, după Maniu : Da, aveți dreptate, situația e gravă, trebuie să decidem cei care ne aflăm aici !...

Zîmbetul lui complice smulge unul dintre rarele, rarîsimele zîmbete sub nasul lui Maniu. Afacerea fiind tranșată din priviri, acesta merge mai departe și precizează : Și nici cu palatul, domnilor, nu am avut cum să luăm legătura, deoarece nu ne-am putut permite să-l trezim pe domnișor la o oră atît de matinală !...

Convenția fiind stabilită (de fapt, fusese stabilită din clipa în care căzuseră de acord să se întîlnească aici nu-

mai în trei), domnul Iuliu Maniu nu mai are nici un fel de mască și își expune lucid și hotărît planul : Momentele grele nu înseamnă că sînt și neprielnice, domnilor. Noi trecem acum printr-un moment foarte greu, depinde de noi să-l facem să ne fie prielnic. Așa cum au anunțat aseară, începînd de astăzi, comuniștii s-au ascuns total. Ei așteaptă ziua de 26 August, pe care am stabilit-o cu toții. Iată însă că, în desfășurarea acțiunii, apar alte elemente importante și noi, cei care am reușit să ne strîngem aici, sîntem datori să le rezolvăm. Am telegrama prin care rușii sînt dispuși să semneze armistițiul cu Antonescu. Eu cred că nu trebuie pierdut acest prilej, cred că trebuie să exercităm toată influența noastră ca să-l facem să semneze cît mai repede acest armistițiu. Pentru că, dacă-l semnează el, mareșalul Antonescu, înseamnă că el își ia răspunderile pentru un asemenea act, dar, în același timp, și că el rămîne stăpîn pe partea asta de țară, ceea ce nu va mai permite comuniștilor să treacă la măsurile lor radicale. Astfel, noi avem posibilitatea să stăm și să așteptăm parașutiștii din Occident. Nu e ușor, dar soarta noastră de națiune mică ne face să așteptăm soluțiuni de la națiunile mari.

Nici în vorbire, nici în gestică, nici măcar în modul de înlănțuire a logicii ideilor, nu mai are nimic din datele care au făcut să fie poreclit „Sfinxul de la Bădăcini". La cei aproape șaptezeci și doi de ani ai săi, care i-au consacrat „prudența" și neangajarea, domnul Iuliu Maniu este, în această dimineață, deosebit de tînăr, de energic și de activ. Vorbele-i merg mai repede într-o cursivitate demnă de admirat, gîndurile îi sînt concrete, mișcările autoritare. În tăcerea sa distinsă, Dinu Brătianu constată cum ființa retractilă, cu mers greoi și mormăit greu inteligibil, și-a lepădat pentru o clipă crusta, lăsînd să se vadă cît e de agilă și de activă în fond, că purtarea lui, în ocaziile așa-numite firești, nu este decît o disimulare. O disimulare care i-a devenit chiar mai obișnuită decît firea. Sînt rarisime aceste situații la Maniu. Ca vechi politician, Brătianu le-a intuit. De văzut, mai puțin, și foarte rar. Din pricina aceasta, dîndu-i dreptate totală, îl urmărește cu foarte multă atenție cum se comportă, sigur, lipsit de orice ezitare, și cum vorbește, chiar mult mai regățenește și mai modern decît de obicei, ceea ce dovedește că, pînă și limbajul lui, cu vechi iz de fost imperiu austro-

ungar, este un rol în care a intrat din calcul. Își expune planul cu o ușurință extraordinară, iar glasul îi sună altfel, mult mai tînăr, mult mai puțin dogit : Dacă Antonescu semnează armistițiul cu armatele lui Stalin atunci situația se schimbă radical ; Blocul Național Democrat la care am aderat se desface și noi nu mai trebuie să înghițim ultimatumurile comuniștilor. Aceștia nu vor mai avea cum să-l răstoarne pe mareșal, deci nici noi nu vom mai fi amenințați să trebuiască să acceptăm cererile comuniste într-un viitor guvern democrat. Dacă-l convingem pe mareșal, deci, să semneze cît mai repede armistițiul, scăpăm de comuniști la modul onorabil, adică, nu le dăm posibilitatea să ne acuze cîndva că n-am vrut să colaborăm în interesele superioare ale națiunii, ci toată lumea va fi obligată să recunoască faptul că, în mod obiectiv, nu a mai fost posibil de intervenit. În plus, semnînd armistițiul, Antonescu se face singurul vinovat de acest act și, pentru viitorime, noi rămînem cu mîinile curate, neputînd fi acuzați că am pertractat cu nemții sau cu rușii. Și, nu uitați, repet cel mai important lucru : astăzi e singura zi cînd avem șansa de a scăpa de pericolul de stînga !

E triumfător, își tamponează cu grijă nasul transpirat și apoi, delicat, și-l pudrează. Îi pudrează, în vreme ce avocatul cu lavalieră spune cu oarecare jenă : Păi, de stînga... de stînga sînt și eu, domnule Maniu...

Maniu e liniștit : Cu stînga dumitale ne-nțelegem noi, numai că te cam părăsesc partizanii !... Și-și pudrează în continuare nasul, convins că așa este, fără ca măcar să-i mai ceară acordul. Se-ntoarce doar, un pic, spre George, adică Gheorghe Brătianu, cel mai de dreapta dintre Brătieni : Așadar, dragule, ai priceput ce misiune îți încredințăm, nu ?... Te duci la mareșal și-l convingi ca, încă astăzi, să semneze armistițiul. Spune-i că altfel nu se mai bucură de nici un sprijin din partea noastră. Și, mai ales, nu pleca de acolo pînă cînd nu-ți promite.

Gheorghe Brătianu se ridică. Pe picior de plecare, mai întreabă : Dar telegrama ?... Telegrama de la ruși nu mi-o dați să i-o arăt ?...

Maniu chibzuiește o clipă și, pentru a treia oară în dimineața aceasta, zîmbește : Nu, dragule, nu ; aceasta rămîne ca armă forte la noi, pentru cazul cînd dumneata nu vei fi reușit... Dacă știe de telegramă el poate să ne

întoarcă spatele. Aceasta o vom folosi de abia la urmă și, ca să-l supunem, îi vom demonstra că am primit-o noi, deci că se tratează numai prin noi !...

XX

O piațetă barocă în centrul de piatră grea unde Bucureștiul își are negrele și înaltele clădiri bancare. Pe colț, fațada cu uși grele de fier și sticlă a Bursei. La orele zece fix, acestea se deschid și, în vasta sală de marmoră cu plafon înalt, colorat de lumina ce pătrunde prin vitrouri, începe tîrgul oficial. În hainele lor negre, transpirate, funcționarii iau loc la ghișee, în fața tablelor negre, la pupitrele de strigări. Nu prea numeroși, agenții, pe care-i recunoști după fizionomii specifice, se plimbă prin sală cu carnetele și creioanele în mînă. În cîteva minute, atmosfera se animă și, ca și cum n-ar fi război, sau, tocmai, împins de speculațiile războiului, jocul începe : acțiunile Mica : 950, 965, 1 000, 1 015, 1 020 ; Banca Românească : 700, 720 ; Creditul Minier : 1 000, 930, 1 025 ; Astra Română : 4 700, 4 800, 4 900, 5 000, 5 200 ; Concordia : 1 800, 1 750, 1 900, 1 950 ; Telefoane : 1 900, 1 925 ; Reșița : 1 150, 1 175, 1 200 ; Letea : 800 ; Redevența : 300, 325 ; Clădirea Românească : 1 600 ; Steaua Română : 2 000, 2 200 ; Prahova : 360 ; S.T.B. : 1 650, 1 675.

Fără să fie vorba de lovituri spectaculoase sau de speculații extraordinare, la orele zece și jumătate se închide, totuși, un tîrg oarecare de bursă, dintr-o zi obișnuită de război. La pupitre, funcționarii transpirați, în haine negre, fac conturile. În cabinele telefonice, cîțiva agenți raportează sumele realizate. Alții ies cu batistele îndesate pe sub gulerele de la cămăși. Intră în bodegi, sau se duc să-și caute patronii, fiecare după cum poate.

În bodegi, nu e deloc răcoare. Numai în cafenea la Capșa, se mișcă tăcut niște mari ventilatoare tropicale, asemenea elicelor de la monoplanele de concurs. Aici se comentează vești din lumea teatrelor, faptul că Aurel Ion Maican a fost numit director al Naționalului din Iași în locul lui D. Iov, și că s-a refugiat cu toată trupa la Mediaș, unde pregătește turneul cu o piesă socială despre pămînt, care să placă soldaților de pe front... Sau noutăți din lumea diplomației — a fost schimbat Ion Cristu, ministrul nostru plenipotențiar la Sofia, fiind numit în locul lui Nati Constantinidi, și au fost rechemați Gabiescu și Krupenski, consulii la Geneva și Barcelona... Sau amuzante fapte diverse, cum ar fi cel că Ion Olănescu a fost numit de mareșal primar la Călimănești, fapt care îl face pe un cunoscut calamburgiu care își are reședința diurnă la masa mică rotundă, de lîngă ușă, să spună că, dacă mareșalul ar avea umor, ar numi primar la Olănești un Călimănescu... Sau, din lumea universitară : la Academia comercială s-au înființat două noi catedre — de „Istoria doctrinelor economice" și de „Finanțe". Și, bineînțeles, din lumea industriei, ideea vehiculată în ultimele zile, fără să se știe prea bine în ce scop, de a se înființa un institut național industrial, care să se ocupe cu valorificarea industrială a materiilor prime din țară.

Se beau cafele negre și filtre, poeții săraci iau caputinere, fiindcă-s mai hrănitoare și-i ajută să treacă peste prînz, cei rămași mahmuri de azi-noapte se dreg cu bere la regală, sau cu tării. Cînd cineva anunță că tocmai azi s-a redeschis Zahanaua de pe Batiștei, gurmanzii avuți se și pregătesc să pornească într-acolo.

Pe urmele lor, chelnerii șterg cu grijă marmura cu fibră roșie a elegantelor mese. Sînt atenți și prompți cu clienții. Îngîndurarea de pe chip le-o dă faptul că ei fac parte dintr-o formațiune de luptă, pe care comuniștii au răspîndit-o la restaurantele din jurul palatului, pentru ca, în caz de forță majoră, să poată ajunge acolo în minimum de timp. Arme nu au la ei, ci le vor primi cu promptitudine în momentul intrării în dispozitiv de la șeful formației lor, Ștefan Mladin, unul dintre cei mai distinși chelneri, mult apreciat pentru discreție și comportament stilat de clientela marilor restaurante din centru, și la fel de bine apreciat pentru perfecta conspirativitate în care știe să lucreze, de către tovarășii săi din organizația de partid a Capitalei.

Aceasta în centru. În fabricile din jurul Capitalei Comitetele patriotice, ale Frontului Unic Muncitoresc, ca mereu în aceste luni, activează din plin. Ei leagă lupta revendicativă personală, specifică, de lupta politică generală, ridică oamenii pentru interese imediate și canalizează apoi atitudinea lor față de situația din întreaga țară.

Într-un manifest *„Către toți muncitorii de la Malaxa !“*. Comitetul Uniunii Patrioților de la Uzinele „Malaxa“ spune : „Frați malaxiști, organizați ieșirea în fața direcțiunii cu toții, fără deosebire de neam, religie sau convingere politică pentru :

Un împrumut egal cu leafa pe trei luni la fel cum au obținut și funcționarii de stat !

Un spor de salariu egal cu scumpetea și pentru introducerea indexului lunar !

Nici un ban împrumutului forțat pentru războiul lui Hitler și Antonescu !

Împotriva teroarei hitleriste de la Malaxa și pentru refacerea sindicatelor muncitorești !

Nici un tun, nici un obuz sau piesă folositoare războiului hitlerist să nu iasă din mîna voastră !

Sabotați în chip și fel producția de război pentru Hitler !

Demonstrați împotriva evacuării ! Salvarea este pacea imediată !

Nu vă lăsați duși la muncă forțată în Germania.

Frați malaxiști !

Ridicați-vă în fruntea luptei pentru salvarea poporului nostru prin :

Ieșirea imediată din războiul lui Hitler și Antonescu !

Pace imediată cu Aliații !

Doborîrea guvernului Antonescu !

Instaurarea unui guvern de Front Național al poporului român !

Trăiască unitatea de luptă a muncitorilor și funcționarilor de la Malaxa.“

Din partea Comitetului Patriotic de la „Lemaître“ circulă următoarea chemare :

„Lemaitriști, să pornim la luptă pentru :

Mărirea salariilor în raport cu scumpetea...

Nici un ban pentru împrumut !

Nici o oră suplimentară pentru timpul pierdut cu alarma !

Desființarea închisorii din fabrică.

Înlăturarea instrucției istovitoare a tinerilor !

Salvarea noastră și a poporului nostru din această nenorocire stă în ridicarea noastră în masă la luptă împotriva războiului criminal al lui Hitler și Antonescu...

Trăiască România Liberă și independentă !“

„Către toată lumea C.F.R.-istă“ se intitulează apelul care trece din gară în gară și din depou în depou, semnat de „Comitetul patriotic C.F.R.-ist“. El cere :

„Ajutorarea imediată a sinistraților, aprovizionarea C.F.R.-iștilor cu alimente și lemne, mărirea salariului conform scumpirilor, nici un ban din salariul nostru pentru susținerea mai departe a războiului...“

„Frați C.F.R.-iști — spune apelul — Nici un tren, spre front, cu muniții, arme și alimente !

Trăiască unitatea patriotică !

Trăiască Frontul Unic al întregii clase muncitoare !

Jos războiul hitlerist !

Afară cu nemții din țară !“

„Comitetul patriotic al Întreprinderii S.E.T.“ cheamă toți patrioții de la S.E.T. la luptă pentru :

«Ziua de lucru de 8 ore, sporirea salariilor, demilitarizarea întreprinderii, un protest împotriva pedepselor și amenzilor ; asigurarea dreptului de liberă organizare sindicală și politică ; libertate de gîndire, a scrisului și cuvîntului ; autonomia și reorganizarea Asigurărilor Sociale sub control muncitoresc ; eliberarea tuturor celor închiși și întemnițați pentru lupta patriotică antihitleristă ; doborîrea guvernului Antonescu ; instaurarea unui guvern al Frontului Unic Național al Poporului format din reprezentanții tuturor grupurilor democrate patriotice antihitleriste».

Fiecare, cu problemele lor, dar fiecare, ajungînd la comandamentele naționale ale momentului istoric, demonstrează unitatea de acțiune a acestor mase de oameni în fața schimbărilor structurale pe care le reclamă.

XXI

Cu automobilul partizanului său, Leucuția, folosit intens, așa cum altora le folosește locuințele ca să stea în București, Iuliu Maniu ajunge în capul Căii Victoriei, la blocul „Generala“, unde, în locuința nepotului său, Corneliu Coposu, are întîlnire cu generalul Sănătescu. Ajunge doar cu cîteva minute înaintea oaspetelui, și de-abia apucă să-și dea cu cîțiva stropi de apă pe față.

De fapt, scopul întîlnirii este deosebit de clar și se poate exprima pe scurt, milităreste : Palatul, regele per-

sonal, el, Sănătescu, toată lumea, deci, insistă pe lîngă domnul Iuliu Maniu să primească președinția guvernului care se va forma imediat după arestarea Antoneștilor.

Iuliu Maniu gîndește îndelung fără să răspundă.

Și de-abia într-un tîrziu ridică palma, făcînd gestul de negație : Nu, dragule, nu-i conzult să fiu eu. Acum ne trebuie un guvern de militari !... Și, față de dezamăgirea celuilalt : Uite, să vorbim cît se poate de lucid — dacă eu accept să fiu președinte, trebuie să accept și locuri importante în guvern comuniștilor, adică, trebuie să le dau, într-un guvern prezidat de mine, posibilitatea ca ei să-și ducă înainte revoluția... Ei, te întreb acum, domnule Sănătescu, fiindcă văd că mă înțelegi prea bine, îți convine dumitale, sau palatului, sau regelui, să dăm atîta apă la moară comuniștilor, încît, în cîteva luni, ei să ne răstoarne de tot ?...

— Tocmai pentru că această idee este rostită atît de clar, generalul Sănătescu simte nevoia să insiste. Și ei au discutat la palat. Astăzi e o zi importantă (se abține să spună de ce și cum, nu pomenește nimic despre ce se petrece la palat, dar insistă mult pe ideea asta), astăzi e o zi foarte importantă, hotărîtoare... Regele e pus pe acte mari, dar și el vrea să se asigure că nu va da frîu liber comuniștilor. Tocmai de asta dorește foarte mult un guvern Maniu !...

De fapt, în aceste vorbe, rostite de Sănătescu grav, constă tot miezul uneia dintre deciziile luate cu două ore în urmă, între cei cinci : regele, Mocioni, Ioanițiu, Buzești și el, Sănătescu. Pentru că, devansînd declanșarea insurecției, bazîndu-se pe forțele mobilizate de comuniști, palatul nu e atît de naiv încît să se gîndească să lase țara pe mîna lor. Din pricina aceasta, întîlnirea Maniu-Sănătescu, stabilită încă de mai înainte, capătă pentru palat un sens foarte important tocmai astăzi : Regele trebuie să se asigure ca guvernul ce va urma arestării Antoneștilor, să nu cadă în mîna comuniștilor...

Îi explică toate acestea domnului Maniu, bineînțeles, fără a-i lăsa impresia că lucrurile s-au hotărît chiar pentru azi. Doar, încă din mai, de la Consiliului de coroană, s-a hotărît că forțele sociale pe care le promovează și le susține palatul sînt tot cele care pot duce la înlăturarea lui Antonescu fără riscul unei guvernări comuniste, garantînd că nu se va extinde pericolul comunist.

„Și pe mine, de ce să mă utilizeze la fel ?" pare a spune schima de pe fața domnului Maniu. Refuză cu îndîrjire : adică, mai bine zis, amînă.

Încălzit de pledoarie și de insistențele cu care caută să prindă privirile bătrînului sfinx a cărui mascată inteligență o cunoaște prea bine, înaltul general ajunge la momentul sentimental cînd simte nevoia să-i facă o mărturisire : Domnule Maniu, v-o spun din inimă, mă vedeți că fac totul astăzi pentru înlăturarea dictatorului Antonescu, dar nu vreau să fie pierdut ca om, ci, dimpotrivă, să-l salvez ; ca vechi prieten aș vrea chiar să pot să salvez țara și să-l cruț și pe el. Ei bine, numai venirea dumneavoastră în fruntea guvernului mi-ar putea garanta integritatea lui fizică și eu aș putea acționa în continuare ferm pe linia pe care m-am angajat în serviciul politicii țării !...

Cu ascunsele lui antene atît de sensibile, bătrînul politician înțelege și devine mai uman : Te înțeleg, dragule ; cînd ne sacrificăm prietenii în politică, nu ne vine ușor !... Și, dîndu-și seama de pericol precizează : te rog să nu abandonezi, iar eu te voi ajuta în intențiunile dumitale bune față de persoana fizică a mareșalului... Sănătescu e fericit : deci acceptați ! Dar zîmbetul ascuns al unei strategii bine calculate și îndeminatec disimulate luminează buzele aspre ale bătrînului politician : Poate te voi ajuta chiar mai bine ; te voi ajuta convingîndu-l pe mareșal să semneze el armistițiul și, astfel, să-și salveze integral persoana !... Dar asta, vom mai vedea, să mai așteptăm puțin, generale, să mai așteptăm...

Reprezentînd Palatul unde s-a luat acea hotărîre extraordinară, generalul Sănătescu nu poate să se lase amînat. El își continuă pledoaria, încercînd să fie cît mai persuasiv.

Dar Iuliu Maniu de multă vreme a redevenit impenetrabil ca un bronz : Nu, drăguță, nu ; faceți dumneavoastră guvern de militari ; militarii nu au personalitate, au uniformă ; uniformele fac bine într-un guvern de mînă forte ; militarii nu s-au compromis niciodată în guverne, în schimb, oamenii politici se pot compromite foarte ușor în timpul războaielor... Spune-i domnișorului că eu știu mai multe decît el. Să fie sigur că Maniu există și totul va ieși bine.

Sănătescu insistă : Domnule Maniu, gîndiți-vă, dacă noi nu instaurăm urgent un guvern al întregii țări, se pot

forma mai multe care să o împartă. Cine știe ce condiții de armistițiu acceptă Antonescu, cine știe care alții mai apar ; dumneavoastră, care ați luptat pentru întregirea țării, să o lăsați acum să se destrame ? ! ?... Aceste argumente aduc un luciu de simțire umană pe chipul bătrînului sfinx : El să fie acuzat de împărțirea țării ? ! Asta e peste putință ! El e una doar cu trupul întreg al țării acesteia mari. El nu acceptă președinția din motivele explicate, el vrea să se păstreze pentru mai tîrziu, cînd situația va fi mai limpede, dar guvernul trebuie făcut și, uite, el își dă acordul : un guvern de militari, cu cei patru reprezentanți ai partidelor din B.N.D., miniștri fără portofoliu... Și Maniu zîmbește tradîndu-și, așa cum foarte rar face, calculul redutabil, îmbatabila logică politică : Fii convins, generale, că așa este foarte bine : îi obligăm pe comuniști să nu aibă nici ei nici un portofoliu !

Iuliu Maniu îi strînge mîna în vreme ce, în sinea sa, generalul își dă seama de ce, întotdeauna, în ciuda aparențelor, s-a vorbit despre Maniu ca despre un foarte mare politician.

Despărțindu-se, cei doi se privesc alîntător, cu o ciudată candoare, Maniu pentru că-i ascunde ideea sa de a scăpa prin mîna mareșalului de obligațiile față de B.N.D., iar generalul Sănătescu pentru că nu-i spune un cuvînt despre decizia care s-a luat de a-i aresta chiar astăzi pe Antonești.

XXII

O bătaie discretă în ușa apartamentului lui Sabin Manuilă. Intră Leucuția și-i poftește pe cei doi reprezentanți comuniști în apartamentul său, care se află pe aceeași scară, la etajul patru. În locul reprezentanților celorlalte trei partide din Bloc, ei dau ochii numai cu Iuliu Maniu, așezat într-un fotoliu vechi.

Pe Pătrășcanu îl cunoaște, și-i întinde o mînă încrt condescendentă. Pe Constantin Agiu, însă, îl privește foarte atent ca și cum ar vrea să-l descifreze. Cu toate că acesta se prezintă, rostindu-și clar numele, se face a nu înțelege și-l întreabă de mai multe ori : Și cum zici, domnule, că te cheamă ?... Pentru a-i repeta apoi numele,

ca și cum ar afla în asta deosebite semnificații : Agiu, Agiu, Agiu...

De fapt, nu e vorba de nimic altceva decît de surprinderea că Partidul Comunist a trimis o delegație și nu un reprezentant la o întîlnire, de care el nu numai că n-are chef, dar ar vrea să scape cît mai repede cu putință. De fapt, ieșirea o cunoaște ; a și aranjat-o. Dar prezența unei delegații comuniste, la o întîlnire care fusese fixată cu destulă insistență, îl face să-și dea seama că nu va avea cum să scape prea ușor.

Îl trezește din tăcerea, pe care și-o vrea meditativă, sosirea lui Constantin Titel Petrescu. Și acesta este însoțit de un alt partizan — Șerban Voinea. În asemenea condiții, Maniu ar putea chema și el pe unul de-ai casei, pe Coposu, sau pe Leucuția, care are funcție importantă în conducerea P.N.Ț. Dar nu o face. Desigur, tocmai pentru că e hotărît să termine cît mai repede. Îi strînge mîna lui Titel Petrescu de parcă nu l-ar fi văzut deloc astăzi, și-i face semn să-l lase pe Șerban Voinea în altă cameră. Apoi întinde bărbia ca și cum le-ar permite să înceapă, să-i spună ce vor.

Simțindu-i intenția de a-i expedia, Lucrețiu Pătrășcanu devine ritos, îi amintește domnului președinte național-țărănist că această întîlnire, între reprezentanții tuturor celor patru partide care formează Blocul Național Democrat, a fost stabilită de comun acord, ca urmare a ezitărilor domnici sale în a lua o decizie privind formarea noului guvern. Că ei, comuniștii, cu toate că sînt singurii amenințați, riscînd chiar și fizicește prin participarea la asemenea întruniri, au venit aici în delegație pentru a avea posibilitatea să decidă totul pe loc, în vreme ce domniile lor au venit singuri, iar domnul Dinu Brătianu nu a venit și nici nu a trimis vreun reprezentant sau măcar o vorbă, cum că ar lipsi.

Iuliu Maniu are umor : îi amintește lui Pătrășcanu că, în condiții de conspirativitate, e foarte greu să te miști, mai ales în delegațiuni, și se miră că domnul Brătianu, care e un om atît de punctual, nu a venit. Pune aceasta tocmai pe imprevizibilul din această „muncă conspirativă", fapt care îl face pe Constantin Agiu să nu mai rabde. I-o servește frumos : Noi ducem zeci de ani de puș-cărie-n spate, domnule Maniu, iar dacă sîntem prinși, ne așteaptă plutonul de execuție ; și tot am venit, pentru

că ne doare soarta țării, iar astăzi trebuie să luăm o decizie importantă !

Maniu se uită la el atent, și tace. Tace, cu obiceiul lui de a da celuilalt senzația că se gîndește la ce i s-a spus. Cînd deschide gura, iarăși pune întrebarea aceea stupidă și fără rost : Cum zici, dragule, că te cheamă ?... Și, cînd acela îi răspunde că i-ar putea da zeci de nume conspirative, dar nu numele are vreo importanță, ci partidul pe care îl reprezintă, dă din cap gînditor, ca și cum ar înțelege totul, însă nu i-ar sta lui în putință să decidă...

Cunoscîndu-l mai de multă vreme, Lucrețiu Pătrășcanu îi spune direct : Domnule Maniu, în definitiv, noi putem să nu ne formalizăm pentru faptul că dumneavoastră nu ați venit în delegație. Pentru că singura decizie care trebuie luată este în legătură cu dumneavoastră, deci dumneavoastră puteți hotărî.

Maniu se așază mai bine în vechiul fotoliu, parcă adunîndu-și armele de respingere : Te ascult, dragule...

Și Pătrășcanu nu așteptă să i se spună a doua oară : Vă amintesc cîteva dintre argumentele pe care le-am mai discutat, argumente care pledează ca dumneavoastră să fiți președintele Consiliului de Miniștri care se va forma. Răsturnînd dictatura lui Antonescu, noi înfăptuim un act politic, în numele unei platforme poltice cu caracter profund democratic, stabilită în colaborarea dintre partidele noastre și care trebuie să cuprindă toată țara !... Noi luptăm nu pentru vreun folos personal, ci ca să impunem în întreaga Românie și pentru toți românii o eră de democrație ! Așa stînd lucrurile, guvernul trebuie să aibă o structură profund politică, reprezenînd pentru țară tocmai principiile Blocului Național Democrat. În fruntea lui trebuie să se afle un reprezentat al acestui bloc. Noi v-am oferit dumneavoastră această demnitate. Trebuie să o acceptați, tocmai ca să subliniem o eră de democrație care vine, și nu înlocuirea unei guvernări militare cu altă guvernare militară. Așa gîndește Partidul Comunist și, pentru afirmarea cît mai elocventă a acestei idei în fața țării întregi, el cere ca în fruntea guvernului să fie un om politic, reprezentantul unuia dintre partidele pe care dictatura le-a scos în afara legii. Vedeți, nu sîntem vanitoși, nu vrem să ajungem noi în frunte. Dacă voiam să fim în frunte, puteam să ne facem noi guvernul nostru, oriunde în țară ; puteam chiar să acceptăm ideea împăr-

țirii țării, înțelegeți, domnule Maniu ? Dar lupta noastră o ducem de atîta vreme pentru eliberarea și democratizarea întregii țări ; noi luptăm pentru întregul popor român și aliațele pe care vi le-am propus au precizat întotdeauna acest principiu. Acum, nu vrem putere, vrem numai ca principiile, pe care noi le-am enunțat, să fie evidente prin componența noului guvern, și vă propunem președinția...

Iuliu Maniu încearcă un discurs în care să se arate flatat. Vorbește despre onoarea care i se face, despre răspunderea lui față de țară și de români, vorbește despre orice, numai despre faptul că doar cu o jumătate de oră mai înainte el i-a comunicat generalului Sănătescu cerința categorică de a se forma un guvern de militari nu spune nimic. Vorbește mult, într-un stil de filibusterism balcano-austro-ungar pe care el l-a inițiat și l-a cultivat în parlamentul român. În loc de concluzie, se miră de generozitatea și dezinteresarea comuniștilor : de ce vă bateți să fiu neapărat eu, domnule Pătrășcanu, deîndată ce dumneavoastră ați găsit formula ca să fiți interimar la Justiție, iar eu, iată, vă spun categoric că sînt de acord cu aceasta, deci vă întind mîna făcîndu-vă interesele dumneavoastră ; ce vă mai interesează atît de mult de mine?!... Tace satisfăcut, pentru că aici a vrut să ajungă — să le declare comuniștilor că e de acord cu cererea lor privind Ministerul Justiției, să pertracteze cu palatul ideea guvernului de generali și, în fond, să-l convingă pe Antonescu de a semna el, încă astăzi, armistițiul.

Aude glasul celui pe care l-a întrebat de mai multe ori de nume, spunîndu-i : Domnule Maniu, noi, în numele Partidului Comunist, vă cerem să ne răspundeți categoric dacă acceptați sau nu să preluați conducerea viitorului guvern. Nu mai poate veni din partea dumneavoastră încă o amînare !... Răspundeți-ne pe loc dacă acceptați sau nu!...

Pe scaunul său, Constantin Titel Petrescu înclină să dea dreptate și unuia, și altuia ; fiecăruia în clipa în care vorbește. Și nu se așteaptă să fie luat drept martor al unei declarații tari. Dar Maniu îl ia, spunînd cu ton amenințător : Domnule Constantin Titel Petrescu, ești martor că sînt somat cu un ton foarte vehement și că răspunsul meu este că nu sînt obișnuit să se discute cu mine cu revolverul pe masă.

Lucreţiu Pătrăşcanu întoarce însă discuţia pe care Maniu o acuză drept vehementă pesemne ca să o poată părăsi făcînd pe supăratul, cu o figură de stil : E vorba de revolverul conştiinţei, domnule Maniu, al conştiinţei noastre de români care nu mai putem tărăgăna în aceste momente grave. Vreţi ca Hitler să ne ocupe, aşa cum a ocupat Ungaria ?!... Cu fiecare zi ce trece, creşte numărul nemţilor în ţară. La cel mai mic semn de instabilitate a dictaturii lui Antonescu, Hitler ne ocupă. Sper că nu doriţi asta României !... Trebuie să decideţi. Ştiţi doar că regele este de acord şi aşteaptă din partea noastră formula de guvern. Şi, aseară, aţi promis la palat că astăzi vom decide.

Maniu e destul de supărat. Mai ales pe fruntaşul social-democrat care ştie că, în dimineaţa aceasta, l-au trimis pe Gheorghe Brătianu la Antonescu, dar, acum, nu i-a dat nici o mînă de ajutor ca să facă pe supăratul şi să poată părăsi întîlnirea cîştigînd astfel timp. Ascultă, fără nici un fel de plăcere, dar obişnuit, ultimatumul comuniştilor : în cazul unui nou act de indecizie, ei se consideră dezlegaţi de angajamentele din B.N.D. şi imediat vor porni la acţiune de unii singuri... Îi ia în serios ; pentru că ştie că vor porni. Şi recurge la ultimul argument pe care l-a pregătit ; le spune cu ton de imputare că şi el, Iuliu Maniu, va putea fi nemulţumit sau, în orice caz, nu prea sigur pe ei, pentru că dumnealor, comuniştii, niciodată nu i-au adus asigurări din partea unor forţe externe. Din partea domnului Stalin, de exemplu. Şi, la întrebarea lor cam înţepată că de ce ar fi trebuit ei să aducă asigurări din partea lui Stalin, le explică răbdător : Fiecare reprezentăm pe cîte cineva, dragilor... Sîntem o naţiune mică, iar, în lume, naţiunile mari sînt cele care aduc soluţiuni. Eu nu înconjur să spun că mă bucur de foarte multă simpatie din partea domnilor americani şi englezi, corespondez cu ei regulat şi, într-un fel, pot reprezenta aici, pentru România, chiar şi punctul dumnealor de vedere... Dar dumneavoastră, dragilor, oricare aţi fi fost, din partea Partidului Comunist la întîlnirile cu mine, şi aţi fost mulţi din o mie nouă sute patruzeci şi doi încoace, nici unul nu aţi venit vreodată la tratative cu vreo afirmaţie cum că aţi reprezenta şi vreun punct de vedere sovietic !... Îi priveşte, dorindu-se cît mai expresiv, şi subliniază aceasta printr-un gest demonstrativ : Vedeţi !...

Dar ei nu văd, ei nu pricep şi i-o spun direct : De ce ar fi trebuit să reprezentăm vreun punct de vedere sovietic ? De unde şi pînă unde ?!...

De unde ?... Domnul Maniu îi mîngîie cu înţelepciunea sa sfătoasă : În politică, fiecare trebuie să reprezentăm şi cîte o mare putere, dragilor... Eu am tot aşteptat : Dacă dumneavoastră puteţi angaja în discuţii, într-adevăr, şi vreun cuvînt al domnului Stalin, atunci poate că şi eu m-aş simţi obligat să fiu mai ferm. Dar aşa...

Nu se aşteaptă ca cei doi să fie atît de vehemenţi în răspunsul lor. Atît de porniţi. Atît de uniţi, completîndu-se : Greşeşte foarte mult domnul Maniu dacă s-a aşteptat la aşa ceva !... Nici ei şi nici un alt comunist nu reprezintă nici o putere străină !... Ei sînt comunişti tocmai pentru că nu lasă soarta poporului român în voia vreunei puteri străine !... Ei se bazează pe forţele acestui popor, pe cei pe care i-au mobilizat din rîndurile populaţiei ţării... S-o ştie domnul Maniu că a fi comunist înseamnă a cunoaşte profund durerile şi nevoile neamului, şi a te strădui să-l înveţi cum să şi le rezolve !... A lupta împreună cu el ca să şi le rezolve !... Pentru că nimeni altcineva nu poate să cunoască mai bine decît noi, cei dinăuntru, aceste nevoi !.... Ei, comuniştii, pe înţelegerea acestor nevoi şi pe soluţiile specifice de depăşire a lor, pe care le-au găsit aici, în ţară, se bazează cînd ridică poporul la luptă. Ei reprezintă acest popor, pe care îl pot ridica la luptă şi, *în numele lui*, vorbesc, *în numele lui* se angajează !...

Sînt porniţi, îşi spun gîndurile animaţi de o enormă încrîncenare şi retorica lui Pătrăşcanu se împleteşte cu vehemenţa lui Agiu într-un duet care-l cam timorează pe bătrînul politician : Staţi, fraţilor, rogu-vă, am zis şi eu, dar... Dacă nu reprezentaţi, nu reprezentaţi !... Eu ziceam numai... De, noi sîntem o naţiune mică, sîntem la cheremul altora mai mari, şi...

Ţintuindu-l cu ochii săi apropiaţi, ca de pasăre inteligentă, Pătrăşcanu vorbeşte, modelînd ritos cuvintele cu buzele sale subţiri : Vedeţi, domnule Maniu, că noi luptăm ca să nu mai fie săraci şi bogaţi, cred că ştiţi ; că noi luptăm, adică, pentru ca fiecare om, fiecare individ să-şi capete demnitatea existenţei sale !... Ei bine, tot aşa, credeţi-mă, visăm şi sperăm să trăim vremea cînd nu numai fiecare om, ci şi fiecare naţiune va ajunge la demnitatea

existenței sale. Așa cum nu vor mai fi diferențe între membrii societății, nu vor mai fi nici între națiuni. Mare, sau mică, fiecare își va trăi rostul ei cu demnitate. Asta vrem să realizăm !... Mă înțelegeți, așadar, de ce noi această națiune o reprezentăm, din ea ne tragem seva, ei sîntem datori să-i dedicăm lupta noastră. Și tocmai pentru că ne animă această convingere, noi ne considerăm în stare să ridicăm la rangul ei demnitatea națiunii noastre făcînd-o ca, în clipele acestea grele, să-și rezolve singură soarta. Iar cînd își va rezolva singură soarta, să vedeți dumneavoastră ce repede va ajunge această națiune la conștiința demnității ei și cum nu o va mai chinui ideea că este prea mică. Nici o națiune, domnule Maniu, dacă este condusă bine, nu este mai mică și mai neputincioasă decît i-o cer nevoile de rezolvare a situației sale. Trebuie să ne salvăm acuma țara, și să vedeți cum va crește demnitatea ei. De asta vă cerem și dumneavoastră să nu mai ezitați!... Și v-o cerem categoric, tocmai pentru că este vorba de un comandament național !...

Iuliu Maniu îi privește fața : roșie, prelungă, cu liniile frunții pareă tot înălțîndu-se, cu sprîncene circomflexe subliniind privirea acidă a ochilor apropiați, cu nasul mare, acvilin, cu buzele subțiri. E o figură cam stranie. Nu pot spune nici că e urît, nici că e fotogenic. Nu poți vorbi decît despre lumina deosebită care-i încălzește privirile, zîmbetul inteligent și maliție.

Simțindu-se covîrșit de lucrurile care i-au fost demonstrate și, de ce n-ar spune-o, chiar impresionat de riposta lor la ideea de a reprezenta pe cineva dinafară, lui Maniu nu-i mai rămîne decît să folosească portița pe care și-a pregătit-o prin însăși aranjarea lipsei lui Brătianu de la această întîlnire : Dragilor, eu aș decide — redevine el moale și pseudoneputincios — dar vă dați seama că este o hotărîre extrem de importantă, care nu mă angajează doar pe mine, angajează întregul Partid Național Țărănesc, și angajează, de asemenea, Partidul Național Liberal cu care noi avem convenții bilaterale. Așa că lipsa domnului Brătianu de la această întrunire — cine știe ce s-o fi întîmplat pentru că dumnealui, așa cum am spus, e un om foarte punctual — mă pune în imposibilitate de a decide acum... Stați, nu vă impacientați ; astăzi vom decide. Vă rog rămîneți aici. Dați-mi voie numai să

lipsesc o oră-două ca să mă consult și eu cu partizanii mei și, la orele cinci, să zicem, sînt înapoi, aici, ca domnul Brătianu. Da, mă angajez ca neapărat să-l aduc ! Contați, vă rog, pe cuvîntul meu. Atunci, în douăzeci, treizeci de minute vom lua toate deciziunile. Absolut toate... Haideți, că doar nici nu puteți pleca ; dumneavoastră comuniștii circulați numai noaptea ; știu eu că nu puteți ieși de aici acum. Așteptați vă rog ; la orele cinci după prînz, adică șaptesprezece, vom decide totul !...

Și iese repede pentru a nu-i lăsa să se răzgîndească. Pînă la orele șaptesprezece, desigur că Gheorghe Brătianu va avea răspunsul lui Antonescu. Sau, dacă acela se va încăpățîna, el personal, Iuliu Maniu, îl va face să răspundă pe loc, arătîndu-i telegrama de la ruși și demonstrîndu-i prin aceasta că tot prin el trebuie să trateze, tot de el trebuie să asculte.

Iese din bloc, în fața Cișmigiului, cu convingerea că a fost pentru ultima oară cînd s-a repetat neplăcuta situație de a trebui să trateze cu comuniștii.

Pentru că mai ales un lucru îl tulbură pe Iuliu Maniu : tonul foarte sincer și îndîrjit al ambilor comuniști, cînd au ripostat la părerea că ei s-ar putea baza pe ajutor dinafară. Îi amintește de tinerețea lui, cînd lupta cu dăruire la Budapesta pentru cauza dreaptă a națiunii sale, și-l face să-i simtă mult mai profunzi decît i-a considerat. ...Noi ne bazăm pe forțele noastre proprii, domnule Maniu, pentru că noi nu sîntem agenții altui stat, ci facem parte dintre patrioții acestei țări, căreia îi cunoaștem aspirațiile atît de bine încît sîntem siguri că o putem determina să lupte, să răstoarne dictatura și să-i alunge pe nemți, îi spusese Pătrășcanu la plecare.

Suindu-se în automobilul lui Leucuția, Iuliu Maniu e foarte, foarte gînditor. Ideea despre o națiune mică ce și-ar putea căpăta demnitatea dacă e condusă așa cum trebuie îl obsedează. În orice caz, oamenii ăștia, cu care ar dori din inimă să nu mai trebuiască să aibă de-a face, se bazează pe ceva în țara asta. Pe ceva care l-a legat și pe el cu mii de fire de simțirea națiunii sale, atunci cînd lupta dîrz pentru marea idee a Unirii.

Dă din cap îngîndurat și ar vrea să ajungă cît mai repede să aibă răspunsul afirmativ al mareșalului.

XXIII

Mareșalul e în Consiliu de Miniștri. Un consiliu pe care l-a deschis cu priviri reci, anunțînd participanții că a avut o noapte de coșmar amintindu-și cele văzute ieri pe front, și că s-a gîndit dacă n-ar fi bine să mustre grav întreaga armată, ca să simtă dispreţul lui fiecare soldat ce zace-n tranșee, fără să riposteze energic ofensivei lui Malinovski și Tolbuhin. A pomenit ceva și despre operațiunea „Margarethe", prin care a fost invadată Ungaria, întrebîndu-se de ce se numea în limbajul cifrat „Margarethe" și ce puteau cuprinde alte planuri de invazie denumite „Margarethe 2" sau „Margarethe 3" ?!...

Și astfel, debutînd crispat, într-o stare proastă accentuată de toate veștile de pe front, acest consiliu, format numai din miniștri militari, discută toate amănuntele privind retragerea frontului și întărirea rezistenței pe linia Cașin-Focșani-Nămoloasa-Galați-Brăila, și decide asupra tuturor centrelor de rezistență succesive care trebuiesc pregătite pe fiecare zonă de retragere ulterioară. Secretarii cartografi acoperă hărțile cu linii succesive care împart țara în felii de la est către vest, configurînd planul strategic al mareșalului de a ceda terenul, porțiune cu porțiune, luptînd și apărînd-o pe fiecare în parte, în așa fel încît este evident pentru oricine că rezistența lui mai poate dura minimum șase luni și maximum un an, răstimp în care soarta Europei și a întregii omeniri se va decide. Aici, în acest consiliu, există argumente serioase să se creadă că ea se va decide, oricum, avantajos pentru Germania și aliații ei deoarece sau vor învinge armele secrete pregătite de Hitler, sau anglo-americanii vor ajunge la o soluție ca să nu permită Europei contaminarea de pericolul comunist.

Din pricina aceasta, lunga demonstrație a mareșalului pe tema modului în care se mai poate „rezista, chiar în aceste condiții, cel puțin încă un an, este luată în serios. Fețele miniștrilor, — militari bătrîni și experimentați — parcă se resemnează cînd aceștia își dau seama că logica strategică a mareșalului e întemeiată și că toate măsurile care se propun pot, într-adevăr, garanta o rezistență de durată.

De fapt, nu e un Consiliu de Miniștri propriu-zis, și nu doar pentru faptul că participă cîțiva ofițeri de stat-

major. Dar miniștri s-au învățat să li se ordone, iar ei să execute. Însă, întotdeauna, există zeci de nuanțe, de la modul orb și pînă la cel convins, în felul în care primești și execuți ordine. Or, de data aceasta, ordinul mareșalului este convingător pentru ei, cei care au intrat în acest joc și simt apăsarea lui. Este soluția care le mai dă o șansă. Este studiată destul de bine și prevede cedarea cu greu și la preț scump a fiecăreia dintre zonele care, pe hărțile din fața lor, împart țara în felii de la est către vest. Rezistență acerbă, cedarea teritoriului numai în clipa în care totul a fost ras de pe fața lui și, în schimbul unei Românii rămasă doar piatră, țărînă și ruine, recunoștința nu numai a aliaților germani, ci a întregii Europe, de a fi ținut piept înaintării sovietice pînă ce bătrînul continent și-a recompus forțele pentru a respinge dincolo de Urali pericolul bolșevic.

Acestei mîini de oameni, militari și demnitari angajați în războiul antisovietic, formula propusă le convine pentru că le mai oferă unele șanse. Chiar dacă-și dau seama clar că Antonescu sacrifică țara întreagă. Și conduși de instinctul egoist al autoapărării, trec, fiecare în domeniile lor, la luarea măsurilor pentru punerea în aplicare a acestui plan nemilos. N-au de ales.

Antonescu este vînăt. Nu poate uita ceea ce l-a chinuit toată noaptea : imaginea armatei care refuză să mai lupte împotriva rușilor...

O furie neputincioasă îl macină, și aceasta îi este accentuată de insistențele cu care Mihai Antonescu a intrat în Consiliul de Miniștri, tot șoptindu-i că ar fi cazul să meargă la palat, că n-ar fi cazul să supere palatul, că este necesară o conlucrare în asemenea momente grele, că regele, dă-l dracului, nu e vorba să i se raporteze ceva, dar vrea și el să știe, în cazul unei retrageri, unde-și stabilește curtea regală, unde-și duce bogățiile și tablourile ; că mareșalul trebuie să înțeleagă faptul că nu e bine c-a stat de vorbă cu nemții, și cu palatul nu, mai ales că e ceva formal, de cîteva minute ; că el, Mihai Antonescu, detestă ca și mareșalul casa regală și camarila, dar, într-un asemenea moment, nu strică să le cîștige încrederea, să le arate bunăvoință, luînd harta și găsind un loc prin preajma celui unde se va muta guvernul, unde să poată și regele să se retragă ; poate în castelul de la Săvîrșin, poate la Bulci, la Stîrcea... A remarcat el, Mihai Antonescu — àsta

e interesul principal la palat : regele își dă importanță spunînd că vrea să fie informat în legătură cu situația de pe front ; în fond, tremură pantalonii pe el, vrea să știe unde se va retrage și unde va sta în siguranță. Dacă mareșalul merge la masă, vor stabili împreună locul unde trebuie să se retragă imberbul și, mai ales, bogățiile casei regale. Asta e important !...

Mareșalul i-o retează scurt : Nu mai pleda !... Am să mă duc !... Încă de azi-dimineață am hotărît să mă duc la palat. Trebuie să-i atrag atenția imberbului în legătură cu întreaga situație !

Rapoartele miniștrilor, turuiala șoptită a lui Mihai Antonescu, ideea de a se duce la palatul acela de care-i este scîrbă, circulația greoaie a sîngelui în picioare, ceea ce-i dă amorțeli și furnicături subliniindu-i un anume sentiment de rebegeală, lumina scînteietoare pe care o reflectă lacul și ferestrele, totul îl enervează în dimineața asta pe mareșal. Se uită la vicepreședintele său cu o privire rea în ochii cenușii, îi spune cele de mai sus și-l face să tacă. Dar nici pe generalul care vorbește despre măsurile ce trebuie luate pentru retragere nu-l ascultă. O indignare fierbe-n el și-l face să monologheze în sine : O să se ducă la palat... A hotărît că se va duce. Pentru că gîngavul ăla, neajutorat la minte, trebuie învățat unde și cum să se retragă !... Și trebuie să știe că el, Antonescu, va opri cu orice chip armatele rusești pe linia Galați—Năm oloasa—Focșani. Se va duce la palat ; așa hotărîse și el. Dar îi e silă să fie protocolar cu un puțoi... El, care a schimbat un rege, și care l-a pus pe ăsta să intre acolo ca și cum ar trebui să-i acorde respect, să-și lase centura cu pistolul în anticameră, să intre, salutînd el primul și spunînd o vorbă reverențioasă... Nu ! Nu-l poate suferi pe rege, pe insipida aia de mă-sa, femeie fără sare, în patul căreia intră doar ofițerași în speranța carierei, pe toți pușlii obraznici din camarilă și pe invertitul de Stîrcea, un adevărat Iago, malefică figură, șforar, lipsit de caracter, și periculos de inteligent !... Ha, îl bîrfesc toți ăștia, iar acum îl cheamă, fiindcă au nevoie de el să le spună unde să-și pună averile în siguranță. El să se descingă în anticameră, să-și lase centironul în mîna ofițerilor de gardă și să-i salute respectuos conform protocolului, în vreme ce ei au nevoie de sfatul lui ca să-și pună la adăpost averile !... El e mareșalul, exact de trei ani e mareșalul !...

Și atunci, chiar dacă protocolul de sute de ani de la curțile regilor cere ca oricine să se descingă spre a nu avea o armă, el de ce s-o facă ?!...

Furios, montîndu-se singur, întrerupe cu un gest autoritar peroraţia generalului Arbore, spune că totul e clar și dispune cabinetului său militar să redacteze ordinul de retragere a Armatei a 4-a pe linia Caşin—Focșani—Năm oloasa—Galați—Brăila.

Vorbește concis, dă ordine precise, ascultă raportul generalului Orezeanu, directorul general al căilor ferate, privind toate măsurile luate pentru o retragre operativă, îi chestionează pe ceilalți miniștri și le ordonă ce au de făcut în aceste condiții. Dar nu termină toate precizările și Mihai Antonescu se apropie de el, spunîndu-i că sînt anunțați de sosirea lui Gheorghe Brătianu, care solicită o audiență urgentă. Îi face semn lui Ică să iasă și să vadă despre ce-i vorba. El, mareșalul, nu renunță la pofta de decizie pe care a căpătat-o, depășindu-și gîndurile negre din timpul nopții. Ordonă în continuare, iar miniștrii își notează, disciplinați ca niște elevi. Îi lasă apoi să se pregătească fiecare pentru a-și expune planul concret de măsuri conform ordinelor primite, și iese. Iese cu aceeași siguranță de sine care, încă de pe vremea cînd era locotenent colonel, îi dădea suficiența de a scrie că nu crede într-o eficiență a Ligii Națiunilor.

XXIV

În salonaș e răcoare. O răcoare intimă, așa cum îi trebuie lui Mihai Antonescu spre a se confesa. Gheorghe Brătianu i-a fost, doar, șef de partid încă din studenție. Pînă a intrat în biserica patriarhiei, împreună cu mareșalul, îmbrăcînd amîndoi cămășile verzi, el a contat ca membru al Partidului Național Liberal-Georgist, inițiat și condus de profesorul de istorie din fața sa, pe vremea cînd acesta avea diferende cu unchii săi Vintilă și Dinu Brătianu.

Iar fericirea face ca, acum, Gheorghe I. Brătianu să nu mai aibă diferende, ci să se fi întors la matca partidului înaintașilor săi, și să vină în numele tuturor Brătienilor, ba, mai mult, și al lui Maniu, și al lui Constantin Titel Petrescu, spre a-l convinge pe mareșal de soluția cea mai bună.

Cu largi gesturi centripete, singura lui manifestare sinceră, Mihai Antonescu vorbește mult, ca-ntr-o mărturisire, în fața fostului său șef de partid : Să dea dumnezeu, domnule profesor, ca mareșalul să ajungă la rațiunea noastră și să înțeleagă înțelepciunea propunerii dumneavoastră, proeminenții oameni politici ai țării... Vă rog să fiți convins că eu voi face, după cum și fac și am și făcut, toate eforturile spre a-l convinge. V-o repet ; în mine aveți un total aliat. Sînt atît de convins de necesitatea unei asemenea măsuri, domnule profesor, încît dumneavoastră, ca părinte al meu spiritual, v-o spun : dacă domnul mareșal refuză, eu sînt gata să duc la îndeplinire acest act. Da, domnule profesor, puteți conta pe mine. Dacă m-aș bucura de încrederea dumneavoastră, mi-aș lua eu întreaga răspundere și aș forma guvernul care să semneze armistițiul. Știți că, la aliați, în orice caz sînt mai bine văzut decît mareșalul... Vă rog să contați pe mine. Dacă mareșalul nu vrea, eu mă dezic de el, și aștept din partea dumneavoastră onoarea de a mi se încredința această misiune. Să știți că...

Dar Gheorghe Brătianu nu mai află ce, deoarece ușa se deschide și, în uniforma sa, cu tăietură englezească — pantaloni beige și haină kaki, așezîndu-și cu o palmă frizura trasă peste chelia roșie, intră mareșalul. Îi dă mîna grav, îl privește cu autoritară condescendență și se așează lîngă cel care exact în clipa trecută se declarase gata să-l trădeze. Iar Mihai Antonescu devine afectuos și disciplinat ca-n cele mai bune perioade ale lor de conlucrare, îngăimînd : Domnul Gheorghe Brătianu vine împuternicit din partea tuturor partidelor, are un mesaj care... Și deodată întreabă dacă nu este cazul să se ducă să conducă el, în locul mareșalului, lucrările Consiliului de Miniștri.

Mareșalul înțelege și, privindu-l pe Gheorghe Brătianu, cu ochii săi care au fost în tinerețe albaștri, îi spune : L-am trimis pe Cristescu la domnul Maniu, să-i propună să ia dînsul guvernul și să facă ce vrea ; acum, pe sală, Cristescu mi-a raportat că domnul Maniu nu e de acord, că vrea ca eu să semnez armistițiul...

Din ușă, Mihai Antonescu asistă la modul în care, ajutat de această introducere, prin care mareșalul a vrut să arate că își dă seama de scopul vizitei, Gheorghe Brătianu își începe pledoaria. Apoi iese rapid, dar nu se îndreaptă spre sala unde se desfășoară Consiliul, ci spre încăperea

unde se află cabinetul său. Intră aferat, și îi dictează șefului de cabinet, colonelul Galin, încă o telegramă urgentă către legația din Ankara : „Situația militară înaintează foarte grav. Nu știu ce rezultat va avea apelul meu la domnul Saradjoglu. Dumneavoastră trebuie să căutați în orice caz sprijinul în sensul comunicării colonelului Teodorescu, pentru a nu vedea teritoriul împărțit în teatru de război dincolo și dincoace de Carpați. Mihai Antonescu".

Iese, mulțumit că i-a venit ideea să insiste, și are o schimă neplăcută, cînd, pe coridor, se lovește de Eugen Cristescu. Deoarece, misiunea colonelului Teodorescu, pomenit în telegramă, este de a convinge guvernul turc să spună că, pentru tratative complete, este nevoie de prezența lui, a lui Mihai Antonescu, la Ankara... Și acum, dacă află mareșalul de această mașinație ?...

Cu aerul său șters, șeful serviciului secret nu lasă impresia că ar ști or n-ar ști. Dar, cunoscîndu-și intențiile pe care le ascunde mareșalului, Mihai Antonescu nu poate să nu se simtă suspectat. Plecînd de la palat în dimineața aceasta, el a devenit convins de cartea pe care trebuie să o joace. Chiar a provocat discuția cu baronul Mocioni-Stîrcea, în vreme ce acesta îl conduce spre ieșire, avansînd ideea că, dacă regele îi semnează o împuternicire — *pleine pouvoir* — pentru a trata cu aliații, el se întoarce în cel mai scurt timp cu rezultate splendide.

Acum, ascultîndu-i pe miniștrii militari, își face în minte calculul cum să ajungă la palat fără Ion Antonescu, sau înaintea lui, sau să rămînă după el, pentru a-l putea convinge pe rege să-i dea misiunea să plece chiar în acea seară la Ankara.

Și e convins că are toate șansele : Doar regele pe el l-a chemat încă de dimineață, cu el s-a sfătuit în privința prînzului cu mareșalul. Și i-a dovedit o deosebită amabilitate, i-a arătat că are încredere în el, că vrea să se ajute cu el.

XXV

Domnul Gheorghe Brătianu e aproape de sfîrșitul pledoariei sale, cînd Mihai Antonescu reintră și se așează cu aceeași afecțiune lîngă mareșal. De fapt, nu a pierdut

nimic, pentru că argumentele cu însărcinarea expunerii cărora venise urmaşul celui mai important dintre Brătieni le-a auzit înainte, în vreme ce îl aşteptau pe mareşal. Acum, important este ce răspunde acesta. Şi mareşalul începe cu o apreciere asupra frontului. El ştie ce vor domnii Maniu şi Brătianu, că şi Mihalache doar l-a vizitat aseară în acelaşi scop ; dar lui Mihalache nu i-a spus lucrul următor, deoarece nu luase încă toate măsurile în Consiliul de Miniştri şi nu avea toate studiile de stat major : el, Ion Antonescu, se simte capabil să reziste ruşilor încă un an.

În aceste condiţii rezultate azi, lui Gheorghe Brătianu i se oferă şansa de a duce un răspuns concret. Mareşalul îi spune : Ştiu că ruşii au tot interesul să-i las eu în pace. Ei vor cale liberă spre apus, spre Cehoslovacia şi Berlin, ca să se poată uni cu celelalte armate ale lor, care vin dinspre nord ! Aşa că le-ar conveni un armistiţiu cu mine. Ei bine, domnule Brătianu, eu am cerut şi asentimentul nemţilor, şi sînt decis să fac armistiţiul. Dar nu de unul singur, pentru că aici e vorba de împărţit ţara în două !... Eu îl fac dacă am asentimentul scris al şefilor opoziţiei. Dacă dumneata îmi aduci o scrisoare prin care domnii Maniu, Brătianu şi Titel Petrescu răspund solidar cu mine de acest act, dacă dumnealor semnează, deci, un consimţămînt scris, atunci eu mă duc pe front şi semnez armistiţiul cu ruşii. E clar ? !...

Pentru Gheorghe Brătianu e chiar mult mai clar decît s-ar fi aşteptat. Se uită la ceas şi-l asigură pe mareşal că la orele trei va avea acest consimţămînt scris. Îl asigură solemn.

Mareşalului îi place modul operativ, cu precizări milităreşti al discuţiei. Repetă şi el : deci la orele cincisprezece ; nu mai tîrziu, deoarece la orele şaptesprezece am întîlnire cu domnul Clodius, iar apoi plec imediat.

Şi, spre a-i dovedi lui Gheorghe Brătianu că el contează pe acest cuvînt îşi cheamă şeful de cabinet şi-i ordonă : Telefonezi la palat. Spui că trebuie să-mi întîrzii sosirea. Am o treabă importantă la orele cincisprezece, aşa că voi ajunge acolo mai tîrziu.

În vreme ce Mihai Antonescu îl conduce pe reprezentantul opoziţiei, stabilind cu el modul în care se vor întîlni spre a lua scrisoarea semnată de cei trei conducători

de partide, mareşalul reintră în Consiliul de Miniştri. Discută rapid ultimul punct de pe ordinea de zi — Planul de apărare a Capitalei pentru prevenirea unor mişcări de masă, alcătuit de Comandamentul militar al Capitalei. Generalul Iosif Teodorescu expune concis şi clar planul, alcătuit de Statul Major al comandamentului său ; ministrul de interne, generalul Dumitru Popescu-Codiţă, face nişte considerente teoretice, pe care mareşalul, lehămisit de el, nici nu le ascultă, ci ordonă aprobarea şi intrarea în dispozitiv a trupelor, conform celor expuse. Ordinul e expres : Încă astăzi, la orele nouăsprezece, trupele vor trece în amplasamentele prevăzute de strategii Comandamentului Capitalei. Mareşalul vrea să fie sigur că, plecînd pe front, lasă Bucureştiul cu o pază bine asigurată şi organizată.

XXVI

La palat, cel de-al doilea telefon primit de la Antonescu supără : Iarăşi aminâ mareşalul ; a anunţat o oră şi acum... Pînă cînd cineva precizează că această aminare, de fapt, confirmă că va veni sigur şi, deci, sigur va putea fi prins şi arestat.

Atmosfera e febrilă, în vreme ce, în curte, sub semnul unei obişnuite aplicaţii, se instruiesc cele două plutoane ale companiei întîi din batalionul de gardă, pe care le comandă căpitanul Gheorghe Teodorescu, pentru a ocupa poziţii de apărare a palatului împreună cu cele cinci tanchete franţuzeşti, în Casa nouă se fac tot felul de calcule, se iau tot felul de măsuri. Momentul de decizie a trecut. Încordarea lui activă, hotărîtă, se despleteşte acum în întrebările, nesiguranţele şi măsurile de precauţie inerente. Teama de nereuşită, crisparea pe dorinţa de reuşită, aşteptarea condiţionată de limitele de timp propuse, toate duc la o surescitare încordată, specifică unor atari momente. Se stabileşte că, după ce va asculta expunerea lui Antonescu şi-l va întreba ce are de gînd să facă, regele se va contrazice cu el, cerîndu-i altceva, cu totul altceva decît ce intenţionează mareşalul. Se va face în aşa fel încît să se ajungă la un schimb de replici mai tari care să sublinieze cu evidenţă contradicţia dintre ei. Şi atunci, punînd capăt dialogului, regele va spune cuvintele

pe care i le formulează cu știința sa diplomatică, de discipol al lui Titulescu, Niculescu-Buzești : Nu sînt de acord cu punctul dumneavoastră de vedere, fapt pentru care vă demit !... După aceasta, va intra garda condusă de maiorul Anton Dumitrescu, și-i va aresta.

Prima dată, se stabilește ca garda să fie formată din ofițerii aflați în palat. Dar maiorul Anton Dumitrescu pledează pentru subofițeri : sînt mai de încredere și mai obișnuiți în a asculta ordinele. Dintre ofițeri, cine știe, ar putea fi vreunul aflat chiar cu misiune din partea mareșalului în unitățile de la palat. Sînt aleși trei, care au mai fost verificați în misiuni discrete. Unul dintre ei, plutonierul Bilă, chiar doarme la demisolul casei, sub dormitorul regelui, într-una din încăperile lîngă care se află camera de arme și garderoba lui Mihai. El cunoaște bine casa, așa că-i va conduce rapid pe arestați.

„Arestații"... Cînd se pomenește acest cuvînt al punerii în practică, intervin păreri diferite. Sentimental, în virtutea vechilor sale legături cu mareșalul, generalul Sănătescu cere ca arestarea să se facă într-o manieră cît mai discretă, aproape pe neobservate : adică Mihai Antonescu să fie chemat la un moment dat într-o încăpere și să fie închis acolo, în vreme ce mareșalul va rămîne claustrat în camera în care se va afla. Mocioni-Stîrcea și cu Ioanițiu, însă, sînt împotrivă. Ei vor ca arestarea să fie arestare. Cu corp de gardă, cu comandantul corpului de gardă care să le declare că sînt arestați și să-i imobilizeze etc. etc...

Pledînd pentru o intervenție dură și armată, baronul Stîrcea își amintește de un pistol de nouă milimetri pe care îl are de la contele polonez Roman Potocki, și i-l înmînează lui Ionescu-Bălăceanu, căruia îi dă misiunea să aibă pregătită mașina pentru a aduce tehnicienii care vor imprima pe disc proclamația regelui. De asemenea, pentru misiuni de legătură și comunicații, vor avea motocicletele pregătite plutonierul Constantin Spătaru și sergentul Brănescu, de la mareșalul curții.

Se stabilește, de asemenea, cum se va sta în hochparterul de la Casa nouă, pentru ca salonul galben să nu scape nici unei supravegheri : Stîrcea, Aldea, Ioanițiu, Niculescu-Buzești vor sta în cabinetul regelui avînd întredeschisă ușa care se află în fața celei de la salonul galben. Colonelul aghiotant Emilian Ionescu va lăsa deschisă ușa

dintre salonul galben și sufrageria venețiană, stînd în spatele unei draperii. Iar maiorul Anton Dumitrescu se va posta cu cei trei reangajați de încredere — Bilă, Cojocaru și Rusu, în capul scărilor care urcă de la demisol la hochparter.

Această vilă mai degrabă confortabilă decît somptuoasă, împărțită simplu, cu patru camere la un nivel și alte patru la nivelul de deasupra, despărțite două cîte două de largul coridor în capul căruia se rotește scara, este, astfel, organizată pentru arestarea mareșalului.

Mai multe amănunte nu se discută pentru că nu e vreme. Trebuiesc pregătite și, la cancelaria mareșalului, se și pregătesc douăzeci și patru de decrete regale, gata a fi completate, imediat după arestare, cu numele tuturor secretarilor și subsecretarilor de stat.

Acestea fiind stabilite, Ion Mocioni-Stîrcea pleacă spre casa conspirativă din strada Armenească, unde are stabilită legătura cu comuniștii, iar regele, făcîndu-i semn lui Bilă, urcă scările spre etaj. În drum, spune cu voce tare, ca să audă lacheii și oamenii de serviciu : Vreau să aranjăm în camera de timbre, să vedem ce trebuie trimis la Peleș. Dar, după ce intră în salonașul din fața dormitorului de la etaj și plutonierul, care de cîțiva ani a devenit omul lui de încredere și de pază, închide ușa, regele devine nervos și emotiv. Îi spune, cu vorba lui nu prea rotundă, cărcia crisparea îi accentuează gîngăveala : Bilă ești corp-gardul meu, te-am asimilat de mult cu un ofițer de ordonanță, pun bază pe tine ; acum ai să mai înveți ceva. Notează-ți acest cifru.

Atent, cu trăsături ascuțite și o inteligență credincioasă, Bilă face parte din acea categorie de oameni simpli, cu mînă sigură, foarte conștienți de rostul lor, a căror rațiune știe ce înseamnă a executa un ordin și a căror profesie, dar și profesiune de credință este corectitudinea față de superiori. Avîndu-i în preajmă prezența atentă, cu simțurile întotdeauna discret alertate, regele a căpătat o deosebită încredere în el. În fața unei uși mascate, manevrează șase butoane, învățînd-l pe plutonier cifrul, și apoi îi înmînează cheia : Deschide.

O încuietoare de mare precizie țăcăne, ușa mascată se deschide și, amîndoi, regele cu corp-gardul său, intră între peretele salonașului și peretele unui cabinet de toaletă, într-o secretă încăpere, căptușită în foi de oțel, cu polițe

de oțel. Rafturile sînt goale. Pe ele, Carol al II-lea își ținea clasoarele celebrei lui colecții de timbre. Dar colecția a luat-o lăsîndu-i fiului doar cheia de la această încăpere parcă înadins construită pentru mistere și conspirație. Mihai I își amintește : Era în ziua aceea apăsătoare de toamnă a lui 1940, cînd Antonescu îl silise pe tatăl său să abdice. În patru ani, nu găsise nici o întrebuințare camerei sale. Și iată că acum i-a venit vremea : Îl va răzbuna pe Carol al II-lea, închizîndu-l în această cameră secretă, construită de el, pe cel care l-a obligat să abdice. Cu grijă și meticulozitate, o pregătește ca pe o celulă. Și, fiindcă în goliciunea ei nu se află decît o scăriță scurtă, de bibliotecă, îl trimite pe Bilă să găsească două scaune și-o masă. Rămîne singur, în răceala de oțel a celulei, singura încăpere specifică unei tradiții de palat regal în toată această vilă, singura amintind de intrări secrete, trape, treceri misterioase, scări mascate și coridoare necunoscute.

De cînd era copil, și se juca prin misterioasele încăperi ale Peleșului, nu a mai trăit o asemenea senzație. Iar acum, în camera secretă pe care tatăl său a golit-o de colecția de timbre, el parcă aude rezonanța unor replici regale din tramele intrigilor de palat de odinioară. Poate că le crede ; nu se gîndește la sorgintea lor livrescă, nu se gîndește că, de fapt, scriitorii care le-au născocit erau oameni de rînd. Pentru că el, mai mult decît oricînd altă dată, acum se simte într-adevăr rege, conducînd cu meticulozitate o intrigă așa cum scrie la carte și închizîndu-l în celula secretă construită de tatăl său, pe cel care l-a alungat pe tatăl său, cu toate că el nu are motive să țină la tatăl său, deoarece el însuși l-a înlocuit pe tatăl său pe tron după ce, cu zece ani înainte, tatăl său l-a dat pe el jos, luîndu-i tronul.

Eh, complicații pe care Bilă, plutonier ce are toate motivele să-i fie credincios pentru că l-a ridicat la rangul de ofițer de ordonanță, le rezolvă aducînd o măsuță și două scăunele albe din camera de baie de alături, așezîndu-le ca mobilier necesar pentru deținuții suveranului.

Iar suveranul, în cămașa sa sport, le așează cu propria-i mînă, aduce dintr-un secrétaire, din salon, hîrtie, plicuri și creioane și-l mai trimite pe Bilă după două pahare și-o carafă termos ca să se păstreze apa rece și să-i trezească din emoție. Scrumieră îi spune să nu aducă, deoarece Bijbileții nu fumează.

Astfel, acest fiu de țăran din Romanați, ales cîndva în garda regală pentru statura și rezultatele bune de la școala de subofițeri din Botoșani, află scopul amenajării, află poreclele, află consemnul. Punîndu-l să închidă ușa mascată, și verificîndu-i, încă o dată, cunoașterea cifrului, regele-i încredințează cheia.

Și totul intră în alertă ; evenimentele se precipită rapid, automobilele cu mesaje și persoane importante încep să circule.

XXVII

În calda liniște boierească a străzii Armenești, mașina baronului Mocioni-Stîrcea oprește silențios. El coboară lejer, intră și sună la ușa unui apartament cu aerul voios și nonșalant al celui care se știe invitat la prînz. Îl primește bărbatul negricios, cu distins obraz smead, pe care l-a cunoscut în seara trecută. Închizînd ușa cu grijă, baronul îi spune, fără să-i pese de discreta lui surprindere : Am nevoie de Pătrășcanu, Comunicați-i că va trebui să vină la palat...

Avocatul Torosian clipește oriental în semn că a înțeles și că totul se va face. Stabilesc să se revadă peste o oră jumătate, fără să-și mai spună alte vorbe, ca niște oameni care știu totul.

Un lucru, însă, nu au de unde să știe. Ce se petrece la această oră din jurul prînzului în tabăra germană.

Pe front, la comandamentul său de la Slănicul Moldovei, generalul Friessner tocmai încheie o convorbire cu marele cartier al lui Hitler. La capătul celălalt al firului se află șeful statului major al forțelor armate terestre, generalul Heinz Guderian, care s-a simțit nevoit să-i atragă atenția : Știi prea bine că, încă în noiembrie trecut, cînd am vorbit în fața gauleiterilor, eu și Jodl v-am spus că nici un succes al inamicului acolo nu este atît de mortal pentru noi în afară de ocuparea zăcămintelor de petrol românești... Führerul a ocupat Austria și Ungaria ca să se asigure de resursele lor de petrol, care sînt mult mai mici, dar, acolo, toată baza este în dumneata !...

Militar priceput, care a studiat bine situația și știe pe ce forțe se poate baza, Friessner îl asigură cu cele mai

lucide argumente strategice că, în ceea ce privește zona petroliferă, nu există nici un fel de pericol : linia Brăila—Focșani poate fi menținută fără nici un fel de dificultate, domnule general ; este un aliniament foarte solid, peste care sovieticii nu pot trece. Iar, dacă, așa cum mi-ați spus chiar mai înainte, veți satisface rapid cererea mareșalului Antonescu trimițînd unitățile blindate de care avem nevoie, îi vom face pe ruși să se replieze mult înapoi ; ofensiva lor și așa a trecut de punctul maxim, iar acum, începînd de azi-noapte, slăbește cu fiecare oră. Nici ei nu arată vreo intenție de a trece de linia Brăila—Focșani !... Și, față de aceste elemente certe, cei doi generali pun la punct strategia unei îndelungi rezistențe pînă la respingerea sovieticilor înapoi spre nord.

Pentru că, de fapt, situația obiectivă așa arată. Semnele de întrebare în legătură cu ea nu au cum să apară aici, pe front, ci numai la bunii cunoscători ai stării de spirit românești.

Din păcate pentru ei, unul dintre acești buni cunoscători, generalul Hansen, este neglijat și ținut oarecum deoparte. În marea țesătură de intrigi ce există în pătura conducătoare a oricărei orînduiri, sorții lui au acum însemne descendente. Cei care profită spre a-și consolida puterea după atentatul de la 20 iulie au reușit să-l așeze într-un unghi de suspiciune. Și, astfel, tocmai la el, cel care a ajuns să simtă că serviciul de informații îl ocolește nemaițînîndu-l la curent cu stările conspirative din București, ba dimpotrivă, spionîndu-l, tocmai la el, deci, vine o informație care ar putea răsturna toate calculele celor doi generali. Iată ce relata Hansen în anul 1957 :

„...Față de atacurile aeriene tot mai numeroase și de frontul care se apropie tot mai mult, atît Statul major român cît și Misiunea militară germană făcuseră recunoașteri și pregătiri pentru cartiere de rezervă în partea de vest a țării (în regiunea Rîmnicu-Vîlcea, pe valea Oltului, pe versantul sudic al Carpaților). Misiunea armatei de uscat începuse deja să mute acolo ceea ce nu era absolut necesar. Cînd luni, la 21.8., au început să se răspîndească în București primele zvonuri pesimiste despre marea ofensivă sovietică, începută în ajun, am ordonat ca, treptat, pe cît mai discret posibil, tot ceea ce nu era strict necesar în București să fie trimis acolo...

Miercuri, 23.8. spre prînz, ne-a vizitat maiorul de Stat-major von Hinkeldey, atașat generalului român de pe lîngă O.K.H., generalul Gîrbea. Gîrbea și cu el se întorseseră direct la București, după o vizită pe front ; ei trebuiau să amelioreze, împreună cu un ofițer german experimentat în apărarea antitanc ce le fusese atașat, apărarea antitanc românească. Hinkeldey m-a întrebat, spre mirarea mea, dacă consideram posibil ca un alt general român să încerce să-l răstoarne pe Antonescu. El nu a putut să furnizeze detalii, ci a spus numai că auzise ceva „zvonuri". Am replicat că socoteam aceasta exclus, deoarece, față de prestigiul și autoritatea lui Antonescu, nimeni nu ar fi riscat așa ceva. El nu mi-a spus nimic în această privință și poate că nici nu auzise că „celălalt" general ar putea să acționeze din ordinul și însărcinarea directă a regelui. Dacă aș fi auzit o cît de vagă aluzie despre aceasta sau dacă aș fi avut o bănuială, pe loc situația mi s-ar fi înfățișat altfel (...).

A fost o gravă greșeală a mea că nu m-am gîndit la aceasta și că, desigur, n-am alarmat imediat toate trupele și serviciile germane din sfera mea de autoritate și nu le-am concentrat în zonele fixate pentru asemenea cazuri, mai ales că interiorul Bucureștiului fusese evacuat (...). M-am mulțumit ca imediat să convoc la mine toate cadrele și conducătorii de servicii — respectiv reprezentanții — unităților Wehrmachtului din București. Întrebarea mea introductivă despre vreun indiciu în felul celor spuse de Hinkeldey a rămas absolut fără răspuns. Nimeni nu auzise și nu observase nici cel mai mic lucru. Le-am dat drumul către ora 13 cu ordinul de maximă vigilență și verificare a tuturor măsurilor de alarmă prevăzute".

Le-a dat drumul și, după cum notează mai departe, generalul Hansen a rămas gîndindu-se la poziția lui de om față de care „și legația și Centrala serviciului de informații, după noua reorganizare a serviciului de informații, se arătase rezervată". A rămas cu gîndurile sale jignite de faptul că un spion cu ochi spălăciți cum e colonelul Roeder, comandantul Abwehrului în București, îl poate suspecta pe el, bătrîn general, de infidelitate față de Germania. Față de Hitler, poate ; dar față de țara sa niciodată ! Asta nu înțeleg asemenea delatori !

XXVIII

Iarăși în centrul Bucureștilor, în strada C.A. Rosetti numărul 37, oprește o altă mașină. Este cea cu care Gheorghe Brătianu vine de la Snagov. A trecut prin Calea Dorobanți, dar nu și-a mai găsit unchiul. Toată familia se afla acolo de unde va porni pe ultimul drum mătușa sa. Spre a îmbina doliul de familie cu cele necesare într-o zi atît de precipitată, din casa lui Dinu Brătianu el i-a telefonat lui Maniu, care nu a avut nimic împotrivă să vină ca să decidă soarta dictaturii la căpătîiul fiicei lui Ion C. Brătianu.

Și iată-i aici, ieșind din fumul de tămîie, pentru a asculta raportul celui care vine de la Snagov : Antonescu vrea o scrisoare semnată de ei. La orele cincisprezece fix, Mihai Antonescu îl așteaptă pe Gheorghe Brătianu la Președinție ca să i-o aducă. Iuliu Maniu schimbă o privire cu ochii înlăcrimați ai lui Dinu Brătianu : I-o dăm ; desigur ! hotărăsc ei, strîngînd mîna celor care, prezentînd condoleanțe, trec în vîrful picioarelor către camera unde se află catafalcul. Dar, cînd Gheorghe Brătianu se grăbește să ceară unui lacheu hîrtie și ceva de scris, Maniu îl temperează : I-o dăm, dragule, i-o dăm în cursul zilei de azi... Dar mai trebuie să ne consultăm și noi... Uite, eu de aici tocmai mă duc la o întîlnire cu Hudiță, Lupu și Mihai Popovici ; mă voi consulta cu ei, bineînțeles, asupra formulei, dacă fondul l-am hotărît aici. Cred că același lucru e bine să faceți și dumneavoastră ; această înmormîntare e un moment fericit pentru o rapidă decizie liberală, văd că s-au strîns aici toate persoanele marcante ale partidului... Așa că, du-te și spune-le Antoneștilor că vor avea azi scrisoarea ; dar mai pe seară, mai încolo... Și face obișnuitul lui gest de amînare, chiar înspre catafalcul ce consemnează un eveniment ce nu se poate amîna.

Dinu Brătianu e de acord : pe seară se vor vedea și îi vor scrie scrisoarea ; un document atît de important trebuie gîndit o oră, două... Mirosul de tămîie și de flori ofilite îl fac a simți nevoia să fie generos și-i spune lui Maniu : Totuși, ca să-i dai curaj mareșalului, poți să-i trimiți acum, la trei, telegrama rușilor ; îi dai astfel și mai mult credit lui Gheorghe, care tot se duce cu mîna goală...

Dar Maniu tresare ca la un gînd de crimă : Cum o să fac așa ceva ? ! Telegrama o păstrez și o manevrez eu. Dacă i-o dăm nebunului, tratează direct cu rușii și nici nu-i mai pasă de noi !...

Din camera alăturată, se aude în sobor preoțesc laitmotivul care revine în slujba pentru morți : „Cu drepții odihnește, Doamne, sufletele adormiților robilor tăi...".

XXIX

Un al treilea automobil...

Cel care-l aduce pe generalul Iosif Teodorescu de la ședința de Consiliu de Miniștri intră, în parcul Filipescu, pe poarta castelului Brâncoveanu, sediul Comandamentului militar al Capitalei.

Coborînd din mașină, generalul nu se duce în cabinetul său, ci urcă la Statul Major. Își găsește subordonații de la comandă și le spune, cu glas incolor : Consiliul de Miniștri a considerat bine întocmit planul vostru de apărare a Capitalei, în eventualitatea unor mișcări de mase ; mareșalul l-a aprobat așa că îl putem pune în aplicare ; vom da ordin de intrare a trupelor în dispozitiv, iar pe voi vă felicit pentru munca voastră !...

Îi salută și pleacă, făcîndu-se că nu observă că bucuria ofițerilor subordonați este mai mare decît le-ar fi putut-o produce felicitările lui. E mult mai mare, și el știe de ce !

Cei trei se privesc complice. Satisfacția conspirativității și conștiința că numai ei trei știu pentru cine și pentru ce a fost gîndit acest plan îi face să exulte.

Și, fiind miercuri, zi de program administrativ, de baie, de curățenie și de relaxare în armata română, se suie în mașina condusă de șoferul Shuster, un sas din Rîșnov, și se duc la restaurantul „Brotăcel".

XXX

A patra mașină...

Oprește brusc, din viteză, la intrarea principală a Președinției Consiliului de Miniștri. Din ea coboară precipitat Mihai Antonescu și, ca un gîndac negru, strălucitor în haina de lustrin, urcă treptele de marmoră albă, pînă la ca-

binetul său de la primul etaj. Aici, cere să i se aducă o mașină de scris portativă în salonașul care se află în continuarea cabinetului, închide cu grijă ambele uși, cere să nu-l deranjeze nimeni, și începe să bată de unul singur, bîjbîind pe claviatura mașinii. Este scrisoarea de împuternicire — *pleine pouvoir* — pentru a pleca imediat la Ankara să semneze armistițiul cu cei ce reprezintă puterile aliate, în numele unui guvern pe care el îl va conduce. Din clipa în care, în convorbirea cu Gheorghe Brătianu, a văzut că mareșalul ar fi dispus să semneze armistițiul, i-a încolțit ideea acestui gest inexorabil, pe care l-a gîndit apoi tot drumul de la Snagov pînă aici.

Iar acum, singur, neștiut de nimeni, pentru ca nimeni să nu-l poată trăda, bate la mașină această scrisoare în speranța că poate să-l facă pe rege să semneze. Pentru asta, a calculat : îl va aștepta pe Gheorghe Brătianu aici, îi va telefona mareșalului la Snagov, imediat după întrevederea cu acesta, se va sui în mașină și va ajunge la palat înaintea mareșalului, avînd vreme să stea la rege o jumătate de oră, exact cît durează drumul lui Ion Antonescu de la Snagov pînă în Calea Victoriei.

XXXI

A cincea mașină...

Este cea de a doua, a lui Gheorghe Brătianu, care oprește sub canicula lîngă treptele de marmoră albă ale Președinției. El este introdus direct la Mihai Antonescu pe care, nu știe de ce, îl vede că zîmbește ținînd mîna pe buzunarul stîng de la haină. Nu cunoaște motivul, și poate că nici nu remarcă gestul. Dar Iică e vesel : se gîndește cum, peste o jumătate de oră, după ce-l va conduce pe mareșal la avionul cu care pleacă spre Focșani, lăsîndu-l să zboare liniștit, convins că el rămîne în București și conduce destinele țării, va sări în alt avion și va țîșni spre Ankara.

Jenat că-i strică buna dispoziție, care i se citește pe figură, Gheorghe Brătianu îi spune că nu a adus încă scrisoarea, dar că îl roagă să-l asigure pe mareșal că, în cursul zilei, pînă la plecarea din București, cu certitudine o va avea.

Mihai Antonescu pune mîna pe telefon, face acest oficiu și, spre surprinderea profesorului de istorie, cînd pune receptorul în furcă, e și mai vesel. E și mai vesel cu toate că, la capătul celălalt al firului, Ion Antonescu a înjurat. A înjurat și a spus că, dacă domnii Maniu și Brătianu îl amînă, își va amîna și el vizita la palat, pentru că regelui vrea să-i vorbească abia cînd poate lua toate deciziile.

Spre stupefacția lui Gheorghe Brătianu, în vreme ce-i cere să aducă scrisoarea cît mai repede, așa cum a spus mareșalul, Mihai Antonescu e tot mai vesel.

E vesel pentru că decizia ad-hoc a mareșalului îl lasă singur la palat, cu regele.

XXXII

A șasea mașină...

E prima. A lui Mocioni-Stircea, care intră pe poarta palatului și oprește în fața Casei noi. Ajunge, după ce regele și cu ceilalți s-au așezat la masă. S-au așezat ca să facă ceva, să treacă mai repede timpul care îi macină. Raportînd că într-o oră se va vedea cu Pătrășcanu, baronul își ocupă locul începînd a mînca sănătos.

Prînzul acesta era, de fapt, pregătit pentru Antonescu, în eventualitatea că mareșalul ar fi acceptat invitația. Mîncînd tăcuți, cu încercări de conversație care eșuează, ei, care au stabilit modalitățile de arestare chiar contrazicîndu-se unii cu alții, constată că, avansînd invitația la masă, nu se gîndiseră cum vor proceda în acest caz : l-ar fi arestat pe Antonescu înainte, după sau în timpul mesei ?...

Nu au însă nervi să-și răspundă la asta, așa că dejunul se termină fără o încheiere propriu-zisă. Se ridică toți, după rege, și se îndreaptă spre cabinet, enervați de faptul că Iuliu Maniu n-a fost găsit și nu au de la ei nici o veste.

XXXIII

A șaptea mașină...

Este însoțită de a opta. E mașina lui Mihai Antonescu urmată de escorta de siguranță, care intră în curtea palatului pe poarta dinspre Ateneu, parcurge toată aleea care

urmărește fațada și oprește în fața peronului de la aripa Crețulescu.

Ofițerii de gardă fiind anunțați că au intrat pe poartă mașini guvernamentale, la Casa nouă începe o așteptare crispată. Maiorul Anton Dumitrescu și cei trei reangajați se postează cu armele pregătite în capul scărilor ce vin de la demisolul cu oficii și camere de serviciu, în așa fel încît să poată controla cu privirea întregul coridor și cele patru uși ale camerelor înșirate două cîte două de o parte și de alta. Stîrcea, Aldea, Niculescu-Buzești, Ioanițiu își pun la îndemînă pistoalele, se deschide ușa cabinetului pentru ca cei patru să se poată posta în spatele ei. Împreună cu regele, ei privesc pe fereastră porțiunea de parc ce trebuie traversată de la palat pînă aici, parcă spre a-și vedea victimele cum vin spre plasă.

Un abia perceptibil zgomot metalic anunță, pentru auzul lor cunoscător, deschiderea masivei uși ce dă din palat spre parc. Apoi se aude scîrțîitul pașilor pe alee și, din verdeața parcului, între uniformele lui Octav Ulea, șeful de protocol al palatului, și Emilian Ionescu, adjutantul de serviciu, stupoare ! — încadratura ferestrei nu-l arată decît pe Mihai Antonescu ducîndu-și important servieta diplomatică.

Din surescitata nerăbdare, tînărul suveran cu pantaloni necălcați trece într-o stare de furie neagră. Cu degete tremurînde își aprinde o țigară și face un gest scurt către Sănătescu. Acesta intră în salonul galben, pe tapiseria căruia silueta neagră a lui Mihai Antonescu s-a mai desenat o dată astăzi. Regele își apasă furios țigara într-o scrumieră, traversează coridorul, apărînd și el în ușa salonului.

Pipăind buzunarul în care are hîrtia ce și-a bătut-o singur la mașină, Mihai Antonescu se pregătește să se ofere a pleca la Ankara.

Mîna lui nu poate rezista tentației : scoate din buzunar scrisoarea de împuternicire cu puteri depline în tratativele cu aliații. Întinzînd-o, se pregătește să spună : Majestate, prin acest document eu mă angajez să salvez țara, să...

Dar furia augustă se abate asupra lui cu atîta vehemență, încît nu mai apucă nici să-și ofere serviciile, nici să-și trădeze mareșalul. Cum se poate una ca asta ? ! — strigă regele din ușă. Ce pretexte mai invocă patronul dumneavoastră ?

Sperînd încă să poată desface hîrtia împăturită, Mihai Antonescu rostește respectuos o formulare cît mai oficială: Sînt învestit cu depline puteri pentru a trata și stabili orice aranjament cu majestatea-voastră în numele guvernului și statului, în locul mareșalului Antonescu...

Dar mîna regelui arată imperativ spre telefon : Sună-l! Spune-i să vină imediat !... E o curată mojicie ce se întîmplă ! Să vină imediat aici !... Sînt regele acestei țări și, cînd îi cer, să vină !...

Ică apucă telefonul, îl cere pe mareșal, și-i relatează despre ce este vorba cu glas încet, ca și cum n-ar vrea să-l influențeze. Dar, la capătul celălalt al firului, mareșalul ripostează cu vehemență ; spune o serie de vorbe rele la adresa palatului, unde se taie frunză la cîini în vreme ce el nu-și vede capul de treburile țării... Nu le-ai spus că am treabă, că am o mulțime de lucruri de făcut pînă la plecarea pe front ? ! țipă el în receptor.

Mihai Antonescu încearcă să-l tempereze, sau, cel puțin, așa vrea să lase impresia. Am explicat situația ; dar nu-i înțeleasă și se insistă. Uite, vorbește-i tu !...

La aceasta, văzîndu-l că întinde receptorul, regele ripostă brutal : Nu ! Eu nu mai vorbesc cu el decît aicea. M-am săturat să mă milogesc, să-l rog... Să vină aicea !...

Rămas cu mîna pe receptor, cel ce mai speră încă în *pleine pouvoir* se sperie la ideea că l-ar fi jignit pe rege și precizează : Era vorba de generalul Sănătescu. Nu m-aș fi exprimat așa referindu-mă la majestatea-voastră... Și-i întinde lui Sănătescu telefonul.

Dar enervarea și tensiunea sînt enorme. Desigur, în sinea lor, toți se-ntreabă ce instinct de conservare, ce binecuvîntată pentru el presimțire îl face pe mareșal să se opună atît de mult ideii de a veni la palat.

Mocioni-Stîrcea, care a apărut în ușă, îi spune generalului : Nu-l mai rugați ; porunciți-i în numele majestății sale să vină !...

Iar Sănătescu, enervat, îl repede : Lasă că știu eu cum să-i vorbesc !... Și nu-l mai salută pe mareșal, ci începe direct : Alo, Ionele, măi, ascultă aici : așa nu mai merge ! Nu vezi că l-ai jignit pe rege !... Și pentru ce ?... Păi, de plecat, parcă plecai la șase !... Și ce, pînă atunci nu poți să vii ?... N-ai timp, ce naiba !... Mă mir că nu pricepi că n-ai dreptate !... Îți tai singur craca de sub picioare, cînd numai el te mai susține !... Păi, sigur !...

Și, punînd receptorul în furcă, spune îngîndurat de ceea ce trebuie să facă : Vine ; vine imediat. A spus numai că el nu gonește ca nebunu cu mașina, așa cum gonesc alții...

Mihai Antonescu nu s-a așteptat ca vestea venirii mareșalului să trezească atîta bucurie la palat. Chiar se uită la rege care deodată s-a luminat, și, în sinea sa, își face imputări pentru faptul că nu și-a dat seama pînă acum cît de mult se simte la palat nevoia unui schimb de păreri cu mareșalul.

XXXIV

A noua mașină aflată în această cursă...

Este cea care l-a purtat toată ziua de astăzi pe Iuliu Maniu — mașina lui Leucuția. Ea oprește în mod obișnuit în fața blocului de pe Schitu Măgureanu.

De la fereastra apartamentului lui Sabin Mănuilă, Pătrășcanu și Agiu se uită cu interes : posibil oare să fi venit domnul Iuliu Maniu chiar mai devreme decît a promis ?

Nu e, însă, domnul Maniu, ci doar emisarul său, care aduce o veste neașteptată ; Președintele Partidului Național-Țărănesc nu mai vine deloc. Domnul Gheorghe Brătianu, care a fost la Snagov, i-a adus vestea că mareșalul se va duce în audiență la rege, deoarece dorește să semneze el însuși armistițiul. În aceste condiții, întrevederea lor nu mai are rost. O vor fixa pe altă dată, după ce vor lua cunoștință de noua situație...

Mesagerul pleacă și, după primul minut de supărare, cei doi încep să analizeze rapid situația care se creează : Dacă Antonescu se duce astăzi la palat, se devansează totul pentru astăzi. Dacă Antonescu intenționează să plece pe front pentru a semna armistițiul, atunci le poate scăpa... Se poate devansa pornirea insurecției ?... Trecînd în revistă rapid toate pregătirile despre care au cunoștință, își dau seama încă o dată că partidul se află mobilizat, are în mînă legăturile cu toate forțele care pot porni insurecția, e capabil ca, pe principiul lavinei, odată declanșînd-o, să mobilizeze pentru cauza ei toată țara. Așa că...

Cu precauție, ei telefonează la legătura pe care o au stabilită. De acolo li se spune că, da ; totul este pregătit. De la palat s-au cerut asigurări, și aceste asigurări s-au dat.

Cei doi se privesc într-o exaltată emoție : Va să zică...

Și nu-și spun nimic, ci stau așa, unul lîngă altul, parcă gata de a porni în marșul acela lung pe care l-au visat dintotdeauna.

XXXV

Al zecelea automobil, cel care încheie această cursă...

Este Mercedesul blindat al lui Ion Antonescu. Însoțit de alte două mașini de escortă, el oprește la orele șaisprezece și douăsprezece minute la peronul aripei Crețulescu, în a cărei ușă deschisă se vede așteptînd, în poziție regulamentară, adjutantul regal.

De-o eleganță rece și rea, ținînd cravașa ca pe un sceptru, Ion Antonescu îl sfredelește pe ofițer cu privirea, întrebîndu-l ce se întîmplă în palat. Colonelul îi raportează militărește că în palat este liniște, totul e normal, iar majestatea-sa regală îl așteaptă.

Pomenindu-i-se de rege, Ion Antonescu nu-și ascunde privirea cruntă. Și se-mpiedică de covorul plușat care se-ntinde înaintea sa pe lungul culoar.

La Casa nouă, îi întîmpină plutonierul Bîlă, care stă smirnă cu o față de piatră ce nu exprimă nimic. Apoi, în vreme ce mareșalul intră în salonul galben, el își reia locul în capul scărilor, între subofițerii care de la ora trei așteaptă aici, sub comanda maiorului Anton Dumitrescu. Iar colonelul adjutant Emilian Ionescu, după ce-l anunță pe rege, se plasează, nevăzut și neauzit, în spatele draperiei care acoperă ușa ce dă din sufragerie în salonul galben. De aici, el ascultă și observă tot ce se întîmplă în încăperea audienței, dar vede și grupul celor patru din capul scărilor, cărora le poate ordona prin semne.

Repetînd în gînd întrebări și replici pe care i le-au formulat cei din camarilă, regele traversează coridorul și intră în salonul galben. E emoționat. Nu știe ce gesturi să facă. Scoate mîinile din buzunarele vindjake-ului subțire pe care l-a pus peste cămașa sport descheiată la guler, și le lasă de-a lungul pantalonilor săi necălcați. Dar nu-i pasă că ținuta lui contrastează brutal cu eleganța uniformei lui Ion Antonescu — cizme galbene, pantalon bufant beige, tunică kaki, totul într-o savantă gradație, dacă ne gîndim și la părul arămiu pe care și-l întinde moale peste chelie.

Nu-i pasă, și cu glas gîtuit îi cere mareșalului să-i vorbească despre măsurile pe care are de gînd să le ia față de situația critică de pe front.

Întrebarea sună normal, rostul ei e justificat, așa că mareșalul se lansează într-o amplă relatare cu aprecieri și precizări. Vorbește mult, pesemne potolindu-și mînia că a trebuit totuși să accepte invitația. Regele îl ascultă, se obligă să-l asculte, prin trecerea timpului potolindu-și și el emoțiile. Se obligă să-l asculte și repetă în minte replicile pe care trebuie să le rostească. În așa fel încît, după expunerea care durează mai mult de un sfert de ceas, el e prompt cu aprecierea : Situația e-ntr-adevăr critică ; ar trebui să cereți cît mai repede armistițiu.

Cel ce simte cel mai bine reacțiile furibunde, pe care mareșalul încă și le stăpînește, e Mihai Antonescu. El își dă seama cum îndrăzneala regelui de a-i da sfaturi trezește toate vanitățile mareșalului. Îi vede ochii de cea mai dură culoare, cum lansează scurte explozii și-i aude glasul cum mușcă vorbele, atunci cînd spune ritos că nu primește sfaturi, că știe el ce trebuie să facă. O temere mare pune stăpînire pe chipul său încadrat de ondulcurile părului gominat. Și se liniștește numai după ce-l aude pe mareșal vorbind iarăși : I-am explicat și lui Sănătescu aseară ; iar azi, în Consiliu, am calculat : am posibilitatea să rezist rușilor încă un an ; prin asta, înseamnă că eu am posibilitatea să întorc soarta războiului. Așa că, rușii, ei sînt cei care au interes să ajungă la un armistițiu cu mine. Sînt convins de asta, așa că, pentru a semna armistițiul, eu voi alege momentul în care eu să pot pune condiții !...

Cu patimă în ochii cenușii, cu gesturi care arată clar că regele nu merită, dar el, totuși, îi explică, Ion Antonescu repetă ceea ce i-a expus cu o seară în urmă lui Sănătescu și ceea ce a decis astăzi în Consiliul de Miniștri.

Fostul său coleg de la școala militară de cavalerie îl ascultă trist. O mare tristețe a pus stăpînire pe distinsa lui figură prelungă. Din patriotism, din convingerea că trebuie scăpat odată de dictatură, a făcut pînă acum tot ce a făcut, pregătind arestarea. Din rațiune, dîndu-și seama cît de periculos este Antonescu, a spus de aseară, cu convingere, că trebuie neapărat înlăturat. Dar acum, cînd știe ce s-a pregătit, și-l vede pe Antonescu alături, încă dîndu-și importanță, așa cum își dă dintotdeauna, cînd îi remarcă iarăși trăsăturile, pe care i le-a cunoscut în lunga lor prie-

tenie, nu poate să nu fie încercat de sentimente contradictorii. Ar vrea să se termine totul cît mai repede și să se elibereze de sentimentele care-încearcă sufletul de militar cinstit și stă acolo, neclintit, veghind ca nu cumva înfruntarea ajungînd la paroxism, cineva să nu descarce pistolul în fostul său coleg. În fața lor, regele se face că ascultă, răspunde din cînd în cînd, așa cum și-a programat, dar, datorită modului nervos în care Antonescu își expune strategia, ajunge de-abia la cea de a treia replică, din cele pe care le-au stabilit : Soluțiile dumneavoastră nu sînt de acceptat. Eu vă cer să faceți armistițiu !

Așa cum au și urmărit, de fapt, cei care au regizat toată această suită de replici ale regelui, explozia se pregătește progresiv. Mareșalul nu acceptă nici un fel de cerere a lui Mihai, îi contestă dreptul de a gîndi, de a avea soluții pentru țară ; îi spune că el are grijă de toate, că peste jumătate de oră se va sfătui cu Clodius, reprezentantul personal al lui Hitler, și că va lua numai măsurile pe care le va considera el de cuviință.

Și explozia are loc. Dacă nu acceptați, ar fi corect să demisionați, spune Mihai I, declanșînd toate furiile mareșalului : El să demisioneze ?!?...

Dar regele nu mai e în salon ; pretextînd ceva, în legătură cu un pahar cu apă, sau cu portțigaretul, se grăbește să se refugieze în spatele celor care așteaptă în cabinet.

Pe urmele lui, furia mareșalului atinge forme paroxiste : El să-și dea demisia ? ! Cum o să-și dea el demisia ? ! El are o răspundere față de țară ; doar nu crede cineva că va lăsa țara pe mîna unui copil ? !... El trebuie să-l anunțe pe Hitler înainte de a face gestul, tocmai pentru că vrea să evite un război cu Germania.

Glasul său rău se aude dincolo. De fapt, tot ce a spus pînă acum a fost ascultat de cei care stau în cabinetul regelui cu pistoalele gata armate. Ei au urmărit tot mersul discuției, și acum îl îndeamnă, îi dau curaj regelui pentru gestul final, asemeni unor antrenori, din colțul ringului, profitînd de pauza dintre reprize.

Privind armele pregătite, regele pornește din nou, traversează coridorul în capul căruia vede garda comandată de maiorul Anton Dumitrescu, intră în salonul galben și, făcîndu-i pe cei trei — mareșalul, Mihai Antonescu și Sănătescu — să se ridice în picioare, spune, rămînînd lîngă ușă : Domnule mareșal, nu sînt de acord cu hotărîrea de a

continua războiul, ori de a-i cere lui Hitler aviz de retragere ; consider situația foarte gravă, punînd în pericol chiar existența neamului românesc și, din acest moment, vă demit din funcția de conducător !

Conform consensului, la cuvîntul „demit", maiorul Anton Dumitrescu face semn grupei, care se îndreaptă spre ușa salonului. În frunte cu el, cei trei subofițeri intră rostind sacadat salutul de rigoare : Să tră-iți ma-jes-tate !...

Dar majestatea nu mai era acolo spre a primi salutul. Odată cu ultimul cuvînt, a ieșit pe ușa lîngă care se oprise.

Mareșalul e stupefiat ; Ică Antonescu îngrozit. Maiorul scund se oprește în fața lor spunîndu-le : Din înalt ordin sînteți arestați ! — în vreme ce plutonierul Rusu trece în spatele lui Ion Antonescu, iar sergentul major Cojocaru în spatele lui Mihai Antonescu.

Asistînd la toată scena, generalul Sănătescu întîlnește îngrozitoarea privire a fostului său prieten. Antonescu îi spune : Ce-i asta, Sănătescule ? Eu vin ca un om cinstit și voi mă tratați ca pe un bandit ?... Și, în culmea furiei, face gestul său mecanic, obișnuit la momentele de mare enervare, acela de a duce mîna la buzunar.

În loc să-i răspundă, Sănătescu vede cu groază cum plutonierul din spatele mareșalului, observîndu-i gestul, reacționează prompt, prinzîndu-i mîinile și imobilizîndu-i-le la spate. Ar vrea să-i explice plutonierului că acest gest, putînd însemna căutarea unei arme, nu are la mareșal această semnificație. E gestul lui de mare furie ; e gestul pe care îl face cînd e descumpănit și lipsit de soluție.

Dar e inutil, sau imposibil de explicat pentru că astăzi, 23 August 1944, la orele șaisprezece și cincizeci și două de minute, după patru ani de dictatură, Ion Antonescu poate fi văzut spumegînd și zbătîndu-se cu brațele imobilizate la spate, de mîinile mari ale acelui plutonier. Spumegînd, sbătîndu-se, și strigînd : Ce-i asta, Sănătescule ? !

Iar Sănătescu nu are tăria să-i răspundă ; ordonă plutonierului cu glas înfundat: la mîna de pe domnul mareșal.

Moment de groază : Plutonierul se execută, Antonescu se scutură, își îndreaptă ținuta și e gata să iasă pe coridor. O clipă, și totul se spulberă — mareșalul va fi în stradă, își va chema garda și-i va distruge pe cei care-au încercat să-l răstoarne. O clipă...

Dar ceilalți din gardă sînt cu armele întinse, grupa se redresează, aghiotantul regal deschide ușa spre coridor și

maiorul Dumitrescu ordonă executarea !... Unul înainte, trei în spate, ei îi scot din salon pe cei doi Antonești și atunci generalul Sănătescu întoarce cu sfîrșire privirile înghețate într-un luciu dramatic.

Pe coridor, au apărut din cabinetul regelui generalul Aldea Ioanițiu, Mocioni-Stîrcea și Niculescu-Buzești. Vederea lor, a conspiratorilor pe care-i bănuia de multă vreme, răscolește toate veninurile mareșalului. Întorcîndu-se pe prima treaptă a scării, pe care e împins, le strigă : Nemernicilor ! Mîine veți fi spînzurați în Piața Teatrului Național !...

Și nu se mai lăsă împins, ci urcă încăpățînat treptele în urma ființei pierdute a lui Mihai Antonescu. Pășește dîrz, ca spre o golgotă a sa, pe care nu și-a dorit-o, dar o suportă cu fatalism. Fiind scrisă pe destinul lui, trebuie să o urce cu încăpățînare. Un singur lucru îl intrigă : că poate fi încadrat chiar de uniformele armatei căreia el îi este mareșal. Doar în fața ușii blindate se oprește, văzînd celula de oțel dinăuntru : Cum, aici să intre mareșalul Antonescu ? !...

Se opune. Se încăpățînează să rămînă în salonașul acela care constituie anticamera unuia dintre lubricele dormitoare ale lui Carol al II-lea, pe care, cu patru ani în urmă, el l-a făcut să abdice. Plutonierul Bîlă deschide larg ușa blindată și se dă înapoi, făcîndu-le loc ; ceilalți subofițeri se retrag de-a-ndăratelea neslăbindu-i din ochi. Bîlă, însă, nu are cum să-i vadă și crede că a rămas singur cu mareșalul, care se opune, și paladinul său care bîțîie. Toată rațiunea lui disciplinată se tulbură. Scoate pistolul și somează : Dacă mai faceți o mișcare, trag ! ...Antonescu nu are teamă de pistol ; crede mai mult în ordinul său : Plutonier, am treabă la orele cinci ; lasă-mă să plec !...

Printr-un efort de voință, plutonierul își obligă reflexele să nu răspundă la ordin. Întinde mai mult pistolul spre trupul costeliv al mareșalului care se opune pînă cînd mîna tremurîndă a lui Mihai Antonescu se-ntinde și-l apucă de haină, reușind să-l tragă înăuntru cu un gest în care e evidentă conștiința că nu mai e nimic de făcut.

Cheia se rotește în complicata broască, butoanele cifrului sînt rotite invers. Și plutonierul Bîlă bagă în buzunar cheia de la safé, neștiind că este unica pe care Carol al II-lea a lăsat-o fiului său. Verifică cifrul cu gesturi tot

mai agitate, începînd să tremure din ce în ce mai tare. Și, lipindu-se de metalul ușii bine zăvorîte, se lasă în voia descărcării șocului pe care l-a trăit cînd, din reflexe mai presus de voința lui, s-a trezit că el, plutonierul Bilă, îl amenință cu pistolul întins pe mareșal. Îl cutremură un puternic puseu, care-l va marca. Tot așa cum, pe unii oameni, un moment ca acesta îi face să albească, pe el îl face să înceapă a cheli.

Sînt orele șaptesprezece și două minute. Maiorul Anton Dumitrescu raportează executarea ordinului ; este trimis împreună cu colonelul Emilian Ionescu la corpul de gardă spre a dirija restul acțiunii. Regele se îndreaptă către mareșalul palatului spre a semna documentele pregătite. Pe drum, îi spune lui Sănătescu pe care îl vede pășind funerar : E singura soluție — vei fi președintele Consiliului de Miniștri.

XXXVI

În fața casei din strada Armenească numărul cincisprezece oprește automobilul lui Ionescu-Bălăceanu. Din el coboară Mocioni-Stîrcea și se îndreaptă aferat, fără precauție, spre ușa avocatului Torosian, pe care abia îl așteaptă să deschidă, ca să întrebe : L-ați găsit ? Torosian se dă la o parte și, în prima încăpere, baronul vede mai mulți oameni, printre care și militari înarmați. Dintre ei, în ușă apare Belu, legătura cu care a făcut cunoștință aseară, și pornesc toți trei spre ieșire, unde, suindu-se în mașina lui Torosian, Belu și acesta le spun să-i urmeze. Cînd ies în bulevard, își dau seama că sînt încadrați și baronul exclamă : Sînt organizați comuniștii ! Ne duc cu escortă — o mașină-n față, una-n spate.

La ora aceasta, bulevardul încă e mort. Moțăie de căldură sub apăsarea galbenă a soarelui de după-amiază, într-o atmosferă familiară, de București amorțit. Dar lui Stîrcea și lui Bălăceanu, cu toate că parcurg una dintre cele mai obișnuite artere, nimic nu li se mai pare familiar, ci plin de mister și de surpriză. Pentru că ei, care știu că cei ce reprezintă dictatura se află închiși în camera-safe, și că țara nu e condusă în clipa asta de nimeni, merg pe unul dintre bulevardele Capitalei române, escortați de două

automobile pline cu comuniști, după ce, în casa aceea, unde, la prînz, găsiseră un bărbat singur luîndu-și masa de burlac, acum au dat peste mai mulți militari și civili. Baronul e pus pe gînduri. Între două mașini cu aspect normal și care aparțin comuniștilor, el traversează un București inert, care încă habar n-are de faptul că mareșalul, ale cărui portrete se află în toate vitrinele, este dezarmat și arestat.

XXXVII

Punctual la întîlnirea pe care Iuliu Maniu a revocat-o, domnul Constantin Titel Petrescu apare imediat după orele șaptesprezece în Schitu Măgureanu. Și rămîne interzis cînd aude de la Pătrășcanu și Agiu despre ultima decizie a lui Maniu. Încearcă să comenteze cu comuniștii ceea ce s-ar putea întîmpla în cazul unui armistițiu semnat de mareșal, dar acestora nu prea le e gîndul la ce spune el. Îi vede preocupați, făcînd niște calcule pe care nu le poate prea bine pricepe.

Iar cînd, ușa deschizîndu-se, în locul Sfinxului de la Bădăcini apar două cunoscute legături ale lui Pătrășcanu însoțindu-l pe baronul Mocioni-Stîrcea chiar că nu mai înțelege nimic.

Pătrășcanu își dă seama : vine cu o privire întrebătoare spre baron. În tăcere, acesta desface și-i așterne pe masă decretul regal privind numirea guvernului Sănătescu. Le spune laconic : Sînteți așteptați la palat. Vă așteaptă și decretele de numire a dumneavoastră ca miniștri. Îmi pare foarte bine să-l găsesc aici și pe domnul Titel Petrescu ! Și relatează pe scurt modul cum au fost arestați Antoneștii.

Privind decretul regal, Pătrășcanu spune pe gînduri : Va să zică, tot un guvern de generali, va să zică, domnul Maniu...

Stîrcea încearcă să-l îmbune : Dacă-i de negăsit ! Nu știm unde naiba s-a ascuns. De la douăsprezece umblă Niculescu-Buzești după el... Iar, în ceea ce te privește, domnule Pătrășcanu, e așa cum s-a stabilit — ești ministru fără portofoliu și interimar la Justiție. Și adaugă ceea ce i-a cerut Mihai să comunice neapărat comuniștilor : Majestatea sa ar dori să nu se facă vărsare de sînge.

Pătrășcanu e dur. Mari planuri clocotesc în el. E gata de acțiune. Se uită la tovarășii săi și spune : Asta nu hotărăște Majestatea-sa ; la violență se răspunde cu violență ; așa că vom vedea dacă se va putea sau nu se va putea fără vărsare de sînge.

Stîrcea adresează încă o dată apelul ca Pătrășcanu să vină de urgență la palat, iar acesta răspunde că mai are treabă și va veni într-o oră, o oră și ceva.

Da, au treabă. Rămași între ei, încercați de o zi grea și de emoțiile ultimei ore, comuniștii se privesc o clipă tăcuți. E clipa pe care au visat-o de cine știe cînd. E clipa pe care au pregătit-o și pentru care s-au pregătit dintotdeauna.

Și, tocmai din pricina aceasta, ea rămîne o singură clipă, încrustată cu tot ce are mai de preț amintirea, în răstimpul dintre orele cinci și șase al acestei după-amieze cu fierbinte soare de aur ce-și revarsă dogoarea roșie asupra vegetației grele a Cișmigiului.

Doar o clipă — clipa marii satisfacții negrăite, cînd privirile lor spun tot. Pentru că, imediat, nevoia de acțiune și răspunderea îi determină să treacă la treabă, meticulos și temeinic, conform îndatoririlor pe care bine și le știu : Constantin Agiu se duce să pună-n mișcare angrenajul care va scoate primele manifeste legale și primul număr legal al „României libere". Pătrășcanu trece pe la legătura sa din conducerea partidului, de unde se va duce la palat cu toate decretele redactate de comuniști, pe care trebuie să le semneze regele.

XXXVIII

Un alt mesager al regelui, Iorgu Ghica, prefectul palatului, sună la ușa lui Corneliu Coposu, în blocul din capătul Căii Victoriei.

Acesta îi deschide. Făcînd ochii din ce în ce mai mari, ascultă despre ce este vorba și, contrar consemnului pe care i l-a dat unchiul său, intră împreună cu Iorgu Ghica în încăperea unde se află acesta.

Maniu e furios : Nu sînt aici pentru nimeni ; pentru toată lumea sînt plecat din București !

Coposu intervine : Dar e de la palat !... Ne confirmă ce spunea Leucuția. Spuneți-i, domnule Ghica, vă rog, spuneți-i.

Maniu ascultă încordat relatarea prefectului palatului despre modul în care au fost arestați Antoneștii. Încordat și apoi din ce în ce mai contrariat : Am auzit de la Leucuția și nu credeam... zice el și apoi începe să se plimbe nervos, calculînd : Domnișorul, mucosul, copiii de la palat în aventurismul lor juvenil, i-au dat peste cap toate mașinațiile. Și tocmai cînd era gata să-l convingă pe Antonescu să semneze el armistițiul. Cu un gest, inutil acum, duce mîna la buzunarul unde se află telegrama venită prin Stockholm. Și întreabă cu ciudă : Dar pe ce vă bazați dumneavoastră, cei de la palat, cînd ați făcut aceasta ? !

Iorgu Ghica îi răspunde așa cum a auzit și el : Palatul a luat legătura cu comuniștii...

Ca niciodată, domnul Maniu urlă : Regele pe asta s-a bazat ? !... Și, văzîndu-l pe Iorgu Ghica ridicînd neputincios din umeri, adaugă ritos : Așa cum am anunțat, domnule Ghica ! Nu sînt acasă ; nu m-ați văzut, nu m-ați găsit ! Și nu mă mai căutați, pentru că într-adevăr n-o să mă mai găsiți. În clipa asta mă mut !...

XXXIX

La orele șaptesprezece și douăsprezece minute, colonelul Dămăceanu, șeful de Stat-Major al Comandamentului militar al Capitalei, ajunge la palat după ce-a fost căutat cu disperare îndelungată vreme. E în costum civil, maron cu dungi, fiindcă astăzi, miercuri, zi de program administrativ pe întreaga armată română, și-a permis și el ca după-amiază să se relaxeze.

Regele, care i-a fost elev și-l respectă, îl întîmpină deosebit de aferat : Este totul gata ? Colonelul ezită. Mai are de detaliat amplasamentul cîtorva unități și de multiplicat la mașină ordinul comandamentului. Calculează în cît timp le va face și raportează regelui fără să-l privească : Puteți conta, majestate...

Lui Sănătescu, însă, ca-ntre ei, militarii de carieră, îi spune : Tocmai azi, miercurea ? E zi de program administrativ, va fi mai greu să alarmăm trupele.

Dar lui Sănătescu i-a revenit optimismul și veselia : La Mărășești, cînd i-am bătut, eram în izmene ; o să-i batem și-acum !... Nu ? Tu pe ce te bazai cînd i-ai spus regelui că poate conta ?

Sănătescu e vesel și pentru că a găsit o soluție chinului său în legătură cu mareșalul : avîndu-l pus în siguranță aici, în palat, la noapte, sau spre dimineață, deîndată ce va fi posibil, îl va sui într-un avion și-l va trimite la Ancara. În afara țării nu va mai fi nici periculos, dar nici în pericol... Acesta a fost unul dintre primele gînduri care l-au încurajat cînd sorții au făcut ca, pînă la urmă, el să ajungă în fruntea Consiliului de Miniștri.

Sînt amîndoi, acești militari plini de răspundere la ora de față, în civil, fără nimic pe cap. Și pornesc așa, Sănătescu spre Marele Stat-Major, Dămăceanu spre Comandamentul militar al Capitalei.

În vreme ce ei ies, căpitanul Gheorghe Teodorescu apare în ușa intrării Crețulescu, cercetînd atent peluza de gazon din fața palatului. Cam fără scop, arată a întreprinde un control de rutină. Abia mai tîrziu, ridicînd privirile, pare să vadă, în partea opusă a pieții palatului, încingîndu-se la soarele ce bate în fațada Fundației Carol, cele cinci mașini cu care au venit Ion și Mihai Antonescu. Agenții însoțitori se coc și ei de căldură. Au ieșit din automobile, căutînd o fărîmă de umbră. Atunci, ca-ntr-un gest colegial, căpitanul Teodorescu traversează piața, și se adresează căpitanului de jandarmi Dragoman, pe care îl cunoaște, invitîndu-l în palat la o cafea în sala de așteptare a aghiotanților. Invitația este generală. Toți cei douăzeci și cinci de însoțitori pot veni cu angajamentul căpitanului Teodorescu de a-i anunța în timp util cînd mareșalul pleacă. Toropiți de căldură, ei acceptă, își iau armamentul și intră în palat, salutîndu-l pe adjutantul regal și pe comandantul batalionului de gardă. Aceștia le zîmbesc protocolar și, cînd se asigură că în spatele lor a apărut un pluton de ostași, îi roagă politicos să predea armele, anunțîndu-i că sînt arestați.

Peste cinci minute, o grupă de soldați iese ca și cum s-ar pregăti să schimbe garda, și cinci dintre șoferii palatului pornesc mașinile mareșalului, cotesc pe strada Sfîntu Ionică și intră în curtea din spate a batalionului de gardă. Lumea bună somnolează în continuare. Burghezia își face

siesta. Este deranjată doar siesta miniștrilor. Sînt sunați de la palat și invitați de urgență la un Consiliu de coroană unde se află și mareșalul. Vin pe rînd : generalul Pantazi, ministrul de război, generalul Piki Vasiliu, subsecretar la Interne. Ultimul, fără să fi fost chemat, dar auzind că este vorba de un consiliu de coroană, la care, pentru prestigiul lui, ține să participe, vine ministrul de interne Dumitru Popescu-Codiță. Odată primiți în palat cu toate onorurile, ei sînt dezarmați și închiși în cîte un birou.

Totul se petrece cu calm și maximum de discreție. Nimeni nu observă nimic, nici măcar atunci cînd porțile de grilaj greu ce dau înspre Piața palatului sînt închise și blocate, iar pe terasă se verifică unghiul de tragere al fiecăruia dintre tunurile care domină piața. La ferestrele din colțuri au fost montate mitraliere grele ; pe scări și în dreptul ușilor, puști mitraliere ; tanchetele stau cu tunurile îndreptate spre celelalte porți, rămîn doar două intrări de acces cu garda militară dublată de poliție : intrarea din spate a batalionului, și mica poartă metalică de servici, de lîngă biserica Crețulescu. În fiecare nișă de pe coridoarele palatului a apărut cîte un ostaș cu chivără.

XL

Bucureștiul însă nu simte nimic din toate acestea. La hotelul Splendid, care stă într-o coastă a palatului, etajele superioare oferind perspectiva asupra întregului parc și a anexelor domeniului regal din centrul Capitalei, militarii germani care îl locuiesc își termină siesta, rîgîie, casă sau se întind, își strîng centiroanele peste burtă și se apucă de îndeletnicirile de rutină ale războiului care le zace-n sînge. Dar, despre ce se întîmplă peste drum de ei, în curtea vecină, nici bănuială.

La restaurantele din jur, fețele de masă albe resping căldura, clienții caută scăpare alături bateriilor umplute vîrf cu gheață. Chelnerii care fac parte din formațiunile patriotice au primit ordin de alarmă. Unii s-au și retras în casele conspirative unde au armamentul pregătit, alții rămîn pe loc servindu-și clienții cu deosebită atenție. Legături de partid intră discret în uzine și, din om în om, semnele convenționale ale alarmei formațiunilor patriotice

îi anunță pe muncitori că din clipa aceasta nu mai părăsesc uzina, ci stau și așteaptă un nou ordin, grupe de oameni din activ își fac de lucru, așa cum au fost instruiți, tocmai în preajma acelor locuri din fabrici, unde a fost depozitat armamentul.

Totul discret, într-o conspirativitate deplină, în așa fel încît orașul și, mai ales cei care-l supraveghează, nu-și dau seama de nimic.

La Serviciul special de informații se activează în gol. Eugen Cristescu s-a întors de la Snagov cu sentimentul că se va întîmpla ceva. El, omul informațiilor certe, se bazează acum mai mult pe intuiții și presimțiri și, la sfîrșitul programului, și-a invitat toți salariații, de la colaboratorii apropiați, cu munci importante, pînă la ultimul agent, și le-a oferit o agapă din fondurile sale secrete. La sfîrșit, i-a reținut pe șefii de secții și funcționarii superiori, făcîndu-le o scurtă declarație despre faptul că, oricare va fi situația viitoare, el, ca șef, înțelege să-și asume toată răspunderea. Discreți, conform profesiei lor, subalternii nu l-au întrebat pe Cristescu ce bănuieli îl macină. Și, de fapt, la el nu era vorba de bănuieli, ci de sentimente : știa că ceva trebuie să se schimbe ; mareșalul sau va semna armistițiul, sau se va retrage cu guvernul într-unul din locurile propuse, sau...

Dar, altceva nu bănuiește Cristescu. Dovadă faptul că, acum, rămas cu funcționarii de servici, i se raportează că la palat este un Consiliu la care au fost invitați mareșalul și Ică, dar el nu se alarmează deloc, ci primește știrea calm, chiar întrebîndu-se dacă e cazul să o creadă sau nu, deoarece la ora asta mareșalul trebuie să se întîlnească la Președinție cu Clodius, și apoi să plece la Comandamentul de căpetenie. Acum, stă în biroul său triind ca de obicei informațiile și așezîndu-și-le pe categorii, în vreme ce doi dintre colaboratorii pe care și i-a recrutat la palat, Jean Melle și Polytis, telefonează la secția de informații a S.S.I. anunțînd că cei doi Antonești au fost arestați și că au fost chemați la palat, pesemne în același scop, generalii Piki Vasiliu, Pantazi și Șteflea. Ambele informații, precum și o a treia din partea locotenent colonelului Octavian Rădulescu ajung, nu întîmplător, la Traian Borcescu, șeful serviciului „G" din S.S.I., om care acoperise o serie de manevre făcute de ofițerii din Marele Stat-major la indicațiile aparatului militar comunist. Plasat tocmai în locul

de primire a informațiilor, într-un moment atît de important, el își face datoria față de mișcarea cu care s-a angajat să colaboreze, și ascunde această informație, prezentîndu-i lui Cristescu știrea trunchiat, adică spunîndu-i că i s-a comunicat că, la palat, pe lîngă Ion și Mihai Antonescu, au fost chemați la consiliu și generalii Vasiliu, Pantazi, Șteflea... Eugen Cristescu își continuă calm sortarea știrilor, întrebîndu-se ce să creadă din toate astea, mai ales că știrea are un punct nevralgic : Șteflea a fost trimis în urmă cu cîteva ore pe front, comandant al Armatei a IV-a. E mulțumit că i-a venit ideea omenoasă să ofere într-un moment greu din punctul de vedere al situației de pe front o agapă din fondurile secrete care tot se vărsau la buget dacă nu se cheltuiau pînă la sfîrșitul lunii.

Așa că, și din acest punct de vedere, Bucureștiul are toate motivele să continuie a trăi o după-amiază calmă. În vreme ce, la Imprimeriile statului, directorul Bălan selecționează echipa de oameni de încredere cu care, așa cum s-a angajat față de comuniști, va tipări Monitorul Oficial cu noile decrete, ziarele de seară care apar au tot paginația unei prese aliniate la formulele de știri prohitleriste. În plus, reclame la „Gonorex" — noul tratament al blenoragiei, la o nouă ediție din „Quo Vadis", în traducerea lui A. I. Ghica, la filmele „Curtezanul din Veneția" și „Orașul de aur", la cartea „Frumusețe și tinerețe — manual de cosmetică și machiaj modern, de doctorul Radu Cernea", și pentru Institutul de fete „Chaisy-Mangîru" din Calea Moșilor 152, „care formează, cu metode pedagogice moderne, tinele eleve". Curierul ostașilor publică pomelnice de genul : „familia roagă dacă se știe ceva de soldat Adam I. Petre ; soldatul Ion Dumitru din batalionul Vînători de munte of. 4 134 caută familia despre care nu mai știe nimic de șapte luni, soldatul sanitar Cornea Vasile din regimentul II antiaeriană caută părinții Gheorghe și Paraschiva Cornea ; sau soldat Mercaș Ion oficiul poștal militar 4 990 caută părinții și frații. Iar știrile despre dispersați, fiind lipsite de resemnarea soldățească, sînt și mai dramatice : Văduva de război Alexandrina M. Raicu din Dolhasca este înștiințată că fetele ei Victoria și Ileana s-au evacuat cu dl. Oraţiu Popescu în Goleşti-Muscel ; dispărut de la părinți din Galați copilul Ion Bobeică în vîrstă de 10 ani ; doamna Maria Al. Beraru, refugiată din Scînteia-Vaslui împreună cu 5 copii în com. Toporu, jude-

ţul Vlaşca îşi caută soţul, Alex. Beraru şi fiul Nicolae Al. Beraru ; Barbu, refugiat la Medgidia, este rugat să comunice urgent cu familia foarte neliniştită de colaj; Polixenia Popescu din Bucureşti caută unde s-a evacuat familia Ilie Popescu din Ploieşti... Prin publicaţia nr. 91004, Ministerul de război, secţia prizonieri anunţă că are nevoie de 50.000 prosoape dimensiunea 35—38/60 ; 2000 cearceafuri dimensiunea 180/100 ; 2000 feţe de perne 75—78/50 ; 500 dosuri de saltele 90/170, ţesătura de in sau de cînepă curată, sau bumbac cu maximum 40% celofibră ; predarea se va face în maximum zece zile lagărului Budeşti—Ilfov ; semnează şeful secţiei prizonieri, Col. Gh. Săulescu...

Evenimente banale ale unei obişnuite zile de război şi caniculă. La Federaţia Română de box se deschide şedinţa antrenorilor. În tramvaiul 24, în staţia Academiei, o doamnă leşină : de la Rosetti şi pînă aici i s-a furat, sau a pierdut o broşă cu un smaragd înconjurat de opt briliante mici. La morgă este adus cadavrul Didinei Loghin, care s-a aruncat de la etajul patru în strada Vasile Lascăr, disperată, pentru că suferea de mai mult timp de cancer. În strada Comarnic la nr. 13, bătrînul meseriaş Tiberiu Zaharia se spînzură de grinda şopronului. Percepţia îi pusese sigilii pentru 25.000 de lei ce-i datora la impozite şi el le rupsese. Pe hipodromul de la Băneasa se încheie cursa de trap ; nişte superbe exemplare cabaline — Voinicu, Miţa, Cozia, Marinar, Hatmanul, Florea, Ghiocel, Kir — fac turul de onoare ; în fruntea lor, purtîndu-şi cambrat coroana cu panglici, calul Ben Hur, cîştigătorul premiului Volo Worthy, trece la pas majestuos purtat de jokeul Aurel Barta care l-a condus. În tribune, explozie de bucurie ; chiuie cîştigătorii austriacului — pornit de la 100.000 de lei, acesta a ajuns la 890.000 lei.

XLI

Cam aşa se desfăşoară viaţa Bucureştiului după orele şase seara, cînd, de la Comandamentul Militar al Capitalei, colonelul Dămăceanu, ajuns acolo în fugă, transmite către toate unităţile pe care le comandă ordinul „Pajura", ceea ce înseamnă trecerea lor în stare de alarmă, şi îmbracă rapid o uniformă militară.

Cinci sute de metri mai jos de sediul Comandamentului Militar, în Piaţa Victoriei, la Preşedinţia Consiliului de Miniştri, colonelul Davidescu, şeful cabinetului militar al mareşalului, lucrează împreună cu secundul său, locotenent-colonelul Magherescu, la definitivarea ordinului de retragere a armatei a patra pe linia Caşin-Focşani-Nămoloasa-Galaţi-Brăila şi îl aşează, pentru semnat, în mapa conducătorului statului. La un etaj mai jos, colonelul Galin, şeful de cabinet al lui Mihai Antonescu, îi face conversaţie doctorului Clodius, trimisul special al lui Hitler în Balcani, care aşteaptă de la orele şaptesprezece treizeci întrevederea pe care a avut-o fixată cu Ion şi Mihai Antonescu.

La ora şase şi douăzeci de minute, chemat urgent de acasă, ajunge la Comandamentul Militar al Capitalei, comandantul acestuia, generalul Iosif Teodorescu. Cu ton respectuos şi ferm, şeful de Stat-Major îi raportează ceva foarte original, ceva neobişnuit în istoria rapoartelor militare de la subordonat la comandant. Îi raportează că Ion şi Mihai Antonescu au fost arestaţi şi, deci, planul de blocare prin foc a unităţilor germane şi de ocupare, în slujba insurecţiei, a instituţiilor centrale ale administraţiei de stat urmează a fi pus în aplicare. Şi, îi mai raportează că, în cîteva minute de acum înainte, aici, la sediul Comandamentului militar al Capitalei, vor veni cei din conducerea gărzilor patriotice comandate de comunişti, spre a-şi fixa sediul. În felul acesta vor fi dirijate în comun formaţiunile civile şi cele militare, pentru susţinerea insurecţiei armate şi apărarea Capitalei de atacurile pe care le vor încerca nemţii...

Raport lung, ce schimbă zeci de expresii şi zeci de stări pe faţa generalului care-l ascultă. La urmă, emoţionat, nu se mai poate păstra în limitele regulamentelor militare şi dă curs liber sentimentelor lui cinstite de ofiţer şi patriot ; spune cu un sentiment de uşurare, privind portretul din perete al mareşalului ; va să zică am scăpat de teroarea lui !

Comandamentul militar al Capitalei intră într-o intensă activitate. E ora optsprezece şi treizeci de minute şi, către toate unităţile, se transmite cel de-al doilea ordin : *Stejar extremă urgenţă*, ceea ce înseamnă intrarea imediată în dispozitiv, ocuparea poziţiilor ordonate. În tot Bucureştiul, trupele pornesc. La generalul Iosif Teodorescu se strîng toţi comandanţii de regimente. El le spune deschis : Trece

de partea noastră cine vrea. Cine nu, poate să plece !...

Trec toți acești militari maturi ; fără ezitare ; fac aceasta din toată inima, cu întreaga conștiință ; de cînd așteaptă acest moment !...

Această mișcare de trupe începe să se audă și să pună stăpînire pe atmosfera de înserare a Capitalei. La Președinție, cei doi colonei din cabinetul militar al mareșalului privesc pe geam, atrași de zgomotul pasului de marș pe piatra cubică a șoselei Bonaparte. Dar militari de carieră fiind, își dau seama imediat că trebuie să fie vorba de intrarea în dispozitiv a trupelor conform planului aprobat azi dimineață în Consiliul de Miniștri.

Și continuă să lucreze liniștiți, convinși că, prin această intrare în dispozitiv a trupelor, sînt bine apărați de orice mișcare de mase, pe care ar pune-o la cale comuniștii.

Cu un etaj mai jos, după mai bine de o oră de așteptare, fostul primar al Vienei și actualul trimis special al lui Hitler, doctorul Clodius, formalizat de această întîrziere, anunță că pleacă și va putea fi găsit fie la Legația germană, fie la locuința sa din strada Wilson. De fapt, nu numai întîrzierea Antoneștilor îl face să se precipite, ci și o întîlnire galantă pe care a stabilit-o în strada Wilson, pentru această ultimă seară pe care o are de petrecut în București.

XLII

În camera-safé de la etajul Casei noi, prizonierii bat în ușa de fier cu disperare. Plutonierul Bilă anunță în palat si se întoarce cu maiorul Mișca. Butoanele cifrului sînt manevrate, cheia rotită și peretele secret începe să se miște, lăsînd să se vadă încăperea de oțel. Peisajul dinăuntru, dezolant: în cămașă, lipsit de prestanța uniformei, Ion Antonescu stă cocoțat pe scara de bibliotecă, nu ambiția lui ascensivă făcîndu-l să caute un loc înalt, ci nevoia de aer. Are ochii ieșiți din orbite, iar pielea obrajilor căzută. De acolo, de sus, rostește cu dramatică indignare : Ultimul pușcăriaș are dreptul la aer, iar mareșalul Antonescu nu are !...

Rigid politicos, maiorul Augustin Mișca îi spune că are libertatea să le servească apă, cafea și țigări. El știe că, asemenea comandanților săi, ei, militarii, nu sînt, în cazul

de față, decît un aparat de execuție și repetă, rigid, ce drept de decizie are.

La aceasta, cu instinctele de conservare funcționîndu-i mai bine, de la măsuța unde stă, și el doar în cămașă, Mihai Antonescu se ridică : Da, da, sigur ; bineînțeles ! Și apă, și cafea și țigări ! Chiar ar vrea imediat o țigară...

Mareșalul își privește colaboratorul furios : Parcă nu fumai !... Și acum vrei să afumi încăperea asta neaerisită !

Dar lui Ică nu-i mai pasă de respirația mareșalului. El vrea o țigară, și, deîndată ce regimul de arestat îi permite, vrea s-o fumeze. Acum, nenorocirea îi face egali, și-i pasă mai mult de nervii săi decît de sănătatea celuilalt.

Dintre toți militarii de față, însă, numai sergentul major Cojocaru are țigări. Țigări „Naționale" cu tutun neprelucrat și fum de mahorcă. Dar e bună și o „națională", cînd nu mai ai cum vorbi în numele națiunii ! Mihai Antonescu o ia și, cu gestică de nefumător, trage adînc fumul.

Mareșalul îi tratează cu dispreț slăbiciunea egoistă și, pentru că demnitatea nu-l lasă să-l mustre pe apropiatul său colaborator, coboară scărița de bibliotecă cu pași grei, amorțiți, și vine către maior spunîndu-i amenințător : Tu ești ofițer român? Te-am echipat, așa cum m-am echipat eu, mareșalul Antonescu, iar tu mă ții arestat cînd pe umerii mei apasă atîtea obligații pe care trebuie să merg să le îndeplinesc !...

Obligat de împrejurări la absolută rigiditate, maiorul îl întreabă concret ce vrea. Și, de la libertatea totală pentru a-și îndeplini înaltele răspunderi, pe care o insinuase mai înainte, mareșalul cedează penibil, dar omenește, la o fărîmă de aer, arătînd cu bărbia peste cadrul ușii de metal : lasă-mă măcar să mă plimb puțin acolo ; cred că e mai răcoare.

Păzit de cei doi militari, face cîțiva pași prin salonașul de anticameră a dormitorului de la etajul întîi, care, după celula de oțel încins, i se pare o cucerire cît un imperiu.

De fapt, din tot acest chin nu rezultă decît un total sentiment de oboseală. O oboseală ancestrală se destramă-n el, cuprinzîndu-i trupul cu ținută încă dictatorială, dar care, acum, nu mai vrea nimic altceva decît să scape de cizme și să-și elibereze picioarele amorțite de proasta circulație. Atîta vrea. Nimic mai mult decît atît nu e în stare să vrea. Nimic mai mult decît să-și scoată cizmele

care l-au strîns o viață întreagă ca și ambițiile lui deșarte.

Nu o face doar dintr-un sentiment al demnității, care, încă, îl domină.

În schimb, Mihai Antonescu a uitat total de acest sentiment. Umil, îi face curte sergentului major, care i-a dat țigara, mulțumindu-i pentru fumul bădărănos al acesteia, și încearcă să-l cîștige punîndu-i în mînă un bilețel scris în franțuzește pe care îl roagă să-l ducă la ambasada turcă.

Sergentul major se uită la bilet cu mirare. Din istoria elementară pe care o știe, el are impresia că politica noastră cu turcii aparține unor demnitari cu caftane, din secolele trecute, și nu acestui transpirat vicepremier modern, a cărui haină neagră zace inutilă pe un scăunaș alb de baie.

În acest timp, într-o altă încăpere a palatului, e drept, nu saféul colecțiilor regale, ci o cameră de lîngă cazinoul ofițerilor, un alt cuplu stă închis : ministrul de război, generalul Pantazi, și subsecretarul de la interne, șeful Jandarmeriei și Siguranței statului, generalul Vasiliu. Datorită situației lor subalterne și rangului mai mic, au norocul să nu fie ținuți cu atîta grijă, camera lor avînd fereastră și aerisire.

Din nervozitate, Piki Vasiliu e volubil. Pericolul îl face să simtă nevoia de confidență. Se uită la ceas din minut în minut și calculează cum trebuie să fi ajuns în București mașina care o aduce pe iubita sa din Caransebeș. Îi mărturisește generalului Pantazi cît e de frumoasă și de temperamentală și cît de aprins a trezit în el această dragoste tîrzie. Pentru ca, deodată, să-și dea seama de dramă. Dacă nu era ea, sau dacă nu-l întîrzia ea, la ora aceasta el ar fi fost într-un restaurant din Istanbul sau, poate, chiar la Cairo !... Teribil ghinion ! Doar chiar așa își programase ; să plece ascară ! E tulburat de fatalitate și, văzîndu-l pe ofițerul de pază deschizînd ușa ca să intre chelnerul cu cafele, el cere să stea de vorbă măcar cu un aghiotant regal. Are o problemă foarte importantă. Cînd vine colonelul Emilian Ionescu, îi mărturisește : Îmi arde buza după un coniac !

Colonelul ordonă să li se aducă băutură și gustări. Pantazi refuză să pună ceva în gură ; tace negru și fumează. Piki Vasiliu, însă, se repede gurmand, bea, mănîncă și vorbește cu o vivacitate care aparține, desigur, tot instinctului de conservare. La un moment dat, chiar îl în-

treabă pe aghiotantul regal ce-i cu colonelul Elefterescu, prefectul poliției Capitalei, care a fost chemat la palat odată cu el. Îngrijorat, colonelul îi spune că acesta n-a venit, o fi mirosit ceva... Senin, Piki Vasiliu se oferă: Vi-l aduc eu, dragă ; spune-i lui Sănătescu că sînt dispus să vă servesc.

Peste puțin timp, colonelul Elefterescu, singurul dintre demnitari pe care-l încearcă o oarecare bănuială, aude în telefon glasul șefului și superiorului său, generalul Vasiliu : Alo, Elefterescule, ce-i cu tine, mă ?... Ne invită majestatea-sa la Consiliu de coroană, și tu... Vino imediat !

Peste foarte puțin timp, mașina prefectului poliției Capitalei, Colonelul Mircea Elefterescu, sosește la palat. Pe bancheta din față se află adjutantul lui, iar pe cea din spate, alături de el, doi superbi dogi danezi. Sînt arestați și el și adjutantul și șoferul, iar dogii rămîn fără stăpîn prin curtea palatului.

Lipsit de scrupule, Piki Vasiliu continuă să bea, sporovăind cu o mare nevoie de sociabilitate. Dar vorbește de unul singur pentru că generalul Pantazi se topește-n venin tăcînd.

Totuși, chiar dacă tace, pălăvrăgeala celuilalt îl mai ușurează și pe el. Ascultă lucruri frumoase despre o amantă splendidă, care acum sosește în București, despre un avion, care așteaptă să-și ia zborul spre țări calde și liniștite, despre Pamfil Șeicaru, care îl așteaptă în Spania... Iar în spatele ușii, care îi izolează, urechea lui de militar aude cum se schimbă garda.

XLIII

În acest timp, postul de radio „Ilse II", ale cărui unde pe lungimea de 302 metri se rotesc deasupra Carpaților, și ale cărui emisiuni sînt alcătuite de oficiile de propagandă și informații ale armatei lui Hitler, anunță, cu obișnuința dintotdeauna de a-și informa corect și prompt ascultătorii: „În spațiul aerian al României domnește liniște deplină".

Pe Eugen Cristescu, însă, un agent care a reușit să nu fie trecut prin „filtrul" lui Traian Borcescu îl informează că automobilele care l-au adus și escortat pe mareșal nu

se mai află în fața palatului, ci au intrat în curtea din spate. El sună la Președinție și, de acolo, colonelul Zaharia îi spune că mareșalul încă nu s-a întors. Traian Borcescu află că șeful său a trimis un agent chiar la palat ca să se intereseze ce-i cu mașinile și, atunci, temîndu-se de consecințele ce le-ar fi avut pentru el actul de a fi dezinformat, se prezintă la Cristescu și-i raportează : a fost anunțat că mareșalul încă nu a părăsit palatul și nici ceilalți miniștri care au fost chemați la consiliul de coroană, ceea ce poate însemna, fie că acesta se prelungește, fie că respectivii au fost reținuți sau arestați.

Agentul vine și confirmă: mașinile au fost luate din fața Fundației Carol și introduse pe poarta batalionului de gardă nu de către șoferii mareșalului, ci de către șoferi de la palat. În plus, la posturile de gardă ale palatului s-a dublat paza, ceea ce dovedește un ordin de alarmă.

Cristescu intră și el în alarmă. Sună la Piki Vasiliu și nu-i răspunde nimeni. Sună la adjunctul acestuia, generalul Tobescu, comandantul Siguranței, și, cum îl găsește, se suie-n mașină și zboară către clădirea macabră a Inspectoratului Jandarmeriei din șoseaua Ștefan cel Mare.

Îl găsește pe Tobescu alb : De la palat i s-a telefonat și i s-a făcut legătura cu Piki Vasiliu personal, care i-a ordonat să vină imediat acolo. Făcînd asociație cu cele ce-i spune Cristescu, el deduce că vor să-l cheme la palat, să-l aresteze și să-l împuște. Hotărăsc împreună să adune de urgență toți ofițerii Inspectoratului general al Jandarmeriei și să ia măsuri de apărare a guvernului, de salvare a celor reținuți la palat. Pînă cînd aceștia se strîng, Cristescu fuge în Piața Victoriei, unde îi relatează informațiile ce le deține lui Ovidiu Vlădescu, secretar general la Președinția Consiliului de Miniștri. Acesta pune mîna pe telefon și-l caută pe ministrul de interne. Dar la ministerul de interne îl găsește doar pe colonelul Mădîrjac, directorul Ordinei Publice. Unde e ministrul ?... La Consiliul de coroană de la palat... A fost invitat ?... Nu, nu a fost chemat în mod special, dar, cînd a auzit că regele l-a convocat la consiliu pe subsecretarul său, generalul Piki Vasiliu, cu megalomania ce-l caracterizează, Dumitru Popescu-Codiță s-a dus și el.

Primind această informație, secretarul general al Consiliului de Miniștri îi ordonă : Atunci, dacă dumneata ești

cel mai mare în Ministerul de Interne, îți mobilizezi toată poliția, intri cu forța în palat și-i scapi pe cei arestați !

Dar colonelul Mădîrjac nu se conformează acestui ordin. El se prezintă la Comandamentul militar al Capitalei generalului Iosif Teodorescu, unde fusese chemat, și se angajează să fie alături de forțele naționale, făcîndu-și datoria pentru interesele țării.

Ajuns înapoi la Jandarmerie, Cristescu găsește toate cadrele de bază ale inspectoratului strînse în biroul generalului Tobescu. Acesta le comunică sec faptul că la palat s-a încercat o răsturnare a regimului, că generalul Piki Vasiliu este reținut acolo și că el, Tobescu, fiind cel mai vechi general, preia comanda Jandarmeriei, cerînd tuturor ofițerilor să execute ordinele sale. Îi dă apoi cuvîntul lui Cristescu. Șeful S.S.I.-ului încearcă să le demonstreze ofițerilor că germanii sînt încă tari, le spune că el și Tobescu se vor duce imediat la Legația germană să denunțe lovitura și că, într-o oră de acum înainte, Capitala se va afla în mîinile armatei lui Hitler și vor fi împușcați toți cei care au provocat această mișcare, au participat la ea sau, chiar, numai s-au solidarizat cu ea. În încheiere, Cristescu le cere să alarmeze toate unitățile de jandarmi ca să fie gata să intre în dispozitiv alături de trupele germane și pleacă să-l găsească pe von Killinger. La legația din Calea Victoriei nu-i găsește decît pe consilieri și atașați. Von Killinger e în disperare — ceea ce înseamnă că joacă cărți într-o vilă de la Snagov, — asistat de secretara care îi este și amantă. Informînd despre mersul evenimentelor și cerînd diplomaților intervenția trupelor germane, Cristescu vorbește în numele trupelor de jandarmi române care sînt oricînd gata să li se alăture, așa cum a discutat el cu cadrele de bază, cîteva minute mai înainte.

Dar, între timp, generalul Anton, șeful de Stat-Major al Jandarmeriei și om cîștigat pentru cauza insurecției de mai multe luni, este informat de cele ce se întîmplă, ia legătura cu generalul Sănătescu și pune în aplicare planul de manevrare a trupelor de jandarmi.

Alarmat, la vila din Snagov, Manfred von Killinger își ia secretara și pleacă spre București.

Cristescu îl cheamă pe Tobescu la Legația germană ca să fugă împreună cu un avion.

În legătură cu acest răstimp, generalul Hansen notează :

„...Curînd după orele 16, mi-a comunicat telefonic, foarte agitat, lt. col. Röstel, primul ofiţer cu operaţiile, care era întotdeauna foarte nervos, că în oraş circulă zvonuri despre arestarea lui Antonescu. Consilierul de legaţie Stelzer, pe care îl informasem imediat cu rugămintea de a verifica, m-a informat, după puţin timp, că zvonul era lipsit complet de temei, că el vorbise imediat cu colonelul Davidescu, şeful cabinetului militar al lui Antonescu, şi că acesta îi explicase rîzînd că mareşalul se dusese din proprie iniţiativă în audienţă la rege şi că urmează să se reîntoarcă imediat. Către orele 17 am fost invitat brusc la legaţie pentru o convorbire «foarte serioasă», la care l-am luat pe şeful meu (de Stat-Major), col. de Stat-Major Dietl. Acolo i-am găsit în mare agitaţie numai pe dl. Stelzer şi pe şeful serviciului de informaţii român, domnul Cristescu (...). Dl. von Killinger nu era acolo, ci se găsea ca de obicei la reşedinţa sa de la Lacul Snagov — alături de staţia de radioemisie a legaţiei ! El a putut, deci, numai telefonic să dea răspunsul atît de caracteristic pentru el : «Aiureli !» El a venit abia către orele 19 la legaţie, cînd nici pentru el nu mai putea fi vorba de aiureli. Domnii amirali Tillessen şi generalul Gerstenberg, pe care îi invitasem de asemenea, sosiseră cu mult înainte la legaţie. Dl. Cristescu, pe care îl cunoşteam bine (...) şi-a exprimat bănuiala că mareşalul ar fi fost dus în pivniţa Băncii Naţionale şi mi-a spus că Antonescu ar fi fost arestat, se pare, de membrii gărzii regale (...). Dl. Cristescu nu ştia mai multe. Am însărcinat telefonic de îndată pe ofiţerul cu operaţiile din serviciul care se afla la marginea oraşului (Academia de Război), să transmită telegrafic indicativul pentru ordinul stabilit de alarmă către toate trupele şi l-am însărcinat să facă un raport provizoriu către O.K.W., ceea ce s-a şi întîmplat. De ce Hitler a primit atît de tîrziu ştirea despre arestarea lui Antonescu, este de neînţeles.

În sfîrşit, către orele 19 a sosit şi ministrul plenipotenţiar, care mă invitase şi cu care trebuia să discut cele ce decurgeau din exigenţele politicii şi apoi să primesc directivele corespunzătoare. Killinger, după ce fusese mai întîi pus la curent de noi, a informat telefonic pe un domn de la Ministerul de Externe, probabil dl. von Steengracht, despre evenimentele din Bucureşti. Domnul a promis să-i

comunice imediat lui Hitler şi apoi să ne transmită indicaţiile corespunzătoare".

XLIV

La ultimul etaj, cam în centrul palatului, într-o cameră-studio, de unde Carol al II-lea îşi rostea discursurile radiodifuzate, se munceşte intens. Mocioni-Stîrcea şi Niculescu-Buzeşti au mai „îndulcit" textul proclamaţiei propus de comunişti şi regele a început să-l înregistreze. Dar a stricat un disc şi prima înregistrare nu e bună.

Stîrcea încearcă să-i explice cum să rostească proclamaţia cu aplomb şi autoritate. Dar el are un accent românesc destul de bizar. Ionescu-Bălăceanu apucă textul şi-l citeşte conform retoricii pe care a învăţat-o la şcoala de diplomaţie, făcînd gesturi teatrale ca să-i demonstreze regelui cum trebuie să intre în priză. Ia frază cu frază şi o supune, cît îl ţin cunoştinţele, unei analize fonetice, apoi o rosteşte, spre amuzamentul lui Stîrcea, şi-l îndeamnă pe rege să o repete ca să fie înregistrată. Cert lucru că la o asemenea îndeletnicire de augustă intimitate regală nu mai poate participa nimeni ; şi aşa trebuie să-l suporte pe tehnician. Aşa că face totul singur, toarnă ceai, repetă frazele, îl şcoleşte pe rege, secondat de Stîrcea, care, trăind prin colegii în străinătate şi ajungînd să vorbească limba română de abia la maturitate, nu-i poate fi de prea mare folos regelui.

Dar vorbirea şi, mai ales, rostirea nu sînt atributele cele mai de laudă ale regelui, cu atît mai mult cu cît, la el, consoanele lunecă parcă pe rulmenţii limbii engleze. Aşa că nu iese bine nici cea de a doua placă.

Tehnicianul pregăteşte al treilea disc, dar regele este anunţat că în dreptul palatului s-a oprit automobilul lui von Killinger.

XLV

Farurile automobilului lui von Killinger se lovesc de porţile zăvorîte ale palatului. Ofiţerul de serviciu, locotenentul Stoenescu, arată spre intrarea administrativă din dreptul bisericii Creţulescu. Ajuns acolo, Killinger descinde

în fireturile uniformei sale diplomatice care, la ambasadorii lui Hitler, nu se poate să nu semene tot cu o uniformă militară. E urmat de doctorul Steltzer, consilierul de legație.

Călcînd aceste trepte, pe care le-ar zdrobi, e cu atît mai furios cu cît, doar nouăsprezece zile în urmă, la 5 august, el i-a raportat führerului că „nici o frunză nu se mișcă pe cerul României fără știrea lui, iar mareșalul Antonescu ține puternic în mîna sa frînele țării și ale armatei"... Și, cînd vede santinelele cu chivără postate în nișele coridorului pe care îl parcurge, nu se mai poate abține : intră pe ușa biroului mareșalatului ca o furtună.

Îl primește mareșalul curții regale, numai acum în mod oficial, baronul Mocioni-Stîrcea, care-i vorbește în franceză, calm, chiar lent, parcă spre a-l enerva și mai mult. Întrebuințînd fraze protocolare, care în situația aceasta par stupide, el îl fierbe pe fiorosul care răsuflă greu în tunica ce-i strînge bustul obez, prezentîndu-i pe generalul Sănătescu, noul prim-ministru, și pe ministrul de externe al noului guvern, Grigore Niculescu-Buzești. Intenționat se poartă ca la o recepție mondenă, folosind toate formulele unui vetust fast de palat, ceea ce-l face pe Killinger să vrea să tragă cu tunul.

Și practică acest protocol cu atîta sadism încît, în clipa în care regele intră, îl obligă pe ambasador, care seamănă cu un clopot burduhănos ornamentat cu migală, să rîgîie și el o prezentare protocolară arătînd spre cel care-l însoțește : Doctor Gerhard Steltzer, consilier politic al legației germane la București !...

Ținuta regelui e-ntr-un contrast izbitor cu aurita tunică de mare gală a ambasadorului. Nota bene : a ambasadorului Germaniei — țara uniformelor somptuoase, a brandemburgurilor, a măiestriei împletirii fireturilor cu frunzele de laur și de stejar. El poartă aceiași pantaloni necălcați. Ca să nu fie chiar în cămașă, însă, și-a pus bluza de vînt, care-l face să semene cu un student ce dă lecții particulare. Este, totuși, și acesta, un semn de atenție la rigoarea ținutei. Fermoarul, însă, tot nu l-a încheiat, lăsîndu-l să zdrăngăne desfăcut.

În ciuda acestor aparențe, este însă grav, poate chiar crispat de emoție și, ca și cum ar vrea să pună o stavilă între el și trimișii lui Hitler, trece în spatele biroului existent în încăpere. În stînga lui, se așează Sănătescu și

Niculescu-Buzești, în dreapta, ținînd discret mîna pe pistol, generalul Aldea, ministrul de interne, și Mocioni-Stîrcea.

Din buze, regele face semn către ministrul său de externe, și acesta, în limbaj oficial, îi aduce la cunoștință ambasadorului Germaniei elementele noii situații, create prin demisia guvernului Antonescu și numirea de către rege a guvernului Sănătescu, noua poziție politică a României ce decurge de aici, adică din ruperea alianței cu Axa și încetarea stării de război cu Națiunile Unite.

Negru, von Killinger întreabă dacă regele și guvernul își dau seama de gravele consecințe ale unei asemenea hotărîri, iar ministrul de externe al României îi răspunde: Aprecierea situației din acest punct de vedere revine în mod exclusiv guvernului român.

Killinger privește la rege, care-l înfruntă tăcînd, și spune că nu recunoaște un asemenea guvern și, ca atare, respinge orice declarație și nu ia act de ruperea alianței de vreme ce ea este comunicată de un guvern pe care el nu-l recunoaște.

Dar, față de pregătirea diplomatică după ureche a acestui comandant de submarin din Kriegsmarine, diplomatul nostru, format la școala lui Titulescu, îi atrage atenția că excelența-sa domnul Manfred von Killinger este acreditat plenipotențiar pe lîngă majestatea-sa Mihai I și nu pe lîngă guvernul revocat al mareșalului Antonescu. Deci nu are nici un drept să recunoască sau nu noul guvern român.

Și, pentru că însuși consilierul politic al ambasadei îi face semn că, din păcate, din punctul de vedere al dreptului internațional, lucrurile așa stau, Killinger reacționează furibund, ca și cum ar trage o torpilă din submarinul pe care l-a comandat cîndva : Sînt informat că mareșalul Ion Antonescu este reținut aici, la palat, scrîșnește el, căutînd răspuns în ochii celor pe care îi privește. Și, pentru că nimeni nu se arată dispus a-i răspunde, el nu se mai poate abține și strigă : Din ordinul führerului, vă cer să-l eliberați imediat !

De data asta se uită fix la rege. La regele acesta tînăr, cu pantalonii necălcați, care a știut să tacă seniorial, lăsîndu-i să vorbească pe ceilalți... O clipă, două, trei, și nimic ; nici o reacție pe chipul lui, ci, mai degrabă, dorința fermă de a nu-i răspunde în nici un fel.

Plenipotențiarul lui Hitler nu se mai poate abține, cu toată uniforma lui de gală. Urlă cît se poate de diplomatic : Provocați o cruntă răzbunare nemțească ! Nu vă dați seama de consecințe ? !... Niculescu-Buzești îi dă o a doua lecție : Domnule ambasador, acestea sînt chestiuni care nu privesc decît România. Iar România este un stat independent și suveran.

Strigătul lui von Killinger a făcut atentă garda de pe culoare. Este chemat aghiotantul de serviciu și regele Mihai deschide gura pentru prima dată, spunîndu-i colonelului : Audiența acestor domni s-a terminat !

Iar colonelul se mișcă tăcut spre ambasador, pînă ce acesta se urnește și pleacă gesticulînd violent.

De la palat, von Killinger se duce la Reuteswärd, ministrul Suediei, unde bea pe nerăsuflate un mare bol de coniac. Și, cerînd încă unul, îi spune : Românii au făcut un act copilăresc. În douăzeci și patru de ore vor fi distruși !

Ambasadorul suedez îi toarnă, cu politețe rece, spunîndu-i : Excelență și prietene, situația e ceva mai complicată ; postul de radio Alger a anunțat că astăzi, la orele douăsprezece și treizeci și cinci de minute, trupele franceze din interior, sub comanda generalului Koenig, au eliberat Parisul.

Von Killinger simte cum degetele i se strîng să spargă paharul, iar respirația i se taie. Aproape ordonînd, îi cere celuilalt să repete, ca și cum i-ar cere să nege ce a spus mai înainte. Și-l îngînă și el, cu buze tremurînde : ...douăsprezece și treizeci și cinci... generalul Koenig... eliberat Parisul...

Exclamă gîtuit : și Parisul, și Bucureștiul, în același timp...

Și, dîndu-și seama cît de mare va fi furia lui Hitler în această zi îngrozitoare, cînd se produc două catastrofe — pierde Franța, pe teritoriul căreia țineau frontul de vest și pierde România, care era aliatul de bază pe frontul de est, îi încolțește pentru prima dată un gînd sinucigaș.

XLVI

În camera de înregistrare este pregătit cel de al treilea disc, dar regele întîrzie. Jos, în cabinetul de abia părăsit

de von Killinger, cu geanta tixită de documentele pe care le-a luat de la sediul de partid pe unde a trecut, Lucrețiu Pătrășcanu a intrat aferat. I se arată lista guvernului, pe care el apare în două locuri — ministru secretar de stat, alături de Maniu, Brătianu și Titel Petrescu și ministru ad-interim la departamentul Justiției. Este de acord și, operativ, în vreme ce o mînă își ia decretul de numire, cu cealaltă întinde regelui primele documente pe care i le propune ca ministru de justiție. Regele poate ar mai vrea să mediteze, este anunțat și că ar trebui să meargă să-și înregistreze proclamația, dar, hotărît, Pătrășcanu îl ține citindu-i un document pînă atunci unic în istorie : expunerea de motive a unui ministru comunist care propune două decrete de legi unui rege : „Sire, amnistia generală politică, militară și agrară acordată prin prezentul Decret-lege fiind chemată să constituie un act de îndreptățită reparație, cu efecte adînci, se înfățișează, în primul rînd, ca un comandament național, menit să ușureze și să grăbească unirea tuturor forțelor, în lupta pentru salvarea poporului român, într-unul din ceasurile cele mai tragice ale istoriei sale. Se amnistiază în virtutea acestui decret toate infracțiunile politice. Fără să definim noțiunea de infracțiune politică, am înțeles să-i dăm drept cuprins totalitatea acelor fapte considerate de codul penal și de legile excepționale... Toate faptele considerate ca infracțiuni de legile ordinare și excepționale, atît cele săvîrșite de săteni, cît și de muncitorimea industrială, date fiind împrejurările în care aceste fapte au fost săvîrșite, sînt amnistiate... Pe aceste motive supun semnării majestății voastre Decretul-lege de amnistie generală etc. etc. etc."

Regele semnează, dar nu a terminat. Cu un zîmbet politicos pe buzele lui maliție, dar cu o privire autoritară în ochii pictați în acid albastru deasupra obrazului împurpurat de încordare, Pătrășcanu îi așează în față și a doua expunere de motive : „Crearea lagărelor de concentrare de la noi din țară a fost una din practicile regimului dictatorial din ultimii ani. Desființarea lagărelor se impune ca una dintre primele măsuri ale noului guvern, făcînd să înceteze, un ceas mai devreme, regimul de asuprire fizică și morală, care caracteriza aceste înfăptuiri ale guvernului dictatorial..."

Mihai I semnează și acest Decret-lege nr. 443, de desființare a lagărelor de internare și pornește spre încăperea de unde tatăl său își rostea mesajele transmise prin radio.

Cu servieta sub braț, strîngînd-o ca pe cel mai prețios lucru de pe lumea asta, Lucrețiu Pătrășcanu își poartă cu sine întregul minister în fruntea căruia a fost numit cu cîteva minute mai înainte. Pentru că ministerul lui asta înseamnă : cele două decrete prin care distruge baza represivă a dictaturii. Cele două decrete prin care tovarășii săi ies din închisori și intră în legalitate. Cele două decrete prin care mișcarea comunistă devine liberă pentru marea acțiune de transformare a țării. Cele două decrete care au constituit visul lui de comunist și scopul existenței lui de jurist. Sînt primele decrete care extind amnistia politică la tot ce au făcut masele — muncitori și țărani, ca ripostă în fața exploatării și a aparatului de represiune. Paragrafele lor deschid o nouă eră democratică. Sarcina de partid e îndeplinită. De acum înainte ar putea și să-i înceteze interimatul la Justiție. Pentru că, zbătîndu-se atît pentru acest portofoliu, nu din vanitatea de a se vedea ministru o făcea ; nici măcar din ambiția de a se ști primul comunist ajuns ministru în istoria acestei țări. Nu... Ci din nevoia mult mai adîncă de a avea în mîna sa aceste decrete și de a le pune în aplicare.

O clipă, simte sudoarea fierbinte care-i năpădește fruntea după această încordare nebănuită de nici unul dintre cei din jur. Ca pe un nimb, ca pe o cunună caldă, odihnitoare, așezată în urma unui efort de ani și ani... Și strînge sub braț servieta cu decretele care consemnează intrarea într-o nouă eră. Atît de mult visată de ei toți, cei care le-au redactat și le-au citit în zilele cînd un asemenea vis putea să însemne plutonul de execuție.

Radios, urcă după rege la etajul unde trebuie să continue înregistrarea. Îl găsește derutat, furios ; mesagerii i-au adus vestea că Iuliu Maniu a dispărut, iar despre Brătianu se spune că a ajuns așa, deodată, la moșia din Florica. Asistă cu ceilalți la cea de a treia înregistrare. E, în fine, cursivă, dar are defecte de accent și intonație. Pătrășcanu ia textul, pe care, în bună parte, îl știe pe dinafară. I-l citește, repetă cu Mihai, care e docil, și cel de al patrulea disc iese bun, fără prea multe auguste greșeli de intonație sau dicție.

Luînd discul în mîinile sale și cîntărindu-l înainte de a fi înmînat celor de la radio, Pătrășcanu parafrazează în sine : Regele și-a făcut datoria ; regele poate să plece.

Pentru că țara și, mai ales, armata va auzi acum proclamația regelui adresată lor și insurecția va crește atît de puternic încît nimeni nu o va mai putea opri.

Tehnicienii radiodifuziunii preiau discul cu ordinul de a-l copia imediat pe material durabil și de a-l transmite. Ei pleacă spre studiourile din strada Nuferilor, în vreme ce la poarta palatului se prezintă maiorul Ion Lobei, comandant de divizion la regimentul 4 Roșiori, care în lipsa colonelului comandant a preluat întregul regiment, executînd ordinul primit de la Comandamentul militar al Capitalei. Îi raportează primului ministru, care tocmai îi predă generalului Mihail misiunea de șef al Marelui Stat-Major, că escadroanele sale au ocupat sectorul destinat, în care intră toată zona de centru a Capitalei, palatul regal, telefoanele și cîteva ministere, că toată această zonă se află în mîna unităților românești și că, asemenea lui, alți comandanți au ocupat cu regimentele lor instituțiile centrale din alte sectoare, blocînd prin foc ștaburile germane.

XLVII

Este bine trecut de ora nouă și, în eterul Bucureștiului, undele emisiunilor postului de radio se propagă calm, purtînd glasurile unor actori de renume care interpretează piesa *Jocul Apelor* de Alfred Mosoiu. Scrisă înainte de primul război mondial, jucată la Teatrul Național în 1918 cu Ronald Bulfinski, Nicolae Soreanu, Marioara Zimniceanu, Ion Maniu și Lilly Popovici, această piesă clorotică și pasională, cu intenții de comedie înnecată într-un sentimentalism poematic, ce-i fac personajele desuete să devină moderne prin faptul că sînt mai mult absurde decît glumețe, ridica o problemă la punerea în scenă de acum : pe personajul principal — moșier român și proprietar de sonde — îl chema în distribuția autorului nici mai mult nici mai puțin decît Vasile Stălin. Simplă coincidență care i-a făcut pe adaptatorii de la radio să-i taie numele spunîndu-i doar Vasile. Emisiunea evoluează fără alte drame decît cele închipuite de autor, ajungînd cam pe la scena a opta a actului trei, unde Vasile spune : Vreau să uit tot... E tot ce mi-a

mai rămas... De atîta vreme nu lupt decît cu mine însumi... E îngrozitor să lupți cu tine însuți și să nu poți învinge ! De atunci nu fac altceva decît să fug de trecut ! Am ajuns pînă acolo, încît mi-am întors casa pe dos. Vezi dumneata odaia asta ? La fel le-am schimbat pe toate !... Fiecare tablou era o amintire, fiecare scaun, la locul lui, vorbea de trecut... Le-am schimbat pe toate... de la locul lor ! Tabloul de colo vorbea prea multe... l-am adus din odaia cealaltă... Aicea a tăcut ! Canapeaua asta era guralivă... Am învelit-o... Și totuși (își pune mîna pe ochi)... și totuși, seara, odaia începe din nou să vorbească, chipurile din tablouri încep să rîdă... Cînd sting lampa le aud hohotind !... E îngrozitor, e îngrozitor !

ION

(Aducînd o dulceață)

Poftim domnișoară.

FANNY

Las-o pe masă !

ION

Prea bine. (Urmărește cu privirea pe Vasile, apoi iese).

FANNY

Nu te lupta cu uitarea, că ai să cazi întotdeauna învins !

VASILE

De acum, te duci și dumneata. Ce rău îmi pare că te duci ! O singură seară de dezastru te-a apropiat de sufletul meu... Am să rămîn cu totul singur !

FANNY

Prietene !

VASILE

Așa, zi-mi prietene. Dumneata mi-ai mîngîiat rana. Dumneata ai încercat cu drag să ridici stejarul doborît de furtună. Eram un stejar... puternic și mîndru, bogat în frunze... și soarele... iubirea mea ! Dumneata m-ai oprit de la o faptă... Mă cutremur cînd îmi aduc aminte !...

FANNY

Ne-au apropiat durerile. Poate că în seara aceea, dacă aș fi fost fericită...

VASILE (nedumerit)

Dacă ai fi fost fericită ?...

FANNY

...Dar primeam și eu o rană...

VASILE

Cea dintîi ?

FANNY

Cea din urmă. Cu fiecare clipă ce trece, se sting ultimele iluzii... Ca trecătorii obosiți de drum, durerile se întîlnesc în cale și stau de vorbă... Ce mister stăpînește sufletele noastre îndurerate, care în loc să topească durerile spre a face una mai mare, mai covîrșitoare, le micșorează cînd sînt alături, făcîndu-le să se mîngîie una pe alta ? !

VASILE

E adevărat ?

FANNY

Și nu-ți obosi gîndurile prea degrabă. Calea e lungă...

VASILE

Ești sigură ? Oare am să mai sufăr ? Cît ? Spune-mi cît ?... Ar fi îngrozitor !

FANNY

Știu și eu ? După atîta vreme... După ani întregi... Uite-mă !

VASILE

După ani întregi !

FANNY

E mult ?

VASILE

Și suferi atîta ?

FANNY (îl privește lung, apoi face semn din cap afirmativ).

VASILE

Doamne, e îngrozitor !

FANNY

Nu te speria. Te înveți să suferi... Durerea nu se uită niciodată... Uiți că suferi, dar suferi încă... De aceea căutăm întotdeauna uitarea în locurile unde am suferit mai mult... Amintirea lor ne doare, dar durerea aceea e a trecutului și două dureri știu să se mîngîie !...

VASILE

Și pleci acolo ? Acolo unde ai suferit ?

FANNY

Acolo. Dumneata fugi de amintiri, eu merg după ele... Bagă de seamă, amintirile sînt mai dureroase cînd fugi de ele...

VASILE

Fii bună și lasă-mă să cred în uitare... Cu voința mea de fier, voi birui ! Odată scăpat, îmi voi clădi din nou fericirea. O altă fericire mai puternică ce-mi va ține simțu-

rile încordate... Sîntem datori să credem că undeva pentru fiecare dintre noi... licărește un ideal...

FANNY

Ce minciună !

VASILE

Un nou ideal... Un suflet nou !

FANNY

Ce minciună ! (O pauză. Vasile se ridică. Are aerul să caute ceva prin odae, apoi revine, se așează, ia o țigare și o aprinde). Sărmanul suflet ! (Cu ochii în gol, ca și cum ar năpădi-o amintirile). Era în mai. Duminecă. Mi-aduc aminte. În parcul din Versailles marile ape... Lume multă, soare mult pe frunze și pe flori... Începusem să caut, ca dumneata, uitarea... Mă pierdusem în valul de lume, auzeam în urma mea hohote... rîdeau toți, cum se rîde acolo, primăvara !... Apele țîșneau din miile de guri ale bazinelor... Așa, tristă și singură, m-am oprit în loc să le privesc... miile de picături de apă se ridicau și cădeau apoi... Unele cercînd să ajungă pe cele de mai sus, cădeau sfărîmate... Fiecare picătură era o voință și fiecare voință cădea învinsă... O lume mică, frămîntată de forțe nevăzute, muncea și se trudea și plîngea !... Și alte mii de picături veneau după ele, fără să știe zădărnicia celor dintîi...

Jocul acesta al apelor înveselea lumea. Un copil rîdea. O picătură de apă, rătăcită, îi căzuse în palmă și se uita lung la dînsa... Picăturile rîdeau în soare și cădeau !... Atunci, întîia oară, ca și cum cineva mi-ar fi șoptit la ureche, am simțit forța aceea nevăzută, care urcă și coboară sufletele noastre, asemeni picăturilor de apă...

Frămîntările noastre, durerile și bucuriile noastre, sutele și miile de năzuințe din lumea sufletelor... și toate, toate, sfărîmate în aceeași cădere dureroasă! Spumau apele din miile de guri, spumau toate pasiunile noastre în ele, dar cea mai mare durere, cea mai grozavă, a fost atunci cînd am simțit că-n toată spumegarea asta de forțe și de pasiuni nu era nici un ideal... nimic ! Unde vroiau să ajungă picăturile de apă ?... Mai sus ?... Dar unde ? Nici un ideal ! În schimb cădeau toate... ca sufletele noastre !

...Jocul apelor... jocul dureros al sufletelor !...

VASILE

Da ! Nici un ideal, nici un ideal !

În acest moment, emisiunea de teatru se întrerupe brusc, urmează o pauză stranie, lipsită de explicație și,

deodată, în locul glasului domnișoarei Fanny, care trebuia să dea replica, se aude vocea crainicului Soare anunțînd grav :

„Atențiune, lăsați aparatele deschise, vom transmite un comunicat important pentru țară ;"... „Atențiune, lăsați aparatele deschise, vom transmite un comunicat important pentru țară", „Atențiune, lăsați aparatele deschise, vom transmite un comunicat important pentru țară..."

Radio România și radio București lansează pe toate lungimile lor de undă acest apel persuasiv cu insistență și regularitate, ca un far care-și clipește semnalele importante în noaptea caldă de august.

Iar la orele douăzeci și două și douăsprezece minute, eterul de deasupra Carpaților, a Dunării, a Tisei, a Mării Negre este cuprins de undele care transmit proclamația. Proclamația înregistrată cu puțină vreme în urmă la palatul regal și a cărei copiere a făcut ca radio-jurnalul de la zece seara să întîrzie cu douăsprezece minute, provocînd o emoție fantastică celor care se strîngeau în jurul aparatelor de radio la apelurile repetate. Acum, din ce în ce mai luminați, ei o ascultă :

„Români, în ceasul cel mai greu al datoriei noastre, am socotit, în deplină înțelegere cu poporul meu, că nu există decît o singură cale pentru salvarea țării de la o catastrofă totală : ieșirea noastră din alianța cu puterile Axei și imediata încetare a războiului cu Națiunile Unite.

Români, un nou guvern de uniune națională a fost însărcinat să aducă la îndeplinire voința hotărîtă a Țării de a încheia pacea cu Națiunile Unite. România a acceptat armistițiul oferit de Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii. Din acest moment, încetează lupta și orice act de război cu Marea Britanie și Statele Unite. Primiți pe soldații acestor arme cu încredere. Națiunile Unite ne-au garantat independența Țării și neamestecul în treburile noastre interne. Ele au recunoscut nedreptatea Dictatului de la Viena prin care Transilvania ne-a fost răpită.

Români, Poporul nostru înțelege să fie singur stăpîn pe soarta sa. Oricine s-ar împotrivi hotărîrii noastre, liber luate și care nu atinge drepturile nimănui, este un dușman al neamului nostru. Ordon Armatei și chem Poporul să lupte prin orice mijloace și cu orice sacrificii împotriva lui. Toți cetățenii să se strîngă în jurul Tronului și al Gu-

vernului pentru salvarea Patriei. Cel care nu va da ascultare Guvernului se opune voinței Poporului și este un trădător de Țară.

Români, Dictatura a luat sfîrșit și cu ea încetează toate asupririle. Noul guvern înseamnă începutul unei ere noi, în care drepturile și libertățile tuturor cetățenilor Țării sînt garantate și vor fi respectate.

Alături de armatele aliate și cu ajutorul lor, mobilizînd toate forțele Națiunii, vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena pentru a elibera pămîntul Transilvaniei noastre de sub ocupația străină.

Români, de curajul cu care ne vom apăra cu armele în mînă independența, împotriva oricărui atentat la dreptul nostru de a ne hotărî singuri soarta, depinde viitorul Țării noastre.

Cu deplină încredere în viitorul Neamului românesc, să pășim hotărîți pe drumul înfăptuirii României de mîine, a unei Românii libere, puternice și fericite !"

XLVIII

Proclamația cuprinde toată țara. Odată cu imnul, care-i urmează, uralele izbucnesc oriunde se află un aparat de radio deschis. Străzile se luminează, ferestrele se deschid, în unitățile militare ofițerii repetă soldaților ce s-a spus, mesajul către armată este ascultat cu emoție. Pe front, imediat, unele unități deschid focul împotriva unităților germane aflate în coasta lor, ca dovadă că, de multă vreme, asta au așteptat.

La radio, se citesc Înaltele Decrete regale :

„Înalt Decret numărul 1619 — Mihai întîi, prin grația lui Dumnezeu și voința națională rege al României, la toți cei de față și viitori sănătate. Am decretat și decretăm : Articolul unu — Domnul General de Corp de Armată Constantin Sănătescu este numit Președinte al Consiliului de Miniștri. Dat în București, azi, 23 august 1944", precum și Decretul-lege de amnistie generală și Decretul-lege privind desființarea lagărelor de concentrare.

În continuare, se citește lista noului guvern : General Constantin Sănătescu, Președinte al Consiliului de Miniștri ;

Iuliu Maniu, Dinu Brătianu, Lucrețiu Pătrășcanu și Constantin Titel Petrescu, miniștri secretari de stat ;

General Racoviță Mihai, ministru secretar de stat la departamentul Apărării Naționale ;

Grigore Niculescu-Buzești, ministru secretar de stat la departamentul Afacerilor Străine ;

General Aldea Aurel, ministru secretar de stat la departamentul Afacerilor Interne ;

General Potopeanu Gheorghe, ministru secretar de stat la departamentul Economiei Naționale și Finanțelor ;

General dr. Marinescu Nicolae, ministru secretar de stat la departamentul Muncii și Sănătății Publice ;

Dimitrie P. Negel, ministru secretar de stat la departamentul Agriculturii și Domeniilor ;

General Eftimiu C, ministru secretar de stat la departamentul Comunicațiilor ;

General Boițeanu Ioan, ministru secretar de stat la departamentul Educației Naționale ;

Lucrețiu Pătrășcanu, ministru ad-interim la departamentul Justiției ;

General Gheorghiu Emil, ministru subsecretar de stat pentru Aviație ;

Viceamiral Ion Georgescu, ministru subsecretar de stat pentru Marină ;

General Liteanu Ion, ministru subsecretar de stat la Ministerul Afacerilor Interne ;

Colonel Dămăceanu Dumitru, ministru subsecretar de stat la Ministerul Afacerilor Interne.

Programul de radio pentru această seară fusese anunțat după cum am mai citat : 20,50 — Știrile serviciului german ; 21,00 — Deschiderea emisiunii ; ora oficială ; seară de teatru : *Jocul apelor* de Alfred Moșoiu ; 22,00 — Ora oficială, Radio-jurnal, Publicitate ; 22,15 — Ora Germaniei ; 23,00 — Muzică românească ; 24,00 — Cîntecele și versurile Franței, prezentare muzicală ; 1,00 — Radio-jurnal, Cîntăreți de cabaret, muzică de jazz... Programul a decurs normal, pînă cînd au început anunțurile dinaintea proclamației. Acum, toate documentele marelui eveniment care consemnează ruperea României de Germania lui Hitler se difuzează tocmai pe spațiul rezervat „Orei Germaniei". Iar știrea, preluată de la radio Alger despre elibe-

rarea Parisului tot în această zi, precede programul alcătuit de mai înainte — *honni soit qui mal y pense* — „Cîntecele și versurile Franței". Prin aceasta, nu numai evenimentul obiectiv al eliberării lor concomitente, ci și o imponderabilă în plus leagă destinul celor două capitale.

În capitala aceasta, centrată în cîmpia întinsă între Carpați și Balcani, pe lîngă formațiunile patriotice care, luînd armele și punîndu-și pe braț brasarde tricolore, și-au ocupat posturile, pe lîngă soldații care păzesc instituțiile centrale și înconjoară sediile germane, populația a ieșit în stradă în grupuri mari care ajung la mii de oameni. Cu lanterne, cu făclii, cetățenii vin spre centrul orașului, parcurg Calea Victoriei, defilează pe bulevardul Elisabeta, cîntînd imnuri patriotice, cîntece de profundă rezonanță istorică pe care dictatura le cenzurase sau le oprise. Iar la orele unsprezece și cincisprezece minute, cînd ferestrele palatului regal se umplură deodată de lumină, și cînd pe peroanele fațadei principale apar membrii noului guvern, iar în balconul de la etajul întîi iese regele, mulțimea aclamă și un glas tot mai puternic le adună pe toate : Vrem țara întregită, pornim către Transilvania.

Se cîntă și se încing hore pînă după miezul nopții.

Din arestul de la jandarmerie vin direct la palat cei trei ofițeri englezi parașutați în iarnă, șeful lor, locotenent colonelul Chastelaine, spune că le e o foame îngrozitoare. Toată lumea din palat își dă seama că n-a mîncat nimic și se comandă o masă. În vreme ce, sus, în palat, lîngă mareșalat, în salonul doamnelor de onoare, se ciocnesc pahare de vin și cupe de șampanie, comuniștii înarmați își ocupă locurile dinainte stabilite.

În aceste momente, urmînd imediat difuzării proclamației, două documente militare încep să circule, cuprinzînd pînă dimineața toate unitățile cărora le sînt adresate, mobilizînd, pe întinsul întregii țări, al frontului și al liniilor din spate, întreaga armată română. Ele sînt directive operative ale Marelui Stat-Major și ordinul de operații ale Comandamentului Militar al Capitalei, care, pe măsură ce noaptea înaintează, încep să prindă concreteție, ordinele lor devenind faptă.

Șeful Marelui Stat-Major

23 august 1944 București

Directivă operativă

I. Scopul politic : armata română încetează lupta alături de trupele germane, în scopul de a obține pacea de la Națiunile Unite și de a reîncepe lupta alături de forțele armate ale acestora pentru eliberarea Ardealului de nord.

II. Organizarea Comandamentului: începînd de astăzi, toate forțele române de uscat, aer și marină ies de sub autoritatea germană și ascultă numai ordinele majestății sale regelui Mihai I, ce se vor transmite prin Marele Stat-Major, al cărui șef am fost numit prin înalta încredere a majestății sale.

III. Ideea generală operativă :

a. încetarea imediată a focului contra trupelor Națiunilor Unite (sovietice) ;

b. recuperarea forțelor armate române de pe frontul din Basarabia și Moldova, în scopul ulterioarei lor întrebuințări în operațiunile vizînd recucerirea Ardealului de nord ;

c. eliberarea teritoriului național de trupele germane ;

d. acțiunea ofensivă Pentru recucerirea Ardealului de nord.

Acțiunile decurgînd din alineatele a, b și c încep imediat.

Pentru acțiunea ofensivă contra trupelor germano-maghiare din Transilvania de nord se vor da ordine ulterioare.

IV. Situația inamicului :

Forța și dispozitivul trupelor inamice (germane) de pe front și din interiorul țării este arătată în harta anexă nr. 1.

V. Dispozitiv și misiuni :

A

Armatele de operațiuni

Armatele 3 și 4 (din Moldova și Basarabia) :

a. într-o primă fază, se concentrează cît mai repede în regiunea Focșani, Galați, în scopul de a împiedica trupele germane ce au luptat în Moldova și Basarabia de a invada Muntenia ;

b. ulterior se vor concentra în regiunea Ploiești, București, în scopul de a concura la eliberarea teritoriului mun-

țean de trupele germane și a fi în măsură să treacă la acțiuni ofensive în Transilvania.

B

Forțele de interior

Pentru operațiunile vizînd eliberarea teritoriului național de trupele germane se hotărăște următoarea organizare de comandamente :

1. Banatul și Ardealul de sud ;

Comandant : general de corp de armată Macici Nicolae, comandantul Armatei 1 ;

Mijloace : totalitatea trupelor aflate în Banat și Ardeal ;

Misiune : eliberarea acestui teritoriu de trupele germane ; împiedicarea sosirii de noi trupe germane și maghiare de peste frontieră ;

2. Oltenia :

Comandant : general de divizie Manafu Marin, Comandantul teritorial al Corpului 1 armată ;

Mijloace : totalitatea trupelor aflate pe teritoriu ;

Misiune : eliberarea teritoriului Olteniei și Munteniei pînă la linia Pitești, Roșiorii de Vede de trupele germane ; împiedicarea retragerii trupelor germane la vest de Olt, închiderea defileurilor munților ; în măsură a interveni în sprijinul trupelor din Banat.

3. Muntenia :

se împarte în două subzone, despărțite prin linia Făurei—Urziceni—Tîrgoviște—Curtea de Argeș.

Subzona nord.

comandant : general de divizie Vasiliu-Răscanu Constantin, comandantul teritorial al Corpului 5 armată ;

mijloace : totalitatea trupelor aflate pe acest teritoriu ;

misiune : eliberarea subzonei de nord de trupele germane ; împiedicarea sosirii de noi trupe germane și maghiare de peste munți, închiderea defileurilor munților Carpați ; împiedicarea retragerii trupelor germane din subzonă, la nord de munți.

Subzona sud :

Comandant : general de divizie Pălăngeanu Nicolae, comandantul teritorial al Corpului 2 armată ;

mijloace : totalitatea trupelor aflate pe teritoriu, cu excepția celor din Capitală și suburbane ;

misiune : eliberarea acestei subzone de trupele germane ; împiedicarea sosirii de noi trupe germane și bulgare de peste Dunăre ; în măsură a interveni în sprijinul Comandamentului Militar al Capitalei.

4. Capitala București :

Comandant : general de corp de armată Teodorescu Iosif, comandantul militar al Capitalei.

mijloace : totalitatea trupelor aflate în Capitală și în suburbane ;

misiune : eliberarea Capitalei de trupele germane.

VI. Consemn general pentru toate trupele :

menținerea ordinei, împiedicarea oricărei acțiuni de sabotaj vizînd căile ferate, transmisiunile permanente, rafinăriile de petrol, fabricile și uzinele etc. ;

tăierea transmisiunilor germane de orice fel în scopul de a paraliza exercitarea comandamentului ;

acțiunea militară trebuie să fie fulgerătoare, în scopul de a exploata surpriza inițială.

VII. Atitudinea față de trupele Națiunilor Unite (sovietice) : prietenească, fără a cădea în servilism.

VIII. Post de comandă : Marele stat-Major, București.

Din înalt ordin
Șeful Marelui Stat-Major
General de divizie adjutant
Gh. Mihail.

Comunicat verbal și telefonic tuturor comandanților ce au primit misiuni operative prin prezenta directivă.

Comandamentul Militar al Capitalei
Statul Major
Ordinul de operații nr. 30871,
din 23 august 1944, al Comandamentului Militar al Capitalei

Nr. 30871
1944, luna august ziua 23
Comandamentul Militar al Capitalei
către
Comandamentele Nord și Sud
Sectoarele I, II, III, IV.

ORDIN DE OPERAȚIE

I. Situația

Față de situația rezultată din proclamația către țară a majestății sale regelui din ziua de 23 august anul curent, precum și pentru executarea ordinului Marelui Stat-Major nr. ...se ordonă următoarele :

II. Misiunea

Comandamentul Militar al Capitalei are misiunea :

1. să ocupe și să apere autoritățile și instituțiile publice din Capitală, garantînd normala lor funcționare ;

2. să asigure ordinea contra oricui ar încerca să o tulbure (români sau germani) atît din interiorul, cît și din afara ei...

...VI. Execuția și modul de acțiune

1. Acțiunea începe la ora H (semnalul de „Alarmă aeriană", dat prin sirene + 10 minute).

2. Obiectivele române din tabelul anexă nr. 2 vor fi ocupate imediat și simultan, apărîndu-le contra oricui ar încerca să le reocupe (români sau germani).

3. Obiectivele germane din tabelul anexă nr. 3 ;

inițial se vor bloca prin foc toate și simultan (numai cele de urgența I).

ulterior se vor ataca și cuceri succesiv cu majoritatea mijloacelor, în ordinea importanței.

4. Posturile fixe interioare vor bara prin foc străzile ce duc la amplasamentele respective, interzicînd apropierea oricărui element la mai puțin de 300 m ; la această distanță se vor așeza tăblițe sau cartoane pe care se va scrie vizibil : „Stai. Cine trece de acest semn fără să fie recunoscut va fi împușcat."

Posturile fixe se vor informa prin observatori și patrule tari de cîte 2 oameni, ce vor fi împinse pe diferite străzi la cel mult 500 metri departe de amplasamentul postului.

5. Fiecare unitate sau ostaș, în orice situație s-ar găsi, va lua măsuri pentru a-și face siguranța în toate direcțiile.

6. Unitățile vor putea întrebuința pentru informare iscoade din populația civilă.

7. De la ora 24 din ziua de 23 august, precum și noaptea între orele 20 și 5, este interzisă orice circulație.

În aceste ore pot circula :

militarii români (în unități sau izolați), care cunosc semnul de recunoaștere ;

militarii români care au asupra lor un ordin de serviciu eliberat de unitatea din care fac parte ;

vehiculele auto și hipo române, precum și cele germane capturate care vor avea ca semn distinctiv tricolorul ;

civilii care au brasarda tricoloră cu litera „P" la brațul stîng.

Circulația în timpul zilei, pînă la ora 20, se va face în condițiunile fixate prin ordonanța nr. ... a Comandamentului Militar al Capitalei.

8. Somarea se va face prin foc tras în sus. Contra celor ce nu se supun se va trage în plin.

9. Atitudinea față de trupele germane.

Indiferent ora și locul, se interzice circulația oricărui vehicul, unitate sau militar german. Aceștia vor fi somați prin foc tras în sus să se predea. Contra celor ce nu se vor supune se va trage în plin. Cei care se predau vor fi dezarmați și îndrumați sub escorte la postul de comandă al unității imediat superioare, de unde vor fi trimiși la postul de comandă al Sectoarelor și al Comandamentelor Nord și Sud, unde vor fi reținuți.

Semne de recunoaștere.

a. ziua : militarii (izolați sau în unități) — ridicarea brațului stîng în sus ; civilii — brasardă tricoloră cu litera „P" la brațul stîng ; vehicule (hipo și auto) — fanion tricolor în față.

b. noapte : somarea prin foc tras în sus ; răspunsul : semn circular cu lanterna aprinsă.

Comandantul Militar al Capitalei
General de corp de armată
Iosif Teodorescu

Șeful de Stat-Major
Colonel adjutant
D. Dămăceanu

Și, astfel, concomitent cu unitățile din țară, Capitala devine un atent și vigilent teatru de luptă în care *fiecare obiectiv intră sub paza unor ostași care, alături de civilii înarmați, ce se disting după „brasarda tricoloră cu litera „P" pe brațul stîng"*, încep să înțeleagă un sens nou existenței lor sub arme.

Iată încă o parte din însemnările lui Dumitru Simulescu : „...în cursul acestor evenimente, formațiunile patriotice, acționînd sub conducerea partidului, au constituit elementul cel mai dinamic și mai combativ, inima tuturor forțelor insurecționale. În fruntea multora dintre ele se aflau comuniștii, oameni dîrji, călîți în școala aspră a luptei ilegale, trecuți prin temnițe și lagăre, luptători care, prin exemplul lor însufleteau pe ceilalți patrioți. În momentele cele mai încordate ale luptelor, acolo unde era mai greu, în Capitală ca și în diferite alte orașe și regiuni ale țării, formațiunile patriotice. Încă din primele ore după arestarea guvernului fascist, formațiunile patriotice și unități militare au ocupat cele mai importante instituții : Președinția Consiliului de Miniștri, Ministerele de Interne și de Război, Subsecretariatul de Stat al Aerului, Palatul telefoanelor ca și centralele telefonice din Bulevardul Banu Manta și Bulevardul Dacia, posturile de radio și T.F.F. de la Băneasa, Herăstrău și Văcărești. În același timp obiectivele militare hitleriste din Capitală au fost blocate. În cursul nopții de 23 spre 24 august unele formațiuni patriotice au trecut la atacarea cantonamentelor hitleriste, dezarmînd și capturînd militari naziști care circulau prin oraș.

Ne amintim cu emoție de atmosfera ce domnea la 24 august, la Comandamentul F.L.P. din Aleea Alexandru. Era acolo un du-te-vino nesfîrșit ; se întîlneau oameni care nu se mai văzuseră de luni sau ani, pe unii îi despărțiseră temnițele fasciste, pe alții evenimentele din anii întunecați ai războiului hitlerist. Se îmbrățișau și schimbau în fugă cîteva cuvinte. Încă din zorii zilei începuse înarmarea grupurilor de muncitori care se prezentau și trimiterea lor la locurile de acțiune. Plecau înarmați, purtînd pe braț banderola pe care era imprimată litera P.

În clipele cele mai grele ale atacului asupra sediului Msiunii hitleriste pentru armata aerului, din Splaiul Independenței, în ajutorul ostașilor din Regimentul 2 Călărași au venit muncitorii mobilizați de organizația de partid de la uzinele «Malaxa», de la fabrica «Gagel», iar cetățenii din cartier au adus muniții, o parte dintre ei participînd la luptă cu arma în mînă. Alte grupe din cadrul F.L.P. au acționat împreună cu ostașii Divizionului 2 din Regimentul de gardă călare, atacînd pe hitleriștii de la comandamentul marinei, de la unitățile de artilerie antiaeriană aflate în fostul Parc al Națiunii etc. Formațiunile patriotice au li-

chidat o serie de puncte de rezistență ale inamicului, între care cel de pe șoseaua Kiseleff. În urma luptelor sîngeroase de la sediul Misiunii germane pentru armata de uscat, care au durat aproape o zi, un grup de muncitori de la Uzinele «Vulcan», împreună cu ostașii dintr-o subunitate de artilerie antiaeriană, au capturat și dezarmat pe hitleriștii care încercau să scape.

Sprijinite activ de populație, formațiunile patriotice au continuat acțiunea de lichidare a grupurilor hitleriste răzlețe. Formațiunea de sub conducerea lui Nicolae Popa, al cărei nucleu îl constituiau muncitorii de la garajul «Leonida», împreună cu ostașii unei subunități române, a dezarmat și capturat numeroși hitleriști. Alte formațiuni, împreună cu ostașii, au capturat 800 hitleriști care se ascunseseră în localul legației germane de pe Calea Victoriei, precum și o mare cantitate de pistoale automate, puști militare și grenade. Pe lîngă participarea la luptă, formațiunile patriotice au îndeplinit și alte însărcinări ca : paza lagărelor de prizonieri, a bunurilor și trofeelor capturate, salvarea victimelor bombardamentelor aeriene etc. Totodată în cadrul formațiunilor au fost organizate subunități pentru asigurarea ordinii în Capitală și apărarea fabricilor în cazul atacării lor de către trupele dușmane. Luptînd alături de trupele române, muncitorii de la Atelierele I.T.B. și din alte întreprinderi, după ce ocupaseră poziție, încă în prima jumătate a zilei de 25 august, pe rambleul căii ferate, de ambele părți ale podului C.F.R. din fața intrării Băneasa, au respins mai multe contraatacuri ale dușmanului și au trecut la atac, pricinuind hitleriștilor pierderi grele. La Ploiești și în alte localități din zona petrolieră, începînd din noaptea de 23 spre 24 august, grupurile F.L.P., îndrumate de Comitetul regional de partid Prahova și acționînd împreună cu unitățile armatei române, au înlăturat gărzile hitleriste și au preluat paza întreprinderilor petroliere, pe care le-au apărat cu vitejie împotriva tentativelor dușmane de a le reocupa sau distruge. În acest timp, unități ale Corpului 5 teritorial, cărora li s-au alăturat muncitori și țărani înarmați, au trecut la lichidarea punctelor de rezistență hitleriste din întreaga Vale a Prahovei.

În zona Moreni, muncitori înarmați de către unitățile militare au intrat în acțiune în noaptea de 23 spre 24 august. Printre primele măsuri luate de ei au fost întreru-

perea comunicațiilor telefonice ale hitleriștilor, precum și asigurarea populației, pentru zilele de luptă ce au urmat, cu alimente, apă și energie electrică.

Muncitorii înarmați au adus o contribuție de seamă la nimicirea unei părți a grupării hitleriste din pădurea Păulești, una din cele mai puternice poziții de rezistență ale dușmanului din Valea Prahovei. Rămășițele acestei grupări, care încercau să se retragă spre Slănic Prahova, au fost oprite o noapte întreagă de muncitorii uzinelor «Mărgineanca», care, împreună cu un număr de ostași, au ocupat poziții în fața uzinei. Eroic a căzut cu acest prilej proiectantul Barbu Dumitru, care cu o pușcă mitralieră a ținut sub foc ore întregi coloanele hitleriste.

Lupte încununate de succes au purtat formațiunile de luptă patriotice și unitățile militare pentru zdrobirea grupărilor dușmane din localitățile Băicoi, Cîmpina și altele. La schela petrolieră Boldești, muncitorii au ridicat baricade și i-au atacat pe fasciști, împiedicînd joncțiunea trupelor hitleriste din halta Boldești cu acelea din pădurea Butu de pe raza comunei Scăeni, unde muncitori și săteni, împerună cu soldați, au barat retragerea spre Vălenii de Munte a trupelor hitleriste. În luptele care au urmat, s-a remarcat cu deosebire sondorul Gh. Alexandrescu.

Pretutindeni muncitorii au vădit inițiativă în procurarea armamentului și folosirea lui împotriva cotropitorilor. Astfel, 56 de muncitori de la fostele uzine «Rogifer» din Tohan au adaptat trei tunuri folosite în întreprindere pentru probe de recepție a muniției, au creat o așa-numită «baterie albastră» (după culoarea salopetelor ce le purtau) și au luptat cu vitejie împotriva rămășițelor hitleriste, din preajma Brașovului și din zona Prejmer-Doboli"...

XLIX

La locuința sa, din „Doctor Felix", adică din perimetrul acela al Bucureștilor care se-ntinde între Piața Victoriei și Gara de Nord, Ion Miroiu a scos armamentul din ascunzătoare și l-a împărțit tovarășilor săi care fumau ultima țigară pentru că primiseră consemn de la Mladin ca pe tot parcursul pînă la Palat să aibă grijă a trece cît mai neobservați.

A încuiat cu grijă ușile, parcă simțind nevoia să-ntîrzie mîna o clipă în plus pe clanțe, ca-ntr-o mîngîiere, ca-n-

tr-un semn de rămas bun pornit dintr-un sentimentalism anume, că doar nu se despărțea de ea.

Nu se despărțea, dar își încheia cu ea o etapă, o socoteală, ca-ntre prieteni buni care s-au ținut de cuvînt. Cînd, în aprilie, Călugăru a plecat în Banat, cu misiunea de-a întări un detașament de partizani care făcea legătura cu trupele lui Tito, i-a lăsat lui casa în grijă, atrăgîndu-i atenția să nu facă ceva s-o deconspire și să ajungă a fi filată, deoarece era o casă care folosise cu discreție multor acțiuni de partid.

Îi vorbise atît de frumos despre ea, încît parcă era o ființă vie, iar Miroiu, așa se purtase : menajînd-o și îngrijind-o. Și iată că reușise să-și respecte angajamentul. Acum, porneau de aici la acțiunea finală, porneau la Palat, unde aveau să primească prima misiune în legalitate, și simțea nevoia să adaste cu mîna pe clanța casei care-și îndeplinise și ea misiunea de a-i adăposti în ilegalitate, de a le păstra armele, de a fi loc de trecere pentru diverși tovarăși, de ședințe și de instructaje pentru diverse organisme.

Moment sentimental nebănuit, neobservat, care se epuizează rapid. Ion Miroiu intră în șirul pe care-l simte închipuit în noapte de către tovarășii săi ce merg unul cîte unul. Îi simte pe toți unde se află, sau, mai bine zis, îi știe cum se fofilează rapid pe lîngă pereții caselor, Ilie Dinuț cu „Bereta" băgată sub haină, apoi Prosan, Jean Constantinescu, Vasilescu, Nicolae Dumitrescu. Pornind și el, la distanța necesară, simte cum în urmă-i vin alții. Cum pe alte străzi, respectîndu-și traseul tot așa cum și l-au respectat și ei : „Dr. Felix", „Buzești", „Occidentului", „Frumoasă", „Calea Victoriei", „Athenée Palace", Palat, — în șir asemănător au pornit alte formații și alte formații, întinzîndu-și lanțul prin toată ființa Bucureștiului.

Simte clar, pentru că și-a închipuit ziua asta de multă vreme, și a așteptat-o multă vreme el, Ion Miroiu, soldat de rînd al partidului, om ca oricare altul, dintre cei modești și mulți care constituie sarea pămîntului orașului acestuia. Poate, chiar pentru ea a existat. Fiindcă el, Ion Miroiu, nu și-a dorit nici averi, nici funcții, nici locuri importante, nici bunuri deosebtie. Dacă a învățat să-și dorească ceva, și-a dorit libertatea.

Și-a dorit-o, și-a dorit-o din plin și a luptat pentru ea, iar acum iată-l ; iată-l pe el, Ion Miroiu, om simplu, cum

merge spre Palat, pentru o misiune care, desigur, îi va consfinți libertatea cîștigată. Merge cu aceiași pași firești, cu același firesc al lucrurilor cu care de mai bine de zece ani a făcut tot ce-a depins de el pentru această libertate, și nici nu s-a lăsat intimidat, nici n-a stat prea mult să comenteze, ca la o îndeletnicire normală, ca la un rost normal pe care omul și-l face fără să se întrebe de ce. Fără să se întrebe, ci numai știind că pentru asta îi e dată viața. Pentru că, încă de cînd a venit din Muscelul lui de-acolo, de sub dealurile acelea din zonele sfinte, unde neamul lui ființa dintotdeauna, ca și iarba, ca și arborii, el a fost în orașul acesta mare un „Ion". Unul dintre sutele de mii de Ioni de aici și dintre milioanele de Ioni ai țării, nesimțindu-se față de toți ceilalți, nici mai presus, nici mai prejos, nici mai fericit nici mai năpăstuit, nici mai cu alt rost decît acela pe care simțea datoria lui de om să și-l facă.

Și, dacă lucrînd pe la diverse birturi, soarta i-a fost împărțită și împletită cu cea a muncitorilor de la Grivița, în 1933 a făcut totul pentru sprijinul acestora. Dacă, în urma acelor lupte în care a intrat firesc și fără un rol deosebit, sindicatul lor „Solidaritatea" a fost dizolvat prin decret, el a simțit nevoia să găsească alături de tovarășii lui alte forme de organizare prin care să-și apere drepturile, să se formeze, să se manifeste. Dacă în aceste lupte a fost arestat, purtat în anchete și-n închisori, a știut că există și acest risc. Dacă în 1939 a simțit de datoria lui să iasă în stradă și să se opună celor care urzeau un nou război, a făcut-o. Și, tot așa, cînd aceia și-au atins scopul criminal, a primit orice muncă ilegală i s-a dat și a riscat pînă ce a fost prins și întemnițat la Jilava. La Jilava a simțit fiorul patului gol care rămăsese în urma executării lui Filimon Sîrbu, dar a simțit și căldura tovarășilor care se organizau sub conducerea unui tînăr cu ochi aprinși, pe care-l văzuse în mijlocul lucrurilor din 1939 și care acum fusese întemnițat ca membru al conducerii Uniunii Tineretului Comunist. Și a simțit prin omul acela cum e ajutat, și cum partidul îi organizează apărarea și cum totul devenea acolo o școală și-o familie, chiar soldații puși de pază ascultînd de vorbele lui Nicolae Ceaușescu. Și s-a trezit salvat. Dar nu pentru asta, nu din obligație, ci pentru că acesta îi era rostul, ieșind, el, Ion, a intrat din nou în luptă, acolo, la muncile simple și absolut necesare de soldat al partidului și a dus la îndeplinire acte de sabotaj, a provocat explozii mașinilor

nemțești și, în nopțile de camuflaj, cînd era în plină acțiune, a inventat o metodă de a tăia cablurile scoțînd doar firele din interiorul cauciucului și lăsîndu-l să pară intact, în așa fel încît nu numai paguba conta, ci și legăturile se făceau după multă vreme, greu putîndu-se descoperi locul. Concomitent cu aceasta, tot firesc, pentru că ăsta era rostul lui, Ion s-a instruit împreună cu cei din grupa de patrioți din care făcea parte, și astăzi, se simte apt să folosească arma. El, Ion, care a trecut prin toate formele de luptă simplă, modestă pe care i le-a cerut partidul și căruia astăzi i s-a spus să-și lase lucrul, să se-ntîlnească cu toți în fața „Cinei", unde-i aștepta Mladin, să vină-n casa conspirativă și să-și scoată arma de sub dușumeaua unde ținea și ustensilele cu care provoca pagube nemților, și, la semnalul dat, să se îndrepte spre Palat.

Spre Palat...

Ion Miroiu nu se-ntreabă ce misiune vor primi acolo. Pentru că el, prin rostul lui de soldat al partidului, e pregătit pentru orice misiune. Ca cine știe cîte alte mii de Ioni, de tizi de-ai lui din țara asta.

Mladin îi așteaptă, le dă banderole tricolore și-i introduce în Palat. Pătrășcanu îi vede, și-l amintește dintr-un arest, unde-au stat împreună, și-l îmbrățișează. Bodnăraș îi trimite la corpul de gardă să ia arme noi, din cele predate de garda lui Antonescu.

Și Ion, Ion Miroiu, vede acolo, la corpul de gardă, cum ofițerii în uniformă de înalt serviciu îl cercetează, pe el și pe tovarășii lui, cu teamă, stupoare, mirare și respect, neștiind ce grad, sau ce funcție se ascunde sub aceste haine civile care ies din ilegalitate.

Dar el, alegîndu-și o armă bună, pentru că întotdeauna a fost obișnuit să facă o treabă bună, simte nevoia să-i liniștească. Să-i liniștească în privința onorurilor și să le spună : Nu vă faceți griji ; gradul meu e Ion ; gradul meu e ca și numele meu : unul dintre milioane care-a ajuns cu bucurie să-și vadă visul !

L

Revenind la Legația din Calea Victoriei, von Killinger îi găsește în biroul său pe doctorul Clodius, trimisul special al lui Hitler, pe generalul Hansen, șeful misiunii terestre

germane în România, pe generalul Gerstenberg, care din atașat aero al legației a devenit în ultima vreme o persoană foarte importantă, comandînd și organizînd paza zonei petrolifere a României. Mai sînt, acolo, atașatul militar al Legației, generalul maior dr. Spalke, atașatul naval Tillesen și informatorul lor, comandantul Abwehrului în România, colonelul Roeder.

Pe acesta din urmă, baronul îl dă afară fără nici un fel de ezitare. Îl dă afară și înjură. Pentru că văzîndu-i ochii spălăciți, de spion prost, nu poate să nu-și aducă aminte cum, în baza informațiilor oferite de Roeder, el l-a asigurat pe Hitler că nici o frunză nu mișcă pe cerul României, fără știrea sa.

Această ieșire îl liniștește oarecum pe baron, dar nu și pe doctorul Karl Clodius. Economist și politician, el s-a trezit deodată, cu totul întîmplător, blocat într-un oraș cucerit de insurgenți. Obișnuit să circule în lume cu imunitate diplomatică și creîndu-și astfel impresia că războiul există doar pentru alții, el, care, încă ieri, trecuse cu nonșalanță și în perfectă securitate prin Turcia ostilă, acum, aici, la aliați, să ajungă într-o asemenea stare ! Că și aici sînt mulți oameni ostili, o știa el prea bine. Chiar unii miniștri din guvern, mai ales cei numiți „tehnicieni" și care aparțin unor partide politice, l-au refuzat pe față de mai multe ori, cerînd plata pentru mărfurile românești luate de Reich. Iar Consiliul Băncii Naționale a României îl somează. Dar nu credea să se ajungă chiar la o asemenea situație. Privește pe fereastră curtea legației, plină de cetățeni nemți, care, auzind proclamația la radio, vin aici să ceară ajutorul, și-și blestemă clipa cînd s-a hotărît să facă o escală în România. Pentru ce ? Ca să-i ducă lui Hitler cîteva trenuri cu fructe și roșii și pepeni verzi ! Iată cum, pentru mofturile astea riscă acum să fie prins de insurgenți și, fereacă dumnezeu... Caută scăparea la cei doi generali, comandantul trupelor de uscat și cel al trupelor aeropurtate, dar aceștia au două puncte de vedere totalmente opuse : Hansen, care este și generalul german acreditat pe lîngă înaltul comandament român și a avut vreme să simtă ostilitatea aliaților, susține să fie folosit imediat dreptul de retragere a armatelor germane, altfel soldații români, care de multă vreme îi urăsc, se vor arunca furibunzi asupra lor.

Gerstenberg, șeful misiunii militare germane pentru armata aerului, susține că este vorba doar de un puci, de o lovitură de palat, pe care se angajează el, cu viața lui, să o lichideze. De altfel, în sensul acesta vrea să-l informeze și pe Hermann Göring, prietenul său personal, cu care a cerut să i se facă legătura telefonică.

Deocamdată nu reușește să-l prindă decît pe generalul Kreipe, la Statul Major al aviației, dar, pentru Killinger, care gîfîie lîngă el, este și asta o speranță. Werner Kreipe relatează astfel acest moment : „Convorbirea cu ministrul von Killinger și cu Gerstenberg la București. Amîndoi blocați în legație ; Killinger, complet zdrobit trimite salutările sale führerului. Gerstenberg sugerează un atac al bombardierelor Stukas și, folosind divizia antiaeriană de la Ploiești, ocuparea orașului"...

Sfîrșind convorbirea care l-a ambiționat și mai mult, Gerstenberg, singurul care se simte în ofensivă, le repetă celorlalți ideea care-l încurajează : Domnilor, ca general de aviație eu am fost consultat și am văzut armele noastre secrete ; sînt ca un om pregătit pentru finalul foarte crunt al acestui război, cu totul altul decît orice luptă de pînă acum. Un final distrugător din care, cei ce vor rămîne, vor rămîne victorioși pe ruinele întregii omeniri. Pentru acest final, noi trebuie să păstrăm cu dinții petrolul de aici. Mie nu-mi convine să fiu defetist, pentru că eu resimt o armă prezentă și nu una rămasă de paradă, face el aluzie la Hansen, care, prin întreaga atitudine nu-i dă nici un pic de dreptate.

Situația nu e deloc plăcută și nici încurajatoare. Vechea rivalitate a celor doi generali, manifestată în asemenea momente cînd, speriați de trupele române și gărzile civile, care au ocupat Bucureștiul, sute de cetățeni germani năvălesc pe poarta legației cerînd adăpost și siguranță, poate avea rezultate nefaste. Killinger, chiar impulsivul Killinger îi obligă la calm, făcîndu-le o scurtă informare despre desfășurarea audienței la rege, informare în baza căreia generalul Spalke își transmite raportul telefonic la secția atașaților militari din Wehrmacht :

„Regele României a chemat astăzi după-amiază la palat pe mareșalul Ion Antonescu și pe Mihai Antonescu și i-a arestat. Apoi ministrul nostru plenipotențiar a obținut o audiență la rege. Întrebat de către ministrul nostru, regele a răspuns că mareșalul și-a prezentat demisia cu intenția

de a se retrage din viața politică, chiar și în cazul în care regele i-ar respinge demisia. Întrebat asupra intențiilor, regele s-a exprimat că armistițiul cu Rusia ar fi posibil. La întrebarea ministrului plenipotențiar dacă condițiile armistițiului ar obliga România să lupte împotriva Germaniei, s-a răspuns prin «nu», dîndu-se asigurări că România nu va lupta niciodată împotriva Germaniei. La București, alarmă generală ; orașul este împresurat de trupele române. Toate arterele de acces în Capitala țării sînt blocate. Evoluția lucrurilor nu poate fi prevăzută. O înrăutățire a situației n-ar fi exclusă. Toți membrii și colaboratorii Legației s-au adunat aici, în clădirea noastră. Ei raportează că bucureștenii arată gata de luptă !..."

— Aproape concomitent cu această convorbire telefonică, generalului Gerstenberg i se face legătura cu Göring, căruia, nu întîmplător, în auzul celorlalți, el i se adresează cu „dragă Hermann"... Și în restul convorbirii are grijă să fie cît mai familiar : ...da, regele a pus un nou guvern... da, dar nu e vorba decît de o clică... o mică clică, dragă Hermann, care face pe ea de teamă ; niște b.., cărora le tremură turul pantalonilor... Sigur că da ; aștept ordin și pun aviația pe ei !... Bineînțeles ; cum primesc ordin, cum îi pun pe fugă !...

Așează receptorul în furcă și gura lui mare, ochii de culoare foarte deschisă exprimau și dispreț și satisfacție : Nu vă fie teamă, domnilor, eu Alfred Gerstenberg, sînt aici din februarie 1940 și-i cunosc bine pe români ; dacă am apărat eu Valea Prahovei de fortărețele zburătoare ale aliaților și am asigurat Germaniei petrolul de care are nevoie — nu-i așa, domnule ministru, se înclină el în fața lui Clodius, fără să-i mai aștepte răspunsul — păi, ce, n-o să pot pune pe fugă o clică din asta ? !...

Față de figurile oarecum încurajate ale celorlalți, superior, îl bate pe umăr — gest care știe bine că nu-l poate suferi — pe generalul Hansen, care mormăie ca un urs nemulțumit. Și-i spune cu un dispreț atît de fin, încît poate părea chiar laudă : Voi, cavaleriștii, sînteți niște sensibili ; eroici, romantici, defilați frumos... Și sînteți și foarte atașați führerului !... Dar, dacă de data asta vă temeți, aflați că politica lui în România i-o voi salva eu ! Da, da, să notați asta : eu i-o voi salva, dacă dumneavoastră ezitați !

E satisfăcut. O mare poliță plătește prin aceasta. O plătește și o va plăti în continuare. E decis. De cînd așteaptă

el un asemenea prilej !... Îi va demonstra lui Hitler că el, cel primit cu greu în grații, poate salva Germania, cînd ceilalți, care se declară ritos oamenii führerului, fac pe ei. Pentru că Alfred Gerstenberg, bărbat fin, cult, inteligent, capabil, a avut de suferit destul pentru faptul că șefii naziști l-au intuit că detestă național-socialismul. A fost boicotat, i s-au pus bețe în roate, a fost supravegheat de Abwehr și i s-au întocmit zeci de note informative. Chiar acest Roeder pe care, în furia lui animalică, Killinger l-a scos acum cu picioare în fund, chiar dacă n-a știut să studieze bine situația din România, pe el l-a spionat acerb dovedindu-se zelos în fața mai marilor Abwehr-ului. S-a menținut numai prin capacitățile lui deosebite, și prin faptul că Göring nu a încetat să i le aprecieze. Dar nu i-a fost ușor lui, și militar și diplomat de prim rang, om deosebit de abil în conversație, cu o vastă cultură germană, franceză și engleză, lipsit de vicii care să-l poată pierde, să rabde toate avansările celorlalți pe care îi știa goi, incapabili. Din pricina aceasta, tot ce face acum, face ca o demonstrație sportivă : care pe care. Nici nu vrea măcar să-l salveze pe Hitler. Pentru el, Hitler e condamnat demult. Și nesansa puciului generalilor de la 20 iulie l-a mîhnit destul. Noroc de faptul că, păzind petrolul din România, și-a consolidat destul de bine poziția ca să nu mai poată fi și el bănuit... Deci tocmai cînd oamenii lui Hitler se arată incapabili și defetiști, din orgoliu, din răbufnirea umilințelor îndurate, ideea că el va salva politica germană în România, îl stimulează, îl face foarte sigur pe el. Și e gata pentru cea mai cinică demonstrație. Astfel primește cu plăcere ordinul lui von Killinger de a merge la noul președinte al Consiliului de Miniștri și-l ia pe Hansen de brat, vorbindu-i iarăși de romantismul ofițerilor de cavalerie, care l-au susținut pe Hitler cînd a luat puterea.

Dar, în ultima clipă, entuziasmul carierist îi este retezat. De la Rastenburg telegrama lui Hitler arată tot preferința pentru Hansen :

„Către generalul Hansen. Prin prezenta vă numesc comandant al tuturor forțelor noastre din sectorul românesc al frontului, cu misiunea de a ocupa imediat București, de a lua cu asalt palatul regal, de a-l elibera pe mareșalul Antonescu dacă nu a fost în nici un fel părtaș la trădarea alianței. În caz contrar veți pune în locul lui un general

credincios cauzei noastre, sigur și energic. Toți rebelii trebuie neîntîrziat judecați și împușcați potrivit legii marțiale, cu singura excepție a perechii regale, care trebuie adusă prizonieră în Reich. Adolf Hitler".

Primesc amîndoi vestea în ușa legației și, numai îndelungul exercițiu diplomatic al obrazului lui Gerstenberg, nu lasă să se vadă șocul prin care trece, după visurile de mărire pe care și le-a făcut. Dar mîna lui cade inertă de pe brațul concurentului. Cu un zîmbet acru urcă în automobil după cel care îi devine comandant suprem.

Mașina lor e obligată să facă un ocol destul de mare. Pe Calea Victoriei nu se mai poate trece. Mulțimea o inundă. Cu lanterne, cu făclii, sute și sute de oameni, treziți și scoși din case de marea veste se îndreaptă spre palat strigînd cu vehemență „Jos fascismul".

Livid, Hansen îl întrebă pe Gerstenberg ce mai vrea să facă într-o asemenea situație. Iar acesta nu scăpă prilejul pentru a-i da o bună lecție : În asemenea situație se încearcă sentimentele față de Germania, domnule general !.. Și precizează rău : Domnule general-comandant.

De fapt, văzînd mulțimea, văzînd gărzile de civili care patrulează și gărzile de militari care blochează clădirile importante, intră și el la idei. Dar ambițiile lui, pe care le-a păstrat în el ani întregi, regretul că n-a făcut carieră declarîndu-se de prima dată de partea nazismului, îl rod ca un vierme. Spera ca Göring, căruia i-a făcut mari servicii economice aici, în România, îl va ajuta ; dar...

În cabinetul generalului Sănătescu, acesta și cu noul ministru de externe, Grigore Niculescu-Buzești, îi primesc oficial și rece pe șefii celor două misiuni militare germane, îi informează despre situația pe care, pesemne, o cunosc din proclamația de la radio, le comunică în mod subliniat că, așa cum s-a decis, nu se va interveni în nici un fel și trupele germane vor fi lăsate libere să se retragă și li se pune în vedere că, pentru respectarea acestei convenții, ei sînt invitați să dea ordinele necesare ca, într-un timp determinat, trupele germane să părăsească teritoriul țării fără vreun act de ostilitate. Pe loc, ei iau legătura și cu comandamentul generalului Friessner, de la Slănicul Moldovei, comunicînd toate acestea.

Ieșind tăcuți pe portița îngustă a palatului, singura la care mulțimea nu s-a strîns, în mintea lui Gerstenberg ambițiile încă mai spumegă. Mai ales, văzîndu-l pe preferat

cît de demobilizat arată. Hansen crede că privirile lui au un aer de confidență și-i spune : Eu îi cunosc bine pe români. Acesta nu este un puci. E o lovitură foarte serioasă. Sînt organizați temeinic. Toată țara ne urăște. Eu l-am mai informat pe führer în legătură cu aceasta.

Distinsul atașat aero nu-și contrazice fostul coleg și noul comandant. Îl lasă chinuit de aceste gînduri.

Iar Hansen comunică cu sediul Misiunii sale de la Școala de război, de unde, la orele 23 și 10 minute se transmite către Hitler o lungă telegramă a sa, arătînd situația catastrofală a frontului german din România. Telegrama se încheie cu ideea ce, desigur, nu poate aparține decît unui militar ca el, de școală veche, care se vrea lucid și onest pînă la capăt, cu toate riscurile ; „...pentru toate motivele pe care le-am expus la timpul lor, în rapoartele mele (nr... din...) ordinul excelenței voastre este inexecutabil, astfel încît mă văd silit să pretind prin prezenta predarea funcțiunilor mele. Hansen".

LI

La comandamentul său din Slănicul Moldovei, crispat și chinuit, generalul Friessner se obligă să judece lucrurile cît mai realist. El, care a preluat frontul de curînd, și a analizat întreaga situație cu obiectivitate, spera ca atîta vreme cît va avea între trupele sale trupele românești, cărora mareșalul Antonescu le ordonă să lupte pentru apărarea teritoriului românesc, să poată face față atacurilor rusești, vreme de șase-opt luni. Acum, dacă mareșalul Antonescu nu mai e, ca să garanteze acest ordin, soarta războiului se devansează cu șase-opt luni.

Din pricina aceasta este deosebit de îngrijorat. Știrea cam neclară primită de la Statul major al Misiunii militare germane din București în jurul orei douăzeci și treizeci, cum că Ion și Mihai Antonescu ar fi arestați la palat, îl face să telefoneze întruna, încercînd să afle amănunte. La cele două armate române care îi sînt subordonate — Armata a treia și Armata a patra — generalii Dumitrescu și Ștefiea nu arată că ar ști ceva. Tresare cînd i se atrage atenția asupra anunțului de la posturile românești de radio și proclamația regelui îi confirmă întregul

sentiment de catastrofă. Reușise cît de cît să redreseze frontul. Făcuse planul de repliere și dăduse cîteva lovituri puternice ofensivei sovietice. Cu ajutorul lui Antonescu începuse de ieri să repare breșele pe care le lăsaseră unitățile românești ce nu mai voiau să lupte, iar retragerea pe linia Focșani—Nămoloasa—Galați asigura consolidarea unui front pe lungă durată, capabil să facă față atacurilor pînă ce vor ajunge întăririle blindate trimise de Hitler.

Totul mergea spre o rezolvare de durată, iar contraatacurile trupelor sale din noaptea trecută fuseseră deosebit de energice. Pentru ca, deodată, catastrofa, teribila catastrofă să se producă. Tactician bun, Friessner își dă seama cît de mult grăbește asta soarta războiului. Și își face datoria de comandant al acestui front încercînd o ultimă soluție : telefonează celor doi generali români comandanți de armate, în speranța că aceștia se vor dezice de proclamația regală și vor rămîne sub ordinele lui să lupte mai departe. Dar ambii îi răspund atît de categoric încît, cu tot limbajul politicos pe care-l întrebuințează, el rămîne lipsit de replică. Și recurge la telefonul esențial : îl sună pe Hitler.

Din Rastenburg i se dă de îndată legătura și, într-un receptor din Slănicul Moldovei, răsună, parcă destul de calm, glasul lui Hitler : Ce se întîmplă acolo ? ! ?

Friessner îl cunoaște — calmul ăsta care se aude trebuie să fie rodul unei furii gîtuite. Și, ca să-l prindă încă înainte de explozie, începe cu soluțiile pe care le propune : Situația este de asemenea natură încît vă propun să... (ezită să spună „retrag" ca să nu-l incite mai rău și găsește cuvîntul :)... să *transfer* întreaga armată peste munți pe teritoriul ungar, și să fac acolo un nou front... Pentru aceasta, vă raportez că preiau comanda tuturor trupelor germane de pe teritoriul României !

Moment de tăcere, pentru ca apoi răgușeala lui Hitler să se audă ca un uruit de motor ce pornește : Da, preiei comanda, dar nu pentru a te retrage ! Preiei comanda, înlături imediat această clică de trădători și institui un nou guvern !

Cu toată rezonanța amenințătoare a ultimelor vorbe, Friessner îndrăznește : E imposibil ! Raportez führerului meu că Bucureștiul e stăpînit de puternice unități de români.

Hitler nu acceptă această idee. Situația gravă îl obligă să fie, totuși, operativ, creator. Țipă o altă soluție : Atunci dați imediat sarcină celui mai de nădejde general român să formeze un guvern sigur !

Militar lucid, Friessner preferă să se strige la el, dar să discute bazat pe realități : Nici aceasta nu se poate, führere ; am discutat cu generalii români din preajma mea, toți sînt ostili oricărei idei de colaborare.

Spunîndu-i că-ntr-o oră va primi ordine clare, Hitler închide telefonul. Cunoscîndu-l, Friessner știe că acuma, ca în orice clipă gravă, se reține să strige ; mintea-i capătă acea ascuțită luciditate cu care găsește soluțiile cele mai bune ale momentului. Dacă momentul mai poate oferi așa ceva. Și, în mai puțin de o oră, ordinul vine :

„Telegramă înregistrată de Grupul de armate «Ucraina-sud» nr. 3243/34 — strict secret: Conform ordinului secret al O.K.W./W.F.St. w (Ost) Admin, nr. 0010259/44, Führerul a ordonat :

Referire la exercitarea comenzii în România.

Pentru asigurarea ordinei și siguranței în România, pentru menținerea liniștei și pentru respingerea atacului de mare amploare rusesc, comandamentul Grupului de armată «Ucraina-sud» este împuternicit a folosi toate trupele combatante și toate mijloacele de luptă din cele trei arme cît și formațiunile SS și unitățile neindivizionate ale armatei germane, toate serviciile partidului german, serviciile civile, toți germanii originari din Reich cît și toți etnicii germani.

Adolf Hitler
la nr. 3243/44. Strict secret."

Urmează o serie de ordine pentru comandamentele armatelor germane din Iugoslavia, Ungaria și Bulgaria, pentru a trimite trupe de întărire lui Friessner și pentru a-și concentra forțele de apărare a spațiilor controlate.

Friessner privește ordinul îngîndurat : Nu, nu e doar un act de voință al lui Hitler, ci un document foarte logic în gravitatea măsurilor sale. De fapt, de asta și-a dat seama și cînd a vorbit la telefon cu führerul : era mai degrabă îngîndurat și se obliga la concentrare pentru a găsi soluții, decît impulsiv. Aceasta înseamnă că și-a dat seama și el și, desigur, cei din preajma lui — Jodl, Guderian, Keitel, că actul neașteptat al României aduce cea mai pericu-

loasă schimbare din soarta acestui război, că astăzi este periclitat și sub semnul întrebării tot ce au calculat ei ca posibilitate de rezistență pînă la intrarea în luptă a armelor secrete.

Da, în speranța de a mai putea păstra România, acea România-tampon care-i dă posibilitatea să schimbe soarta războiului, Hitler e în stare de orice. Ca dovadă că nici nu vrea să țină seama de propunerea de retragere făcută de Friessner, ca dovadă că nici nu vrea să se gîndească la salvarea trupelor și materialelor printr-o repliere. El, în clipa aceasta, nu mai are interes să-și salveze soldații lui, germani, și armamentul lor ; el vrea să-și salveze dominația asupra României, să poată păstra această țară, pentru că acum esența războiului în asta constă : în acceptarea românilor de a se lupta pas cu pas pe teritoriul lor, pînă ce Reichul va fi capabil să pornească la contraofensivă. În acest sens, ordinul este deosebit de clar : toate trupele, și cele ale frontului ucrainean, și cele din Ungaria — Divizia a 8-a SS, și cele din Iugoslavia — unități de artilerie și de tancuri, escadrile Stukas, și cele din Bulgaria, precum și întreaga flotă germană din Marea Neagră, au un singur țel : ocuparea României și înăbușirea insurecției.

Iar el, Friessner, militar de carieră în a cărui tactică intră întotdeauna pe prim loc ideea de a salva cum poate mai bine trupa și materialele de care dispune, se vede aici, la Slănicul Moldovei, între munți păduroși cu peisaje arhaice, înconjurat de niște generali români care comandă armate ostile lui, numit comandant al trupelor pe care le-ar fi putut salva, cu ordinul de a le arunca într-o luptă deosebit de riscantă.

Îl înțelege pe Hitler, își dă seama perfect că acest ordin vine în virtutea unei logici imperative și nu a unei isterii disperate și, prusac și militar fiind, se execută dînd la rîndu-i două ordine telegrafiate :

„Telegramă nr. 3240/44 — strict secret. Către Armata 6 Germană, Grupul de armate «Wöhler», Comandamentul de legătură german 3, Comandamentul de legătură german 2, Comandamentul etapelor «Ucraina-Sud», generalul german pe lîngă comandamentul de căpetenie al armatei române, amiralul Marea Neagră, Flota 4 aero, generalul comandant al aviației germane în România,

generalul german pe lîngă comandamentul de căpetenie al armatei ungare.

Spre știință :

În conformitate cu ordinul Führerului, preiau imediat comanda tuturor comandamentelor, autorităților și trupelor armatei germane, cît și a formațiunilor SS și ale poliției, inclusiv toate organizațiile germane din România.

Atît timp cît armata română va sta loial alături de noi, interzic orice măsuri de violență față de camarazii noștri de arme români. Comandamentele, autoritățile sau serviciile române care se fac vinovate de sabotaj față de măsurile militare luate de armata germană sau ridică chiar armele împotriva noastră vor fi imediat distruse, folosindu-se armele fără nici o cruțare.

Alte ordine se vor da ulterior.

Friessner,

General de armată, comandantul Grupului de armate «Ucraina de Sud».

„Telegramă nr. 3241/44 — strict secret ; Către generalul de aviație Gerstenberg, Comandantul aviației germane în România.

Spre știință :

Generalul german pe lîngă Comandamentul de căpetenie al armatei române, Comandamentul etapelor «Ucraina de Sud», Flota 4 aero, amiralul Marea Neagră, ministrul Germaniei, prin generalul Gerstenberg.

Din ordinul Führerului :

Camarila trădătoare va fi arestată imediat, iar o eventuală revoltă va fi reprimată. Se va forma un nou guvern prezidat de un general germanofil.

Însărcinez pe generalul Gerstenberg, ca în înțelegere cu ministrul Germaniei, să procedeze la executarea celor de mai sus. Raportați imediat dacă aveți trupe suficiente.

Sprijiniți, cu toate forțele germane ce aveți la dispoziție, pe generalul Gerstenberg.

Friessner,

General de armată și Comandantul Grupului de armate «Ucraina de Sud».“

Aceeași telegramă, cu ordin de a porni spre București, punîndu-se la dispoziția lui Gerstenberg, o transmite la Ploiești generalului Hoffmeier, pentru Divizia a 5-a antiaeriană și Brigada 54 SS.

În clădirea Legației, față de toți ceilalți, Gerstenberg primește telegrama cu o religioasă satisfacție pe care nu mai are cum să și-o ascundă. Sau nu mai vrea : În sfîrșit, după atîția ani, ca și după această oră în care speranțele sale căzuseră, l-a făcut pe Hitler să-i recunoască superioritatea : Dacă va salva România pentru cauza germană, înseamnă că va salva însăși Germania și locul lui în istorie este asigurat. Se uită cu milă la Hansen, cel pe care ani de-a rîndul, pînă cu o clipă mai înainte, l-a invidiat. Dar, să revenim la însemnările lui Erik Hansen : „Pe baza asigurărilor regelui, am putut să transmit încă prin radio ordinul unui ofițer de transmisiuni care se afla la legație și a reușit să răzbată în afară — către toți, că iminenta desprindere a României nu înseamnă încă războiul împotriva armatei ei. Trupele trebuiau să-și asigure adăposturile, să se apere în caz de atac și, în caz cînd n-ar mai fi putut să facă față în continuare, să se retragă spre trecătorile de sud, și, respectiv, de est ale Carpaților. (...)

Între timp, puternice batalioane românești au încercuit într-o acțiune precisă, sub conducerea generalului Theodorescu, comandantul militar al Bucureștiului, legația și, după cum s-a dovedit, și toate cartierele din București și din împrejurimi în care se aflau militari și au plasat mitraliere spre intrări, ferestre etc. sub pretextul de a le proteja împotriva civililor furioși. Theodorescu avea la dispoziție div. 3 inf. (cu reședința în timp de pace la Pitești), așa-numita „divizie a mareșalului" (deoarece el fusese anterior comandantul div. 3) și excelenta divizie de cavalerie staționară în București (numărul îmi scapă), ambele aduse de Antonescu de mult timp și în jurul Bucureștiului. Chiar în această situație extrem de gravă, el nu se putuse decide să le trimită pe front, fie că încă se temea în sinea sa de tulburări provocate de Garda de fier, fie că — le păstra — ca un fel de „posesiune privată" împotriva altor eventuali adversari, fie, în sfîrșit, împotriva unei hotărîri de tip „Margarethe" a lui Hitler. (...)

În afară de acestea se mai aflau batalionul de gardă al regelui la palat, apoi forțe de rezervă de pionieri în cazărmile de la Băneasa (în apropiere de lagărul aviatorilor germani); div. 2 blindată care se afla instalată la Tîrgoviște putea fi repede chemată.

În același timp a fost, de asemenea, întrerupt cablul oficial al legației. Deoarece stația radio a legației se găsea — cum s-a arătat — la Snagov, a fost tăiată orice posibilitate de comunicare cu lumea exterioară. Batalioanele românești s-au comportat în general pasiv. Ele au permis chiar încă mult timp, la legație și la hotelul Ambasador, intrarea și ieșirea persoanelor izolate în și din clădire. Numai la adăposturile Misiunii militare aeriene și la adăposturile aviației militare germane de la Băneasa s-a ajuns curînd la schimburi de focuri, deoarece șeful de Stat-Major al Misiunii, colonelul de Stat-Major Reh, și generalul SS Hoffmeyer (la Băneasa), pe care generalul Gerstenberg, după cum mi-a spus el mai tîrziu, îl convertise, au apreciat schimbarea — din atitudinea României — ca un «atac» probabil la indicația lui Gerstenberg.

Cîtva timp după proclamație, a avut loc conversația dintre Stelzer și Niculescu-Buzești, la dorința celui din urmă, pentru a declara ruperea relațiilor. Trebuie adăugat că domnul Stelzer a comunicat că ministrul de externe se plînsese deja de «ostilitățile» deschise de germani mai ales la Băneasa, dl. Stelzer a propus de aceea ca generalul Gerstenberg și cu mine să mergem încă o dată la el la palat pentru a conveni asupra modalităților mai concrete de dezangajare. M-am declarat de acord, l-am chemat pentru orice eventualitate pe prințul Hohenzollern pentru a putea utiliza, dacă era cazul, influența lui pe lîngă rege și eram gata de plecare. În acel moment mi-a fost remisă la legație — de la postul de comandă Băneasa, a cărei legătură telegrafică directă nu fusese întreruptă o telegramă de la O.K.W. Conținutul aproximativ : «Führerul a ordonat : generalul german să înăbușe imediat puciul clicii de generali din București din jurul regelui, să restabilească ordinea acolo și să instaleze un general pro-german ca șef al unui nou guvern... din ordin, Jodl!»

Nici mai mult, nici mai puțin și nimic despre divizia a 5-a antiaeriană și despre tratativele interzise. Deci, o cunoaștere total eronată a situației ! Trupele germane din București se compuneau, în afară de cartierele generale, numai dintr-un batalion de pușcași ușori, dispuse în special cu misiuni de pază și fără puști mitraliere grele, toate concentrate de acum înainte sub autoritatea comandantului german din București, colonelul von Verder. Forțele armate române le-am menționat mai sus. Din știrile so-

site curînd la legație reieșea limpede că întreaga populație întîmpina ușurată, chiar dacă probabil nu modul de trădare față de Germania, totuși încheierea iminentă, așa cum se presupunea, a păcii (...) A vorbi despre puciul «clicii din jurul regelui», al cărui destin era lăsat cu generozitate în suspensie, era deci curată nebunie, ca și tot ordinul. De aceea, m-am hotărît îndată să nu fac încercarea lipsită de perspectivă de a întreprinde ceva în acest sens, ci să raportez încă o dată situația reală și să sfătuiesc pentru acceptarea ofertei românești. Posibilitatea transmiterii unui astfel de raport părea să se ofere acum în urma întîlnirii de la palat. Am comunicat intenția și punctul meu de vedere domnilor von Killinger, Clodius (sosit de asemenea între timp), Tillessen, Gerstenberg și Spalcke, pe care îi invitasem la o consfătuire comună. Toți au fost de aceeași părere și s-au declarat de acord în toate privințele cu mine.

Eram tocmai pe punctul de a ne despărți, cînd o nouă telegramă a sosit pe aceeași cale, de data aceasta adresată generalului Gerstenberg. Venea de la generalul-colonel Friessner și comunica că toate trupele, formațiunile etc. din întreaga Românie i-ar fi acum subordonate, deci ceea ce năzuise cu atîta perseverență de multă vreme, să obțină. El îi încredința lui Gerstenberg reprimarea schimbării survenite la București și îi subordona lui în acest scop, pe lîngă forțele proprii ale misiunii aeriene, și totalitatea trupelor aflate în și în jurul Bucureștiului. Toate forțele din Ploiești și Giurgiu care puteau fi făcute într-un fel oarecare utile trebuiau cooptate în acest scop etc.

Eram astfel demis practic din funcția mea de comandant, fapt confirmat explicit printr-o convorbire telefonică, asupra căreia voi reveni, avută cu Friessner în dimineața de 24.8. Nu mai puteam deci prelua vreo comandă. După cum mi-a mărturisit mai tîrziu generalul Spalcke, generalul Gerstenberg s-ar fi îngălbenit vizibil în momentul primirii acestui ordin, ceea ce acesta din urmă contestă de asemenea și pretinde că știuse încă înainte de el. Acest din urmă aspect este, poate, adevărul.

Gerstenberg s-a arătat totuși dispus — aparent în deplină concordanță cu punctele mele de vedere — să meargă împreună cu dl. Stelzer și cu mine la dl. Niculescu-Buzești. După comunicarea acestei intenții am fost lăsați fără dificultăți și am intrat tot așa în palat, unde

ne-a întîmpinat imediat generalul Sănătescu și ministrul de externe. După un salut glacial, dar corect, am tratat mai ales eu cu domnii. Punctul central al negocierilor a privit modalitățile unei eventuale, îndată reconfirmate, retrageri libere a trupelor germane (...), referitoare la interdicția de deschidere a focului. Generalul Sănătescu a prezentat condiții total *fair*, care ar fi permis cel puțin futuror părților din spatele frontului ale armatei germane să se salveze de la pieire (...). Am promis că voi comunica O.K.W-ului și generalului-colonel Friessner cele discutate, întrucît, firește, numai ei puteau decide. Acest lucru mi-ar fi fost imposibil, numai dacă mi s-ar pune la dispoziție un aparat telefonic pe cele două linii, acum întrerupte de români. Dl. Niculescu-Buzești a promis imediat. În timp ce plecă, mi-a atras din nou atenția asupra condiției ca trupele germane să se abțină de la orice ostilități și s-a plîns încă o dată de schimbul de focuri de la Băneasa. Cînd mi-am exprimat regretul de a nu avea nici acolo legătura, a intervenit brusc generalul Gerstenberg și a spus că el ar putea, dacă i se îngăduie, să meargă acolo și să dea indicații corespunzătoare trupelor. După oarecare ezitare, generalul Sănătescu s-a declarat de acord să-l lase să meargă acolo într-un automobil român, însoțit de un ofițer român. Deoarece acest ofițer urma abia să fie găsit și adus, m-am înapoiat, după un rămas bun tot atît de corect, numai împreună cu dl. Stelzer la legație. Pe acel colonel cu automobilul l-a luat Gerstenberg prizonier la Băneasa și a preluat apoi comanda (...). Dl. Gerstenberg mi-a comunicat totuși mai tîrziu, în prizonierat, că el mersese la palat tocmai cu intenția categorică de a găsi cu acest prilej cumva posibilitatea de a ajunge la oamenii săi și de a-și îndeplini de acolo misiunea. În 23.8. seara nu mi-a spus nimic despre acest lucru. Poate că orgoliul său, aflat de ordinul lui Friessner, a fost ceea ce l-a condus la o concepție privind situația și posibilitățile de acțiune deosebită de a mea și care — așa cum avea să se dovedească ulterior — a fost funestă..."

Da, generalul Gerstenberg, cu toate ambițiile lui răscolite, intră acum în acțiune.

La palat, îi cere generalului Sănătescu liberă trecere pentru a se duce la trupele din Băneasa și a le comanda personal să se retragă în ordine.

Îi este dat un însoțitor, coloneul de Stat-Major Selescu, alături de care călătorește nestingherit de nici una dintre patrule, i se dă drumul să treacă de cordonul de soldați de la fîntîna Miorița și, cu o tanchetă românească în față, depășește toate cordoanele și barierele noastre, făcîndu-i colonelului român o conversație deosebit de aleasă și prietenească, așa cum a învățat în îndelungata sa carieră diplomatică. Apoi, cînd ajunge în dispozitivul trupelor germane, ordonă dezarmarea militarilor români... Aici sîntem pe teritoriul german, iar dumneavoastră sînteți prizonieri, spune el pierzîndu-se-n noapte.

La București, cu acordul lui von Killinger, care împărtășește în secret deruta lui, generalul Hansen, cu manierele lui cavalerești, își face o ultimă datorie. E datoria față de țara lui, față de armata în care a servit pînă la bătrînețe. Ar fi răsuflat, ușurat, dacă atentatul prietenului său Beck ar fi reușit. Pe Hitler îl detestă în secret de multă vreme, dar datoria față de țară trebuie să și-o facă. Spre speranțele lui von Killinger în comportarea căruia își face loc și nesiguranța alcoolică, trimite următoarea telegramă prin care încearcă o ultimă argumentare :

Către : Comandamentul armatei de uscat pentru O.K.W. ; Comandamentul Armatei aerului, Statul Major al Armatei aerului, cu rugămintea de a fi retransmisă imediat către O.K.W.W.F.St. generalului colonel Jodl ; Grupul de armate Ucraina-sud, spre cunoștință :

S-au întreprins pregătiri potrivit ordinului din 23.8. ora 23,45, în măsura în care a fost posibil. De comun acord cu ministrul plenipotențiar german raportez că nu este vorba de un puci al camarilei de la curte, ci de o lovitură de stat bine pregătită de popor și de trupe, informat prin radio. Măsura se bucură de cea mai largă încuviințare. Împotriva regelui și a noului guvern nu poate fi găsit nici un general care să vrea să constituie un contraguvern. Au luat măsuri vaste de blocare a tuturor serviciilor și trupelor germane din București. Transmiterea ordinelor a devenit aproape imposibilă. Raportul de forțe nu oferă pentru moment perspectiva unui succes militar sau politic. Comandantul de brigadă SS Hoffmeyer raportează de asemenea că forțele pe care le poate concentra în prezent sînt reduse. În schimb, situația grupului de armate ar deveni extrem de periclitată. Propun executarea cînd frontul va fi stabilizat cu forțe suficiente (2 divizii).

Rog de aceea să fie analizat acest nou punct de vedere și a hotărî apoi dacă acțiunea urmează a fi totuși întreprinsă cu perspectiva sigură a unui eșec.

La Rastenburg, Hitler primește acest raport în deplinătatea furiei sale. Nu mai e cît de cît calm, nu se mai poate obliga nici la luciditate. Urlă : Să i se comunice lui Friessner ca acest Hansen să fie arestat !...

Urlă îndelung.

Cînd se mai liniștește, își dă seama că are în mînă textul catastrofalei telegrame. Îl aduce în dreptul ochilor cu teamă. Evident, ceea ce se spune acolo este adevărat... Dar cine, cine naiba a putut să pună la cale atît de bine totul ?!... Cine s-a pregătit atît de bine încît să-i prindă fără putință de scăpare mîna întinsă deasupra României ?!... Să i-o prindă și să i-o anchilozeze periclitîndu-i întregul război ?!

Cine oare ?... Ce forță de care el nici n-a ținut seamă ?!?

LII

Aleca Alexandru 23. Sediul Comitetului Central comunist este instalat provizoriu într-o clădire a Gestapoului, care a fost înainte de război Ambasada Poloniei. Aici este, în această noapte, polul opus Rastenburgului, de aici e dirijată înfruntarea ce schimbă aproape toate planurile cartierului general al lui Hitler. Aici s-au strîns toate firele care au putut garanta pornirea insurecției. Acum, la prima întîlnire liberă, prima întîlnire legală, miezul de noapte aduce confirmarea pornirii tuturor acțiunilor prevăzute : În Capitală, cele două sute cincizeci de formațiuni din fabrici și puncte de lucru au fost înarmate și se află pe picior de luptă ; toate unitățile militare au intrat în dispozitiv blocînd instituțiile cheie și sediile unităților germane : în jandarmerie, oamenii atrași de comuniști au acționat făcînd din trupele de represiune trupe de ajutor ale insurecției : la Marele Stat-Major al armatei s-a lucrat prompt și, în jurul orelor 23, imediat după proclamație, toate comandamentele militare au primit o directivă operativă.

În acest fel, se asigură acoperirea tuturor zonelor țării cu forțe insurecționale. Pe Valea Prahovei, din ordinul

generalului Vasiliu Răşcanu se înarmează mii de muncitori. Acelaşi lucru se petrece la Constanţa şi în Oltenia. Organizaţiile regionale de partid pun în acţiune formaţiunile care au stat alarmate şi atrag în jurul lor masele populaţiei, iar militarii acţionează conform ordinelor de la centru : Armata întîia română din Banat şi sudul Transilvaniei porneşte să zdrobească trupele germane din această zonă şi ia măsuri ca să oprească orice încercare de a trece peste frontiera de sud-vest şi de nord-vest a ţării a trupelor germane şi ungare ; corpurile unu, doi, cinci, teritoriale şi Corpul doi de armată nimicesc rezistenţele germane din Oltenia, Muntenia şi Dobrogea. Pe front s-a dat ordin de încetare a focului împotriva trupelor sovietice şi de regrupare a forţelor pentru a se porni spre Transilvania, unităţi româneşti, din zona Fălticenilor ca şi aici, în jurul Bucureştilor, au şi deschis focul izolînd unităţi germane. Din punct de vedere politic, lucrurile s-au desfăşurat după cum a fost prevăzut : arestarea Antoneştilor nu a avut replică, proclamaţia regelui a fost înregistrată şi difuzată prin radio, decretele-lege de amnistie şi de desfiinţare a lagărelor au fost semnate, iar Monitorul Oficial se tipăreşte. „România liberă", de asemenea, Primul sediu legal comunist a luat fiinţă : este acest sediu al Comandamentului formaţiunilor patriotice şi al Comitetului Central Comunist, stabilit în prima clădire din Bucureşti de unde hitleriştii au fost alungaţi.

Un lucru prevăzut în planul de acţiune nu a fost realizat încă : susţinerea insurecţiei noastre de bombardamentele cerute aliaţilor. Aceştia nu au venit, desigur, datorită devansării zilei Z, de pe douăzeci şi şase pe douăzeci şi trei august.

Dar insurecţia a pornit bine, cu sorţi siguri, chiar şi fără ajutor dinafară. Aceasta dovedeşte că ea a fost bine pregătită înlăuntrul ţării, că forţele interne, cele vital interesate în salvarea României au fost organizate aşa cum trebuie. Aceasta, de fapt, a fost activitatea comuniştilor români vreme de mai mulţi ani.

Iar acum, roadele i se văd : totul a fost pregătit cu minuţie, cunoscîndu-se bine datele psihologice ale poporului, aspiraţiile lui, interesele fundamentale ale tuturor celor interesaţi în răsturnarea dictaturii. Şi astfel resoartele au funcţionat perfect, adunînd în această mişcare toate forţele sociale şi politice ale ţării ; insurecţia a putut porni cu succes chiar în condiţia în care datele obiective au obligat în ultimul moment la o devansare cu trei zile faţă de data stabilită ; masele populare au susţinut-o din prima clipă, s-au alăturat ei, transformînd-o în cauza întregului popor.

Pregătirea a fost temeinică, sarcina în faţa naţiunii a fost îndeplinită.

Epilog

DOUĂZECI ȘI PATRU AUGUST ȘI ÎNCEPUTUL

Toată țara știe.

Toată țara s-a trezit.

Miezul de noapte al trecerii spre ziua de douăzeci și patru august este un mare punct cardinal așezat în timp ca o stea polară deasupra întregului teritoriu al României. Acum, trecerea de la o zi la alta nu mai este convențională și observată doar pe acele ceasornicelor. Pentru că acest miez de noapte se așază concret asupra țării, ca o piatră de hotar, ca un monument de mare răscruce, ca o lespede ce se lasă greu asupra unui trecut crunt, ca o temelie pe care, înflăcărată, imaginația vizionară începe să-și clădească viitorul dorit.

Pentru români și năzuințele lor, e piatra unghiulară a acestui secol în care afirmarea lor devine deplină.

Devine, prin acest miez de noapte atît de categoric. Prin acest miez de noapte care-a trezit întreaga țară, întreaga simțire românească nu numai din somnul unei apăsate nopți de vară, ci a trezit-o la năzuințele ei dintotdeauna, dîndu-i certitudinea îndeplinirii lor.

Din pricina aceasta, la miez de noapte toată țara s-a trezit, toată țara trăiește un mare sentiment al istoriei.

Începînd de la orele zece și douăsprezece minute aparatele de radio au transmis vestea, marea veste, pentru unii atît de așteptată, iar pentru cei care nu se gîndiseră și nu năzuiseră către ea, tulburătoare prin faptul că, deodată, le trezea aspirații nebănuite, încrederi neașteptate, avîntul unei dorințe de a acționa, care-ngropa blazarea și resemnarea.

Asta a făcut înălțătoarea veste din sufletele oamenilor de munte și de cîmpie, de oraș și de sat, de bibliotecă și de atelier, de plug, de uzină și de carte, care însumează marca

simțire cinstită a României : le-a conferit acel numitor comun al dorinței de a acționa, și dacă se pregătiseră pentru aceasta, și dacă fuseseră luați pe nepregătite. Pentru că, oricît de nepregătiți s-ar fi crezut unii pentru o asemenea zi cum este ceea ce începea la răscrucea nopții de azi, sufletele lor cinstite descoperă că așteptaseră aceasta, doriseră aceasta, tînjiseră spre aceasta. Și, astfel, doar după primul șoc al vestii prea importante, avertizați și neavertizați, marea majoritate a milioanelor de români au devenit o singură simțire prin dorința unică de a acționa.

Cei care pregătiseră într-un fel sau altul evenimentul, și l-au așteptat, acționează lucid în virtutea planurilor pe care și le-au făcut, a tacticii pe care și-au propus-o dinainte. Ceilalți, pe care numai buna credință îi alătură și-i face să subscrie cu entuziasm la marele act, se înregimentează sufletește alături de frații lor, dorind și ei să acționeze, să-și aducă contribuția cu acea mare dăruire a echilibrului și a opțiunii pe care le capătă într-o singură clipă de cumpănire o gîndire cinstită și onestă. Astfel, la două ore după proclamarea lui, marele act politic devine liantul întregii simțiri a țării. În sufletul fiecăruia, deliberarea a durat secunde sau s-a produs concomitent cu șocul evenimentului trăit, ducînd la unanima decizie a conștiințelor răspîndite pe toți cei două sute de mii de kilometri pătrați ai teritoriului țării ; decizia de a acționa consolidînd ceea ce s-a cîștigat în ceasurile dinainte. Și, dacă evenimentele mari din viața fiecărui popor își află prin opinia de masă o trăsătură absolut caracteristică, un verb care le definește sensul istoric, apoi acest verb unanim care animă prima propoziție formulată de conștiința românească în întregul ei, față de actul de la 23 August, este „a acționa".

A acționa în orice fel, a participa, a-și aduce contribuția : adică, tocmai a porni acea forță pe care o calculaseră și pe care se bazaseră comuniștii în strategia lor.

În noaptea densă, plină de semnificații, fiecare simte nevoia să facă ceva pentru consolidarea situației create, pentru ducerea ei înainte, pentru fructificarea ei.

Primul impuls a fost spre răspîndirea vestii. Oamenii au lăsat ușile și ferestrele deschise, nu le-a mai păsat de camuflaj, și au alergat în vecini, trezindu-i. Reacțiile erau cele mai neașteptate : unii plîngeau, alții puneau mîna pe ce le ieșea în cale — unealtă sau toiag, din nevoia

firească de-a se simți înarmați, din obișnuința de secole a acestui popor de a prefăce, atunci cînd este cazul, uneltele muncii lui în armă de luptă. Mulți, foarte mulți muncitori, ca din reflex, au pornit spre uzinele și atelierele lor, spre locul lor firesc de existență colectivă, acolo unde s-au obișnuit să se simtă o singură ființă. În sate, ropotul cailor a spart noaptea ; oamenii simțeau nevoia să se informeze. Învățătorii, care mai ascunseseră cîte un aparat de radio, le-au scos în curte, preoții și-au lăsat sutanele și au urcat în clopotnițe umplînd noaptea țării de dangăt bine vestitor ; în orașe lumea a invadat străzile luminînd noaptea cu torțe. Zeci de mii de bucureșteni sînt încă strînși în piața palatului. Mii de craioveni în piața unde cîndva, imortalizați de Aman, au sărbătorit Unirea, la Sibiu și Constanța, populația se sărută cu soldații ieșiți împreună cu comandanții lor pe porțile regimentelor, la Cluj și Oradea aozîndu-se vestea, orașele freamătă în ciuda ocupației horthyste; la Călărași și Turnu Măgurele, la Bîrlad și Turnu Severin, la Tulcea și Brașov, groaza războiului se preface în voința de luptă cu care oamenii ies în stradă făcînd trupele hitleriste să se teamă și să se ascundă chinuite groaznic de acest mare entuziasm ce le poate fi fatal. Pe front, în unitățile care atît de greu au executat ordinele ultimei perioade, emoția îi apropie pe soldați de comandanți, iar, unde aceștia sînt mai entuziaști, armele chiar încep să tragă fără ordin spre direcțiile în care sînt flancate, ca de gardieni, de oamenii generalului Friessner.

Primul a deschis focul împotriva foștilor aliați regimentul de grăniceri aflat în Munții Țării de sus ; acum schimbul de focuri se întinde tot mai mult pe linia frontului, amenințîndu-l grav pe fostul „aliat".

În felul lui, cu mijloacele lui, după conștiința lui, fiecare acționează și asta unește toată țara. Chiar dacă oamenii nu-și dau încă seama cu toții și cu precizie ce mit acest istoric s-a înfăptuit. Dar ființa fiecăruia este gata de-a pune umărul, descoperindu-și deodată acest impuls ca și cum de multă vreme fusese pregătită pentru a porni pe drumul unor mari prefaceri.

Săpîndu-și cu greu, prin adîncul unei mari nopți, calea către lumină, viața noastră iese la marele făgaș al istoriei. Și, chiar dacă nu s-a gîndit dinainte, fiecare om descoperă în sufletul său că fusese de multă vreme pregătit pentru

aceasta. Pregătit prin toată simțirea lui, prin toată tradiția lui.

Într-un asemenea context, de pe pagina de plumb, cerneala tipografică răspîndește către țară :

DECLARAȚIA COMITETULUI CENTRAL AL PARTIDULUI COMUNIST DIN ROMÂNIA

„Consecvent cu punctul său de vedere că aruncarea României în războiul antisovietic a însemnat o adevărată catastrofa națională și primejduiește grav interesele vitale ale poporului roman, Partidul Comunist din România a participat activ, din prima zi, la pregătirea și răsturnarea dictaturii Antonescu, instrumentul sălbatic al hitlerismului.

Încheierea imediată a armistițiului, scoaterea României și curățirea teritoriului românesc de ocupația hitleristă, instaurarea unui regim de drepturi și libertăți publice, acestea sînt unele din obiectivele pe care Comitetul Central al Partidului Comunist din România le-a fixat încă din septembrie 1941.

Aceste obiective, care formează programul actualului guvern, constituie temeiul participării Partidului Comunist din România în cadrul programului de Bloc Național, în actuala formațiune guvernamentală.

Partidul Comunist din România, partid al clasei muncitoare, reprezintă însă interesele întregii colectivități românești, deopotrivă, ale muncitorimii și țărănimii, ale intelectualității și ale tuturor păturilor orășenești, ale întregului popor român, în lupta sa de eliberare națională, în lupta sa pentru cîștigarea drepturilor cetățenești și democratice.

Partidul Comunist din România, împreună cu Partidele Național-Țărănesc, Național-Liberal și Social-Democrat au constituit un Bloc democratic bazat pe Frontul Unic Muncitoresc, încheiat între Partidul Comunist și Partidul Social-Democrat.

Partidul Comunist din România, consecvent politicii sale de realizare a Frontului Național Patriotic al tuturor forțelor antihitleriste a strîns pe aceeași linie de acțiune în Grupa patriotică antihitleristă, Uniunea Patrioților, Frontul Plugarilor și Partidul Social-Țărănesc.

Politica sa de Bloc Național, ca și aceea de Front Național Patriotic, nu a răpit și nu răpește independența sa organizatorică, ideologică și politică, el păstrîndu-și deplina libertate în rezolvarea problemelor de bază ale României, de azi și de mîine.

În cocnirea inevitabilă cu forțele hitleriste, Partidul Comunist din România cheamă muncitorimea, țărănimea, intelectualii și pe toți cetățenii României la luptă fără cruțare, cu toate armele, împotriva dușmanului de moarte al poporului român, pentru asigurarea viitorului său.

Încetarea ostilităților cu Uniunea Sovietică deschide drum larg pentru o strînsă alianță cu marea republică muncitorească, țărănească de la răsărit. Partidul Comunist înțelege să lupte pentru această alianță pe care o dictează interesul cel mai vital și permanent al poporului român.

Salutăm Armata Roșie eliberatoare.

Salutăm armatele aliate ca armate prietene.

Salutăm lupta poporului român pentru cucerirea independenței naționale, păcii și libertății".

În strada Latină, numărul opt, se paginează în fruntea primului număr legal al ziarului „România liberă" această declarație. Aici funcționează una dintre echipe, condusă de Grigore Preoteasa. Din strada Toamnei, casa unde se află conducerea operativă și pe care, la ora aceasta nu o mai putem numi „casă conspirativă", manuscrisele articolelor de ultimă oră pleacă prin „tehnici" care nu mai sînt ilegali. În două direcții, deoarece, conform măsurilor de precauție stabilite dinainte, celălalt colectiv al „Românici libere" tipărește o altă ediție în tipografia ziarului „Ecoul" din strada Sărindar, unde George Macovescu are pînă în prezent hîrtia necesară imprimării a cincisprezece mii de exemplare din numărul legal al ziarului, și acum mobilizează muncitorii care scormonesc în depozite pentru a mări tirajul cît mai mult. Iată însemnările lui George Macovescu : „...În vara anului 1944, lucram în redacția ziarului «Ecoul», al cărui director era regretatul și marele ziarist Mircea Grigorescu. Redacția și tipografia se aflau pe strada Sărindar, azi Constantin Mille, în aceeași clădire în care existaseră pînă în 1938 ziarele «Adevărul» și «Dimineața»,unde îmi făcusem ucenicia întru cele ale scrisului zilnic.

Cunoscuta precipitare a evenimentelor a schimbat data fixată de partid pentru insurecția armată și astfel și noi, cei din redacția «României libere» am fost luați, oarecum, prin surprindere.

În după amiaza zilei de 23 August, pe la ora patru, a venit un tehnic al partidului la redacția ziarului «Ecoul», căutîndu-mă sub un pretext oarecare și mi-a transmis parola cunoscută de mai înainte, prin care ni se aducea la cunoștință că trebuie să acționăm. Semnalul declanșării acțiunii trebuia să fie transmiterea la radio a comunicatului privind arestarea lui Antonescu. Am așteptat pînă s-a înserat și profitînd de întunericul ce stăpînea orașul — Bucureștii erau încă sub regimul camuflajului impus de purtarea războiului —, schimbînd cîteva mijloace de transport, i-am anunțat pe tovarășii din redacția «României libere», pe profesorul Alexandru Graur, pe Petre Iosif și pe Ilie Zaharia. Păstrînd încă, din obișnuință, anumite reguli ale conspirației, ne-am întîlnit în camera unde lucram eu, la «Ecoul». Am făcut imediat, împreună, un plan, am trecut la redactarea materialelor care, conform indicațiilor anterioare, trebuiau să apară în primul număr legal al «României libere» și am intrat în tipografia unde se tipărea «Ecoul». Sala linotipiștilor și a paginației era la etajul al doilea al clădirei, pe care o știam bine, cu toate intrările și ieșirile ei, cu toate ascunzișurile și posibilitățile de refugiere și rezistență în caz de atac din afară.

Cunoșteam că printre lucrătorii din tipografie se aflau membri de partid, dar nu știam care sînt. Regulile de conspirație opreau aceasta. Totuși, cînd am intrat în tipografie și am strigat : «Cine ne ajută să tipărim primul număr legal din „România liberă"», am contat pe acei membri de partid. Și, în adevăr, s-au prezentat imediat, fără nici o ezitare. Primiseră și ei consemnul din partea Partidului. Dar nu s-au prezentat numai ei. A trebuit să facem o împărțire a muncii. Unii dintre lucrători au început să culeagă și să pagineze «România liberă», al cărui cap-titlu, improvizat, l-au turnat în acea noapte, iar alți lucrători au continuat să tipărească «Ecoul», al cărui conținut l-am schimbat, în conformitate cu evenimentele întîmplate.

S-a lucrat intens toată noaptea. S-au organizat și grupuri de muncitori pentru asigurarea pazei. Exista pericolul

ca fasciștii și în special trupele naziste să atace tipografia. Chiar pe strada Sărindar se afla un hotel rechiziționat de naziști, unde locuiau numai ofițeri hitleriști.

În zorii zilei de 24 august, rotativa din clădirea de pe Sărindar a tras primul număr legal al ziarului «România liberă». Am ieșit din redacție, am urcat strada pînă la colțul ei cu Calea Victoriei și i-am așteptat pe micii vînzători de ziare, pe acei vînzători, parte a pitorescului bucureștean de altădată. Cînd au izbucnit de pe poarta clădirii din Sărindar și au început să strige, cît îi ținea gura : «România liberă» ! Luați «România liberă» legală ! «România liberă» !, am înțeles că în țara aceasta s-a petrecut revoluția, că în istoria acestui popor s-a întors o filă de aur. Știam că mîna care a întors fila a fost Partidul Comunist Român.

În acea dimineață de august, cînd vălurile nopții dispăreau printre luminile zorilor, am mers încet pe străzile orașului. Am mers încet și liniștit. Mă cuprinsese liniștea eliberării.

Vînzătorii continuau să strige : «România liberă» !... «România liberă»... !

Eu îi auzeam ca prin vis. Noaptea se sfîrșise."

Ceva mai jos, de strada Sărindar, peste drum de Cișmigiu, se tipăresc în „Monitorul Oficial" decretele cărora ministrul de justiție comunist le-a obținut apostila regală. În alte tipografii se pregătește chemarea către cetățeni de a se înrola în formațiunile de luptă patriotice și chemarea adresată de partidul comunist armatei : „Soldați, subofițeri, ofițeri și generali, treceți de partea poporului... Dezarmați și nimiciți pe cotropitorii hitleriști. Apărați și salvați onoarea, independența și avutul poporului român !"...

La palatul regal, concomitent, se fac două pregătiri: redactarea mesajului către Națiunile Unite și plecarea regelui. Transmiterea mesajului se încearcă a fi făcută cu aparatul de emisie recepție pe care l-au adus cu ei la palat cei trei ofițeri parașutați de englezi în iarnă : locotenent colonelul Chastelaine, maiorul Yvor Porter și căpitanul de origină română Mețianu. Aceștia au avut marele noroc să cadă cu parașutele în decembrie 1943 în mijlocul unei nunți dintr-un sat de lîngă Dunăre. Au fost prinși cu alai, ospătați și dați pe mîna jandarmilor români, de unde

au ajuns în beciurile Inspectoratului general al jandarmeriei. Dacă i-ar fi prins nemții, i-ar fi lichidat. Așa sînt vii și încearcă prin aparatul lor instalat acum în subsolul Palatului să ia legătura cu baza militară aliată din Foggia, cerînd în numele noului guvern român cîteva raiduri de bombardament care să susțină insurecția.

Dar codul cu care a fost parașutat Chastelaine nu mai contactează baza de la Foggia. Pesemne că, între timp, aflîndu-se că parașutiștii au fost prinși și arestați, s-a dat ordin de schimbare a lui, ca să nu fie folosit de alții în mîinile cărora ar fi putut să cadă. Așa că, încercările fiind inutile, se hotărăște ca mesajul regal să fie trimis de un avion special. Este avionul Looked IOYR. LEA, al companiei LARES, condus des pilotul Constantin Mateescu, cu mecanicul de bord Petre Constantinescu și radiotelegrafistul Vulpe Leonida, cu care pleacă colonelul de Stat-Major Ștefan Niculescu, purtătorul mesajului pe care legația noastră din Ankara are misiunea să-l transmită Națiunilor Unite. Împreună cu el, zboara și locotenent-colonelul Chastelaine pe care nunta din Vlașca l-a salvat din mîinile nemților. Trist, derutat rămîne proaspătul președinte al Consiliului de Miniștri, generalul Sănătescu, dîndu-și seama că nu are cum trimite cu acel avion și trupul pe care ar fi vrut să-l salveze — trupul viu al mareșalului Antonescu. E frămîntat. Abea acum are conștiința gravității situației și caută soluții în continuare.

Într-un convoi de mașini, avînd în frunte un „Cadillac" în care venise garda lui Antonescu, regele pleacă la ora două noaptea, însoțit de suita sa, la Dobrița, în apropiere de Retezat, pe un domeniu al boierului Matac. În același pantalon necălcat, descheiat la cămașă și cu bluza de vînt pe deasupra, Mihai I conduce cea de a doua mașină, un „Lincoln". Conduce cu viteză, neoprind în fața patrulelor și, undeva, la un pod peste Dîmbovița, un ostaș de pază trage, lovind capota mașinii. Devine superstițios și încetinește viteza. Doar nu are rost ca tocmai acum, cînd totul a ieșit cu bine și el se duce la loc sigur, pentru a nu fi în pericol față de cine știe ce evenimente care urmează în București, să riște !... E douăzeci și patru august, orele două și cîteva minute, au trecut 236 de zile de la începutul anului și au mai rămas 130 pînă la sfîrșitul lui, calendarul ortodox îl consemnează pe mucenicul Avtihie, cel catolic pe sfîntul Bartolomeu, iar calendarul casei de Hohenzol-

lern consemnează nașterea în 1865 a lui Ferdinand I, bunicul lui Mihai.

Conducînd mașina pe șoseaua Alexandria, regele se gîndește la nu prea importantul bunic al său căruia i-a urmat la tron : A fost o persoană totalmente nesemnificativă, dar a avut norocul să domnească în timpul războiului din 1916—1918 și, din pricina aceasta, i s-a spus „întregitorul". Se întreabă : oare, lui, cum i se va spune?...

La douăzeci și cinci de minute după plecarea regelui, așa cum acesta a cerut, pentru ca să aibă timp să se îndepărteze și, un eventual atac al celor care ar voi să-i elibereze pe Antonești să nu-l pună și pe el în pericol, grupul de oameni cu brasarde tricolore se apropie de camera safe păzită de militari din batalionul de gardă al palatului.

Așteptînd mai bine de două ore în palat, la fiecare zgomot ei tresar : dacă se întîmplă ceva și îi pierd pe capii dictaturii ?... Aceste două ore de așteptare înseamnă pentru răbdarea lor poate chiar mai mult decît toți anii de ilegalitate pe care i-au trăit, pentru că nu a existat nerăbdare mai mare pentru ei decît să știe că l-au luat în paza lor pe Antonescu.

Maiorul Mișca manevrează cifrul izbutind să deschidă masiva ușă metalică, și, cu brasarda tricoloră pe mînă, Emil Bodnaraș apare în fața celor doi Antonești. Îi privește pătrunzător, le spune că vor fi transportați și îi asigură că nu li se va întîmpla nimic, dacă se vor supune ordinelor.

Ion Antonescu și-a pregătit sau găsește pe loc o replică : Bine, pînă acum am condus eu, acum condu-mă dumneata ; sună declarația lui de capitulare.

Sînt scoși în curtea palatului și urcați în vehiculul pregătit, o dubă „Diamant" cu care se face de obicei aprovizionarea batalionului de gardă. Privind spre ascunzișurile parcului, Mihai Antonescu încearcă să fugă. Dar e ținut zdravăn și așezat între doi oameni cu brasarde.

Ștefan Mladin stă lîngă șofer, iar Dinuț, Prosan, Mirofu, Constantinescu, Dumitrescu, Marian, Vasilescu îi păzesc pe cei cinci arestați. În față, în Fiatul condus de Gheorghe Călin, Emil Bodnaraș îndrumă micul convoi.

Parcurg în viteză străzile Bucureștiului. Pe zidurile caselor au și apărut afișe cu apelul Comandamentului formațiunilor patriotice. Cele două mașini ocolesc, încercînd

căi cît mai discrete, pînă în Vatra Luminoasă. Aici, arestații sînt coborîți. În holul clădirii, Ion Antonescu întreabă : Ce faceți acum cu noi, ne împușcați ?

Emil Bodnaraș îi răspunde dur : Noi nu vă împușcăm ; o să fiți judecați !

Fostul dictator urcă treptele spre etaj cu pași grei. Cizmele îl strîng. Și el n-are de unde să știe că, în urmă cu cîteva ceasuri, auzind de arestarea lui, Maria Antonescu exclamase : Săracul ! S-a dus la palat în uniformă ; iar lui, în cizme, i se umflă picioarele !...

Timpul are acum alte coordonate decît orele sau minutele. Timpul este măsurat printr-un raport între ceea ce s-a visat și s-a pregătit ani de zile, iar acum se realizează în minute, în clipe, chiar.

Sediul, primul sediu legal comunist, din Aleea Alexandru 23, nu se mai poate spune de cînd funcționează. De cîte ore. Pentru că funcționează așa cum a fost plănuit de ani întregi. Funcționează în virtutea unei organizări înfăptuite cu pasiune și aplicație, ani de-a rîndul. Acum, aici e creierul, și motorul marii mișcări de mase, care s-a pornit.

Cetățenii Capitalei vin aici în urma apelului tipărit și lipit pe zidurile bătrînului oraș, primul document public legal pe care-l citește lumea Bucureștiului :

„Cetățeni patrioți,

Lupta cu arma în mînă împotriva cotropitorilor nemți a început. Din această clipă, fiecare român e un soldat al României libere.

(...) Cetățeni ai Capitalei,

Muncitori, funcționari, intelectuali, patrioți !

Pentru respingerea și exterminarea cotropitorilor sînt necesare toate forțele și toate resursele noastre. Urmați fără șovăire ordinele și dispozițiile Comandamentului formațiunilor de luptă patriotice, înrolați-vă în detașamentele patriotice. Prezentați-vă la locurile indicate în comunicatele noastre, cu arme sau fără arme.

Capitala țării, inima mișcării de eliberare națională, trebuie ținută cu orice preț.

Cetățeni patrioți,

De lupta noastră depinde soarta țării ! Numai acțiunea organizată, sub ordinele și dispozițiile noastre, poate să asigure rezistența și victoria cu cele mai mici pierderi.

Ajutați și colaborați cu armata română, dați tot concursul iubiților și eroicilor noștri ofițeri și soldați.

Locuitori din suburbii !

Țărani din jurul Capitalei !

Asigurați legături largi cu țărănimea !

Formați detașamente țărănești pentru apărarea Capitalei !

Aprovizionați Capitala cu produse alimentare de tot felul, împiedicați cu arma în mînă aprovizionarea dușmanului hitlerist.

La luptă hotărîtă, cu arma în mîini !

Moarte cotropitorilor germani !

Comandamentul Formațiunilor de luptă patriotice".

Dar nu numai în București. Din Constanța, pe prima legătură telefonică stabilită legal cu sediul Comitetului Central Comunist, se raportează că s-a lansat următorul apel :

„Guvernul trădător al lui Antonescu a fost dărîmat de forțele unite ale celor 4 partide democratice : Național Țărănesc, Național-Liberal, Social-Democrat și Comunist, constituite în Blocul Național Democrat.

Poporul a izgonit pe Antonescu, poporul să grăbească terminarea războiului hitlerist din Europa.

Pentru aceasta :

Împiedicați prin orice cale pe nemți de a ridica vreo armă, muniție, alimente etc. (care sînt ale voastre), pentru a nu le lua cu ei.

Constituiți-vă pe cartiere în comitete și ocupați depozitele de muniții, alimente, arme etc.

Dezarmați pe soldații și ofițerii fasciști germani.

Ajutați armata națională română pentru a dezarma pe soldații și ofițerii germani.

Înarmați-vă de la cele mai apropiate unități române și luptați contra fasciștilor germani, împreună cu prizonierii sovietici.

Ceferiști, opriți trenurile cu nemți.

Patrioți,

Partidul Comunist, Comitetul regional Dobrogea vă cheamă ca, acum, în ora hotărîtoare, să contribuiți la distrugerea mașinii de război germane.

La luptă hotărîtă !"

Comitetul Regional Dobrogea
al Partidului Comunist

Din Oltenia, același lucru : Odată cu primele indicații primite, se raportează că, la ora respectivă, cetățenii Craiovei și ai altor localități răspund entuziast la următoarea chemare :

„Cetățeni patrioți,

Poporul român a început lupta cu arma în mînă împotriva cotropitorilor nemți.

Pretutindeni în țară, resturile bandelor hitleriste sînt dezarmate. Acolo unde se opun sau unde ele atacă armata.

Cetățeni ai Olteniei,

Muncitori, funcționari, intelectuali, țărani,

Voi, olteni, care sînteți depozitarii unei tradiții de mari lupte pentru libertatea și independența națională, dovediți și de astă dată spiritul vostru de luptă și de jertfă pentru cauza națională a poporului român.

Pentru alungarea cotropitorilor nemți este necesar să se unească în luptă toate forțele naționale.

Sprijiniți armata română și autoritățile pe toate căile și cu toate forțele, pentru dezarmarea și înfrîngerea oricăror rezistențe germane, pentru nimicirea oricăror încercări ale agenților hitlerișți de a provoca tulburări.

Constituiți gărzi de luptă patriotică, înrolați-vă în detașamentele patriotice.

Dezarmați bandele hitleriste, luați-le armele din mînă, pentru a nu le mai putea folosi împotriva poporului român și a marilor săi aliați.

Denunțați fiecare cuib de rezistență nemțească, pe fiecare agent neamț sau român trădător de țară.

Prezentați-vă imediat, cu sau fără arme, la dispoziția Comandamentului gărzilor de luptă patriotică.

Sprijiniți lupta Blocului Național Democrat, în care s-au unit românește, pentru salvarea țării, Partidul Național-Țărănesc, Partidul Național-Liberal, Partidul Comunist și Partidul Social-Democrat.

De lupta noastră depinde soarta țării.
Moarte cotropitorilor fasciști !"

Comandantul
Gărzilor patriotice
din Oltenia

Iar în Banat, de asemenea, populația răspunde chemării :

„Tovarăși ! Muncitori, țărani, ostași,
intelectuali, femei și tineri ! Cetățeni !

Războiul antipopular în care a fost tîrît poporul român a încetat, Războiul de eliberare națională a țării de sub jugul hoardelor lui Hitler a început.

Acum Partidul Comunist, unit cu celelalte partide democratice în Blocul Național Democratic, duce împreună cu ele lupta pentru totala noastră eliberare națională !

Muncitori ! Muncitoare ! Pericolul n-a trecut încă. Partidul vostru vă cheamă la luptă ! În aceste momente hotărîtoare aveți de îndeplinit o mare sarcină istorică.

Țărani ! Hitleriștii v-au trimis la măcel și v-au jefuit avutul. Întăriți rîndurile armatei și ale gărzilor cetățenești care luptă cu dușmanul vostru de moarte.

Ostași ! Apărați-ne hotarele ! Nimiciți resturile hitleriștilor din țară, care în zvîrcolirea lor de moarte distrug și omoară ! Treceți la atac pentru eliberarea fraților noștri din Ardealul de nord cotropit ! Armata roșie și trupele anglo-americane cu imensele lor forțe luptă alături de noi.

Funcționari ! Susțineți activ, cu toate forțele, acțiunea guvernului de curățire a țării. Complicii fasciștilor din administrație caută să saboteze măsurile luate pentru eliberarea țării. Alungați din rîndurile voastre astfel de trădători ai cauzei naționale !

Femei ! Răzbunați pe fiii și soții voștri tîrîți la abator de fiarele nemțești. Dați mînă de ajutor armatei și gărzilor cetățenești. Însuflețiți pe ai voștri la lupta măreață de dezrobire a țării, pentru a dobîndi pacea mult dorită !

Tineri ! Voi sînteți speranța țării, voi viitorul neamului ! Poporul întreg privește cu încredere la voi. Luptați în primele rînduri ale armatei și ale gărzilor cetățenești, dați avîntul vostru tineresc luptei de apărare a țării și de

eliberare a fraților voștri din Ardealul de nord. Mergeți cu dîrzenie înainte !

Sîrbi, evrei, maghiari ! Să întăriți unitatea de luptă cu poporul român împotriva dușmanului comun, pentru dezrobirea voastră, a tuturor. Sprijiniți guvernul Blocului Național Democrat. El va realiza egalitatea voastră de drepturi.

La luptă pentru eliberarea noastră totală de sub nemții cotropitori și trădătorii fasciști !"

Comitetul Regional
din Banat al
Partidului Comunist
din România

Fără nici o zăbavă, simțind încă mirosul cernelii de la primul număr legal, ale cărui foi s-au răspîndit în cele patru zări ale țării, redactorii și tipografii „României libere" lucrează într-un entuziasm din ce în ce mai mare la ediția specială care scrie :

Capitala manifestează pentru pace și libertate.

„Știrea marilor evenimente petrecute aseară s-a răspîndit în cîteva clipe în toată Capitala. Încă înainte de difuzarea la radio a proclamațiilor adresate țării, populația Bucureștiului știa, simțea că «ceva se petrece». Cînd aceasta s-a anunțat oficial, străzile au căpătat dintr-o dată un aspect pe care nopțile de întuneric ale orașului nu l-au cunoscut niciodată. O însuflețire extraordinară domnea pretutindeni. Grupuri de cetățeni se îndreptau spre centru. În fața palatului regal, a ministerelor, a prefecturii și a multor edificii publice, unde noii demnitari se aflau la lucru, mulțimea a manifestat îndelung. Urale repetate au salutat vestea eliberării țării. Pînă noaptea tîrziu au răsunat în Capitală strigătele care salutau actul de eliberare a poporului."

Actul care se va chema în veac „de la 23 August" s-a înfăptuit. Ziua de 24 ce începe acum îl extinde și-l consolidează în întreaga țară. Sentimentele acestea de dăruire totală aparțin ei, dar istoria, așa cum este firesc, se așează temeinic pe însuși pragul de la care a pornit marele eveniment. Și acest prag este — fantastic simbol pentru poporul nostru — ziua de 23 care se repetă ca o mare dată pentru noi încă de la începuturile istorice pe care le avem: La un douăzeci și trei din anul 1386 s-a urcat în scaunul

Munteniei Mircea cel Bătrîn, la un altul începe în 1400 domnia lui Alexandru cel Bun în Moldova. La 23 august 1445, Vlad Dracul recucerește de la turci cetatea Giurgiului, iar, tot la 23 august, unsprezece ani mai tîrziu, se urcă-n scaun fiul său, Vlad Țepeș. La 1470, de 23 august, Ștefan cel Mare serba strălucita victorie de la Lipnic împotriva tătarilor. La un alt douăzeci și trei, în 1710, începe domnia lui Dimitrie Cantemir, iar la 1785, în urma martiriului lui Horea, Cloșca și Crișan, se promulga patenta de abolire a iobăgiei în Transilvania. În 1821, la un douăzeci și trei, Tudor Vladimirescu își începe revoluția, iar, în 1848, ziua de 23 iunie consemnează izbucnirea revoluției în București, iar cea de 23 august proclamarea locotenenței domnești a Țării Românești de Marea adunare de pe Cîmpia Libertății. La 1877, noaptea de 22 spre 23 august este cea în care trupele române intră în luptă asediind Plevna și începînd acea campanie glorioasă care avea să consfințească independența de stat a României. Epopeea cîntată de Alecsandri și Coșbuc, zugrăvită în pînzele lui Grigorescu și consemnată de marele act al impunerii României pe plan internațional, începe sub soarele zilei de 23 August.

Acum, după șaizeci și șapte de ani, tot ideea de neatîrnare, de dirijare a mersului României pe făgașul ei liber și firesc, dusese la salvarea țării. Salvarea de scindare, salvarea de distrugere totală, salvarea de malefica iresponsabilitate cu care fascismul o împingea spre pieire.

Tot ce avea țara mai valoros ca gîndire lucidă și patriotică pregătise marele act, cu convingerea că, la declanșarea lui, avertizată sau neavertizată, întreaga simțire românească va porni alături.

Și această previziune, acest lucid calcul strategic s-a îndeplinit întru totul. Într-un interval de ore, forțele insurecției au devenit stăpîne pe poziții, iar actul României are nu numai un mare ecou internațional, ci devine determinant pentru desfășurarea mersului ulterior al întregului război, influențînd situația din Europa.

În acest timp, în eterul continentului se propagă primele opinii despre importantul act politic al României.

Postul de radio american, din Europa : ora 0,20, din 24 august 1944.

„Ziua de azi este marcată prin două mari evenimente, dintre care unul s-a desfășurat la vest și altul la est. În

primul rînd este vorba de eliberarea Parisului și, în al doilea rînd, este (vorba de) ieșirea României din războiul dus împotriva Națiunilor Unite.

De acum înainte, România este un nou aliat în tabăra Națiunilor Unite, ea manifestîndu-și voința de a se alătura la lupta ce se duce împotriva inamicului comun."

Postul Atlantic : ora 0,40, din 24 august 1944 (în limba germană).

„În urma propunerii de pace, oferită de către Rusia Sovietică, România a ieșit din război (...).

Această ieșire din război a venit cu totul prin surprindere pentru comandamentul german, cu atît mai mult cu cît Antonescu, cu ocazia ultimei vizite făcute la cartierul lui Hitler, a declarat că România va lupta pînă la urmă și pînă la ultimul om. La rîndul lui, Hitler a promis că frontul din răsărit va fi stabilizat (...)"

Postul Moscova : ora 02,50, din 24 august 1944.

„După cum transmite agenția Reuter, postul de radio București a anunțat astă-seară că în România a fost format un nou guvern, în frunte cu generalul Constantin Sănătescu. Din noul guvern fac parte domnii Brătianu și Maniu."

Postul Londra : ora 05,15, din 24 august 1944.

„România a trecut acum în rîndul Națiunilor Unite, care luptă azi pentru civilizație și împotriva stăpînirii Europei de către germani. Fapta României constituie un act de mare curaj și acest act va grăbi sfîrșitul războiului.

Situația Germaniei în Balcani se apropie de o catastrofă înfricoșătoare, care va depăși proporțiile celei provocate germanilor în punga de la Falaise (...) Armatele române și sovietice își vor crea acum drum spre Budapesta și vor face legătura cu forțele mareșalului Tito. Nebunia lui Hitler și a bandei lui va duce Germania la o distrugere națională, dacă germanii nu vor pune capăt unui război de pe acum pierdut. România își va arăta acum voința ei pentru o viață nouă, liberă și fericită. Prăbușirea hitleriștilor se apropie cu pași repezi, iar zilele nemților din Balcani pot fi numărate pe degete. Întregul edificiu nazist din Balcani începe să se năruie, iar efectul capitulării României asupra Bulgariei și Ungariei va fi acela al unui șoc electric de o deosebită violență. De asemenea, chiar Finlanda se va resimți. Consecințele pentru viitorul mers al războiului sînt incalculabile."

Da, noțiunea timpului este acum alta. durata lui se măsoară în unități noi, rezultate din raportul dintre vis și realizare.

Lucruri pregătite ani întregi se înfăptuiesc în clipe. Durata obiectivă e aceeași, dar lupta, ideea de luptă trăiește efervescent și dialectic toate salturile ei calitative. În ritm susținut, unele după altele, acestea se declanșează într-o canonadă de fapte despre care, dacă nu le-ai cunoaște acumularea, ai putea spune c-au înflorit spontan. Dar clipa aceasta conține în ea toți anii de ilegalitate comunistă, toți anii de așteptare, de frămîntare și de luptă ai unui popor. Timpul are alte coordonate decît orele și minutele. Greutatea specifică a unităților sale se încarcă nu numai cu semnificațiile momentului, ci și cu actele lui concrete. Deodată, grupele formațiunilor de luptă patriotice — acei civili cu brasarde tricolore — pe care e înscrisă litera P, au devenit o realitate, controlînd străzile, cartierele din jurul uzinelor, garantînd liniștea, făcînd față oricărei încercări nebunești de sabotare a insurecției ; întreaga armată română a luat o cu totul altă poziție și consideră normal să îndrepte arma împotriva fascismului de parcă ar fi fost pregătită de cînd lumea și, de fapt, sufletește, supoziția e reală : așa a fost ea pregătită printr-o întreagă mentalitate. Sediile comuniste funcționează în Capitală și în țară lansînd chemări unor oameni care vin spre ele ca și cum le-ar asculta dintotdeauna. Pentru că apelurile lansate de comuniști au sensul aspirațiilor dintotdeauna ale poporului nostru.

Și astfel, această obiectivă noțiune a timpului poate fi înțeleasă în noaptea de față numai subiectiv, prin conștiința demnității acestui popor care n-a vrut niciodată să ia ce-i al altuia, dar și-a apărat cu arma-n mînă ce-i al lui ; care n-a iubit războiul, dar a știut să lupte pentru drepturile sale, care detestă spiritul cazon și înregimentarea oarbă, dar e brav soldat atunci cînd rațiunea i-o cere.

Momentul este, deopotrivă, grav și entuziast. Plin de emoții, dar și de o responsabilitate care se consolidează în simțirea fiecăruia. E o răspundere profundă și atentă, care naște stenicul sentiment de demnitate națională. Un sentiment datorat, desigur, conștiinței că ne-am hotărît singuri soarta și continuăm să ne-o determinăm.

Și este atît de puternic, atît de cuprinzător acest sentiment, adunînd și ridicînd la luptă toate forțele sociale ale țării, încît nu-și mai găsesc în nici un fel loc, în gîndurile acestei zile, complexele de națiune mică, întrebările despre ce-ar zice unii sau alții. E atît de important și de ferm comandamentul național încît, aici, în sud-estul Europei, o națiune capătă în această zi conștiința de sine și, ocupîndu-se de soarta sa, influențează, în mod sensibil, soarta întregului continent.

Militar lucid, generalul Friessner, ajuns în mod *fortuit* adversarul principal al acestei națiuni, își dă seama de asta. Și transmite ordinul telegrafic nr. 3242/33 către Armata 6 germană, Grupul de armată „Wöhler", Comandamentul de legătură german 3, Comandamentul de legătură german 2, Comandamentul etapelor „Ucraina de Sud", generalul german pe lîngă Comandamentul de căpetenie al armatei române, amiralul Marea Neagră, Flota 4 aero, generalul comandant al aviației germane în România, generalul german pe lîngă comandamentul de căpetenie al armatei ungare.

Spre știință :

Este de așteptat ca românii să ia în parte atitudine dușmănoasă nouă. În acest caz se va proceda cu cea mai mare severitate.

Friessner

Comandantul Grupului de armată „Ucraina de Sud".

Dar acesta, ca și alte ordine ale lui, se interferează în spațiul de transmisiuni al României cu toate comunicările care așează pe poziții temeinice armata română :

Către Armata a 3-a

1. De la primirea prezentului ordin, încetează orice subordonare a comandamentelor și unităților române față de comandamentele germane.

2. Cu începere de la primirea prezentului ordin, forțele terestre, aeriene și navale române încetează lupta și orice act de agresiune contra forțelor sovietice.

3. Armatele 3 și 4 se retrag pe linia F.N.B. și în Dobrogea, la sud de Dunărea maritimă și brațul Chilia.

4. Limita de despărțire între Armatele 3 și 4 rîul Buzău (Armata 3 la est și Armata 4 la nord-vest).

5. Trupele se vor retrage cu tot armamentul de care dispun în acest moment asupra lor, opunîndu-se oricăror încercări de dezarmare.

6. Ordine de detaliu urmează.

7. Confirmați imediat primirea prezentului ordin și trecerea la execuție.

Din înalt ordin
Șeful Marelui Stat-Major,
General adjutant
Gh. Mihail

Nr. 305 200
24 august 1944
ora 0.30

Armata 4
către Corpul 7

1. Armistițiul s-a încheiat.

Cu începere de la primirea prezentului ordin ostilitățile încetează.

Orice subordonare a Comandamentului sau a autorităților române față de autoritățile germane încetează.

2. Corpul 7 armată se retrage la sud de linia Focșani—Namoloasa—Brăila, folosind itinerarul: Piatra Neamț—Roznov—Tazlău—Onești.

3. Se vor retrage trupele cu tot armamentul, munițiile de care dispun, opunîndu-se oricăror încercări de dezarmare.

4. Executarea începe imediat.

5. Confirmați imediat primirea prezentului ordin și treceți la execuție.

6. Post comandă Armata 4: Javîștea—Putna.

D. O.
Șef de Stat-Major,
Colonel
Dragomir Nicolae

Către Corpul 5 Teritorial

Față de agresiunea trupelor germane contra Capitalei se ordonă ca de îndată să se execute următoarele:

Se va împiedica orice circulație a vehiculelor și coloanelor germane pe șoselele noastre, cu excepția șoselei Buzău—Nehoiu—Întorsura Buzăului.

În acest scop se vor organiza baricade păzite, distrugeri de comunicații, ambuscade mobile ascunse în culturi, în tot lungul șoselelor.

Se va proceda cu toată energia, fie prin acțiuni de forță, fie prin acțiuni de partizani.

Șeful Marelui Stat-Major,
General adjutant
Gheorghe Mihail

Nr. 678 703, din
24 aug. 1944

Marele Stat-Major,
Secția 3,
către
Comandantul Militar al Capitalei

Prin sosiri succesive s-a pus la dispoziția Comandamentului Militar al Capitalei o cantitate importantă de forțe (un detașament blindat, 9 batalioane recruți, Detașamentul Cojocaru).

În scopul de a se obține cel mai bun randament la aceste forțe, veți organiza pe de o parte centre solide de rezistență, pentru a împiedica pătrunderea forțelor germane în Capitală, iar pe de altă parte cu forțele blindate și cu parte din unitățile cele mai bine organizate de infanterie sau cavalerie veți forma un grup de manevră cu care veți reduce, pe rînd, toate trupele germane care atacă Capitala.

Atitudinea trupelor noastre față de germani va fi de acum înainte energic agresivă, dezarmînd sau nimicind toate rezistențele inamice.

Șeful Marelui Stat-Major,
General
Gh. Mihail

Da, Hans Friessner, general-colonel, comandantul Grupului de armate Ucraina-sud, își dă seama, după rezultatele aplicării acestor ordine, că aici nu e vorba de o simplă mișcare de trupe și schimbare de poziție. E mult mai mult. E incomensurabil mai mult. E un act cu consecințe deosebit de grave pentru întregul război. Și nu-i rămîne decît să noteze în jurnalul său : „Consecințele au fost catastrofale... Astfel, aliatul de pînă atunci s-a transformat într-un nou inamic... Mai rău decît aici, în România, cred că încă n-au fost contracarate nicăieri de destinul războaielor planurile unui conducător de oști bazate pe fidelitatea aliaților... Prin plecarea diviziilor române, sovieticilor le-au fost deschise toate ecluzele. De acum încolo trupele germane erau la cheremul sovieticilor și, în curînd, și al românilor... Era o situație foarte nefavorabilă deoarece munții ar fi fost cel mai bun aliat al nostru, dar... datorită trădării de la București, socoteala sovieticilor se va realiza și bolșevicii își vor continua înaintarea peste Ungaria și Slovacia, direct asupra teritoriului german... După cum reiese din evenimentele redate mai sus, cauza catastrofei pe teatrul de operațiuni româno-ungare sînt de domeniul politicului. Pentru mine nu există nici o îndoială că lucrurile nu ar fi luat o turnură atît de dezastruoasă, dacă România n-ar fi ieșit din alianță chiar în timpul bătăliei și nu ar fi trecut de partea dușmanului..."

Gîndurile lui sînt confirmate la Rastenburg de un raport adresat lui Hitler de către generalii Keitel și Guderian în care se spune :

„Capitularea României, pe lîngă consecințele imediate de ordin militar, a produs, în același timp, și o răsturnare a frontului extrem de periculoasă, ce va duce la pierderea teritoriului nu numai al României, ci și al Bulgariei, Iugoslaviei, Greciei, punînd în pericol toată armata germană din Balcani.

Deosebit de pierderea pozițiilor din Carpați, pierderea grînarului și petrolului românesc constituie o altă mare și grea lovitură, în urma căreia armatele ruse vor putea ajunge în vreo cîteva săptămîni în fața Budapestei.

Dat fiind că aceasta este, în decurs de 30 de ani, a doua oară cînd România trădează cauza Germaniei, se impune a se lua toate măsurile ca România să dispară de pe harta Europei și poporul român să dispară ca națiune..."

Dar poporul român care, de fapt, în decurs de 30 de ani suferise două agresiuni ale militarismului german, se află tocmai în ziua cînd se afirmă și mai mult ca națiune, iar hotărîrea, la care cei doi generali ai lui Hitler ajunseseră tocmai în virtutea mentalității lor de mare putere, se lovește la această națiune mică, de forța unității la care a ajuns, de idealul național care o animă.

Dimineața lui 24 august pudrează cu scînteietoare lumină solară un București în care entuziasmul a devenit stare de mobilizare. Chemările Uniunii Patrioților se pot citi pe toate zidurile, gărzile patriotice patrulează, unitățile militare blochează principalele instituții ale țării și obiectivele germane. Noaptea ce a trecut a fost înveninată prin cablurile de transmisiuni cu care Hitler mai leagă încă Europa, de două ordine : către vest : „Parisul nu trebuie să cadă în mîinile inamicului". Către est : „Arestați imediat camarila trădătoare de la București și reprimați orice încercare de revoltă în România."

Dar nici unul dintre aceste ordine nu mai putea fi îndeplinit. Parisul era eliberat, în ciuda faptului că Hitler ordona transformarea lui în ruine, iar Bucureștiul era liber, controlat de forțele lui patriotice militare și civile. Pentru că greșeala esențială a lui Hitler era concepția după care ordona „arestarea camarilei" — neștiind că schimbarea din România o determinase un front larg, format din toate forțele politice ale țării, care nu avea cum să poată fi arestat în întregul lui.

Nu era palatul decît scena unui act din teatrul evenimentelor. Ceea ce se petrecuse, angajase forțe mari, din întreaga țară ; nu o camarilă, ci poporul.

În lumina dimineții, acest palat cu fațadă largă stă într-o inertă tăcere de piatră gălbuie, reflectînd în zeci de geamuri, străjuite de arcade, focul portocaliu al soarelui.

Așa cum e construit, modernă și confortabilă reeditare a unei arhitecturi clasice, îmbinînd cilindrice coloane cu caneluri și rectangulari stîlpi de piatră paralelipipedici, capiteluri cu frunze corintice și uși moderne din oțel inoxidabil, terase retezate deschis, mediteranean, spre largul cerului, și ferestrele aripilor laterale dînd direct în strada pe unde circulă bucureștenii, el are parcă gîndite

atributele scenei unui mare teatru în aer liber : îndepărtat atît cît să arate somptuos și, totuși, destul de aproape ca să poată avea comunicarea cu publicul.

Întrunește, pesemne, în structura lui arhitectonică, nevoile regalităților europene de a-și demonstra în mod populist legătura cu strada, cu trecătorii de rînd. Repetă, în aripile lui, care vin pînă la trotuar, plăcerea Luvrului de a-și ști zidurile stropite de trecătorii de pe rue de Rivoli, asemenea plăcerii unui burghez provincial de-a avea fațada cu ferestrele deschizîndu-se spre strada mare a orașului. Aceasta, pesemne, datorită unei politicianiste intenții de a plasa regalitatea în mijlocul vieții publice, de a-i sublinia existența cotidiană și rostul pentru cetățeanul de rînd care, altfel, despărțit de ea prin niște silențioase parcuri senioriale, i-ar simți mai repede inutilitatea. E o arhitectură stabilită pe concepții de popularitate, pentru un rege al burghezilor cărora trebuie să le dai senzația că se pot uita pe ferestrele tale, că ești de-al lor, că nu ai secrete față de ei.

Și numai pentru strictul necesar de solemnitate este retrasă spre interior aripa centrală a clădirii, nu mai mult decît reclamă, prin colonade, arcade și balcoane, un ușor aer somptuos al puterii.

Prin fața acestei aripi centrale, în lumina de pulbere aurie a dimineții, scîrțîindu-și ușor oasele uscate de bătrînețe, trece, la orele nouă punct, Iuliu Maniu însoțit de Gheorghe Brătianu.

Negăsiți nicăieri vreme de șaisprezece ceasuri, ei se prezintă acum, la ușa dinspre aripa Crețulescu, ca după un somn bun într-o noapte fără evenimente. Și întreabă de majestatea-sa, aflînd cu mirare că regele e plecat de șase ore.

Ion Mocioni-Stircea, mareșalul palatului, îi privește ciudat. Ezită între a-i întreba unde s-au dat dispăruți atîta vreme, sau a le spune : De ce-ați mai venit acum cînd nu mai are nimeni nevoie de dumneavoastră ?... Ca să figurați inutil pe lista morților dacă nemții trec la bombardarea palatului ?

Casa burgheză, din tihnitul parc „Vatra luminoasă", a devenit cel mai ascuns loc din România. Nimeni nu trebuie să știe că, în dormitorul de la parter, sînt deținuți Elefterescu și Pantazi, în cel de la etaj Mihai Antonescu și

Piki Vasiliu, iar în camera de baie, ca să fie singur, i s-a pus o dormeză mareșalului Antonescu.

La subsol, dorm pe rînd cei din gărzi. Cînd sînt de pază, stau cu armele încărcate în fața ușilor deschise ale camerelor unde se află deținuții.

Dimineața, li se aduce primul număr legal din „România liberă", de fapt, singurul ziar apărut astăzi. Cu litere imense, sub titlul ziarului — anul 2, nr. 11, 1944 — scrie : 23 AUGUST 1944 — RĂSTURNAREA REGIMULUI HITLERIST DIN ROMÂNIA.

Ziarul, foaia lui de hîrtie modestă, formatul lui cam neobișnuit cu titlurile scrise și într-un fel și-ntr-altul, după cum s-a găsit literă în tipografiile respective, este mai mult pipăit, simțit, inspirat, gustat, mîngîiat de ochi, decît citit și comentat în subsolul acelei case. Pentru că, indiferent de conștiința actului împlinit, indiferent de prizonierii de deasupra, ziarul acesta pe care, văzîndu-l tipărit, știu c-a ajuns în mii și mii de mîini, știu că e-n drum spre toate colțurile țării, este parcă actul de identitate al triumfului lor.

Oamenii stau și-i păzesc pe prizonieri într-o tăcere cruntă, cu armele pregătite, privindu-i în ochi de la mică distanță și simțind cum, în închisoarea improvizată, cu ușile care trebuiesc ținute deschise, se acumulează între ei încordarea aceea plină de ura lipsei de comunicare. Dar, cînd se schimbă și ajung jos, la subsol, între ai lor, primul gest pe care îl fac în relaxare este de a lua și a pipăi, a mirosi, a contempla, a mîngîia ziarul ca pe certificarea de care au nevoie. Asta le dă viață, le dă bună dispoziție, le dă sentimentul existenței firești în subsolul casei aceleia din „Vatra Luminoasă".

Unul face cafea din orz prăjit, altul repară o instalație. Manole intră pe ușă cu ceva cumpărături ; ce-a reușit să găsească. Da, e Manole, cel arestat cu cîteva zile în urmă la Craiova. Ascară mai era încă anchetat la Siguranță, lîngă statuia lui Pache Protopopescu, și el făcea apel la sentimentele de români ale agenților, rugîndu-i să-l împuște ei, să nu-l dea pe mîna nemților, care l-ar fi torturat mult mai mult, dîndu-și seama că fostul lor translator era un organizator comunist. Acum, e un om normal, chiar vesel, care vine cu coșnița nu prea plină, ca-n vreme de război. Și-și sărută nevasta pe care a scos-o odată cu el az-noapte din clădirea Siguranței, trecînd prin fața

agenților cretinizați de comunicatul pe care-l auzeau la radio. O sărută și-i arată bucatele pe care trebuie să le gătească pentru prizonierii de sus... „Să le gătească" ? !... „Doar dacă le pune otravă !", strigă ea. Dar el o liniștește și-o convinge să le gătească. E fericit de jocul acesta de familie în fața unei plite, și-i face cu ochiul lui Miroiu care urcă scara pentru schimbul de pază la etaj.

Mai devreme, cam înainte de șapte, s-au auzit dinspre Băneasa canonade și salve de tun. Cînd au aflat că trupele noastre respingeau primele încercări de atac hitlerist, au redevenit plini de gravitatea datoriei lor și au ridicat ochii spre camerele de sus. Trecîndu-și prin părul creț automatul și mîna cu care-l ținea, simțind acut nevoia să-și apese fruntea pe răceala fierului armei, Miroiu a spus cu voce tare adresîndu-se sieși : Ioane, mori cu ei aici, dar nu-i lași să scape ; tu n-ai altă misiune pe lumea asta !... Urcatul lui pe scară, acum, e ca o hotărîre de nezdruncinat : Lui, nu i s-au ivit pînă acum misiuni spectaculoase ; el e unul dintre cei mulți care tot ce-a avut de îndeplinit, a îndeplinit.

La ora zece și cincizeci de minute, apropiindu-se vertiginos, se aud primele formații de bombardiere „Heinkel 111". Imediat un al doilea rînd, și, după aceasta, exploziile bombelor lansate asupra palatului regal și a unor clădiri din centru zguduie tot orașul.

În încăperile cu uși deschise, deținuții ridică ochii a speranță.

Dar privirile lor le întîlnesc pe cele ale paznicilor. Le întîlnesc și scînteiază în ele. Pentru că nu mai sînt păziți de soldați, care pot fi doar gravi și disciplinați în misiunea lor. Sînt păziți de niște oameni cu chipuri dure, care au visat aceasta ani și ani.

Bombele aruncate de avioanele germane zguduie Bucureștiul. Cei cîțiva comuniști care-i păzesc pe reprezentanții fostei dictaturi își așează mai bine armele.

Evident lucru, deținuții nu le vor scăpa. Dictatura nu va putea fi reinstaurată. Vor muri cu ei, aici, de gît și nu le vor scăpa.

Deținuții pricep asta. Și capătă o resemnare blazată ; nu mai reacționează în nici un fel la exploziile bombelor.

Starea de beligeranță cu Germania este confirmată printr-o declarație oficială de război a guvernului român,

radiodifuzată la 24 august 1944, orele 15, după ce forțele germane au dezlănțuit atacul lor general asupra Capitalei în scopul înăbușirii insurecției, iar aviația hitleristă a bombardat Bucureștiul distrugînd o aripă a palatului regal, și clădirea Teatrului Național.

Această declarație de război oficializează starea întregii țări. Pentru că, pe 24 august, insurecția se desfășoară din plin, de la Marea Neagră și Dunăre, la Carpați. Nu există în această zi decît o singură dorință națională : alungarea armatelor lui Hitler, sau dezarmarea lor.

Aviația lui Gerstenberg atacă sălbatec Bucureștiul. Centrul Capitalei este supus unui cumplit bombardament, clădiri mari de pe bulevarde sînt transformate-n ruine. Casa nouă din parcul palatului — cea în care s-au desfășurat importante evenimente cu o zi în urmă, e complet distrusă.

Puternice unități germane vin urgent dinspre Giurgiu și dinspre Ploiești, vrînd să prindă Bucureștiul într-un clește. România trebuie să dispară de pe harta Europei și, așa cum s-a decis la Rastenburg, poporul român să dispară ca națiune.

Dar hotărîri chiar atît de cumplite nu pot face față marii conștiințe naționale care a cuprins țara.

Nici un fel de superioritate nu rezistă simțirii patriotice a maselor de militari și de civili.

Unitățile armatei române care au primit ordinele ce le cunoaștem și formațiunile de luptă patriotice dirijate de la sediul din Aleea Alexandru nr. 23 fac față unor lupte crîncene. La barierele Bucureștiului sînt respinse atacuri după atacuri ; în interiorul lui sînt asaltate centrele de rezistență germane. Insurgenții luptă pe cheiul Dîmboviței pentru cucerirea sediului Misiunii germane militare-aero, a lui Gerstenberg din clădirea Prefecturii de Ilfov, a Școlii superioare de război, unde se află Misiunea Hansen, a cazărmii Cotroceni, a sediilor din Hotel Ambasador, Hotel Splendid, Hotel Princiar. Luptele de stradă se desfășoară cu îndîrjire. Nimic nu ne poate face să cedăm libertățile cucerite. La douăzeci și patru de ore de la declanșarea ei, insurecția cuprinde toată suflarea românească. Speranțele lui Gerstenberg sînt deșarte, pentru că el nu poate stăpîni Valea Prahovei. Muncitorii ei, tocmai petroliștii pe care ar dori să-i domine, s-au înarmat și au cucerit poziții importante. „Dacă pierdem zona petroliferă, e ca și cum insu-

recția românilor a triumfat !"... îi trece prin minte pentru prima oară în aceste zile un gînd realist.

Și, astfel, România, în loc să fie ștearsă de pe fața pămîntului, se impune Europei.

La 25 august, „Le Figaro" scrie că actul de la 23 August „este un eveniment de mare importanță, care a dat una dintre cele mai sensibile lovituri celui de al treilea Reich", iar ziarul „New York Times", că istoria va consemna actul de la 23 August „ca unul dintre cele mai hotărîtoare evenimente ale întregului război", că „Ieșirea României din război a creat pericolul izolării celor 15 divizii aflate în Grecia și sudul Iugoslaviei. Această ieșire a transformat Valea Dunării, de la Deltă pînă la punctul unde părăsește frontiera româno-iugoslavă, într-o zonă ostilă (Germaniei) și a dat Uniunii Sovietice posibilități de comunicații neîntrerupte pe 600 de mile, din Basarabia pînă la frontiera Ungariei".

Postul de radio Moscova spune în comentariul său că „Ieșirea României din Axă are o importanță covîrșitoare nu numai pentru această țară, ci pentru întreg Balcanul, deoarece în această lovitură se prăbușește întreg sistemul de dominație german din sud-estul Europei. Însemnătatea acestui din urmă fapt nu poate fi subestimată". Iar postul de radio Londra consemnează :

„România n-a capitulat, ci luptă acum mai departe alături de aliați... Noul guvern român a hotărît mobilizarea tuturor forțelor naționale pornind la luptă împotriva germanilor și alături de aliați. Prin intrarea României în luptă alături de aliați, calea Dunării este deschisă... Două mari grupe armate sovietice sînt acum libere pentru alte mișcări. Acest fapt înseamnă că 30—40 de divizii sovietice sînt disponibile pentru un alt teatru de luptă. Grupul de armate germane care apără regiunea Galați între Carpați și Marea Neagră este acum în mijlocul unei țări devenită ostilă, iar căile de comunicație cu spatele sînt nesigure. Drumul spre Bulgaria, Iugoslavia și Ungaria este deschis și, de asemenea, Dunărea este și ea nu mai puțin deschisă armatei roșii, iar cîmpia ungară și Budapesta sînt direct amenințate".

În Turcia, țară direct interesată de evoluția frontului spre Balcani, ziarul „Curuhuriyet", care numai cu un număr în urmă scria că „pînă la prăbușirea apărării pe Carpații sudici, Siretul inferior și Dunărea de Jos, pînă la că-

derea Bucureștilor și înaintarea rușilor pe Dunăre pînă în Dobrogea, nu se poate încă vorbi de un pericol pentru frontul balcanic al germanilor", anunță acum cu litere mari modificarea totală a întregii situații prin faptul că „România va lupta alături de aliați împotriva Germaniei".

Este, evident, cea mai puternică lovitură pe care o primește Hitler în aceste zile. Tricolorul României libere și independente flutură deasupra Bucureștiului ce-și apără cu arma în mînă stradă cu stradă, se leagă, deasupra întregii Europe, de tricolorul francez ce flutură pe Arcul de triumf de la Etoile.

Bucureștiul luptă împotriva armatelor lui Gerstenberg și Friessner, care au primit de la Hitler ordin să înăbușe insurecția în sînge, Parisul împotriva soldaților lui von Choltitz, căruia führerul său i-a transmis următorul ordin prin secția de operații a Înaltului Comandament al Wermachtului O.K.W.2 : „Parisul nu trebuie să cadă în mîinile inamicului, sau inamicul nu trebuie să găsească decît un morman de ruine".

Trimis general comandant al Parisului, cam în același timp în care Friessner era numit în România, Dietrich von Choltitz se vede astăzi incapabil să-și pună în aplicare planul de a arunca în aer podurile pariziene pentru a împiedica înaintarea aliată.

Insurgenții francezi au ridicat baricade în stradă și atacă puternic obiectivele armatei germane.

Astfel, în vreme ce, la București, armata română și grăzile patriotice iau cu asalt pădurea Băneasa, cazarma Cotroceni, Misiunea Hansen de la Școala superioară de război, Misiunea Gerstenberg din clădirea Prefecturii de Ilfov, bariera Rahova, la Paris, forțele franceze din interior îi alungă pe oamenii lui von Choltitz, din cazarma prințul Eugen, grădina Luxemburg, Școala militară, Camera, Ministerul Marinei, Hotel „Meurice"...

În 25 august 1944, o proclamație cuprinde ambele cheiuri ale Senei — „Națiunea franceză către poporul parizian" :

„Eliberat de insurecția națională, Parisul serbează intrarea primelor trupe franceze. A venit ziua pentru care zeci de mii de francezi și-au dat viața, zi de luptă și de victorie care a aruncat o lumină strălucită asupra bari-

cadelor. Soldații noștri în uniformă și cei fără uniformă și-au făcut jonțiunea în mijlocul unui oraș în întregime în picioare, în pofida schimburilor de focuri..."

Și soldații români în uniformă luptă lîngă cei care se disting doar prin brasardele tricolore.

Schimburile de focuri continuă cu vehemență în București. Sînt respinse atacurile de la nord de oraș.

„Cetățeni patrioți, spune chemarea Comitetului Central al P.C.R. — formați comitete patriotice pentru asigurarea luptei și ordinei patriotice pe străzi, în cartiere și suburbii. Înăbușiți în față orice încercare de jaf, răzbunări personale sau de tulburare a ordinei de către agenții hitleriști. Colaborați cu armata și cu unitățile patriotice la zdrobirea rezistenței nemților !..."

În ziua de 26 august, forțele patriotice ale Capitalei reușesc să zdrobească definitiv această rezistență. Așa cum, la Paris, stau mărturie edificiile bombardate ale Sorbonei, Pantheonului, Bibliotecii Sainte-Génévieve, Facultății de drept, Muzeului Cluny, la București mai fumegă încă urmele de bombe aruncate asupra Ateneului Român, Teatrului Național, Bibliotecii fundației Carol, Academiei române, Palatului regal, Facultății de drept...

Dar acestea sînt numai rănile. Bucureștiul e liber. Insurecția pornită aici are astăzi ecouri în întreaga lume. La Moscova, ziarul „Pravda" scrie că „Ieșirea României din Axa fascistă este importantă nu numai pentru poporul român. Presa străină afirmă în mod just că s-a năruit întregul sistem de apărare german în Balcani". În Parisul proaspăt eliberat, ziarul „Franc Tireur" proclamă că „Din punct de vedere politic, refuzul României de a continua lupta face să bată ultimul ceas al Germaniei". La Londra, „Sunday Times" subliniază că „Gestul României a avut o mare rezonanță politică. Bulgaria a hotărît imediat, sub imperiul hotărîrii române, ieșirea definitivă din război și a procedat la dezarmarea germanilor aflați pe teritoriul ei. Un efect similar este așteptat să se producă foarte curînd în Finlanda... Cel mai eficace concurs s-a dat trupelor iugoslave de eliberare, care vor putea de acum înainte să-și ia tot elanul lor ofensiv". La Ankara, ziarul „Aksam" scrie : „După cum a spus-o radioul american, data de 23 August va avea un loc important în istoria acestei ultime faze a războiului. În această zi, Parisul, printr-un act de mare curaj, amintind Revoluția

Franceză, a fost eliberat de populația sa. Iar eliberarea Parisului înseamnă într-o măsură eliberarea Franței întregi. Din punct de vedere al apropierii sfîrșitului războiului, un eveniment și mai important s-a produs tot la 23 August : România a semnat armistițiul. Dar ea nu s-a mulțumit numai cu atîta, ci, luînd loc alături de Rusia, și-a întors armele contra Germaniei și Ungariei... În orice caz, hotărîrea României e importantă nu numai pentru că permite să se scurteze și mai mult războiul, dar și prin semnificația ce o are pentru pace și politica din Balcani".

La Buenos Aires, ziarul „La Prensa" scrie : „Se poate afirma că «stînga-împrejurul» efectuat de România înseamnă începutul sfîrșitului pentru noua ordine hitleristă".

La Delhi, ziarul „The Statesman" confirmă că: „Românii au făcut Aliaților un serviciu destul de important... Se spune că atît trupele germane cît și cele bulgare se retrag în Grecia. Sfîrșitul guvernelor marionete sîrb și croat din Iugoslavia pare iminent".

La New York, radioul afirmă că „Este deci legitim ca poporul român să aibă în momentul de față un sentiment de satisfacție, căci România are o contribuție însemnată la grăbirea sfîrșitului. Este o contribuție de care poporul român trebuie să se felicite".

Așadar, această țară mică, în comparație cu puterile lumii, demonstrează, în momentul de afirmare a demnității ei naționale, că gestul pe care-l face are importante semnificații și pentru restul omenirii. Demonstrează aceasta la modul obiectiv și, în același timp, își demonstrează sieși că acțiunile ei, atunci cînd sînt dirijate de o forță care înțelege constructiv necesitatea lor istorică, pot deveni determinante pe un plan mult mai mare decît cel național.

Nu întîmplător, aici, la Carpați și Dunăre, unde un popor mic a păzit în războaie medievale porțile Europei, dînd, prin sacrificiul lui, posibilitatea continentului să înflorească, astăzi, tot el, luptînd să-și schimbe destinul, salvează cu un ceas mai devreme Europa de *pegra* fascismului.

Și, dacă istoria recunoaște că, prin rezistența de aici a unui Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, civilizația a avut de cîștigat în evoluția ei un avans de cel puțin o jumătate de veac, acum, mersul războiului

se reduce, pentru continentul nostru, cu cel puțin o jumătate de an.

Fie ca mare sau mică, rostul unei națiuni pe lumea asta devine, așadar, evident. Pentru că, mai importantă decît dimensiunea pe care o are, este ponderea conștiinței la care a ajuns.

Al doilea număr legal al ziarului „România liberă" — anul II, nr. 12, apărut la 25 august, și datat, conform uzanțelor presei, 26 august, publică o serie întreagă de comentarii, precum și știri ale agențiilor de presă, comunicate, pentru prima dată, în mod oficial, acestui ziar care își începe existența legală. El cuprinde chemarea Comitetului Central al P.C.R. „Către toată muncitorimea de la orașe și sate, către întregul popor român". În numărul următor. II/13 — ziarul publică „Manifestul Blocului Național-Democratic". Aceste numere cuprind de asemenea :

O știre despre „Numărul prizonierilor nemți":

„Pînă aseară (24 august 1944), numărul nemților dezarmați și puși sub pază de armata noastră se ridică numai în interiorul orașului la 2 500. În cursul nopții și al zilei de azi, coloanele de prizonieri s-au înmulțit, dar numărătoarea lor nu s-a făcut încă.

Prizonierii făcuți în afară de Capitală depășesc prin număr captura de mai sus. Conform jurnalelor de operații ale unităților militare. Armamentul lor a fost în parte luat de gărzi cetățenești comuniste".

Alta despre „Bandele hitleriste înfrînte și în provincie":

„În orașele de provincie, bandele hitleriste au fost înfrînte. În orașele principale, unde au încercat să opună rezistență, populația civilă s-a alăturat unităților din armata română astfel că în scurtă vreme naziștii au fost fie capturați, fie uciși.

În cercurile competente s-a dat o categorică dezmințire zvonurilor lansate de agenții hitlerișți cum că numeroase divizii germane înaintează spre București.

Dacă nemții ar mai avea aceste divizii le-ar trimite pe front și nu contra Bucureștenilor.

Cetățeni, demascați pe agenții naziști și predați-i autorităților pentru a se pune capăt zvonurilor."

Un comentariu intitulat :

„Bandele Hitleriste înfrînte !

Ordinea în Capitală asigurată"

„Bombardamentul de teroare dezlănțuit de 30 de ore de aviația nazistă împotriva Capitalei a scos pentru moment din funcțiune posturile noastre de radio.

Minciuni și născociri nebunești sînt răspîndite de nemți și trădători prin Ilse 2 sau Gustav.

Guvernul Blocului Național Democratic este la lucru. Este singurul guvern al României. Orice altă știre este o minciună și o prostie.

Antonești și oamenii lor sînt în mîinile noastre, sub pază bună. Nu vor mai avea prilejul să trădeze România pentru a doua oară.

Azi dimineață, Molotov, Ministrul de externe al Uniunii Sovietice, a făcut o declarație prin care, repetînd prima declarație de la 2 aprilie, de recunoaștere a independenței României și a integrității sale teritoriale, adaugă că armata română, luptînd împotriva nemților, pentru eliberarea țării și a Ardealului de nord, va fi socotită ca o armată prietenă.

Lupta începută de guvernul Blocului Național Democratic găsește astfel o recunoaștere solemnă, deplină, în cadru internațional.

Pe străzile Capitalei cordoane de soldați nemți dezarmați, în mare parte din SS, se îndreaptă sub santinelă spre lagărele de prizonieri.

În jurul Bucureștilor lupta se desfășoară net în favoarea trupelor române. Aerodromul Pipera, pe care nemții încercau cu furie să-l ocupe, a fost ținut vitejește de ostașii noștri, care au respins și pînă la urmă lichidat pe atacatori.

Băneasa și Otopeni, unde rezistența nemțească era mai puternică — și în orice caz mai desperată — au fost ocupate de trupele noastre spre sfîrșitul dimineții de azi.

Batalionul de gardă al lui Antonescu s-a luptat aici — eroic — și a dovedit că era al României, nu al lui Antonescu.

Șoseaua București—Ploiești este în curs de eliberare. Nemții bat în retragere.

Capitala României este liberă și absolut asigurată.

În rezumat, situația e bună. Fiecare ceas, fiecare clipă ce trece întărește acțiunea guvernului și lupta armatei române.

La ora la care apare ziarul nostru, Consiliul de Miniştri e reunit pentru a rezolva toate problemele momentului."

Recurgem, deci, la stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri care consemnează :

(...) Se trece apoi la al treilea punct de pe ordinea de zi anunţată de domnul prim-preşedinte, general Sănătescu : situaţiunea militară.

Domnul general Mihail : Orice primejdie asupra Capitalei este definitiv înlăturată (...). Tot ce se mai întîmplă este ca să ne înşele pe noi, ca să ne ţinem cu forţele concentrate asupra Capitalei, pentru că ei vor să iasă din ţară pe la Întorsura Buzăului şi pe Valea Prahovei şi să nu ducem trupe acolo.

Azi situaţia este mai grea pe Valea Prahovei, fiindcă vor să iasă din ţară, şi eu nu vreau să-i las, astfel că acum sînt lupte în regiunea Ploieşti.

Pentru că asupra Capitalei nu mai este primejdie, am luat hotărîrea să organizăm din trupele disponibile — infanterie, artilerie — transportate cu camioanele, să le trimit în regiunea Buzău, pentru că voinţa mea este de a le bara ieşirea nemţilor, ca să-i dezarmez şi să-i iau prizonieri.

În ceea ce priveşte trupele noastre de pe front — acelea care erau pe linia Siret, Valea Dunării — aceste trupe se retrag către liniile de concentrare Ploieşti, Buzău. Se fac etape destul de mari, ca să nu fie depăşite de trupele ruseşti, şi sînt în curs de dezvoltare foarte favorabilă, aşa încît pot spune că în maximum o săptămînă trupele care au luptat în Moldova să le găsesc concentrate în zona Ploieşti-Bucureşti.

Germanii instalaseră în Valea Călugărească un baraj ca să dezarmeze trupele noastre, însă generalul Ştefleа a dejucat acest plan al lor.

Am reuşit să aduc din Dobrogea divizia 9, fiindcă de aseară comunicaţiile între Dobrogea şi cealaltă parte de ţară au încetat, deoarece monitoarele nemţeşti au deschis foc asupra oraşului Cernavodă ; a fost panică şi la paza podului, care este românească. În cursul dimineţii situaţia s-a restabilit, însă azi-dimineaţă un nou bombardament nemţesc a stricat firele telefonice şi din această cauză nu circulă trenurile.

Tot în legătură cu vasele de pe Dunăre, pot să vă afirm că mai multe convoaie nemţeşti de remorchere au fost

date la fund, incendiate, ceea ce înseamnă o captură enormă. Pe aerodromul Ianca 30 avioane şi alte materiale au fost capturate. Prada este enorm de mare, iar numărul prizonierilor este de 15 000 (...).

Domnul ministru Pătrăşcanu :

În momentul de faţă trupele noastre luptă cu succes cu trupele germane. Interesează că sîntem în stare să eliberăm ţara şi că ruşii vor fi mai bucuroşi să-şi scoată o parte din trupe, ca să lupte la noi (...).

Domnul general Aldea :

Ce misiune urmează să se dea armatei române : o parte din Moldova, o parte aici. Trebuie stabilit care ar fi obiectul final care se ridică armatei române, fiindcă vrem să ştim la ce se aşteaptă ruşii de la armata noastră. Este mai bine pentru ei ca în loc să ocolească toţi Carpaţii, să treacă prin Moldova în Ardeal.

Tot ce avem de prisos în Oltenia şi Muntenia să treacă în Ardeal şi cu ce avem acolo cred că putem să oprim orice trecere a nemţilor fie pe Valea Buzăului, fie prin alte puncte.

Domnul general Mihail :

Nu este bine să discutăm aici aceste lucruri. Mie îmi spuneţi numai ce vreţi şi cînd vreţi să începeţi operaţiunea şi planul îl fac eu.

Problema unei încercări de atac germano-maghiar din Ardeal, după informaţiile noastre, pînă în momentul de faţă este exclusă. Ei concentrează forţe ca să facă faţă unui eventual atac al nostru".

Revenind la cuvîntul tipărit, aflăm o altă ştire : „Armata, stăpînă în întreaga ţară" :

„Pretutindeni în ţară, unde nemţii au atacat mişeleşte armata noastră, ei nu au putut-o înfrînge.

Armata noastră e stăpînă pe situaţie.

Oraşele Ploieşti, Cîmpina, Sibiu şi Braşov au fost curăţite de nemţi.

Din aceste oraşe hitleriştii au fost fie alungaţi, fie luaţi prizonieri". Deci, categoric lucru : mintea lucidă de pe urmă a lui Alfred Gerstenberg, om „inteligent, capabil, abil în conversaţie, posedînd o cultură vastă în domenii variate, necăsătorit şi lipsit de vicii" cum îl caracterizează fişa anexă nr. 12 — mintea lui lucidă cea de pe urmă, deci, a gîndit adevărat : triumful din zona petroliferă mar-

cheză marele triumf al insurecției ; de aici înainte, mari forțe nu mai au cum să i se opună.

Cronica războiului, care comentează : „Pătrunderea armatelor sovietice în cîmpia Dunării a creat o situație extrem de grea pentru armatele hitleriste", continuă astfel:

„Am insistat în cronica de ieri asupra importanței mititare a răsturnării regimului de dictatură și a ieșirii României din războiul hitlerist și am arătat că în felul acesta flancul drept al dispozitivului german este dezorganizat, creîndu-se o mare spărtură pe unde pătrund acum armatele generalilor Malinovski și Tolbuhin. Intrarea acestor armate în cîmpiile Dunării este prima fază a operației de atacare a Germaniei naziste din sud-est, tocmai din sectorul pe care Hitler îl socotea mai sigur. Este sigur că generalii sovietici vor vira dispozitivul spre nord-vest, pentru a pătrunde către Europa Centrală și a-și uni forțele cu armatele mareșalului Konev, aflate acum pe crestele Carpaților polonezi și pe drumul Sileziei, gata să se reverse în sudul Germaniei.

În planul comandamentului hitlerist, Carpații erau considerați ca o barieră de netrecut, dar generalilor naziști le-a scăpat că România ar putea ieși din război, iar trupele românești ar putea deține trecătorile Carpaților sudici (de la Buzău și pînă la Turnu Severin) ușurînd astfel trecerea forțelor sovietice în Ardeal și, mai departe, în cîmpiile Ungariei.

În ultimele 24 de ore, înaintarea sovieticilor s-a accentuat.

Acțiunea de nimicire a celor 14 divizii încercuite la sud de Chișinău este pe terminate. Această pierdere se va resimți în mod serios în rîndurile hitleriștilor și este de prevăzut că rezistența lor va fi din ce în ce mai slabă."

O cronică externă, intitulată „Hitler a pierdut Balcanii", spune : „Planul strategic german pentru frontul de sud s-a prăbușit în după amiaza zilei de 23 August. Ideea centrală a hitleriștilor era să țină cu orice preț frontul din Moldova și Basarabia, pentru a evita intrarea trupelor sovietice în cîmpia Dunării.

Socoteala era simplă. Dacă se pierde linia Carpați—Dunăre, frontul german, în loc să aibă 150 km, ar fi avut 1 500 km. Siguri pe fidelitatea României, în aprilie și-au mai adus în țară 82 de unități, care, împreună cu cele 23 divizii românești, trebuiau să facă față oricărei presiuni

sovietice pe frontul de sud. Dimpotrivă, dată fiind configurația terenului, găseau că 25 divizii erau suficiente pentru a împiedica orice încercări de invazie. În iunie și iulie, germanii au retras o parte din trupe, pentru a face față ofensivei sovietice din Polonia. Cum însă comandamentul sovietic retrăsese și el o parte din trupe, echilibrul de forțe părea restabilit.

Prin răsturnarea regimului Antonescu, frontul românesc s-a prăbușit. Cîmpia Dunării este deschisă. Spatele armatelor hitleriste din Balcani este descoperit."

Un comentariu al agențiilor engleze, care spune că : „Situația nemților din Balcani amintește pe cea din 1918", este transmis din „Londra, 26 august 1944 : „Rezistența trupelor nemțești din interiorul Bucureștilor a fost zdrobită. Trupele românești au capturat peste 4 000 de nemți. Nemții înșiși recunosc că situația din România e critică pentru ei. Noua colaborare româno-sovietică se dovedește a fi din ce în ce mai eficace. Frontul nemțesc din România e pe cale de prăbușire. Numai în 5 zile armata roșie a ucis sau capturat 200 000 de inamici, 600 de tancuri și tunuri motorizate. La sud de Chișinău, 12 divizii sînt încercuite, 13 000 de nemți s-au predat. Alte două armate sovietice, venind din direcții diferite, au făcut joncțiunea în apropiere de Galați. Datorită evenimentelor din România, situația armatelor nemțești din Peninsula Balcanică amintește de cea din anul 1918."

Intrînd în Bacău, Bîrlad și Bolgrad, trupele sovietice de blindate au ajuns pe linia Adjud—Tecuci—Reni—Ismail. Trupele Frontului 2 Ucrainean continuă să înainteze spre Focșani, iar cele ale Frontului 3 Ucrainean spre Galați, pentru a ocupa poziții pe linia Focșani—Nămoloasa—Brăila.

Știrile de front ale Agenției Tass anunță :

„Armata roșie la 150 de kilometri de București."

Moscova, 26 august 1944 :

„Cele mai înaintate coloane ale armatelor sovietice care operează în România se află la 150 de kilometri de București"...

Vești și comentarii bune, care amplifică bucuria pe care o trăiesc bucureștenii în această zi de 26 august, prima cînd se simt într-adevăr învingători. În cursul nopții, armata română și gărzile patriotice au lichidat ultimele focare ale rezistenței hitleriste, Gerstenberg se retrage din-

colo de Băneasa, pornind spre munți cu soldații și ofițerii care nu i-au căzut prizonieri.

Și astfel, la 26 august — simbătă 26 august, zi plănuită cîndva pentru pornirea insurecției — zorii găsesc Bucureștiul eliberat prin lupta propriilor lui forțe patriotice. Casele au ferestrele larg deschise, pe străzi, sentimentul de libertate e categoric, în întreprinderi se trece la constituirea de sindicate muncitorești, în sălile de întruniri — vechile săli ale tradiției mișcării muncitorești, au loc tot mai multe adunări revoluționare în legalitate, în clădirile de unde au fost alungați nemții se înființează sedii ale mișcărilor progresiste. Orașul respiră mîndru și fericit de faptul că și-a cucerit democrația cu armele, cu mîinile sale. Democrația, care se afirmă în toată splendoarea ei stenică.

Nimic nu poate fi mai încîntător, mai plin de optimism, mai încurajator pentru ideea existenței umane, decît spectacolul pe care ți-l oferă acest oraș. Pînă mai ieri apăsat de dictatură, pînă astă-noapte terorizat de încercările fioroase ale fascismului, care se zbate să-și mențină puterea, el a luptat cu arma în mînă, s-a eliberat și s-a apărat strașnic. Iar astăzi, pare că a uitat tot ; toate aspectele crîncene ale luptei ; atît de avid este să se bucure de rezultatul ei. Pentru că, acest rezultat, se cheamă, plenar, luminos și dătător de viață, DEMOCRAȚIE !...

Dăruită total fericirii și mîndriei că și-a cucerit acest drept prin luptă, cetatea a lăsat deoparte armele și respiră din plin aerul binecuvîntat al libertății. Și numai puțini știu că această libertate vine chiar cu cîteva zile mai înainte, pentru că insurecția trebuia să pornească de abia astăzi... Trebuia ! Dar ea a fost atît de bine, atît de temeinic pregătită încît, și devansată, tot a izbîndit.

Libertatea adusă de ea plutește cu mari aripi senine deasupra orașului binecuvîntînd dimineața bătrînei cetăți de cîmpie. Oamenii sînt veseli și parcă toți sînt frați, parcă fiecare are să-i spună altuia ceva. Dar, la orele douăsprezece punct, cerul este invadat de zgomotul penetrant al bombardierelor. Toată lumea intră în alarmă, namilele amenințătoare acoperă cerul, iar, pînă cînd se reușește să se ia cu ele legătura prin radio, bombele lor chiar cad și explodează.

Nu, nu e vorba de o revenire a avioanelor lui Gerstenberg. Sînt bombardierele aliate, care, conform convenției

stabilite, vin la 26 august să susțină prin focul lor „declanșarea insurecției" în București.

Ca toate marile armate din istorie, nici aviația aliaților nu se dezice de la tradiția de a respecta, cu un mare sentiment birocratic, ordinele odată primite !

Aceasta are darul să-i pună pe fugă pe ultimii nemți rămași în pădurea Băneasa. Dar, spre gloria nestearsă a disciplinei cazone — care execută ordinele mai bine mai tîrziu decît niciodată — avioanele fac stînga-mprejur de abia după ce au spulberat cîteva momente din satisfacția democrației pe care veniseră să o susțină.

Satisfacția e deplină în sufletele oamenilor.

La sfîrșit de august, Bucureștiul trăiește prima sa zi de eliberare totală și una dintre zilele rare, dar nu inexistente în istoria de pînă acum a României. Una dintre zilele în care a demonstrat Europei că, apărîndu-se pe sine, joacă un rol în destinul întregului continent.

CUPRINS

Prolog
Cinci august și chinuitoarea alianță 5

Partea întîi
Douăzeci și doi august și antecedentele 49

Partea a doua
Douăzeci și trei august 291

Epilog
Douăzeci și patru august și începutul 455